

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Biskop N. F. S. Grundtvigs

Levnetsløb,

udførligst fortalt fra 1839.

Et Bidrag

fra

H. Brun,

Cand. theol.

~~~~~  
**1ste Bind.**  
~~~~~

Kristiania:

Alb. Cammermeyer,
Hovedkommiss. for Norge.

Kolding:

Konrad Jørgensen,
Forlagger.

Kjøbenhavn:

Karl Schönberg,
Hovedk. for Danmark.

Konrad Jørgensens Bogtrykkeri i Kolding ved J. P. Leye.

Forord.

Som man af Subskriptions-Indbydelsen kan se, var det ikke Noget, der opkom hos mig selv, at jeg skulde sætte mig hen og skrive et „Grundtvigs Levnetsløb“. Det var Udgiverne af „Den norske Folkeskole“, som bad mig levere en Udsigt derover i deres Blad. Det gjorde jeg da gennem 12 Nummere, men da Bladet, der havde fuldt op af Thingere, paa Grund af manglende Indbetaling, maatte standses af Forlæggeren ved Nytaar 1873, blev jeg baade af Forlæggeren og flere andre Landsmænd paa det Indstændigste anmodet om at fortsætte paa egen Haand. Det gjorde jeg da, efter nogen Betænkning, — og det traf sig just saaledes, at, da Folkeskolen gik ind, var jeg i Udsigten netop naaet frem i Aaret 1839.

Denne Tid var mærkelig i Grundtvigs Levnetsløb ved at han netop i Aaret i Forvejen var, ogsaa udenfor Kirken, traadt i levende Forhold til Samtiden ved sine friske, stærke, livsprudlende Foredrag over „de sidste halvhundrede Aar“, som var hans „Mands Minde“, og i 1839 i April blev „Danske Samfund“ stiftet med ham til Formand, ligesom han om Sommeren traadte ind i Præstestillingen i Stats-Kirken igjen, idet han modtog Vartou-Kaldet. Men denne Tid er ogsaa mærkelig i nærv. Forfatters Forhold til Grundtvig, da det var i 1839, om ikke alt i Slutningen af 1838, jeg begyndte saa smaat at gjøre hans Bekjendtskab i Læse-Verdenen. Vel var det hans ældre Skrifter (ældre end Mærkes-Aaret 1825) jeg i længere Tid udelukkende gjorde Bekjendtskab med, men paa Grændsen af 39—40 faldt jeg over hans „Søndags-Bog“. Da jeg saa nogenlunde var kommet over min grundige Misforstaaelse af hans Udviklinger af Forholdet mellem det mundtlige Guds Ord i Menigheden og den Hellige Skrift og var helbredet for min grundløse Frygt for utilberlig Nedsæt-

telse af Skriften og naturligvis ivrig havde stræbt at sætte mig ind i alt det Forudgaaende, som handlede om den Sag, saa begyndte, jeg ved Siden af ældre Ting fra ham, ogsaa at læse alt, hvad han paa Modersmaalet udgav og fulgte ham saa, Skridt for Skridt, saavidt det i Læse-Verdenen kunde ske, indtil hans Dødsdag.

Om hans personlige og daglige Liv og Forhold begyndte jeg selvfølgelig straks at efterspørge hos hvem, der havde været i hans Hus eller dog i Kjøbenhavn, men endnu en Tid ud gennem Fyrrøtierne flød Kilderne i denne Henseende yderlig sparsomt; senere blev den personlige Forbindelse mellem Danskere og Nordmænd jo hyppigere, ligesom jeg selv efterhaanden kom flere Gange til Kjøbenhavn, fik høre hans Røst baade i Kirken, mange Gange i Danske Samfund, paa nordiske Stor-Stævner og ved Valg-Urnen, og fandt aaben Dør i hans gjæstfri Hus, og var allevegne, tør jeg tro, ikke uopmærksom iagttaget netop af ham selv i alle Maader. Hans daglige Liv hengik nu ellers temmelig jævnt, paa de større Omskiftelser nær, som i Bogen er betegnede, under den travle ihærdige Arbejdsomhed, der selv i Alderdommen, i „Danskerens“ og „Rigsdagens“ Tid, steg til det næsten vidunderlige.

Ikke for mit Arbejdes Skyld, men paa venlige Indbydelser, kom jeg, fra Oktober 80 til Udgangen af Maj ifjor, til at opholde mig paa forskellige Steder i Danmark, og vel var det ikke saa særdeles meget, jeg der modtog angaaende Grundtvigs daglige Liv, men det var dog nok til at give den „Efterslæt fra Sekstierne“, som jeg efter min Tilbagekomst hertil sendte ned til Udgifveren. Desuden er flere Ting, som jeg nødvendig maatte tage Hensyn til, udkomne efterat min Bog i det Hele var færdig, og saaledes maatte jeg nedsende enkelte Tilføjelser uden at have mit Manuskript ved Haanden. Derved er i det mindste et Par rigtignok meget smaa Gjentagelser i Fortællingen indløbne, ligesom et enkelt nedsendt Stykke kunde været indkilet paa en heldigere Plads. Ved det Sidste sigtes til Prækener i Vartou, som jeg i mit nedsendte Arbejde havde meddelt de Stykker af, jeg fandt mest hensigtsvarende, efter Haandskrifter, som var komne mig ihænde, men hvortil jeg ikke vilde forholde Læseverdenen nogle Tilføjelser af den senere i Trykken udkomne udmærkede Samling „Prædikener i Vartou Kirke fra 1861—72“, som jeg — i Forbigaaende sagt — vil raade dem til at købe (tillige med „Kirkelige Lejlighedstaler af N. F. S. Grundtvig“), som har Lejlighed

dertil og vil have et mere fuldstændigt Billede af Grundtvigs righoldige Gjerning i Kirken paa hans gamle Dage. Lejligheds-Talerne omfatter dog næsten hele hans Præstetid. De nævnte Afskrifter, jeg først havde brugt, stemmer nu gjerne ordgrandt med de trykte Prækener, men naar der (15. Trinit. 1871) ved Bemærkningen om, at „Kvinden ved at sy og spinde og paa mange andre Maader kan arbejde paa sin Klædning“, hos mig, men ikke i den trykte Samling, findes tilføjet: „og paa Mandens med“, da kommer det af, at jeg ingen Tvivl har om, at Grundtvig i Talen har selv tilføjet de Ord, da den Afskrift, jeg brugte, er kommet fra en Tilhører i Kirken.

De mange Tryk-Fejl i dette Arbejde skriver sig væsentlig fra den Omstændighed, at Forfatteren mest har siddet i Kristiania og Bogen trykkes i Kolding, saa skulde jeg selv læst den almindelige Korrektur, da vilde Arbejdets Udgivelse derved blevet i ikke ringe Mon forsinket. Jeg kom derfor overens med Udgiveren om, at jeg selv kun skulde korrigere det saakaldte „Rentryk“, hvorfra Rettelserne kun kan gaa ind i de Tilføjelser, som ledsager selve Værket. Trykfejlene er blevne saa mange (og endda har jeg ladet Adskilligt gaa, gennem „den grove Sold“) at det er Tilgivelse mer end Undskyldning, som maa udbedes af den velvillige Læser.

Bogen er helt igjennem skrevet under en Sygelighed, der netop er meget hinderlig ved det, vel med Hensyn paa Gjenstanden fornøjelige, men dog stillesiddende Arbejde, og af „Distractions-Fejl“ har jeg, der kjender noget til Forfattere, ventet endnu flere, end jeg har fundet. Jeg mindes for Øjeblikket ikke flere saadanne, der ikke er rettede, end at jeg i Grundtvigs Værelse har ladet en Dør paa Værelsets venstre Væg blive staaende i min Skildring, medens jeg bagefter med Retts fortæller, at den ikke findes, og at jeg i Fortællingen om Festsalmernes Tilblivelse paa et Sted har skrevet saaledes, at Læseren for et Øjeblik maatte tænke, at de blev til i 1850. Hvad forresten er skrevet baade om den Sag og i Flugt dermed om Grundtvig i 1850, har, efter det bedste Ørenvidnes Udsagn, sin fuldkomne Rigtighed.

Endelig vil jeg tilføje, at Bemærkningen om det Fotografi af Grundtvig, som jeg dog har anbefalet som det formentlig bedste, er fremkommet under lidt fremmed Paavirkning. Jeg tror, der rettere maa siges, at det med sit milde Alvor uden-

tvivl paa det Nøjagtigste godt gjengiver ham, som han til Jævnshold sad i sin Stol, naar han ikke talte.

Ligesom den kristelige Oplysning indad, i Menigheden i Grundtvig Retning*), naturligvis i forskjellig Grad, synes at være i jævn Udbredelse og indvortes Befæstelse hos det vaagnede kristne Menigheds-Liv i Danmark, saaledes er, efterat denne Bog er skrevet, den kirkelige Friheds-Sag, i sin Forbindelse med Livet, i det sidste Aar vaagnet dernede med en særdeles Kraft og i Pagt dermed ogsaa Kravet paa en ganske anden Præste-Dannelse end hidtil.

Den folkelige Højskole-Sag, og tildels Børnefriskole-Sagen, har ogsaa havt stor Fremgang i Danmark og Højskole-Sagen nogen ogsaa hos os, ja den har første endog rørt sig lidt i Sverrig. Kun vil jeg bede Læseren have Planen ved Grundtvigs egen Højskole fra hans levende Live i friskt Minde, og tillige hans Udtalelser især i senere Aar om Sagen forresten, naar han vil prøve om det er den virkelig grundtvigske Højskole-Sag, der fremmes, eller noget andet, der løber under dens Navn. Herved glemmer vi ikke, at en „Skole for Livet“ maa rette sig efter Livet i den Kreds, hvor den rejses, men den kan selvfølgelig aldrig uden Selvmodsigtelse gjøre sig til Træl for Døds-Magten omkring sig. Herved sigtes ikke til nogen Højskole iblandt os for Tiden.

Ved Grundtvigs Hoved-Forslag i det Videnskabelige: den storartede videnskabelige Højskole, „fælles for alle Nordens Stammer“, kan der naturligvis ikke nu for Tiden være Tale om Skridt til Udførelse, da nødvendige Forudsætninger ikke er i Kraft, men Vigtigheden af med Grundtvig at skjelne mellem Oplysnings-Værkets tre Hovedkredse: den folkelige, den embedsmandslige**) og den videnskabelige, vil sikkert

*) Den Udførlighed, hvormed jeg helt igjennem har behandlet Grundtvigs kristelige Oplysnings-Gjerning, kan vel findes for stor af de Læsere, der kjender den forud, men Bogen er skrevet ikke for dem, der kjender, men for dem, der ikke kjender Grundtvigs Liv og Virksomhed, og navnlig ogsaa for dem, der ikke har Tid og Lejlighed til at skaffe sig de Arbejder af ham, hvori den findes beskrevet.

**) Sideordnet med Embeds-Dannelsen staar nu enhver anden særegen Fag-Dannelse, hvorved imidlertid Grundtvigs stærke Advarsler baade i „Lykønskning til Danmark med det danske Dommerhoved og den danske Højskole“, paa Rigsdagen og andensteds mod Ungdom-

blive indlysende for Enhver, der ikke er fastkjørt i gammel Slendrian.

Hvad Grundtvigs Virksomhed for „det borgerlige Selskab“ angaar, da har den Friheds-Aand, som var over ham, sine værste Modstandere i Døgnets Indbildning om at kunne skabe „et saakaldt sædeligt Samfund“, hvor alle Ytringerne af det Slette i Folket, saa vidt muligt, skal med Vold og Magt ndryddes, og i Paastanden om „Samfundets“ Ret til at gribe ind i Børne-Opdragelsen, om ingen legemlig Mishandling finder Sted, en Paastand, der har Middagshøjde hos den forlæste og forroste Skotlænder Stuart Mill, som i Manges Øjne gjælder for en ægte „Frihedsmand“. Det Første: Forsøget paa at ndrydde al kjendelig Klinte af Verdensageren, trykker gjerne det Slette kun dybere ind i Livet, i en dump Misnøje, som i Tidens Løb rimeligvis vil udbryde netop paa den Maade, Moral-Tvangens Forfægtere allerminst vilde fremme. Og den tvungne Skolegangs Virkninger viser sig i, at netop Skolegutter mer end nogensinde nu, da alt er blevet strengere, gjør sig skyldig i Tyverier og søger, siger Tvangs-Moralisterne selv, allerede i Konfirmations-Alderen hen til stygge Steder i et forhen ukjendt Antal. Tvangen skaber Kjedsomhed, og Kjedsomhed er netop en frugtbart Moder til mangehaande Laster. Forsoner man sig med den Tanke, at et helt igjennem sædeligt Folk er det umuligt at skabe, at man maa tage Verden som den er, og maa taale selv den kjendeligste Klinte blandt Hveden, naar der ikke lige til sker Næsten Overlast med Hensyn til Person og Ejendom eller skrives i „Usædelighed“ ind paa det hos os offentlig Uherte, og at Opgaven er at styrke og oplive alt det Gode i Folket og slet ikke at føre en Kamp mod det Onde, der gjør det værre, da skal nok Grundtvig paa Rigsdagen blive skattet, hvor han bliver kjendt, han, der f. Eks. mod „Drukkenskab“ fra sin Rigsdagstid aldrig vilde vide af nogen anden Forholds-Regel end „Skaf Folket bedre Fornøjelser!“

Den unordiske Befatning med Næstens Levemaade hindrer og tager Tid og Kræfter fra Arbejdet paa en ægte menneskelig Oplysning og Oplivelse, der i Frihed virkelig kan svække og fordrive Dyriskheden i saa mangen en Kreds.

mens saakaldte „rationelle“ Beredelse til at blive en dygtig Landmand o. s. v., under Døgnets Skole-Raseri fortjener vel at tages til Eftertanke.

Sandsen for Troes-Friheden er selv her i Norge i kjendeligt Stigende, om end slige Latterligheder endnu kan bringes til Torvs, som at Ungdommen, om den end ikke længer skal tvinges til at bekjende hvad den ikke tror, saa skal den dog tvinges til at sidde og høre paa Konfirmant-Undervisningen i et halvt Aars Tid. Var det Opgaven at gjøre Ungdommen kjed og led af Religion og Kristendom, da var Tvangs-Forholdsregelen uden Tvivl særdeles at anbefale. Men deri kommer dog nok Folk i det Hele snart til at give Grundtvig Ret, at jo mere man vil tvinge os til at tro, hvad vi ikke tror, des utroligere finder vi det.

Ogsaa Nærings-Friheden sætter vort saakaldte „Venstre“ eller Storthings-Flertallet gjerne iaar paa sit Program og ligesom Stortinget ifjor dog tilbageviste det Groveste ved det forskrækkelige Krav fra de mange Haandværks-Mestre, saaledes er det at haabe, at man fastsætter f. Eks. en halvårlig Kontrakts-Fornyelse, saa det hindres, at Lære-Gutter kan narres til at lade sig binde for Aar og Dag, end sige for en Række af Aar, til Mestre, de ikke kan udstaa, og at man stryger de enkelte Tvangs-Bestemmelser, der ifjor kom ind i Haandværksloven. Vi faar nok baade Stole og Borde, Sko og Klæder, om ikke Haandværker-Ungdommen gjøres til Trælle, men kan frit fare og flytte, hvor den finder det bedst! De Mestre, der ikke kan beholde de Unge, faa tage Skade for Gjengjæld.

Jeg maatte gribe Lejligheden til at pege for Friheds-Venner paa denne for de Unge og deres Forældre saa vigtige Sag, men maa ogsaa tilføje, at den ikke blev ligetil behandlet af Grundtvig enten paa Rigsdagen eller i „Danskeren“, medens den dog staar i nærmeste Sammenbæng med hans varme Anbefalinger af Næringsfriheden i det Hele og den personlige Frihed forresten.

Kristiania, 1ode Februar 1882.

H. BRUNN.

Indhold af 1ste Bind.

Fra 1783 til 1839.

Grundtvigs Barndom og første Ungdom	Side	3
Kandidat-Aarene	—	11
Grundtvig som Kapellan i Udby	—	23
I Kjøbenhavn 1813—21	—	30
Sognepræst i Præste 1821	—	63
Residerende Kapellan ved Vor Frelzers Kirke paa Kristianshavn 1822—26.	—	69
Mærkes-Aaret Attenhundrede fem og tyve	—	72
Grundtvig nedlægger sit Embede i Statskirken i Maj 1826	—	76
Boglige Sysler. Englands-Rejser	—	83
Grundtvig i Frederiks-Kirken 1832—39.	—	94

Fra 1839 til 1848.

Præst til Varton 1839	—	127
Personlige Møder og Forbindelser m. m.	—	132
I „Danske Samfund“ og ved Konge-Skiftet	—	143
Kirkeligt	—	169
Broder Otto	—	175
Ved Englands- og Skotlands-Rejsen 1843 og straks derefter	—	178
I Skandinavisk Selskab. Brage-Snak	—	187
I Kjøbenhavns Præstekonvent	—	192
Lidt om Grundtvig og Thorvaldsen	—	193
Legemlig og sjælelig Sygdom og Helbredelse i 1844. Konfirmation paa Tuborg	—	200
Skamlings-Rejsen	—	206

Besøg af Nordmænd paa Bakkehuset	Side 208
Mundsmag af nogle Minde-Digte	— 209
Ved det nordiske Studenter-Møde 1845 og mit første Besøg i Kjøbenhavn	— 216
Boglige Arbejder	— 227
Ved flere nordiske Fester	— 233
Folkehøjskole-Sagen i Sorø	— 239
Kong Kristian den Ottendes Eftermæle hos Grundtvig	— 250
I „Dansk Kirketidende“ I.	— 254
Folkelighed og Kristendom	— 267

Fra 1848 til 1853.

Efter Konge-Skiftet 1848	— 279
Flyveblade i 1848	— 294
Under mit Ophold i Kjøbenhavn i 1848	— 297
Rigsdagsvalget i Præstø	— 314
Paa Rigsdagen og i „Danskeren“ I.	— 317
Ved Øhlenslægers Syttiaar og Død. Lidt om Ingemann Grundtvig om „Den lille Hornblæser“ og Digtet: „Danmarks Bestandighed“	— 360
Ved Besøg fra „Granderne“ og fra Tyskland	— 372
Paa Rigsdagen og i „Danskeren“ II.	— 375
Bliver Enkemand Januar 1851	— 388
Paa Rigsdagen og i „Danskeren“ III.	— 393
Særskilt fra Rigsdagen 1850—Marts 1851	— 409
Grundtvig gjæster Norge	— 425
Efter Hjemkomsten	— 450
Til Ludvig Kristian Müllers Eftermæle	— 458
Paa Rigsdagen og i „Danskeren“ IV.	— 459
Grundtvigs første Møde med Oplysningsmanden Kristen Kold Sommeren 1851	— 486
I „Dansk Kirketidende“ II.	— 488
Den fri Folkekirke og oplyste Kristnes Forbliven deri	— 523
Særskilt fra Rigsdagen 1851—52	— 528
Andet Ægteskab og den nærmeste Tid derefter	— 541

Fra 1783 til 1839.

Grundtvigs Barndom og første Ungdom.

I Kirkebogen i Udby, en dansk Mil fra Vordingborg paa Sydsjælland, skrev Sognepræsten der, Hr. Johan Ottosen Grundtvig, i Aaret 1783, netop Trehundraaret efter Luthers Fødsel:

„Den 8. September, som var en Mandag efter den 12te Trin., Kl. 3 efter Middag blev min kjære Hustru Katrine Maria Bang lykkelig forløst med en Søn, som den 10de derefter blev af mig hjemmedøbt og kaldt Nikolaj Frederic Severin. Jordmoderen Madame Karstensen bar ham da. Følgende 8de Oktober, som var en Onsdag, blev hans Daab konfirmeret i Udby Kirke, da høivelbaarne Fru Kammerherreinde von Raben til Beldringe bar ham og Frøcken Halman fra Rønnebæksholm stod hos. De øvrige Faddere vare: S. T. Hr. Kammerherre og Konferentsraad von Beringschjold til Rønnebæksholm, samt deres Velærværdigheder: Hr. Westengaard i Sværdborg, Hr. Renberg i Præstø, Hr. Smith i Mehrn og Hr. Homan til Hammer og Lundby. Hr. Provst Ditzel forrettede den hellige Akt.“

Farfaderen, Otto Grundtvig, Præst til Vallekilde, kan man af „Roskilde-Rim“ nok mærke har været af Kjæmpe-Art, om han end intet Skriftligt har efterladt sig. Paa Møderne-Siden nedstammer vor Grundtvig, om Reginen er rigtig, fra den samme Slægt, „Skjalm-Hvide-Stammen“, hvortil Bisp Axel og Esbern Snare hørte, og som Ingemann saa mesterlig har besunget i „Valdemar den Store og hans Mænd“, den Slægt, hvis Stamtavle man

vil føre op til Palnatoke og Vagn Aagesen. Hans Moder, der, mens hun bar ham under Hjerte, sagde lidt stolt:

„Skal min sidste Trøje springe,
Blir han dog til Bogen holdt“,

lærer man at kjende i den lille Samling af „Digte af N. F. S. Grundtvig“ (forskjellig fra „Kirkelig og folkelig Digtning“ af 1870), som udkom paa Chr. Steens og Søns Forlag 1869.

„Bogorm fra Barnsben“ havde han alt læst meget, mens han var hjemme. Forældrene var gammeldags troende Præste-Folk ind i den begyndende rationalistiske Tid. Kingos Højtids-Psalmer tiltalte ham, og af sin Moder (der efter Lægeraad røgte sin Pibe) havde han lært den kristelige Børnelærdom og paa egen Haand havde han tidlig læst en hel Del af Bibelen. Otte Aar gammel havde han gennemgaaet Holbergs Kirkehistorie, men var rent udaf det, da han der ikke fik vide mere om Luther. Da smilede hans Fæder, gik ud til sit Værelse i Fløjbygningen og hentede en Bog, hvori der stod:

„Luther baade først og sidst;
Det jeg aldrig havde vidst,
At man gjorde hele Bøger
Om en saadan enslig Mand;
Aldrig jeg det glemme kan,
Hvor jeg Pusling blev henrevet,
Som jeg aldrig før var blevet,
Glemte baade Øl og Mad,
Hen til Maden man mig drev,
Men min Sjæl hos Luther blev,
Hvad saa end jeg fik at høre,
Altid klang det i mit Øre:
Til Worms jeg vil, om i den Stad
En Djævel paa hver Tagsten sad.“

Dette Sidste fortæller han i „Saga“ 1812, hvor man ogsaa ser ham som liden i „Udby Have“ ligge og undres paa

„Hvordan Gud dog kunde gaa
Oppe paa de tynde Skyer.“

Tillige ser man sammesteds hans historiske Sands og Syns-Evne i deres barnlige Skikkelse. I Hjemmet læste han ogsaa Suhms Bog om Norden, Ramus's Norges-Historie og Lyscanders danske Kongers Slægte-Bog. Ved Hjælp af Badens og Kalls Historiebøger gennemførte han Menneskeslægtens Levnetsløb, og han roste ogsaa i sine Manddomsaaar Kalls Bog, som han skrev i 1812 i „Saga“ havde givet ham hans „første Stil“, hvad han troede vilde kjendes gennem hele hans Levnetsløb. Men hvad der vakte hans levende Deltagelse i Verdens-Begivenhederne, det var noget, der i sig selv var en Ubetydelighed. De havde i 1788 faaet en gammel Student til Klokker i Udby, og til Skolemester et Vildhoved af en theologisk Kandidat, der havde været fransk Sproglærer i Kjøbenhavn og gjorde sig til af, især paa Fransk, at have skjældt ud baade Grever og Baroner, og af at have sagt til Universitetets Prokantsler: „Din kalkede Væg!“ Og nu skete det en Søndag Eftermiddag, da Grundtvig gik i sit sjette Aar, at han hørte Klokkeren, der var kommet hen i Præstegaarden for at læse Berlings-Avisen, „i de høje Toner gjøre alle vitterligt, at Russen havde taget Oczakov med Storm og vilde inden Paaske være i Konstantinopel.“ „Det var — sagde Gr. 1838*) — naturligvis hverken Degnen eller Russen eller Oczakov, men Paaske og Konstantinopel, der slog mig og vakte hos Landsby-Barnet en levende Forestilling om „en glædelig Fest og et sejerligt Indtog i de Vantroes Hovedstad“, en Forestilling, som ved at bade sig i Livets Flod, som den findes i Barne-Paradiset, blev paa en Maade udødelig, saa den efter 50 Aars Forløb er ligesaa frisk som om den først var født iaftes. Var det nu over Pædagogiken, — paa Tysk Opdragelse eller Opdræt, men paa Dansk Opfostring — jeg holdt Forelæsninger, da vilde jeg heraf tage Anledning til at bemærke, hvilken himmelhøj Forskjel det gjør, om Børn hører et historisk Ord, de selv snapper op og stikker til sig, eller man stopper en Historie-Bog i dem.“

Skjændt nu „Degne-Brallet“ i Landsby-Præstegaarden havde — siger Grundtvig — pludselig bevæget mig til at oprette et lille udenlandsk Departement i

*) I offentligt Foredrag („Mands-Minde“, af N. F. S. Grundtvig-1ste Hefte.)

min Hjerne“, saa beskjæftigede han sig nu, da han ikke saa noget til Degne-Spaadommens Opfyldelse, med ganske andre Ting; men hvad der saa vakte hans Deltagelse for Begivenhederne ved den franske Revolution, det var noget Lignende. En Søndag i 1792, da Gr. gik i sit niende Aar, og Revolutions-Krigen var udbrudt, da kom Degnen op at trættes med den „aftakkede Sprogmeister, der var saa komplet en Jakobiner, som han kunde fødes paa Fyen“. De havde nu trættedes mer end én Gang, men nu først, da Trætten just gjaldt Krigen rimelige Udfald, nu først — siger Grundtvig — mærkede jeg, hele Verden var i Oprør; saa jeg maatte ogsaa tage Parti, og begyndte fra den Tid at læse Berlings-Avisen, indtil videre paa Degnens Side, dels fordi den revolutionære Skolemester syndes mig halvgal, og dels fordi jeg havde læst, at Frankerne i gamle Dage var slemme ved Vestgotherne, som dog langt ude var af vor Familie.“ („Mands-Minde“, 1ste Hefte.)

Endnu en liden Begivenhed fra Hjemmet maa her medtages, og den falder langt længere tilbage end hans Vækkelse til Opmærksomhed paa den franske Revolution.

En gammel vanfør Barnepige Malene — Magdalene kalder han hende i Digtet „Nyaars-Morgen“ 1824 — sad med sin Helsot og istemte da en Dag af Hjertensgrund det gamle Salmever:

„O Jesu, for din Pine
Og for din uskyldige Død,
Forlad mig Synderne mine,
Frels mig af den evige Nød!“

Denne hjertelige Henvendelse til Frelseren gjorde et forunderlig gribende Indtryk paa Gutten, saa han pludselig slap alle sine Leger og lyttede, og Mindet derom vaagnede, da han siden blev Præst, og det var i alle Fald med at drive ham til at lade Salmever klinge for de Gamle og til at lade Ungdommen lære dem udenad, Noget, han aldrig ophørte med. Og ved Talen om Indtrykkene fra Udby kan vi heller ikke glemme Sangen fra 1845:

„Kirke-Klokke! mellem ædle Malme
Magleøs er for mit Hjerte du!
Vaagnet er ved dig en Højtids-Salme,
Som gjenlyder daglig i min Barm!“

Mens, som Barn, paa Landet jeg var hjemme,
 Jule-Morgen var mit Himmerig,
 Den du mældte mig med Englestemme,
 Kimed klart „den store Glæde“ ind . . .“

Den omfalte vanføre gamle Barnepige havde ogsaa med Hensyn paa folkelige Udtryk og Talemaader en saadan Indflydelse paa ham, at da han, navnlig ved Oversættelsen af Højnordens Rigskrøniker, følte Trangen til folkelig Hjælp, blev hun i Mindet hans „Sprogmeisterinde“ („Nyaars-Morgen“ 1824, S. 139—42). Ogsaa Æventyr og Sagn tog han af hendes Mund.

Ni Aar gammel sendtes Grundtvig fra Hjemmet*) over til den jydsk Hede, til sine Brødres ugifte Lærer: Præsten Laurits Feld til Tyregod i Nærheden af Vejle. Her lærte han Latin paa den bedste gammeldags Vis, efter Læsebogen „Aurora“ og med Grammatiken „Donat“ (ældgammel) uden Ferle og uden Ris, og her gik endnu Alting i de gamle Spor med søvnig, men skikkelig Kirkegang, med Kingos Psalmebog og Luthers Katekismus, som Gr. blandt andet lærte udenad paa Latin, saa den eneste kirkelige Nyhed var Balles Lærebog, hvoraf Kjernen og Broderparten, det sjette Kapitel „om Pligterne“, for det meste med Anmærkningerne blev sprunget over, saa hvem, der kjender Bogen, véd, der da ikke var Stort tilbage. Om Kveldene sang man paa Heden endnu Kingos Psalmer i Borgestuen, men, siger Gr., der var ikke stort mere Liv i Sangen, end der var i Bogen, naar jeg saa Ligenes Hænder foldede over den. Dog ved én Lejlighed i det mindste rørte Sangen ham ogsaa her i en særdeles Grad. Det var, naar man om Nytaars-Aften istemte: „Guds Godhed ville vi prise“ og især, naar det lød til Slutning:

*) Da han var vokset lidt til, var hans tre Brødre (om hvem lidt mere siden) alle borte fra Hjemmet, saa han af Sødskende hjemme kun havde havt Søsteren „Rikke“ at færdes med. Hun var et Aar ældre. De „klamredes“ vel lidt imellem, men „forresten — siger han selv — var hun min Perle-Veninde.“

„I Jesu Kristi Navn
Vi bede Dig saa saare:
Giv os et fredelig Aare,
Dig til Ære og os til Gavn!“

Dette sidste Vers plejede man heroppe idetmindste at gjentage tre Gange, og gjorde kanske ligesaa i Danmark. Indtrykket heraf omtalte han selv Nytaarsdag 1834, da han, den gamle Stridsmand, saa alvorlig lagde sine Tilhørere paa Hjerte, bedre „saavidt muligt at holde Fred med alle Mennesker“, end Kristne i lange Tider havde gjort. („Prædiken paa Nytaarsdag 1834“ i „Dansk Kirketidende“ 1874, Nr. 1.)

Han tunlede forresten her paa Heden „med Bierne og med Bønderne“, paa hvis Ord han mærkede, Noget, som har havt den største Indflydelse paa Modersmaalets Styrke hos ham; thi sandelig ikke af de Lærde, som ikke selv kunde det, men af Bondens Tale og Bonde-Kvindens, i Forening med ældre, danske Skrifter, kunde han alene lære at tale og skrive Dansk, som han gjorde. Bonde-Sproget, indtaget under det almindelige Skrift-Sprogs Yder-Skikkelse, er vel sjelden eller aldrig, med alt det Fri, det Vittige og det Fyndige, det Træffende og det Sprudlende deri, saaledes ført til Bogs, som i Gr.s Oversættelse af Snorre og Saxe, i den sidste kanske især.

Paa Heden læste han nu, foruden større historiske Sager, ogsaa i „Jesus og Fornuften“ (af Rationalisten Horrebov) og mere i „Bibelen forsvarer sig selv“ (af Biskop Balle), som udkom Tid efter anden, i Aviserne, og i de kjøbenhavnske Flyveskrifter, som fra et Lejebibliothek i Vejle løb rundt paa Heden.*) Han tog sig nu ikke Tingene videre nær, men syntes dog, det nok kunde „være værdt at hjælpe Biskop Balle, der stod saa enlig, lidt med at læse de Spyttegjøge og Spottefugle Teksten“.

Sit Latinskole-Liv i Aarhus 1798—1800 omtaler han i „Kirke-Spejl“ paa følgende Maade: „Da Napoleon Bonaparte sloges med Admiral Nelson ved Abukir og valfartede til Pyramiderne, kom jeg imidlertid i Aarhus Latinskole, og skjøndt det kun varede i to Aar, glemte jeg dog

*) Holbergs Komedier og „Tusind og én Nat“ læste han ogsaa her.

der ikke blot Napoleon og Aviserne, men Kirke-Historien, Kirke-Gangen og Børne-Lærdommen og Kjedsommeligheden, Tobakspiben, Kortspillet og Dagdrive-riet med Skolebøgerne under Armen, saa da jeg Aar 1800 kom til Kjøbenhavn og blev Student, var der ikke Tanke hos mig om engang at sætte min Fod i en Kirke, undtagen da jeg paa Svogerskabets Vegne var med at følge Bispinde Balles Lig over i Frue-Kirke“. Selv i Latinskole-Tiden røbede sig imidlertid hans Hu paa Nordens Myther, idet han nedskrev for sig selv et Udtog af Suhms Bog om Odin, — og i et Skomager-Værksted i Gaarden, hvor han boede, læste han imellem om Kveldene for Gutterne „Carl Magnus Krønike“ og Lignende, men til Slutning fandt han nu „intet morsomt længer“. „Af Kjedsommelighed“ havde han i Skoletiden begyndt at gjøre Vers.*) Til „Artium“ eller Studenter-Eksamen fik han Laudabilis ikke blot for det Hele, men ogsaa netop for den „Latinske Stil“, mod hvilken han senere saa trolig har stridt.

Om Tilstanden i den danske Skriftverden i denne Tid siger han: „Den kirkelige Penne-Fejde var døet hen af sig selv, da Trykke-Forordningen af 1799 havde standset omtrent al Trykning undtagen af Almanaker paa Tysk og Dansk, Plakater og Forordninger, Berlings-Avisen, „Politivennen“ og Oversættelser af Lafontænes Romaner og Kotzebues Komedier. Vel slæbte Rahbeks Minerva og Fallesens Theologiske Maanedskrift sig endnu igjennem til 1808 og 9, men ændsedes af Ingen, ikke selv af Udgiverne“. („Kirke-Spejl“.)

Uden al Lyst skulde nu den unge Student, efter sine Forældres Vilje, begynde at studere Theologi; han tog sig, som man plejede, en Theolog til Vejleder eller „Manuduktør“, som da læste med ham, og han tog den billigste. Theologiske Forelæsninger hørte han ingen af, undtagen naar han en enkelt Gang for Løjer gik hen og hørte Spotteren Horneman, som da stod og morede sig over Romer-Brevet, baade med hvad Paulus havde tænkt

*) Naar han i Ferierne besøgte sit Hjem i Udby, læste han, hvad han kunde overkomme; selv „gamle Skjæder“ havde han, efter eget Sigende, „Tærsker-Mave“ nok til at fordøje. („Udby Have“ i „Saga“ 1812.)

og med, hvad han burde have tænkt. Den Mægtigste blandt de theologiske Professorer dengang var Høj-tyskeren Moldenhaver, som man kaldte „Jesuiten“, fordi han ikke nægtede, men gik udenom Kirke-Troen. Saa var det Dr. Münster, „berømt for sin kirkehistoriske Lærdom, som dog hverken han selv eller Andre havde Gavn af, men kun bekjendt af sit Vilderede, og endelig den meget pæne og høflige Kjøbenhavner P. E. Müller, aldeles nybagt Professor, uden nogen bestemt Mening og endnu uden al Indflydelse“. Müllers Forelæsninger eller „Kollegie-Hefter“ læste Gr. derfor ikke, og i dem, han læste, fandt han ingen Kristendom og Professorerne ved Eksamen ingen hos ham heller, og dermed var de vel fornøjede, undtagen P. E. Müller; men han maatte tie, naar Moldenhaver talte, og Grundtvig fik da sit Laud 1803.

Han var imidlertid fra ganske andre Kanter end fra Universitetet „vaagnet lidt af Skole-Døsen“ ved Kanon-Tordenen fra Skjærtorsdags-Kampen i Kongedybet, „hvor Helten fra Abukir (Nelson) skjød Folkelighedens Aarhundrede ind“. En Ven af ham, Bornholmeren Skongaard, gjorde ham bekjendt med Nordens Old-Krøniker, hvad der havde til Følge, at han begyndte at lægge sig efter Islandske, „og endelig — siger han — vaagnede jeg lidt ved den forskrækkelige Støj, min halvtyske Fætter Henrik Steffens (deres Mødre vare Søstre) „gjorde paa Ehlers Kollegium, saa Regensen var nær falden ned, og jeg fandt det vel hel utroligt, men dog hel mærkværdigt, hvad han med sit forovne Frisprog kaldte unægteligt, at alt hvad vi i Kjøbenhavn læste og skrev og løftede til Skyerne var tysk og fransk Makulatur (Raske-Papir), at Frankrig med hele sin Revolution, med al sin Visdom og Skjønhed var kun en Efter-ligning af det romerske Helvede, med Nero i Høj-sædet, og at naar man vilde vide, hvad Poesi var, da skulde man læse Shakespeare (læs: Sjøkspir) og Goethe, hvem jeg aldrig havde hørt nævne, og vilde man have Begreb om Filosofi, da skulde man høre Steffens og læse Schelling (tysk)“.

„Saaledes — slutter han herom — var da min akademiske Løbebane endt uden Aand og uden Tro“.

Kandidat-Aarene.

Hans Ønske var nu at kunne blive i Hovedstaden og lægge sig efter Islandske og nordiske Oldsager; ogsaa skrev han endel Vers, som han senere fandt, var et forvirret Billede af Flere, deriblandt Holberg, Vessel, Evald og Baggesen. Men sine Tanker paa Skribent-Banen maatte han opgive og 1805 „gaa ud paa Græs“, Det vil sige, han maatte tage en Huslærer-Post, og det blev paa Langeland, paa en Herregaard, hvor man, efter greveligt Eksempel, helst talte Tysk. Tysk krævedes i de Dage ikke til Artium og Gr. havde ikke lært det, men maatte nu lære sig det selv, skjøndt man aldrig fik ham til at tage det i Munden. Her fandt han nu ingen Kristendom, men næsten tomme Kirker med sovende Præster og Kingos Psalmebog, fordi den gamle Biskop Tønne Blok i Fyen, under hvem Langeland hørte, ikke kunde udstaa den Evangeliske og først nylig var død. Her begyndte nu Grundtvig at præke, og „her — siger han selv — var da god Lejlighed til at præke frit om Dyd og Oplysning, og da jeg gjerne lod mig høre og gjerne blev hørt, saa prækede jeg rask mod Kingos Psalmebog, mod alskens Overtro og andre Laster“. Den ældste Præken-Opsskrift efter ham er fra 10de Aug. 1805 og meddelt i „Dansk Kirketid.“ for 1873. Det var en stræng alvorlig Præken mod Løssagtighed, men uden al Kristendom.

Han nævner i sin senere Ungdom „et Tordenslag“, et „Lyn“, som slog ned hos ham i denne Tid, og taler i sin rolige Alderdom om ved denne Tid at være „bleven rørt paa det ømme Sted,*) hvorved alt kommer op, som ligger i os, saa kom da gamle Minder op hos mig“. — Han kastede sig her ogsaa over Tysklands berømteste Værker af Digtene og Filosofer. „Med Fichte, Schiller og Schelling grundede jeg — skriver han et Aarti bagefter — paa Livets Vilkaar, paa det Faste og Flygtige;

*) At det har været et Haab, der brat slog fejl, i Forholdet til en Kvinde, synes at fremgaa af et Digt 1808 til Povel Dons. (Se Bogen „Povel Dons“, udgivet af L. Schrøder, S. 59 og 60.)

hvad Steffens fordem ej kunde bringe mig til at tro, men nødte mig dog til at huske, levede op i min Sjæl“. Til Shakespeares, Goethes og Schillers*) og Ossians Harper havde han ved Siden af sit oldnordiske Studium lyttet, da Øhlenslægers „Poetiske Skrifter“ kom og fandt hos ham „et Øre, der var fortroligt med nordiske Toner og et Øje, der just nu begyndte at oplade sig for Kristendommens Herlighed, som for de andre Livets store Skikkelser“. „Det var mig — siger han om disse Øhlenslægers Digte — som et Underværk, at de i Tiden længst hensovne Toner og de i Hjerte-Dybet hviskende Længsler kunde føre et saadant levende Sprog paa Danemarks Tungemaal“.

Den stærke Gjæring, som nu var begyndt i hans eget Indre, og hvad hansaa i Tiden og Tilværelsen, spejlede sig klarest for ham i „Nordens Myther, disse stærke, gaadefulde Drømme om Kampen, det Ædle, det Heltelige hos Mennesket gennem alle Tider maa føre med det Slette, i Egenkjerlighed og Selvklogskab Forstenede“. Disse Fædernes historisk-poetiske Drømme var det derfor, som nu henrev ham, og henrivende beskrev han sit Skjalde-Syn i Stykkerne „Om Asa-Læren“ og „Lidt om Sangene i Edda“, dog saaledes, at man grandt øjnede Grandskereren og Tænkeren ved Siden af Skjalden i Aande. Disse Stykker stod i „Rahbeks Minerva“ (1806 og 7), hvor han ogsaa havde paabegyndt en Oversættelse af Schillers „Don Carlos“ og skrev om „Bruden fra Messina“ med Prøver i Oversættelse af Kor-Sangene deri. Tillige anmeldte han Øhlenslægers „Baldur hin Gode“. — „For at bøde lidt paa Søvnigheden, Tysken og Raaheden“**) paa Langeland havde han ogsaa meget tidligere faaet oprettet et Læse-Selskab, hvorved de læselige danske Bøger fra forrige Aarhundrede og saavel danske som tyske Nyheder fra dette Aarhundrede først fik Indpas paa Øen. Derved var det ogsaa, at Øhlenslægers Digtning kom ham ihænde med alle de nye Fore-

*) Til tyske Digtere og Filosofer fortsatte og udvidede han stadig sit Bekjendtskab.

**) Mens han var paa Langeland, blev der en Gang sagt til ham: „Langeland er dog et Kanaan!“ — „Ja — svarer han — og Kananiterne er heller ikke uddrevne“.

stillinger, som især i „Vaulundurs Saga“ og „Aladdin“ traadte ham imøde.

I sine egne og Verdens Øjne blev han i denne Tid som nyfødt i Aanden, saa naar han nu prækede, f. Eks. over de to Spørgsmaal: „Har vi Retfærdighed? Har vi Tro? og Svaret blev: Ingen af Delene, da fandt man paa Langeland, det var den gamle Orthodoxi, men dog med et nyt Snit, saa det lod sig høre og man sov ikke“. Da i 1806 Biskop Bojsen havde indgivet sit Forslag til Forandringer ved Gudstjenesten, blev det taget under Behandling af en Kommission, „hvor vel Biskop Balle havde Forsædet, men hvor Vantro og Ligegyldighed utvivlsomt havde faaet de fleste Stemmer, saa der var virkelig Fare for, at Daabs-Pagtøen og i det Hele Sakrament-Ordet vilde blive, om ikke hel forkastet, saa dog forvansket.“ Da følte Grundtvig sig drevet til at give sit Ord med, og det er mærkeligt, at han allerede da i Stykket om „Religion og Liturgi“ i Fallesens „Theologisk Maanedskrift“ lagde Beslag paa Daaben og Nadveren som Brænd-Punkterne i den hele Kirke-Tjeneste, hvorfra der maatte gaa Straaler ud til alle Sider. I sin Alderdom siger han, at Stykket „vel gjorde en vis Opsigt i Hovedstaden, men, skjøndt de moraliserende Præster fik deres Tekst læst, var det Hele dog saa deklamatorisk, og Rationalismens Sejer saa afgjort, at ikke en Hund bjæffede derad, og det var da vist kun Bombardementet 1807, der frelste os fra den gruelige, nye Liturgi.“ Han skrev ogsaa mere i det nævnte Tidsskrift.

Grundtvig var just kommen tilbage til Langeland fra en Rejse i 1807 over Smaa-Øerne, da han paa Tranekjær Slot, hvor han da opholdt sig, fik Efterretningen om det brittiske Fredsbrud, Overfaldet, Belejringen og Ødelæggelsen, „men hvad der gjennemrystede ham og alle Danske var Flaadens Udlevering“. Tranekjær Slot var Hovedkvarter i Krigen, og her var han sammen med den unge, kjække Søløjtnant Villemoes, hvis Sanger han blev,*) da Villemoes 22de Marts det følgende Aar fandt Heltedøden paa Danmarks sidste tiloversblevne Orlogsskib, Prinds Kristian, ved Sjællands Odde. Allerede straks ved Krigens Udbrud var det blevet den 24-aarige Kandidat overdraget

*) Længe før havde han ogsaa besunget Villemoes (se „Idunna“ 1811.)

at holde Præken for Landeværnet paa Langeland, „og Almuen flokkedes om ham, da han loftede Røsten om Danmarks Fare og om den gamle Troes guddommelige Kraft“. Han talte dels i Bondegaarde, dels paa aaben Mark, og endnu 1831 kom han med Glæde disse Timer ihu, „da disse mine Læber først begyndte at stamme om Herren, vort Lys og vor Salighed“ og han var „vis paa, at skjøndt Evangeliet kun var mat paa min Tunge, mindes Flere dem endnu til Opbyggelse“. („Povel Dons“ S. 15 og Gr.s Søndagsbog S. 348.)*)

1808 var hans „Landflygtighed“ forbi og han fik Bolig paa Valkendorfs Kollegium, indrettet for unge videnskabelige Mænd. Her var det, han skrev sin første Nordens Mythologi, hvis Fortale er dateret 28de Oktbr. samme Aar. Han siger selv om den syv Aar senere, at den, „paa enkelte Udbrud nær, er skreven saa ædru og betænsom, som man burde ønske; thi uden Liv og Varme sludrer man kun om Poesi og Myther, og af vilkaarlige Forbindelser finder man ti i de tørreste Bøger for en i denne“. Skjøndt man ser, at han havde gjort sig bekendt med baade tyske og danske Værker i nordisk Oldkyndighed, var det fra første Færd hans Opgave, at besku Eddaerne ved deres eget Lys, og alt de første Ord, han lod høre i denne Retning, vandt ham overordentlig Opmærksomhed hos Mænd med Følelse for Oldtiden som Nyerup, Gräter og den unge Skougaard, men Samtiden var i det Store for fremmed for en historisk-poetisk Anskuelse. Dog fik han nu et anstændigt Navn i Læseverdenen baade ved Mythologien,**) ved alt, han i bunden og ubunden Stil jævnlig havde leveret i kjøbenhavnske Blade og Tidsskrifter og endelig ved „Op-

*) Den ganske lille Bog „Povel Dons“ giver det bedste Indblik, som man kan faa i Grundtvigs Ungdomsliv, uden at læse i flere og forskjellige Skrifter. Det er paa Grund af Dons's Forhold til Grundtvig, at Bogen er skrevet. Den fortjener sandelig Udbredelse i hele Norden. For en stor Del er den egentlig forfattet af Pastor Kr. Køster, men efter Køsters Død øget og udgivet af Schrøder.

***) Mythologien vandt ham ligeledes varm Anerkjendelse, ogsaa udenfor Danmark, som hos Gejer i Svrigg (senere dog) og især hos Fr. Schlegel i Tyskland, der 1811—

trin af Kjæmpe-Livets Undergang i Nord“, hvoraf 1ste, som han siden kaldte 2det Bind, udkom 1809. Den dramatiske Behandling af Volsungers og Niflungers Kamp, som udkom 1811, men hvoraf det meste var skrevet i Sommeren 1810, ligger nemlig i Tidsfølgen, som man ved, langt tilbage for Harald Blaatand, Palnatøke og Vagn Aagesen, som optræder i det først udgivne. Udtrykkets Dybde, Kraft og Alvor udmærker dette af Oldtidens Aand fremsprungne Skjalde-Værk, skjøndt han selv paa gamle Dage ankede lidt over Sproget. Vi maa med Hensyn til Mythologien endnu bemærke, at han allerede den Gang havde samme Grundsyn paa Asamaalet som senere, nemlig som et stort Drama eller Handlings-Stykke. Han siger allerede den Gang, „at det Historiens Forbillede, som i Mythologien bør søges, findes ved at skue hen paa Asalæren, der i fem store Akter udfolder det herligste Sejers-Drama, som avledes og kunde avles hos en dødelig Digter“. Indvendig beslægtet hermed er ogsaa Ytringen i Mottoet taget af hans eget Stykke „Om Asa-Læren“: „Gjerne rækker Nordboen Prisen til Grækeren, naar der spørges om Figureernes Bestemthed og det indvortes Smykke, men er Talen om indvortes Kraft og højest Betydning, da peger Nordboen rolig paa Ragnarok og Grækeren maa tie“.

For Brødets Skyld havde han nu maattet tage Timer paa Schuboths store Institut som Lærer i Historien. En af vore ældste Præster heroppe, nu afdøde Provst Bødker i Støren, som der havde været iblandt hans Elever, mindtes endnu levende i 1858, dengang han talte til dem om Leonidas i Termopylæ. (Da Gutterne hørte, de skulde faa til Lærer den Kandidat Grundtvig, de havde set pile gennem Gaderne i den graa Frak og med det lange (mørkgule) Haar) da tænkte de, det blev En, de skulde have Løjer med, men han fængslede dem anderledes og beherskede Klassen alene med sit Blik. Det var hans Opgave her baade at vække Deltagelse hos dem for Menneske-Slægtens store Levnets-Løb og Tro paa Forsyns-

1812 oversatte flere mythologiske Stykker af ham og siden indbød ham til at levere Bidrag til et videnskabeligt tysk Tidsskrift. Han besluttede i Øjeblikket at lære sig til at skrive Tysk, men betænkte sig snart.

Styrelsen derved og at ordne Begivenhederne for dem, saa at de kunde følge med i Betragtningen af Sammenhængen i Historien, og det var da vel øverste Klasse, han mest tiltalte. Og hans Skole-Løsen her var: „Gud og Videnskab at dyrke“ som det lyder i et Nytaars-Kvad til denne Klasses Disciple.

Grundtvig kom ogsaa i Kandidat-Aarene til efterhaanden at nyde det ypperste videnskabelige Samliv som fandtes i Kjøbenhavn i den Tid. Han kom ind i vor Georg Sverdrups og i Nils Treschows, i senere Geheimeraad W. Treschows og i begge Ørstedernes Kredse. Til Kr. Molbech stod han i et hjerteligt Forhold, i et endnu inderligere til senere Professor Sibbern (i Filosofi) og fremfor Alt til senere Professor ved vort Universitet, Haalogalændingen Svend Hersleb. Fra dette Samliv med især yngre Videnskabsmænd mindtes han endnu i 1838 „Timer, betydningsfuldere end Aar“. Men nærmest Hersleb i inderlig Fortrolighed stod ham Povel Dons, ogsaa af norsk Herkomst, der ikke var Videnskabsmand, men Student og Kopist i Enkekassen, men havde en ganske overordentlig Deltagelse i alt det virkelige Poetiske, der fremkom i Tiden, og en kristelig troende Retning. Før han personlig blev kjendt med Grundtvig, skrev han i bunden Stil en Bedømmelse af „Maskerade-Ballet i Danmark“ 1808, hvori Grundtvig, dybt inde i Nordens Oldtid, med „bange Ahnelser“ revsede Døgnets Sorgløshed efter Danmarks Ulykke 1807. Dons havde et lysere Blik paa Tiden, og snart bleve de, efter den lille Dyst, kjendte og dus og Hjertens-Venner.

Ved denne Tid — dog rimeligvis lidt før — var det uden Tvivl at Grundtvig fik Adgang til K. L. Rahbek og hans navnkundige Hustru „Kamma“ paa Bakkehuset ved Frederiksberg, hvorom han sang 1845:

„Hver en Skjald, som nu mon graane,
Lyse Blik i hver en Stil
Hilsde her Midnattens Maane,
Bejled her til Kammass Smil.“

Da Øhlenslæger efter et femaarigt Fravær kom

tilbage til Kjøbenhavn, fandt han den først udkomne Del af Grundtvigs „Optrin“ sig tilegnet:

„Kun Faa i Norden eje Dommerkald;
Thi vender jeg mig til dets første Skjald,
Til dig, som kvad om Hakon og Vaalunder.“

Øhlenslæger fandt, at Grundtvig sejlede Historien flere Streger nærmere end han selv, men da han sætté hvad han kaldte „Skjønheden“ over Kraften og Troskaben mod Oldtiden, blev hans Dom ikke saa meget rosende. Saa aldeles uberørt af alt det Ædle hos Grundtvig, som t. Eks. J. P. Mynster, var nu Øhlenslæger ikke, men havde dog heller ingen stærk personlig Samfølelse med ham, skjøndt de venlig kunde veksle Tanker med hinanden.

Vi har da set, at Grundtvig alt havde vundet „et anstændigt Navn“ i den lille danske Læseverden, „og — siger han som Olding — over (Lysten til) et meget større Navn i den og en tilsvarende Lære-Stol paa Højskolen (Universitetet), havde jeg saa ganske tabt Kirken af Syne, at jeg ikke engang lod mig høre i nogen af Hovedstadens Kirker, end sige tænkte paa at gjøre Hovedstadens kirkelige Orakel, Kapellan Clausen (Professorens Fader, senere Stiftsprovst, erklæret Rationalist) ved Frue Kirke enten Palmen eller Rangen stridig“.

At det dog ogsaa var noget ganske Andet og langt dybere end Lysten til Navnkundighed, som drev ham til det gamle Norden og til at ønske sig en Lærestol i Hovedstaden, det har vi vel alt set og det udtalte sig ved mange Lejligheder, for ikke at sige ved alle. Kraften i det gamle Kjæmpeliv til ædelt Formaal, var det han vilde gjenvække i Slægten, og til det Øjemed vilde han ogsaa fremstille „en Række af de betydningsfuldeste Optrin af Nordens Helteliv, fra den Time, da Asamanden Odin inddrog i Nord, indtil den Stund, da Palnatoke stræbte forgjæves i Jomsborg at fængsle den flygtende Kraft og rejse et unedbrydeligt Tempel for de styrtede Aser“, som det hed i den Indbydelse, han udstedte en Tid efter sin Tilbagekomst fra Langeland.

Det udtalte sig inderligt i Versene, han skrev tli Molbech i et Eksemplar af sin Digtning „Maskerade-Ballet“, hvor „Øjet sank i Danmarks Grav“:

„O, tror Du Kraften vaagne kan
 Og stolt forny de svundne Dage,
 At Solen har for Danmarks Land
 En varig Straale end tilbage, —
 Da del med mig den søde Tro,
 Og Trøst og Haab og salig Ro
 Skal Frygten af min Barm udjage“,

og i Tilegnelsen af Mythologien til „Norriges Pram“
 siger han:

„Jeg offerer mit Liv og min Kraft til at rejse
 Paa Hedenolds Gravhøj en talende Sten,
 Med Runer ombeltet, saa højt den skal knejse
 Paa Valhals Ruiner og Kjæmpernes Ben,
 Om Nornerne unde mig Livet at friste,
 Om Odin mig lærer de Stave at riste,
 Saa dybt dem at grave med Sands og med Kraft.“

Da han i „Kjøbenhavns nyeste Skilderi“ begyndte
 1810 paa at oversætte Edda-Kvad, havde Sprogmeisteren
 Rasmus Rask noget at udsætte paa Sproget deri, hvor-
 ved der blev en liden Dyst mellem dem. Senere, skulle
 vi se, mødtes de To paa en anden Maade. Dengang var
 Rask kun 23 Aar.

I Marts 1810 skulde Grundtvig holde sin Prøve-
 Præken eller, som man kalder det: præke til Dimis.*)

*) Hans gamle Fader vilde have sin Søn og ingen Anden
 til Kapellan.

For ikke at afbryde Gangen i den følgende Fortælling,
 skal jeg her bemærke, at han i 1810 ogsaa skrev det
 lille Skrift: „Er Nordens Forening ønskelig? Et Ord
 til det svenske Folk“, hvori han broderlig anbefalede
 Svenskerne at vælge Fredrik den Sjette til den ledige
 Throne istedenfor en Vildfremmed. Det hedder blandt Andet
 i Skriftet: „Da gamle Nor skiftede Landene mellem sine
 Børn, da fik Gautur Land mellem begge Sødskende og hans
 Odal Lighed med begges, saa han kunde række den ene
 Haand til Broderen paa det høje Fjeld og den anden til
 Søsteren i Dal. Der stande de nu Begge og vente paa

Saadanne Prækener holdes dengang gjerne kun i Overvær af Dommerne og stundom nogle Faa, hvem Bekjendtskab eller Nysgjerrighed drev didhen. At præke under saadanne Omstændigheder var Grundtvig meget imod, og han tog da sin Beslutning: at udsige, hvad han i stille Timer, naar han grundede paa Slægtens Trang og Ordets Forkyndelse, talte med sig selv. Saaledes blev da den navnkundige Dimis-Præken til, som er et Blik paa Tiden i det Hele og var ingenlunde stilet paa en snævrere Kreds. Han udgav den under Titelen, der jo var lidt udæskende: „Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus?“ Det var ham imidlertid aldeles uventet, at Præken blev revet bort og læst af hele Hovedstaden, og da en stor Del af Præsteskabet med Kapellan Clausen i Spidsen kom i Raseri og vilde have ham udelukket fra Præste-Embedet og afstraffet, da lo Folk rundtomkring og Grundtvig med. Den bekjendte Lovkyndige A. S. Ørsted sagde, at vilde Præsterne stævne Grundtvig for den Præken, da var det ligesaa klogt, som om hele Menneske-Slægten vilde stævne Filosofen Fichte for hans „Grundtræk af Nutiden“. Det hele Opstyr endte imidlertid med, at Grundtvig skulde have en Irettesættelse, og selv den kom egentlig ikke til at lyde, da den kun bestod i, at Universitetets Rektor læste op for ham, at han skulde have en Irettesættelse, fordi han ved at udgive sin Præken „syntes at røbe den Hensigt at gjøre Opsigt“. „Irettesættelsen“ fik han, efter de mange Forhandlinger, først i Januar 1811. Man fandt imidlertid Grundtvig meget nedslagen i denne Tid, og da man troede, det kom af „denne latterlige Sag“*), kappedes man om, at trøste ham. Horneman mindte ham om, at en anden navnkundig Mand, Langebæk, havde ogsaa faaet en Irettesættelse, og „Molden-

ham, thi, tror mig, svenske Brødre! I høre gjennem mig ej en enkelt Røst, men en forenet Stemme af Danmarks og Norrigs Ædle.

- *) At det dog under hvad der skete med ham om Høsten 1810 og især Vinteren 1811, dybt maatte bedrøve ham, at det syntes som Adgang til Præste-Gjerningen skulde blive ham spærret, er klart og ses da navnlig i Afhandlingen „Om Religions-Frihed“, der blev „fængslet (af Politimesteren) 1827 og løsladt 1866“.

haver, som var Sjælen i Universitets-Direktionen, græd over mig — siger han — som en gammel Romer over Lykkens Ustadighed (han havde nemlig faaet Karakteren „Egregie“ eller „Udmærket“ for Prækenen), og Kaas, Formand i Regerings-Raadet, forsikrede mig, at baade Kongen og han vidste, jeg havde Ret, saa det skulde ej i mindste Maade skade mig, men man maatte gjøre lidt for Gejstligheden, og han havde selv formanet den til at præke lidt mere bibelsk“.

Hvad der imidlertid nedsløg Grundtvig, saa han var „nær ved at synke i Jorden“, var noget ganske Andet, som man dengang tænkte alene kunde finde Sted hos en gammel og en ung Hernhutter, man talte om, og med Hans Nilsen Hauge heroppe, „men som dog virkelig fandt Sted hos den unge nordiske Digter og Oldgransker paa Valkendorfs Kollegium i Efteraaret 1810“.

Det begyndte saaledes: Han sad en Kveld og læste i Fritænkeren Kotzebus Prøjsens Historie, som var den nyeste over det Land, og som han, skjønndt han dybt foragtede Forfatterens Navn, ansaa det for sin Pligt som historisk Lærer at gjøre sig bekendt med. Da stødte han paa en Spotte-Glose om „det visne Kors“, og derved løb det ham koldt ned over Ryggen, saa han smed Bogen og sprang op som greben af en mægtig Aand, der kaldte ham til Reformator. „Derpaa — siger han — fulgte et Par Maaneder af stolt, men stille Sværmeri, hvori jeg første Gang siden min Barndom for Alvor læste Bibelen, især Profeterne, Luthers og Kingos Psalmer, bad og grublede over, hvordan en Reformation især med Pen og Blæk i vore Dage lod sig udføre“.

Et Blyants-Billede af Grundtvig ved Begyndelsen af 1811 er leveret os i Præsten og Poeten Fr. Schmidts Dagbøger*). Schmidt traf sammen med den navnkundige Kandidat Grundtvig hos Nordmændene Nils Treschow, Prof. i Filosofi, og Georg Sverdrup, dengang Professor i Græsk. Samtalen drejede sig fornemmelig om Theologi, Filosofi og Poesi. „At Grundtvigs Tro paa Kristus er varm, inderlig og uskromtet — siger Schmidt — er umiskjendeligt. Den er hos ham Resultatet af forgjæves

*) „Om Digterne Baggesen og Øhlenslæger“ af Kr. Arntzen. (3die B., S. 115 og 16.)

Grublen og Stræben for at komme til Maalet ad anden Vej, og han føler sig lykkelig ved denne Tro. I hans mørke Øje og blege Ansigts levende Træk er der noget Sværmerisk, men tillige noget Blidt. Grundtvigs Læge, Ole Mynster (Broder til Biskoppen), har tilraadet ham at afholde sig fra alt litterært (bogligt) Arbejde, som fordrer Anstrængelse, men derimod at beskæftige sig med saadant, som, uden at fordre nogen Selvtænkning, dog sysselsatte Sjælekræfterne, f. Eks. at oversætte Werners „Weihe der Kraft“. Schiller gjør han meget af og især hans „Braut von Messina“. Om Øhlenslæger sagde Grundtvig, at han var ved Overgangen til et nyt System, da en stor Digter altid arbejdede slettest, naar han var ved et saadant Vendepunkt. Grundtvig havde blot hørt den første Del af Øhlenslægers Forelæsninger, hvor han lagde Grundstenen for sit æstetiske System, som Grundtvig fandt lagt for løs. Da Talen engang var om Frihed og Nødvendighed, vilde Grundtvig og Treschow have Friheden ombyttet med „udvortes Nødvendighed“. Grundtvig river ligesom Baggensen ned paa Napoleon. . . Vor geniale Theolog yder ogsaa sin Skjærv, naar der fortælles Anekdoter og lystige Indfald.“
Saavidt Schmidt hos Arntzen.

„Nytaars-Nat 1811 eller Blik paa Kristendom og Historie“ er ellers i Skriftverdenen det stærkt dæmrende Udtryk for dette gjærende Tidspunkt i hans Levnetsløb og findes optaget i hans „Kvædninger“ 1815. Foran satte han et Kvæde til sin gamle Faders Jubilæum, Desember 1810, hvori det hedder:

„Gamle Fader! Du har tjent saa tro
I halvtredsindstyve Aar til Ende.
Vel din Sjæl maa længes efter Ro,
For mod Himlen ene sig at vende;
Men før end Du vender Dig fra Jord,
Medens Du kan tale Herrens Ord
Og fra Altret i hans Navn velsigne,
Lys Velsignelsen da over mig,
At min Tro de Helliges maa ligne,
Løfte mig til Krist i Himmerig!
Himlens Herre det alene véd,
Hvad sig i min Sjæl saa stærkt bevæger;

Det dog véd Du, Fader, Herrens Fred
 Er det Eneste paa Jord som kvæger;
 Lys den over mig i Jesu Navn!
 Rolig da mod Himlens sikke Havn
 Skal jeg stævne over Livets Bølger,
 Lad dem løfte sig med Skum og Brag!
 Tryk er jeg, naar mig min Jesus følger,
 Lys og Kraft han er endnu idag.

Laurbær-Krandsen har jeg bejlet til,
 Men ej mer jeg tragter den at vinde,
 Hvad er vel et broget Farvespil,
 Hvad en Krands, som Mennesker kan binde,
 Hvad er Kløgt og hvad er Alt paa Jord
 Mod det rene, klare Guddoms-Ord!
 Derfor skal min Sang nu ene tone
 Til hans Pris, som steg fra Himlen ned,
 Som os vilde med vor Gud forsone,
 Skjænke os en salig Evighed!⁴

Han følte nu, at det var en „Drøm“, at man „i en antikristelig Tid kunde tro paa Kristus og dog forholde Kirken sin Tunge“ („Tunge“ og „Pen“ gik endnu i Et for ham); derfor havde han vendt sig „fra Edda til Bibelen“, og beredte sig da paa reformatorisk „at nedkaste sig i Tidens brusende Strøm og lade den Evige raade for, om Bølgerne skulde lukke sig over ham eller ikke!“^{*)}

Grundtvigs Tilbagegang til den historiske Kristendom var nu saa bekjendt, at han allerede, mens han var paa Valkendorfs Kollegium, stundom betegnedes som Fjende af „Fornuften“. Da han en Aften kom hjem, og maatte gaa gjennem en Andens Værelse for at komme til sit eget, var der i den Andens et Punselag. Da nu Grundtvig kommer, rejser En af Deltagerne sig og siger, at han vil udbringe en Skaal for „den sunde Fornuft“, og henvende den til Kandidat Grundtvig. „Det fornøjer mig, mine Herrer — svarer Grundtvig — at de erindre fraværende Venner“.

*) Det var endnu ham selv, der med Guds Bistand vilde kjæmpe for Kristendommen. Det lærtes sént: at blive Redskabet for Aanden.

„Men hint „Sværmer-Liv“ endte pludselig — siger han i „Kirkespejl“ — da jeg med Et blev sønderknust ved de Spørgsmaal: Er Du selv en Kristen? og har Du dine Synders Forladelse? Samvittigheds-Spørgsmaal, der faldt mig som Stene, ja som Klipper paa Hjertet. Da lukkede jeg alle Bøgerne, lod alle stolte Planer fare og skyndte mig hjem til min Fader“. Sibbern, og jeg tror Hersleb, fulgte ham hjem, da hans Sinds Tilstand grændsede til Vanvid.*)

Førdybet i Nordens Oldtid tænkte han før kun paa at blive Præst, fordi han „skammede sig ved, at hans gamle Fader i det Aar, han blev Jubel-Lærer, skulde nødes til at nedlægge sit Embede, fordi hans Søn, som dog havde baade Embeds-Eksamen og Præste-Alder, ikke vilde opgave sine glimrende Udsigter i Hovedstaden ved at blive personel Kapellan i sin lille Fødeby.“ „Nu derimod — siger han — havde jeg netop Mod paa at blive Kapellan, naar Vorherre blot vilde antage mig til sit Ords Tjener, og saasnart mit Sind var blevet lidt roligere, tog jeg det for et Tegn paa, at Vorherre ikke rent havde slaaet Haanden af mig, hvis jeg, trods al Rimelighed, kunde skaffe min Fader hans Embede igjen og blive hans Medhjælp“. Hvad der gjorde Haabet urimeligt, var den Omstændighed, at gamle Johan Grundtvig allerede havde nedlagt sit Embede, da han ikke maatte faa sin Søn, fordi der var ledige Kapellaner i Stiftet. Alt lykkedes dog, baade udvendig og indvendig.

Grundtvig som Kapellan i Udby.

Grundtvig indviedes til Kapellan i Udby af Biskop Münter den 29de Maj 1811, under dyb, taknemmelig Rørelse og med det Forsæt at gjøre Alt, hvad Gud gav

*) En af Vennerne rejste lidt foran til Faderen for at forberede ham paa at finde Sønnen i „anfægtet“ Tilstand. „Aa Gud ske Lov! har han Anfægtelse!“ udbød den gamle troende Præstemand, sikker paa et glædeligt Udfald deraf.

Lykke til, for at luthersk Kristendom igjen kunde leve op i Danmark, og var der Nogen, der fuldt ud kunde aflægge sin Præste-Ed, skrev han som Olding til Biskop Martensen, da var det mig. Nu kunde han godt slaa sig „til Ro med vore gamle tre Troes-Artikler“ og forresten lade den Helligaand og Bibelen raade, thi det havde han lært, at det var dog ikke nær saa meget „Sønnen“, som den „Heligaand“, man i Danmark rent havde tabt Troen paa.

I Udby havde, som overalt, den nedarvede Tro været svag, og hans gamle Fader havde givet efter for Kongebudet om Indførelsen af Balles Lærebog og snart givet efter for Balles Ønske om Indførelsen af den evangelisk-kristelige Psalmebog, men, skjøndt den Gamle ellers ikke var blødsøden, fældte han dog Taarer, naar han tænkte paa, hvorledes de vandede tørre Bøger havde berøvet ham al hans Glæde baade af Kirke-Tjenesten og Konfirmations-Undervisningen, og hans fleste Tilhørere, som savnede deres gamle Psalmer og gad ikke stave paa de nye, blev hjemme og smed bort de gamle Bøger som forbuden Frugt. Da derfor den unge Grundtvig vilde have sine Konfirmander til at lære Kingos Højtids-Psalmer, fandt han vel dem, især Pigebørnene, meget glade derved, men de fandt det meget vanskeligt at opdrive de gamle Psalmebøger, skjøndt Kingo først for ti Aar siden var afløst af den nye. Naar han enten i Præken eller ved Konfirmationen lod de gamle Toner lyde, da kunde han høre de Gamle hulke omkring sig, men han mærkede end ikke, at hans Forældre, som begge havde Sang-Stemme, fik Mod igjen til at synge deres gamle Liv-Psalmer, saa han troede neppe, det var Tilfældet med Nogen.

I et livligt Foredrag: „Den grundtvigske Slægt i Udby Præstegaard“, trykt i Nordisk Tidsskrift (1ste Halvår 1874), finder vi følgende lille Skildring af N. F. S. Grundtvig som Kapellan hos sin Fader, efter at Forfatteren, Pastor Th. Møller, har skildret den Gamle:

... „Der kom mange friske Kræfter med Sønnen, der kort efter sin Præstevielse en Morgenstund kom gaaende hertil, og selv har han sagt, hvor bevæget han blev ved Tanken paa den svundne Barnetid i Hjemmet og om det, som forestod; han satte sig da i Skovens Udgang paa en Sten, tog sit Testamente frem, og da han lukkede det op,

faldt Øjet paa Stedet i 1ste Kor. 15de Kap., der slutter saaledes: Derfor, mine kjære Brødre, bliver faste, ubevægelige, altid rige i Herrens Gjærning, vidende, at Eders Arbejde er ikke forfængeligt i Herren.

„— Nu Kirketaarnet løfter sig deroppe
Ved Grinnebakken mellem Asketoppe,
Og hurtig svandt de dunkle Barneminder
For lyse Anelser af Manddomsfærd.“

Saa flyttede han da ind i den lave Stue med Blyvinduer, ved Siden af Faderens ovre i Fløjen, blev første Søndag efter Trinitatis indsat af Broderen Otto og begyndte sin navnkundige Præstegjærning.

„Det kjendtes snart, at han var kommen; hvor var han ikke nidkjær i Skolerne, hvor det stod saa ringe til, at han maatte læse baade med Lærer og Børn, og nidkjær i sin Forkyndelse, saa Kirkerne fyldtes med Folk fra Fjern og Nær. Det Liv, der da blev vækket her, vaagnede ved en stræng, ildfuld Præken, og Folk har endnu, tredsindstyve Aar efter, ikke glemt den unge Præsts høje Røst og stærke Bevægelser. Ja stræng var han, det fik de at vide, der om Onsdagen, før de kom til Skrifte om Lørdagen, maatte op og høres af ham i deres Børnelærdom; det stemmer ogsaa med Noget, jeg har hørt af en Mand, der var selv tilstede ved Lørdags-Skriftemaalet; da spurgte Grundtvig de Forsamlede, hvorfor de vilde til Alters, gik fra den Ene til den Anden og gjentog Spørgsmaalet til hver især, men Ingen turde svare — saa maatte de alle gaa hjem og Ingen kom til Alters den Dag. Her et andet Træk, som viser hans Alvor. Han kom en Gang ridende over til Anekset, og da havde dér en Kone brækket Benet, og han gik da ind og saa til hende, men spurgte da til hendes store Forundring, om hun ogsaa havde takket Gud for, hvad der var sket hende.

„De Fattige har haft en god Ven i ham; det huskes saa godt her i Egnen, at Præstegaards-Karlen engang i Saatiden kom ind til den gamle Præst og bad om Penge til Sædekorn, for det, der havde ligget paa Loftet, havde Kapellanen uddelt til Fattigfolk. Da den Gamle spurgte Sønnen, hvordan det forholdt sig, skal denne blot have svaret: „Ja, Fader, hvad prædiker vi om? Forældre og Søn enedes godt i Kjærlighed til de Træng-

ende. Hvor er det ogsaa rørende i Grundtvigs sidste Brev til Provsten for hans Afrejse herfra, at læse om, hvordan han beder denne om „for Guds Skyld“ at betænke den fattige Skoleholder i Udby med lidt Korn, og siger, at det vilde forbitte ham Skilsmissen fra Fædrenehuset, om han skulde tænke, at den stakkels Mand maatte lide Nød.

„Da Grundtvig kun var Kapellan her i to Aar, konfirmerede han jo blot to Gange; næsten alle hans Konfirmander i de Aar ere døde. De, der ere tilbage, have kun et dunkelt Minde om ham og hans Undervisning, og man kan ikke vente Andet efter saa mange Aars Forløb. Dog, det kan de huske, at det var svært at „slippe“ — og der nyttede ingen Appelleren til den gamle Præst, som Nogle forsøgte —, at de havde en fem, seks Bøger med, hver Gang de kom til „Læsning“, og saa mange Salmer for. Og fra selve Konfirmations-Dagen, at Grundtvig gik saa glad op og ned iblandt dem, da bl. A. „Op Sjæl, bryd Søvnens af“, blev sunget, og under Talen blev saa brændende, at han faldt paa Knæ og grædende bad højt for dem. „Vi vidste jo ikke, hvad det betød, men græd, da vi saa, han græd.“

„Ved Siden af Arbejdet i Menigheden fik Grundtvig Tid til megen boglig Syssel i Udby . . . En gammel Skolelærer her fortalte ogsaa, at han sad oppe den halve Nat, saa det holdt haardt at faa ham op om Morgenen, og ofte, naar det ringede til Kirke Søndag Morgen, kom Faderen over og kaldte: Frederik, nu maa han staa op, for nu ringer det!“

Hertil skal vi endnu føje, hvad Pastor C. J. Brandt fortæller, idet han i Udgaven (1877) af „Kirkelig Lejlighedstaler“ af N. F. S. Grundtvig ved Meddelelserne fra Konfirmations-Handlinger giver os i en Note følgende lille Oplysning:

„En gammel Kone, der som Enke boede i et Hus tæt ved Rønnebæk-Præstegaard, var mellem de Piger, som dette Aar (1812) blev konfirmerede i Udby. Hun har fortalt mig, med hvilken Nidkjerhed „den unge Grundtvig“ forberedede Børnene, og navnlig sidste Gang, han havde dem samlede om sig, hvorledes han, efter i flere Timer, som han plejede, at have talt med dem og til dem og formanet dem paa det inderligste, faldt paa Knæ midt i

deres Kreds og bad for dem med høj Røst under mange Taarer: at dog Herren vilde bevare dem, saa de maatte blive i hans Pagt. Derefter stod han op, dybt bevæget, og gik ind i et Sideværelse, men de kunde tydelig høre, hvorledes han der i Enrum blev ved at bede.

„Gamle Dorthe Hans's takkede endnu under sine graa Haar den unge Præst, der i hendes Barndom havde lært hende de Kingos Salmer, hun maatte læse for ham paa Kirkegulvet, og som hun endnu kunde udenad, da hun hensov nær de 80.“

Aaret 1812 er forøvrigt i Grundtvigs Levnets-Løb især bekendt af den store Opsigt, hans „Kort Begreb af Verdens-Krøniken“ gjorde. Den var alt begyndt paa Valkendorfs Kollegium til et lidet Overblik af Verdens-Historien, som han fandt man i Skolen højt trængte til, men da han kom til Reformationen, syntes det ham, at han „som kristelig Skriftklog nødvendig maatte gribe Lejligheden til at afmale det ugudelige attende Aarhundrede baade ude og hjemme, med de sorteste Farver“. Da han nu tillige, fra sit strængt luthersk-bibelske Stade, med Navns Nævnelser holdt Rettergang ogsaa over Danmarks dalevende Digtere, Theologer og navnkundige Mænd, saa rejste der sig et Uvejr mod Bogen, hvori den udraabtes for et hadefuldt Nid-Skrift, hvis flydende og ikke uvittige Stil gjorde det end mere giftigt. Det kom just ud til Jul 1812, og hans københavnske Venner skrev ham til, at han vist vilde faa et Dusin Injurie-Processer; men, hvad der reddede ham, var Stats-Banke-rotten, „som gav Københavnerne andet at tænke og at blæse paa“. En langvarig Penne-Fejde var nu, hvad der kom ud af det Hele, men selv kunde han heller ikke sagt, hvad mere der vilde komme ud; „thi om det ogsaa havde været med Pennen, at Kirken blev nedrevet, saa var det dog klart, den ikke med Pennen kunde opbygges“. Blandt Angriberne kom ogsaa hans Ven Molbech, og hans „Farvel til Molbech“, (1813) der intet mere vilde have med ham at skaffe, er noget af det Inderligste og Ømmeste af det Slags, man kan læse. Det er indrykket i „Kvædlinger“ 1815 og ender med de Ord:

„Og naar engang Du ikke mer saa stolt
 Mit Venskab vrager og bortkaster koldt,
 Et Hjærte har jeg da med dig at skifte“.

Bruddet varede gennem mange Aar. I 1834 kalder han vel igjen Molbech „min og al Danskheds gode Ven“, men over Gr.s Kamp for den danske Folkelighed var M. igjen gnaven. Med Sibbern kom det vel ikke til Brud*), men Filosofen var aabenbar bleven skræmt ved den stærke Gjæring i Grundtvig, saa han turde ikke indlade sig videre med ham, medens Georg Sverdrup holdt trofast paa ham uden Frygt, om de end vare uenige, saasnart Talen kom ind paa „Frihed og Nødvendighed“. Sverdrup var saaledes meget glad i Digte af ham i Nytaarsgaven „Saga“, der, som sagt ogsaa udkom 1812, hvor han, efterat have meddelt en Oversættelse af Sagaen om Gunlaug Ormstunge, besynger mest sine indvendige Oplevelser og udvikler i „Fortalen“, hvorledes han er bleven istand til igjen at vende Øjet mod Hedenold. I et stort Kvad „til Danne-Kongen“ saa man hertilands vel Ensighed i Opfatningen af Forholdet mellem Norge og Danmark, men det var just ikke Godtfolks Ære heroppe, at de ikke saa Andet; men de maatte ogsaa stikke dybere end til Holberg og Wessel, naar de skulde mødes med en Grundtvigs Tanke deri, og hans

*) I „Breve til og fra Sibbern“ ser man, at Sverdrup ordentlig irettesætter Førstnævnte og ytrer, at han kan ikke forstaa, at Sibbern ikke kan omgaaes Grundtvig. „Han er ikke saa ensidig, som De tænker“ — og saa nævner Sverdrup eksempelvis flere Ting, som Grundtvig, efter Sibberns Udenlandsrejse, utvivlsomt gjerne vilde høre og samtale om. Da Grundtvig ikke var i Kjøbenhavn, men i Udby, havde Talen for rimeligvis været om, at Sibbern dér skulde besøge sin Ven. Et inderligt, ydmygt og taknemmeligt Kvæde, („Saga“ 1812) skrev Grundtvig i 1811 fra Udby til Sibbern, for efter den haarde Sjælevaande om Vinteren, at melde ham, „at jeg er rolig og i Herren glad.“

Men Grundtvigs milde, kjærlige Advarsel mod „den glatte Vej“, han fandt, at hans Ven var inde paa i Troes-Sagen, var nok det, der især holdt Sibbern tilbage.

Kjærlighed til Norge og dets Fortid og som en Del af „Tvilling-Riget“ er baade sikker og umiskjendelig nok. Forøvrigt ser man af Alt, at Gr. dengang haabede, at det skulde hjælpe baade Danmark og Norge, naar han med Pennen tog fat selv paa de mest indgroede Folke-Fejl med Kraftsprog af Israels Profeter.

Ved St. Hans Tide 1812 holdtes der et Landemøde i Roskilde Domkirke af Præster og Provster og Bisper, hvor de, som dertil følte Drift, forelæste Et og Andet, som de mente kunde være nyttigt og opbyggeligt. Grundtvig forelæste da ogsaa et Stykke om Oplysning, „om den, ved hvilken Fædrene paa Gravens Bred saa Himlen aaben og Jesum, deres Frelser, staa ved Guds højre Haand, og den, som ikkun viser Gravens Mørke og Afgrundens Dybde, naar den viser mest, men viser helst kun Gjøgler-Værk og Drømme-Billeder til at inddysse Sjælen i et ulyksaligt Blund“. I Skumringen kaldtes han ud af Ridder-Salen for at se Domkirkens blege, højtidelige Skikkelse i Kveld-Solens Efterglands med de Andre. Her bad man ham om et Kvad om Roskilde, og derved kom han det Aar til at skrive Roskilde-Rim, som er især en fortløbende Udsigt, fra hans luthersk-bibelske Stæde, over de aandelige Forhold under de Konger, som hvile i Roskilde og hvad Andet, der under samme Synsvinkel kunde sættes dermed i Forbindelse. Versene falder her, skjøndt langt roligere, i Slyngninger, der minder om Wergelands, og selv i et Modskrift mod Grundtvig er Roskilde-Rim af Biskop Martensen regnet til de af hans „Værker, der, hvorledes man end vil dømme ved en nærmere Betragtning, uomtvistelig vise, at han har drukket af Kilder, der udspringe paa Aandens Højder“. Baade Grundtvigs Fader og Bedstefader har gaaet i Roskilde Skole, og denne Omstændighed gav Anledning til et vakkert lidet Optrin i Udby Præstegaard, hvorom Grundtvig selv fortæller i Roskilde-Saga, som han i 1814 udgav til videre Oplysning om „Roskilde-Rim“.

Det var en Morgenstund i Adventstiden samme Aar*),

*) 1812.

da saa, han sin gamle Fader sidste Gang at sidde i den Dagligstue, som var hans Værelse i henved fyrretti Aar. Han var nu henved de 80, og havde i mer end 50 været Præst; han sad der bleg og mat og Sønnen saa ham tavs og sorryfuld. Den Gamle spurgte om Evangeliet igaar ikke handlede om Johannes's Sendebud, og blev saa ved: „Jeg hedder og Johannes (Johan), og Fængsler er mangeslags, og jeg er og i Fængsel“. Da rørtes Hjertet hos Sønnen, og det faldt ham ind, at Rimene om Roskilde og om hans Fader, gamle Otto, hvem han i Graven ærede og elskede saa overmaade, og om den Stjerne over Kristnes Grave, som ledte og som lyste Brødrene til Hvilen, at disse Rim, som just skulde sendes til Kjøbenhavn for at trykkes, kunde kvæge Oldingen. „Den Unge læste, den Gamle lyttede, og Ungdoms kjære Minder blev levende og Hjertet oplod sig for Trøsten af Guds Ord og Gravens Nat forsvandt for Stjernen, og milde Taarer randt paa Kind og barneglad og højt begejstret bøjede den gamle sig over Sønnen, gav ham sin Velsignelse og sagde: Saa skal Herren trøste Dig i din sidste Time, thi Du sang Israels Gud Psalmer!“

I Kjøbenhavn 1813—21.

Efter Faderens Død tager Grundtvig atter sin Bolig i Kjøbenhavn (1813—21) som ledig Kapellan. I dette Aar (1813), da man som mest rustede sig mod Napoleon, sluttede ogsaa Sverrig sig til de Forbundne og nærmest til Engelland, paa det Vilkaar, at det skulde hjælpe Sverrig til at faa Norge eller i det mindste en Del deraf. Da skrev han „Til Fædernelandet, om dets Tary og Fare“, hvori han sætter Frelsen i Omvendelse og Tro. Det harmede og bedrøvede ham dobbelt, at der skulde være et Folk i Trilling-Landet i Norden, som gjorde „det mageløse Krav“, at „lade sig et fredeligt Naboland tilskrive af fremmede Herrer“. Vi ser da ogsaa heraf, hvorledes det i dette Tilfælde er først og fremmest paa Norges Vegne, han harmes. Forøvrigt skrev han i 1813 Nytaars-Gaven „Hejmdal“ til det følgende Aar, en

liden Bog, hvori han leverer Fortællingen om Norne-Gjæst, samt en Del Digte, hvoriblandt „Forslag til Norges Heltedigt“, hvis Fejl og Mangler i Synet paa Kristendommens Indførelse heroppe han mængfold har bødet paa i sin ypperlige Udsigt derover i Kirke-Spejlet for faa Aar siden. Noget, der hører til det Yndigste, Grundvig har skrevet, findes her i det store Kvæde „Et Blad af Jyllands Rimkrønike“, hvori da ogsaa Ansgar besynges. — I 1814 udgav han sin lille Bibelkrønike, og tillige det første Bind af en stort anlagt Verdens-Historie, der gik til Cyrus, men fortsattes ikke videre, og er nu en stor Sjældenhed at faa fat paa. Ved Siden af boglige Arbejder prækede han oftere i Kjøbenhavn.

Da de mod Napoleon og derved ogsaa mod Danmark-Norge forbundne Krigs-Hære lige i Begyndelsen af 1814 stod i Holsten, ja gjorde Strejftog lige op til Kolding, da begyndte det at røre sig i Studenterne, især de jyske, og enkelte kjendte Grundtvigs Fædrelands-Sind og kom derfor op til ham. Følgen blev, at han kom til at holde tre Møder med dem, som han har beskrevet i „Helligtrekongers-Lyset, eller tre Dages Hændelse paa Danmarks Højskole“. De, som han dengang skulde holde sammen med, maatte vedkjende sig Tro paa den levende Gud og besvare med Ja nogle alvorlige Spørgsmaal, han dermed satte i Forbindelse. I den glødende Tale, han holdt, opfordrede han dem paa det Stærkeste til at betænke, hvad de sagde, og han vilde heller høre sit „Navn baaret som en Fabel paa Verdens Tunge“, fordi Alle forlod ham, end at Nogen skulde svare i Letsind, hvad de siden maatte angre. Da han gik ned, var der kun en Del, som vovede at følge ham og slutte sig til Broderskabet, men da næste Møde skulde holdes, og han ventede nogle og Fyrreti, var henved Hundrede forsamlede, men kun Tre og Fyrreti vovede at besvare de alvorlige Spørgsmaal, Gr. forelagde dem paa Broderskabets Vegne. De sendte da Kong Fredrik den 6te deres Tilbud om at vove Liv og Blod; Kongen erklærede, at han aldrig skulde glemme det Fædrelands-Sind, der havde gjort Studenterne rede til Offeret, men han kunde ikke modtage det. Og langt senere føjede Grundtvig til Fortællingen derom i et historisk Foredrag, at „uforglemmeligt maatte hine Dages Liv være for

Enhver, der havde deltaget i det og havde været Vidne til al den Fylde af ædel Kraft, der svulmede hos de kjække Ungersvende“. Som vi véd, var Krigen i Danmark snart ude det Aar. Blandt Navnene paa dem, som i hint Helligtrekongers-Møde sluttede sig til Grundtvigs Side og vilde vove Liv og Blod, ses ogsaa Henr. Anker Bjerregaard, Forfatteren til „Sønner af Norge“.

Før Adskillelsen mellem Norge og Danmark søgte Gr. det residerende Kapellani ved Aker og Oslo. Prof. Georg Sverdrup jubledes*) ved Tanken paa at faa Grundtvig hidop, og her stod hans Hjertens-Ven fra Valkendorfs Kollegium Svend Hersleb paa den theologiske Lærestol, Hersleb, til hvem hans Digte aandede den inderligste Æmhed i Kjæmpe-Sjælen. Da Gr. nu ogsaa stod i venlig Forbindelse med en Del af „Haugianerne“, saa kan Ingen sige, hvad Vending Nordens Kirke-Historie havde faaet, om han var kommen hidop, men det var nu ikke Guds Vilje, at saa skulde ske.

1815 udgav han en dybtgaaende historisk-kristelig Betragtning over Folkefærdene og Folkeslægtskaberne i Verden under Titelen: „Europa, Frankrig og Napoleon“, samt et lidet Skrift: „Skal vi tro paa Gud eller Athene?“ „Athene“ var et Tidsskrift med den græske Gudindes Navn, der i sit Juni-Hefte havde indtaget et Stykke om at tage Fornuften fangen under Troens Lydighed, og da Stykket rykkede ud med det meste fra den sædvanlige Bibel-Kritik, er det lille Skrift af Gr. især mærkeligt som kanske den bedste Prøve blandt Gr.s Skrifter paa, hvordan en sandhedskjærlig Mand stræbte at forsvare Menigheds-Troen, medens han endnu tænkte, at den skulde anses for grundet paa Skriften, men ogsaa, hvordan Troes-Ordet ubevidst ytrede sin Indflydelse til at lære ham, hvad der var Hoved-Sagen i Kristenommen. Han hyldede heller ikke nogen saadan Indblæsningslære med Hensyn til Skriften, at hvert Bogstav skulde anses for indblæst. Endnu fortsattes ogsaa Penne-Fejden om hans Verdens-Krønike af 1812, i hvilken An-

*) Se „Breve til og fra Sibbern“.

I 1812 var der ogsaa stærk Tale om at faa Grundtvig til Professor i Historie heroppe. Prof. St. Joh. Stenersen ivrede stærkt derfor, men der blev intet af.

ledning han havde skrevet „Kronikens Gjenmæle“ mod Molbech og „Hvem er den falske Profet? Hvem forvirrer Folket?“ samt „Imod den lille Anklager, med Bevis for, at Schellings Filosofi er ukristelig, ugudelig og løgnagtig“. Begge disse Skrifter, med langt Mellemrum, ere rettede mod den navnkundige Natur-Lærde, H. C. Ørsted, der var optraadt som én af hans bittreste Modstandere. Ørsted — siger Grundtvig selv i 1863 — havde indskjærpet, at han ved sit „Ulyre af en Verdens-Historie havde gruelig forhaanet Videnskabeligheden og vilde ophidse den overtroiske Pøbel til at brænde Bøger og Videnskabsmænd, som i Pavedømmets mørkeste Dage“.*) Hvad Grundtvig derimod havde stræbt at gjøre gjældende, var imidlertid, efter hans egne Ord, at „naar den saakaldte Videnskabelighed og dens saakaldte store Lys, som i det attende Aarhundrede enten spottede med alle guddommelige og menneskelige Ting, eller satte dem tilside for at kaste sig over Randsagelsen af den haandgribelige Verden og Bygningen af Kasteller i Luften, da var det ikke blot Tegn paa en ugudelig Tænkemaade, men da sang ogsaa al Aandelighed paa sit sidste Vers, og vilde snart, ligesom i Grækenland og Rom, tabe sig i Dyriskhed og Barbari“. Han føjer imidlertid til paa sine gamle Dage: „Og det var naturligvis Noget, man kunde trættes om til Domme-Dag“.

Vi omtalte nys, at Grundtvig havde talt paa St. Hans Landemode 1812 i Roskilde om den sande og den falske Oplysning. Landemodet holdtes to Gange om Aaret, og flere Gange havde han holdt Foredrag ved den Lejlighed.

*) Fuldt saa meget som over Verdens-Kroniken var Ørstederne forbittede over et andet lidet Skrift, Grundtvig havde udgivet. Det var „En gammel Spaadom“, man véd ikke af hvem, som Grundtvig havde fundet blandt sin Faders Papirer. A. S. Ørsted følte sig nedværdiget ved at være bleven rost af Grundtvig for sin Indledning til Kirkeretten. Saadan var Stemningen mod ham, selv hos fordums Stalbrødre! Hin gamle Spaadom mente, at Syner af Johannes's Aab. sigtede paa Frederik den 2den af Prøjsen; Grundtvig mente, de passede paa Napoleon.

Til ét, i 1814, har „Dansk Kirketidende“ for 1879 meddelt os Opkriften. Det handlede om „Polemik og Toleranse eller Tvist og Taal“ og mest om den falske Toleranse, og viser, at den enogtrediveaarige enslige glødende Taler havde opbudt al sin Kraft for med de stærkeste Stød i sin Dommedags-Basun at vække det sjællandske Præsteskab. Den flammende Tale blev imidlertid modtaget med den fuldstændigste Tavshed; men Biskop Münter og Stiftamtmand Moltke, altsaa Stiftsdirektionen, affordrede ham senere paa Embeds Vegne hans Manuskript. Efter et halvt Aar eller længere fik Forfatteren i privat Skrivelse — siger man — den Besked fra Biskoppen, der forøvrigt ikke var Grundtvig fjendsk, at han maatte befytte sig paa „den sande Toleranse“. — Næste Aar finder vi Grundtvig paa det lollandske Landemode i Maribo, hvor han holdt et righoldigt kirkehistorisk Foredrag, der udmundede i den Spaadom, han begrundede, at Kristi ægte Menighed vilde rejse sig paany først i Danmark og ikke, som han før havde tænkt, først i Norge, skjøndt den ogsaa her vil faa et kort, glædeligt Tidsrum inden Enden kommer. Synet paa det Folkeliges Forhold til det Kristelige, og mere til, minder mere end man skulde vente om hans senere kirkehistoriske Betragtning.

Det var i denne Tid ikke blot de videnskabelige Modstandere, som angreb og sværtede Grundtvig, men det hørte „til Kjøbenhavnernes offentlige Forlystelser“*), at haane og klandre ham med Pen og Tunge, saa han „kunde knap aande inden fire Vægge“ uden at man skulde gjøre noget Dadelværdigt ud af det. Hans faa trofaste Venner vare i denne Tid — da Hersleb og Sverdrup vare rejste til Norge — hovedsagelig Povel Dons, den unge Bernhard Severin Ingemann, og Juristen William Treschow**), der vel ikke delte hans Tro, men gik heller ikke Ørstedernes og Molbechs Vej i sit personlige Forhold til ham; men, skrev han i 1840,

*) Om Kjøbenhavnernes offentlige Forlystelser i denne Mening skrev Gr. selv et Stykke i „Kjøbenhavns Skilderi“.

**) Bedstefader til den nuværende Beboer af Herresædet ved Laurvig.

„Var og blev min gode Ven
Medens Nytaar kom igjen
Ni og tyve Gauge.“

I sit Gjenmæle mod Skriftet „Danmarks politiske Forbrydelser“ gav Prof. Hersleb fra Norge af Grundtvig et hjerteligt Vidnesbyrd for hans Ædelsind og usminkede Gudsfrøgt.

Men i denne Tid var det ogsaa, at han gjorde Kjæmpe-Løftet, som han i Aarenes Løb indfriede med Kjæmpe-Værket: at oversætte „Højnordens-Rigskrøniker“: Snorre Sturlesen fra Islandsk og Saxo Grammaticus fra Latin, da Fædernelands-Kjærligheden mægtig var vaagnet hos ham, med den gennemgribende Følelse af, at Vækkelsen af Kjærlighed til ædle Fædre og Fædres Land hørte med til Folkets aandelige Opvækkelse „af Død-Søvnen“ og til Livets aandelige Fornyelse ved Kristendommens Aand. Han mente dermed ingenlunde, at enhver Enkelt, for at høre til „fromme Fædres ægte Børn og rette Arvinger“, nødvendig maatte kjende Fædres Liv og Idrætter, og at man skulde sætte Guds Ord og Fæderne-Minderne lige. „Det være langt fra mig“ — hedder det i Fortalen til „Prøver af Snorres og Saxos Krøniker i en ny Oversættelse“ 1815 — „at sætte de Ting saaledes ved hinandens Side, at de skulde agtes som lige fornødne. Nej visselig, hvo som kun holder sig nær til Gud og hans Ord, han haver og Samfund med alle salige Aander, og maa i sit Levnet udtrykke en elskelig og faver Lignelse af fromme Forfædre, om han end aldrig fornåm en Lyd eller hørte et Navn fra Fædrenes Old: . . . Men det er derfor ikke mindre sandt, at elske vi Gud, da elske vi og, hvad der er født af ham, og af ham fødtes ej blot de fromme Fædre, men og den ganske Styrelse og Skikkelse i Fortidens Dage“. At en vis Sammenblanding af Fædrenes gode Aand og Kristi Aand kan i hans Ungdoms Tid findes i hans Skrift, skal ikke nægtes, men det maa her være nok at anmærke, at han selv har sagt, at hvad der drev ham til Kjæmpe-Værket med Krønikerne, det var „min Kristendom i Pagt med en mægtig vaagnende Fædernelands-Kjærlighed“.

I 1815 udkom Torkelins Udgave af det gammel-

engelske eller angelsaksiske Kvad Beowulfs Drape, med en latinsk Oversættelse, bekostet af den mod Viden-skaben saa gavmilde Herremand Bülow til Sanderung-gaard paa Fyen. Grundtvig „brændte da som et ild-sprudende Bjerg“ efter at se, hvad den indeholdt om de gamle Helte-Slægter, og saa paa Timen, at den saakaldte latinske Oversættelse hvert Øjeblik blev meningsløs og maatte være splittergal, og da den store Sprogmeister Rasmus Rask var borte, satte Grundtvig sig til at lære Angelsaksisk med de faa og smaa Hjælpemidler, han kunde opdrive, og lærte Kvadet omtrent udenad, skjøndt det er 6—7000 Vers-Linjer. Allerede 1815 kom det Første om det Angelsaksiske fra hans Haand gjennem hele 7 Nummere af „Kjøbenhavns Skilderi“.*) Han siger selv — i 1861 —: „Jeg kunde umulig bare mig for at gjøre en Støj med min Pen, som om Himlen skulde falde ned, over Udeladelser i Oversættelsen og Lemlæstelser i Teksten“, men han kom ogsaa med en Oversættelse af Sangen om Skjolds Ligbegjængelse, som Bülow blev saa glad i, at han overtalte Gr. til at oversætte hele Drapen. Imidlertid kom Rask tilbage og skattede Grundtvigs Arbejde saa højt, at han foreslog ham, at de, efter at have gjenemgaaet Digtet sammen, skulde udgive det i Fællesskab, saaledes, at Rask be-sørgede Teksten og Grundtvig Oversættelsen. De gik rask til Værket, men naaede kun henved 2000 Verslinjer, da Rask tiltraadte sin lange Rejse over Sverrig, Rus-land, Ostindien og Ceilon, hvorfra han først 1823

*) Om man samlede Alt, hvad Grundtvig, ved Siden af sine bekendte Arbejder, i Tyveaaret 1804—1824 leverede til forskellige Blade og Tidsskrifter, da skulde det komme til at udgjøre et ganske anseeligt Værk. Det Allerførste, jeg véd, Grundtvig lod udgaa paa Prent, var „Et Særsyn i det nittende Aarhundrede“ i Anledning af en Opdagelse, han havde gjort paa Falster ved et Besøg hos sin Broder Otto, der var Præst derhenne, — og Opdagelsen var den, at der fandtes paa Øen et Kirkesogn, som ingen Skolelærer havde. Den 21-aarige Kandidat Grundtvigs Stykke var indrykket i „Politivennen“, men det Meste, han i Tyveaaret leverede i Blade og Tidsskrifter, findes i „Kjøbenhavns nyeste Skilderi“.

vendte tilbage. Men Grundtvig havde ved Samkvemmet med Sprogmeesteren vundet endnu mere grammatikalsk Grund, ligesom ogsaa senere ved hans angelsaksiske Grammatik.

Man skulde nu synes, at Arbejdet ved Oversættelsen af Rigs-Krønikerne, den ene fra Islandsk, den anden fra Latin, med dybtgaaende angelsaksiske Studier ved Siden, maatte være mere end Arbejde nok selv for den Flittigste. Men nej: Han begyndte og fortsatte netop i denne Tid, og videre udover, Fjerdingaars-Skriftet „Dannevirke“, der fyldtes udelukkende af ham selv, tiest med udførlige og dybtgaaende Afhandlinger, især af nordisk-historisk, kristelig-filosofisk og poetisk Art. At han her ogsaa leverede flere Digte og Digtninge, siger sig selv, og blandt dem bærer vel „Paaske-Liljen“ Prisen. Den blev i en langt senere Tid udgiven særskilt. I samme Smag skrev han ogsaa omtrent ved samme Tid en Digtning om Hyrderne ved Bethlehem, men fuldførte den ikke, og det Skrevne saa først Dagens Lys i Læseverdenen i 1ste Nummer af „Dansk Kirketidende“ for 1878. Af Stykkerne i „Dannevirke“ mindes jeg særlig „Mennesket i Verden“, „Om Oldgrandskning“, der leverer et godt Bidrag til Kundskab om Grundtvigs personlige Udvikling indtil denne Tid, samt Ansgars Eftermæle, der er en Oversættelse af det Vigtigste i Rimberts Bog om sin Lærer og Ven, ledsaget af en historisk-kritisk og kristelig Indledning samt en liden Efterskrift. Stykket „Om Sandhed, Storhed og Skjønhed“ er rigt paa dybe og træffende Udsagn. „Napoleon Bonaparte (en Mythe)“ er ypperligt Spejl for den Tankegang, som det vilde stille i Lys. Stykket er vittig holdt i den højstiledede tyske Professor-Tone. „Kirke, Stat og Skole“, som peger paa tre Hovedsider af Grundtvigs egen senere Virksomhed, faar i dette Tidsskrift en meget udførlig Behandling, men naturligvis ikke med den Grad af Klarhed, Jævnhed og Retværdighed, hvormed han senere kunde skrive om disse Emner. Dog, det vilde blive for vidtløftigt at omtale videre Afhandlingerne

og Digtningerne i dette righoldige Tidsskrift*). Men den Mærkelighed ved Afhandlingerne maa ikke glemmes, at vi gjennem dem ser en Forfatter, som udtrykker Tankerne om de højeste og dybeste Ting og udskiller skarpt de fineste Begreber paa sit danske Modersmaal, ja, medens Filosoferne gjerne, idetnindste paa sine egne Enemærker, bruger „Pluddervælsken“, saa stiller Grundtvig her Brugen af Modersmaalet til Udtryk for Tingene i Aandens Verden som et ueftergiveligt Krav netop til Filosofien eller Stortænkningen.

Modersmaalet, som det lever i Folkemunde, i sine Ordsprog, i alle sine levende, sine drøje og fyndige Udtryk og Vendinger, hævdede han ogsaa samtidig med Fynd og Klem i det særskilte Skrift „Litteraturtidendens Skudsmaal“ mod dem, der havde angrebet navnlig Sproget i hans ægte folkelige Oversættelser af Snorre og Saxe, som det gjennem „Prøverne“ var bleven bekjendt. Idet han her læste de Lærde Teksten, bluedes han ikke ved at sige dem, at i Bonde- og Borgestuen møder man Modersmaalet; men det var dog ingenlunde hans Mening, at man skulde skrive efter Ordnes tit skjødesløse Udtale hos Sjællandsfar, Jyde, Fyenbo o. s. v. Han brugte, som før anmærket, det almindelige Skriftsprog Selvlyd, Endelser og Stavemaade, men selve Udtrykkene, Ordlaget og Vendingerne hos Bonden var det, han med Held stræbte at tilegne sig under Arbejdet med Krønikerne, der ogsaa nærmest vare beregnede paa Menigmand.

Midt under alt det anstrengende Arbejde med alt det Nævnte og, indtil Juni 1817, med vidtløftige Studier til og Forfatterskabet af en Verdens-Krønike (med Fortale, 729 S.) m. M., kastede han sig fra 1815—18 ind i „tre Skrift-Fejder“, hvortil han ikke selv egentlig var udæsket, om end lidt skoset og snertet fra Modstandernes Side.

I 1815 udæskede han nemlig Nordens uden Sammenligning vittigste Hoved og ypperste Vittighedsdigter siden Holbergs Dage: Jens Immanuel Baggesen, der dog var ikke blot i høj Grad forskjellig fra Holberg men stod tildels i den største Modsætning til ham. Baggesen var

*) Stykket „Om Digterne Baggesen og Øhlenslæger“ skal snart blive særskilt omtalt.

saaledes f. Eks. imellemstunder Elskovsdigter i de mest følsomme Udtryk, som hans smidige Mesterskab i Modersmaalet kunde fremlokke. Det blev imidlertid vidtløftigt tilgavns, om vi nærmere skulde blot paapege alle de Egne af Tilværelsen, hvori Jens Baggesen tumlede sig som Fuglen med dristige Sving, ja krøb undertiden som Ormen, men især var det dog Datidens poetiske Litteratur, over hvilken hans Vid og Lune spillede, sprudlede og lynte.

Grundtvig havde allerede som ung Kandidat taget Baggesen i „Beskuelse“ og havde skrevet 1810 en Bedømmelse af hans navnkundige „Gjengangeren“, men havde ogsaa, trods Alt, han havde at udsætte paa ham, nævnt ham „vor herlige Digter“ og „en Kjæmpe mellem Dværge“. Læsere af „Kort Begreb af Verdenskrøniken“ 1812, vil derfra mindes hans Alvors-Ord om ham, „i hvem (ogsaa) Noget higede tilbage til den Tid, da han var lille“*), samtidig med Alvors-Ordene om Øhlenslæger.

I Verdenskrøniken erkjendte Baggesen Grundtvigs ubestridelige Aandrigthed, medens den lod ham være „i Tvivl om alt Andet“; men forresten holdt han ikke videre Øje med, hvad der kom fra hans Pen. Da nu Grundtvig, midt under de mange Andres Angreb paa Baggesen, rykkede frem med sine „Rimelige Strøtanker“ i „Kjøbenhavns Skilderi“, da var det anonymt, som Grundtvig forøvrigt ikke plejede at skrive. — Jeg mindes i Øjeblikket kun ellers et anonymt Indsendt fra ham, lidt senere end denne Tid 1817. Det var „Februar-Liljen“ ved Øhlenslægers Søster Sofies, Anders Sandøe Ørstedes Hustrues, den af Jens Baggesen før saa ømt elskede og inderligt besungne „Lillias“ Grav. „Februar-Liljen“ er henvendt til „Ædlingen“ Enkemanden, hvis — i alle Fald øjeblikkelige — Bitterhed ligeoverfor Grundtvig vi før har omtalt. Mulig var det med Hensyn hertil, at Grundtvig denne Gang fortiede sit Navn, skjøndt han ikke kunde tvivle paa, at han dog var kjendt.

Det hjertelige Kvæde, som isøvrigt neppe kan siges at være et af Grundtvigs allerbedste, gjorde et saadant Indtryk paa Ørsted, at han en halv Snes Aar efter, da

* Der er vist ikke saa Faa, som kjender Sangen: „Der var en Tid, da jeg var meget lille“ og véd ikke, at den er af Baggesen.

Grundtvig beklagede sig over hans Partiskhed for Prof. Clausen, svarede, at „det vilde i Sandhed være unaturligt, om jeg nærrede noget personlig uvenligt Sind imod ham. Selve hans Modskrift vidner om en særdeles Godhed og Velvilje, som han endnu har bevaret for mig, og hvorpaa han ogsaa forhen har givet mig Prøver, og det en Gang ved en Lejlighed og paa en Maade, at det ufor-glemmelig er indpræget i min Sjæl.“

Men tilbage til Grundtvig og Baggese.

Hans „Beskuelse“ og Bedømmelse af Baggese i tidligere Aar havde været holdt i en alvorlig Tone, men „Rimelige Strøtanker“ er et stort Vittigheds-Kvæde i Jens Baggese's egen Maner. Skjøndt det synes imellem som om Baggese ahner Forfatteren, siger han dog selv, at han vidste ikke, hvem han var, men det saa han straks, at han var en ganske Anden end hvad der ellers nappede og prikkede ham, og hvad Indtryk han fik, viser følgende Linjer:

„Hvem er Du, Sfings*), som paa mig stirrer
Saa gaadefuld og tankerig,
. . Med Bifald og med Haan forvirrer,
Min Dømmer i mit Indre lig?“

Grundtvig afslørede sig, men saa bliver Baggese snart rent rasende, idet han — trods alt Forudgaaende — indbilder sig, at den Ros, han i det nye Kvæde faar af Grundtvig, havde blot sin Grund i, at han havde rost Grundtvig. Han skjælder — paa Vers — bogstavelig Grundtvig ud for „Hykler“ og beklager sig over sin Skjæbne, at han skal møde „en Djævel“, hvor han havde haabet at møde en Engel.

Grundtvigs Tilsvær i ubunden Stil var roligt, alvorligt og i grunden venligt; han saa jo, at den Anden var løben „ellevild“, som Danskerne siger, men han yttre ogsaa i Stykket, at Baggese's overilede Dom over ham var virkelig Kjøbenhavns i det Hele i denne Tid, og

*) „Sfings“ betyder her Gaade-Væsen, og om hinandens „Gaade“ drejede sig ogsaa hovedsagelig den senere Kamp mellem Grundtvig og Baggese. At „Bibelens ensomme Kjempe“ (Baggese's Udtryk), søgte Livs-Gaadens Løsning i den kristelige Aabenbaring, véd vi tilfulde.

det minder om, hvad han ved en anden Lejlighed yttrede: „Man malede et Billede af mig, som ingen Djævel skulde skamme sig ved at ligne“. Baggesen var vistnok kjendelig formildet efter Tilsvaret, men han vilde dog ikke straks tage i sig igjen, hvad han havde skrevet. Han gav sig af med at være en Slags Religions-Filosof, og fra sin religionsfilosofiske Højde med sin „Gaade“ ser han ned paa Grundtvig som den Ældre, til hvem den Yngre endnu havde mange Trin at stige op, en Opstigning, Grundtvig naturligvis betakker sig for, og det var stærke Alvors-Ord, Gr. mødte med, som Digtet „Til Sfings“. (Indtaget i „Nordiske Smaadigte“ 1838, S. 80 og følgd.) Da var allerede Anerkjendelsen saaledes vokset hos Baggesen under Kampen, at han havde budt Grundtvig sin Haand til Fælleskamp, men skjøndt Grundtvig nu er „sen, som jeg før var snar“ til at række den Haand, Baggesen „spytter paa“, og Grundtvig vil „dæmpe Hjertets Røst“ under Kampen, saa bryder dog Hjerteligheden mod Baggesen frem, og selv siger han, idet han i „Nordiske Smaadigte“ 1838 fremlagde „Brudstykker af Staalhandskerne“, han 1818 trak med den store „Stads-Satyrikus“: „Vel var det ingenlunde af Drengekaadhed, jeg i mine „Rimelige Strøtanker“ og „Gaade-Gjætninger“ udæskede Baggesen, men dog sagtens mest af Overmod, jeg saaledes paanødte ham mit Bekjendtskab, da jeg af hans mere Spark end Sidehug i hans „Poetiske Epistler“ tydelig nok kunde se, han kjendte mig ikke. Æventyret lykkedes forresten til stor Forundring i Øjeblikkets Læseverden, saa Baggesen og jeg blev virkelig saa vel bekjendte og forligte*) med hinanden, som det, efter Omstændighederne, paa nogen Maade var muligt.“

Udenfor Kamppladsen kan jeg mindes, at Baggesen en Gang skrev om Grundtvig: „Paa ham hamrer jeg løs som paa mig selv, fordi han baade kan taale det og er Mand for at give mig det igjen i en knuget, skudt, overflødig Maade. Skade, at jeg ikke kan sige det Samme om hans nordiske Aands Halvbroder“ (Øhlenslæger).

Allerede i 1816 omtaler han Afhandlingerne af Grundt-

*) Her gaar nu Grundtvigs Tanker sikkert ogsaa videre end til Tiden nærmest efter „Staalhandske-Draget“, hvad vi senere skal se Vidnesbyrd om.

vig i „Dannevirke“ som „det Aandrigste fra Tankens og Sprogets Side i dansk Prosa“, og betegner Grundtvig som „den Digter, der upaatvivlelig bedst har været i Stand til at vurdere mit Digterværd i Danmark“, og kalder ham „Dannevirkes aandelige Gjenopbygger“. Og da Gr. 1816 havde leveret „Paaske-Liljen“, yttrede Baggesen, at han mente, han heller vilde have skrevet den end Alt, hvad han havde skrevet. Ja, han siger i fuldt Alvor, at „Hans Mikkelsens“ (Holbergs) Navn godt kunde staaet under Grundtvigs „Rimelige Strøtanker“.

Vi vende os nu et Øjeblik til Grundtvigs anden Digterkamp i denne Tid. Den gjaldt for en stor Del Bernhard Severin Ingemann. I Povel Dons's Hus havde han tidlig stiftet Bekjendtskab med denne langt blødere, men inderlige og længselsfulde Digter, som han baade i yngre og ældre Aar betragtede som en „Digterinde“, et Navn, der oprindelig skriver sig fra fælles Modstanderes Lejr. Ingemanns unge Sangmød behandlede ingenlunde ridderligt af Datidens Kunstdommere, men, uden at billige Alt hos sin yngre Ven, var Grundtvig altid rede til hans Forsvar. Og hvor ofte han end greb Pennen i dette Øjemed, tildels i større Digte til Ingemann selv*), saa var det dog hans Fejde med Joh. Ludvig Heiberg — dengang ung Digter — som Folk for længere Tid mest kom ihu. Det var forresten den samme „Dreuge-Kaadhed“ i Skriftverdenen, som han før og især senere bekjæmpede hos Baggese's Modstandere, som han ogsaa her gav sig i Færd med, saa meget mere, som det var de dybe Længsler med troende Retning, han fandt angrebne hos Ingemann, hvis „Blanca“, „Reinald Underbarnet“ og „sorte Riddere“ Grundtvig satte saa højt. Nu havde sidst Heiberg i „Julespøg og Nytaars-Løjer“ stræbt at latterliggjøre Ingemanns Digtning. Da kommer Grundtvig i Begyndelsen af 1817 i „Dannevirke“ med et langt Kvæde til Ingemann, hvori han behandler hans Angribere som legende uartige Smaagutter og siger blandt Andet:

*) I et af disse fraaader Gr. sin Ven at fortsætte med Theater-Digtning som Noget, han ikke var skabt til

„ . . . Mig vil de nappe, ser jeg, i min Kjole,
 Og tænke dermed ret at drille Præsten,
 Men de ta'r fejl, de kjære Ugle-Unger,
 Thi Kjolen ligger der, hvor Kingo sjunger,
 Og mellem Drengene er jeg ikke Præsten,
 Men balancerer kun i Vesten.“

Han ser ogsaa i Heibergs første dramatiske Foster
 noget af „hvad Verden ønsker sig“:

„En Søn, som kunde bagop slaa,
 Ja slaa Sparto til Djævel og til Engel
 Og midt i Helligdommen spille Pind;
 Kort sagt: en fri, selvstændig, lystig Bengel,
 Sin egen Gud, sin egen Harlequin“. . .

Heiberg lævner sig ved at skrive „En ny ABC-Bog“
 for N. F. S. Grundtvig, der i alle Maader var udstyret
 som de gamle ABC-Bøger med Vers til hvert Bogstav, og
 ikke engang Hanen manglede.

Grundtvig kom saa i „Skilderiet“, gennem to Nummere,
 (5te og 8de April) med „Pegepind til den ny ABC“. Her
 skriver han i „ubunden Stil“ først en alvorlig Redegjørelse
 for Grunden til, at han valgte den skjemtende Maade at
 tage Sagen paa, som den eneste, der duer mod hint
 Dreng-Væsen, og for Grunden til, at han valgte Heibergs
 „Jule-Spøg og Nytaars-Løjer“, som var, at „Heiberg, som
 man siger, skal have ret gode Anlæg, og som i alt
 Fald dog har prøvet paa at gjøre Noget, i denne Bog
 fremstillede Dreng-Spiloppet i en vis Helhed, saa at det
 endog tegnede til en Parodi paa Giganternes Himmelstorm,
 og fordi den skulde være et Hoved-Angreb paa Ingemann“,
 hvis lovende Gjæring derefter fremhæves. Siden gaar han
 over til (i Skjemt) at gjøre den Forudsætning gjældende,
 „at Heiberg i Julespøgen har villet parodiere det litterære
 Dreng-Væsen og i sin ABC de Smaas Harme over Rim-
 brevet“ og gjenngaar saa de Heibergske ABC-Vers som
 „et lille Bidrag til de Smaas Psychologi.“

Heiberg følte snart, at denne Strid begyndte at
 sætte Læseverdenens Taalmodighed paa Prøve, men maatte
 dog sætte „Pegefingern mod Pegepind“ i „Skilderiet“ for
 12te April. Han finder, at Grundtvig, denne Goliath blandt
 Drengene, nu har maattet kaste sin Knippel og staar kun

„proforma“ med „en lille Pind“; senere siges, at han er paa Flugten fra al sin Bagage og raaber langt borte „Bæ!“ Han vil imidlertid slutte Fred, paa to Vilkaar: at Grundtvig „enten tier stille, eller, om han svarer, da ikke bruger Ord, der er større end han selv“.

Under 6te Maj kom „Erklæring“ fra Grundtvig, ogsaa i „Skilderiet“, hvori han blandt Andet siger:

„Under én Betingelse skal det, indtil videre, være samtlige litterære Drenge saavel som den snurrige Patron „Athenes“ Udgever fra min Side uforment at pege Fingre og række Tunge ad mig, min Poesi og al min Skrift, efter Hjertens Lyst. Betingelsen er, at de afholde sig fra kaad Leg med det Hellige og Spot med Ingemanns Følelse, og vil de ikke det, da tage de sig Skade til Hjemgjæld“. Til Slutning hedder det, at „hvem der tænker og skriver for Alvor, kan ikke hveranden Dag kaste sit Arbejde, for til offentlig Morskab at stave med Drenge, som, naar de maa stikke Piben ind, stikke Alt med Fingeren, ja stikke med Skidt og klappe i Næverne.“*)

Det var Grundtvigs sidste Ord, og 10de Maj sluttede Heiberg med et Digt „Vaaren og Freden“, der var af fredelig Art og ikke gav Anledning til nogen yderligere Indsigelse. Siden saaes aldrig Heiberg at angribe enten Grundtvig eller Ingemann, og Grundtvig angreb heller aldrig Heiberg**). Ingemann var selv ikke fremme paa Kamppladsen.

Det hed i Heibergs „ABC“:

„En Kapellan kan gammel blive
Og holde sig ved Haab ilive“,

og det var et Ord, som Grundtvig og hans Venner siden saa mangen Gang fornøjede sig ved; thi „mit urimelige Haab“ var saa at sige det nærmeste Mærke, hvorunder han stred og arbejdede for Livet i Danmark og Norden***), men Faa eller Ingen kunde vel, især i tidligere Dage,

*) Heiberg roste sig nemlig af at være Sejerherren.

***) De arbejdede ogsaa i meget forskellige Egne af Skriftverdenen.

****) Han skrev mest „for de Døde“ (til deres Minde) „og for Efterslægten“, sagde han i Dannevirke-Tiden.

drømt om, at hans Øjne skulde se saa meget af Opfyldelsen, som de gjorde, før de lukkedes.

Vi har før bemærket, at Øhlenslægers „Poetiske Skrifter“ og kans „Hakon“, „Aladdin“ og „Vaulunder“, under hans stærke indvortes Gjæring paa Langeland havde i høj Grad indtaget Grundtvig, og „vor herlige Skjald“ var saa at sige Benævnelsen paa Øhlenslæger i al hans Omtale af ham i yngre Aar. Men hans Beundring var selv i denne Tid meget langt fra at være blind; det saa man allerede i hans Bedømmelse af „Baldur hin Gode“, ligesom han i Tilegnelsen af det ene Bind af sine Optrin 1809*) siger, at Øhlenslæger vakte den nordiske Kraft, men „klædt i Sydens Glands“ og „stundom ej sig selv i sig den kjendte“. Han fandt tidlig, hvad der var ham klart 1812, at „en Orm gnavede den herlige Rose“ (Verdenskr. 1812), og i sidstnævnte Aar udtaler han i et Vennebrev fra Udby til Povel Dons sin stærke Misnøje med Øhlenslægers „Stærkodder“ og finder kun lidet af „det Nordiske“ hos ham.

Han vedblev dog at ophøje hans før berørte Mesterværker, ja selv „de muntre Kvad om Freyas Alter og Beltsejladsen“ m. M., omtaler han rosende, men han betragtede Øhlenslæger i hans senere Arbejder som sunket ned fra sit fordums Stade: „O vilde dog den store Digter ihukomme sin første Kjærlighed og hvorfra han er falden, vende om og gjøre sine forrige Gjæringer!“ det blev Grundtonen i hvad han 1812 og siden gjennem de tidligere Manddomsaar skrev, ikke blot offentlig om ham, men ogsaa (1812) i et alvorligt, venligt Brev til Skjalden selv. Ludlams Hule og Hugo von Rheinberg stod navnlig for Grundtvig som Mærker paa, hvor dybt han var sunket.

Da nu alligevel en stor Flok, især af yngre boglige Karle, tog alt, hvad der kom fra Øhlenslægers Pen, for de ypperste Varer, maatte der nødvendig, efter Tidens Medfør,

*) Anden Del af Optrinene, som dog Gr., som sagt, vilde, paa Grund af Indholdet, skulde gjælde for det første, tilegnede han i et Kvæde Povel Dons, der blev højlig overrasket og inderlig greben ved den uventede Hædersbevisning fra sin gode Ven.

blive et Sammenstød mellem dem og Jens Baggesen, der delte Grundtvigs Betragtning af Øhlenslægers Digterfald og heller ikke tiede med hvad han tænkte*).

De kringsatte Baggesen med Hyl om, at han skrev af den pure Misundelse, og de vilde i Prosa og paa Vers se at gjøre ham til saa godt som Ingenting selv som Digter. Men hans Vittighed spillede og lynede baade over den nu „fedegode“ Digter selv og især over dem, der ophøjede det Slette som det Gode hos ham, hans „Caccatum saavel som hans Pictum“.

Raseriet mod Baggesen blev uden Grændser. Hans Theaterstykke „Trylleharpen“ erklæredes falskelig for boglig Tyvekost, og man fik Piber i Gang ved Opførelsen og der raabtes et Øjeblik „Pereat“ (ned med ham!) ude i Gaden, hvor han boede. Høsten 1818 sendte en Tylvt unge Studerende — deriblandt de senere bekendte Mænd K. Hauch, Kr. Flor (Højskolemanden senere), P. M. Møller og G. A. Rudelbach — Baggesen en Indstævning paa Latin til at møde dem og paa dette døde Sprog ordskifte med dem om Grundsætningerne i hans Kritik, og hvis han ikke mødte, skulde han erklæres udelukt af Studenter-Kredsen.

Medens nu „Tylvten“ blev Udtrykket for Baggesens Modstandere, saa var der en Halv-Tylvt — det Ord blev dog aldrig almindeligt — der ogsaa i Ungdoms-Skikkelse blev Udtrykket for hans Forsvarere. Blandt disse Sidste var Jak. Kr. Lindberg, dengang ung Student, der ogsaa personlig var bleven kjendt med den graahædede Baggesen**).

Medens nu Tylvten hvervede Folk til sin Trop, besluttede Lindberg at prøve, om Grundtvig vilde yde Bistand.

*) Med Øhlenslæger-Partiet havde Baggesen Strid allerede under Tvekampen med Grundtvig og længe før den Tid.

**) Baggesen var tynd og mager, med livlige Øjne og i det Hele med et meget opvakt, temmelig stort, meget koparret Ansigt. Næsen var ikke krum, og den temmelig store Mund med skarpe Træk omkring, var præget ligesaavel af Godmodighed som af Vid og Lune. Hans Haar var nu graat og stærkt purret. „Han er det blegeste Menneske, jeg har set“, sagde Øhlenslæger engang.

Grundtvig havde nu siddet — man siger uden sædvanlig at have gaaet i Seng — Vinteren og en Del af Sommeren (1818) fordybet i Arbejdet med Nordens Rigskrøniker, efter eget Udsagn, som han havde været muret. „Det syntes mig livagtig som om jeg sad i de gamle Høvdingers aabne Begravelse. Dødens Stilhed omgav mig, og mit eget Aandedræt var alt hvad jeg hørte; kun gjennem det syntes mig stundom som en Stemme af Saxos og Snorres Aand tilhviskede mig glemte Ord fra Hedenold, der styrkede mit Hjerte til at slaa roligt i de Dødes Bolig, bortpustede Søvn, som tit vilde lægge sig tung paa Øjenlaagene og klarede jeg véd ej ret om Øjet eller Lampens Skin, saa Mindesmærkerne forbandt sig til en livlig Kjæde, til et opmuntrende og lysteligt Syn.“ Ja, han sammenlignede sig, da han „i Skjærsommer kom ud og styrkedes ved at se Bøge-Majen og ved at høre Nattergalens Slag“, med den levende begravne Asmund hos Saxe, der ilde tilreidt kom op i Dagens Lys paany. Men ikke glemte han heller at prise „den Tro, der tænder Lys i Graven selv, og den Aand, der vender aldrig Haabets Fakkell, og den Stav, som støtter kraftelig selv paa den sidste, mørkeste og frygteligste Vandring gjennem Dødens Skyggedale.“

Den 12te Avgust 1818 ægtede Grundtvig endelig sin „Elise“ eller „Lise“, som dengang var omtrent 31 Aar gammel (f. 28de Septbr. 1787), altsaa omtrent 4 Aar yngre end ham selv og „hvis sjælelige Ynde“, siger Fr. Barfod, „var ikke mindre end hendes store legemlige Skjønhed“. Men, at han tog sig en Hustru, hindrede ham ikke i hans nidkjære Gjerning i sin Bolig i de Dødes Rige, hvor han dog havde et Opkigs-Taarn, hyorfra han kunde se, hvad der foregik omkring ham og navnlig paa Litteraturens Marker, og da igjen navnlig i sidste Tid den litterære „Drenge-Kaadhed“ omkring den graahærdede Baggesen.

Striden førtes med et næsten utroligt Skriverseri. Paa én Dag havde der staaet ikke mindre end fem Stykker derom i et eneste Blad, og det varede ikke længer end end et Par Maaneder, før man i „Dagen“ talte de syvti. Stykkerne i Dagen var endog tildels temmelig lange, og dog var „Nyeste Skilderi“ den vigtigste Kampplads. Det var Baggesens Angreb „i Fiskemaaneden“

(Septbr.) paa „En Rejse“ af Øhlenslægers „fra Hundemaaned“ (August), som nu lod Krigsluuen opblusse saa stærkt paany, men det var langt fra, at den blev „lokaliseret“ til dette ene Arbejde af Øhlenslæger, da den ellers havde Næring nok paa begge Sider.

I Midten af Oktober var det nu, at den 21-aarige Jakob Kristian Lindberg, dengang treaars gammel Student (der havde hørt i Frederiksberg Kirke Gr.s sidste Præken der: „Hvilen under Kristi Vinger“) sammen med en 24-aarig Islænder Repp og den ved sin haarde Skjæbne senere bekendte Dr. Dampe stod i Løngangsstræde, ligeoverfor Vartou, i eller ved Portrummet til det Hus, hvor Grundtvig boede*). Islænderen og Dampe „vovede sig ikke ind, og Dampe havde ogsaa særlig Grund til at være bange for Løvens Kule“, da han Aaret i Forvejen havde kriget paa Grundtvig, hvis „Sandheds-Iver, Retsind og Ringeagt for det Timelige“ han forresten agtede, ligesom han nærede „varme Følelser for hans Ædelsind og Hjerte“. Lindberg, som var en haardere Hals, gik da ene op og fandt Saxos og Snorres geniale Oversætter i den Grad indhyllet i Røg og Damp, at han kun utydelig kunde skimte den mærkelige Mands Skikkelse“. Grundtvig modtog Lindberg venligt, og da han hørte hans Ærinde, sagde han, at han havde selv virkelig tænkt paa at rykke ud.

Fra Grundtvig i Løngangsstræde gik nu Lindberg hen til Baggesen i Brolæggerstræde. Baggesen vidste vel ikke, hvordan Grundtvig vilde stille sig til ham selv, da de jo, trods al gjensidig Anerkjendelse, var uenige i saa meget, men mod Tylvten, og hvad der med den hang sammen, vidste han nu, han fik en Staldbroder, som sagde Sex. Han blev „ellevild“ af Glæde, satte sig hen paa en Kiste og skrev øjeblikkelig til Tylvten, som følger:

*) Jeg griber her Lejligheden til med Tak at nævne et stort, vistnok langt fra i Norge noksom bekendt bogligt Arbejde: „Om Digterne Baggesen og Øhlenslæger, en litteraturhistorisk Studie, af Kr. Arntzen“. Man tænker sig ved Titelen snarest en liden „Pjece“, men af Værket er alt udkommet hele 7 Bind og det 8de ventes. Arntzen er vistnok ikke „Grundtvigianer“, men han stræber alvorlig at fremstille ogsaa Grundtvig som han virkelig var.

N. F. S. Grundtvig.

Aanders Øjne jer skinnende Tylvts Træktrævler ej blænde,
 Tænkeren*), ser han og ej Hjærtet, som slaar i mit Bryst,
 Er han og ikke min Ven, er vist min ædleste Fjende —
 Neppe paa Vink af jert Raad vender mod mig han sin Dyst.
 Ygdrasil skygger, i Skyggen maaske jeg traadte ham Foden,
 Skjult er og mig, hvorhen vender sig Kjæmperens Hu.
 Ét kun véd jeg, I let hensmuldrende Knolde ved Roden!
 Træde vi sammen i Kredse, træde vi eder itu.“

Saa tog han og dryssede Snustobak paa Verset og bad Lindberg tage det med til Trykkeriet.

Det Første, nu „Bibelens ensomme Kjæmpe“ foretog sig, var for Lindberg og hans Medforbundne at skrive en „Erklæring fra et Antal Videnskabsdyrkere ved Københavns Universitet“, hvori begge Parter opfordredes til „at vælge en upartisk Videnskabsmand, til Moderator, som kan sætte en Skranke for enhver Udskejelse fra Hovedsagen og for ethvert Udbrud af Personligheder.“ Erklæringen var ikke kort, og som et Hovedpunkt sattes ogsaa Følgende: „Nu skjønne vi ikke rettere, end at hele Baggensens Kritik drejer sig om den Paastand, at der i Bogverdenen er — saa at sige — to Øhlenslægere: én, som har skjænket Danmark de udødelige Værker, Vaulunder, Aladdin, Hakon Jarl og hvad dertil hører — en anden, som har forringet sig til at skrive Stykker som Ludlams Hule, Rejsen og hvad dermed hænger sammen. Hvorvidt Baggesen har udført og holdt sig til Beviserne for denne Paastand, er en Bisag og vedkommer her ikke os, men Paastanden gjør vi herved til vores og trøste os til at kunne ugjendrivelig bevise den.“ Grundtvigs Navn stod nu ikke herunder, men Lindbergs og fire Andres.

I eget Navn rykkede Gr. i Marken i Begyndelsen af November med „Et lidet Bidrag til vore Dages Pennehistorie“, der gik gennem 2 Nummere af „Kjøbenhavns nyste Skilderi“ og atter sammesteds under 12te og 15de Desember med Stykket: „Om Tylvtten til Vedkommende“, da Prof. theol. P. E. Müller, „der har et Navn“, havde „ladet Tylvtens Banner rejse“ i „Literaturtidenden“, som Professoren udgav. I Bladverdenen afsluttede Grundt-

*) Grundtvig.

vig for sit Vedkommende denne Sag med en „Erklæring“ under 26de Desbr., nærmest i Anledning af nogle Spørgsmaal, den unge Rudelbach havde gjort ham. Erklæringen løb ud paa, at han kun under Kampen mod det Udanske kan ændse „Tylvten som et Nul, der blot af Tallet, det hjælper til at udfylde, faar en vis Betydning.“

Alt hvad Grundtvig skrev i Bladet overgaaes vistnok af Stykket i „Dannevirke“s fjerde og sidste Bind „Om Digterne Øhlenslæger og Baggesen. (Med Hensyn paa deres offentlige Mellemværende)“, hvor Sagen skjænkedes den udførligste Behandling, som fra hans Haand blev den til Del.

En Hovedsag i hele Grundtvigs Forsvar for Baggesen var nu, at naar „Tylvten“ og han, der holdt sammen med den, vilde gjøre gjældende, at Baggeseens Paastand om Øhlenslægers Digterfald var alene et Opspind af lav Misundelse, da „er den Paastand ikke blot hans, men ogsaa min, og siden den skal være en Brøde, saa tilegner jeg mig den som Ophavsmand, indtil man viser mig den i en ældre Bog end min lille Verdens-Krønike fra 1812.“ . . . „Man skal vist ikke, selv kun med Skin, kunne sigte mig for at have vist Tegn til Misundelse paa en Digter, det altid var mig en Hjertens Fryd at ophøje.“ Og forøvrigt gik Grundtvigs Stykker ogsaa ud paa at fremhæve det Skamløse fra „Tylvtens“ Side i at udfordre en Baggesen til at „vrævie“ med den paa et uddøet Tungemaal, den Tylvt, der selv ikke endnu havde hjemlet sig mindste Stemmeret i de Sager, hvorom der stredes“, og han lagde en særegen Vægt paa den Ubluhed: at indstævne Baggeseu ikke blot litterært, men til at møde „personlig, legemlig“, og fremhævede, at kun „Staten“ havde en betinget Ret til saadan „personlig Indstævning“. Endelig fremstiller han her med glødende Farver det hele „Uvæsen“ for Øjeblikket i den danske Skriftverden som lige fordærligt for Ungdommen selv, som for Skrift-Verdenen, ja endog som farligt for det borgerlige Selskab, naar Uaanden fik Lov til at raade.

Om Baggesen selv siger han, at han ved at angribe „Noget af Øhlenslæger“ hverken har fralagt sig eller frakjendt sig, men netop forudsat og bevist et ualmindeligt Øje for Aand i det Hele og Øhlenslægers især, „det tør jeg godt paastaa og kunde let bevise det for Aander, men

just derfor ikke for de Eneste, som ere af modsat Mening. Her er nemlig ikke Spørgsmaal om enkelte, mer eller mindre tvetydige Udtalelser, men om det Syn, der utvetydig fremlyser af den hele Kritik og kritiske Fejle. At Baggesen her har røbet et Falkesyn og ladet en lynende Vittighed spille, som der i hans ældre Værker knap findes Lige til, det finder idetmindste jeg, og hans Komentar over Skydebane-Visen*) er i mine Øjne noget i alle Maader saa ægte Genialsk, at den hos Enhver, der fatter den i sin Dybde, maatte ene være et Vidnesbyrd om Baggesens høje Digterkald og sjeldne Evner. At dette Kvad tillige udtrykker en levende Hylding af Øhlenslægers Aand, skal man nødes til at indrømme, og at Baggesen under hele sin Kritik har paastaet, det med den var hans Hensigt, dels, om muligt, at vække Øhlenslæger til Fortsættelse af den Kjempe-Bane, han forlod, dels at sætte Skranker for det Afguderi, Ungdommen bedrev med den faldne Digter, med Legemet, de tog for Aanden, det lader sig ikke nægte . . .“

Hvor stor en Beundring Grundtvig nærrede for Øhlenslægers poetiske Storværk, det fremlyser knap fra ældre Tider stærkere end netop i denne Afhandling, hvori det blandt andet hedder: „det maa Danmark aldrig glemme, at var Øhlenslæger hensovet paa Hakons Bavgasten, da var den et Mindesmærke, hvis Mage selv ej pryder Williams**) Grav i Westminster, da det er den første levende Bavgasten i Kjøbenhavn, som er udhugget af Historiens Dovre og fortæller os ikke, men viser os virkelig Kjøbenhavns Liv og Aand i hans Idrætter“ — og senere, hvor han ønsker, at Øhlenslæger „atter opløftede Øjet og i sin tilbagevendte Aand oprejste paa Marken den Række af Bavgastene, hvortil Shakespeare udkastede Tegningen i sine Historier, hvortil Goethe dannede en Model i Götz von Berlichingen, hvoraf Øhlenslæger rejste den første i Hakon Jarl, og hvorom jeg kunde være nær ved at opgive Haabet, dersom jeg troede at maatte opgave det om Billedhuggeren . . . Heller ikke mene Nogen, at min Beundring af Hakon Jarl forleder mig til at kanonisere dette

*) Gjennem en liden Skydebane-Vise af Øhlenslæger: „Det hvide Telt staar stolt paa vore Kyster“, betragtede Baggesen hele den Øhlenslægerske Poesi.

**) William Shakespeares.

Drama som et fuldendt Mesterstykke og ufravigeligt Mønster eller til at miskjende Øhlenslægers andre ypperlige Værker! Jeg kunde vel, saa godt som nogen Anden end Digteren selv, se Mangler og Fejl i Hakon; men jeg vilde ligesaa gjerne paatage mig at sætte det manglende Vindu i Aladdins Slot som den manglende Kant paa Hakons Bøvstaven . . . ser jeg ikke fejl, da kunde den Aand, som fremstillede Hakon, fremstille, om det gjaldt, hundrede Helte, uden at de havde anden Lighed, end Historien gav dem . . . Naar jeg først og sidst nævner Hakon, da er det, fordi et historisk Drama er det eneste Digt, der taaler at fortsættes, ja, som kun i den bestandige Fortsættelse finder sin Slutning, saa af den Slags kan man aldrig faa for mange, men lettelig for faa. O, gid da Fortsættelsen maatte følge! Per Wegener (o: A. Boie*) og Tylvten kunde da rolig gaa hjem og lægge sig eller — hvad der skulde fornøje mig — faa Øjnene op og se, at de gik i Taaget og fægtede iblinde! Hvad der da kunde blive mellem Øhlenslæger og Baggesen véd ikke jeg; men en offentlig Tvist blev det vist neppe. Baggesens offentlige Ønske var da opfyldt saavel som mit, og da kunde hver med Lyst gaa til Sit, til sin beskikkede Syssel og Dont.“

Men om Øhlenslæger i det Tidsrum, da Baggesen angreb ham, lyder Grundtvigs Bedømmelse — efter et Veraab over dem, der vilde spotte en Øhlenslæger, som han var bleven gammel eller følte sig svag, og efter billige Indrømmelser forresten: „men . . . han føler sig ikke svag, men sund og dygtig, hans Værker røbe al mulig Sundhed i hans kjødelige Indbildningskraft, men netop for disse Bøger raser Ungdommen — og jeg føler det: Øhlenslægers Aand tilsmiler mig sit Bifald, idet jeg løfter Stemmen efter Evne mod sligt et Uvæsen.“**)

Om Baggesens Forhold til selve Tylvten, som regnede ham for Ingenting, siger Grundtvig, „at, saavidt jeg skjønner, har de ikke krummet et Haar paa hans Hoved, end sige knækket hans Hals. Derimod har han, som vitterligt er, saaledes leget Himmelspræt med dem,

*) En af Hovedmændene blandt Baggesens Modstandere.

***) Til Øhlenslægers slette Side regnede Grundtvig ogsaa „Helge“ som Baggesen roste.

at, er deres Hoved helt endnu, da maa det uidentvilt mest komme deraf, at Skabilken-Hoveder, som de i St. Hans-aften-Spillet,* har godt ved at holde.“

At Grundtvig og Baggesen nu ogsaa personlig mødtes, kan man omtrent slutte sig til, og Gr. fortæller selv, at dengang Folk var som værst ved ham (B.), da gik han op til ham og fandt ham ordentlig lidt modfalden, fordi man havde beskyldt ham for at have stjaalet en Andens Arbejde, hvad uidentvilt var det omtalte „Trylleharpen“. „Finder da Folk — spørger Grundtvig — at det er saa fortræffeligt, hvad De har leveret?“ — „Nej, tvertimod — svarede Baggesen — de siger, det er det bare Snavs.“ — „Naa — siger igjen Grundtvig — saa vær De kun rolig, for det vil alle Folk, som er lidt, straks indse, at skulde De gaa hen og stjæle, maatte det være noget Godt, Snavset kan-De jo selv gjøre.“ Med „sit Loke-Smil“ svarer da Baggesen: „Det maa jeg bekjende er en egen Maade at frikjendes paa, men jeg kan ikke nægte, at Sagen er soleklar“. („Brage-Snak“.)

Kr. Arntzen fortæller (7de B. S. 317) „efter Meddelelse fra det Grundtvigske Hus“, at Baggesen i Tylvtestriddens Dage skal være kommet endel til Grundtvig, „men tit noget til Besvær ved sin Ustyrlighed.“

Grundtvigs offentlige Stalbroderskab med Baggesen æggede naturligvis Penne imod ham, og navnlig fik Grundtvig for sin Part et særeget „Himmel-Brev“ af P. M. Møller, der var en af Tylvtens Ypperste. Det bestod væsentlig af Udtryk, hentede fra forskjellige af Grundtvigs Skrifter og rent løsrevne fra Sammenhængen. Paa den Maade er det naturligvis ikke vanskeligt at frembringe noget Latterligt. „Himmel-Brevet“ var udkommet idetmindste før Grundtvigs „Erklæring“.

Af den latinske Disputats blev der intet. Baggesen førte Beskyldningen for at have stjaalet Haandskriftet til „Trylleharpen“ ind for Retten, hvor den gik Anklageren P. Hjort imod. Striden fortsattes længere med Baggesen; nye Krænkelser overgik ham og endelig forlod han sit Fædreland, som han i tidligere Aar ogsaa for en stor Del havde været borte fra. Han har skrevet meget paa Tysk, og fra Svejts havde han sin første Hustru, den anden fra

* Af Øhlenslæger.

Frankrig. — Da han ved et tysk Badested mærkede Dødens Komme, ilede han mod Danmark, men naaede ikke længer end til Hamborg. Der døde han 3dje Okthr. 1826, men blev begravet i Kiel. Flere af hans tyske Oder om Svejtser-Alperne skal være blevne til deroppe, og til disse højt klingende Oder sigter ogsaa Grundtvig*), naar han synger om Jens Baggesen i et større Kvæde, efterat have paa det Stærkeste afsagt Fællesskab med hvad der af U-Aand tit fristede Baggesen:

... „Hvor højt paa Gimselen han steg
Maa et germanisk**) Øje maale,
Men Skalke-Smil og Lynilds-Leg
Saa Danmark fra hans Øje straaale,
De Rynker glatte skal i Vang,
Saalænge Skov har Fugle-Sang!“

I senere Tider saa Grundtvig for det meste aldeles bort fra det Slette, Øhlenslæger havde skrevet, og ihukom og lovpriste ham som „Nordens Hovedskjald“ og „de nyere Skjaldes Stamfader“, for hvad Aanden ved ham havde udrettet. Herom mere paa sit Sted; men bemærkes maa det her, at da han havde taget Skeen i den Haand, falder hans Kamp for Baggesen ham et Øjeblik ordentlig lidt besværlig (se „Mands-Minde“), men senere baade i „Brage-Snak“ og især i „Dansk Forening“ 1849, og i „Danskeren“ til samme Tid, opfrisker han mere uhindret Mindet om Jens Baggesen og priser navnlig hans „Kallundborgs Krønike eller Censurens Oprindelse“ og anbefaler ham til Efterslægten som „en Digter, der lever og dør med den levende Danskhed.“ („Brage-Snak“)***)

Baggesen kommer da hos Grundtvig, med Hensyn til hvad Baggesensk, der ikke hugede ham, ind under den samme skjaldelige Synds-Forladelse som Øhlenslæger. Hvor stor en Forskjel der var mellem de to danske Digtere, en Forskjel, der har faaet en dybtgaaende

*) Naturligvis spiller han derigjennem ogsaa paa den høje Luftighed, hvori Baggesen ikke sjælden poetisk steg op.

**) Tysk.

***) Ogsaa i „Mands-Minde“ indrømmer han naturligvis hans spillende og stundom lynende Vittighed og Mesterskab i alt, hvad den kan skabe, og i Modersmaalet.

Skildring i den berørte Afhandling i „Dannevirke“, saa var der dog Et hos dem Begge, han i sin Tid lastede i enkelte af deres Værker, og det er „Leg med det Aandelige.“

Men dette: kun i Forbigaaende, for de Ukyndiges Skyld, at berøre det Slette hos en Forfatter, der har skrevet Noget, der er værdt at læse, det er aabenbart ligesaameget Læsernes, som Forfatterens Tarv, da naturligvis den idelige Ihukommelse af det Slette virker hemmende paa „Nytten og Fornøjelsen“ af det Læseværdige fra dem.

Kr. Arntzen siger med Hensyn til Grundtvigs Bedømmelse af Baggesen: „Grundtvigs kraftige Alvor og rige Lune satte ham i en ualmindelig Grad istand til at se og vurdere Dobbeltigheden hos den underlige Repræsentant for Overgangsstadiet fra det 18de til det 19de Aarhundrede.“ Denne Ytring gjælder vistnok nærmest Grundtvigs første Bedømmelse af Baggesen, men har dog ogsaa senere sin Anvendelse.

Hvormeget Vakkert Grundtvig i Aarenes Løb havde skrevet til og om Ingemann, saa overgaaes næppe noget af det inderlige Kvæde til den yngre Skjalde-Broder, da han i 1818 var paa sin Udenlandsrejse gennem Tyskland, Frankrig og Svejts til Italien og Rom, hvilket sidste Sted vel var Rejsens egentlige Maal. „Kjærminde-Bladet“ til Ingemann, der først stod i „Dannevirke“ og indrykkes siden i „Nordiske Smaa-Digte“, er saa stort, at det godt kunde været udgivet som et særskilt Kvæde, og en inderligere Ømhed for en Ven, end deri er udtrykt, skal man længe lede efter. Grundtvig er bange for, at den fromme og inderlige, men bløde „grunddanske“ Ingemann skulde fængsles og besnæres af Sydens Kunst-Forgudelser og andre Tryllerier af forskjellig Art, og stræber derimod at fængsle hans Hjerte til deres fælles danske Skjalde-Moder, om hvem han synger gennem en stor Del af Kvædet. Han ser Sønerne, som forstum forlod hende og glemte hende i Syden, som naar det hedder:

„Hvad gavned forstum det vel Longobarden,
At Frigga sikkrede ham Odins Gunst!
I Støvet dog han sank med Savojarde
For Billed-Skygger og for Romas Kunst!

For Rosen-Skyggerne paa Skjøge-Kinder
 Han skrev i Glemme-Bogen Dans Kjærminder!“

Og senere synger han i hvad vel maa kaldes et
 Kjærnested i Henvendelsen til Skjalde-Broderen:

„O, hvor du færdes da og hvor du stædes
 I Rosen-Lunden og paa Fjelde-Tind,
 Hvor sødt der smiles og hvor ømt der grædes,
 O, blændes ikke af det favre Skin!
 Og aldrig glemme Blanca-Frejas Sanger,
 At Danmark er Historiens Folkvanger!“

Endnu i 1819 eg 20 klandrede man, idet Hefterne kom ud, Grundtvigs Oversættelser af Saxe og Snorre og bebrejdede ham den „Ølhus-Stil“, hvori Saxes sirlige Latin saa alt for frit — fandt man — var oversat. Da ogsaa Historikeren G. L. Baden ankede over Stilen, kom Grundtvig selv i „Skilderiet“ med den Erklæring, at: „Den bonde-lige Stil i Folke-Krøniken er intet Misgreb, men et værdigt Kunstgreb, for, om muligt, paany at lægge Menigmand Fædrelandets Krønike paa Hjerte og derved atter bringe den i Folkemunde, ligesom paa den anden Side for at de mange Boglærde, som behøve det, kan lære at tale paa Bonde-Modersmaalet om Andet end Mødding og Muldjord.“ En Forsvarer fandt han i sin gamle Ven, lidt yngre end Grundtvig, Landsby-Præsten Kristen Olsen.

Med et Eksemplar af sin Oversættelse af Saxes Krønike sendte han Ingemann følgende Opfordring til ogsaa med sin Digter-Evne at vende sig til Danmarks Krønike, en Opfordring, Ingemann senere fulgte og vandt derved sin uødelige Navnkundighed, som Hovedskjalden for Danmarks Middelalder.

De første Vers i Grundtvigs Kvæde har Hensyn til, hvad der forekommer i „de sorte Riddere“:

„Her kommer Torkild Dane
 Med Skaren, du har meldt,
 For paa hans Kjæmpe-Bane
 At følge Viduvelt!

Jeg smeded, som jeg kunde,
 Dem Sværd af Saga-Malm,
 Jeg skjæfted nogenlunde
 De gamle Spyd med Alm;

Jeg stræbte paa det Bedste
 At blanke Hjelm og Skjold,
 Jeg udtog Rytter-Heste
 Af Syvs og Laales*) Fold;
 En Hvirvel jeg paa Trommen
 Med mine Stikker slaar
 For Kjæmpe-Alderdommen
 Med Retfærds Sølv-Haar;
 Ej har til Ridder-Kapper
 Jeg Tøj, som kan forslaa,
 Og sammenstukne Lapper
 Maa hele Mænd forsmaa;
 Ej Guld og grønne Skove
 Jeg har til Maj**) og Mer,
 Til Hjelmens Busk for vove
 Er mine Penne-Fjer;
 Til Anskrig fik jeg Bringe,
 Men ikke Bryst til Sang,
 En Klokke kan jeg ringe,
 Men Luth ej give Klang.
 Oplad du Gjemmer dine
 For Danmarks bedste Kuld!
 Giv du dem Kapper fine
 Med Kors af røden Guld!
 Giv du dem Fugle-Fjere,
 Som vaje kan i Sky!
 Giv du dem Maj**) og Mere
 Som gror i Bøge-Ly!
 Og mød dem under Lide
 Med liflig Sang og Klang,
 Da vil de Sommer ride
 Ad By i Danevang.“

*) Per Syv og Per Laale var navnkundige Ordsprogs-Samlere i Danmark. Per Syv er tillige navnkundig ved sin Samling af gamle „Kjæmpe-Viser“.

**) Maj-Løv, hvormed ogsaa de danske Landsbykarle i Optog „ride Sommer ad By“.

Det er alt i Forbigaaende bemærket, at Grundtvig i Førstningen efter Tilbagekomsten til Kjøbenhavn prækte jævnlige i Hovedstaden; thi han følte alt med Luther, at Skrift vilde ikke forslaa, naar ikke Aanden med levende Røst forkyndte Evangelium for Folket, og han vilde blevet ved dermed, men — skrev han i 1839 til en engelsk Præst — „Kjærnen af Kjøbenhavns Gejstlighed maa dog have været enig med mig om, at der er en vis Magt i „det vingede Ord“, hvis Virkninger ej lade sig beregne; thi snart (1814) fandt jeg alle Hovedstadens Prækestole lukkede for mig. Vel fattedes jeg heller ikke i Frederiksberg Kirke kjøbenhavnske Tilhørere, men ogsaa Præsten dér, som gjerne vilde holde godt Naboskab, blev snart (1815) tvivlrædig og vilde sagtens ej længe stridt mod Strømmen. Da trak jeg mig frivillig tilbage, med den Beslutning, hverken der eller i Hovedstaden at betrede Prækestolen, før jeg fik Embede i Stats-Kirken“. Alt før havde han udgivet enkelte Prækener: Hvorfor kaldes vi Lutheraner*), 1811; Hvad skal vi gjøre, at vi kan arve det evige Liv? 1813; og Herren kommer! 1814. Vaaren 1816 udkom hans „Bibelske Prækener“, som mest er Opskrifter, tildels videre udførte, til de Prækener, han holdt i Hovedstaden og som, paa hans dengang alt gamle Stæde, med Skriften til saakaldt Troes-Kilde, godt tør spørge om deres Mage i Kraft, alvorlig og inderlig Nidkjerhed for Guds Riges Komme og Sjælens Frelse. Men ogsaa her ses det, at Troes-Ordet, skjøndt han endnu ikke saa det som det Ord, hvori Kristus med sin Naade er Menighedens Grundvold, dog halv ubevidst udøvede sin Magt. Saa sagde han 2den Pinsedag 1814, da han i Frederiksberg talte om „Oplysning som den Helligaands Gjerning“ (efter Talen om rolige Tider, naar ingen udvortes Trængsel møder for Jesu Navns Bækjendelses Skyld): „Da føles ikke Trangen til den Helligaand dybt i Hjertet, selv hos de Gudfrygtige svækkes Følelsen, fordi Kraften, som virker gjennem den arvede Tro, synes mere naturlig, fordi der udvortes ikke er en saadan Kamp at bestaa, at

*) Allerede dengang betonedes den strengt lutherske Præst og Stridsmand, at „ikke Morten Luther, men Jesus Kristus alene er korsfæstet for os“.

Mennesket nødes til at føle sin Afmagt, og Troen paa den Helligaand vorder da hos de Fleste i saadanne Dage saare skrøbelig, om ej aldeles død, som en blot Bekjendelse, Bibelens Bogstav aftvinger, og den tredje Troens Artikel, skjøndt den er Kristendommens Sjæl, bliver da den første som anfægtes og bortfortolkes, uden at de Kristne mene derved at have forsaget eller forraadt deres Tro. . . Held os da, at vi leve i Tider, hvor det er umuligt, i Tider, da Troen spottes og foragtes, vi nødes da til, i Tide at vende os fra Verden og sukke til Gud om den Kraft og Fred, os fattes . . . vi nødes til at agte paa, at det var den Helligaand, som (hos de Troende i forbigangne Dage) virkede det Alt, vi nødes til at kalde paa Ham i Vorherres Jesu Navn“. Naar man gjennemlæser Prækenen, ser man imidlertid, at han ikke saa udelukkende, som det af disse Ord synes, ansaa „udvortes Trængsel“ for nødvendig til at vække Trangen til og Troen paa den Helligaand, hvad ogsaa vilde været altfor dristigt.

1817 udkom, som før antydet, hans „Udsigt over Verdens-Krøniken i Sammenhæng“, der ligesom den fra 1812 er kortfattet indtil Reformationen, men er efter den, siger han selv i Fort. til sin sidste store Verdenshistorie, „Studiertil en tysk Literatur-Historie, som man maa være godt hjemme i Historien, for med Held at benytte.“

Det heider blandt Andet i den lange, med glødende Nidkjerlighed skrevne Fortale til denne Krønike fra 1817: . . . „jeg har fornemmelig i mine udgivne Prækener, i Roskilde-Rim og i det korte Begreb af Krøniken vist, at jeg selv har Fædrenes enfoldige Tro, at den har givet mig Hjerte til baade at trodse Verlen, og til at forkynde Bibel-Ordet med Inderlighed, jeg har fremdeles, især i „Dannevirke“ og nærværende Bog, vist, at jeg hverken er gaaet fra Forstanden eller fra Videnskaberne ved at gaa til Bibelen, jeg har vist, hvorledes man, uden at træde nogen bevislig Sandhed for nær, kan med streng Konsekvents betragte den enfoldige Tro som al Visdoms Moder, al sand Videnskabelighed som Bibelens Barn, hvis Udsagn stadfæster dens Herkomst, og peger mod Himmelen, som den Aands Studere-Kammer, hvis Ord den grunder paa, ej for, hvad der er umuligt, at udgrunde, men lade dem stadfæste sig i Støvet.“ .

Det noget skjæve Forhold, hvori han endnu stillede Kristendom og Bibel baade til Videnskabelighed og til det borgerlige Selskab, gjorde, at han ikke i senere Aar vilde lade sine ældre Krøniker optrykke paany. Naar man tænker sig dette Forhold rettet, saa giver denne Krønike os tit en liden Forestilling om, hvordan den Kultur-Historie vilde kommet til at se ud, som han endnu paa Grænsen af Oldinge-Alderen (1851) tænkte paa at skrive, men fik aldrig sat i Værk. Ogsaa disse Grundtvigs ældre Krøniker forudsætter en overordentlig Læsning ved siden af Alt, hvad han ellers arbejdede.

Fra Grundtvig var blevet ledig Kapellan, søgte han alle de Præste-Embeder, som blev ledige i Hovedstaden*), ogsaa Vartov, men i Kanselliet, eller Regerings-Kontoret, fik han altid høre, at han var „en Sværmer“, og at han ikke maatte gjøre sig mindste Haab om Embede „inden Voldene“. Formanden eller Præsidenten i Kanselliet, Kaas, som vi før har nævnt, havde nok endnu lidt tilovers for Grundtvig, da han i 1817, gennem Grundtvigs Velynder, Historikeren Abraham Kall, lod ham bede til sig, for, som han sagde, at „forlige ham med Kanselliet“, og Kaas gjorde, i flere lange Samtaler med Grundtvig, ingen Hemmelighed af, at hans „Uenighed med Kjøbenhavns Gejstlighed“ var den uovervindelige Hindring for den Befordring, han attraaede. Det synes ogsaa, som om han siden var bleven lidt bedre anset i Kanselliet, da en anden af Kanselli-Herrerne, Cold, i 1818, skrev til ham, at vilde han søge det ledige residerende Kapellani i Aalborg, da skulde han blive indstillet til Kongen, og, skjønt det var ham „haardt imod“, turde han for Guds Skyld ikke vægre sig ved at modtage en tilbudt Prækestol. Det giver et Indblik i Forholdene, naar man hører, at Kaas havde fortalt Grundtvig, at han iforvejen havde forespurgt sig hos sin gode Ven, Stiftamtmand Grev Moltke, om Stifts-Øvrigheden i Aalborg havde noget imod Grundtvigs Ansættelse. Det kom saavidt, at der blev bundt Selskab paa Grundtvig og en af Aalborgs Matorer, for at hans Kaldelse, saa varm som den var,

*) I Hovedstaden, hvorfra Vantroen gik ud over Landet, syntes det ham, at hans Virkeplads maatte være, ligesom Stedet var bekvemst for hans boglige Arbejder.

skulde komme lige fra „Kabinettet“ og hilses med „Kapel-lanens Skaal“, men der kom intet Bud og det spurgtes, at Kongen havde sat sig op imod Kanselliet og sagt bestemt, at Grundtvig skulde ikke fra Kjøbenhavn.

Grundtvig tror, at det var Arbejdet med Folke-Bøgerne: Snorre og Saxe, Kongen herved tænkte paa, da Kong Frederik virkelig havde en levende Deltagelse for det Arbejde; men det skaffede Gr. just ikke Livs-Op-hold, og „en Digter, naar han skal være Bogorm“, vil af boglige Sager gjerne have „lidt for Tandem, hvad der smager ham, og gamle Kjærester, naar de bliver ved at være det, vil gjerne giftes, og man kan ej blive viet, end sige holde Hus, uden Penge, og netop i hine Aar var det en falsk Penge-Tid“. Om saadanne Ting skammede han sig vel at tale, „som Noget, (siger han 1827), der ikke maatte koste en Digter og dertil en kristelig Præst et eneste Snk eller uroligt Øjeblik, men det kostede mig, desuagtet, baade da og siden, mange, om end sjeldne Ven-ners Ædelmodighed gjorde Mirakler“. Skjøndt han var vant til at nøjes med Lidt, mærkede han da, at „man lever ikke af Luften, hvor poetisk man saa bearbejder den“, og saa gik han op til Frederik den Sjette og sagde: „Majestæten véd nok, jeg har befattet mig endel med de gamle Skjalde!“ Kongen: „Ja, og med meget Held“. Grundtvig: „Jeg vil haabe, ej uden Held, men én Ting har jeg dog ikke kunnet lære af de gamle Skjalde, og det er, at undvære Levebrød“. — „Saa faar vi skabe et“, svarede Kong Frederik, og saa fik Gr., som de flesté Digtere, en aarlig Understøttelse og giftede sig — som sagt — i 1818 med sin i mangfoldige Aar Forlovede Elisabeth Kristine Margarethe, Datter af Provst Blicher paa Falster og Mette Poulsen. Jeg hørte selv engang Grundtvig fortælle, at, da han var bleven gift, boede han saa trangt, at da Ingemann kom og besøgte ham og saa hans Studere-Kammer, sagde han: „Naar Du skal sidde her og skrive, maa Du vel sætte Stolen i det andet Værelse“. „Elise“ tilegnede han alt sin „Saga“ 1812, og en Henvendelse til hende i Digtet „Karen Bjørns Minde“ i Kvædingerne vil sikkerlig tækkes „det skjulte Hjerte-Menneske“ til alle Tider. Det er dog ikke glimrende verdslige Udsigter, han byder sin Kjæreste:

„Pige, kan du bære glad
Verdens Spot og Daarers Had,
Thi det er hans Fæstens-Gave!“

Endnu skulde det da være en treaars Tid, før han kom i præstelig Virksomhed, og han arbejdede — som vi har set — fremdeles med Rigs-Krønikerne og med Beowulfs-Drapen (der fuldførtes 1820), men Tidsskriftet „Dannevirke“ har vi ogsaa set sluttede 1818*). „Hvad det er for et poetisk Gemyt i en Række af Aar, som Grammatiker, at sysle med døde Folks Sprog — hedder det i „Nytaars-Morgen“ 1824. — det maa man vel være lidt mere poetisk end de Fleste for at fatte, men at det ej maa være behageligt, kan dog Alle deraf slutte, at det sjelden sker; thi saameget véd man dog vist om Poeterne, at det er Folk, som gjør med Liv og Sjæl, hvad der er deres Lyst, men derfor ogsaa nødig Andet. Allerede derfor kunde jeg med Rette, poetisk talt, kalde det Liv, jeg under hine Arbejder har ført, en Døds-Kamp, som det to Gange er, at tilkjæmpe sig Stadighed ved slige Sysler, og tilkjæmpe sig det levende Udtryk i Moders-Maalet for hvad der, af fremmed Natur, paa det nødvendig falder dødt. Dog det vilde ej sagt saa stort med mig, der af Naturen er en Slags Amfibie, lidt af Gram og Holberg, venlig og vel forligt om at le ad det døde, tomme Ord-Kløveri, og forlystes ved den levende, frugtbare Sprog-Granskning, der giver fast Fod i Aandens Rige“. Den poetiske Død regnede han da ikke for det Værste, men han siger senere: „Jeg døde ogsaa historisk“, det vilde sige: han traadte ud af al levende Berørelse med den nærværende Slægt, hos hvem den Deltagelse, som

*) Medens han blev sit højtidelige Løfte tro, ikke, uden at være kaldet til Embede, at betræde en Prækestol i Hovedstaden, „medmindre det gjaldt Troens og Kjerlighedens Fornægtelse eller han dertil af hans lovlige Øvrighed blev forordnet eller befalet“ — prækte han dog nogle Gange derudenfor. Saaledes 1817 i Præstø, 1818 et Par Gange i Ulsø og Braaby, hvor hans Svoger Glahn var Præst, 1819 paa Amager i Hollænderbyen, i Nykjøbing paa Falster, i Præstø og i Ulsø og Braaby, og 1820 atter i Ulsø og Præstø. (C. J. Brandt.)

viste sig fra Begyndelsen for hans Arbejder i Nordens Aand, „istedenfor at vokse, tabte sig i den dødeste, koldeste Ligegyldighed, der vel er tænkelig“. Denne Ligegyldighed virkede dræbende ogsaa paa ham selv, som han med levende Farver skildrer det i den nævnte „Fortale“, men i „Kirke-Spejlet“ udtaler han sig kortere om denne sin Tilstand i 1821, med de Ord, at han følte sig „omtrent ligesaa modfalden, sløv og død som Danmark i det Hele“*), men netop i det Øjeblik kaldte Kongen ham af egen Drift til Sognepræst i Præstø.

Sognepræst i Præstø 1821.

Han vilde vel nødig afsted, men han turde dog ikke modsætte sig, da det syntes ham at være Guds Kald, og han betroede kun Majestæten det Haab, at da han heri føjede ham, Kongen da ogsaa vilde føje ham igjen og kalde ham tilbage til Hovedstaden.

Som en Løjerlighed, der sagtens ogsaa har haft lidt Betydning, fortæller han, at da man i Kjøbenhavn hørte, han var udnævnt og skulde væk, da „kappedes Kjøbenhavns Præster (dog ikke de ved Frue Kirke) om at tilbyde mig deres Prækestole, saa jeg prækede rundt, ogsaa første Gang i Vartov som til Afsked, og det med saadant Ry, at Dronning Marie ogsaa lod mig tilsige som Prædikant i „Kabinettet“, og da jeg efter Ævangeliet om den kananæiske Kvinde havde indskjærpet, at kun i Kraft af Troen sker hvad det gode Hjerte vil, da løftede hun min Veltalenhed til Skyerne og paalagde mig allernaadigst, naar jeg kom til Byen og kunde blive Søndagen over, da at melde hende det, ja, det skal have været paa Nippet, at jeg var blevet udnævnt til Hofprædikant. Jeg tog mig imidlertid godt iagt“.

Han rejste da til det yndige Præstø ved Bugten af samme Navn sydostlig paa Sjælland. „Herren gav

*) „Selv legemlig følte jeg mig Graven nær“, siger han bl. A. i Fortalen til „Nytaars-Morgen“.

Kraft“, saa han bekvæmpede Døden indvendig og udvendig med Opstandelsens Haab og mellem venlige Mennesker*), og i den venligste Natur, hans Øje havde set, levede han saaledes op, at han med Haab og Lyst kunde fuldføre Kjæmpe-Værket med Nordens Rigs-Krøniker, og aldrig saasart var Arbejdet endt, før det skete, som han aldrig havde tvivlet om vilde ske, naar han gav Tid: Han fik — Præste-Kald i Hovedstaden.

„Et Minde om Grundtvigs Præstegjæring i Aaret 1821“ blev i 1874 saerskilt Skrift leveret den nordiske Læseverden af Sognepræsten til Præstø, Hr. Bondesen. Om nogle Enkeltheder i Meddelelsen er der vel bleven tvistet lidt, men aldeles uomtvistet er hans Nidkjerhed i Embedet baade i og udenfor Kirken. Hr. Bondesen meddeler blandt Andet Opskrifter fra Grundtvigs egen Haand, fundne i en gammel Kirkebog, til Betegnelse af, hvad han talte om paa alle Søn- og Helligdage**). Biskop Münster havde anmodet Præsteskabet i Sjælland om slige korte Indholds-Betegnelser, og Grundtvig billigede Opfordringen. Selvklogskaben og Fordærvelsen i Tiden i det Hele, Egenrettfærdigheden, Lunkenheden og Ligegyldigheden i Sjæls- og Saligheds-Sagen hos de Enkelte, er Tanken i denne Tid saa fremherskende rettet hen paa, medens dog igjen Sejers-Haabet for Troens og Menighedens Gjenfødelse og Oprejsning er stærkt og sikkert tilstede. Grundtvig holdt sin Tiltrædelses-Præken Palme-

*) Vist baade Tiden mens han var Præst i Udby og nu i Præstø og Mellemtiden tillige, naar han gjorde Udflugt fra Hadet og Kvalmen i Kjøbenhavn, gjælder det, naar han i 1851 i et Kvæde blandt Ungdoms- og Manddoms-Minder hilses Nysø Herresæde, hvor han „al Tid fandt Venskabet hjemme“, Ulsø-Olstrup, „en Landsby mellem Gisselfeld og Bregentved, hvor jeg i min Ungdom fandt den levende Idyl og levede mig ind i den med min Ungdoms Brud“, og Gisselfeld, som „var i den ældre Grev Danne-skjolds Tid vel den gjæstmildeste Borg i Danmark, saa den smiler mig imøde, hvergang jeg tænker paa den.“ („Danskeren“, 4de Bind, Nr. 44.)

**) Idetmindste gennem Aaret 1821 prækte Gr. selv hver eneste Gang undtagen 22de Søndag efter Trinitatis, da han var bortrejst og Degnen stod i hans Sted.

søndag 1821 og forlod Præstø henimod Advent 1822, men Optegnelserne, som Pastor Bondesen forefandt, der begynder med Tiltrædelses-Prækenen, slutter med Nytaarsdag 1822. Som oftest tog han Stykker af det gamle Testamente til Indledning. Vi skal se nogle smaa Prøver af de nævnte Optegnelser, om de end her maa leveres brudstykkevis.

Under Palmesøndag skrev han: „Indgangs-Prædiken efter Evangeliet og Ps. 118, 24—26 over den Tanke, at det er godt og velsignet at komme i Herrens Navn. Vel er det ikke godt for Kjød og Blod, da Verden kun ynder og annammer hvem der kommer i sit eget Navn, men det er alligevel godt, thi da have vi Gud med os, da have vi under Strid og Trængsel hans Fred, som overgaar al Forstand, da have vi hans Velsignelse i vort herlige Kald, som det skal skimtes allerede her og skues list, naar Høsten kommer. Ps. 126, 5—6“ (om Sæd med Graad og Høst med Frydesang). Skjærtorsdag: „Efter Evangeliet og 1ste Kor. 10, 1—5 udlagt den Sandhed, at Sakramenterne ere os kun til Dom og ej til Gavn, med mindre de bruges værdelig, forenede med Tro Kjærlighed“. 2den Søndag efter Paaske: „Efter Evangeliet og 1ste Mos. 4, 2, med Blik paa Abraham, Isak og Jakob, David og Hyrderne ved Bethlehem, hvad der i det Gl. Testamente gjorde Guds Børn saa kjære ad Hyrdelivet, fordi det nemlig a) fristede mindst til Gjerlighed paa Verden; b) oplivede Følelsen af, at det er Gud, som giver os det daglige Brød; c) forstyrrer mindst og beforder mest høje Syner og gudelige Betragtninger. Hyrdelivet kan og skal under alle udvortes Omstændigheder aandelig gjenfødes i alle Kristne, ligesom det saaledes var fuldkommet i ham, den gode Hyrde“*). Bededag: „Efter Dagens Medfør, efter en Indledning om Forsoningsfesten hos Israels Børn 3dje Moseb. 23, 27—29 og vore Dages Modbydelighed for Talen om Omvendelse udlagt, at det er paa høje Tid, at vi omvende os. Det er vel altid saa for hver Enkelt, men nu ret aabenbart i det Hele, thi det er ikke længer en enkelt Last, det er allesammen, som belejre os, og Kronen derpaa er vor Hovmod, som vi, druknende i Synder,

*) Sml. „Danskeren“ 4de B., S. 519 og flg.

pukke paa vor Dyd og Retfærdighed“. Paa 4de Søndag efter Paaske udtalte han, blandt Andet, følgende om Ordets Forkyndelse: „Han (Prædikanten) skal, efter mine Tanker, snart forkynde Ordet som i en kristen Menighed til Oplysning, Trøst og Opbyggelse for Troende, snart bestride Vantro og Vildfarelser, kuns for Guds Skyld ej som noget Stort, men som noget Smaat, som et Intet, der vel praler med Skin af Visdom og Kraft, men henvejes ved et Aandepust af Herrens Mund. Kan han ikke betragte og behandle det saaledes til de Troendes Bestyrkelse og Løgnens Skam, da indlade han sig ej derpaa, men forkynde blot Ordet rent og levende, advarende for Tabet af vort store Klenodie; Herren forstyrrer ligefuldt Alt, hvad der ophøjer sig mod hans Ord og Sandhed.“ 6te Søndag efter Paaske var Hovedthemaet: „Det er Sandhedens Aand, som til alle Tider skaffer Kristendommen trofaste, uovervindelige Vidner, thi han — gjør os sikre i vor Sag — stærke i vor Tale — visse paa vor Løn . . . naar Verden siger Aand, mener den Kjød: kjødelig Fornuft, naar den siger Sandheds-Aand, mener den Lyst til verdslig Visdom og Kundskab eller i det højeste menneskelig Sanddrthed.“ Fra Pintsedag har vi den righoldigste Optegnelse, men maa derfor indskrænke os til at anmærke, at hans Thema var: „hvilken Lykke det er paa sit Modersmaal at høre Aanden Apostlerne tale Guds Ord“, og til at meddele Slutnings-Angivelsen saalydende: „Blik paa vort Fædreland, hvor det fordum bragtes vidt i Prædiken og Psalmesang med Ordets Gjenfødelse eller Forplantelse paa vor Tunge, hvor siden Fremgangen sørgelig afbrødes, men hvor vi ville haabe, med Guds Hjælp, der skal vendes tilbage til de gamle Stier, saa der maa lægges en ny Sang i vor Mund til Frelserens Ære, saa vi af den Helligaand daglig bedre lære at tale paa vort Maal med Apostlernes Tunger, indtil vi hisset for Thronen kunne med Guds eget Tungemaal udtale hans Pris i al Evighed. Amen!“ 4de Søndag efter Trinit: „Efter Evangeliet og Ezekiels 36, 15—29 udlagdes den store kristelige Sandhed, at kun ved Guds Naades Kraft kan Menneskehjertet, hvad dog er aldeles nødvendigt, omskabelses i Kjærlighed. Det lærer Skriften, det stadfæster baade den udvortes og især den indvortes Erfaring. Handlemaaden kunne vi nogen-

hunde omdanne, men Hjertet kan kun Gud omskabe, og sker ikke det, er den tilsyneladende Retfærdige kun en kalket Grav, skinnende udvortes, men indvortes fuld af Urenhed og Dødningeben.“ Endelig skal vi meddele følgende Slutningsord af Meddelelsen fra Nytaarsdag 1822: „Spørge vi om Kristendommens Udsigter i Verden, da se (vi?) det Nærmeste i et Forbillede, naar vi betragte Herrens Helligdom i det gamle Testamente: Tabernaklet — Salomons Templet — Folketemplet. — Til det første svarer den apostoliske Kirke med den udvortes Ringhed og Aandens kraftige Nærværelse. — Til det andet svarer den vidtudbredte, navnkundige katholske Kirke med udvortes stor Pragt, men hartad stedse mere eller mindre afgudisk, pavelig, antikristelig, reformeret af Morten Luther som en Ezechias. — Til det tredje svarer den Folkeoplysningens Tid, vi forvente og have alt begyndt, om vi ellers ere vendte tilbage med fra Babel at bygge Herrens Hus. — Det vil blive som Tiden efter Fangenskabet, da Synagogerne blev mange, som de Skriftkloge, Kjendskabet til Skriften og Forstand derpaa overordentlig udbredt, men Kjærligheden bestandig lunknere. Dog, bag det værste, bag Farisæerne, staar nu som da Jesus Kristus som det sande Lys; hvo hannem følger, skal ej vandre i Mørket.“

Dette til en Mundsmag. Langt senere vil Læseren faa Lejlighed til at bemærke baade Forskjellen og Ligheden mellem Grundtvigs Forkyndelse i Manddommen og i Alderdommen. Hos Manden med den „ægte Asa-Harme“*) mod Jette-Magterne i Tiden, og tillige med de dybe, stærke indre personlige Oplevelser af Lovens Dom og Guds Naade i Kristus kan vi godt forstaa, at hans Forkyndelse, hvor han stod i Manddoms-Kraftens Fylde, maatte — som der vidnes — vække „stærk Bevægelse“, men vi kan ogsaa forstaa det, naar han senere sagde, at „Herren ikke kunde faa Ørenlyd for vor egen højroastede Prædiken“. Han forkyndte dog det samme Evangelium igrunder som alle Dage siden, og Troes-Ordet og Sakramenterne lagde han allerede nu i de Dage en sjelden og vel uhørt Vægt paa, som naar han begynder Indholds-Angivelsen paa 5te Søndag efter Paaske 1821 med disse Ord: „Efter Evangeliet og Math. 28, 18—20 et Blik paa Kristendommen i de tre

*) Nu i israelitisk-profetisk Dragt.

Troes-Artikler ved Siden af den nuværende Tids Skikkelse, da man har beholdt Skinnet af Kristendom i Bekjendelsen og Sakramenterne, uagtet det er vitterligt, at de Fleste, især i Kjøbstæderne, ringeagte, ja vel foragte Troen.“ Og netop som Daabs-Bekjendelse fremhæves Ordet 2den Adv., hvor Opskriften begynder med: „Efter Spaadommen Dan. 7, 9—14 og Dagens Evangelium om Herrens anden Tilkommelse. Det er den, vi bekjende, hvergang vi indlemme et Barn ved Daaben i hans Menighed, som sidder hos Gud den almægtige Faders højre Haand, hvorfra han skal igjen komme at dømme Levende og Døde.“

Med Konfirmanderne forhandlede Grundtvig i flere Timer uden at de bleve trætte; derom lever Vidner endnu. Foruden de almindelige Lære-bøger og Gjennemgaaelse af Stykker af Apostel-Skriften brugtes hans egen „liden Bibelkronike“, som han forærete Enhver af dem. Paa Kingos Højtids-Salmer lagde han naturligvis her, som i Udby, stor Vægt og begyndte Undervisningen med:

„Kom Sandheds Aand og Vidne giv
I mig, at Jesus er mit Liv“ o. s. v.

Streng var han vistnok, men afholdt tillige. Ved den ene Konfirmation, han i dette Embede forrettede, var Bevægelsen hos Ungdommen saa stærk, at han maatte standse en Stund i Talen. For de Fattige bar han stor Omsorg. Selv var han overordentlig gavmild, og det var „ikke blot smaa Summer, han bortgav“. Og Skolevæsenet tog han sig ikke mindre af. Hvor han fandt Vejen for lang for de Smaa, sørgede han for Undervisning for dem i saakaldte „Skovhuse“ i Nærheden. I Egenskab af Skovhus-Lærer i Skibbinge Anneks antog han en Haalogalænding, som intet havde at leve af, men fandtes af Grundtvig dygtigere end den egentlig ansatte Lærer. Man ser af Alt, at Grundtvig selv stod for det Hele. (Se videre i Kr. Bondesens Skrift.)

I Præstø mistede han sin Moder*), som der ligger begravet:

„Saa har jeg da, o Hjertestød,
En Moder kun i Jordens Skjød!“

*) I „Kirkelige Lejlighedstaler af Grundtvig“, nylig udgivne af Pastor Brandt, findes 2 Udkast til hans Mindetale over hende.

men han trøster sig i Sangen med Gjensynet og Kjødets Opstandelse, og Følelsen udvides til Danmark hans Moder, om hvis Oprejsning han deri ogsaa kvæder. Og ved hans Side stod nu hans Hustru

„Med Barnet paa Armen,
Med Glæden i Barmen
Og Øjet paa Bølgerne blaa“.

Residerende Kapellan ved Vor Frelzers Kirke paa Kristianshavn 1822—26.

Kristianshavn er den Del af Kjøbenhavn, som ligger ude paa Øen Amager, forbunden med Hoved-Byen ved de to Broer: Langebro og Knippelsbro. Her i den store Kors-Kirke med det usædvanlig høje, slanke Taarn med Vindel-Trappen udenom, her skulde da nu Grundtvig begynde sin Gjerning i Hovedstaden.

Da han var kommen tilbage, gik han op og takkede Kongen for Befordringen, og Kongen sagde: „Lad mig nu se, at De ikke forfølger de andre Præster herinde!“ Grundtvig svarede: „Det er nok heller dem, der forfølger mig, Deres Majestæt!“ Kongen lo og sagde: „Aa ja, der er Noget i det!“

Nu var der en Spænding hos Kjøbenhavnerne efter at faa høre, hvordan Clausen, som nu en Stund havde været Stiftsprovst, vilde indsætte Grundtvig, saa Kirken bestormedes ordentlig 1ste Advents-Søndag. De fik imidlertid forsaavidt en lang Næse, som baade Clausen og Grundtvig havde Takt nok til at holde ren Mund med deres bekjendte Tanker om hinanden, hvad vel faldt Stiftsprovsten lidt vanskeligt, men lykkedes dog temmelig godt ved den Vending, at Grundtvig, som han tørt bemærkede, havde baade mundtlig og skriftlig selv gjort sig noksom bekjendt. Grundtvig siger, at, havde han ikke kjendt gamle Clausens Dristighed til at beraabe sig paa de alleryndigste Bibelsprog uden at gjøre mindste Anvendelse af dem, da maatte han højlig forundret sig over, at han ved hans Indsættelse, uden mindste Frygt for at snuble, løb

ind over Ordene i det første Brev til Timotheus: „Giv Agt paa dig selv og paa Lærdommen og -bliv ved dermed, thi naar Du gjør det, skal Du frelse baade Dig selv og Dine Tilhørere“. („Kirke-Sp.“)

Det Haab, hvormed han kom til Hovedstaden: at virke paa Slægten just der, hvorfra Vantroen bredte sig ud over Landet, syntes ikke at skulle gaa i Opfyldelse.

Stillingen der med Altergang iflæng og med Fra-skiltes Vielse fandt han snart hartad utaalelig, især da han, langt fra at mærke, der kom Liv i hans Tilhørere, fandt Livet fortæret hos sig selv og fandt Tidens Lige-gyldighed saa haardnakket som Grændels Moder i Beowulfs-Drapen. „Dette — siger han i Fortalen til „Nyt-aars-Morgen“ — var maaske den haardeste Prøve, jeg har gennemgaaet, fordi mit gjenfødte Haab om den nær-værende Slægt var som det spæde Barn, for hvem Ligegyldighed kan være Aarsag nok til Døden“. Han arbejdede i denne Tid af alle Kræfter paa et Forsvars-Skrift for Kristendommen, men med Formen kunde han aldrig blive tilfreds; thi han fandt den snart for poetisk, og da det lykkedes ham at faa den gjennemsigtig, saa han med Forskrækkelse, at da var Livligheden borte. Men sig selv fandt han snart gjenoplivet og haabede da ogsaa i Kirken ved bibelsk Præken og Skrift at overvinde sine Landsmænds Ligegyldighed og vække Barne-Troen hos dem. Dette Haab „gjennemlyned“ ham første Advent-Søndag i Slutningen af 1823 ved det dengang profetiske Ord: Natten er forgangen og Dagen er kommen nær, og som Skribent, da han atter tog Rim-Staven, der længe havde hvilet mellem andre Old-Sager; da glødede hos ham Haabet, at Herren vilde „oplive Nordens Helte-Aand til kristelige Bedrifter paa en med Tidens Tarv og Vilkaar passende Bane“, og det fryded ham storlig i det Samme at modtage Ingemanns „Valde-mar den Store og hans Mænd“, med Glæden over at høre „et saa levende dansk-historisk Ord, som det ej i mange Aarhundreder havde tonet over Folket“, og det maa vist ogsaa have glædet ham, at han selv havde tilskyndet Ingemann til at synge om Danmarks Middel-Alder.)*

*) Da selvgjort Kritik vilde prøve paa at nedrive dette Inge-manns vistnok ypperste Skjaldeværk, der sikkert staar sig

Under denne Oplivelse indvendig og udenfra udsprang det store Kvæde: „Nytaars-Morgen“ 1824, hvoraf en ganske liden Del, lidt ændret, kan læses i „Forspillet“ til hans „Sangværk“, hvorom mere siden. Det begynder med Hilsenen:

„Guds Fred, hvor I bygge
Paa Mark og paa Fjeld,
I Bøgenes Skygge,
Ved Elvenes Væld!
Guds Fred over Skoven,
Hvor Stammerne staa!
Guds Fred over Voven,
Hvor Snekkerne gaa,
Som ankre, som flage,
Paa festlige Dage,
Som end tone Fædrenes Flag!“

og fortsættes gennem hele Bogen i samme flydende Tonefald, idet han besynger sine aandelige Oplevelser, sin Kvide og sin Trøst, sine Forsætter og sit Haab om Livets Gjenfødelse i Norden, og det indeholder meget baade af det Dunkleste og af det Dejligste, han har skrevet, men hvorledes Haabet skulde opfyldes, det laa endnu i Fremtidens Skjød.

I denne Tid sluttede ogsaa to fremragende unge Mænd — omtalte ved Tylvte-Striden — sig til Grundtvig; den Ene var den „grundmurede Dogmatiker“ Dr. Rudelbach og den Anden var den lærde Ebræer m. m. Adjunkt J. C. Lindberg, der havde i Sinde at udgive et theologisk Maanedskrift, hvoraf de bad Grundtvig være Medudgiver. Endnu i sin Alderdom siger han derom: „Hvilken Trøst og Glæde det er, naar man i en Række af Aar har staaet ganske alene mod hele Verden, da at faa to djærve Stalbrødre for én, det véd vel kun den ret, som har prøvet det, men at det maa være fornøjeligt og styrkende, kan dog hvert Menneske forstaa“. Han raadede imidlertid de

fra Slægt til Slægt, saalænge Norden staaer, da skrev Grundtvig et meget langt Skjemtekvad, som han kaldte: „Trøste-Brev i Sorgen over Bernhard S. Ingemanns Valdemar den Store og hans Mænd“. Om Kvadet blev trykt, véd jeg ikke, jeg har kun læst det i Haandskrift.

unge Kjæmper til heller at tage Dr. Mynster til Formand, da han troede, at Mynsters Navn og ikke hans vilde samle den gamle Kristendoms Venner til Samvirken. Først da Mynster erklærede, at han intet vilde have med Sagen at skaffe, gav han sit Navn til Pris, saa Grundtvig og Rudelbach blev Udgifverne.

Mærkes-Aaret Attenhundrede fem og tyve.

Under sin Præste-Gjerning havde Grundtvig længe smertelig savnet det almengyldige Vidnesbyrd for Læg og Lærd om, hvad der er den ægte og sande Kristendom, uafhængigt af al Skrift-Fortolkning. Han havde følt det Selmodsigende i, at en Præst skulde sige til Konfirmanderne f. Eks.: „I maa holde Eder til, hvad Luther skriver i sin Katechisme, og I kan tro, hvad jeg siger Eder, men I maa ikke stole paa noget Menneske i Salighedens Sag“, og han havde for Livets Skyld savnet den levende Kjæde, som forbandt alle kristne Slægter. Han havde i 1823 ogsaa læst Biskop Irenæus's Skrift „mod Kjætterne“, Irenæus, en Discipel af Polykarp, igjen Apostelen Johannes's Discipel, og medens han i Retningen af at finde det almengyldige Vidnesbyrd, „naafadelig grublede, læste og skrev, under Bøn og Paa-kaldelse“, da, siger han,*) „slog det mig i et velsignet Øjeblik, at hvad jeg saa møjsommelig ledte om i hele Aandens Verden, det gjennemlød som en Himmel-Røst hele Tiden og Kristenheden i den apostoliske Troesbekjendelse ved Daaben“. Af Luther havde han nu lært, at „Vandbadet i Ordet“, altsaa Daabs-Ordet, er den kristelige Livs-Kilde, og at han, som selv havde indstiftet Daaben til et Gjenfødelsens og Fornylsens Bad i den Helligaand, ogsaa selv havde bestemt, paa hvilken Tro der maatte døbes, naar man ved Tro og Daab vilde være sin Salighed vis, det fandt han straks var saa aabenbar unægteligt, at hvem der ikke vilde lade Troes-Ordet ved Daaben gjælde som et Ord

*) Se Slutningen af „Kirke-Spejl“.

til os af Herrens egen Mund, maa enten*) fornægte Herren som Daabens Indstifter eller fornægte Daaben som Livs-Kilden. („Kirke-Spejl“.)

„Fra nu af“, siger han videre, „maatte det blive min eneste Kirke-Sorg at faa alle dem, der havde Hjerte til at tro paa Jesus Kristus, til at fæste deres kristne Tro til Herrens Munds-Ord som Livs-Ordet ved hans egne Indstiftelser og fremfor Alt til Troes-Ordet ved Daaben, som Herrens og Menighedens sammensmeltede Vidnesbyrd.“

I 1825 udkom ogsaa Prof. Clausens rationalistiske Skrift: „Katholicismens og Protestantismens Lære og Ritus“, hvori Professoren under ét med Pave-Kirken bestred den almindelige historisk overleverede Kristendom, og, idet han satte Skriften som eneste Troes-Regel, skulde dog heller ikke Skriften rose sig af det Vidnesbyrd, den fik fra hans Pen. Da den unge Clausen havde megen Anseelse blandt de theologiske Studerende, og Landet havde kun det ene Universitet, og de „Gammeldags Troende“ var ved Sognebaandet stavnsbundne til Sogne-Præsten eller Sognets Præster, om de saa døbte til en selvgjort Daabs-Pagt og rev ned for Konfirmanderne paa den kristne Tro, de vare tildøbte, saa skriver Grundtvig „Kirkens Gjenmæle“ „ikke som Recensent, men som kirkelig Modstander“. „Det er Præsten — hedder det i Fortalen — der som Lærer i den kristne Kirke sigter den theologiske Professor som Præstelærer i Kirke-Skolen og paastaar, at, som ærlig Mand, maa han enten gjøre den kristelige Kirke højtidelig Afbigt for sin ukristelige og forargelige Lærdom, eller nedlægge sit Emsbede og aflægge sit kristne Navn . . . vil Prof. Clausen ingen af Delene, da erklærer jeg ham herved, paa Kirkens Vegne, som var, som er og som skal blive, og hvis Lærdom ligger klart udfoldet, velbekendt i dens Historie: paa den ægte historisk-kristelige Kirkens Vegne, for en falsk Lærer, som misbruger det kristelige Navn til, saavidt han formaar, at forvirre og forføre Menigheden, stræber at undergrave den Kirke, han udgiver sig for at ville tjene og befæste“. „De maa — hedder det ogsaa mod Slutningen af selve Skriftet om Clausenianerne

*) Logisk eller følgerigtigt.

— aflægge det kristne Navn; vil de hedde Protestanter, velan! det maa de, og vi afstaa dem enhver Fordring paa et Navn, der unægtelig passer sig bedst for dem, der ej vil have andet Bestemt tilfælles end Protesten mod den kristelige Kirke og mod ethvert Troes-Samfund, der vil bekjende sin Tro og vedstaa Bekjendelsen . . Vil de hede Lutheraner, da vil vi i Kirken heller ikke derom kives med dem; thi vi er ikke døbte i Luthers Navn, og vore Fædre lærte os ikke, at Luther, men at Kristus er korsfæstet for os, men i Skolen maa vi forsvare denne vor Fader i Kristo og bevise, at alle Protestanter mod den historisk-kristelige Kirke, som beraaber sig paa hans Medhold . . . misbruge hans med al Ret i Kristenheden berømte Navn til at besmykke, hvad han af Hjertens Grund afskyede“. I Frelserens Kirke havde han engang sagt, at stod Luther op af sin Grav og hørte dem, som mod os paaberaaber sig hans Navn, saa vilde han med Aandens Sværd kløve dem alt ned til Bælte-Stedet. Vi maa ogsaa have med det Sted, hvor han siger:

„Det er vist, at hvad end Reformatorerne og Morten Luther, deres store Hovedmand, i deres Strid med Pavedømmet, kan, som Theologer, have paastaet om Skriften som Troes-Regel, saa forudsatte de dog som Præster o: Lærere i Kirken, bestandig baade Kirken og Troen og var enige om, at Skriften ej rettelig kunde forstaaes uden ved den Helligaands Bistand, altsaa af troende Kristne, der dog umulig kunde udlede Troen af Skriften før de forstod den. Det er ligeledes vist, at vor Menighed, i den Augsburgske Bekjendelse, som Luther og Melancthon dog vel ikke har protesteret imod, bandt sine Lærere til den apostoliske Troes-Bekjendelse (Artikel 3) og til den eneste sande, historisk-kristelige, uforanderlige katholske Kirke (Art. 7 og 21)“.

Det var imidlertid ikke blot paa Kristi Menigheds Vegne men tildels ogsaa paa den lutherske Stats-Kirkes i Danmark, for Brud paa dens Love, at Grundtvig i „Gjenmælet“ tiltalte Clausen, og det fandt han da selv siden baade urimeligt og selvmodsigende, men, som vi senere skal se, har Grundtvig ogsaa senere, fremfor nogen Anden, faaet Lykke til at klare og adskille disse Ting, saa der, naar hans Raad og Veje fulgtes, af de gamle Tvangs-Kirker kunde blive glædelige Værk-

steder for Aanders Arbejde, saalænge Folkene vil have dem i sin Midte. „Gjenmælet“ har mer end én Gang mindet mig om, hvad Gr. sagde ved en anden Lejlighed: „Hvad man kæmper sig udaf, det er man endnu, mer eller mindre, selv inde i“, og han var en sandhedskjærlig Mand, der ikke søgte sin egen Ære og stod ikke stift paa det for et fejlende Menneske gruelige Standpunkt, hvor man siger: „Naar jeg engang har sagt det, saa“ . . . Endnu Et maa jeg afskrive af „Gjenmælet“ for at kunne des kortere omtale enkelte Skrifter fra denne Tid i det Følgende: „Ja, Kristne, hvor I bygge! det er Tid, at vi igjen forenes om det Kristelige, som Læg og Lærd, og som de i Tankegang forskjelligste kristelige Lærere som en Justinus Martyr, en Irenæus, Ansgar og Luther, Reinhard og Balle havde tilfælles og som da unægtelig er det Grund-Kristelige, forene os derom, taale hos hverandre al dermed forenelig theologisk Forskjellighed, men vige da heller ej et Straas-Bred enten for aabenbare Fjender eller falske Venner, skille os højtidelig fra dem, som, ved at vrage Kirkens oprindelige Bekjendelse og guddommelige Naade-Midler, selv har skilt sig fra os og som kun vil beholde det kristne Navn for under Venskabs Maske at forføre Menigheden og tilsnige sig Glandsen af det Kirkens store Vidnesbyrd, de ej vil tro“.

Clausen svarede ved i „Kjøbenhavns Skilderi“ at indrykke en Bekjendtgjørelse om, at han straks skulde anlægge juridisk Søgmaal mod Grundtvig, der gav til Gjensvar i samme Blad, at han indskjød sig under en højere Kjendelse.

Grundtvig gjorde ogsaa straks efter Stævningen Paastand paa, at Sagen skulde ind for gejstlig Ret, men den Paastand blev ikke taget tilfølg og Hofretten erklærede, at den ikke kunde inlade sig paa „Sagens Realitet“, men dømte dog Grundtvig i 100 Rdl. (50 Spd.) Mulk, samt til livsvarig Censur, fordi han havde kaldt Clausen „falsk Lærer“; Mulkten betalte hans Ungdomsven W. Treschow, som nok førte Sagen for ham. Spandet, som ogsaa sad i Retten, afveg, og, skjøndt han vidste, det gjaldt Unaade paa højere Steder, offentliggjorde han, at han hverken havde Lod eller Del i en saadan Dom. Rettens Kjendelse kom nu ind under Lindbergs hvasse Pen, som gjentog

Paastanden om Clausen som falsk Lærer. Den omtalte „Censur“ bestod i, at Alt, hvad En skrev, maatte gennemses af Politimesteren, før det kunde trykkes. Grundtvig selv vilde hverken føre eller lade føre noget juridisk Bevis for Professorens statskirkelige Brøde, ikke heller indankede han Sagen for Højesteret, men tog et ganske andet Skridt: han nedlagde sit Embede.

Grundtvig nedlægger sit Embede i Stats-Kirken i Maj 1826.

I „Kirke-Spejlet“ siger han: „Hvorfor jeg imidlertid nedlagde mit Embede, uagtet selv Biskop Münster paa-trængende bad mig beholde det, var ene og alene, fordi Præste-Stillingen i Stats-Kirken syntes mig utaalelig, naar Øvrigheden holdt med Stats-Kirkens aabenbare Fjender, og naar jeg, som en født Hader af Processer, skulde følges med den ærgerligste af alle Processer, hvor den borgerlige Ære stod paa Spil, og det gjorde derfor Udslaget, at Kong Frederik den Sjette, da jeg personlig forestillede ham det, svarede mig ganske alvorlig: „Det kan jeg ikke gjøre ved, jeg har holdt paa Dem, saalænge jeg kunde.“ Der skulde i Maj holdes en Tusindaars-Fest til Minde om Kristendommens Indførelse, og den havde Gr. egentlig fremholdt og glædet sig til hele Vinteren, men skjøndt Psalmerne til den Dag højtidelig var gjort til en fri Sag, havde dog Stiftsprovst Clausen, jeg véd ikke paa hvad Maade, faaet udvirket et Forbud mod Brugen af Grundtvigs Psalmer og dermed af den bekjendte: „Den signede Dag, som vi nu ser“. Dette Forbud gjorde, at han nedlagde Embedet netop otte Dage før Festen.

„Kirkens Gjenmæle“ glædede „de Vakte“ overordentlig, men betragtedes gjerne af det „store Publikum“ som et hadefuldt, hevnjerrigt Angreb paa Sønnen Clausen for Faderens Skyld, og det uagtet Grundtvig i Skriftet bad om, at Afsættelsen som Præste-Lærer ingen borgerlige Følger maatte have for Clausen, og han ønskede

ham ellers navnlig Professor-Posten i Filosofi, som da just var ledig.*)

Før og efter Domfældelsen udgav nu Grundtvig et Par Smaaskrifter om Sagen, før: „Vigtige Spørgsmaal til Danmarks Lovkyndige“ (1826) og bagefter: „Skribenten Grundtvigs litterære Testamente“ (Marts 1827), hvor han, da Døds-Tegnet ved Censuren var sat paa hans Skrift, kaster et storslagent Blik tilbage paa hele sin Forfatterbane som „Hælvten Skjald og Hælvten Bogorm“, tiltaler Nordens Ungdom og siger blandt Andet: „For Eders Skole-Mesteres Øren vil jeg tiltale Eder, og satte de mine Skrifter paa deres index librorum prohibitorum (Pavens Liste paa forbudne Bøger), saa lad dem nu sætte deres Ord imod mit, og bevise, at de blev stærkere, at de blev klogere, at de blev klarere ved deres stille Granskning, end jeg ved min Gjerning, som I kan se, jeg slap dog fra med Livet, og som jeg ikke har kunstig afbildet, men ladet saa varm, saa fuldstændig og levende, som jeg det kunde, udstømme paa Papiret, for derfra at indstrømme i beslægtede Naturer og vække den levende Kamp, uden hvilken vi er Dødens Trælle, uden hvilken vi se aldrig den guldtakte Gimle, se aldrig den levende Klarhed, som overstraalet Fuldkommenheds-Landet, og vindes kun heneden, som Bruden er vundet, naar hun livsalig indsmiler Haabet i Bejlerens Hjerter; En Mand er jeg blevet, ringe tilvisse, hvad man kalder slet ingen Ting, men dog en Mand, der ikke bytter med Nogen af Jorderigs Konger! Skribent er jeg blevet, vistnok ej af de forgudede, og skal, som det synes, nu slutte min Bane, da jeg netop havde vundet Klarhed til at fortsætte og fuldende den, men dog en Skribent, som ogsaa derover véd at berolige sig, ser sig tilbage, ser sine Fejl, retter dem gjerne, men smiler dog over dem, og over de Øjne, som saa ikke Andet“.

Vi have allerede hørt, at Rudelbachs og Grundtvigs „Theologisk Maaned-Skrift“ kom ud i 1826, og her

*) Paa Forelæsninger gik der om blandt de theologiske Studerende en Erkjendtligheds-Skrivelse til Clausen i Anledning af Gjenmælet. Da En fortalte Grundtvig, at nu havde derpaa undertegnet sig 88, da svarer han blot: „Slaa en Streg midt over, saa har De fire Nuller.“

leverede Gr. da jævnlig Bidrag. „Det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag“ aabner Rækken, „Natur og Aabenbaring“ slutter sig dertil med Alvors-Ord om Gud og Samvittighed, Sandhed og Løgn og om deres Ophav. „Rom og Jerusalem, en historisk Paralel“ vil give Læserne et dybere Indblik i, hvad der var dybest Grunden til hans saakaldte „Romer-Had“; men den største Afhandling i Tidsskriftet er: „Kristendommens Sandhed“ og „Den sande Kristendom“, der, udgivne særskilt under Et (1865), udgjør en Bog paa over 400 Sider. Særskilt udgivet er ogsaa for en tyve Aar siden den Bog af Biskop Irenæus († 202) mod Kjæterne, som handler om Kjødets Opstandelse og dets evige Liv (5te Bog), og som han fra Latin oversatte til Tidsskriftet. Foruden Anmeldelser af enkelte Skrifter i Hjemmet, holdt han Øje med den tyske Theologi, og anmeldte blandt Andet Kirkehistorikeren Neanders Skrift om Tertullian, hvori den tyske Forfatter lagde ganske anderledes Vægt paa Kristendommens oprindelige Mundtlighed, end man har været vant til at finde hos Theologerne. „Evangelische Kirchenzeitung“ hilste han med Glæde, men fornemmelig maatte Lessings og Delbrücks*) Skrifter om Troes-Regelen og slet ikke Skriften som Menighedens Troes-Grund afvinde ham stor Deltagelse. Men der er den gennemgribende Forskjel mellem de tyske Hævdere af Troes-Regelen som Grundvold og Grundtvig, at Tyskerne søgte dens Ordlyd, hvor den er stum og ikke engang helt ud betegnet: i de saakaldte Kirke-Fædres Skrifter, medens Grundtvig søgte den, hvor den virkelig lyder: i Menighedens Mund ved Herrens Daab som dens Vilkaar, med Herrens Trofasthed til at opholde den Menighed, han købte med sit Blod, og Menig-

*) Lessing døde 1781, men Prof. Delbrück vakte igjen Opmærksomheden paa, hvad han havde skrevet om „Troes-Regelen“. — Gr. roste Neanders Fremstilling af Gnosticisimen, men Neander var forevrigt som Kirkehistoriker ingenlunde Grundtvigs Mand. Blandt de tyske Theologer, Grundtvig i Tidsskriftet omtalte, var ogsaa Sartorius i Dorpat, med hvis Udvikling af Retfærdiggjørelses-Læren han var meget vel fornøjet.

hedens Trofasthed i at bevare Ordet, til sin eneste, ydre Hjemmel. Det Tyske, som Gr. hilste, kunde han naturligvis heller ikke saa længe glæde sig ved, da Hengstenberg, Kirke-Tidendens Udgiver, blev senere en frihedssky Hoftheolog i Berlin og Striden om Troes-Regelen i Tyskland døde hen af sig selv. Med Delbrück, ikke at tale om Lessing, var Gr. forresten ogsaa uenig om Skriften, som Grundtvig skattede anderledes højt, end de gjorde, om han ikke kunde kalde den Grundvold for et Troes-Samfund, der er ældre end den Del af Skriften, som her kan være Tale om: det ny Testamente.

Efter Lessings og Delbrücks Maade at tage Tingene paa, maatte man jo komme i et nyt „Skrift-Princip“, hvorefter man tilsidst grundede Troes-Regelen paa Kirke-Fædrenes Skrifter derom, istedetfor, efter det gamle, paa Omtale og Antydning af dens Indhold i Skriften. Dette er saameget mærkeligere, som den tyske Skarpsindighed hos Lessing og Delbrück ikke blot saa, at Skriften umuligt kunde være Menighedens Troes-Grund, men Delbrück (Prof. i Filosofi) ellers lagde Vægt paa, at al Skrift er kun en Skygge af Ordet i Menneske-Munden. Delbrücks Skrift: „Philip Melancthon, Troes-Læreren“, der fremkaldte Striden i Tyskland, er lidt yngre end „Kirkens Gjenmæle“, og det er i meget mere end det her Anførte, at de to Forfattere Gr. og Delbr. er uenige. Delbrück var ikke engang virkeligt Medlem af Menigheden, men alene „kristelig Kathekumén“, som Grundtvig kalder ham, da han ikke troede, den Onde var til, og kunde saaledes ikke endnu som ærlig Mand deltage i Menighedens Afsigelse ved Daaben. Det Sidste er underligt, fordi Delbrück, i Modsætning til andre store Lys i Tyskland, lagde Vægt paa en væsentlig Modsætning mellem Ondt og Godt. Jeg anfører dette her ogsaa fordi det er en Hovedsag i Grundtvigs videnskabelige Modsætning alle Dage til den tyske Filosofi, at Grundtvig paa det Stærkeste betonedede „det svælgende Dyb mellem Sandhed og Løgn i Aandens Verden“ og gyste som for en Bespottelse af Sandheds Gud ved al Tale om en højere „Væren“, hvori disse Grund-Modsætninger skulde enten kunne forenes eller udjævnes. Derfor advarer han ogsaa mod „Platos smidige Oversætter“, den „fine“ Schleiermacher, Præst og Professor i Berlin

og i de Dage Tyskernes theologiske Orakel, der ligegodt kunde tale baade til Forstand og Hjerter.

Ser man paa „Kirkens Gjenmæle“, hvor Gr. stod ligeoverfor en Forfatter, hvem han fandt i saa stærk en Mod-sætning til den kristne Tro, til Skriften og til de symbolske Bøger, som Clausen, da kunde man kanske ved enkelte Udtryk komme til at tænke, skjøndt man ikke ser det, at han gniddrede med ethvert Bogstav i Bøgerne, men det er dog ingenlunde Tilfældet. Ikke at tale om, at Grundtvig jo ikke beraabte sig paa Forkjættelserne, men, ligesom før Biskop Balle, alene paa Lærdommene i „de symbolske Bøger“, saa viser navnlig Afhandlingen i Maanedskriftet om „det attende Aarhundredes Oplysning“, at han troede, der burde vises lidt Overbærelse med Præsterne, i Betragtning af Tidens Vilkaar og den gjængse Fortolkning af Præste-Eden, om de end efter Lovens Stræng-hed maatte dømmes.*) Ja, i Slutningen af Tidsskriftet ytrer han lidt dunkelt, at Præsterne kunde bindes alene til Grundsætningerne i Luthers Katechismus og Sogne-Baandet løses.

Naar Grundtvig idelig fremhævede Troes-Bekjendelsens Uforanderlighed fra Slægt til Slægt, da bemærkede han dog ved Siden: Men det forstaar sig, at vi taler om Troen, ikke om Udtrykkene, der, naar de kun udtrykke det samme Begreb, er omtrent ligegyldige og maatte nødvendig afveksle, hvergang Troen forplantes til et nyt Folk, der skulde bekjende den paa sit Tungemaal“ (i „Kristend. Sandhed“). — Men, det er paa Tide, at vi snart forlader Maanedskriftet og skal da kun bemærke, at han i den nævnte Afhandling opfordrer stærkt til at gjøre sig klar Forskjellen mellem de to Spørgsmaal: Er Kristen-

*) Det er mærkeligt, at Grundtvig allerede i Verdens-Krøniken 1817 angaaende Striden mellem Pietister og Ortodokse ytrer sig saa frit (S. 429), som følger, om de symbolske Bøger: „Det var deres (Pietisternes) Grundsætning, at lade Enhver følge sit eget Hoved, naar han kun havde Gudfrygtigheds Skin, og mellem Ortodokserne saa man kun lidt til Hovedet, men hørte kun en Del Gjenlyde af den augsburgske Konfession, Konkordie-Formelen og andre menneskelige Taler, som de ikke rødmede ved at tillægge samme Ufejlbarehed som Guds Ord.“

dommen Sandhed? og: Hvad er den sande Kristendom? samt minde om, at Hefterne meget ofte begyndte med et Kvæde af ham. Saaledes findes her for første Gang:

„Stille, stille, Sions Døtre smaa“,

og „Herrens Ord“:

„Hører mig Alle, som bygge paa Jord
Og som har Lyst til Guds Rige.“

Og i sidste Hefte leverede han „Studier til en bibelsk Rimkrønike“, der var naaet frem til „Synfloeden“ og hvis Sange, tildels forkortede og ændrede, er gaaet over i andre Samlinger. Dr. Rudelbach havde i 1828 bestemt sig til at udvandre til Tyskland, og Maanedskriftet, som i de sidste Maaneder ene bar hans Navn, gik ind om Høsten med en redegjørende „Efterskrift“ fra Grundtvig til sin Slutning.

Rudelbach blev Superintendent i Glauca i det bjergrige Sachsen, og Vaaren 1829 skrev Grundtvig følgende Stambogsvers til ham:

„Mellem Klipperne, som tale
End om Luthers faste Borg,
Hvor fra lyse Himmel-Sale
Fly paa Vinger Suk og Sorg,
Kom ihu, at paa det Jævne
Did og danske Venner stævne!

Dr. J. P. Mynster havde som Præst ved Frue Kirke havt adskillig Indflydelse især paa de saakaldte Dannede i Hovedstaden*), til at vække Tro paa, at der var en virkelig guddommelig Aabenbaring i Kristendommen, og havde endog talt højt om „Forsøningen“, men ved Grundtvigs Forsøg paa Tilnærmelse stødte M. ham tidlig fra sig, mens han nu undskyldte Clausen, ja M. ivrede endog kjendelig i sin udgivne Præken: „Den kristelige Vis-

*) Allerede som Præst i Spjellerup havde Mynster vakt Opmærksomhed, og hans „Prædikener“ og „Betragtninger“ blev en Tid de mest læste Opbyggelses-Bøger i den saakaldte „dannede Verden“.

dom“ og ellers paa Prækestolen paa den mest saarende Maade imod ham og hans Venner. Det var, mens Gr. endnu var i Embedet, og Grundtvig udgav straks efter Mynsters sin Præken: „Den kristelige Kamp“, der rigtignok er noget ganske anderledes Dybt og Inderligt, end om den havde været et Modstykke i en personlig Fejde. Flere unge Mennesker gjorde af dem Begge, og blandt dem var der en ung, gudhengiven Mand, Præst til „Bjergby“*), Gunni Busck, ved hvem Gr. fandt sig særdeles oplivet og med hvem han havde brevvekslet ogsaa om Troesbekjendelsens apostoliske Oprindelse og Tvivlene derom.***) Denne unge Mand, som inderlig beklagede M.s grove Miskjendelse af den ærlige Troes-Kjæmpe, føler sig underlig dreven til at skrive et Brev til Gr. og bede ham, om dog at „elske Mynster“. Brevet var skrevet med en saa umiskjendelig Inderlighed, Oprigtighed og Kjærlighed til den fælles Herre, at det tiltalte Grundtvig, der i et kjærligt og meget aabenhjertigt Gjen-

*) Stiftsbjergby paa Sjælland.

**) Saaledes skrev Gr. 28de Jan. 1827 til Busck: „... Ogsaa mig har Slangen (i Kritikens „Spejde-Træ“) naturligvis fristet til at tænke: videnskabelig kan vi indrømme Kritiken Hals og Haand over Troes-Bekjendelsen og gjerne tilstaa, at enkelte Led var senere Tilsætninger, da det jo i Grunden slet ikke kommer derpaa an, naar det først har behaget den Hellig-Aand at lade en Del af den Tro klart udtrykke, som vi maa være sikre paa ligefuldt har været i Kirken fra Begyndelsen, ogsaa mig har Slangen saaledes fristet, som nu Dem, men Gud ske Lov! jeg følte, det var en Fristelse til enten at nedrive med den ene Haand, hvad vi opbyggede med den anden, eller dog at forbinde vor egen Tro med en Tvivl, der maatte tage Livet af den, og nu indser jeg, at dette er den papistiske Grund-Vildfarelse, hvoraf Overtroens vældige Stamme opvoksede paa Kirke-Gaarden; thi saasomt vi indrømme, at den Hellig-Aand har aabenbaret noget Almengyldigt efter Apostlernes Dage, da staa vi midt i de økumeniske Koncilier og trættes om, hvem der skal være Pave: hvem der efter Apostlernes Dage er det rene Organ for den Hellig-Aand med det ufejlbare Udtryk af hans hidtil skjulte, men nu aabenbarede Vilje.“ („Gunni Busck“ S. 26, 2den Udg.)

svar yttrede, at han næste Dag vilde gaa op til Mynster og prøve Forlig. Hvordan det med det Sidste gik, vides ikke, men mellem den vel 48-aarige Grundtvig og den 30-aarige Gunni Busck befestedes ved denne Lejlighed visselig end mere det inderlige og fortrolige Venskab, der varede Leve-Tiden ud. Der fandt jævnlig Brevveksling Sted mellem dem; til Julen sender Busck Gr. en Penge-Gave og i Marts Maaned 1829 er de dus. En Del af deres Brevvekslinger ere udkomne i Bogen: „Gunni Busck, et Levnetsløb i en Landsby-Præstegaard“ for nogle Aar siden. Busck vilde saa gjerne, at Gr. skulde begynde at gjenoplive de gamle Psalmer, men dertil fandt Gr. endnu ikke Tid. Derimod havde han fra 1827 begyndt Udgivelsen af et andet bogligt Størværk: sine „Kristelige Prædikener eller Søndags-Bog“, der fuldenndtes i 1831. Bogens „Prædikener“ indeholder, paa et Par Undertagelser nær, ikke Opskrifter til virkelig holdte Prædikener, men er senere udarbejdede, og dog, naar han er kommen ind i sin Materie, da peger Ordene altid paa den levende Tale-Strøm, som den, tit mageløs henrivende, kunde henbølge over en lyttende Mangfoldighed. Med Hensyn paa den kirkelige Skilsmisse ser man her, at han nu tænkte, at den rimeligvis maatte gaa for sig ved hans og hans Troesforvantes Udtrædelse, skjøndt de havde Loven paa sin Side; men vi faar siden se, hvorledes han snart fandt en Udvej til at denne for Folkefølelsen stødende Skilsmisse kunde undgaaes.

Boglige Sysler. Englands-Rejser.

I 1828 udgav han ogsaa „En liden Bibel-Krønike for Menigmand“, med et lidet kirkehistorisk Tillæg, og fuldenndte før Aarets Udgang sine „Krønike-Rim til levende Skole-Brug“, der behandler Verdens-Historiens vigtigste Begivenheder og mest fremragende Mænd gjennem alle Tider. I Indlædningen til første Udgave giver han en Anvisning til Børns Undervisning i Historie fra Først af og giver dertil en liden Udsigt over hele Verdens-Historien, der siden under Navn af „Historisk

Børne-Lærdom“, lidt ændret, har opnaaet mange Oplag og er vel det af Grundtvigs Arbejder, der har vundet den mest udelte Yndest. Det er ogsaa over al Forventning, hvor meget man deri under mindre end en halv Times Læsning eller Oplæsning kan faa se eller høre, og det paa den livligste og fyndigste Maade fortalt. Til denne første Undervisning i Historien*) hører ogsaa et historisk Kort: „Tidens Strøm“ (ikke en Atlas som „Strom der Zeit“), hvor man ser Folke-Slagene i Skikkelse af Floder, som rinder gjennem Tidsløbet. Ved Digte som „Libanon“, „Grækenland“, „Polyb“, „Alperne“, „Napoleon Bonaparte“ maa man sige: Den har noget tilgode i Læse-Verdenen, som ikke kjender dem!**). Efter „Krønike-Rimene“ findes tilføjet en Del korte og fyndige Oplysninger, f. Eks.: „Aand er ikke det samme som Sjæl og gribes endnu mindre af Luften, men er Livs-Kraften, som Ordet om det Usynlige nu sædvanlig fattes, men kan dog have og viser sig da baade levende og kraftigt, medens alle aandløse Ord om det Usynlige ere døde og magtesløse“. — „Muser kaldte Grækerne ni Døtre af Spaadoms-Aanden (Apollon) og Hukommelsen (Mnemosyne) og gav derved en yndig Pige-Skikkelse til de muntre og levende Anlæg, uden hvilke al Dyrkelse af Kunster og Videnskaber er forgjæves“. — „Ordet er Aandens Legeme, vel usynligt, men ikke usandseligt, da vi i Hørelsen har Sands for det“.

Samme Aar talte Grundtvig engang med Frederik den 6te, som det synes, om Lov til at træde ud og danne en Frimenighed, hvilket i alle Fald ikke blev ham tilladt,

*) Grundtvig vilde naturligvis, at Undervisningen skulde gaa mundtlig for sig med det geografiske Kort ved Siden.

***) Grundtvigs Krønike-Rim er for ikke længe siden skjænket den nordiske Læse-Verden i en ny 3die og i alle Maader omhyggelig besørgt Udgave af Professor Svend Grundtvig, som med det Samme meddeler flere værdifulde, men hidtil utrykte historiske Oversigter og ligeledes hidtil utrykte Krønike-Rim, Alt fra sin Faders Haand. Disse forhen utrykte Krønike-Rim hører gjerne til de allervakreste, Grundtvig har skrevet.

og „jeg havde ingenlunde isinde at byde Trods, men at vente paa en Lejlighed, som mig altid syntes maatte komme i Guds Time“. Kongen spurgte ham da, meget deltagende, hvad han nu bestilte, og da faldt det Gr. ind at svare: „Ingenting, Deres Majestæt! og jeg véd heller ikke noget at gjøre for Øjeblikket, med mindre det maatte behage Majestæten at lade mig rejse til England og nærmere undersøge de angel-saksiske Haandskrifter, som er af megen Vigtighed ogsaa* for Oplysningen af Danmarks Oldtid, men er aldeles foragtede i deres Hjemstavn“. Kongen tog ham paa Ordet og beklagede kun, at de offentlige Rejse-Understøttelser for det løbende Aar vare bevilgede, saa han fik bie til næste Aar, hvortil Gr. svarede, at det havde slet ingen Hast, da han i sin Alder ikke var videre opsat paa Udenlands-Rejser; men nu kan vi vide, at han beredte sig i alle Maader til Rejsen.

Næste Aar, en Sommerdag, steg han ombord i et dansk Handels-Skib ved Kjøbenhavns Toldbod og var ingensteds i Land, før Skuden løb Kulskibs-Rækken forbi opad Thæmsen. En Toldbetjent kom ombord og havde sin Frue med, som straks gav Danskerne en Prøve paa, hvordan de Engelske til Jævnshold skatter sit Eget. Den danske Kaptejn beværtede, men den engelske Frue vilde ikke smage hans Poteter, fordi hun paa Forhaand vidste, sagde hun, at de engelske Poteter var bedre. Da siger Kaptejnen paa Dansk til Grundtvig: „Den forbandede Mær, hvor kan hun sige, at mine Kartoffler ere ikke ligesaa gode som de Engelske, førend hun engang har smagt dem?“ Denne Vurdering af det, der var frembragt paa Øen, fandt han dog ikke hos de Lærde med Hensyn paa det Angel-Saksiske. Han siger nemlig i Fortalen til „Føniks-Fuglen“: „Da jeg første Gang kom til England, og udbredte mig med barbarisk Veltalenhed over den angel-saksiske Literaturs Skjønhed og ulykkelige Skjæbne, da var et medlidende Smil over min slette Smag alt det Svar, jeg fik, da alle Kjendere vilde vide fra første Haand, at hvad jeg løftede til Skyerne som en Ælve-Dronning, var en gammel rynket Heks, der med sine sorte Kunster og med sin barbariske Tænkemaade fuldelig havde forfjort de Spark, hvormed Hume, Warton og andre Gentlemen af den fineste klassiske Dannelse havde set sig nødt til

at affærdige hendes Paatrængenhed. Dette ærgrede mig naturligvis og ikke blot for Sagens, men især for min egen Skyld, og jeg benyttede mig da paa det Grusomste af Vedkommendes Ubekjendtskab med, hvad de fordømte, til at drille dem med den store Selv-Fornægtelse, de viste, ved saa ganske at overlade os det ny Evropas historiske og poetiske Dronning, med hele den verdenshistoriske Navnkundighed, vi Danske, som hendes vel svage, men trofaste Riddere' var sikke nok paa at vinde, men vilde af naturlig Beskedenhed gerne delt med vore højhaare og glimrende Frænder paa Anguls-Øen, der unægtelig havde nærmest Krav paa Æren“.

Da nu dette ved hans andet, hel uventede Besøg (1830), begyndte at virke, opfordrede man ham, halv i Spøg og halv i gnaven Alvor, til at bringe den Skjønhed for Dagens Lys, han aldrig kunde blive træt af at berømme, og forsikkrede, at hans Bestræbelser for Oplysning af den dunkle Sag ikke skulde fattes Understøttelse, og da nu selv Boghandlerne Black og Young tilbød deres Tjeneste, kunde han umulig, syntes han, vægre sig ved at gjøre et Skridt, der godt kunde synes mislykket og dog tjene til Sagens Fremme. Dette Skridt var nu: selv at stille sig i Spidsen for Udgivelsen af et „Angelsaksisk Bibliothek“, eller en Udgave af alle de gamle angelsaksiske Haandskrifter. Dette var jo forvovent nok, naar han ikke vilde blive der vester, men han haabede ogsaa, at Sagen kun behøvede at gjøre endel Opsigt for at Værket kunde faa Udgivere i selve England. Han skrev da paa Engelsk sit Skrift: „Bibliotheca Anglo-Saxonica Prospektus“, d. e. Udsigt over den angelsaksiske Bogsamling. Langtfra at skaane, stræbte han heri med Flid at saare den engelske Æmfindtlighed saa dybt som muligt og sagde blandt Andet rent ud: „Der-som jeg var en engelsk istedenfor en dansk Digter og Historiker, da vilde jeg tiltale mit Fædreneland med den „udødelige Sangers“ (Shakespeares) Ord:

„Dorskere er Du end Urten, som raadner
Paa Fedme-Jords-Bredden af Lethe*) i Mag.
Vil Du Dig ej røre endnu?“

*) Glemsels-Floden.

Hvordan det videre gik, skal vi senere faa høre, men først maa vi med Grundtvig vende tilbage til Danmark, og kun bemærke, at hans engelske „Prospektus“ blev næste Aar (1831) trykt i London.

„Jeg længe har gyset
 For Friheds Misbrug,
 Til Livet og Lyset
 Jeg ret kom ihug
 Med hele Misbrugen
 Fra Skabelses-Ugen
 Og alt til den yderste Dag“.

Saa sang Gr. i sin frisindede Alderdom, med et Tilbageblik paa sine Tanker om det borgerlige Selskab i yngre Aar, og efter „Juli-Dagene“ i Paris 1830 skrev han endnu under „Gyset for Misbrugen“ sine politiske Betragtninger, som udkom i 2 Oplag og som i det Mindste viser, at naar han i ældre Dage blev Frihedsmænd tilgavns, saa kom det ikke af, at han var blind for Frihedens Farer, eller af, at han, som saa mangen, sværmede for et Overtal, som om et saadant nødvendig maatte ville det Bedste og ramme det Rette.

1830 havde Lindberg begyndt at udgive „Maanedsskrift for Kristendom og Historie“, og i dette og det følgende Aar leverede Grundtvig sin senere særskilt udgivne Afhandling: „Skal den lutherske Reformation virkelig fortsættes?“ hvori han blandt Andet redegjør for, hvori han — naturligvis ikke i Troen, men i Maaden at forsvare Troen paa — maatte afvige fra den Luther, han elskede saa inderlig, som han selv ønskede at elskes af sine Børn.

I Danmark var, ogsaa i 1830, en yngre matematik dannet Mand, A. Aschlund, især ved lagttagelser over Magnetens Misvisninger, kommet til den Overbevisning, at den berømte Tyge Brahes astronomiske System — i det Væsentlige overensstemmende med næsten alle foregaaende Slægters i Verden — var at foretrække for Kopernikus's, og man véd vel, at efter det første forhold det sig med Jordens Forhold til Solen saadan, som Tingene viser sig for vore Øjne. Herom udgav

Aschlund*) 2 Skrifter: „Om Verdens-Bygningen“ og „Om Magnetens Forhold til sine Poler“. Da det første af disse Skrifter, efter alle Mærker af den berømte H. Chr. Ørsted, der var Kopernikaner, anmeldtes i „Dansk Literaturtidende“, greb Grundtvig Pennen, men naturligvis ikke som Stjernekeiger, „da jeg,“ siger han, „aldrig har gjort Fordring paa at kjende mere til Astronomi og Mathematik, end man for 30 Aar siden behøvede for at slippe fra dem ved Eksamen“. Men baade som Theolog og Historiker havde han „en gunstig Fordom for Angreb paa det Kopern. System“, men denne Fordom — vedbliver han — „frister mig ingenlunde til at tage videnskabelig Parti i en Materie, jeg ikke er voksen“. Han holder sig derfor til „Recensionen“ eller Bedømmelsen, som han finder, at den „langt fra at gjendrive Aschlunds Indvendinger eller anføre andre Grunde, oprigtig tilstaar, at Kopernikanerne selv har set sig nødt til omtrent at opgive deres mest indlysende og almenfattelige Bevis“. Denne Grundtvigs Anmeldelse er forøvrigt ogsaa mærkelig deraf, at han deri, saavidt jeg véd, første Gang yttre paa Prent i Prosa, at det i mange Aar havde været en sød Drøm hos ham, at der i Sorø, med Akademiets store Midler, burde oprettes „en Højskole for populære (folkelig) Videnskabelighed (saa udtrykte han sig dengang), der holdt Universitetet i Skak“.

Brevvekslingen med Busck, der fremdeles understøttede ham, har atter Mynster til Gjenstand i Anledning af M.s „Dogmatikens Begreb“, hvori M. ikke blot sammenblandede Gr.s Betragtning af Troes-Ordet med Delbrücks, men angreb endog Leddet om Kjødets Opstandelse og vilde kun sige: „Legemets“. Gr.s Brev til Busck herom viser, hvor nødig han skred til at tage fat paa M.s Arbejde og hvor alvorlig han ønskede og begjærede at gjøre, hvad der var Guds Vilje, og hvorledes dette Venne-Par forenede sig med inderlig Forbøn i Jesu Navn for Menigheden i det Hele. Grundtvig anmeldte Bogen i Tidsskriftet saa lempelig som vel mulig. — Om Vaaren 31 var det sidste Bind under Trykken af hans ovennævnte „Søndags-Bog“, hvori han nedlagde Beskrivelsen af sit saa righoldige Vidnesbyrd om de

*) Aschlund levede ikke længe til at fortsætte sine Studier.

Ting, som hører til Guds Rige. I tredje Bind især drejer næsten Alt sig om Daabs-Pagten og i det Hele om Indstiftelsens Ord ved begge Sakramenter, som det, der skaber Menigheden og skjænker Fællesskabet, som det hedder paa Kristi Himmelfartsdag: „Ja, at den kristne Kirke o: det kristelige Troes-Samfund er hverken stiftet af det gamle eller det ny Testaments Bøger, men af Herren selv i Daabs-Pagten, hvormed Kirken staar og falder, hvormed Samfundet uimodsigelig knyttes og opløses, det faldt mig endelig paa Sinde, saa jeg skammede mig, for Zions Vægter jeg havde været, men takkede Herren for den vel overstandne Døds-Fare, forkyndte det højt i Forsamlingen, forkynder det her, og skal, saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord, forkynde det med Mund og Pen, for Venner og Fjender, saalænge jeg kan tale et Ord eller føre en Pen, thi uskyldig maa og vil jeg være i Alles Blod, om nogen efter denne Dag lader sig indbilde, at Talen er kun om en ligegyldig Kirke-Skik, naar den er om at ophæve eller forvanske vor Daabs-Pagt eller at det ikke er den ægte kristne Tro, som alle Kristne ved Daaben har bekjendt sig til, men heller, hvad kun de Skriftkloge kan læse sig til i Bøger paa fremmede Sprog“. — Og en anden Gang: „Naar vi nemlig skal tale om Guds Ord i den hellige Skrift, da er det enten billedlig at forstaa, eller vi véd ikke selv, hvad vi siger, thi skrevne Bogstaver er jo ikke virkelige Ord, men kun en Skygge deraf, kun døde Streger og Tegn, som man er blevet enig om, skal, naar de sættes sammen, saa eller saa, betyde Ord og Tale-Maader. Dersom derfor vor Tro og vort Haab virkelig, i Sandhed, skal grunde sig paa et Guds-Ord, da maa der ogsaa i Kristi Kirke være et virkeligt Ord, som Gud har talt og som, naar det lyder efter hans Befaling, har den samme levendegjørende Kraft, som da det udgik af Guds Mund“. Men medens han saaledes dog maa regne selv den hellige Skrift til Skrift-Verdenen eller „Skygge-Riget“, saa er hans Ord om Skriften blandt mange andre disse de stærke: „Som Himlen forholder sig til Jorden, saa forholder Bibelen sig visselig til de bedste Bøger af Menneske-Aande“. (6te Søndag efter Trinitatis).

Ved denne Tid og udover til 1830 kom oftere i Grundtvigs Hus en ung Slægting af ham, der var theologisk Kandidat. Det var den senere lidt bekendte Dr. Zeuthen, der især i Femtterne skrev endel til „Grundtvigianismens“ Udryddelse. Han tilegnede sig da ikke den saakaldte kirkelige Anskuelse, skjøndt han allerede som ung Student hørte Grundtvig udtale sig derom. Men derfor stod dog ikke blot Grundtvigs Hus ham aabent, men han havde ogsaa oftere Samtaler med sin Moders navnkundige Sødskendebarn. Saaledes sagde engang den 20-aarige Yngling, efter at have ligget hjemme og studeret Bibel-Fortolkning, i 1825 til Grundtvig: „Jeg véd ikke hvad jeg skal sige om Kristendommen“, og fremførte endel Bibelsteder, som voldte ham Tvivl. „Grundtvigs Svar gik ud paa, at det er Aanden, den Helligaand, man maa have, og naar man har den*), saa tvivler man ikke.“ Om Grundtvig fra 27—30, da Zeuthen, efter et Fravær fra Kjøbenhavn, af og til besøgte ham om Aftenen, skriver han: „Han havde taget sin Afsked som Præst ved Frelsers Kirke og førte med sin Familie et stille Liv; man vidste knap, hvoraf han levede, men der var ikke Tegn til nogen Trang. Man vil maaske undre sig, naar man hører, at han dengang ikke sagde mig meget imod, naar jeg op-højede Mynster, ja gav mig for en stor Del Ret, at han læste tyske Forfattere og talte med Interesse om de mægtige Aander derude. Engang udtalte han sig med Begejstring om Jean Pauls „Vorschule der Æsthetik“. Han gjorde den Bemærkning, at medens Vittigheder ellers gjerne røbe en vis Kulde, saa synes i Jean Pauls Vittigheder et kjærligt Hjerte at røbe sig. Da jeg fandt hans Vittigheder vel søgte, vilde Gr. ikke gaa ind derpaa: „Hvad faar man uden at søge det“. . . . Schellings Bog „Om det akademiske Studium“ læste han ogsaa med Tilfredsstillelse i den Tid, jeg besøgte ham. Han kaldte den en god Bog“. Ved en anden Lejlighed fortæller Dr. Zeuthen: „Jeg erindrer, at selv Grundtvig engang sagde, at der ikke var nogen Digte, han hellere vilde give unge Mennesker, end Schillers (Tragedier).“

*) At Grundtvig ikke har sagt „den“, men „Ham“ om den Helligaand, véd alle hans nærmere Kyndinge. — Hvad her fortælles efter Dr. Zeuthen, findes i hans Bog „Mine første 25 Aar.“

Selv en saa ilter Modstander, som Dr. Zeuthen, omtaler „Grundtvigs over al Affektation ophøjede Personlighed.“

Sommeren 31 gjorde Grundtvig sin tredje Englands-Rejse, og nu viste det sig, at hans Besøg og hans „Prospektus“ havde gjort sin Virkning, for det var nu blevet en Ære-Sag for Englænderne selv at udgive „de vigtige og dyrebare Levninger af den første nyevropæiske Literatur“, og de betragtede og behandlede Grundtvig, efter hans egne Ord, „som en dansk Viking, der efter mine kjære Forfædres Eksempel vilde berige baade mig selv og Danmark med Englands Skatte, og Boghandleren var nær ved rent ud at sige, han ikke turde befatte sig mere med mig, for ikke at stemples til en Landsforræder“. Denne Vending var det jo, som vi har set, Grundtvig netop ønskede, og han regner ogsaa ellers de Sommer-Maaneder, han det Aar tilbragte i London og Cambridge til de behageligste saavel som til de lærerigste i sit Liv, og personlig mødte han al den Agtelse og Forekommenhed, han kunde ønske. Han havde paa en af de forrige Rejser ogsaa gjaestet Exeter ved Floden Ex nede mod Plymouth og Cornwall, hvor der var en Bogsamling, han gjennemledte, og kanske samme Gang, og kanske en anden, var det, han steg op paa „den stejle Clifton-Aas“ ovenover Avon-Floden, hvorfra vi nok kan forstaa det tiltalte Skjalden hos ham at se op imod Stratford*), William Shakespeares Fødeby. Forresten lod siden i det Hele de Englændere, der drev angel-saksiske Studier, omtrent som om Gr. ikke var til, og en vis Mand — fortæller han — sagde endog, at Udgivelsen af Bibliotheket var i Grunden hans Idé.

Grundtvigs Englands-Rejser havde imidlertid paa ham selv en uberegnelig Indflydelse i friggjørende Retning i alle Maader. Jeg maa dog herom indskrænke mig til, hvad han siger i „Kirke-Spejlet“, efterat have yttret, at medens han paa Rejserne syntes at have glemte Kirkesagen, forberedtes han just til at tage rigtig fat paa den: „I England lærte jeg nemlig først i Henseende til Frihed, som til alt Menneskeligt, at lægge hele Vægten

*) Se Digtet „Nordens Aand“ i „Nordisk Kirketid.“ 1834.

paa Virkeligheden, med dyb Foragt for det tomme Skin og for Penneslikkeriet og Bogorme-Væsenet i alle Retninger, thi vel fandt jeg ingenlunde Engelskmændene fri for alt dette, men jeg fandt hos dem Livet og Døden ved Siden ad hinanden, Livet overalt, hvor man stræbte frit at benytte Livs-Kræfterne, og Døden overalt, hvor man pinte det Levende til Ære for det Døde“. — Dog, endnu ét fra et af Englands-Togene, som jeg har fra Gr.s egen Mund. Den berømte Irving, Irvingianernes Stamfader, var endnu i sit Embede ved det skotske eller kaledoniske Kapel i London, som for Tilløbet til Irving blev opbygget til en rigtig Stor-Kirke. Gr. gik op og hilste paa ham. Nu var det i de Dage Irvings Kjøphest, at Kristus havde paataget sig den syndige Menneske-Natur, og Gr. havde ikke været der længe, før han spurgte efter Gr.s Mening om Frelserens Kjøds-Paatagelse. Grundtvig svarede, at han paatog sig Menneske-Naturen som den var hos Adam før Synde-Faldet. „Nej, det var splittergalt!“ og næste Søndag, da Gr. hørte ham, tordned han mod det Kjetteri og skabte sig som han var gal, saa én, der fulgte med, sagde, han var bange, han skulde faldt ud over Stolen. — I det mindste paa én af sine Engels-Rejser skintede Grundtvig ogsaa Norge, som det hedder i et Kvæde:

„Stod jeg spejdende paa Voven,
Hvor kun Himmel var og Hell,
Stirred efter Naale-Skoven
Naglet til det høje Fjeld“ . .

i et andet, „Til Norge“ (1838):

„Paa Orme-Rejse
Til Arthurs Grav
Jeg saa dig knejse
Bag Englands Hav,
Men tyst i Taagen
Og langt fra Kaagen
Du graaned kun,
Og aldrig satte
Jeg Fødder matte
Paa Norges Grund“.

Efter sin Hjemkomst skrev Gr. om Høsten 1831 et Skrift „Om den Clausenske Injurie-Sag“, hvori han gjerne overlader Professor Clausen Stats-Kirken, naar blot han og hans Troes-Forvandre fik Lov til at træde ud. Men dette var, som før udtalt, ikke tilladt, og Folket var tilmed stavnsbundet til Sognets Præst eller Præster, hvor ivrig han eller de end rev ned paa Fædrenes Tro ved Børnenes Undervisning, og hvor selvraadigt de forvanskede Daabs-Pagten og hvor kalvinistisk selvklogt de end udtalte sig ved Nadver-Bordet. Dette var den rent fortvivlede Stilling, hvori Menigheden fremdeles befandt sig i Danmark.

Grundtvigs fordums Tilhørere havde imidlertid fundet det utaaleligt at undvære al Forsamling til fælles Opbyggelse og havde da begyndt at holde, hvad man kaldte „Gudelige Forsamlinger“ under Ledelse af Lindberg og Katheket Simonsen, en danskfødt Flensborger, ved Frederiks tyske Kirke paa Kristianshavn. Heri tog Gr. ingen Del, ja, som jeg har set Lindberg selv fortælle, fraraadte han Sagen, „ikke uden Taarer“. Det førte nemlig, mente Gr., „næsten uundgaaelig til et selvgjort Menigheds-Liv med en selvgjort Hellighed, der har intet med Kristus at gjøre“. Men han kunde dog ikke være ligegyldig ved dem og maatte finde dem „uundgaaelige, naar ikke Evangeliet igjen kom ordentlig til Orde“. Han gik da op til Præsidenten i Kanselliet, dengang Stemann, for at høre, om han ikke kunde faa en Kirke at præke i for frie Tilhørere, men fandt ham, „som man kunde vente, stiv som en Kariol-Hest“. Grundtvig, som vidste, at Stemann ikke yndede Forsamlingerne, bemærkede da, blandt Andet, med Eftertryk, at, naar saa var, saa kunde han ikke længer fraraade Forsamlingerne. Der har heller ingen bedt Gr. fraraade dem, mente Stemann tvært, og næste Søndag indfandt Gr. sig i Forsamlingen, men fik det Indtryk, at man stod i Fare for at komme „paa vilde Veje“, og besluttede selv at træde i Spidsen.*) Grundtvig boede paa Kristianshavn, og derude lejede han et Loft, som skulde gøres

*) Hans Tale i Forsamlingen Septuagesima Søndag er indtagen i „Prædikener i Frederiks-Kirken“, udgivet ved Brandt.

istand til Forsamlings-Sal. Men nu var de saakaldte „Gudelige Forsamlinger“ forbudne, saa Politiet kom i Bevægelse og den bekendte Politimester Bræstrup fik det travlt med at forhøre Grundtvig, Lindberg og Simonsen. Gr. fik ham nu ikke til at gaa ind paa sin Betragtning, at hvad han vilde bruge sine Værelser til, kom Ingen ved, før man saa, det var noget ulovligt, og at hvor han vilde tale Guds Ord, kom ikke Politiet ved, da han med kongeligt Forlov var indviet til at tale det frit baade „himmeligt og aabenbart“, baade i Lys og i Løn; men efter Bræstrups Anmodning gik han op til Biskoppen, som nu var P. E. Müller, der ikke saa længe forud var bleven den føromtalte Münters Eftermand og var paa Oldgrandskningens Vegne en af Gr.s faa Velyndere. Müller, til Hverdagsbrug en meget spagfærdig Mand, fandt Grundtvig dog nu meget ophidset, men, efter timelang Samtale, hvorunder Gr. med Flid stræbte baade at overbevise hans Forstand og røre hans Hjerter, lovede han dog at gjøre sit Bedste for at skaffe Gr. Lov til Forsamling paa det før omtalte Loft, naar han hverken vilde uddele Nadveren, eller, ved den forresten fri Psalmesang, bruge „Zions Harpe“, som Lindberg havde samlet til sine Forsamlinger. Biskoppen gjorde imidlertid mer end han havde lovet, idet han foreslog Regeringen at overlade ham den ledige Frederiks tyske Kirke paa Kristianshavn til Aftensangs-Gudstjeneste. Da den kongelige Bevilling hertil først kunde blive færdig Fredag Aften, saa standse nu Bræstrup Adresse-Avisen for at Gr.s Navn kunde komme ind blandt „Prædikanterne“. Dette foregik udover Vinteren 32.

Grundtvig i Frederiks-Kirken 1832—39.

Tilsagnet om „fri Psalmesang“ blev dog „ved List“, selv som Olding vidste Grundtvig ikke af hvem, gjort til Intet, saa man var bundet til den saakaldte evangelisk-kristelige Psalmebog, og at være berøvet Sakramenternes rette Brug i Kirken, faldt baade ham og hans Tilhørere tungt, men vi kan nok vide, det alligevel var en Glædes-

Dag for Grundtvigs Tilhørere og blev Kilden til mangfoldige lyse Herrens Dage, den Fastelavns-Søndag 1832, da han, nu lidt skaldet og lidt graanet, traadte frem paa Præke-Stolen over Alteret, vel ikke i samme Kirke, men dog i en Kirke paa det samme Kristianshavn, hvor han sluttede i Aaret 26. Selv følte han sig den Dag mat, bespændt og daarlig, da han prækede for den uhyre Vrimmel, men hans Studier havde været „velsignede“, da han beredte sig til at tale om Ordet og Daaben med Herrens Ord hos Esaias i det 62de til Indgang: „For Zions Skyld vil jeg ikke tie og for Jerusalem's Skyld vil jeg ikke være stille“.

Straks efter at Bevillingen var udstedt, gik han op til Kong Frederik og takkede, men dulgte ikke, at Sakramenterne hørte nødvendig til hans Præstestilling, naar den skulde blive frugtbar paa Fred og Glæde, uden dog at ville bede enten om „Ja“ eller „Nej“ i Øjeblikket. Han trøstede sig dog over dette Savn, som han skrev til Busck, ved Ham, som gjorde, hvad de nu glædedes ved: „Hvad kan og vil Han ikke gjøre, naar vi tro Ham dertil og bie efter Ham, thi den, som tror, forhaster sig ikke. — Kun én Præken-Opkrift har han selv udgivet fra de 7 Aar, han stod i Frederiks-Kirken, og det var: „De ti Spedalskes Bøn til Herren, et godt Raad i Plagens Tid“ (i Kolera-Sommeren), der først i 1853 kom ud med et Forord, og den, som køber den (den er vist endnu at faa), vil nok finde, at den er Omtalen værdt. Senere lidt mere om den.

Foruden Prækenene, som han holdt Kl. 2*) hver Søndag, hævde han fra Høsten 1831 atter et bogligt og videnskabeligt Størværk under Arbejde, og det var hans store „Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog“, hvor han i Indledningen, der, skjøndt den af ham selv blev svært beskaaren, giver en storstilet Udvikling af universalhistorisk Videnskabelighed med Hævdelse af Nordens videnskabelige Kald, og Retledning i Betragtningen af Forholdet mellem Mythen, som et mundtlig Ord paa Billed-Sproget, og Mythologien, lige-

*) Han havde Valget mellem Kl. 10 og 2 og valgte Aftensangen, fordi han vidste, at flere af hans Tilhørere ogsaa herte Mynster, der gjerne prækte om Formiddagen.

som han overhovedet hævder med Styrke, at Munden, ikke Pennen, er Ordets Vugge og levende Redskab. Ethvert Folks Myther udtrykker dets højeste Livs-Anskuelse, og Hoved-Folkenes Myther er universal-profetiske, og Græker og Nordboer de eneste Hoved-Folk, hvis Myther kan aandelig oplives. I det sidste Hoved-Stykke af Indledningen: „Nordens Kjæmpe-Aand“, fremsætter han som en historisk given Sag, at: foruden den store Aand i Palæstina har der kun aabenbaret sig to Folke-Aander med universal-menneskelig Retning: En i Syden (den Græske*) og En i Norden, som ses at være hinandens Udfyldning. Dog, det er ikke min Agt her at give nogen Udsigt over dette Skjaldens Kjæmpe-Værk, enten over Indledningen eller over Fremstillingen, men hvem, der kjender lidt til Anskuelsen i Nordens Myther, vil nok sande, at dets storartede Overblik over hele Tids-Løbet fra Tiden fødtes, gennem Balders Død og gennem hele Tids-Kampen og gennem Ragnarok, til Balders Opstandelse og det guldtakte Gimle, dette Overblik, som kundgjorde sig i Ungdoms-Drømmene af Nordens Aand i Oldtiden, dette storartede Overblik, vel mageløst udenfor Palæstina, det gjenfødtes i Grundtvig; Det var ikke et Aar, han var om at gjøre dette Arbejde, hvormed han fejrede, som han i den muntre Fortale siger, sit Solv-Bryllup med Nordens Myther, fordi det 1831, om Høsten, da han besluttede sig til at give „Skilderiet af Asgaard“, netop var 25 Aar siden han først skrev om „Sangene i Edda“.

Da Mythologien just var færdig, indtraf et Oprin i Frue Kirke med Stiftsprovst Clausen, som gjorde, at Gr. igjen maatte gribe Pennen i Kirke-Sagen. Stiftsprovsten udelod Afsigelsen eller Forsagelsen og udelod af Kjendemærkerne paa Menighedens Kristus „nedfaren til Helvede“ af sin Tilspørgsel, og det gik med hans Tyranni saa vidt, at da en Mand, som havde eller fulgte Barn til Daaben, svarede „Nej“, da Provsten spurgte:

*) En Stortanke hos Grundtvig i denne Indledning var, blandt mange flere, at Ny-Græsken burde blive de Lærdes Fælles-Sprog, ligesom Latinen var det før. Ny-Græsken blev da et levende Baand mellem Menneske-Slægtens Oltid og Nutid.

Vil du paa denne Tro være døbt? lod Stiftsprovsten Manden formelig kaste ud af Kirken! Stiftsprovsten erklærede, paa Tiltale herfor, at han i fyrreti Aar havde døbt saaledes og vilde blive ved dermed og mente at have næsten alle Præster i Danmark paa sin Side og vilde, med alle de andre Rationalister, have Alterbogen omgjort, saa den kom til at rette sig efter ham og dem, uden mindste Udvej for de „gammeldags Kristne“, der vilde blive ved sin Daabs-Pagt, og som han ikke engang vilde skulde have Lov til at træde ud for at faa Pagten fuldstændig oprettet med sine Børn. Da greb Grundtvig Pennen og skrev et lidet Skrift: „Om Daabs-Pagten“, hvori han, ligesom lidt efter i Stykker i Lindbergs med Nyaaret 1833 begyndte „Nordisk Kirke-Tidende“, ikke paa kaldte Lovens Hævdelse af Daabs-Pagten i Stats-Kirken, men bad kun om Lov til for troende Præster og troende Forældre at bevare og forplante den, og foreslog endog, at der i Alterbogen burde indføres dobbelte Tilspørgsler, saa baade de „gammeldags Kristne“ og Rationalisterne kunde faa deres Samvittigheds-Krav tilfredsstillede. Rationalisterne kunde da ogsaa faa blive ved at lære, som de vilde, naar de troende Præster fik Lov til det samme og Lov til at følge de symbolske Bøger, med hvilke Gr. følte sig i fuld Overensstemmelse i Lærdommen, om han end fandt, at Adskilligt burde være anderledes udtrykt.

Efter denne Tid er det, Grundtvig da fremtræder kjendelig tilgavns som Samvittigheds-Frihedens Talsmand for Folk inde i og ikke blot, som engang, udenfor Stats-Kirken, og hertil hørte nu hans stadige Hævdelse af Sognebaandets Løsning, hvis Nødvendighed var soleklar. Præste-Friheden, ser vi nu ogsaa, er da ingenlunde et Indfald i en Digter-Hjerne eller noget upraktisk, men er kun en fredelig og lovlig Stadfæstelse paa den Frihed, Præsterne tildels i 40 Aar havde praktiseret, og Sognebaandets Løsning en fredelig og lovlig Indsættelse af Sogne-Folkene i deres Ret til at være fri for at bruge deres Troes Modstandere og i Stand til at bruge deres Troes Forkyndere ved alle kirkelige Handlinger.

Professor Clausen fulgte Faderen i Kravet paa en rationalistisk Alterbog, der skulde paatvinges Alle.

Ligesom Aaret 32 i Gr.s videnskabelige Virksomhed var betegnet med Kjæmpe-Værket den store Mythologi, saa leverede han allerede næste Aar, 33, med Fortalen underskrevet „i September“, et nyt bogligt Kjæmpe-Værk, nemlig sin „Haand-Bog i Oldtidens Historie“. Den er udarbejdet ikke efter noget andet nyere historisk Værk, men efter Kilderne fra Oldtiden selv. For Ebræernes Historie benyttede han den græske Oversættelse af det gamle Testamente, „Septuaginta“ eller „de Syvti“, som de dygtigste ebræiske Tolke, han (selv ikke stiv i Ebræisk) kjendte, og som dem, der desuden „havde ældre Haand-Skrifter for sig, end vi kan rose os af“. Man vil jo ogsaa finde Spor af, at Apostlerne imellemstunder anførte Bibelsteder af det gamle Testamente efter de Syvti. Foruden Bibelens historiske og profetiske Skrifter har han især brugt de græsk-skrivende Forfattere: Herodot, Diodor, Zenofon, Homer, Æscylos, Plutark. Polyb (hans Yndling*), Joseph, Arrian, Strabo, Dionys, Diogenes, og de latin-skrivende: Justin, Livius, Cato, Appian, Anlus Gellius, Ennius, Sallust, Trogus, Cæsar, Sveton, Cicero, Velleius og flere. Jeg anfører alle disse Navne, for at man kan se, hvor langt det er fra Grundtvigs Tanke, at en historisk Videnskabs-Mand ikke skulde studere baade Græsk og Latin, om han end finder det at være Daarskab at kræve klassiske Studier i Grundsprogene af alle, som vil være Fogder og Dommere m. m. blandt nordiske Folk, og at kalde Latin-Læsning og Latin-Skrivning Grundvold for al „højere“ Dannelse blandt Nordboer. — Det er da Menneske-Slægten's „Barndoms- og Ungdomstid“, han i den her omhandlede Del af Haand-Bogen skildrer, men det følger af sig selv, at Folkene, som ved Old-Tidens Ende, ved Kristi Fødsels-Tid (der sætter han Skjellet mellem Oldtid og Middelalder), havde selv tildels i deres Levnetsløb allerede skjelnet mellem „Guld-Alder, Sølv-Alder, Kobber-Alder og Jern-Alder“, de havde inde i deres egne Folke-Liv gennemlevet Tids-Afdelinger, der svarer til den bekjendte Fire-Deling i Enkeltmandens Leve-Tid. Med Bogens Indhold forøvrigt maa jeg overlade Læseren selv at gjøre sig bekjendt, og skal kun sige, at Fortæl-

*) i senere Aar, men ikke i Grundtvigs Ungdom.

lingerne er sædvanlig baade udførlige og livlige tilgavns og Anmærkningerne sædvanlig skilte derfra, i denne Del af Gr.s Haandbog.

I 34 havde han alt begyndt at skrive paa Middel-Alderens Historie, og leverede baade Digte og Afhændlinger i „Nordisk Kirke-Tidende“ — f. Eks. Digtet „Nordens Aand“, det oplysende:

„Gik jeg drømmende i Lunden
Og paa Lavinds Blomster-Kyst“,

og Psalmen:

„Jesus! Dødens Overvinder,
Du, hvis Ord er Liv og Aand!“

hvorigjennem vi høre Sukket fra Hjerter-Dybet, som udtoner sin livsalige Opfyldelse i den senere Lovsang:

„Herren han har besøgt sit Folk,
Natten hun blev til Morgen“,

og saa: „Den latinske Stil. Et Skole-Program af N. F. S. Grundtvig“*), hvori han da, ligesom i Mythologien og Verdenshistorien, vil „være med“ at bekjæmpe Romerskheden som Skole-Tyran, ligesom Gotherne styrtede den som Stats-Tyran. og Reformatorerne som Kirke-Tyran, og hvoraf jeg paa det korte Rum her kun kan paapege hans Hævdelse af, at baade den græske Tankegang og Ordføjning ligger vores mange Mile nærmere end den romerske og at man paa Græsk har anderledes baade morsomme, nyttige og ærbare Bøger end i „det forbigstredede Latin“, saa de, der skal lære det, bør først komme til at bide i det sure Æble, naar de har naaet en større Udvikling. Modersmaalet sættes naturligvis som det Sprog, den opvoksende Slægt først skal lære at skrive, ikke efter stive Regler, men efter dets Genius, som den har, og efter Eksemplerne, som en velvalgt Læsning af sig selv giver, og det indskærpes, at det ligeledes er i Modersmaalet, man skal lære at kjende det poetiske Sprog og vinde Sands for det Skjønne og Rigtige saavel i Tanke som i Udtryk, og i Modersmaalet, der giver levende Eksempler, man skal lære at kjende de grammatikalske Grund-Træk, man ved fremmede Sprogs Læsning ej kan undvære,

*) Han underviste selv sine to Sønner.

I „Kirketidenden“ gav han ogsaa Prøver af sin Opfriskelse af den „Gammel-Danske Rim-Krønike“ fra Sorø-Kloster, med en Indledning, der sammen med det føromtalte Stykke i „Dannevirke“: Digterne Baggesen og Øhlenslæger, giver det bedste Begreb om, hvad Grundtvig forstod ved Poesi. „Prøverne“ fortsattes med Rim af ham selv om den nyere Tid, da den gamle Rimkrønike gaar fortløbende, ligefra de første Oldsagn om Humble, Dans Fader, til Kristian den 1ste. Prøverne blev siden særskilt udgivne.

Mod Clausen, der havde betegnet Grundtvigs Oplysning om Troes-Regelen ved Daaben som Kirkens Grundvold, som om den var en Tilbagegang til Paven, maatte han atter i „Kirketidenden“ rykke ud til Nødværge og opfordre Vedkommende til at vise, „hvor det staar i vore symbolske Bøger, at Skriften er den eneste Troes-Regel“, og til at vise, „hvilke Ord der findes i den apostoliske Skrift, som bestride min Lærdom: at vor Tro og Daab er uforanderlige“. Og Kirke-Sagens Stilling i det Hele og Præsteskabets hinanden modsigende Erklæringer om de liturgiske Spørgsmaal nødte ham endnu engang til at gribe Pennen ogsaa i denne Sag, og derved fik vi det ikke saa store, men desmere indholdsrige Skrift: „Den danske Stats-Kirke, upartisk betragtet“, hvori han, altid med skarpt Hensyn paa de virkelige Forhold, paapeger, hvorledes en Stats-Kirke er „simpelthen en Stats-Indrætning (Etablissement), som Regeringen har Lov til at ende og vende efter eget Tykke“, men hvis Bibeholdelse han tilraader, naar paa den ene Side Fæderne-Troen faar Lov til at være og røre sig derinde og paa den anden Side den selvtagne liturgiske og dogmatiske Frihed bliver loylik stadfæstet og Sogne-Baandet naturligtvis løst. Jeg haaber imidlertid, at Læsere, som har Raad, selv skaffer sig dette lærerige Skrift, der for faa Aar siden paany blev udgivet, og jeg skal kun her bemærke, at Grunden, hvorfor han tilraader Bibeholdelsen af en Stats-Kirke, naar den blev saa fri indvendig, som omtalt, det er dels, at det danske Folk, mente han, vilde have den, og dels er det for den fremadskridende Oplysnings Skyld, som vilde vinde uberegnelig ved, at de forskellige, ja modsatte Retninger hos de boglærte Præster holdt hinanden varme, og Livet

i Præstegaardene med Kone og Børn til Indbo, i hjertelig Vekselvirkning med Almuen, vilde danne et velgjørende Mellem-Led mellem den folkelige Oplysning og den i streng Forstand videnskabelige, der burde have til sit Midtpunkt én stor videnskabelig Højskole, fælles for alle tre Riger i Norden. „Men nødte man nu enten ved en Clausensk Liturgi, eller ved et ligedant Sogne-Pavedom, Fæderne-Troens ivrige Tilhængere til at gaa ud af Stats-Kirken, eller man nødte det Clausenske Parti til at lære efter Konfessionen og døbe efter Alter-Bogen, da standsede man den gavnligste og højest-stilende Oplysning, der nogensinde spirede i i Kristenheden, før den endnu ret fik Tid til at gjøre sig kjendelig og sikre sig den Højagtelse, der siden, tør vi haabe, for Aarhundreder vil sikre dens Frem-Skridt“. Dette lille oplysende Skrift, foruden et mindre „Om Sogne-Baandets Løsning og Professor Clausen“, der dog modsatte sig de frisindede og fredelige Forslag istedenfor at takke Gr., disse Skrifter maatte han have fra Haanden, for næsten udelukkende nu at kunne sysle med Verdens-Historien og tage fat paa Psalme-Sagen.

Det kunde han da ud gennem 1835 og fremdeles:

„Men Sølv og Guld har Aanden ikke,
 Og dog behøver Skjaldens Mund
 Som Skjalde-Huset Mad og Drikke,
 Saa Skjalden som en Fugl i Lund
 Sig maatte med Guds-Ordet trøste,
 At de, som ikke saa og høste,
 Dem føder Gud alligevel“.

Den Trøst slog heller ikke fejl. Busck og en Anden, hvis Hjælp jeg dog ikke véd, om han kom til at benytte, sørgede for Penge:

„Deraf vedligeholdtes Kraften
 Fra Nytaars-Dag til Jule-Aften
 Hos Skjalden og hans hele Hus“.

I Sommertiden det Aar lejede han en Hus-Ende til sin Kone og lille Datter Meta ude ved Strandvejen nordefter ved Sundet, og mellem der og Kristianshavn, hvor han havde sine visse Værelser, vandrede han den lange Vej med Gutterne, af hvilke Professor Svend

Grundtvig dengang var omtrent 11 $\frac{1}{2}$ Aar og Rigsarkivar Johan Gr. noget ældre. Derude, paa Landstedet ved Emilies Kilde, skriver han til Busck, nyrer jeg paa de gamle Psalmer, og de klinger dejlig i mit Øre med det blaa Hav og den blaa Himmel for Øje!

Af Middelalderens Historie udkom ikke længe før Jul to Hefter, indeholdende: Middel-Alderen, Kristenheden og Romer-Riget, Folke-Vandringen og Nørre-Leden, Hunner og Gother, Byzantiner og Araber, Franker og Longobarder, Sakser og Angel-Sakser, Danskere og Nordmænd, Normanner og Islændere. Herom kunde han i Begyndelsen af 1836 skrive til Busck: „Mine Hefter af Middel-Alderens Historie, hører jeg fra flere Sider, er nær ved at forsone selv Filologer med Old-Tidens, og saaledes rykke vi da fra alle Sider Punkten nærmere, hvor vi i Skolen kan tale skikkeligt med hinanden og lade hver om, hvor han vil gaa i Kirke“.

Men der kom dog en Afbrydelse i Arbejdet med Historien og Psalmerne, og denne Gang ikke fra den kirkelige, men fra den borgerlige eller folkelige Side. Kong Frederik havde for ikke længe siden opkaldt, efter Aarhundreders Dvale, den fri Folke-Stemme i de saakaldte „Provinsial-Stænder“ eller „Folke-Raadet“ eller „Stats-Raadet“, som Grundtvig endnu mest kaldte det, vel kun som raadgivende, ikke lovgivende, men dog med Lov til at udtale alt, hvad der laa Folket paa Hjerte. Da han var blevet lidt fortrolig med Indretningen, blev han glad i den tilgavns*) og fandt, at Danmarks Grund-Forfatning med den var kommet tillive, saaledes som han nogle Aar senere kortelig udtrykte det i Verset:

„Konge-Haand og Folke-Stemme,
Begge stærke, begge fri,
De har havt i Danmark hjennume
Mange hundred Aar før vi,

*) Før havde han imod Rigsdage, men siger selv derom 1838 („Mands-Minde“ S. 489):

„Jeg tænkte som en Bogorm, at den fri Folke-Stemme kunde allerbedst ytre sig gennem vore Penne, uden Mund og Mæle, ordentligt Valg og gyldig Fuldmagt.“

Trods al Tidens Brøst og Fare
 Gid de vinde maa og vare,
 Skabe i et Gylden-Aar
 Gamle Danmark gode Kaar!“

Om „Gylden-Aaret“ havde han rimet dejligt alt i Begyndelsen af 1834 i Kvædet af det Navn, der begynder:

„Hvad er det for en Lille,
 som vugges nu paa Hav.“

og som stod at læse i „Nordisk Kirketidende“ paa Frederik den Sjettes Fødselsdag (28de Jan.) det samme Aar.

Men han saa da tillige, at naar den fri Folkestemme virkelig skulde fremme en bedre Tid, da vilde der en folkelig Oplysning til, og Tanken herpaa og paa alt, hvad hermed stod i Sammenhæng, og navnlig da Oprettelsen af en folkelig Højskole udaf Akademiets store Midler i Soer eller Sorø, optog ham nu mod Vaaren i 1836 saaledes, at han sædvanlig stod fra Mandag til Lørdag som fastnaglet til sin Pult og tænkte og skrev derom, hvoraf Frugten blev det livlige lille Skrift: „Det danske Fir-Kløver“, som bestod af „Kongen og Folket“, „Fæderne-Landet og Moders-Maalet“. Skriftet er ogsaa af historisk Art, da det paapeger „Firkløverets“ Skjæbne i Tidernes Løb, og den muntre, livlige og venlige Tone, som er udbredt derover, forklarer sig selv, naar vi læser i et Brev til Busck, dateret Paaske-Lørdag: „Ja, ligesom det gik mig i kirkelig Henseende, da jeg saa, at det sikre Vidnesbyrd om den oprindelige Kristendom og det levendegjørende Kirke-Ord, som jeg ledte om i Skriften og i Hjerte-Kulen, var opstanden, saaledes har det i den sidste Tid ogsaa slaaet mig, at den oprindelige Danskhed og den alt Dansk oplivende Folke-Stemme er ogsaa virkelig opstandne med det folkelige Stats-Raad, saa, naar vi kun give Tid, som vi maa, da vil i Danmark Alt efterhaanden gestalte sig Dansk, ligesom Alt med Guds Hjælp i Kirken vil gestalte sig kristelig.“

I September var Fortalen skreven til Middel-Alderens Historie, som fra det Førømtalte fortsættes og slutter med: Kirke-Riget og Kors-Togene, der optager en stor Del af Bogen, med Engelskmænd og Franskmænd, samt Italien og Konstantinopel. Det kan vel de for-

staa, der paa Forhaand kjender lidt til Grundtvig, at det maa være Umagen værdt, ved hans Side at faa Syn paa det Ny, som i Middel-Alderen og tildels med den træder ind paa den store Skue-Plads: Kristendommens Vilkaar i dens første Aarhundreder, det gothiske Sørge-Spil, den ny Folke-Verden, som skabes og opdrages omkring Nord- og Østersøen, isteden for den gamle i Landene omkring Middel-Havet, som i Menneske-Slægtens Oldtid var Skue-Pladsen for de store Begivenheder af indgribende Betydning for Menneske-Livet. Og det skal vist heller ikke angre Læseren at have set Kors-Togene og dets Helte ved Lyset fra den Nordens og Verdens-Historiens Aand, som hos Grundtvig finder Old-Kvadet Iliaden med de homeriske Helte historisk forklaret i dem, hvad forresten allerede den med Kors-Togene samtidige byzantinske Kejserdatter Anna Komnén ogsaa omtrentlig fandt. Selve Fortællingerne er her ogsaa stundom udførlige og malende tilgavns som ved Anglernes Kristning og i Korstogene, men Middelalderens Historie er ogsaa for en god Del bygget paa Forudsætning af historisk Kundskab og tilskynder til at lægge sig efter mere, medens de Ældre vejledes til at ordne og benytte sin historiske Kundskab. Som Old-Tidens er ogsaa denne Del af Verdens-Historien grundet paa Kilde-Studium, og vi træffer ikke sjelden i Bogen Videnskabs-Mandens strenge Kritik eller Bedømmelse af Forgjængeres Valg af Hjemmel for den Fortælling, de giver tilbedste, og af deres Adfærd dermed. Her var vistnok endnu Meget at sige, blandt andet om hans Betragtning af det lærde Skolevæsen fra Byzants, men vi vil indskrænke os her til at give et Vink til Forstaaelse af hans Hævdelse af Old-Tiden som Indbildnings-Kraftens Alder og Middel-Alderen som Følelses- og Daads-Tiden, trods det byzantinske Skole-Væsen og al vindtør Skolastik. Ikke blot det høj-poetiske Stade hos Israels Seere og navnlig Grækernes hele „brogede Gude-Vrimmel“, deres Gude-Verden og Halvgude-Verden, giver Lys i den Sag, men ogsaa netop, hvad vi nys berørte, den Kjendsgjerning, at den i sit Slags mageløse Skabelse af Indbildnings-Kraften, som den homeriske Digtning er, skal finde i Daadens virkelige Verden sit Tilsvarende i Middel-Alderens Stor-Værk: i Kors-

togene, hvor dog vel Følelsen og ikke Forstanden egentlig stod for Styret. Og vi maa endnu medtage en Almén-Bemærkning, som findes i Slutningen af Bogen:

„Skal vi og vore Børn lære at kjende Menneske-Livet helt, da maa vi kunne overskue Slægtens Levnets-Løb og sætte os ind i alt det Forbigangne som vor egen Fortid, thi var Indbildnings-Kraften Oldtidens Konge, og var Følelsen Middelalderens Dronning, da maa den tredje Alder blive en virkelig Nyaars-Tid, da Aand og Hjerter leve op igjen i Forstanden, saa den kan bevise sin Odels-Ret til Riget“. — Ved en Doktor-Disputats, som endnu holdtes paa Latin, traadte Grundtvig d. A. op og satte Høresalen i Forundring over sin store Færdighed i „Romer-Sproget“.

Til Lindbergs „Kirke-Tidende“ blev han ved at levere Bidrag. Her besvarede han Spørgsmaalet: „Er Troen virkelig en Skole-Sag?“ med „Nej“ og vilde tillige have Kristendoms-Undervisningen udelukket derfra, hvad der, naar man ser hen til Forholdene, ikke staar i Modsigelse med, at han i sine sidste Dage vilde have Undervisning i den kristelige Børnelærdom i Friskolerne, for de Børn, der kom fra kristelige Huse. I Kirke-Tidenden skrev han ogsaa to vakkre Venne-Breve til sin Ungdomsven Sibbern, der var lidt i Vilderede med Sogne-Baadets Løsning og havde angrebet Lindberg, og i samme Blad leverede han Stykket „Amen i Kirken“ i Anledning af, at en Kirkesanger af Grundtvigs Troesforvandre modsatte sig Præste-Friheden, ene og alene af den Grund, at den troende Kirkesanger ikke kunde svare „Amen“ til, hvad en vantro Præst kunde ville sige navnlig ved Daaben. Han fik naturligvis Tilrettevisning og gjordes tillige opmærksom paa, at den rationalistiske Kirkesanger maatte være anderledes ilde faren ligeover for en troende Præst, da det vist, mente Grundtvig, vilde være sjelden eller aldrig, at en rationalistisk Præst skulde udtale, hvad en orthodox Kirkesanger ikke skulde kunne svare Amen til, thi det kunde jo Kirkesangeren, om saa Præsten f. Eks. istedenfor „Fred være med Dig!“ vilde sagt: „Vær god!“ eller noget lignende. Og udtalte Præsten noget aabenbar Ugudeligt, da var Kirke-

sangeren vist i sin gode Ret, naar han tiede. Men overhovedet faar han da ogsaa Paapakning tilgavns for at ville opofre Ordets Frihed med alle dens velgjørende Virkninger i Statskirken for sin egen Person, ligegyldig ved Næstens Frihed.

I 1836 om Høsten hensov hans Ungdoms-Ven, opkaldt i hans Søn, Professor Svend Hersleb heroppe, og skjøndt Hersleb ikke fulgte Grundtvigs Udviklingsgang, fik han dog et Kvæde i Kirke-Tidenden, som fortjener at mindes. Grundtvig gaar deri fra det mere Personlige snart over til det Almindelige, til at „Gaaden“:

„Død i Herrens Hus kan raade,
Skjøndt hans Ord er Liv og Aand“,

om det end overgik Herslebs Tro, mens han var her*),
den løser sig dog ogsaa paa Jorden

„Mer og mer hvert Øjeblik,
Thi da Aanden kom til Orde,
Brat vi saa, hvad Bogstav gjorde,
Snart vi se, hvad Aand formaar“,

og han spaar om, hvordan det vil gaa,

„Naar da alt igjen oplives,
Hvortil Aand har Odels-Ret“

og hvorledes da Fællesskabet i Norden, som var deres
Ungdoms-Drøm, vil træde i Kraft:

„Ej med Sværd og ej med Bue,
Ej med List og ej med Vold
Skal hinanden underkue
Yngve-Frey og Norr og Skjold,

*) Mod Slutningen af Trediverne var det nok, at en norsk Præst Schnitler (død som Sognepræst til Ringsaker i et af Femtjerne) besøgte Grundtvig. I en Gade paa Kristianshavn møder han en Mand i graa Frakke og med Bøger under Armen. Han spørger, om Vedkommende kan sige ham, hvor Pastor Grundtvig bor. „Det er mig“, var Svaret. Schnitler vilde nu ikke, at Gr. skulde gaa tilbage, men Gr. vilde, og han blev hos ham en liden Stund. Da Schnitler roste „Hersleb og Stenersen“ ved Universitetet, sagde Grundtvig blot: „Ja, de har vistnok vakt Ærbødighed for den profetiske og den apostoliske Skrift!“

Men fribaarne sig forbinde
 Mod hver Freds og Friheds Fjende,
 Taale godt hinandens Brøst!
 Saa i Ungdoms-Aar vi nemmed
 Venskabs Lov paa Mark og Fjeld,
 Naar ej mer den klinger fremmed,
 Dages det til Nordens Held,
 Dages op, at der for Sjæle
 Sattes ingen Grændse-Pæle,
 Fordi Aanden er kun én!“

Næste Aar (1837) leverede han ogsaa flere Stykker til Kirke-Tidenden, hvoraf vi vil minde om de mærkeligste. I et Stykke afviste han „den kopernikanske Astronomi som en fjerde Troes-Artikel“, hvorefter Skrift-Fortolkningen nødvendig skulde rette sig. Troer man imidlertid i Grundtvig at have for sig en Mand, der her kommer farende med Josva-Bogens billedlige Udtryk: „Sol, stat stille i Gibeon!“ vil baade det her omhandlede Stykke og Anmærkningen til Fortællingen om den store israelitiske Sejer i Haandbogen i Verdens-Historien klart nok vise, at man tager mærkelig fejl.

De saakaldte gudelige Forsamlinger var idelig udsatte for at forfølges af ufrisindede rationalistiske Præster, der idelig, paa Forordningen af 13de Januar 1741 som Grundvold, i fuldt Sinde opfordrede den verdslige Øvrighed til at skride ind, og mangen uskyldig Mand maatte den Tid vandre i Fængsel. Alt i 1824*), havde Gr. skrevet for disse Forsamlingers Frihed, skjøndt han langtfra ansaa dem for noget aandeligt Lægemiddel. Nu griber han atter Pennen i Stykket „Om gudelige og ugudelige Forsamlinger“, og da Læseren forud kan vide, at han paa det Stærkeste hævder deres borgerlige Tilladelighed og paa det Indstændigste beder Øvrigheden om at frigive dem, skal vi ikke dvæle derved, men heller lægge Mærke til, hvad han skriver til selve det forfulgte Forsamlings-Folk, der var hans Troes-Forvandre, og komme ihu, at Manden, som skriver, er den kristelige Alvors-Mand, der ikke leger med Ordet kristeligt og regner

*) ja i 23.

ingensomhelst udvendig Leve-Maade eller Gjerning for kristelig i sig selv, men regner kun for kristeligt Liv Vorherres Jesu Kristi eget Menneske-Liv, som gjenfødt i det Skjulte, hvor Aanden er Arbejderen og Hjertet er Værkstedet, opvokser og opelskes i hans virkelig troende Menighed.

Grundtvig skriver: „Først efter at have gjort, hvad jeg kan for at afvende et verdsligt Angreb paa Forsamlingerne, kan jeg se mine Troes-Forvandre i Øjnene og sige: desuagtet, vil I lyde mit Raad, da skal I ikke underkaste Eder mindste Ulejlighed for Sligt, thi anser jeg maaske end denne gudelige Selskabelighed for farligere end den er, saa maatte jeg dog staa langt tilbage for Eder i kristeligt Liv, dersom man virkelig tabte noget ved, som jeg altid har gjort, at sky de talrige Selskaber, hvor man skal betragte og behandle hinanden som Grund-Kristne og Hjertens-Venner, uagtet man hos mange kun finder Lidt, der tiltaler, men Meget, der frastøder. Indtil man altsaa med Aand og Kraft beviser, man er vokset mig langt over Hovedet, har jeg Ret til at tro, man vokser bedst i Stilhed, og finder i Samtale med en enkelt venlig Sjæl rig Erstatning for den flygtige Glæde, der i store Selskaber, de gudelige saavel som de verdslige, er langt mere Adspredelse end Samling. Vare vi, som endnu lægge Vægt paa den apostoliske Tro og fryde os i det deraf udspringende Haab, ogsaa virkelig, som den apostoliske Menighed i Jerusalem, allesammen „et Hjerte og en Sjæl“, da vilde det vistnok ogsaa vise sig deri, at vi, saavidt vort jordiske Dagværk tillod det, idelig forsamledes, jo flere jo bedre, men da vi nu aabenbar ikke er saadanne Kristne, da har man forsaa vidt Ret til at kalde os skin-hellige, naar vi griber efter Skindet deraf, og at være Martyrer for det blotte Skin, anser jeg for en ligesaa stor Ynk, som jeg tror, det vilde være Lyst at lide for Virkeligheden. Meget klogere saavel som meget bedre vil det være at tilstaa baade for os selv og for hele Verden, at vi, langt fra at være Helgene, man maatte efterligne eller udrydde, er endnu langt mere Hedninger end Kristne, og langt mere danske end himmelske Borgere, som blot bede om Lov til i Stilhed at følge vor bedste Overbevisning, ligesom vi gjerne lade Andre følge deres. Da skulde jeg tage meget fejl, om i Danmark enten Høje eller Lave vilde nægte os den Samvittigheds-

Frihed, vi behøver, og skulde det end mod Formodning ske, da tør jeg haabe, man snarere skulde se mig blandt de Første end blandt de Sidste til at ære den Tro, der er langt dyrebare end Guldet, som dog prøves i Ilden“.

Foruden et mærkeligt Stykke om den „kristne Kirke og den tyske Theologi“ leverede han endelig i Kirke-Tidenden en Afhandling gennem 4 Nummere: „Om Alkala-Teksten og Bibel-Kritiken“, hvori det vel maa forundre Læseren at se, hvorledes en Skjalde-Natur kan bekvemme sig til det smaalige Arbejde, at undersøge og sammenligne de mange forskellige Læse-Måader i de Udgaver af det Ny Testaments Bøger i Grund-Sproget, man har faaet siden Bogtrykker-Kunstens Opfindelse, men han skriver ogsaa Driften og Kraften til Arbejdet paa den Helligaands Regning og ytrer blandt meget Andet: . . . „Til at svæve med Apostlerne og de ældste Biskopper hvert Øjeblik i soleklar Dødsfare og dog finde det let at forrette sit Embede, dertil hører aabenbar en Aands-Modenhed og evig Livs-Fylde, de bedste af os endnu er et godt Stykke fra. Men derfor er vor Stilling heller ikke apostolisk Selvfornægtelse, men langt mindre Ting, som, skjøndt ogsaa de, uden Aanden, er umulige, dog med Aanden i langt ringere Grad kan findes lette“. At han i Indledningen indskærper, at ikke Skriften kan være Kirkens Grundvold, og i det hele sætter Skjel mellem Tro og Lærdom, kan man nok vide. Udbyttet af Undersøgelserne er, at den af Kardinal Ximenes i Spanien foranstaltede, i Begyndelsen af Reformationens-Tiden udkomne Bibel-Udgave i flere Sprog (Polyglotten), er at foretrække for alle de andre: den Engelske, Hollandske og Tyske, som han giver deres Skudsmaal. Ximenes's kaldes Alkala-Teksten efter en By Alkala i Ny-Kastilien, hvor Værket kom i Stand, men da det mauriske Ord Alkala „paa barbarisk Latin“ blev gjort til „Complutum“, kaldes den ogsaa Complutenser. — Det var nu Mere, end her er omtalt, han i denne Tid leverede til det nævnte Ugeblad, men over Arbejderne i Kirkens og Kirke-Skolens Tjeneste glemte han dog heller ikke sit Arbejde i Folke-Skolens.

Saaledes leverede han ved Udgangen af Aaret os sit lille Skrift: „Til Nordmænd om en folkelig Højskole“, og ved Begyndelsen af 1838 gav han sine Landsmænd:

„Skolen for Livet og Akademiet i Soer“. Da jeg siden faar Lejlighed nok til at skrive lidt i Sammenhæng om Gr.s Tanker om folkelig Dannelse og Oplysning, skal jeg ikke videre opholde mig ved disse livlige Smaa-Skrifter, men kun minde om, at Sangen:

„Moders Navn er en himmelsk Lyd,
Saa vide som Bølgen blaaner“,

den kommer i sidstnævnte Skrift første Gang for Lyset. Tidlig paa Aaret 1838 leverede han ogsaa „Nordiske Smaadigte“, som udkom hos Grøndahl heroppe. I Fortalen tager han Hensyn til en Del Misforstaaelser af sit Flyve-Skrift om Højskolen og stræber at staalsætte alle Sagens Venner heroppe, idet han atter beder dem „for gamle Norges, for Nordens og for Menneske-Slægstens Skyld at skjænke hans Opfordring alvorlig Opmærksomhed og kjækt lægge Haand paa et Størværk, der er hele Kristenhedens, men dog øjensynligst Norges Tarv og ingensteds saa let at udføre, som i „Kjæmpers Fødeland“, hvor Folke-Stemmen er Lands-Lov*) og Vanskeligheder kun en velkommen Lejlighed til at udvikle det Mod og den Kraft, der hører til at overvinde dem. Ja, i Norge er det aabenbar i Menneskehedens store Sag: Livs-Oplysning og ægte Folke-Dannelse, kun det første Skridt, der koster, kun Aflæggelsen af alle papistiske og pedantiske Fordomme, der selv i Norden har stemplet Latinen til „Gudernes Sprog“, skjønt det i sin Livstid var det mest djævlblændte Folks under Solen, og nu er kun Gravens og spøgende Gjengangeres, og at stemple den romerske, den mest tyranniske, saavel som den ugudeligeste og gemeneste Tankegang paa Jorden, stemle den til grundig, videnskabelig, himmelsk Oplysning.“ Dog, jeg maa her indskrænke mig til at oplyse, at Læseren i den nævnte Bog vil finde ikke blot forskjellige vakkre, (mest Lejligheds-) Digte, alle ældre end 1824 (Gr. tænkte nemlig at skulde udgivet nok et Bind), men ogsaa det bedste af Værsene i Snorre, saa der falder som en

*) I Norge, med sin nye Konge-Slægt og i Forbindelse med Sverige, fandt han alt dengang, at det var det tjenlige, at ogsaa den lovgivende Magt laa i Stortingets Haand.

norsk Rim-Krønike ned om gamle Dage, ligesom vi ogsaa i Bogen har „Nordahl Bruns Amindelse“ fra den nyere Tid.*)

Fra 1837 var nu hans navnkundige „Sang-Værk til den danske Kirke“ begyndt heftevis at udkomme. Første Bind udgjør 401 No., hvoraf enkelte er længere Kvæder. Det gaar med Sang-Værket, som med Sondags-Bogen, at det er umuligt med nogle faa Pennestrøg at give Læseren nogen rigtig Forestilling om det rige og dybe Indhold, og derfor gjøres her kun nogle faa Bemærkninger. Vore Fædres hjertelige Psalmer er, som enhver kan se, for en overvejende Del „Jeg-Psalmer“ og besynger en Mangfoldighed af private Stemninger og Tilstande. Selv i Kingos Pintse-Sang beder Skjalden i første Person til Hellig-Aanden. I Gr.s Sang-Værk beder vel ogsaa stundom Jeget alene, men Salmerne og Kvæderne er dog saa langt overvejende Menigheds-Sange, at vi kan sige, at Menigheden som Herrens Legeme er i dem poetisk oprejst fra de Døde. Derfor er der, hvormange dejlige Jule-Sange der findes, dog over Værket i det Hele udbredt en Tone som af en Paaske-Morgen, skjøndt det ogsaa har saa liflige Pintse-Kvæder, at man har kaldt Gr. „Pintse-Skjalden“, ligesom han selv har kaldt Kingo „Kristus-Skjalden i Højnorden.“

Sang-Værket bestod imidlertid ingenlunde blot af Psalmer af ham selv. Hans store Fortrolighed med baade ældre og yngre Tungemaal gjør, at han har kunnet samle Sang-Fugle næsten fra alle de seks Hoved-Menigheder, hvor Herren hidtil har vandret i Ordet gennem Tiderne. Vel har vi nemlig ingen fra Ebræer-Menigheden, men derpaa har Gr. bødet ved at eftersynge og kristelig anvende Profetier af den gamle Pagts Bøger, f. Eks.

„Blomstre som en Rosengård
Skal de øde Vange“,

efter Esaias, og saa har han mange fra den græske Menighed, hvortil hører den, som gjerne udgives for helt Grundtvigs egen, om Marie Magdalene:

*) „Nordiske Smaadigte“ er for ikke saa længe siden udkomne i et nyt Oplag hos Grøndahl i Kristiania.

„Med sin Alabaster-Krukke,
 Fuld af Salve dyrebar“,

og mangfoldige fra den Latinske, som jo i Middelalderen strakte sig videnom, og mange fra den Angelsaksiske og Engelske, hvoraf han fra det Angelsaksiske har oversat det storartede Kvæde om Kristi Nedfart:

„I Kvæld blev der banket paa Helvedes Port,
 Saa dunderer den rullende Torden“,

og fra den Tyske, især Morten Luthers, og endelig fra den Nordiske saamangen ældre „ændret“, eller „nænsom ændret“ eller næsten uforandret, og nogle af Ingemanns og Nordahl Bruns, ogsaa gjerne lidt ændrede, foruden alle af ham selv.

Sang-Værket blev tidlig brugt i „de gudelige Forsamlinger“, men hvorledes det ellers tildels er kommet i levende Brug paa Tungerne, skal siden blive omtalt. Mangen Psalme vil nok egentlig først ret klare sig i Livet for Menigheden, naar den i sin „Vækst i Vorherres Jesu Kristi Naade og Erkjendelse“ nærmer sig mere Fuldendelsen, thi Psalmerne ere tit profetiske, men allerede i Sang-Værket, ja for en Del alt i Søndags-Bogen, tages der ogsaa et bevidst Hensyn til, at Menigheds-Livet maa undfanges, fødes og vokse med Herren, for at kunne lide*) og dø med ham, da det jo er Herrens eget aandelige Menneske-Liv, som Menigheden gjenfødes og opelskes i, men denne Oplysning skinner endnu langt stadigere frem hos Grundtvig i hans Psalmer senere, navnlig i Festpsalmerne. Men om Kraften og Liffigheden i det danske Tungemaal, om Syns-Styrken og Livs-Fylden, som aabenbarer sig gennem dette i Skjaldens Stor-Værk vil, som sagt, ingen blot og bar Omtale kunne give Læseren nogen Forestilling.

Udenfor Kirken havde ikke Gr. endnu offentlig synderlig ført „det levende Ord“, naar undtages hans Opræden

*) Det er naturligvis kun Lidelsen fra Verdens-Siden og ikke Straffen fra Guds-Siden, Menigheden som saadan kan komme til at dele med Kristus, thi Guds-Straffen, sagde jo alt Profeten, blev „lagt paa Ham, for at vi skulde have Fred, og vi have her faaet Lægedom ved hans Saar.“

blandt Studenterne 1814, og de flere Gange paa „Landemoderne“. Men 1838, efterat han havde indbudt til Subskription paa „Nyaars-Tidens Historie“, opfordrede endel yngre Mænd ham til at holde offentlige historiske Foredrag. Han valgte da „de sidste halvhundrede Aars Historie“ og begyndte netop 20de Juni, Halvhundredaars-Dagen efter at „Frederik løste Bondens Lænker“, eller, som vi plejer at sige, efter Stavns-Baadets Løsning. Den første Kveld var Tilhørernes Tal omtrent indskrænket til dem, som gav Anledning til hans Fremtrædelse, men det vokste rigtignok, alt eftersom det blev bekjendt, hvilket mægtigt Ord her førtes paa Borchs Kollegium om Kveldene mellem 8 og 9, Mandag, Onsdag og Fredag, og det vokste hele Tiden. I Oktober indeholdt „Kjøbenhavns-Posten“ en levende Skildring af hans Tale om Begivenhederne i Danmark i den første Del af Aarhundredet, om Skjalde-Sangen og Adam Øhlenslæger, hvis „Aladdin“ og „Vaulunder-Saga“ han betegnede som Nok til at give to Digtere Navnkundighed, om Livet i hans Ungdoms-Dage i Kredsene, vi før har omtalt, og om den Fylde af ædel Kraft. han i 1814 var Vidne til hos de kjække Ungersvende, og hvorledes han alt tidlig havde set og stræbt at gjøre gjældende, at Nordens Folkeliv ikke, med Tilsidesættelse af sit eget Væsen, maatte udvikles enten paa Romersk eller Græsk. Udførlig skildrede han Aabenbarelsen af Heltemodet den 2den April og Efterspillene, baade ved Danmarks og ved Norges Kyster. Som Villemoes's Kamp havde vakt ham selv til Sang, saaledes fremkaldte Najadens en ny Digter eller vakte ham dog til Helte-Sangen, og det var Ingemann. Da Grundtvig havde udtalt, istemte hele Forsamlingen, uden Aftale, Villemoes-Sangen, og behøver jeg — skriver Fortælleren i Kbnh.-Posten — „at skildre Klyngens Stemning under og efter Sangen, da Grundtvig dybt bevæget atter besteg Kathedret og bragte os sin Tak?“ Da udtalte han den Forvisning, der havde opholdt hans Mod i en tredivaarig Kamp: „Nordens Aand er endnu ikke død, og Danmarks Sønner er ikke saaledes vanslægtede fra Fæderne, at jo det levende Ord paa Modersmaalet skal og vil vække selv den, der sover tryggest, og fremkalde en Slægt, ved hvilken vi, som nu leve, ikke skulle skamme os, naar den blot aldrig skal skamme sig ved os!“

Og Klyngen, som havde hørt ham og istemt Sangen, var ikke liden, men „enhver“ siddende Plads var nu optaget en halv Time inden Foredragene begyndte, hverken Bænkene eller de aflukkede Stole kunde slaa til, og ikke en Gang Auditoriets Gange, tætstuede lige indtil Kathedret, paa hvis Fodtrin hver Aften en syv otte Stykker maatte bænke sig“. Dette var i Slutningen af Oktober, og Tilhørernes Antal voksede fremdeles, saa da „Nordisk Kirke-tidende“ mælder om Foredragenes Slutning, fortæller den, at alle siddende Pladser var optagne en hel Time før de begyndte, og de blev i ret egentlig Forstand holdte for aabne Døre, da Tilhørerne ikke alene stod i tætte Rækker i selve Salen, men ogsaa udenfor paa Gangen og nedad paa Trapperne, saa der var ingen Plads ubenyttet, hvorfra Gr. blot nogenlunde kunde høres“.*) Magister Fr. Ham-merich og Fr. Barfod tolkede Tilhørernes Tak og ud-talte deres Glæde i det Haab om Nordens Fremtid, som Grundtvigs Ord havde vakt, og saa istemtes der Sange forfattede for Anledningen, med Tak for og med Udtalelse af det samme Fremtidshaab, som:

„ . . . Vi bringe Dig et Afskeds-Ord
 Du frie Lærer for de Frie,
 Naar Glæden ret i Hjertet bor,
 Du véd det, Munden kan ej tie,
 Og derfor løfter sig vor Røst
 For Sagas Helt med Liv og Lyst!

 Tak for de Syn, vort Øje saa,
 Naar Du dit Lynilds-Ord udslyngte,
 Naar Du bød Kjæmper op at staa,

*) Under Navn af „Mands-Minde“ er Opskrifterne til disse historiske Foredrag udgivne 1877. Opskrifterne fandtes vel ikke helt udførte, og selv hvad her efter Kjøbenhavns-posten er fortalt, viser, at Grundtvig i Foredraget ikke bandt sig til hvad han forud havde opskrevet, men selv som de findes, er de tilvisse højst vigtige Bidrag til ægte nordisk Literatur og bære Vidnesbyrd om, hvad det maatte have været for Tilhørerne at høre hans frie levende Ord om hvad der foregik i Verden i det mærkelige Tidsrum: de sidste halvhundredede Aar. De holdtes med Sigte paa Fremtiden og Syn paa Øjeblikket som Overgang dertil.

Og svundne Tider sig foryngte,
 Men, først og sidst, Tak for de Ord,
 De Haab om Danmark og om Nord! . . .“

(Fr. Hammerich.)

og en Anden:

„Kjæmpe-Aand fra Kraftens Alder,
 Djærve Søn af Nord,
 Som med sølvgraa Isse kalder
 Og med Flamme-Ord
 Frem til Kamp hver nordisk Broder
 For den gamle Heltemoder,
 Hør i Fimbul-Natten svare
 Dig en Yngling-Skare

. . . Ja, i mange tunge Dage
 Har Du ærlig stridt,
 Miskjendt uden Klynk og Klage,
 Til dit Haar blev hvidt,
 Held! men Sejer har Du vundet,
 Snart er Døgnets Nat forsvundet,
 Snart skal Aandens Sol fra Norden
 Funkle over Jorden . . .“

(Kaalund.)

Digteren Paludan Müller fremsagde selv et Kvæde til Grundtvig.

Næsten samtidig med Grundtvigs vækkende Ord om Danmark og det hele Norden paa Borchs Kollegium begyndte Tidsskriftet „Brage og Idun“ at udkomme, hvori Fr. Barfod samme Aar besluttede sig til at samle baade videnskabelige og poetiske Kræfter fra alle tre Riger til at give deres Bidrag. Det aabnedes med et Digt „Brage og Idun“ af Grundtvig, og umiddelbart derpaa følger hans højst mærkelige Afhandling „Om Nordens videnskabelige Forening“. Han begrundet, hvorfor han hverken anbefaler en kirkelig eller en borgerlig Forening, uden forsaavidt han ønsker frit Samkvem i al Handel og Vandel mellem Rigerne og ønsker tillige et fast Forbund til gjensidigt Forsvar mod alle Angreb, et Forbund, som burde ledsages af en Overenskomst med England om Østersøens Frihed. (Sundtolden bestød endnu dengang). Men den videnskabelige Forening, som han anbefaler, maatte have til Forudsætning, at der oprettedes folkelige Højskoler i hvert af Rigerne og at Embeds-Dan-

nelsen skiltes fra Universitetet ved Oprettelsen af særegne Plante-Skoler for de vordende Embedsmænd. „Dreng-Videnskabeligheden“, som endnu tærer paa Livet hos den opvoksende Slægt, men paa hvis Tilintetgjørelse*) der arbejdes netop nu i Danmark: „Dreng-Videnskabeligheden“ med sin fordærvelige Gramatisering og Mathematisering i den tidlige Alder bekjemper han og ønsker, at „Drengene voksede, saavidt muligt, op i deres Hjemstavn og Guds fri Natur, i levende Vekselvirkning med Folket, oplærte til én eller anden i det daglige Liv nyttig Syssel. saa selv de, der fra Barnsben syntes bedst skabte til Hovedbrud, dog ogsaa havde lært at bruge sine Hænder“. Men „den virkelige, altomfattende Videnskabelighed er saa langt fra at kunne være „Børnelærdom“ eller flere Tusinders Sag af hver Million, at den kan til enhver Tid kun drives forholdsvis af nogle Faa, som med udmærkede Anlæg dertil opoffer en kraftig Manddom og en rørig Alderdom, saa det er kun af Handlangere, der behøves Endel, hvor alle Kundskabs-Fagene skal gjennearbejdes og det Nødvendigste føres til Bogs“.

Jeg kan ikke her videre udvikle hans Begrundelse af Vigtigheden af, at Nordboen dog har et Universitet**), medens det let kunde synes, at Kundskab og Videnskab uden disse kostbare Indretninger kunde have gjort ligestore Fremskridt, naar der kun var et stort Universitet ensteds i Europa, men kun bemærke, at han foreslaar et storartet Universitet eller en videnskabelig Højskole fælles for alle tre Riger i Norden. Naar nu Embedsmændenes tvungne Dannelse var henlagt til særegne Plante-Skoler eller Seminarier, saa kunde Professorerne eller Videnskabsmændene leve udelukkende for Videnskaben og staa i indbyrdes Vekselvirkning med hinanden og med Højskolens Gjæster. Det er Kollegierne i Oksford og Cambridge, med Fradrag af det tvungne Skolehold dersteds, som staaer ham for

*) naturligvis som tvungen Sag.

**) Begrundelsens Brændpunkt ligger nu i Grundtvigs faste, ogsaa paa Nordens Fortid grundede Overbevisning om Nordboens Kald til at udvikle en universal-historisk, altomfattende Videnskabelighed.

Øje, hvor Videnskabsmænd i Hundredetal kan henleve alle deres Dage i Selskab med deres Jævninger (Fellows), og det er naturligvis den hele menneskelige Kundskabs-Kreds med alle dens Hjælpemidler, som Videnskabsmændene af de forskjellige Fag stræber at tage i Øjesyn og vinde Forstand paa: Menneske-Livet først og fremmest med alle til dets Oplysning henhørende Tungemaal, ældre som nyere, men ogsaa den ydre Natur, med alle til dens Oplysning henhørende Fag, Mathematiken, Kemien osv. Saa tænker han sig, at Højskolen vil til Gjæster faa Mangfoldige, som ikke synes bedre at kunne anvende Tiden mellem deres Ophold paa Embeds-Skolerne og deres Indtrædelse i Embeds-Virksomheden, saa der altid er Ungdom nok tilstede, men ogsaa Ældre, som paa længere eller kortere Tid ønsker at høre eller omgaas med fremragende Videnskabsmænd. Hans eget Ophold sammen med Alumner paa Valkendorfs Kollegium, hans føromtalte videnskabelige Samliv med Sverdrup, Ørstederæ*), Treschow, Sibbern osv., ligesom Livs-Bevægelsen før, „da Steffens som et Lyn slog ned iblandt os“, og igjen hans eget Ophold i senere Aar i Trinity-College paa Englands-Toget havde givet ham en levende Forestilling om det mageløse Gjæstebud, der daglig vilde holdes paa en fri nordisk Højskole for ægte Vidskab.

Dog maa jeg her afbryde og kun tilføje, at endel Læsere ser sig vel i Stand til selv at købe: „Smaa-skrifter om den historiske Højskole“, af N. F. S. Grundtvig, som for faa Aar siden ere udkomne, og hvor selve Afhandlingen staar at læse ved Siden af flere af hans Afh. om den folkelige Højskole.

Til „Nordisk Kirke-Tidende“ leverede han fremdeles Bidrag, dels kirkelige Digte, dels Indlæg i Sagen om „Samvittigheds-Frihed i Danmark“, men forøvrigt var det en Sag af huslig Art, som rykkede ham nærmere og nærmere ind paa Livet, og fik Betydning for det hele

*) Skjændt en videnskabelig Modsetning mellem Grundtvig og H. C. Ørsted alle Dage vedblev, saa var de dog personlig kommet hinanden saa nær, at H. C. Ørsted medgav Grundtvig Anbefalings-Brev til de engelske Videnskabsmænd, da han skulde rejse derover.

Menigheds-Liv i Danmark og videre. Hans to Sønner var i Konfirmations-Alderen, og han vilde jo saa gjerne selv være Redskabet til deres Bekræftelse i Daabs-Pagten, og derom blev der nu brevvekslet imellem ham og Busck. Sommeren 1837 — kanske ogsaa i 38 — havde han med „Drengene“ gjæstet sin Ven i Bjergby, og det saa nu ud til, at han skulde komme til at tage derud for, paa en Maade som Buscks Medhjælp ved den enkelte Handling, at faa konfirmeret dem selv. Busck vedblev imidlertid at „haabe og bede i Jesu Navn“, at Gr. skulde forinden næste Høst komme ind i saadan statskirkelig Stilling, at han selv kunde i egen Kirke „bekræfte sine Børn i den atten Aarhundreder gamle Pagt“. Og saa laa det Grundtvig paa Sinde, at om han kunde faa sine Børn konfirmerede enten hos eller af en kirkelig Ven, saa kunde han ikke lade sine kristelige Venner i Hovedstaden være i den Vaande, de ikke nær saa let, som han, kunde undvige. Han ansøgte derfor Kongen om Tilladelse til at konfirmere sine egne og gode Venners Børn, og fandt Kongen ikke ugunstig stemt derfor, men da han vidste, at det nok fornemmelig vilde komme an paa Mynsters Erklæring, der nu var bleven Biskop over Sjælland, og han ingen Gunst havde af ham at vente, saa bad han Prindsesse Karoline Amalie (Kr. den 8des endnu levende Enkedronning) at tale et godt Ord for sig til Biskoppen og forberede Sagen. Det hjalp imidlertid ikke, for da Gr. den sidste Dag i 1838 indfandt sig hos Biskoppen for baade saa klart og indtrængende som mulig at forestille ham denne Hjerte-Sag, „da — siger han — fandt jeg ham ikke blot saa ubøjeelig, men saa bitter og fjendtlig, at jeg efter en timelang Samtale i Sofaen maatte gaa bort med en haanlig Afvisning, og, jeg nægter det ikke, i en oprørt Sindsstemning, som jeg frit gav Luft. Da jeg imidlertid paa den smukke Vinterdag for at tilbagevinde Ligevægten gik om ad Volden (Nørrevold) opigjennem Kongens Have (ved Rosenborg Slot), da faldt det mig ind, hvad Psalmisten synger om den Gud, som under baade Spurv og Svale en Rede ved sit Alter til at udruge sine Spæde, og da gik jeg rolig hjem og satte mine Tanker paa Rim, som ventelig endnu kan ses i én af de første Kirketidender for 1839“ („Kirkesp.“). Jo, Sangen findes der, den dejlige:

„Hvad kvidder I om, I Spurve graa!
 Saa sent i Kongens Have?
 Vil I for min Vaande Bod mig spaa:
 En Skat i Nyaars-Gave,
 En Svale-Rede, et Spurve-Skjul,
 Hvor Unger mine kan lege Jul
 Og fjedres til at flyve . . . etc.“

Paa Ansøgningen fik han i Kanselliet blot og bart Afslag. Og nu begyndte han da at tænke paa at søge sig ind i Stats-Kirkens Tjeneste igjen, og kunde det jo, da hans klarnede Anskuelse om den himmelvide Forskjel mellem Stats-Kirken som en verdslig Indretning og Kristi Menighed nu for en god Tid siden fuldstændig havde hævet Betæneligheden ved i Stats-Kirken at være sammen med Troens Modstandere. Men endda kunde der være Betæneligheder nok ved Tvangs-Forholdene derinde, og under 18de Januar 39 skriver han til Busck, vist ogsaa med Hensyn til Nytaars-Aften hos Mynster: „ . . . Endel har jeg jo døjet under alt Dette, men Gud være lovet, som ej lader os prøves over Evne og vil gjøre Udfaldet taaleligt, og har jeg end ikke haft Sind til noget bogligt Arbejde, har Vorherre dog alt imellem givet mig en Sang at more og trøste mig med, og jeg tvivler slet ikke paa, at vi skal leve og se gode Dage, som de kan falde heneden, saa det gjælder kun om at holde Pinen ud og bie efter Herren, om han end synes langsom“. Vartou Hospital var just i denne Tid paa-veje til at blive ledigt, da Pastor Wulf, der ogsaa havde været Gr.s Formand i Præstø, søgte sig bort, og paa Vartou havde Gr. „længe havt Øje — siger han — som den eneste Krog i Stats-Kirken, hvor jeg som kristelig oplyst Præst kunde udholde Stillingen, saa længe det skulde være, fordi jeg der ikke lettelig kunde finde mig tvunget til noget, der stred mod min Samvittighed, og havde dog Lejlighed til at udøve Præste-Embedet i hele dets Omfang og fremfor alt til at konfirmere alle de kristelige Forældres Børn, som ønskede det“. Sogne-Baadet betragtedes nemlig som løst i Kjøbenhavn undtagen for Daabens Vedkommende, og Ingen var tvunget til ham ved de kirkelige Handlinger, og Stiftelsen, hvor nogle hundrede gamle Mænd og Koner udgjorde hele Sognet, var

da ogsaa det bedste for ham med Hensyn til Tiden, som det levnedte til boglige Sysler.

Det varede ikke længe, at han ikke havde Sind til at tage fat paa noget bogligt Arbejde, for da Sognebaands-Sagen var falden i Roskilde Stænder-Sal med ringe Overtal, „altsaa var nær ved at sejre“, da skrev han, der ikke var Medlem af Forsamlingen, sit Skrift „Tale til Folkeraadet om dansk Kirkefrihed, savnet af N. F. S. Grundtvig“, et Skrift af en saa udmærket Livlighed og Klarhed og skrevet med et saa skarpt Hensyn paa Forholdene i det virkelige Liv, at naar det Skrift ikke, som mange andre af Grundtvigs, er i senere Aar udkommet paa any, da maa det alene tilskrives den lykkelige Omstændighed, at Folkets Ret til at søge den Præst, det vil, den er nu for længe siden vundet i Danmark. Grunden til, at Skriftet handler om Kirke-Frihed i det Hele, var den, at Lindberg havde indleveret et Forslag af den Udstrækning, men man beskar det, saa kun Sognebaands-Sagen blev forhandlet.

Samme Vaar finder vi Grundtvig ogsaa tilhøve, idet Prindsesse Karoline Amalie, der til en anden Tid lod sig foredrage Nordens Myther af ham, nu havde formaaet ham til at indfinde sig, for at historiske Samtaler kunde holdes hos hende. Ved den Lejlighed mindes jeg imidlertid om at fortælle, hvordan det længere tilbage gik Gr. hos Dronning Marie, der ved hans Afrejse til Præstø var saa henrykt over kans Forkyndelse. Da Gr. var bleven Kapellan ved „Frelzers Kirke — fortæller han — tog min Hofgunst Ende med Forskrækkelse, uden at jeg til dette Øjeblik (1863) har kunnet udspørge eller udgrunde, hvad der oprørte Dronningen i min Kabinets-Prædiken over anden Juledags Evangeliet om Kristendommens Forfølgelse, først med Vold, saa med List, saa med begge Dele, men dog alt forgjæves“. Om Besøgene hos Prindsessen skriver han til Busck ved Paaske-Tid 39: „Med de historiske Samtaler gaar det vel ikke slet saa glædelig som den første Aften, men dog meget bedre og livligere end nogen Forelæsning eller end man havde mindste Grund til at vente; de Tyske lære sig smukt til at forstaa Dansk og taale godt, at jeg foretrækker Danmark, da jeg ikke stræber at oppuste det“.

Biskop Mynster giver i sine „Erindringer“ en Frem-

stilling af Grundtvigs Ansøgnings-Historie om Vartou i den Smag, at det var egentlig ham, som bevægede den gamle Kong Frederik til mod sin Vilje at udnævne Gr. til Præst ved Vartou, derved, at han forestillede Kongen, at Gr. vilde gøre mere Skade udenfor Statskirken end indeni den. At Biskoppen har sagt dette Sidste, kan ikke betvivles, men ikke fra Gr. selv, men fra en anden Kilde*) har jeg det, at Kongen, jeg véd ikke om ved denne Lejlighed, havde sagt ved én af M.s uvenlige Bemærkninger om Gr.: „Ja, men det er en meget lærd Mand“, en troskyldig Yttring, hvorigjennem Kongens Hjertelag for Gr. umiskjendelig skinner frem. Grundtvig havde nu faaet Afslag i Kanselliet paa Begjæring om Tilladelse til ogsaa at forvalte Sakramenterne, men Kongen selv lod ham hemmelig vide, gjennem Kammerjunker Reedtz og Gr.s engelske Ven (hos hvem han gjerne — sagdes der — fik engelske Nyheder om Torsdagene) Legations-Sekretær Brown, at naar han vilde søge Vartou, skulde han faa det. Men Gr. vilde ikke søge det blot paa „hemmelige“ Efterretninger. Han gaar op til Kongen og mødte i Forværelset Wulf, som var oppe for at takke for god Befordring til Hellig-Gejstes i Kjøbenhavn og som fortalte, at Kongen til hans store Forundring havde spurgt, om han troede, Grundtvig, hvis han blev Præst til Vartou, vilde forstyrre Kirke-Freden. Da nu Gr. selv fik Kongen i Tale, sagde han ham straks, at han havde isinde at søge Vartou-Kaldet, men kun naar Majestæten vilde give ham Haab om at faa det. „Jeg giver aldrig noget Haab“, var Kongens korte Svar; men da saa Gr. gjentog: „Ja, saa søger jeg det bestemt heller ikke, thi jeg er nu for gammel til at holdes for Nar i Kanselliet“, da svarede Kongen meget venlig: „Ja, saa kan De jo give mig Deres Ansøgning“. Dertil erklærede Gr. sig villig og fik siden vide, at Kongen af Nænsomhed havde beholdt Ansøgningen hos sig selv, indtil han af Kanselliets Indstilling havde faaet at se, at der intet var i Vejen for Gr.s Kaldelse.

De 7 Aar, Gr. stod ved Frederiks-Kirken, maatte han vel forsaavidt kalde Trængsels-Aar, som han ikke blot

*) Mulig var det i Münsters „Erindringer“ jeg i sin Tid læste det.

fandt det vanskeligt at leve med Kone og Børn i Hovedstaden*), og det, som sagt, faldt baade ham og hans troende Tilhørere tungt at undvære Sakrament-Forvaltningen og en bedre Kirke-Sang, men baade kunde han sige, at han „hver Søndag forkyndte Evangelium saa frit som nogen Lærer i Apostel-Tiden“, og han kunde sige om disse 7 Aar i det Hele, at de „var langt fra at være ufrugtbare Aar; thi min Stilling var apostolisk nok til at bevise: jeg talte kun, fordi jeg troede; min frie Prædiken og Lindbergs Nordiske Kirketidende, som jeg med Lyst understøttede, banede aabenbar Vej for den ny Betragtning af den levende Kirke-Grund og den kirkelige Frihed“.

Et stort Udvalg af Grundtvigs „Prædikener i Frederiks-Kirken“ er efter hans Død udgivne af Pastor C. J. Brandt. Der er altid én, stundom to, ja tre Prædikener til hver eneste Søn- og Helligdag i Aaret. De er ulige kortere end dem i Søndags-Bogen og bærer det friske Præg af det levende Forhold, hvori han stod til en Kreds, der ogsaa aldeles frivillig havde sluttet sig til ham. Var der end videnskabelige Mænd som Magister Lindberg og Dr. P. C. Kierkegaard og endel unge Studerende blandt hans stadige Tilhørere, saa bestod dog Kredsen for en stor Del af jævne Haandværks-Folk, og Prækerne er vist tildels ogsaa derfor saa langt jævner end Søndags-Bogens, uden derfor at betegne nogen mindre Grad af aandelig Livlighed, Kraft og Fynd. Grundtvig har her aabenbar gjort store Fremskridt i den Kunst at skrive for Munden, det er, som man ellers taler. Da han altid gik fremad, er der ingen Tvivl om, at Folk, som

*) Understøttelsen fra Kongen og Busck m. m. var vel Noget, men dels var, efter hans eget Sigende, Økonomien hvad han mindst forstod sig paa, dels maatte Videnskabsmandens Bogkjøb sluge en god Del, især naar man tænker paa somme engelske Bøgers næsten fabelagtige Dyrhed i de samme Dage. Men Gjæld vogtede han sig vel for at gjøre, „fordi Gjæld gjør afhængig og tærer paa Livs-Kræfterne“. Man sporer dog ingen Mangel i hans Hus, naar man kom til ham, sagde Flere end Zenthen. Indtægten af de historiske Foredrag skal han have ladet tilflyde en meget trængende Ven.

maa gjøre Valg, bør helst kjøbe „Prædikener i Frederiks-Kirken (fra 1832—39)“. Hensynet til Livet, som det nu er, dets Vækst og Vilkaar, er her langt stærkere velgjørende tilstede, medens den overstrømmende profetiske Livs-Følelse tit har Overvægten i Søndags-Bogen. De fleste af Grundtvigs Tilhørere havde sikkert været inde i den pietistiske Lægmands-Vækkelse, og det Jag efter en udvendig Fuldkommenhed i Adfærd, især i visse Retninger, som er Pietismens Særkjende, havde han ogsaa Sigte paa, som naar han sagde (3dje Fastesøndag 1838): „Ja, mine Venner! vi skal indse, det er en stor Daarlighed at stræbe efter Skinnen og Skyggen af kristelig Fuldkommenhed istedenfor efter virkeligt Liv og levende Vækst i Kristo Jesu vor Herre; thi ligesom det usleste levende Menneske er et anderledes stort Kunstværk end den dejligste Billedstøtte, er et guddommeligt Kunstværk, saaledes er ogsaa den allermindste Grad af kristeligt Liv, som kun den Helligaand kan skabe, usigelig mere værdt end den allerreneste bibelske, men døde og magtesløse Tankegang, Ordfojning og Adfærd“. I denne Retning af „først det Indvortes!“ spore vi ogsaa Fremskridt hos Grundtvig gjennem de Aar, han stod i Frederiks-Kirken. — Denne Kirke havde ogsaa sin „Kongestol“, og der var Prindsesse Karoline Amalie hans stadige Tilhørerinde.

Fra 1839 til 1848.

Præst til Vartou 1839.

Det gik da i Opfyldelse, hvad Fuglene kviddrede for Grundtvig om „Nytaars-Aften“. Under 9de Juni 1839 læser vi i „Nordisk Kirketidende“:

„Pastor N. F. S. Grundtvig er kaldet til Præst ved Vartou Hospital i Kjøbenhavn til almindelig Glæde for hans Troes-Brødre i og ved Hovedstaden, som nu ikke alene kunne høre hans Prædiken, som forhen i Frederiks-Kirken, men kunne gaa til Alters sammen og faa deres Børn konfirmerede hos ham. Med Hensyn til Daaben er vi imidlertid endnu ikke hjulpe“.

Vartou Kirke kan fra Gaden af kun kjendes paa de meget høje Bue-Vinduer, to paa hver Side af Indgangen, da Kirken ikke er nogen fritstaaende Bygning, men er en Del af de meget store gamle Hospitals-Bygninger af rød Teglsten. Hovedindgangen til Kirken er fra Løngangs-Stræde paa den sydlige Side, men der er ogsaa en Indgang til Koret paa den modsatte Side, fra den store Gaardsplads, der er omgivet af Stiftelsens Bygninger, jeg mindes ikke ret om paa tre eller alle Sider. Prækestolen er over Alteret ligesom i Frederiks-Kirken.

Anden Søndag efter Trinitatis fremleledes han her ved Stiftsprovst Trydes Haand, som, sagde Gr. i Prækenen, var „ikke blot en Vennehaand fra længst forledne Dage, men ogsaa én af de Hænder, der endnu folder sig i vor Herres Jesu Navn og lyser den Fred, Han har givet, over Menigheden“, skjøndt Stiftprovsten i sin venlige Indsættelses-Tale ikke fortiede sin Uenighed med Gr. om Sognebaandets Løsning. Selv hilste Gr. med Herrens

Fred med Eder! og udlagde, hvor han kom fra og hvad han kom for. Om det Første sagde han blandt Andet: „Det være Eder vittterligt, at jeg kommer ikke fra nogen Sekt i aandelig og kristelig Forstand, thi jeg kommer netop fra den hellige almindelige Kirke, som varer alle Dage til Verdens Ende med én Herre, én Tro og én Daab, én Gud og Alles Fader: fra det Herrens Hus paa Klippen, som Han har lovet for, skal bestaa, trods Helvedes Porte, fra det Hus, der vel altid har været og altid vil blive Verden fremmed, men kan dog aldrig være Nogen fremmed, som virkelig troer, hvad vi Alle ved Daaben bekjende. Og hvor skulde man da med mere Sikkerhed end mellem Luthers aandelige Børn, som altid vil „gjøre hans Gjerninger“, kunne sige om den hellige almindelige Kirke: den er ikke langt fra Nogen af os! Er det ikke netop i denne Kirke Morten Luthers Navn skal være udødeligt og hans Minde velsignet, var det ikke i den, Gud gjorde ham til en Præst efter Melchisedeks Orden, saa han stod som uden Fader, uden Moder og uden Slægtregister, og maa det da ikke være i den, vi leve og røres og ere, saafremt vi har Luthers Barne-Tro og er døbte som denne vor Fader i Kristo vilde, ikke til hans Navn, men til Faderens og Sønnens og den Helligaands!... Jo visselig, i denne Kirke er derfor ogsaa jeg døbt og i den blev jeg Ordets Tjener, da jeg for henved tredive Aar siden indviedes midt iblandt mit Folk, men efter apostolisk Skik med Bøn og Haands-paalæggelse ikke i Morten Luthers, eller i nogen anden Mesters, Lærers, Biskops eller Konges Navn, end i Hans, som er det Altsammen, i vor Herres Jesu Kristi Navn, saa naar jeg kun har hjemme i den hellige almindelige Kirke og kommer derfra, da kan jeg ikke synes Nogen fremmed uden dem, ogsaa Luther og Kristus selv vilde synes fremmed, saa de kom til deres Eget, men deres Egne annammede dem ikke! Eller lad dem sige det de Tusinder, som tiere eller sjældnere have hørt mig i de syv Aar, jeg paa fri Haand forkyndte Evangelium, lad dem vidne, de ikke Faa, der hørte mig stadig og kjendte Herren og Fædernes Tro, før de saa mig. Lad dem vidne, om jeg forkyndte et andet Evangelium, end det, der lød for vore lutherske Fædres Øren!“ . . . Og hvad han kom for, det var da „egentlig sagt med det

Samme, thi fra den hellige almindelige Kirke kommer Ingen uden for at lyse Herrens Fred og Velsignelse over Huset aflevende Stene, som Herren kalder sit, og for at bygge paa den uforanderlige Grundvold, ikke Træ og Rør og Straa, men Guld og Sølv og Ædelstene“ . . . og i Sammenhæng hermed udtalte han sig om, hvad der af Embedsgjæringen ikke var ham tilladt i de Aar, da han forkyndte Evangelium paa fri Haand, og som han maatte længes efter, som de, der vente paa Morgen: „Uddelingen af de højværdige Sakramenter og guddommelige Naade-Midler efter Kristi egen Indstiftelse, thi derved ere vi blotte Redskaber i Hans Haand, som selv, i Daaben og Nadveren, skaber sig et Folk til sin Ære og opfostrer dem til Brødre og Søstre, til at leve med Ham, som Han lever med Faderen.“ Det var da altsaa ret egentlig hans Ærinde, „som Tjenerens i Dagens Evangelium at sige til de Budne: kommer, nu er Alting beredt, eller ogsaa at indbyde først Fattige og Krøblinger, Halte og Blinde, og siden Saamange, som Huset rummer, til den store Nadver, hvor man sidder tilbords med Abraham, Isak og Jakob i Himmeriges Rige“ . . . Og da han „kom fra den hellige almindelige Menighed, hvor baade Indgang og Udgang er fri, ja hvorfra Friheden ligesaalidt kan vige som Herrens Aand“, saa vilde han „naturligvis“ gjøre alle Forhold saa fri, som Stats-Kirkens Indretning tillader, „og jeg har den Lykke at staa paa den frieste Fod, der findes i Riget, men derfor tilegner jeg mig ikke mindre Tjenerens Ord i Dagens Evangelium: Nød dem til at komme ind! thi jeg ved godt, Han mener dermed ingen verdslig Tvang af hvad Navn nævnes kan, men Han mener hvad Han siger, at Inger kommer til Ham uden han drages af Faderen, og Faderen drager, som Han siger ved Profeten, med Kjærligheds Snorer, ligesom Apostelen skriver det er Kristi Kjærlighed, som tvinger os, saa naar Herren siger til sin Tjener: Nød dem til at komme ind for at mit Hus kan blive fuldt, da mener Han naturligvis kun med venlig Formaning og kjærlig Overtalelse. Ja, ligesom de to Discipler, der gik til Emaus, „nødte“ Herren til at gaa ind og blive hos dem og bryde Brød med dem, saaledes skal ogsaa vi nøde hvem vi faa i Tale paa Vejen ind i Herrens Hus, og det ej mindst med samme Disciplers Ord: det lakker ad Aften og Dagen

hælder! thi sandelig det var og skal fremdeles ej blot være Krøblinger og Syge og Udlevede, men ogsaa Unge og Stærke, som dermed lade sig nøde ind i Huset, hvor „Han giver dem Brød af Himmelen at æde“; thi vi føle det jo Alle, naar vi mindes derom, at vor Dag er stakket og vore Kræfter snart udtømte, saa vi trænge Alle højt til Nattely i Paulunet, hvis Nagler skal aldrig uddrages, og til en Nadver, som mætter i Sandhed, saa vi skal hverken hungre eller tørste evindeligt!“

Det var da en Mundsmag af „Opskriften“ til hans Indtrædelses-Præken, og den findes i „Aabent Vennebrev til en engelsk Præst“: en liden Udsigt over de kirkelige Tilstande i Danmark og Grundtvigs Forhold til dem, en liden Udsigt, som, Opskriften iberegnet, udgjør 28 Sider. I dette Brev berører han et Angreb paa Sognebaands-Sagen fra en Mand, som vel ikke blev „Grundtvigianer“, men kom dog i senere Aar. om ikke i et udvortes nært, saa dog i et meget venligt Forhold til Grundtvig. Det var Dr. Kalkar, dengang Overlærer ved Odense Latin-Skole, og jeg skal anføre et Par Ord fra Grundtvigs Omtale af Angrebet, fordi de Par Ord stiller hele Sognebaands-Sagen som ved et Lyn i den klareste Belysning.

„De husker vel endnu — skriver han til den engelske Præst — at i min „Tale til Folkeraadet“ kaldte jeg Lovtalen over det tvungne Forhold mellem Præst og Menighed Sognetvangs-Idyllen, og det har Hr. Doktoren meget rigtig opdaget var et „ironisk“ Udtryk, men paadutter saa mig, at jeg dermed har søgt at gjøre de kjærlige, velsignede Forhold latterlige, som burde og kunde være mellem Præst og Menighed, saa han kjender aabenbar slet ikke Forskjel paa en fri, hjertelig, og en tvungen, slavisk Forbindelse, kan slet ikke indse, at hvem man er hjertelig knyttet til, løber man ikke fra, fordi man har sin Frihed, og at hvem man ikke kan udstaa, bliver man endnu bittere mod, naar man bindes til ham.“

I samme lille Skrift ser man, at han da netop var bleven opmærksom paa Vilh. Birkedal, hvem han omtaler paa følgende Maade: . . . „Sogne-Friheden skulde paa samme Tid faa en ny Pen til sin Ære, der hører til de dygtigste, man dypper nordenfor Elben. Det er en ung Præst i Jylland, ved Navn Birkedal, mig hidtil al-

deles ubekjendt, som har gennemgaaet Forhandlingerne i Roskilde om Sognebaandets Løsning med en Djærvhed og Taalmodighed, en Kraft og Klarhed, der ikke blot spaar Sogne-Friheden en glimrende Sejer, men vor Litteratur en udmærket Prydelse.“

Den engelske Præst, han skrev til, var Dr. Wade i London, som indtil Paaske 1839 havde været Præst ved den engelske Kirke i Helsingør og som Grundtvig kaldte „en elskelig Mand, som var godt inde i vore kirkelige Forhold.“

Der var imidlertid en stor Fare, som ved denne Tid truede Menigheden inde i den danske Stats-Kirke. Efter Begjæring fra endel af Kjøbenhavns Præsteskab, med Stiftsprovst Clausen i Spidsen, var nemlig Alterbog-Sagen paany sat i Gang, og Biskop Mynster havde i frivillig Forening med Stiftsprovstens Svigersøn, „en plat Rationalist“, udarbejdet „Forslag til en ny Alterbog“, til tvungen Brug overalt i Kongeriget. I dette Forslag var ved Barne-Daaben selve Daabs-Pagten afskaffet, og det var ikke engang, hvad der vilde faldet de fleste Kristne tungt nok, tilladt, som det er i den engelske Stats-Kirke, at opsætte sine Børns Daab til de bleve voksne, men alle Forældre skulde, under daglig Mulkt, tvinges til at føre sine Børn til den splinterny Mynsterianske Daab. Her maatte da Grundtvig nødvendig rykke i Marken, og saaledes fik vi hans „Frisprog mod H. H. Biskop Mynsters Forslag til en forordnet Alterbog“. Dette højst lærerige Skrift giver os en Udsigt over Grundtvigs daværende Tankegang om alle de kirkelige Handlinger og om Alt, hvad dermed staar i Forbindelse: Barne-Daaben, Konfirmationen, Nadveren, Skriftemaal, Brudevielse og Ligbegjængelse, Tekster og Helligdage, Kollektter og andre Kirkebønner, Psalmebogen, Præstevielsen og Præste-Eden, Biske- og Kirkevielsen, Indsættelse, Landemode og Visitats. Men først og sidst gjælder Indsigelsen Mynsters Alterbog som **paatvunget** eller **anordnet** til Brug af **Alle**, da Grundtvig, naturligvis med Hævdelse af Sognebaandets Løsning ved Siden, undte Mynsters Tilhængere fuld Frihed til at benytte den med hvem, der frivillig sluttede sig til dem.

Den Mynsterske Alterbog kom dog aldrig i Brug. Sine to Sønner konfirmerede Grundtvig selv denne Høst.

Personlige Moder og Forbindelser*) m. m.

Til Magister Lindberg kom der en svare Hob Beseøgende, især af den „vakte“ og troende Del af Lægfolket, hvorfor han maatte bruge Nætterne sædvanlig til henved Kl. 3 til sin Virksomhed som Udgiver af Kirketidenden og som orientalistisk og numismatisk Videnskabsmand. Hans Deltagelse og Kamp for Lægfolkets gudelige Forsamlings Frihed og særdeles omgængelige Maade at være paa, gjorde ham nu til deres Mand. Men dels fordi Grundtvig havde offentlig, flere Gange, hævdet Forsamlingernes Frihed mod Forfølgelserne over dem, dels paa Grund af „Kirkens Gjenmæle“ og Sangværket og fordi han var den saa navnkundige Hævder og Forkynder af „gammeldags Kristendom“ i det Hele, holdt de nu ogsaa for det Meste paa Grundtvig. Og lidet bidrog vel heller ikke dertil den Højagtelse, Mænd som Lindberg og i det mindste et Par og sikkert ogsaa Flere af deres Ledere i Bondestanden kom til at bære for ham, ligesom de Fleste af de Præster, de yndede. Det var vel Enkelte lidt haardt at døje, naar han siger i „Tale til Folkeraadet“: „Vel kan Verden bedre lide de lystige Fyre, hvor gale de end gjøre dem, end de surmulende Heldører, hvor spage de end er, og jeg er selv i det Stykke lidt af et Verdensbarn, men at Folk, naar de har Lyst, ikke skal kunne samle sig ligesaa frit om Luthers Postil og Brorsons Psalmer, som om Flasken, Fiolinen og Kløverknegt, det gaar langt over min Forstand, og jo mere surmulende Folk er, des nødigere vilde jeg nægte dem deres eneste Fornøjelse, som jeg ikke indser kan skade Andre end dem selv;“ men dels var det jo sagt i et indtrængende Forsvar for deres Frihed og dels var nu Grundtvigs dype Alvor i Kristendoms-Sagen noget, der hos de Fleste var hævet over al Tvivl, selv om de syntes,

*) Jeg maa her gjøre opmærksom paa, at Grundtvig naturligvis kan have havt langt flere Forbindelser end disse, jeg fra forskellige Kilder kommer til at nævne. Hans før omtalte engelske Venner Legations-Sekretær Browns i Kjøbenhavn og Dr. Wades i Helsingør maa ogsaa her ihukommes.

at hans Modbydelighed for Alt, hvad der lugter af „Skinhellighed“, drev ham forvidt. Men komme til ham, som til Lindberg, det turde kun Faa. Der stod ligesom Skræk af ham, især fra før, da han sad midt inde i sine største videnskabelige Arbejder. I sin travle Virksomhed, Nat og Dag, kunde han da imellem være lidt braa (paa Dansk: „brad“) af sig, naar Nogen, han ikke kjendte, kom og afbrød ham og som han ikke netop fik Indtryk af, at der var noget Alvor med. Saaledes var der en Murer eller noget Lignende, som i Begyndelsen af Aarene Tredive en Dag gik op til ham og begyndte lidt kejtet med, at han syntes, det var saa bagvendt med Kirken nutildags. Gr.: „Naa, De vil kanske, at Spiret skal vende nedad — Dem skal jeg sende Bud efter, naar min Kakkellovn fejler noget“. Men kom der Nogen, som gav ham Indtrykket af, at det var Alvor med ham i hans Sjæls og Saligheds-Sag, da var han rigtignok anderledes. Jeg talte selv engang med en Mand, der som ganske ung Bonde eller Bondesøn fra Als i sin Sjæls Vilderede gik op til Grundtvig. Grundtvig hører lidt paa ham, lægger saa sin Pibe bort, lægger Haanden paa hans Skulder og taler saaledes for ham, at det lyste op for Sjælen og han med inderlig Taknemmelighed maatte komme den Stund ihu. Men en anden Gang kom der En, om hvem Gr. vidste, at han behandlede ikke sin Kone godt. „Man maa være Menneske før man bliver Kristen“, sagde Gr. til ham. En Kone kom en Dag og klaged over, at hendes Mand ikke tillod hende at gaa i Kirke saa tit hun vilde. Da lagde Gr. hende alvorlig paa Sinde, at det var Guds Vilje, at hun var sin Mand underdanig, om hun ogsaa maatte finde sig i at være borte fra Kirken imellem. Jeg er ikke ganske sikker paa, om det ikke var saa, at hun vilde gaa i Kirke baade Søndags Formiddag og Eftermiddag.

Engang fulgte han nogle Engelskmænd, som vilde se sig om i en af Strafanstalterne. Da begynder En af dem at tale til ham om, at Straffanger burde man først lære at bede Tolderens Bøn: Gud vær mig Synder naadig. Det at lære Folk til at eftersige det dybe Hjertesuk og kanske ogsaa Maaden, hvorpaa det blev sagt, gjorde et saa modbydeligt Indtryk paa Grundtvigs dybe Alvor i det Gude-lige, at han vendte sig tvertom fra Engelskmanden og berørte Indtrykket, han fik, i en Præken over „Farisæeren

og Tolderen“ (eller kanske 3die Søndag efter Trinit), mangfoldige Aar derefter.

En Mand, der ikke i mindste Maade var hengiven til Brændevins-Drik, tog sig en Dram, for at styrke Modet, da han en Dag skulde gaa op og tale med Grundtvig. Grundtvig kjender hans Aande og affærdiger ham øjeblikkelig: „Jeg taler ikke med Folk, som Brændevinet staar ud af Halsen paa“.

Det var nok den Sommer, da Grundtvig blev Præst ved Vartou, at han anden Gang havde Besøg af Pastor W. A. Wexels, der gjæstede sit Fødeland. Wexels havde for lang Tid tilbage været i Kjøbenhavn, og dengang var han ikke mere bekjendt, end at Gr. antog ham for en Præst af hernluttisk Retning. Jeg tror det var en af Fengerne (eller kanske Dr. Rudelbach), som da fulgte ham til Grundtvig. Wexels kom til at ytre noget, hvoraf Grundtvig sluttede, at W. maatte tro, at „Djævelens Børn“ kunde blive „Guds Børn“, og da Gr. spurgte W., om han virkelig troede det, „saa svarede jeg — fortalte Wexels engang — som jeg havde lært: Ja, naar de omvender sig“. „Djævelens Børn blive Guds Børn! Gud bevare mig vel!“ udbrod Grundtvig, gik hen, banked sin Pibe ud og talte saa ikke mere med ham.

Det var dengang, men nu 1839 blev Wexels modtaget med den største Venlighed og Forekommenhed.

Paa samme Tid — eller kanske det følgende Aar — besøgte ham ogsaa en ganske ung Seminarist Andresen, Sonderjyde af Fødsel, men Huslærer i Tvedestrand i et Hus, hvor Konen eller Bedstemoderen var Dansk og hvor man derfor søgte sine Huslærere paa et Seminarium i Fyen. Andresen, der var ikke uden digterisk Begavelse, vil være alle dem bekjendt, af Navn idetmindste, der véd af „Den norske Folkeskole“ fra omkring 1850, da han til sin Død (1853) var en af dens Medudgivere. Han var i 39 (eller 40) med et Sejlskib kommet til Kjøbenhavn og var endnu ikke noget inde i Grundtvigs „Anskuelse“, og kjendte kun endel Digte af ham, men havde dog hørt saa meget om ham, at han vilde til Vartou. Prædikanten svarede imidlertid saa lidet til hans Forestilling om den Navnkundige, at han maatte spørge, da han kom ud: Var det virkelig Grundtvig? Nej, Grundtvig var bortrejst, til Syd-Sjælland.

Næste Søndag tvivlede derimod Andresen ikke, og Mandag Formiddag gaar han ud til Gr., som endda boede paa Kristianshavn, i Nærheden af Frederiks-Kirken, i tredje Etage. Han ringer paa, og Gr. kommer selv ud i Skjorteærmerne. „Jeg takker for Prækenen igaar!“ siger Andresen. — „Naa, saa De var i Kirken — vær saa god!“ Saa kom de ind i et langagtigt Værelse, hvorfra man kunde se idetmindste noget af Vandet, og hvor der stod en Skrivepult, ved hvilken han staaende havde skrevet saa mangt et Blad. Hans Sønner sad i Bluser ved et Bord med Peder Syvs Kjæmpeviser foran sig. Gr. siger: „Der ser De mine Svende — nu kan I gaa, Karle“, og han var saa munter, venlig og hyggelig mod den unge Mand, at han blev der temmelig længe. Imidlertid kommer der en meget tyk norsk Provst*) ind, med Hilsen til Gr. fra Thorvaldsen, som holdte til paa Nysø Herregaard. Grundtvig vekslede nogle Ord med ham og siger saa: „Vil ikke Provsten være saa god at komme igjen og spise Middag?“ Den tykke Provst undskyldte sig og gik. „Det var nok en Madmand, det“, sagde Gr., — „ja, Dem ber jeg ikke komme her til Middag, men vil De ikke være saa god at komme her imorgenaften, saa gaar vi sammen i Danske Samfund“. Andresen kom naturligvis igjen og var bleven saa fortrolig med Grundtvig, at han havde vist ham endel Julesange, han havde skrevet, som Grundtvig nok beholdt fra det første Besøg, og som han syntes ganske godt om, men bemærkede om én, at den var „for polemisk“. Der blev drukket The, og Andr. saa ogsaa hans Datter Meta i den røde Kjole. I „Danske Samfund“ var den Aften ogsaa Øhlenslæger, for hvem Gr. forestillede Andresen, som derfor næste Dag gik op til „Digter-Kongen“, men fandt ham mere stiv at komme til end den anden Stormand. Grundtvig talte ikke den Aften i „Danske Samfund“, men, efter Beskrivelsen, rimeligvis nuværende Biskop P. C. Kierkegaard, som kom meget til Grundtvig og havde endog gjort „det levende Kirke-Ord“ for endel til Gjenstand for sin Disputats til Licentiat-Graden.

Da Andresen byder Farvel, siger Grundtvig: „Søfolk rider nu ikke altid den Dag de sadler; derom De bliver

*) Pavels fra Sandefjord.

længer hernede, maa De være saa god at besøge mig igjen“. I Huset forærede Gr. ham sine „Prøver af den Gammel-Danske Rim-Krønike“ i omarbejdet Skikkelse, hvori han ogsaa fik hans Haandskrift i Ordene: „Til Hr. Andresen fra Forfatt.“

Andresen var ikke den eneste unge Lærer, Grundtvig havde indladt sig med. Endnu medens han var i Præstø besøgte ham saaledes som ganske ung den senere i Danmark saa bekendte Rasmus Sørensen. Grundtvig havde ham engang hos sig i hele tre Dage. Det blev imidlertid en stor Fusentast, der senere angreb Grundtvig for hans Bestræbelser for kirkelig Frihed inde i Stats-Kirken og forlod ganske den kirkelige Udvikling i Danmark. Den nævnte Mand kom, førend Omslaget, imellem til Grundtvig ogsaa i Kjøbenhavn. Allerede nu var der kjendelig flere og flere af Danmarks især yngre Præster, som sluttede sig til ham. Fengerne — vel især P. A. — havde tidlig lært at elske og højagte ham baade for hans saa kjærlige Forhold mod deres gamle Fader, der var Sognepræst til Frelsers Kirke, da Grundtvig dér var residerende Kapellan, og mod hans hele Hus, og for hans store Arbejdssomhed, hans store Kundskaber og hans Færd i det Hele. P. A. Fenger mindedes ogsaa i ældre Aar med Tak og Paaskjønnelse, hvorledes han trods sine omfattende Arbejder var saa imødekommende og tillod, at de Unges Besøg blev hyppigere og hyppigere. Boiserne havde ogsaa kommet i Huset og der modtaget den Betragtning af Troes-Ordet og Daabspagten i det Hele, som idetmindste to af dem alt for længere siden — fra 1839 regnet — havde offentlig stræbt at gjøre gjældende og F. E. Boisen alt med stor Dygtighed f. Eks. i Stykket om „Dr. Jaage og hans Doktor-Disputats“, der stod i Nordisk Kirketidende for 1837. De var imidlertid nu ude i deres egne Virkekredse som Præster. — Til Præsten Johan Hahn i Hyllested stod Grundtvig i et særdeles hjerteligt Forhold, og denne havde skrevet et Skrift: „Hvem er de rette Lutheraner i Danmark?“, der vel kan have sine Brøst, men fortjener visselig endnu at læses.

Dr. P. C. Kierkegaard og Pastor Oldenborg begyndte i 1839 et „Theologisk Tidsskrift“, hvori de hævdede Grundtvigs Betragtning af „Kirke-Ordet“ med al Magt. Dr. Kierkegaard, som opholdt sig i Kjøben-

havn, kom ogsaa i Grundtvigs Hus, og Grundtvig leverede Bidrag til Tidsskriftet, — hvorom senere et Par Ord.

Forholdet mellem Grundtvig og hans Disciple var meget frit, saa de ingenlunde fulgte ham i Alt. Saaledes var Fengerne, idetmindste Ferdinand, ivrig i Missions-Sagen, som Grundtvig vel ogsaa igrunnen var en Ven af, men han ansaa Tiden endnu langt fra moden til den Gjerning.

Hagen, Præst i Medolden, havde alt som Kandidat for mange Aar siden hjulpet Psalmer og Sange ogsaa af Grundtvig ud paa Børnenes Tunger og var personlig kjendt med ham. Ogsaa Mau — bekjendt som Forfatter især i „opbyggelig“ Retning og med en vis Dragelse over til det gudelige Røre i Sverig, navnlig ved Schartou, — kom, skjøndt ikke „Grundtvigianer“, i Grundtvigs Hus. Oftere mødtes man i Huset med Stud. theol. Sigfred Kristian Ley, der aldrig tog Embedseksamen, men oversatte fra Latin Ansgars Levnet og udgav den gammel-danske Rimkrønike fra Sorø Kloster, hvortil Grundtvig leverede Fortsættelse. Lidt hensynsløs, som han var*), blev Ley snart Skolemestrene paa Landet en slem Torn i Øjet, og det var under deres Angreb paa hans Stykker om Skolen i Nordisk Kirket., at Grundtvig rykkede ud med sit før omtalte Stykke: „Er Troen virkelig en Skolesag?“ nærmest foranlediget ved Rasmus Sørensen, der kryt havde skrevet mod Ley. Rasmus Sørensen besøgte endnu mod Slutningen af Trediverne Grundtvig, for jeg mindes, at en Nordmand i min Ungdom fortalte, at han en Aften havde været hos ham, og da var just Mau og Sørensen der, og vistnok Flere. Grundtvig syntes at have Fornøjelse af at sætte Mau og Sørensen op imod hinanden i en Ordveksling ved Bordet.

„Min Ven som ikke Mange,
Discipel uden Svig“

kaldte Grundtvig den siden som Præst, Skolemand og Sagamand i Danmark saa navnkundige Ludvig Kristian Müller. Indtil han i 1837 blev Præst i Jylland, (hvor han ogsaa blev Seminarie-Forstander i Snedsted) var

*) Hans Forsøg paa at skrive Dansk aldeles efter Udtalen gjorde blandt Andet hans livlige Stil tit hel besynderlig.

denne djærve og vennesæle, blonde og barhalsede, kraftige, unge Mand jævnlig Gjæst i Grundtvigs Hus. Levende be-sjælet af Kristendommens og Nordens Aand havde han tillige lagt sig saaledes efter de østerlandske Sprog, at man kaldte ham dels den ebraiske, dels den syriske Müller, ligesom lidt senere den islandske.

„Med aabent Bryst for Sangen,
Med Hjerte for min Tro“,

som Grundtvig sang om ham i 1851, havde han alt i 1831 udgivet „Danske Højtids-Psalmer“ (samlede), som i 1848 var naaet frem til 8 Oplag, ligesom han rundt omkring sig hos de Yngre udbredte Sandsen ogsaa for oldnordisk Aand og Sprog.

Og saa var det da Aands-Kjæmpen Lindberg, ogsaa i det Udvendige en Kjæmpe at se til, skjøndt han var legemlig svækket ved alt sit Arbejde. Det lader til, at han, da de ugentlige Sammenkomster i Rudelbachs Tid var forbi, ikke saa hyppig kom til Grundtvig; men det slutter jeg af Yttringer fra Grundtvigs Side, hvori netop hans Venskab for ham paa det stærkeste udtaler sig, i Brevene til Sibbern i Nordisk Kirketidende. Grundtvig vilde imidlertid naturligvis ligesaalidt staa inde for hvert Ord, Lindberg skrev, som han krævede, at Lindberg skulde billige hvert Ord, han selv skrev. Og engang véd jeg, han var meget misfornøjet med Lindberg. Det var da Lindberg havde — angaaende vor Landsmand — besvaret Spørgsmaalet: „Er Elling Eilsen rettelig kaldet til at forkynde Ordet?“ med Ja. Det var i 1837 — og i sin Misbilligelse havde Grundtvig ogsaa udhævet, at Lindberg havde lagt Vægt paa, at Vedkommende var udgaaet med Velsignelse fra en Hernhutter som Biskop Bugge i Throndhjem. Hvad Lindberg svarede, véd jeg ikke; men om der saaledes var en enkelt Gang en liden Uenighed mellem dem, saa elskede, som sagt, og højagtede Grundtvig dog paa det Inderligste denne sin djærve Ven og Vaabenbroder, „der ikke blot stod mig ærlig og trofast bi, men stillede sig højmodig og djærv i Gabet, saa hele Hadet og hele Hoben efterhaanden faldt paa ham“, og Grundtvig agtede tillige den udmærkede Videnskabsmand i ham, vist højere end Lindberg selv.

Blandt andre yngre Mænd, som traadte i Forbindelse med Grundtvig, maa nødvendig nævnes Frederik Barfod og senere Prof. Fr. Hammerich*). Begge kom nok ofte i hans Hus, idetmindste blev Barfod ret hjemlig der. Til hans „Brage og Idun“ vedblev Grundtvig at levere Bidrag, og i samme Tidsskrift finder vi et Vidnesbyrd fra svensk Side om Grundtvig, der fortjener at nedtegnes, skjøndt det er givet af en Mand, med hvem det tog en helt anden Retning end Grundtvigs. Det er af nys afløde gamle Domprovst Wieselgrén i Gøtheborg. I et ejendommeligt lidet Stykke om Grundtvigs førømtalte Afhandling angaaende „et fælles nordisk Universitet“ fortæller han, at han engang sammen med dengang Superintendent i Sachsen Dr. Rudelbach tilbragte hos Grundtvig „en af de herligste aftenstunden, mit minne førvarer från Sveriges og Danmarks hufvudstäder; den hann (naaede) midnatten. Jag har aldrig kent en sådan skald i konversation; hvarje tanke var som en indgifvelse, hjärtat låg i hvarje ord.“ Til samme Tidsskrift leverede Grundtvig i 1839 bl. A. ligesom Førstegrøden af sine Føredrag og Sange til det nys berørte „Danske Samfund“, et Selskab, som snart vil blive videre omtalt. Her leverede han ogsaa senere „Vølunds Værksted“, (eller sin Tale og sit Kvad ved Indvielsen af et Lysthus i Sydsjælland for Thorvaldsen) „Den danske Rimkronike paa Plattysk“, et stort Stykke om „Beowulfs-Drapen“ og Storkvadet: „Menneskelivet“, der begynder i Menneskets Navn:

„Aandepustet fra det Høje
gjorde mig til Jordens Drot“,

samt et Kvæde til Nordens Ungdom, hvori han blandt Andet siger:

. . . „Thi vær saa god,
Du unge Blod!
Mig Øre laan
Trods Hum med Haan
Af hundrede Magistre!

*) Om C. J. Brandt allerede dengang kom til Grundtvig, véd jeg ikke.

Ej Fjer de fat
 Faa i min Hat,
 Blir end de nok saa bistre;“

og endelig det store Kvæde „Til mine Børn“, hvoraf jeg kun kan hidsætte følgende Kjernetanker om Livet og Livs-udviklingen, som han ønskede at fremkalde hos den fremvoksende Slægt:

„Et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord
 Som det, jeg vilde ej med Kongers bytte,
 Opklaret Gang i ædle Fædres Spor,
 Med lige Værdighed i Borg og Hytte,
 Med Øjet, som det skabdes, himmelvendt,
 Lysvaagent for alt Stort og Skjont hernelen,
 Men med de dybe Længsler velbekjendt,
 Kun fyldestgjort af Glands fra Evigheden.
 Et saadant Liv jeg ønsked al min Æt
 Og pønsed paa med Kraft at forberede,
 Og naar min Sjæl blev af sin Grublen træt,
 Den hvilte sig ved „Fadervor“ at bede.
 Da følte jeg den Trøst af Sandheds Aand,
 At Lykken svæver over Urtegaarden,
 Naar Støvet lægges i sin Skabers Haand
 Og Alting ventes i Naturens Orden:
 Kun Spiren frisk og grøn i tidlig Vaar,
 Og Blomster-Floren i den varme Sommer,
 Da Modenhed imøde Planten gaar
 Og fryder med sin Frugt, naar Høsten kommer!
 Ved dette Lys, for mine Øjne klart
 Som det, der rinder op i Morgenrøden,
 Jeg ser med Gru i Døgnets Skolefart
 Til Gravens Mulm et Væddeløb med Døden“ o. s. v.

Skjont Forholdene ved Religions-Friheden i Danmark, ved Friskoler og Folkehøjskoler og fremforalt ved den opvaagnede Livsaand, uden hvilken Intet vilde hjulpet, er i mangfoldige Kredse blevne ganske andre, især under den opvakte Landalmnes stigende Opofrelser for en fri, levende og folkelig Livs-Oplysning og Dannelse, saa vil det store Kvæde — ja netop derfor, nok blive fremhjulpet til videre Udbredelse i den nordiske Læse-Verden.

Helvegerne var rimeligvis allerede paa denne Tid kommet i Berøring med Grundtvig, da det neppe var langt ude i Fyrretierne, at Fr. Helveg prækte imellem til Aftensang i Vartou. Han prækte langtfra paa Grundtvigs Maade, men dog med en ungdommelig fuld Hengivelse til det, han talte om. Ellers prækte gjerne Grundtvig selv, fra han blev Præst til Hospitalet, to Gange hver Søndag (Kl. 10 og Kl. 2), undtagen paa et Par Tider af Aaret, naar Kirken, efter gammel Forordning eller Vedtægt, til Aftensang benyttedes af Kandidater fra Pastoral-Seminariet. Jeg troer dette varede til 1846. Senere prækte han kun til Højmesse.

I hans Hus kom der nu, som vi har set, mest yngre Mænd, men det var dog ingenlunde blot Mænd, han omgikkes. Han fandt selv sin Huskreds „saa idyllisk, som ingen Huskreds uden ægte Kvindelighed kan være.“ („Brage-Snak“.)

At Gunni Busck var hans allernærmeste Ven, har Læseren vel mange Gange set, ligesom vi senere skal lære at kjende Grundtvigs Forhold til sin Broder. Til sin Svoger Pastor Glahn i Kjøbenhavn stod han ogsaa i det venligste Forhold.

Lindbergs Svoger Simonsen, dengang Student, nu Gaardejer ved Throndhjem, kom ogsaa i Grundtvigs Hus, og idet vi atter nævne Lindbergs Navn, mindes vi om, at til hans Kirketidende leverede Grundtvig i 1839, foruden en oplysende Afhandling om Daabs-Pagten, der var et Brudstykke af de „Kirkelige Oplysninger“, han arbejdede med, to værdifulde Stykker: „Den kristne Kirke og Stats-Kirkerne“, en historisk Udsigt, og „Det mundtlige Guds-Ord og den hellige Skrift“, der, gennem to Nummere, med Klarhed og Udførlighed udvikler, hvad Overskriften lover, og „for de svage Brøders Skyld“, til Slutning behandler Sagens Forhold til den augsburgske Konfession, og fremhæver, at „Morten Luther bestandig beraabte sig paa Kirken“, hvor „Guds Ord“ skal findes tilligemed Sakramenterne, og paastaar, ligesom Apostelen Paulus, at Evangelium maa „høres for at troes“. I det første af Stykkerne fremhæver han, hvad han saa tit har gjentaget, angaaende sin „Oplysning“, at han ikke gjør den til Et med Fælles-Troen, saa „alle dem, der har den Tro, vi alle skal bekjende, og

er derpaa døbte, dem erkjender jeg for Medkristne, hvoraf de saa udlede og hvorpaa de bygge vor fælles Tro, men vil kun venlig meddele dem, hvad jeg véd er sandt, hvad der i Fristelses-Tid er uundværligt og til alle Tider, i Liv og Død, oplysende, trøsteligt, velsignet“. At han dog vilde antage som Nadvergjæster Folk, der i Øjeblikket var døbte paa en ændret Daabs-Pagt, dersom de siden vedkjendte sig Menighedens, ser vi af „Frisproget“, hvor han siger, at en Romer-Katholik turde han meddele Alterens Sakramente, naar Vedkommende blot vilde modtage det af ham, men ikke en Græker, før han vedkjendte sig vor Daabs-Pagt“, da Grækerne ved Daaben tilspørges med det saakaldte nikænske Symbol.

I 1834 skal Grundtvig engang hjemme have sagt, at han var glad for, at han ikke var kommet med i Stænderforsamlingen og der kommet til at stride for Sognebaandets Løsning, da han vilde kommet til at stemme sammen med Mange, som i Troes-Sager var hans Modstandere, og det vilde forvirret Hovederne paa Folk. Men han havde dog, ved at foreslaa Professor Clausen, at de skulde arbejde sammen for gjensidig Frihed inde i Stats-Kirken, under Udviklingen af denne Gjensidigheds Gavnlighed og Frugtbarhed givet vigtige Bidrag til at bringe en Smule Klarhed ind i de forvirrede Hoveder, og da Sognebaands-Sagen med ringe Overtal Stemmer var fældet i Roskilde Folkeraad i Slutningen af 1838, skrev han i Februar 1839 i „Kjøbenhavns-Posten“ et Digt til Frihedens Talsmand, hans gamle Ven Etatsraad Treschow, et Kvæde, (optaget i Nord. Kirketid. Nr. 7 1839) som til en Kampfælle, skjøndt de ikke vare troesenige. Deri hedder det blandt Andet:

„Havde ej vi begge To
Givet fri hinandens Tro,
Fri hverandres Tanke,
Hvordan skulde vi i Nord
Skiftet mangt et Venneord
Gjennem Aar i Banke;
Trods saa mangen Drivesky,
Trods saa megen Forskjel ny
Været end de Gamle.

• Ja, vi kjæmped for de Smaa,
Som sig selv end ej forstaa,
Hver med sine Vaaben,
Kjæmped, skjøndt ej ens i Tro,
For de ømme Hjerters Ro
Og for Barne-Daaben;
Hjertet sejrer dog tilsidst,
Derfor barnlig mindes vist
Vi i Kjæmpevisen.“

„I Danske Samfund“ og ved Konge-Skiftet.

Just som Grundtvig selv i Vaaren 1839 gik og pønsede paa Stiftelsen af „et historisk Selskab i levende Retning“, ja havde allerede gjort Udkast til et offentligt Foredrag om „Historiens Forhold til Livet“, kommer (uden at Grundtvig husked det straks: netop 2den April) nogle Sendemænd op til ham og melder, at endel yngre Landsmænd havde besluttet at oprette „et levende folkeligt Selskab“, og beder om hans Raad, og „Danske Samfund“ vælger ham da til sin Formand.

Selskabets Formaal blev at virke ved Tale og Sang og Samtale til en munter og venlig oplivende Oplysning om det danske Folkeliv og den danske Folkelighed. Grundtvig lagde klarlig an paa at begynde saa jævnt som muligt; thi om det Folkelige sagde han blandt Andet, at „vi kan lade det staa ved sit Værd, om der er noget Originalt (Oprindeligt) ved det danske Folkeliv, saa Spørgsmaalet er kun, om der er noget Menneskeligt ved os, som falder os naturligt“, og her stod han jo lige ved Modersmaalets Betydning og maatte da nok sige, som der staar i en af hans mange Viser til Samfundet:

„Med det Stive os forpiner
Tysker og Latiner.“

En liden Prøve paa hans lugne Tale i det nystiftede Samfund maa jeg dog give, og vælger et Stykke om Holger Danske. Han fortalte, at Aftenen i Forvejen

havde en Dame sat hans historiske Bekjendtskab med Folkelivet paa en farlig Prøve ved ganske pludselig at spørge ham: Naar kommer Holger Danske, eller er han her allerede? Denne Dame var uidentivl ingen anden end Prindsesse Karoline Amalie selv; thi det hedder i Skaalsangen for hende ved Kroningen næste Aar:

„Prindsessen udspurgte en graanet Skjald
Om Dannemarks kronede Dage,
Hun spurgte med Vid og med yndigt Smil:
Naar kommer vel Holger tilbage?
Dejlig er Dronning-Stolen.“

Grundtvig havde svaret, aabenbar lidt overrasket, som han ellers ikke saa let blev: „Ja, er han her ikke, saa kommer han dog vist med det Første.“*) Men i Besøg havde han da idetmindste været i Danmark, da baade Ingemann og Grundtvig havde talt med ham, og det er netop Grundtvigs Møde med ham, jeg her vil lade ham selv fortælle, som i Danske Samfund 30te Maj 1839, hvorved vi maa komme ihu, at den omrejsende saakaldte Kunstgartner — som straks bliver omtalt — naturligvis er „den latinske Skolemester“, Latinen er Hyben-tornen, Abildtræet er Folkelivet og Knopperne er det fremskydende Ungdomsliv i Danmark. Talen melder da, som vi straks faar se, at Holger virkelig er kommen, og i Slutningen, som er hvad jeg vilde meddele, hedder det:

„Hvad nu Holgers Nærværelse angaar, da behøver jeg neppe at erindre, at det er med ham, som med alle Aander, der ej lade sig begribe og randsage, men kun fatte og benytte, saa han rækker os vel alle venlig Haand, som der staar i den ny Vise (Ingemanns), naar vi ærlig gjør ham samme Skjel, men han smutter os paa Timen mellem Fingrene, hvis vi vil partere ham. Ønske vi derimod at have et Billede af ham for Øje, da tjener han os gerne dermed, og det er kun en gammel Overtro, at han bestandig lader sig se i en gammeldags Brynie med et stort Slagsværd, for den sidste Gang jeg mødte ham,

*) Digteren Welhaven raabte engang til en Dansker ved denne Tid paa sit gode Bergensisk: „Hvor kan I gaa og vente paa Holger Danske! I har ham jo lyslevende i Grundtvig!“

havde han ikke andre Vaaben end en Have-Saks og Gartner-Kniv, og fortalte mig, han var en Søn af vor gamle Urtegaards-Mand og havde i mange Aar rejst udenlands paa sin Kunst, men var nu kommet hjem for at tage sig af den gamle Storhave, som han aldrig kunde glemme. Jeg spurgte ham da naturligvis, hvordan han havde fundet den, og halv med Smil, halv med lidt Ærgelse fortalte han mig da, at Køkkenurterne fandt han langt mangfoldigere og tildels meget bedre end i hans Barndom, og Blomster-Florene vilde han heller ikke laste, skjøndt han ønskede lidt færre Tulipaner og Georginer; men Abildgaarden var rent forkvaklet. „Især,“ sagde han, „er det baade til at le og græde over, som der er handlet med det gamle Træ, der i min Faders Tid bar de liflige Iduns-Æbler, for, mens jeg var borte, kom her en omrejsende Italiener, som kaldte sig Kunst-Gartner, og fik Lov til at raade for Haven, og skjøndt han førte adskilligt Godt med sig, gjorde han dog kun Væsen af en vissen Torn, som han forsikkrede var et ægte Skud af de guddommelige Romeres Stamtræ, den over al Verden berømte Hybentorn ved Tiberbroen, og den indpodede han meget omhyggelig i den gamle Abild. Det saa jo hæsleg ud, men var det blevet derved, havde Ulykken dog ikke været saa stor, da den Vissenspind nok tog sig i Agt for at vokse, men havde den Karl ikke saa det fortvivlede Indfald, at det skulde lade som den hellige Kvist skjød hvert Foraar, derfor pillede han Knopperne af den gamle Abild, saasnt de kom frem og satte dem paa Tornene“.

„Ha, Ha, tænkte jeg, slap det derud? og jeg vilde just spurgt ham, hvad han nu vilde gjøre ved den kildne Sag, men saa var han forsvundet, og det var mig i Grunden ogsaa det Samme med Svaret, for da Holger er kommet hjem, faa de romerske Antikviteter og Relikvier nok alle sammen deres Rejsepas en af Dagene“.

3dje Desember 1839 døde gamle Kong Frederik den Sjette. Da der samme Aften skulde holdes Møde i „Danske Samfund“, meldte Grundtvig, som nok skulde talt, at Budskabet derom var ham for nyt endnu til at han kunde samles med de Mødende. Senere gjenlød ikke blot „Danske Samfund“ af Grundtvigs Sange over

Kongen, men „Nordisk Kirketidende“ meldte i Februar 1840, at da allerede var der udbredt 20,000 Eksemplarer af Konge-Sangene ude iblandt Folket, ligesom „Danske Samfund“ nu ogsaa paabegyndte Udgivelsen af ældre og yngre Sange forøvrigt, der ogsaa fik stor Udbredelse over Riget. Ogsaa af Grundtvigs Taler ved Konge-Skiftet kan man se, at han, med al sin inderlige Kjærlighed til Kong Frederik, ingenlunde var blind for, men udtalte endog udtrykkeligt, at „Kong Frederik den Sjettes Dage var til alle Sider, saa de kan tænkes fortsatte paa de forskjelligste, skarpest modsatte Maader“, men han dvæler dog baade i Sang og Tale ved Kongens egen jævne Danskhed, ved hans Yndest for Skjalde og Sagamænd, ved hans Menneske-Kjærlighed, og atter især ved hans Kjærlighed til Bonden, hvis Stavns-Baad han løste som Kronprinds og som han i ældre Aar bænked i Folkeraadet og opkaldte saaledes „den frie Folke-Stemme af Aarhundreders Dvale“. Og Sjællands Bønder kom jo ogsaa og bad om at maatte faa bære Kongens Lig fra „Friheds-Støtten“. Derfor sang Grundtvig:

„Han bænked saa højt sine Bondemænd
I Raadet blandt Herrer og Grever,
At mens der er Maj i vor Bøgeskov,
Hans Minde i Hjerterne lever“,

og atter:

„Hans Bønder ham bar
Som Valdemar,
Som Frode om Land med Taare klar!“

„men med den glædelige Forskjel, at det var et døende Folk, der bar Frode og Valdemar til Graven, men det er et opstaaende Folk, der bærer Kong Frederik den Sjette“.

Mens Kongen endnu laa paa sin Ligseng skrev A. Munch i ungdommelig Ubetænksomhed en Sang, som han indrykkede i det kjøbenhavnske „Fædrelandet“, hvori han sang om, at vi Norske var Trælle*), mens vi var politisk sammen med Danmark, og om, at

*) At den norske Bonde var under Foreningen i det Hele langt friere stillet end den danske, som havde Herremandspidsken over sig, er en historisk vitterlig Sag.

„Fredriks Jordeklokke er Danmarks Morgensang“ —

„Mens tusind Øjne tindre og tusind Hjerter slaa
Til Friheds første Akkorder, som gennem Luften gaa.“

At høre slige Toner midt under Savnet af en Konge, som hans Hjerter saa inderlig elskede, harmede og bedrøvede naturligvis Grundtvig, som ovenikjøbet ingen større menneskelige Friheder ventede af en „Konstitution eller af de saakaldte Liberale“ end en Enevolds-Konge, med den frie, netop, som sagt, af Kong Frederik fra de Døde opkaldte Folkestemme ved Siden kunde skjænke. Under det harmelige Indtryk satte han sig da hen og nedskrev gennem et Par og tyve Vers „Tanker, fremkaldte ved Læsningen af Nordmanden A. Munchs Digt i „Fædrelandet“ i Anledning af Frederik den Sjettes Død“, men dette Grundtvigs hjertelige Kvæde er neppe blevet trykt. Om Harmen bryder frem imellem, er det dog ikke i det Hele holdt i en rolig Tone. Det lyder lidt efter Mindelsen om hvad vi har anført af Munch:

„ . . Har Du ej bedre Toner ved Sjette Fredriks Død,
Da Harpen knus og kast den i Fossens dybe Skjød!
Og frygted jeg, at Gjenklang de fandt i danske Havn,
Ved Himlen! da jeg skammed mig ved mit Dane-Navn!

Men nej, o nej! jeg véd det: som Fredriks sidste Bøn
Har været vist for Danmark og for enhver dets Søn*),
Saa har hver ærlig Dansker med Sjælens dybe Sorg
Hert Dødens Budskab lyde fra Fredriks Kongeborg.

. . . Dog tro mig, naar de bringe ham ud af Aksels By,
Sig hæve tusind Øjne fra Kisten op mod Sky,
Og tusind Øjne tindre, naar Toget gaar forbi,
Men det er Barnets Taare, som blinker tung deri!

I Riddersalen ligger den gamle Konges Lig,
Og trindt om Kongeborgen hans Børn nu flokke sig;
Saa stille, lydløst vandre de om i sorten Hal,
At se de elskte Træk, som de mer ej skue skal.

For dem har og Betydning den Jordeklokkes Klang,
For dem den og betegner en yndig Morgensang;

*) Paa sin Dødsseng bad Kong Frederik saa indstændig, at man vilde ihukomme de Fattige i Vinterkulden.

Den synger om hans Morgen, om Evighedens Lys,
Hvortil ham Englen vækked ved Dødens milde Kys*).

Hvad Norsk og Dansk kunde være for hinanden havde han jo selv erfaret under Venskabet med Georg Sverdrup og Andre og under det inderlige Broderskab med Haalogalændingen Hersleb, og Danmark og Norge og Norge og Danmark var i saadanne Kredse jo altid „Tvilling-Riget“, hvis Fælles-Lykke ligesindede Nordmænd og Danskere var ligegode om at ønske og at ville være med at forberede. At Grundtvig, uden at nævne noger af Vennernes Navne, kommer hin Samværs-Tid med Vemod ihu netop ved et Nordmands-Kvæde, som det berørte, er let at skjønne, og han synger blandt Andet:

„ . . . Ja Mindet om de Dage, om denne skønne Tid,
Afpreser Danskens Øje saamangen Taare strid.“

Dog, det maa være nok herom.

Grundtvig havde selv været med, hvor Folkeskaren gik ind og saa paa Ligsengen Kong Frederik for sidste Gang, lige under Julen:

„Ding, Dang,
Klokkerne ringe for Kongens Lig.
Sidste Gang
Til vi skal mødes i Himmerig,
Saa jeg Ansigt hans
I Voksløys-Skin
Med dødbleg Kind!
Forgjængelig er al Verdens-Glants!
Ding, Dang,
Klokkerne ringe for Kongens Lig.
Ingen Sang
Stiger for Sjælen til Himmerig!

*) Det er den eneste Gang, i alle Fald siden Grs yngre Dage, at jeg har hørt eller set det Udtryk: „Dødens milde Kys“ hos ham. Thi „Liv og Død er Arve-Fjender“ og

„Døden er den sidste Fjende,
Vi med Gud skal overvinde,
Gud med os skal træde paa!“

Hvorfor dog saa tyst,
 Som Hver og En
 Var Stok og Sten?
 Ved Ordet kun blir for Sjælen lyst.

Kulsort
 Højeloft-Salen er som en Grav,
 Immer fort
 Stirre de Stumme paa Løjbænk lav;
 Hvor er Livets Røst
 Med dæmpet Klang
 I Vemods-Sang
 Med trillende Taare: Hjertets Trøst!

Iskold
 Over os farer nu Dødens Haand,
 Hedenold
 Var ej saa blottet 'som vi for Aand. . . .

Lydhør
 Vandrer paa Marken fra Arildstid,
 Ej han dør,
 Om han end daaner i Dødens Strid;
 Det er Hjarne-Skjald,
 Lys-Alfers Sang
 Og Harpe-Klang
 Indskyde ham Gladhjems Tonefald.

Tunghør
 Slægten er blevet for Livets Røst,
 Hovedør
 Søger i Grav den for Døden Trøst.
 Men nu vendes Blad,
 Halleluja!
 Med Hefata;
 Hærskarernes Sang gjør sjæleglad.

Jul, Jul!
 Kimer, I Klokker, for Kongens Aand,
 Lege Skjul
 Lyster den vel i sin Skabers Haand“ o. s. v.

Sangen findes i „Nordisk Kirketidende“ og ender med Udsigten til Danmarks „Vaar“:

„Med Blomstervang
Og Fuglesang
Da grønnes vor Skov til Gyldenaar!“

Til Lig-Prækenen over Kongen havde Mynster opgivet som Tekst: „Miskundhed og Sandhed skal bevare en Konge, og ved Miskundhed understøtter han sin Throne“, hvorom Gr. sagde fra Prækestolen, at „vel er det en egen Sag med anordnede Tekster tit Ligprækenen over Konger og Fyrster, saa dem maa man til forlade straks, naar man vil være Sandhed tro, men hvem der skal tale ved Frederik den Sjettes Grav kan aldrig ønske sig bedre Indgangs-Ord end disse“, thi Miskundhed og Sandhed bevarede ham alle hans Dage, de skal bevare hans Navn og de skal bevare hans Sjæl evindeligt. Hans Udtalelse om det Sidste tror jeg nok manges Læser gjern ser, at jeg nedskriver Størstedelen af, idet dog Fristelsen maa overvindes til at nedskrive endnu langt mere af den righoldige Tale:

„ . . . men jeg siger: Miskundhed og Sandhed vil ogsaa bevare Kongens Sjæl evindeligt.

Vistnok er det ikke Kongens eller vor egen Miskundhed og Sandhed, men alene Guds, der kan bevare en Sjæl, og vi tro, at Guds Naade og Sandhed er født paa Jorden med Jesus Kristus, saa der er intet andet Navn under Himmelen givet Menneskens Børn, Høje eller Lave, at saliggjøres i, og jeg har i Frederik den Sjettes levende Live stræbt at tjene, at takkes og at prise ham saaledes, at jeg ej skulde svigte eller fortrøne vor himmelske Konge, Jesus Kristus, som lønner sine troe Tjenere med det evige Liv, saa jeg kan umulig nu, da Kongen er hensovet, fristes til at prise ham salig paa min Troes og Kristi Evangeliums Bekostning. Hverken siger jeg derfor, at Kongens egen Miskundhed og Sandhed kan bevare Hans Sjæl, heller ikke, at jeg véd, hvad neppe stod klart for Kongen selv, hvormeget han troede paa Vor Herre Jesus Kristus, men jeg siger dog ikke blot, at Kong Frederik den Sjette, opdraget i en dels for Himlen ligegyldig, dels aabenbar vantro Tid, og en Hader af al Hykleri og Falskhed og af al Strid om Troen, og ligegyldig for Skindet, at han havde Skin af langt mindre Tro og Guds frygt, end jeg er vis paa, der var i

hans Hjerte; at naturlig Naade og Miskundhed, menneskelig Sandheds-Kjærlighed, Ærlighed, Oprigtighed og Trofasthed udgjør et Hjertelag, uden hvilket al Kristendom er tom og luftig, død og magtesløs, og udgjør et Hjertelag, som tækkes Gud, hvorsomhelst det findes, og skal finde Bod for alle Brøst og Mangler i Hans Naade og Sandhed, som elskede Verden saa, at han hengav sin enbaarne Søn, for at hver den, som tror paa ham, skal ikke fortabes, men have det evige Liv. Salige ere de Barmhjertige! siger Herren, thi dem skal times Barmhjertighed, og salige ere de Fredsommelige! thi de skal kaldes Guds Børn, og salige ere de, som hungre og tørste efter Retfærdighed! thi de skal mættes, og ligesom Han selv forsikrer, at hvem der er af Sandhed, hører Hans Røst, saaledes vidner Hans Apostel i samme Aand, at kun de skal fordømmes, som ikke vilde annamme Sandheds-Kjærlighed, og derfor er jeg vis paa, at hvad der end kunde fattes i Kongens kristne Tro og vitterlige Tilegnelse af Guds Naade og Sandhed i Kristo Jesu, saa vil dog Guds Miskundhed og Sandhed, ja Vorherre Jesus Kristus, saavist bevare Hans Sjæl evindeligt, som han var den naadige og barmhjertige Konge, den ærlige, sanddru og oprigtige Sjæl, baade Hans Ord og Gjæringer, gennem mer end et halvt Aarhundrede, i Modgang og Medgang, vidnede saa klart, som de kan vidne om Nogen af os, Han visselig var! Derfor lader jeg det ikke blive ved Ønsket for vor elskede Konges Sjæl og Salighed, som alle Kristne nødvendig dele med mig, men siger med velberaad Nu, at Han, som lever i vort Hjertes Pris, Han „hvilser sødt i Paradis!“ thi netop fordi jeg véd, det er mer end alle mine Medkristne tør sige, netop derfor skal jeg sige det, da jeg tør, og ej tillade, det tages for en blot Taler-Blomst, hvad der er mit Hjertes glade Vished, hvorom jeg ej kan eller vil tvistes med Nogen, men som jeg hverken lader mig fravriste eller kyse til at dølge, da jeg, uden den, maatte, som en Kristen*), staa tavs ved den Konges Grav, jeg saa inderlig ærede og elskede, kunde umuligt sagt, at Miskundhed og Sandhed bevarede ham. Nej,

*) Som Borger og Dannemand kunde han nemlig endda havt Noget at sige, men ikke med Glæde dvælet ved det kongelige Levnetsløb.

mine Venner, jeg maa nødvendig idag som altid sige, at den er ilde bevaret, som bliver fortabt, og vedkjende mig den Tro, at det kun er i Kristo Jesu Gnds Fred, som overgaar al Forstand, forvarer Hjerter og Tanker, saa kun fordi jeg tror, at Guds Miskundhed og Sandhed vil bevare Kong Frederiks Sjæl evindeligt, kun derfor kan jeg med Glæde dvæle ved Mindet om, hvordan de bevarede Ham under Levnetsløbet og vil bevare Hans Navn i en højlovlig Ihukommelse til de sildigste Slægter.

Amen! i Vorherres Jesu Navn, Amen!“

Hele Kirke-Talen og hans øvrige Taler og Sange ved Kongens Død findes samlede i „Kjærminder til Kong Frederik den Sjettes Krands 1840“, paa én nær, der dog findes i „Nordisk Kirketidende“ ligeledes 1840.

Af Kong Kristian den Ottende ventede Grundtvig ikke uden Grund alt Godt for Danmark, hvortil ogsaa bidrog, at dengang Grundtvig i sin Ungdom var nær ved at fortvivle under Ligeegyldigheden rundt omkring ham ved Arbejdet paa Rigs-Krønikerne, da fik han ganske uventet Trøst og Opmuntring fra Prindsen. Det glemte han da heller ikke ved Konge-Skiftet at fortælle i „Danske Samfund“.

Og Prindsessen, som nu var blevet Danmarks Dronning, Karoline Amalies Deltagelse for Danskheden er før omtalt, og hun tog sig i Kjøbenhavn ogsaa af Fattig-Folks Smaaabørn, idet hun, paa egen Bekostning, oprettede „Dronningens Asyl“ for dem, og senere oprettede hun „Dronningens Asyl-Skole“ for de større Børn, hvor de skulde blive paa levende Maade bekendt med Kristendom og Danskhed. Disse Indretninger stillede hun under Grundtvigs Opsyn, og om Jule-Aften plejede baade han og Dronningen i Aarens Løb at være tilstede en Stund i Børne-Kredsen. Da han i Asylet talte Jule-Aften 1839, udtalte han, hvorledes han følte under Barne-Sangen „med Fryd, at den er dog i Grunden overstaet, bortdampet som Røgen, den ulyksalige Tid, som havde ingen Jul, ingen Himmel, ingen Engle, ingen barnlige Glæder, født i Paradiset, og det gjenlød velsignet i mit Hjerte:

„Velkommen igjen, Guds Engle smaa,
Fra høje Himmelsale.“

Nytaars-Aften talte han i „Danske Samfund“ over Fortid, Nutid og Fremtid under Billedet af Himmel, Jord og Hav . . . „Fortiden er mig som Himlen, der hvælver sig over os og drager os underlig til sig som vort oprindelige Fæderneland, baade Livets og Lysets hemmelige Udspring, men er saa stor og ophøjet, at vor Virksomhed kan ikke naa den, vor Daarskab ej skade og vor Visdom ej nytte den, saa vort Forhold til den forandres kun ved Lys og Mørke, og dette Forhold er os vigtigt ej for Himlens, men kun for vor egen Skyld. Ja, saaledes betragter jeg Fortiden, der jo for Mange er ligesaa øde og tom, som den synlige Himmel for de Blinde og for os Alle i en bælgmørk Nat, men er ikke desmindre for alle sine Kyndinger med aabne Øjne et himmelblaat Kjærminde-Dyb ej blot med utallige Stjerner, men med Underværket i Tidens Fylde selv med Sol og Maane til Liv og Frugtbarhed i Aandens Verden, saa hvad der, som Glemsel, Vankundighed og Selvklogskab afbryder vor historiske Forbindelse med Fortiden, foraarsager aandelig det samme Tab, som Blindhed og Mørke legemlig ved at skjule Himlen og dermed hele Verden i dens Storhed og Glands for vore Øjne . . .

Nutiden, eller det nærværende Øjeblik, forekommer mig som Jorden, den eneste Gjenstand for egentlig Besiddelse, den faste Grundvold for alle Bygninger, og Skue-Pladsen for alle de store Begivenheder, som virke afgjørende og efterlade sig kjendelige Spor, fordi den er det Nærværende og Haandgribelige, Moder-Skjødet og Grav-Højen for Alt hvad der vokser og visner, fødes og dør. i bestandig Vekselvirkning med Menneskens Børn. Til Nutiden som til Jorden staa vi derfor, alle vore Dage, enten vi vil eller ikke, i det tætteste, mangfoldigste og mest indviklede Forhold, og her er det Liv eller Død, det fremfor Alt gjælder om, thi derpaa beror det aandelig med Nutiden, som legemlig med Jorden, om den skal tjene os eller vi tjene den, saa hvem der tænker, de ved at drive med Strømmen kan faa Held til at vende den, tage lige saa mærkelig fejl, som hvem der vilde opsætte sin Virkning paa Jorden til efter sin Død.

Fremtiden, som de underlige Tvillinger Lykkens og Ulykkens dunkle Moder-Skjød, ligner endelig i mine Øjne Havet, det immer bevægelige og foranderlige, snart blikstille eller let bølgende, snart oprørte og brusende Hav, der ligesaa naturlig vækker dybe Længsler og stolte Forhaabninger, som det skrækker de Fejge og opsluger de Dristige, men er altid hvad der udvider vor Synskreds i det Uendelige. Det gaar derfor Mange med Fremtiden ligesom de rette Land-Krabber med Havet, at de, fordybede i det nærværende Øjeblik, kun hører dunkle Rygter om Fremtiden og ændse den ikke, medens det dog ene er Frygt og Haab, der sætter os i en virkelig Forbindelse med Fremtiden, som med Havet, og da nu Frygt og Haab er de store Driv-Hjul i al menneskelig Virksomhed, bortfalder den nødvendig i samme Grad, som Fremtiden taber sin Betydning og sine Tillokkelser for os.“

Denne Betragtning anvendtes saa naturligvis paa Forholdene i Danmark. — Nytaars-Dag i Kirken talte han over Ordene hos Paulus: Det Gamle gik forbi, se Alt er blevet nyt, hvorved han blandt Andet udtalte:

„ . . . Ja, mine Venner! vel har Ordet om det Ny i Pauli Mund en langt dybere Betydning end jeg her kan forbinde dermed, naar jeg skal tale Sandhed om Fornyselsen hos os; thi han taler aabenbar om det gamle Menneske med alle dets vildfarende Begjeringer, som det Forbigangne, det Afklædte og Aflagte, og om det ny Menneske, som er Herren fra Himlen, der vil bo i sine Troende og vandre i dem, saa der oprinder et nyt Levnetsløb i Sandheds Retfærdighed og Hellighed; men dog mener han dermed ingenlunde, at den gamle Menneske-Natur, som Gud skabte fra Begyndelsen i sit Billede og efter sin Lignelse, at den skulde være aflagt og tilintetgjort hos de rette Kristne, der ikke mere leve deres eget Liv, men Hans, som er død og opstandet for os. Nej, Gud sendte sin Søn, født af en Kvinde, ikke til at fordærve, men til at frelse Mennesket, ej for at tilintetgjøre, men for at gjenløse og oprejse den faldne Skabning, saa det Ny i Kristo Jesu er ogsaa en Fornyse af det Ældgamle, som skrevet staar: Udsender Du din Aand, da skabes de, og Du fornyer Jordens Skikkelse, ja derfor kalder den samme Apostel vor Daab Igjenfødselsens og Fornyselsens

Bad, hvori de Troende fornyes efter hans Billede, som skabte os.“

Om Folkelivet og Fornyselsen deraf skal vi snart faa se en nærmere Udtalelse, men vi skal dog hidsætte den Yttring af ham i denne Præken, at „hvor godt end det ægte Danske og det Kristelige kan forbindes og forenes, saa maa de dog hverken forblendes eller sammenlignes, thi saa højt som Himlen er over Jorden, er ogsaa Jesus Kristus over alle andre Konger, hans Aand over alle Folke-Aander, og hvad Evigheden er mod Tiden, det er Guds-Riget, Han har stiftet og opholder, mod de bedste Verdens-Riger.“

I denne Præken mindede han ogsaa om Spejderne i det høje Norden, hvor Solen om Vinteren en Stund er borte, som, „saasnart de paa Bjergene skintede Solen, blæste i Lur for dem paa Sletten og i Dalene, som da straks, før de endnu med deres egne Øjne saa Glimt af Morgenrøden, dog holdt Julefest med Glæde over Solhverven, der spaaede et nyt Aar med Vaar og Sommer og Høst, og ligesaa trøstig, som man kan vide, disse Spejdere forkyndte hvad deres Øjne saa, uden at ændse de Tvivl, der kunde næres, og de ubesvarlige Indvendinger, der lod sig gjøre, indtil Alles Øjne saa det Samme og hele Skabningen frydede sig i den gjenfødte Sols Straaler, ligesaa trøstig forkynder jeg det kristelige og det danske Tvilling-Nyaar, som alt er oprundet i Aandens og Hjertets Verden, sikker nok paa, at om en liden Stund vil alle danske kristelige Hjerter føle og alle tilsvarende Øjne se det Samme, som jeg, og at allerede nu vil mange Hjerter fryde sig og mange Øjne tindre ved Forkyndelsen deraf, som Noget, Hjertet i os alle ahner, Aanden over os alle bekræfter.“

Og skjøndt vi senere skal i et særskilt Stykke omhandle Folkelighed og Kristendom, som Grundtvig udviklede deres indbyrdes Forhold, saa skal Læseren dog heller ikke blive foruden en liden Meddelelse af, hvad han om Folke-Livet tildels saa særdeles oplysende talte paa Kronings-Dagen i sin kristelige Vennekreds i Vartou. Teksten var 1ste Joh.: „Vi véd, at vi er overgangne fra Døden til Livet, thi vi elske Brødrene“.

„Disse Ord af Dagens Epistel vil vi, kristne Venner! dvæle ved og anvende paa os, ikke i deres allerdybeste,

apostoliske Mening, saaledes som vi kan slutte os til den fra ham, de oprindelig tilhøre: den Discipel, som Jesus elskede, Kristi Kjærligheds Apostel Johannes, men i deres næstdybeste Mening, saaledes som vi alle kan bære den, og med Tak til Gud føle, de udtrykke en glædelig Sandhed“.

„Ja, mine Venner, det er aabenbart, at naar Johannes i Sendebrevet til de Kristne siger: vi véd, vi er overgangne fra Døden til Livet, thi vi elske Brødrene, da mener han den store kristelige Overgang fra den aandelige Død, som er Syndens nærmeste Sold, til det evige Liv, som er Guds Naadegave i Kristo Jesu, og ved Brødrene mener han det kristelige Broderskab, vidt adspredt paa Jorden men Medborgere i Himlen, Alle besjælede af Kristi Aand og elskende hverandre, ligesom han elskede sine Venner og satte Livet til for dem, og følede sig i denne Kjærlighed forenede med Herren til at leve ved ham, ligesom han lever ved Faderen, og I véd det, kristne Venner! at Kjernen i al min Prædiken er „det evige Livs Ord“, at vi maa gribe det, ligesom vi ere grebne af Kristus; men hverken kan vi med Sandhed sige, at vi alt har grebet det, heller ikke var det Vejen dertil, om vi vilde fornægte og ringeagte vore naturlige Følelser og det Menneske-Liv, vi nærmest har tilfælles med Folket, vi naturlig tilhøre. Meget mere gjælder det i alle Maader, hvad Apostelen Paulus skriver, at hvem der ikke bærer Omhu for sine Egne, er værre end en Vantro; thi Kristendommen er ingenlunde sat til at fordærve, men til at helbrede Menneske-Naturen, og jo bedre Kristne vi derfor er, des menneskeligere og kjærligere vil vi findes i alle Forhold, og des dybere vil vi føle, at vi maa være Mennesker, før vi kan blive Kristne, og at hvem der foragter Guds mindste Gave, faar aldrig den største, hvem der ikke skjønner paa det timelige Menneske-Liv, Gud gav os fra Begyndelsen, kan aldrig værdiges det evige Liv, som Gud i Tidens Fylde skjænkede os med sin enbaarne Søn, da han tog vor Natur paa sig og blev Menneske som vi, i alle Maader, kun uden Synd.

Derfor lad os i denne Stund dvæle ved Betragtningen af det Liv, der ligger os alle nærmest, det naturlige Menneske-Liv, som vi har tilfælles med alle Danne-mænd, og derpaa anvende Apostelens Ord: Vi véd, vi

ere overgangne fra Døden til Livet, thi vi elske Brødrene, takke Himlens Gud, fordi Han har opvakt dette Folkeliv ligesom af Døde, og nedbede Hans Velsignelse over det, og over Ham, der skal betragtes og æres som Hovedet for det aandelige Legeme, vi og vore Medborgere udgjøre, over Kristian den Ottende, som idag salves og krones til Danmarks Konge af Guds Naade.“

„Først vil vi da komme ihu, hvad det har at sige med et saadant Folkeliv, fælles for alle ægte Medborgere, at det er en levende Deltagelse i de Tilbøjeligheder, den Tankegang, det Tungemaal, det Fæderneland og dets Skjæbne i Tidens Løb, vi har tilfælles med hinanden, men ikke med noget andet Folk under Himmelen, et Liv altsaa, der udspringer af en naturlig Kjærlighed mellem Nærpaa-rørende og føder igjen et Broderskab og en Fædernelands-Kjærlighed, som er det Ædleste og Yndigste, der naturlig kan findes paa Jorden, og fører til den bedste Helte-Bedrift under Solen, som er kjærlig Selvopofrelse for Broderskabet.“

„At nu et saadant Folkeliv er en stor Guds Gave, ja, den største næst det evige Liv, det ses allerede deraf, at Broder-Kjærligheden ogsaa er dette Livs hellige Rod og velsignede Frugt“ o. s. v.

„Ja, mine Venner, lad os dog aldrig glemme det, men have det bestandig klarere for Øje, at Menneske-Livet ligner sig selv og følger de samme Love paa sit laveste, som paa sit højeste Trin, saa det er altid „Aanden, som gjør levende“, ligefra det Aandedræt, hvormed Livet naturlig begynder og ender hos Enhver af os, til den „Faderens Aand“, som i vor Herres Jesu Navn er udsendt til os med det evige Liv, saa vi var store Daarer, om vi tænkte, at der midt imellem kunde findes et Liv, vel langt ringere end det Kristelige, men dog ogsaa langt højere end det, vi ved Aandedrættet fører, Enhver for sig, uden at dertil hørte et eget Aandepust fra det Høje, kort sagt, at der kunde være et Folkeliv paa Jorden, uden at der var en tilsvarende Folkeand, hvormed det skabes og opholdes. Saadanne Daarer ere imidlertid vi faldne, syndige Mennesker, at skjøndt vi kom tillive før vi vidste det, vilde vi dog indbilde os, vi raadte selv for vort Liv, dersom ikke Døden overbeviste os om det Mod-satte, saa hvad der er Syndens Sold, er ogsaa en Oplys-

ning, alle Syndere behøve, for at give Gud Æren og takke ham for Livet, hos hvem dets Kilde er, og det maa da ikke undre os, at Gud har faaet liden eller ingen Tak for det naturlige Liv i sin bedste og yndigste Skikkelse, som Folkelivet er, indtil Døden lærte os, at et Folk lever ligesaalidt af sit Land og sit Tungemaal, sine Love og Indretninger, som Mennesket lever af Brød alene, uden et Ord, som udgaar af Guds Mund og aander Liv i Støvet, mætter de Levende med Velsignelse. Kun Døden har da lært os at skønne paa Livet som en Guds Gave, men Lærdommen vilde ikke nyttet, dersom ikke Livet var vendt tilbage, thi ogsaa her gjælder det, at de Døde kan ikke prise Herren; og hvorledes skulde vi kunne takke Gud for det ny Liv, som rører sig i vort Modersmaal, i Fædernes Minde og i Alt hvad der angaar os som et eget Folk med „sine forordnede Tider og sin Boligs beskikkede Grændser“ uden ogsaa at udbede os den Guds Velsignelse, hvormed det ligesom gjenfødte Folkeliv ene kan opholdes, vokse og udvikle sig til Gavn og Glæde for os og de kommende Slægter, og naar skulde vi alvorligere og inderligere gjøre denne Bøn, end paa Dagen, naar vor ny Konge salves og krones.

Er det nemlig Aanden, som gjør levende, Folke-Aanden, som skaber og opholder Folke-Livet, hvad kan da som Dannemænd være os vigtigere, end at denne Aand maa besjæle Majestæten paa Danmarks Throne, besjæle vor uindskrænkede Konge, der umulig kan have Magt og Myndighed til at gjøre meget Godt, uden ogsaa at have den til at gjøre meget Ondt, til at hemme som til at fremme, til at forbitte som til at forsøde Folkelivet.“

Saa udtalte han sin Glæde over, at Kongen mellem Sprogene af den hellige Skrift valgte dette til Tekst ved sin Kroning og Salvning: „Saa tog Samuel Olje-Hornet og salvede David midt imellem hans Brødre, og Herrens Aand kom heftig over ham fra den samme Dag og fremdeles“. „Vistnok — fortsætter han — kan vi, som oplyste Kristne, hverken mene, at den Hellig-Aand med det kristelige Liv skjænkes uden ved Troen og Daaben, heller ikke tilskrive vore kirkelige Lærere og Tilsynsmænd den Fuldmagt til at salve, som Gud kun gav Israels Ypperste-Præster og Profeter i det gamle Testamente; men naar vor Konge betragter Folket som sine Brødre,

da er Folkets Hjerte hos Ham, og naar Kongen ønsker og beder, at Herrens Aand maa komme heftig over Ham med Kraft og Visdom fra det Høje . . . naar Kongen ønsker det og vil, at vi derom skal forene vore Bønner med Hans, da kan og maa vi trøstigt sige Amen, visse paa, at netop Folkets gode Aand, som skaber, nærer og opholder Folkelivet, vil komme heftig, komme vældig over Kongen fra denne Dag og fremdeles. Ja, mine Venner, de er alle Herrens Aander, de Vældige i Magt, som staa for Hans Ansigt og udrette som Engle Hans Ærinde, idet de høre paa Hans Ords Røst, og hvor Kongen og Folket bede Herren om Hans Aand til at oplive, oplyse, styrke og opmuntre, styre og raade, forbinde og forene dem i broderlig Kjærlighed, der sender Han dem den af sine Aander, som Han véd, de af Naturen har Lyst til og kan have tilfælles, og det er nødvendig Folkeaaenden, der, som en usynlig, men virkelig Livskraft, har fra Begyndelsen skabt deres Tungemaal og alt det Fælles og Folkelige i deres naturlige Tankegang, deres gamle Sæder og Bedrifter, Sange, Love og Indretninger, thi kun denne Aand kan de Alle have tilfælles, styrkes og oplyses af, til at fortsætte Folkelivet, gaa deres afstukne Vej og udrette deres beskikkede Gjerning til Skaberens Ære. Den Aand, som er over alle Engle og har, som det hørdes paa Pindse-Dagen, alle Tungemaal i sin Magt, Faderens egen Aand, den Hellig-Aand, Han kan vistnok det Samme og langt mere end det; thi Han kan forene alle Folkefærd til Et i Kristo Jesu, med evigt Liv og himmelsk Lys; men hvor er det Folk paa Jordens Kred, som enten helt eller dog for største Delen havde Sind til ej at leve deres eget Liv, men Hans, som er død og opstanden for os! Dog selv om der fandtes et saadant mageløst Folk, der alle med én Mund bad Faderen i Jesu Navn om Hans Hellig-Aand, saa vilde han dog sende sin Engel som Forløber og Herold at berede Herren Vej, og det vilde blive Folkets Aand og Engel, thi kun forgjæves har Hedninge-Folkene tænkt, de kunde tilegne sig Israels Fortrin og Forjættelser for dette Liv, saa deres Konger kunde være som David, deres Sangere som han og Asaph, deres Prædikanter som Profeterne og Herrens Forløber hos dem som Døberen, der af Moders Liv var fyldt med den Hellig-Aand. Der staaer skrevet: Israel er Hans

Forstefødte og Han har ikke gjort saa ved noget andet Folk, og vil vi ikke tro det, men som Folk sætte os ved Siden ad Israel, da række vi kun forgjæves efter hvad vi umulig kan naa, og gaa glip af vor beskikkede Del, men vil vi nøjes med Hans Naade, hvis Kraft fuldkommes i vor Skrøbelighed, da opvækker han hos os den Aand, som fra Arildstid var over vore store Mænd, Konger og Lovgivere, Helte og Sangere, saa baade vi og vort Modersmaal udvikles til Alt hvad vi af Naturen er skikkede til, og hvor da Længslerne er for dybe til derved at opfyldes, vil Øret findes opladt for det store Evangelium, og Hjertet forberedt til at fatte det evige Liv, som Guds Naadegave i Kristo til Alle som tro, uden Forskjel paa Jøder og Græker, Skyther og Barbarer.“

„Og se, mine Venner! Dette er aabenbar begyndt at ske, før vi vidste det, thi ligesom Aandernes Aand, der udgjødes over Apostlerne, kjendtes derpaa, at Han havde alle Tungemaal i sin Magt, saaledes kjendes hvert Folks Aand derpaa, at han har dets Modersmaal i sin Magt, og saa vist derfor som vort Modersmaal, gennem mange Aarhundreder forsømt og foragtet og til aandeligt Brug næsten aldeles dødt og magtesløst, i den sidste Tid er levnet op og udfolder daglig mere af sin Dybde, Rigdom og Skjønhed, udtrykker bestandig bedre og mere levende det Høje og Dybe, saa Folket føler, at det udtales med deres Tunge, saavist er ogsaa Fællernes Aand kommet over os og er Sjælen i alle vore Bestræbelser for at vække og styrke Folkelivet og i al vor Kamp med det Fremmede, der under Aandens Fravær og Folkedøden indsneget sig i Tungemaal og Tankegang, Sæder, Love og Indretninger.“

Det var nu meget mere, Grundtvig talte, om Folkelivet og om Folkeaanden i denne Præken, der var usædvanlig lang til at være af ham, men derom maa henvises til det lille Skrift: „Skjalde-Blik paa Danmarks Stjerne“. Hvad her er anført, har jeg imidlertid troet at burde optage saavidt helt, da det forekommer mig saa særdeles velskikket til hos Læsere, der har Forudsætningen for at forstaa det, at kaste Lys paa Grundtvigs hele folkelige Kamp og Virksomhed. Et Par Udtalelser tror jeg dog endnu at burde medtage, og den ene er, at „var Riget saa ulykkeligt at faa en Konge, som ej besjæledes af dets Aand, ej elskede dets

Modersmaal og ej stræbte at læmpe Landets Love og Indretninger og hele sin Regjering efter Folkets Hjerte, „da kunde vel de Kristne, som har fundet en evig Trøst, give sig tilfreds, og et Folk saa roligt som det Danske nøjes med at sukke, men Livet var dog forbittret, Kjærlighed og Enighed mellem Folket og en saadan Konge umulig“. Og den anden Udtalelse var, at det danske Folks Aand er „Barnlighedens Aand“, og den er vel langt fra at være af de Glimrende, der enten forbavse eller indtage Verden, men at den er den Elskeligste af alle skabte Aander, det føle vi af Naturen, det lære vi af Erfaringen og det bekræfter Sandhedens Aand overalt, hvor han virker. Det er vistnok sandt og Erfaringen stadfæster det kun alt for klart, at naar et barnligt Folk forlades af sin Aand, da bliver dets Færd barnagtig, men Aandløshed er jammerlig i alle sine Skikkelser, og naar Verden dømmes, at den Barnagtige dog er den mest fortvivlede og hjælpeløse, da har Gud ogsaa i dette Stykke gjort Verdens Visdom til Daarlighed; thi Han, af hvem al Faderlighed i Himlen og paa Jorden bærer Navn, har i onde og gode Dage behandlet os som Børn og faderlig antaget sig vor Sag, saa Prøvelsen blev efter Evne og Udfaldet mer end taaleligt, Udfaldet glædeligt“. Og Barnlighedens Aand sammensmelter tilsidst for Gr.s Skjalde-Blik med Engelen, som fik det Glædeligste af alle Ærinder paa Jorden, i himmelsk Glands at melde Hyrderne ved Bethlehem den store Glæde, som var født med Svøbelse-Barnet i Krybben. „Ja, det skal klare sig Dag fra Dag, hvorfor Jule-Engelen ingensteds paa Jorden udbredte saa megen Glæde som hos vore Fædre, og skal, med Guds Hjælp, ingensteds møde gladere Lovsang end hos vore Børn, fordi den himmelske Fred og den salige Glæde, han forkynder, netop er hvad det danske Hjerte inderlig begjærede og hvad Folkeanden fra Arildstid besang, men kunde ej skjænke.“

I Anledning af det kongelige Sølvbryllup 1840 og ved Otteogtyvende Maj-Gildet til Minde om „Folke-raadets Oprettelse“ talte han i „Danske Samfund“ og skrev Sang dertil, og af Skaal-Sange paa Kronings-Dagen s. A. „i et Vennelag“ havde han selv skrevet flere; deriblandt til „Holger Danskes Skaal“. Men til Kroningen fremlagde han ogsaa, med et yndigt

Tilegnelses-Digt, det angelsaksiske Kvad: „Phønix-Fuglen“ i angelsaksisk Tekst, med et gammelt latinsk Kvæde nedenunder og med „fri Fordanskning“ og „Efterklang“. Kvadet handler om Paradis-Fuglen i den østerlandske Mythe som et Billede paa Menneske-Livet*). Tilegnelses-Digtet til Kongen er noget af det Vakkreste, Grundtvig har skrevet.

Censuren over hans Skrift, som nok skulde været livsvarig efter Dommen, havde allerede Kong Frederik hævet (1838), og i Kronings-Aaret blev Grundtvig nu „Ridder af Dannebrog“, hvad han, sagde en Gang en Mand, igunden havde været alt en hel Menneske-Alder.

Kong Kristian havde ikke siddet længe paa Danmarks Throne, før Grundtvig kom frem med „Bøn og Begreb om en dansk Højskole i Soer 1840“, og i Bønnen til Kongen (ogsaa et af hans dejligste Kvæder), der drejer sig om, at Danskheden maatte faa sin Dronning-Stol i Soer, heder det blandt Andet:

„Jeg beder ej om Guld og grønne Skove
Og endnu mindre om en Bispe-Stol,
Gid kun mit Øje, til jeg skal hensove,
Tilfreds som nu maa se den skjøne Sol!
For Øret lyde Fuglesang fra Lunden,
I Hjertet varmt og smeltende i Munden
Mig være alle Dage Livets Ord!

. . . Der er en Løvsal i dit Kongerige
I Sjællands Hjerte ved den blanke Sø,
Lad der i Mag den Yndige**) bestige
Sit grønne Dronning-Sæde under Ø

*) Grundtvig selv betragter derimod „Fønix-Fuglens“ Fortid som et Billede paa „Menneske-Aandens Oldtid, hans Hensmægten og Hensmeltning som et Billede paa Middelalderen og hans Gjenfødelse som et ligedant paa Nyaars-tiden“. Alene Fortalen er meget lærerig; men Oplysninger til Fønix-Kvadet, foruden dem, Fortalen indeholder, indrykkede Grundtvig ogsaa i „Fædrelandet“ 1840, og derfra optoges de i „Nordisk Kirketidende“.

**) Danskheden.

Paa Hynde blaaf af venlige Kjærminder,
 Der blaane lyst, saalænge Blodet rinder
 Og Hjertet banker hos vor Moders Børn!

. . O Konge, Du har følt det dybt og længe,
 At ægte Dansk er intet „Barbari“,
 Men Tonerne fra Danmarks Harpestreng,
 Dem er der baade Aand og Hjerte i,
 Gjør end Latinerne sig nok saa vrede,
 Lad os med Aand dog ej forgjæves bede
 For Dronningen, for Folkets Tungemaal!“

Den „latinske Dreng-Skole“ i Sorø mente han kunde blive ved og benyttes til at vise, hvad der i en saadan lod sig gjøre for Modersmaalet og en naturlig Udvikling, naar den latinske Stil med alt det tvungne Latin-Skriveri og Latin-Snak ved Universitetet faldt bort, medens hvem, der vilde, naturligvis skulde have Lov til at snakke og skrive til Eksamen saa meget Latin, han lystede. Grundtvigs Tanker om den folkelige Oplysning og Dannelse paa Skolen skal senere blive omtalt; derfor her kun et Par Ord. Han ytrer i Skriftet: „Det skulde slet ikke undre mig, om de fleste Ledere i Begyndelsen ret-bogstavelig maatte holde „Fore-Læsninger“, og naar kun det, de læste for, var tydeligt og folkeligt, saa kunde ogsaa det have sin Nytte, men var dog immer en Nødhjælp, der ingenlunde maatte gjøres til Regel.“ Han ventede ogsaa Hjælp af Professorer ved Sorø Akademi, og vi maa komme ihu, at mellem dem var Ingemann og Wilster, Iliadens og Odyseens Oversætter. Ved at nævne disse to græske Oldkvad, mindes jeg en Bemærkning af Gr. i Skriftet, der bør fanges i Flugten, og det er, at „i alt Menneskeligt er der altid endel Folkeligt.“

Ved den store rige Anstalt i Sorø vilde nu Grundtvig, før i det mindste, at der skulde „være Lejlighed til at erhverve sig Kundskaber enten i fremmede Sprog eller i andre Grene, som Enkelte enten for Nyttens eller Fornøjelsens Skyld fandt Lyst og Stunder til at lægge sig efter“ skjøndt saadant naturligvis maatte være „en Bisag“. Svensk og Oldnordisk ligger nu saa nær, at jeg véd ikke, om han tænkte sig dem under de „fremmede Sprog“, eller tænkte sig Undervisningen i dem knyttet til Under-

visningen i Modersmaalet. Undervisningen i det Fremmede nævner han dog ikke i „Bøn og Begreb“.

I „Danske Samfund“ var der nu ikke bare Enighed; der var ogsaa Kamp, men det „Grundtvigianske“ fik dog i det Hele Overvægten, skjøndt Modstanden havde været saa stærk, at Grundtvig skal have grædt over „Udanskheden“ i hvad han der maatte høre.

Hvad nu Grundtvig stred for i det Borgerlige, spejler sig i Stykket: „Tidens Tarv og Tidens Brøst“ i „Brage og Idun,“ hvori han sætter Frihed som Tidens Tarv og Blindhed som dens Brøst. Han skjemter med „Tyskerens“ Frihed i „Idéen“ eller i Luften, hvor den „sande Frihed er Uafhængighed af alle sandselige Tilbøjeligheder og alle jordiske Forhold;“ men den Frihed, Grundtvig lægger Vægten paa, er dog heller ingenlunde den saakaldte frie Stats-Form eller „det konstitutionelle Monarki“. Det er Menneskets og Borgernes virkelige personlige Frihed, han kæmper for i en Tredeling:

Først er det Hjerte-Friheden, hvorunder han hævder Bekjendelses-Friheden i Henseende til det Gudelige. „Ingen maa borgerlig tvinges til en vis Troes-Bekjendelse eller Maade at dyrke Gud paa, og Ingen maa straffes fordi han, uden Nogens Fornærmelse, dyrker Gud paa sin Vis; og saa længe Forældre ej med deres Børn falder det Offentlige til Byrde, maa de ligesaa lidt tvinges til at give dem en vis Opdragelse og Undervisning eller skilles ved dem, som Øvrigheden ukaldet har Ret til at blande sig i Borgernes ægteskabelige Forhold eller opløse det.“

Ved Aands-Friheden forstaar han Tale-Friheden, da Munds-Ordet er Aandens Udtryk, og han peger paa England med sin Tale-Frihed baade i Parlamentet og udenfor, i Mark og Skov, men hvad Trykke-Friheden angaar, da misbilliger han ikke Undertrykkelsen af „de fleste anonyme Skumlerier saavel over Regjeringen som over Stores og Smaas private Liv og Forhold, som Ingen kommer ved.“

Det tredje Slags Frihed er Nærings-Frihed: Frihed for alle Hindringer og Byrder paa Borgerens Nærings-Vej og for alle Skaar i hans Udbytte, som ikke Andres lige Frihed og det almindelige Bedste kræver.

Sportel-Væsenet tager han ogsaa fat paa ved given Lejlighed.

Disse Friheder, mente Gr., kunde man opnaa ligesaa godt af Enevolds-Kongen, med den frie Folke-Stemme ved Siden, som af en lovgivende Forsamling, og naar vi hører ham den Tid flere Gange sige, at han véd ikke, hvilke Friheder, de saakaldte „Liberale“ vilde give os, som ikke Kongen ligesaa godt kunde give, da kan vi godt forstaa det, naar vi har set, hvor lunkne de fleste af de samme „Liberale“ siden viste sig ligeoverfor den personlige Frihed, som flere af dem mangen Gang endog kjæmpede imod.

Det var da allermest Regjerings-Formen, den liberale „Ungdom“ havde elsket sig ind i, ligesom mangen En nutildags kan forelske sig i „Selvstyret“, uden at bryde sig synderlig om Friheden i alle de virkelige Livs-Forhold, hvori Mennesket og Borgeren lever og virker, staar og gaar baade Søndag og Hverdag, i Hytte som i Højsal. De „Liberale“ kaldte sommetider Grundtvig „servil“, et Navn, som kommer af et latinsk Ord, der betyder trælagtig, og som i den Tid meget hyppig brugtes om Forsvarerne af Enevoldsmagten. Grundtvig sagde engang herom i „Danske Samfund:

„Ungdommen maa gjerne kalde mig en Trælle-Sjæl paa slet Latin, enten fordi den kan kun daarlig Dansk, eller fordi den undser sig ved det fyndige Ord; jeg siger ligefuldt: saavist som Kongen, efter den danske Konstitution, har ingen Haand-Fæstning og Folket ingen Mund-Kurv, saavist har derved baade Konge og Folk faaet den Frihed, de behøve for at samvirke til fælles Bedste.“

Dette, som betegner hans daværende politiske Stade, blev udtalt 28de Maj 1842, og sin Hoved-Tale paa den Dag, Minde-Dagen om, at „Frederik den Sjette opkaldte den frie Folke-Stemme“, udgav han under Navn af: „Danske Folke-Fester“. Saadanne Fester opmuntrede han nemlig deri til at holde over hele Landet: paa den nævnte Dag og 11. Februar, til Minde om Danmarks Frelse under Frederik den 3die, og endelig 2den April til Minde naturligvis om Skjærtorsdags-Kampen ude paa Kongedybet. „En fri folkelig Højskole“ var forøvrigt et Ord, der lød næsten i hver eneste en af hans fyndige Taler.

Grundtvig begyndte dog, lidt senere, at lægge Vægt paa, at Folkeraadet skulde bede Majestæten om „Sort paa Hvidt“ for, at den frie Folke-Stemme hørte lige-saa vel til den danske Styrelses-Maade, som Enevolds-Magten, og tillige indskjærpede han den for alle borgerlige Selskaber saa vigtige Sandhed, at „der i vore Dage maa regjeres saa lidt som muligt“, hvad naturligvis gjælder ikke blot den øverste Styrelse, men ogsaa **Formandskaberne, Politi-Magten og lignende Myndigheder.**

Til „Nordisk Kirketid.“ leverede han fremdeles, skjøndt nu sjeldnere, Bidrag. Saaledes stod der et Stykke: „Mit Frisprog og de saarede Hjerter“, hvor han fortæller, at „136, siger og skriver hundrede og seks og tredive Præster, havde sendt Biskop Mynster en Adresse, hvori de ikke gjør mere end bevidner, at deres Hjerter vare blevne saarede ved Grundtvigs Frisprog mod ham, hvortil da Grundtvig siger, at hans Frisprog var hverken skrevet „for at saare eller læge Hjerter, men for at oplyse Hjerner om de virkelige Kirke-Forhold i Danmark.“ Det er ellers en himmelvid Forskjel paa, hvordan Grundtvig omtalte Mynster personlig og Mynster omtalte Grundtvig, saa skulde man saares paa en af Siderne, maatte det rigtignok heller være paa Grundtvigs. Ogsaa meddelte han i samme Tidende et dejligt Kvæde over „Johan Hahn“, der ogsaa viser, hvilke hjertelige Samtaler de To maa have haft med hinanden om de Ting, som hører Guds Rige og Guds Menighed til. Kirke-tidenden gik om Vaaren 1841 over til at blive „Dane-brog“, fremdeles udgivet af Lindberg. Ogsaa her findes Bidrag af Gr., nemlig nogle Sange for „Danske Samfund“, og deriblandt den friske Vise „Niels Fisker“^{*)}, der sørger over, hvordan Skolelærdommen nutildags afløser det raske Sømandskab, der læres ude paa Havet:

*) Sangen blev skrevet til 2den April 1841, da der var Fest i „Danske Samfund“, hvor Grundtvig holdt Talen og Dr. P. C. Kierkegaard forelæste et Digt om Slaget. Hans Tale „28de Maj i Danske Samfund“ s. A. er udkommen i Trykken med Sangen „Konge-Haand og Folke-Stemme“ foran og en Sang om de ni Hjerter og de tre Løver i Danmarks Skjold bagefter. Paa Kongens Fødselsdag d. A. talte Dr. Kierkegaard, og Grundtvig havde skrevet Sangen.

„Tæt udenfor Vebæk, hvor Søen er ren,
Niels Fisker han sad paa en Kampesten,
Haa, haa, haa,
Der spejler sig meget i Bølgen blaa.“

Han kommer i Tale med

„ . . den Havfru, som leged for Skjold
Og pejled Farvandet fra Helenold“,

der saa spørger ham:

„Hvad tænker med Taarer da end Du paa?

Derpaa, svared han med et Suk, tænker jeg,
Her lugter af Lærdom, som før af Beg*) . . .

Hvo Kaasen véd bedst i sin Kakkelovns-Krog,
Gaar snarest i Kuling fra Kort og fra Bog!

Haa, haa, haa,

Tilbunds gaar kun Sømænd i Bølgen blaa.

Hvor Alt, hvad der buldrer, holdt gruelig Hus,
Saa hver en Magister blev rent konfus,

Haa, haa, haa,

Der skulde nok Sømænd i Skole gaa.

Der op til Eksamen saa kjæk og saa bold
Gik Villemoes næppe som Tordenskjold.

Haa, haa, haa,

Hvordan vil det nu med de Lærde gaa!

Kom Tordenskjold nu med sin begede Brog,
Fuldvoksen, med Skjæg og med Sømandsprog,

Haa, haa, haa,

Han aldrig fik Stjerne paa Kjortel blaa!“

Havfruen trøster ham dog med, at der kommer en ægte
folkelig Dannelse istedenfor den med „Fransk og
Tysk“, ogsaa for dem, der vil lære at føre an i Sømands-
skab, med de gamle Minder:

„Af Sæden paa Havet til Dannemarks Ros
Fra Skjold og fra Hadding til Villemoes,

Haa, haa, haa,

Skal vokse Bedrifter som Aks paa Straa!

*) Læses „Bej“ paa Dansk.

Med Tordenskjold mødes da Adler og Jul,
Med Døttrene mine de lege Skjul,

Haa, haa, haa,

Kong Kristian gladelig ser derpaa.

Da med mine Søstre i Øster og Nord*)

Jeg løfter min Stemme til Sang i Kor.

Haa, haa, haa,

Da hører man Nørrelands Klokker gaa!“

Og da Niels Fisker havde talt om det engelske Overfald 1807 og havde kaldt Engelskmanden „Rosmer Havmand“, saa lover hun ham et dansk Overfald paa Engelland af fredelig Art, som vel maa kaldes at gjengjælde Ondt med Godt. Jeg peger paa denne muntre Vise, ogsaa fordi den er lidt dybere, end man straks lodder, og „der spejler sig meget i Bølgen blaa“.

At Grundtvig forresten i denne Tid virkelig har staaet i venligt Forhold til En eller Anden, der havde noget at sige ved Søkadet-Akademiet, kan man se deraf, at netop han skrev Sangen, som Søkadetterne afsang i Anledning af Prinds Frederiks, senere Frederik den Syvendes, Formøling, og det var en Sang, som baade frisk og vakker var. Den stod at læse i „Danebrog“ (Lindbergs) 1841, og deri heder blandt Andet om Snekken, der skulde bringe Bruden til det kortvarige Ægteskab:

„Vind Pris fra Morlands Floder,
Som bringe røden Guld,
Bring os en Konge-Moder,
Det gamle Danmark huld!
Da mindes skal din Rejse
Med Ros i Kongebog,
Saalænge Daner hejse
Skyklare Dannebrog!“

Herved mindes jeg om, at Grundtvig i 1839 til Frederik den Sjettes sidste Fødselsdag skrev en gild Sang, som blev afsungen i „Nyboder“, der ogsaa forholdt sig til Orlogs-Væsenet. Det var Sangen, der begynder:

„Ved Kjøbenhavn der stod et Slag
I Røg og Damp.“

*) Ved Norge og Sverig.

Nu, det var da lidt længer tilbage i Tiden. Hans „Nytaars-Ønske i „Danske Samfund““ 1843 drejede sig om dansk Oplysning og dansk Dannelse, men fremkaldtes for Øjeblikket af den overordentlige Spænding mellem Dansk og Tysk i Sønderjylland, hvor Tyskerne larmed i Stænder-Salen i Slesvig om, at Dansk maatte der ikke høres (!!!), men Peder Hjort Lorentsen fra Sønderborg dog „blev ved“ at tale sit Modersmaal, saaledes, at dette „han blev ved at tale Dansk“ er blevet hans levende Eftermæle i Danmark. Den udgivne Opskrift „Nytaars-Ønske i „Danske Samfund““ ledsages af en ny Kjæmpe-Vise om Lorentsen, der begynder:

„Hr. Peder han sidder paa Sønderborg,
Der skjænker han Vinen den klare,
Imorgen til Slesvig paa Granes Fol
Med Lykken mig lyster at fare“,

med Omkvædet:

„Nemmer I snart det Danske!“

Ogsaa i „Fædrelandet“ skrev Grundtvig om Sprog-Sagen i Slesvig.

Kirkeligt.

Udgjennem Aaret 1841, og vel allerede 40, havde Grundtvig haft Indseende med sin Svoger Katechet Glahn's Oversættelse af Engelskmanden Dr. Ph. Doddriges: „Vejledning til sand Guds frygt“, en Bog, der var 100 Aar gammel og som hans føromtalte engelske Ven Legations-Sekretær Brown havde lovet et amerikansk Selskab at faa oversat paa Dansk. Hvad Grundtvig i November 1841 skrev om den gamle berømte Bog, der har været oversat næsten paa alle de gothiske Sprog, kan man nok ville vide lidt om. Han skrev da, foruden at rose Oversættelsen som saadan, blandt Andet Følgende:

„Hvad nu Bogen i sig selv angaar, da har Forfatteren vistnok ventet langt mere Frugt deraf, end nogen Bog kan yde, og vi Lutheraner maa desuden savne Endel deri, især om Naademidlerne, som hører til Opbyg-

gelse; men dog er den vistnok særdeles skikket til at vække den slumrende Tro og Guds-Frygt, hvor de findes, og til at indskærpe den Alvorlighed og indvortes Renselse, som Kjød og Blod skyer, saa vi trænge Alle til at mindes derom. Endelig vil vist alle kristelige Læsere føle med mig, at der har været et Liv i den Gamles Tro paa vor Herre Jesus, og i hans himmelske Haab, som vi sjelden spore nuomstunder; og derfor desbedre maa skønne paa. Støde vi hist og her paa Noget, vi ej saa ganske kan bifalde, da maa vi huske, at Opbyggelses-Bøger er ikke Troes-Artikler, og have altid Noget ved sig, der ene maa tilegnes Tiden og Stedet, hvor de har hjemme.“

Over Pastor Glahn selv, der døde 4 Aar efter, skrev Grundtvig en yndig Gravsang, hvori han baade kaldte ham en „Tjener tro“ og sang om ham forresten:

„Den stille Ven, vi savne her,
Hvis Støv til Jord vi stæde,
Sin lille Kreds var han saa kjær
Som Fred og hjemlig Glæde,
I Jesu Navn
Han tog i Favn
Sin Viv, sin Ven, sin Broder;
Hans Børne-Flok
Hans Smil var nok
Som Smilet af en Moder!

. . . Han fandt Behag
I Vennelag,
Hvor Glæden ret var rolig;
Med himmelsk Hu
Han fandt det nu
I Evighedens Bolig!“

Grundtvig talte ogsaa ved Graven.

Over en Anden af Kjøbenhavns Præster — det kan ogsaa her mindes — lød Grundtvigs Røst tidligere paa Aaret 1846, og det var over P. J. Spang, der indtil de sidste Aar havde været Præst i Udby, og hvem han, paa et Besøg i 1836, fra Prækestolen i Udby 12te S. eft. Trinit. gav Vidnesbyrd som „en Mand, der vil ikke vide af Andet til Salighed end Jesus Kristus, den korsfæstede,

men vidner ogsaa med Kraft om ham, at hans Naade er nok til evig Glæde, han gjorde og han gjør det godt alt-sammen, han har ikke forladt Sine faderløse, men staar aandelig midt iblandt dem formedelst sin Faders Aand, den himmelske Talsmand og evige Trøster, som han har udsendt til at blive hos os alle Dage, til han kommer øjensynlig igjen at blive herlig i sine Hellige og forunderlig i alle sine Troende.“ Da Spang i 1840 var bleven Præst til Helliggejst i Kjøbenhavn, mødtes og enedes han med Grundtvig i Kampen for „en Kirke-Salmebog, nogenlunde svarende til alle Billiges Krav og bedst for dem, som følte dybest og troede barnligst, til at styrke deres Tro, oplive deres Haab og nære deres Kjærlighed til ham, som vil og har guddommelig fortjent at bo midt i sit Folks Lovsang . . . vi sammenbar, hvad der var dejligst for vore Øjne og dyrebarest for vort Hjerter og skyede ingen Møje, ingen Kamp, ingen Opoffrelse, for at hver troende Sjæl kunde i Guds Hus finde det dejligste og dybeste Udtryk for hvad den begjærede, kunde hvile i og frydes ved.“

Oldenbørgs og Kierkegaards „Theologisk Tidsskrift“ fik, som før antydet, flere Bidrag fra Grundtvigs Pen fra 1840—42. Saaledes: „Den hellige almindelige Kirke“, „Daaben efter Herrens egen Indstiftelse“ og „Det kristelige Liv som et Kristus-Liv“. Disse 3 Afhandlinger blev 1870 særskilt udgivne under Navn af: „Kirkelige Oplysninger, især for lutherske Kristne“, hvilket Fælles-Navn de bar allerede i Tidsskriftet. Af disse Afhandlinger kan da de fleste Læsere selv temmelig let blive Ejere. Desuden leverede han til Tidsskriftet et mærkeligt Stykke om „De nye Anglikaner“ eller Puseyiterne i England, hvis Skrifter han læste og af hvem han kjendte Nogle personlig fra sine Besøg der vester. Ogsaa leverede han der flere Kvæder, som „Herren og Simeon“:

„Ser du Ham paa Fisker-Baaden?
Det er Jesus, Gud og Mand.“

„De Kristnes Folke-Aand“:

„Sover Du, hvor kan Du sove,
Kristenhedens Folke-Aand!“

„Den blodsottige Kvinde“, „Kvinde-Evangeliet“, „Herren og Dannekvinden“ og „Himmel-Brevene“ d. e. Herrens Smaa breve i Johannes Aabenbaring, samt en Pintesalme.

Da de stakkers Gjendøbere, med Gravør Mønster i Spidsen, var som mest udsatte for Fængsels-Straf, og hans Højærværdighed Biskop Mynster ivrede for, at Politiet skulde med Magt tage Børnene fra dem og føre dem til Daaben, da skrev Grundtvig i 1842 et lidet Skrift „Om Religions-Forfølgelse“, hvori han stræber at vise Regjeringen:

1. „Det er Religions-Forfølgelse, naar man fængsler og straffer enten Gjendøbere eller Andre, blot fordi de udøve og udbrede en fra Stats-Kirkens afvigende Gudsdyrkelse.“

2. „Religions-Forfølgelse strider baade mod den „kristelige Tro og Bekjendelse“ og mod „den augsburgske Konfession.“

3. „Erfaring lærer, at Religions-Forfølgelse ikke formindsker, men formerer Splid og Uenighed i et Rige.“

Modstanderne, han i dette Skrift har for Øje, er naturligvis „Ensformighedens“ Tilbedere og Stats-Gejstligheden i det Hele. Han siger derfor mod Slutningen af Skriftet: „Jeg stemmer derhos med „Kjøbenhavns-Posten“, ligesom den har stemt med mig (skjøndt vi ellers sjelden stemmer overens) deri, at ved slige Lejligheder skal man aldrig regne Stats-Gejstlighedens Indvendinger og gjør bedst i aldrig at spørge om dens Mening, da det kun er at lede den i Fristelse og det i en Fristelse saa stor, at den endnu aldrig blev overvundet i denne Verden. Saavidt jeg véd, har endnu aldrig Mængden af beskikkede Læger anbefalet fri Udøvelse af hvad de kaldte Kvaksalveri eller noget privilegeret Laug med de fleste Stemmer anbefalet Privilegiens Ophævelse, om det saa end var Borger-Samfundet nok saa skadeligt og maatte ganske sikkert forberede Landets Undergang, og hvorledes kan man da vente, at en Gejstlighed, der har Brev paa at herske og har ovenikjøbet stykket Herskabet ud, saa hver har faaet sin Part, skulde i det Hele stemme for „Kirkelig Frihed“.“ Han minder ogsaa om, at det var trods Stats-Gejstligheden (den jødiske), at

Kristendommen tog sig den Frihed at være til, trods Stats-Gejstligheden Luther stod op og trods Stats-Gejstligheden Lutherdommen blev indført i Danmark.

Iøvrigt tilraader han, „at lade baade Gjendøberne og de gudelige Forsamlinger omtrent skjøtte sig selv, løse Sognebaandet, saavidt Sakramenterne angaar, og tillade dem, der maatte finde Skrupler enten ved Barne-Daaben eller ved Overøselser, at opsætte deres Børns Daab til de kan svare for dem selv, og da at faa dem neddyppede i Stats-Kirken.“ Herved mindes jeg om en mærkelig Yttring af Grundtvig i Oldenborgs og Kierkegaards Tidsskrift ikke længe forud, den Yttring nemlig, at Erfaringen synes at lære, at hvor man holdt fast paa Daabs-Pagten, der trættes man aldrig om „Vand-Draabernes Mængde“.

Skjøndt den ikke just er „kirkelig“, skal vi med det Samme ihukomme en anden Friheds-Sag, hvori Grundtvig var med.

Det var kanske lidt senere, men vist ikke saa meget længe efter denne Tid, at vi ser hans Navn i Forening med den fransk-reformerte Præst i Kjøbenhavn Raffards og Professor Davids under en Henvendelse til Kongen angaaende Neger-Slaveriets snarset mulige Ophævelse paa de dansk-vestindiske Øer. Grundtvig var ikke Forfatter af Adressen.

„En Brude-Vielse i Vartou Kirke, den 28de Januar 1842. Kun for Venner“, er Tittelen paa et Par Blade, som endnu bekendtgjøres fra Boghandelen og det visselig med god Grund. Det er en varm Hævdelse af det kristelige Ægteskabs Værd og Velsignelse og navnlig af Præsternes Ægteskab, og den slutter med de mærkelige Ord:

„Derfor kan og maa især vi (Præsterne), baade i vort Folk og vor Slægt høre rolig paa det Skrig, der nu igjen begynder at opløfte sig mod Præsternes Ægteskab, og netop for Skrigets Skyld maa vi være dobbelt sikre paa, at naar vi indbyde Herren til os paa vor Bryllupsdag, da kommer Han visselig og vil ret klarlig aabenbare sin Herlighed i Velsignelsen af vort kristelige Ægteskab, saa Evangeliets Velsignelse skal blive stærkere i vore Børns Mund end i deres Forfædres, og de skal blive ved at byde Herren til Bryllup ligesom vi, indtil hans Doms-Dag

kjendelig nærmer sig, saa kun de, som trodse Tegnene i Sol og Maane og Stjerner, blive ved at tage til ægte og lade sig tage til ægte, som i Noe Tid, da Syndfloden kom og tog dem alle bort; thi saaledes, véd vi, skal ogsaa Menneskens Søns Tilkommelse være.

Saa være da, Venner! eders kjærlige Ægteskab indviet i vor Herres Jesu Kristi Navn, til hans Ære, til Frænders og Venners Glæde, og til rig og frugtbar Velsignelse baade her og hisset! Ja, smag i Herren dit Arbejds Frugt og vær lykkelig! Din Hustru være som et Vintræ paa Sol-Siden af dit Hus og dine Børn som Oljekviste omkring dit Bord! Herren velsigne Dig af Zion og lade Dig se Jerusalems Gode alle dine Livsdage og se dine Børnebørn! Israels Guds Fred være over eder! Amen.“

Brudgommen var hans Embedsbroder Magister L. N. Boisen, der skjænkede den nordiske Læseverden det saa højest fortjenstfulde Arbejde: „Israels Historie, oplyst ved Hjælp af nyere Rejsebeskrivelser samt andre videnskabelige Hjælpemidler“, som da blandt Andet bringer os Fortællingerne om det mageløse Folk saa mærkelig nær ved Oplysningerne fra Nutiden om Forholdene i de Egne, der var Skuepladsene for dets vidunderlige Levnetsløb i Oldtiden. Brudden var Madam M. F. Rützou, født Ipsen.

I 1843 gjorde Grundtvig færdig „Psalme-Blade til Kirke-Bod“, som han aldrig lod trykke, men hvoraf Psalmer gik over i „Festpsalmer“ og andre mindre Samlinger og nu senest i de efter hans Død udgivne større Samlinger: „Kirke-Aareti Psalme-Sang“ og „Kristen-Livet i Psalme-Sang“. I Psalme-Bladene findes blandt Andet: „Rejs op dit Hoved al Kristenhed!“ noget forskjellig fra Festpsalmernes. Der findes ogsaa første Gang:

„Sin Vogn han gjør af Skyer blaa,
I Aag han Storme spænder.“

Og der findes med en anden Begyndelse, men ellers, paa lidet nær, ligelydende med som den nu kjendes: „I al sin Glands nu straalér Solen“. I Psalme-Blade begyndte den:

„Oplomstrer nu Guds Kirke-Vange,
Gjenlyder trindt af Lærke-Sange,
Nu kom vor Pintse-Lillie-Tid!“

„Broder Otto“.

Grundtvig havde — som før berørt — havt flere Brødre, men to døde som ganske smaa, og to døde som ganske unge Mænd, som Præster paa Guinea-Kysten i Kolonien der. Søsteren „Rikke“ (Ulrikke) døde ogsaa ganske ung som (hemmelig) forlovet Pige. Tilbage af sine Sødskende havde han da, selv den Yngste af dem alle, kun Amtsprovst Otto Grundtvig, Sognepræst til Gladsakse*) paa Sjælland, som levede til Januar 1843. Da læste vi i „Berlingske Tidende“:

„Min ældste Broder og min første Ven,
 En ædel Mand, er sovet hen,
 Og Brodertalerne om gammel Sæd
 I fælles Hjem hensov dermed.
 De Broder-Taler er i Hjemmets Egn
 Som Solskins-Vejr og Dugg og Regn:
 Kjærminde-Floren fra vor Faders Gaard
 Nu falmer daglig i mit Efteraar,
 Men Fred med Dig, som var af Verden træt
 Og fødte Hjemve blandt en fremmed Æt,
 Og Fred med alt det Ædle under Sky,
 Som ældes og fortrænges af det Ny!
 Der er et dejligt Land med evig Fred,
 Hvor gammel Sæd og ægte Kjærlighed
 Selv i al Evighed forældes ej,
 Did gaar vor Slægts den gamle Vej,
 Der findes alt i mange Aar
 Det Bedste fra min Faders Gaard,
 Der, i vor bedste Faders Favn,
 Vi samles nok i Jesu Navn!“

Men senere udkom: „Ved Broder Ottos Kiste (den 21de Januar 1843).“ Hvor kjærligt Broderskabet og hvor stærk hans Bevægelse var, skjønner vi straks, vi læser: „Venner og Kyndinger af den Hensovede! Jeg maatte bryde Tavsheden, som Manden helst skal bevare om, hvad der rører saa dybt, at det vanskelig kan udbryde uden at overvælde os; som Otto Grundtvigs eneste efterladte Broder maatte

*) Gladsakse ligger nærved Kjøbenhavn.

jeg bryde den vemodige Tavshed allerede for at takke Dem, der idag bevise ham den sidste Ære, og hans Nærmeste, hans Børn og Broder, Deres venlige Deltagelse; men dermed kan jeg ikke standse, ikke tie. Vistnok behøver det ikke at siges Dem, der kjendte Otto Grundtvig, at han var en ædel, kjærlig Sjæl, en Mand af gammeldags Ærlighed og Oprigtighed, billig og nænsom, deltagende, medlidende og barmhjertig, saa han glædede sig gjerne med de Glade og græd med de Grædende, opmuntrede, raadede, trøstede og hjalp, hvor han kunde; men jeg behøver at sige det, thi det hører til hans sanddru, priselige Eftermæle, som, levende talt, er den Ædles sidste Ære herved, saa dette Eftermæle har helligt Krav paa alle hans Venners og Kyndingers Tunge, endsige da paa min, Broderens, der kjendte ham længst og bedst, og saa ham nær i alle Livets Stillinger, ligefra hans Skolegang, da jeg endnu et Barn, fik ham kjær, indtil faa Dage før hans Død, da vi endnu talte kjærligt sammen om det Nærværende og Forbigangne, og sagde hinanden et muntert, broderligt Farvel, uden at drømme om, at det skulde blive det sidste.“ . . .

Talen, som ikke er ganske kort, men som dog ikke kan koste mere end 4—6 Skilling norsk, er et af Vidnesbyrdene om, hvor dyb og inderlig, jævn og elskelig N. F. S. Grundtvig, den mægtige Personlighed, navnkundig fra de store Forhold i Menneskelivet, dog var ogsaa i de smaa. Han siger ogsaa om Broderen: „ . . . hvorledes skulde det andet end lyde venligt og kjærligt, Alt hvad jeg med Sandhed kan sige om Broderen, hvem jeg alt i forrige Aarhundrede gladelig fulgte med hans unge Brud til hans første Hjem som Mand, i hvis gjæstmilde, muntre og venlige Hus mange af min Ungdoms glade Dage hermandt, og hvis broderlige Venskab udholdt enhver Prøve, til jeg idag sørgende følger hans Støv til sit sidste Hjem herved! Ja, enhver Prøve udholdt hans broderlige Venskab, og det er meget sagt, netop fordi det siges af en Broder, hvis Levnetsløb var ikke blot tornet, men saa sælsomt, at det maatte være ægte gode Venner, han beholdt til Enden, det maatte være broderlige Venner, som min Otto, der ikke af Alt, hvad der ellers svækker og bryder Venskab i Verden, lod sig fjerne fra dem, hvis Hjerter tidlig mødte hans, det aabne uden Svig, og

som Amalias*), den Elskeliges, hvis søde, velgjørende Kjærlighed jeg ogsaa fra dette Sted, efter hans broderlige Ønske, gav Vidnesbyrd! Hvad jeg følte da, og følte ved Faders og Moders Støv, som vi, allerede da de Eneste af syv Sødskende, vemodige fulgte, det føler jeg dobbelt idag, at det er trøsteligt at tale ved de Ædles Kiste, naar vi havde dem inderlig kjære og kan være Ordet nogenlunde mægtige, thi at Broder-Kjærligheden ogsaa trodsede den store Kløft, som Afstanden i Aar, netop i vor bevægede Tid, maatte gjøre og kjendelig gjorde mellem vor Tankegang og vore Synsnaader, det er trøsteligt at tale om, og dog er det sandt, at vore Hjerter blev aldrig hinanden fremmede, vore Følelser for hvad Mennesket skal være og skal stræbe efter i Lys og i Løn: hvor al Verden og hvor kun den Alvidende ser og hører os, vore Følelser for det ægte Guddommelige og Menneskelige i Livet, de mødtes den sidste Dag som den første; og dette Bestandige under alle Omskiftelser, som, Gud ske Lov! dog ogsaa findes paa Jorden, det er jo trøsteligt for alle Hjerter, som slaa varmt og føle menneskeligt, da det nemlig peger op til det himmelske Brodersamfund i den store Faders Hus, hvor Kjærlighed, som Fuldkommenheds Baand, har sin evige Glands og som Kjærligheds Kalk sin ublandede Sødme! Ja, med den bestandige Kjærlighed for Øje, skal vort sidste, muntre og sikre Farvel, skjøndt det forbitrede Døds-Budskabet, forsøde Skilsmissen, som et kjærligt Varsel om, at Samlingen er sikker, den glade Samling der, hvor der er evigt godt at være! Didop o. s. v.“ Han sluttede med de brodervenlige Vers, vi nys meddelte, og Læseren maa ingenlunde tro, at han her har faaet endog hele den væsentlige Indhold af en Tale, der fortjener at læses i enhver Kreds, hvor man sandser et kjærligt Forhold mellem Sødskende og Ægtefolk, mellem Forældre og Børn.

*) Ottos afdøde Hustru.

Ved Englands- og Skotlands-Rejsen 1843 og straks derefter.

I Vaar-Tiden det ovennævnte Aar fik Grundtvig af Dronning Karoline Amalie uventet Tilbud om en Penge-Gave til at foretage en Rejse til England, og mulig var det for sin Søn „Svends“ Skyld især, at han vilde tage Skotland med. Nuværende Professor Svend Grundtvig, født 9de Septbr. 1824, havde nemlig allerede, jeg troer et Par Aar i Forvejen, oversat „Engelske og skotske Folkeviser“, og det saa mesterlig, at Ingen for Sprogets Skyld skulde tænke, det var Oversættelser. Fra den egentlige Rejse har Grundtvig fortalt den nordiske Læse-Verden meget lidet, men ved den er dog adskilligt at melde.

Tilbudet fra Dronningen blev naturligvis fortalt i Brevvekslingen mellem Grundtvig og Busck, som mente, der var meget at lære derovre af Puseyiterne, hvem han haabede iøvrigt, at Grundtvig skulde retlede. Dette Parti lagde særlig Vægt paa „den historiske Kirke“, men uden at have fundet den i sin levende Bekjendelse ved Daaben. De lagde en for den Tid ualmindelig Vægt paa Daaben som Gjenfødelsens Bad og paa Nadveren som Kristi Legems og Blods virkelige Fællesskab, men de sammenbandede Troens Ord, som de dog vilde hævde, med de ufuldstændige Opskrifter deraf hos Kirke-fædrene, ja endog med de saakaldte nikænske og athanasianske Symboler, og „Retfærdiggjørelsen af Troen“, som i den engelske Statskirkes symbolske Bog, „de 39 Artikler“, kaldes, meget tørt, „en meget sund Lærdom“, var Puseyiterne endnu mere usmagelig end den var de øvrige Anglikaner, saa den skal udfyldes med Gjæringer i „Levnet og Guds-Dyrkelse“ (moral and ritual). Dog var de ikke Rationalister, men det var den papistiske Gjærings-Hellighed, som hos dem skulde bøde paa Retfærdiggjørelsen af Guds Naade, og en stærk Helling mod Rom var næsten i alle Maader kjendelig hos dem. Papisterne betragter og behandler de som vildfarende Brødre, men Lutheraner og Kalvinister skar de over én Kam som „fremmede for Israels Borgerret“. Messe-Hagler og Alter-Lys og Saadant lagde de Vægt paa og delte de øvrige Engelsk-Statskirkeliges Mening om Bi-

skoppen som den, der alene kunde vie Præster, og om, at de fra Apostlerne af havde en uafbrudt, indviet Bispe-Række, gjennem hvilken Vie-Magten gik i Arv. Grundtvig delte en Tid alt i Slutningen af Tyverne den Mening, forsaavidt som han betragter det som et kirkeligt Savn i vor Afdeling, at vi ikke havde Bisper af „apostolisk Række-Følge“, ja han yttrede, jeg tror det var i „Theologisk Maanedsskrift“, at han havde følt, det havde anderledes Klem, naar en engelsk Biskop „end naar En af os“ lyser Velsignelsen, skjøndt han aldrig betragter saadanne Bisper som uundværlige eller Indvielse af dem som nødvendig for Præster. Men sin Mening derom har han i sin Alderdom grundig tilbagemælt og tillige erklæret hele den engelske Paaberaabelse af Bispe-Vielsens Række-Følge fra Apostlerne (apostolical succession) for aldeles grundløs.

Blandt de Ting, som Busck ved den Lejlighed kom til at omtale i Brev-Vekslingen, var ogsaa den uforsvarlige Gjengivelse i den 3dje Troes-Artikel af Ordet „katholicam“ med „kristelig“. Skjøndt Busck, næst Bibelen, intet Kjerere havde i den blotte Skrift-Verden end Luthers Skrifter, tager han dog stærkt paa Veje mod Luther for denne Gjengivelse og jubler over, at vi er kommet til at faa den rette Ordlyd igjen. Men Gr. tager sig ikke Sagen saa let. Ogsaa han „stræber ved Daaben at rette Fejlen“, men kun for Vidnesbyrdets Skyld, „fordi Troes-Bekjendelsen er ikke blot det levende Grund-Evangelium, men ogsaa det faste Vidnesbyrd, Kirke-Lyset, der maa skinne for alle dem, der indgaa i Huset, thi kun som et saadant Vidnesbyrd kan jeg virkelig rette Fejlen ved min kirkehistoriske Kundskab om det Oprindelige, som umulig kan gjøre det døde Led levende end sige levendegjørende som et Ord til os af Herrens egen Mund“. Hans Betragtning var da den, at Ledet „ecclesiam catholicam“ („den almindelige“ eller „hele den hellige Menighed“) at det Led var omtrent lige dødt, baade hos Katholiker og Protestanter, og at denne indvortes Skade helbredtes ikke ved den blotte Indsættelse af det rette Udtryk. Han vidnede, at det var den Helligaand, som havde lært ham, at han „aldrig maatte prøve paa at forbedre eller forbytte et Ord af Herrens Mund, og at hele Daabs-Pagten er et Saadant, hvori Guds Aand

svæver over Vandet“, men han fejler ogsaa til: „men jeg fik ikke den Helligaand ved at se det, men ved at tro paa Ham, som Han fandtes i den Bekjendelse, vi annammede, og i det Ord, hvormed vi døbtes, og hvem der vil begynde med det Samme, faar Ham ogsaa og kommer i det Mindste ligesaavidt som jeg, medens de, der ikke vil tro paa det Guds-Ord, vi har hørt og annammet, vinde ikke det Mindste, i levende Forstand, ved den Oplysning, enten jeg eller alle Profeter og Apostler kan give om Fejtagelserne og de Rettelser, der maa indtræde, førend det kristelige Liv kan naa sin Modenhed i Menigheden.“ — I samme Brev bad han Busck, om han kunde komme ind til Kjøbenhavn, „for jeg længes efter den hellige Nadver og synes dog ikke, jeg har Glæde af at nyde den hos dem, der forretter den som Jordspaakastelse.“

Onsdagen efter Pintse rejste han da fra Kjøbenhavn. Hans Søn blev med efter Bestemmelsen, og Folk i Storbritannien forundred sig højlig over, at den unge Grundtvig kunde være saa godt hjemme i Historien, naar han endnu ikke havde lært Latin.

Angaaende Puseyiterne, som de kaldtes efter Dr. Pusey, eller „Oxforderne“, saa er vel Intet offentliggjort om hans Møde med Nogen af dem eller med Flere samlede, men han vendte tilbage med den Udsigt, at de rimeligvis gik over til Papisterne, hvad vi véd ogsaa snart blev Tilfældet selv med endel af deres Høvdinger. „Reden lodes tom“ hos dem, siger han (og ved „Reden“ mente han naturligvis det Troens og Pagtens Ord ved Daaben, taget til Hjerte, hvori de Troende gjenfødes af „Vand og Aand“), naar han 12—13 Aar efter Rejsen skriver om Partieti „Kristenhedens Syv-Stjerne“:

„Nys man saa vel Nymands-Fagter,
 Hørte Nys om Arilds Tid,
 Om de aandelige Magter,
 Om den aandelige Strid,
 Om Gjenfødselen i Daaben,
 Om Guds-Bordets Himmel aaben,
 Aands-Nærværelsen hos Kjød;
 Men hvad nytter det, man kagler,
 Naar dog Reden lades tom?
 Alterlys og Messehagler

Og Guldkors for Dagen kom,
 Men i Graven, mørk som Natten,
 Liggende blev Himmel-Skatten:
 Livets Ord og Hjertets Tro!“

Under et af sine Besøg i England, mulig under dette sidste, gjæstede Grundtvig en Kirke med Navn efter Wesley, Methodismens ene Stamfader, og synger derom, efterat have beklaget, at man i England med Wesley vragede „Korsets Ord og Troens Liv“:

„ . . . Bedehus med Wesley-Navnet,
 Gjæstet dig jeg har engang,
 Hjerte-Sukket, Aande-Savnet
 Dybt mig rørte i din Sang,
 Da jeg tænkte: i Guds Time
 Her endnu vil Klokker kime,
 Engle kvæde højt i Sky!

I Tusmørke slet man bygger,
 Ser ej godt, hvor slet man bor,
 Og i Kamp med Dødens Skygger
 Sukkes ud kun Livets Ord,
 Ligefuldt ved Sol-Opgangen
 Moder-Skjød for Fryde-Sangen
 Sukket er om Lys og Liv!

Daarlig nok er din „Methode“
 Til at blæse Liv i Dødt,
 Men Vorherres er den gode,
 Har den største Spot dog mødt,
 Lærer du af ham den samme,
 Da, hvor før du stod til Skamme,
 Staar paa Ærens Trappe du! . . .“

(Se „Kristenhedens Syv-Stjerne“ S. 106 og figd.)

Idetmindste i Norge døber nutildags „Methodisterne“ Børn — og kanske Voksne — efter sin egen Forstand og Skriftklogskab uden Daabs-Pagten, og har saaledes som Samfund aabenbarlig skilt sig fra „Kristi hellige almindelige Menighed“. Den navnkundige Methodist Mody opfordrer i Amerika endog Folk til at gaa til Alters, enten de saa er døbt eller ej. (Se „Dansk Kirketid.“ Juni 1878.)

At „Brage og Æger Havmand“ skal komme til venlig at skifte Ord sammen i „Krystal-Paladset“, poetisk

taget, det var Grundtvigs Skjaldehaab alle hans ældre Dage, og det fandt han ogsaa stadfæstet ved sit eget Gjæsteri derover. Under dette sit Skjaldehaab tog han ogsaa Smaating i sig selv for Lykke-Varsler for store Ting, hvad man blandt Andet ser af hans „Fugle-Syn af Oksford“, hvor man netop under hans Besøg ved „Helligvæld“ opbyggede en Kirke af Ruinerne fra den gamle Angler-Tid.

Dog, vi maa høre ham selv kvæde om det gamle Oksford, som vi véd stod ham saa tidt for Øje:

„Fugle-Syn
 Af Vidskabs-Byer
 Under Lyn,
 Mens Dagen gryer,
 Vanskelig til Sang opflammer;
 Overalt en Dødning-Hal,
 Som en stor Kjødoved-Skal,
 Skjuler Aandens Læsekammer,
 Skjuler Heimdals-Vuggen fin!

Dog, i Ly
 Af grønne Heje
 Alfreds By
 For Skjaldens Øje
 Hæver sig med Spir og Taarne,
 Kjæmpe-Eg og Rose rød,
 Slumrer sødt i Enge-Skjød,
 Som Nimødrenes*) Enbaarne.
 Som din Stolthed, Fader Thæms!

Flod og Bæk
 Sig yndig slynger,
 Under Hæk,
 Hvor Baaden gynger!
 Under glade Fuglesange,
 Over Engen lysegrøn,
 Sno sig trindt i Lys og Løn
 Snevre Stier, brede Gange,
 Tankefulde Vandringsmænd!

*) Heimdäls Mødre i Norden var, ligesom „Muserne“ i Grækenland, ni i Tallet. Saa mange er ogsaa den Dag idag Hjerterne mellem Løver i Danmarks Vaabenskjold.

Alfreds By!
 Forgjæves pege
 Højt i Sky
 Ej dine Ege,
 Dine Spir og dine Taarne,
 Derom spaaed Anguls Vaar*),
 Spaaed mer end tusind Aar,
 Du er Stjernernes Udkaarne
 Til at tindre under Sky!

Held; o Held!
 Du Daabens Navner:
 Helligvæld,
 Som Vidskab savner!
 Ved din Bred paany af Gruset,
 Under Hammerslag med Klang,
 Under hundred Lærkers Sang,
 Løfter brat sig Bedehuset
 Fra den gamle Anguls-Tid.

Dages skal
 Nu og saa fage
 Vidskabs Hall
 Fra Alfreds Dage;
 Kjæmpe-Aandens Læsekammer,
 Hvor, i Skin af Livets Sol,
 Straaler Sagas Dronning-Stol,
 Kaster Glands paa alle Stammer,
 Som sprang ud ved Helligvæld!

Kildevæld
 Til Livets Floder!
 Bliv i Kveld
 Nu Klarheds Moder!
 Hele Sandheds-Tankekuldet
 Lad i Kristentøjet svøbt,
 Lad i dine Bølger døbt
 Rent og purt og tro som Guldet
 Svinge sig med Sang i Sky!“

*) Fra Angelsakserne i deres Vaar fik — som vi mindes —
 baade Nordtyskland og vort Norden Kristendom og
 boglig Dannelse.

I „Kirke-Spejl“ (S. 180) fortæller Gr. ved Omtalen af den af Beda udførlig skildrede Drythelm, der mente, at han selv havde gjort en underlig Rejse til den anden Verden: „Han blev Eremit og siden Munk i Molrose, et berømt skotsk Kloster, hvis vældige Kirkemure uden Tag har trodset Tiden ligetil 1843, da jeg med en vis Beundring betragtede dem i Maaneskin, og de staar da sagtens endnu som en Skygge af den himmelhøje Mur, Drythelm, ligesom Hadding, saa taarne sig for de Levendes Land, men som han dog slap op paa Krandsen af og hørte ikke blot, som Hadding, Hanegal, men Englesange fra de evige Boliger.“

Forøvrigt foreligger der intet trykt fra Grundtvigs Haand om hans Englands-Rejse. Det var at ønske, at Prof. Grundtvig vilde betale denne hans Faders Gjæld til den nordiske Læse-Verden. Dog, fra utrykt Kilde véd jeg, at Grundtvig, engang idetmindste, fandt og brugte Lejlighed til at udtale sig om Klassisiteten og Modersmaalet for de oksfordske Studenter og de oksfordske Professorer. Det var ved en større akademisk Fest, at en Tale blev holdt paa Latin; men Ungdommen gad ikke høre derpaa og gjorde bare Løjer derunder, og Taleren maatte, vistnok ikke i den bedste Stemning, holde „Parentationen“ tilende midt Støjen. Det Hele var nu Vand paa Grundtvigs Mølle, og snart staar han selv op mellem Oksfords Professorer, Fellows og Studenter. Han begyndte med at sige, at han aldrig med saadan Fryd havde hørt en akademisk Tale enten paa godt eller slet Latin. Ungdommen lo naturligvis, men da han saa med sit lugne Vid skildred Klassisiteten under Billedet af Hefæstos, sort af Sod (Latinskole-Blækket) og halt paa begge Ben, som Mundskjænk ved Gudernes Bord istedetfor Hebe (her Modersmaalet),

„Da lo de lærde Fædre,
Som alle Guder paa Olymp,
Da sort af Sod Hefæstos
Kom haltende i Hebes Fjed
Og bød dem Nektar-Drikken.“

Og deraf sluttede nu Skjalden, at mens man i England efter gammel Vane løftede de klassiske Parykker og

den skolerette Opdragelse til Skyerne, lo man dog i Smug deraf.

Hos Pastor Wade i London traf Grundtvig sammen med nuværende Missions-Biskop Schreuder, som da netop var paa sin Nedrejse til Zulu-Landet. Det var nu, som vi véd, Grundtvigs Tanke om den Sag, at Menigheden dog baade først maatte komme til levende Bevidsthed hjemme, og at overhovedet Missions-Tiden slet ikke var kommen. Derom mere senere; men denne Gr.s Betragtning gjorde, at han slet ingen Del kunde tage i den Andens Hengivelse i en Retning, hvortil han ikke troede, at Guds Aand for Øjeblikket enten kaldte eller rustede. Talen mellem dem kom derfor ind paa et norsk Forhold, thi Grundtvigs kjærlige Hjerte tænkte nu, at Schreuder snart skulde komme tilbage til sit Fædreland og virke der. Dog var det ikke et Fremtids-Forhold, Talen kom til at dreje sig om, men om, hvad det Aar var i de Manges Munde, om — „Syne-Marta“ i Sogn, med hvem Schreuder en Tid i Forvejen havde haft Forhandlinger. Med Hensyn til, hvad man skulde kræve af slige Folk, naar de beraabte sig paa saadanne Aabenbarelses, da var det — mente Grundtvig — at de skulde med Sikkerhed, uden Standsning, udsige Herrens egen Bøn derover. Han tænkte sig naturligvis Vedkommende stillet Aasyn til Aasyn med Folk, der selv havde Herrens Bøn levende hos sig. Da, mente Gr., at Sandhedens Aand ikke vilde tilstede dem med Sikkerhed at bede den Bøn over deres egne eller falske Aanders Løgne, naar de ligefrem foregav, at de var Aabenbarelses fra Gud. Denne Prøve syntes Schreuder at smage noget af „at friste Gud“, men Grundtvig stod fast derpaa. Den anden Sag, de samtalte om, var den bedste Maade, hvorpaa man kunde lære et fremmed Sprog. Schreuders Tanke i denne Sag var uidentivl, som sædvanlig, ved det Sprog, det nu laa ham nærmest at lære, og Grundtvigs Tanker var mange hundrede Mil fra en Zulu-Mission, som han ikke brød sig det ringeste om. Grundtvig sagde nemlig, at han havde brugt at begynde med Læsningen af det ny Testamente paa det Sprog, han agtede at lære. Det var naturligvis fordi det maatte lette betydeligt, at læse noget paa det fremmede Sprog, hvortil han allerede havde

Oversættelsen inde hos sig selv. Da de skiltes, sagde Grundtvig: „Jeg haaber, De snart kommer tilbage til Deres Fæderneland og dets Kirke!“ — „Dette Haab“, svarede Schreuder, „vil De, Hr. Pastor, aldrig se opfyldt.“

Foruden at læse det ny Testamente, véd jeg, at Grundtvig, da han skulde rejse til England, gav sig til, jeg tror især om Nætterne, at læse igennem en engelsk Ordbog. En, som fik høre det, sagde til ham, at paa den Maade lærte han aldrig Engelsk. Da svarede Grundtvig: „men saa lærer jeg Dansk, og det er meget bedre.“

En Tid efter Hjemkomsten havde han Besøg af Professor theol. Kr. Keyser fra Kristiania. Broderen, Rudolf Keyser, Prof. i Historien, havde ogsaa besøgt ham, men det var, saavidt jeg mindes, før denne Tid. R. Keyser syntes godt om Gr.s Personlighed, navnlig fordi han fandt ham i Samtalen „ikke saa afgjørende som i hans Skrifter.“ Prof. i Theologien Kristian Keyser var en livlig og dannet Mand, og han og Grundtvig kom saa godt ud af det med hinanden, at Keyser sagde: „Jeg havde som et Hjem hos Grundtvig den Tid, jeg var dernede“. Han var og blev imidlertid aldrig „Grundtvigianer“, og om det Politiske havde de nok disputeret adskilligt, for Keyser yttrede med Hensyn derpaa: „Grundtvig forstaar nok Tiden, men han forstaar ikke sin Tid“. De taltes ved ogsaa om Schreuder, og hvad Grundtvig mente om hans Gjerning, er igrunnen sagt. Om Puseyiterne sagde han ogsaa til Keyser, at efter hans Overbevisning kom de til at gaa Paven i Vold, hvad — som sagt — snart ogsaa skede med Flere af Hovedmændene og med mange Andre.

Skjøndt nu Grundtvig aldrig har skrevet videre for Offentligheden om Englands-Rejsen, saa er der dog den i Norden, som sikkert har værdifulde Fortællinger fra hans egen Haand derom, og det er Dronning Karoline Amalie. Han skrev nemlig ofte Breve til hende under sit Fravær.

Kort efter Hjemkomsten fejrede han sit Sølv-Bryllup ude i Dyrehaven. Han var da selv omtrent 60 Aar og hans Hustru 56. Sønnen Johan var omtrent 21, Svend gik i sit 20de og Datteren Meta i det 17de Aar. Inge-mann var Festsangeren. Det var i ganske andre For-

hold, Grundtvig nu stod, end den tunge, ensomme Stilling, hvori han ægtede sin „Lise“ 1818.

I Skandinavisk Selskab. Brage-Snak.

Følelsen af Fællesskabet mellem de tre Folk i Norden havde, som vi har set, stærkt yttret sig paa Papiret, navnlig i Barfods „Brage og Idun“, men den havde ogsaa fremkaldt i Kjøbenhavn først „Skandinavisk Samfund“ og siden, da det af Regjeringen var bleven forbudt, „Skandinavisk Selskab“. Prof. Clausen var i dette Selskab en Hovedmand, og her kom Professoren og Grundtvig for en Tid i en venligere Berøring med hinanden, ja ude i et af Aarene Fyrreti læste man i „Fædrelandet“, at Professor Clausen i et Gilde havde „udbragt en meget smuk Skaal for Pastor Grundtvig“, ligesom en anden Gang, at Orla Lehmann havde talt for „den gamle Frimester i at bruge Munden“.

I Oktober 1843 udbad man sig et Foredrag af Grundtvig om „Nordens historiske Forhold“. Det hugede ham saa godt, at han begyndte med de Ord: „Mine højtærede Herrer! De har ønsket at høre mig om Nordens historiske Forhold, og hvad skulde jeg have mere Lyst til at tale om, end hvad der gjennem en hel Menneske-Alder var Sjælen i min Tankegang, ja jeg maa vel sige: var baade Sjælen i mine Tanker og Aanden over mine Drømme, hvad der opflammede mig i Ungdoms-Aarene og trøster mig paa Alderdommens Grændser.“ Ikke skal man ofte kunne opvise Taler, hvori der med faa Ord bliver sagt saa meget, som i Grundtvigs i ældre Aar, og det er ret kjendelig Tilfældet med følgende Indledning: „Jeg maa nemlig forudsætte, De véd, eller jeg maa skynde mig at sige Dem, at vort Norden har i mine Øjne ikke blot et vigtigt historisk Forhold, ligesom alle andre Himmel-Egne, hvor der engang blomstrede et Folkeliv, som blomstrer aldrig mer, hvis man ikke opdager og skatter den lønlige Kjæde, der hos ethvert Folk forbinder Tider og Slægter ligesom Ungdom og Alderdom hos enhver af os; men at vort Norden har tillige et verdenshistorisk

Forhold, som kun viger for Palæstinas og kappes med Grækenlands, og som er grundet paa et mageløst Natur-Forhold til Historiens Aand, eller, for at tale i Nordens eget Billedsprog, at her er Moder-Skjødet for den Mimers-Brønd, hvoraf Odin drak Vidskab og satte sit Øje i Pant, som jeg sikkert venter, han kommer idag eller imorgen og indløser med Drypner, den aandelige Guldring, der alt gjennem Aartusinder fødte otte Børn hver niende Nat, saa Mage til historisk Guldkjæde findes ikke under Solen.*

Og om de nordiske Stammers indbyrdes Forhold til hinanden, udtalte han følgende Ord af gennemgribende Vigtighed: „Ja, det kan og skal Nordens Historie oplyse, at naar Stammerne ikke vil have Aand tilfælles, da faar de Aandløshed tilfælles, da blomstrer Folkelivet ingensteds, men henvisner og forsvinder overalt, om end her lidt før og hist lidt efter, vel kjendeligst, hvor Bøgen kaster sit gule Løv, og skjultest, hvor Granen holder paa de grønne Naale, men allevegne dog umiskjendelig i Tidens Løb, fordi Nordens tre Hovedstammer forholde sig omtrent til hinanden som Joner, Dorer og Æoler for dum i Grækenland, om hvem Ingen tvivler, at de jo havde Folke-Aand tilfælles, da de var i Aande, og at det var denne græske Folke-Aand, der ene satte dem i Stand til baade at forsvare Fædernelandet mod de myldrende Barbarer, og til at øve alt det Størværk med Haand og Mund, der har gjort dem verdenshistorisk berømte og uforglemmelige, ligesom det igjen var Tabet af denne Fælles-Aand, der gav deres blomstrende Folkeliv sin Helsot og lod dem synke fra al Verdens Beundring lige ned til Tyrkernes Spot. Staar dette kun levende for os, da undrer det os ikke længer, at de nordiske Grander, da Fælles-Aanden tabte Herredømmet over dem, vendte i Forblindelse, til fælles Skam og Skade, deres Vaaben mod hinanden, og spildte deres Kjæmpe-Kræfter, istedenfor at samle dem til Størværk og kappes om en Broderpart deri, men det maatte snarere undre os, at Ulykken ikke blev større, saa de dog hidtil undgik den dybe Fornedrelse, som Grækerne maatte friste; det undrer os ikke, at Norden tabte sin indvortes aandelige Selvstændighed, der nødvendig staar og falder med Aanden, men maatte snarere undre os, at den Udvortes og Verdslige dog blev nogenlunde hævdet.“

Denne Tale, der endnu er at faa kjøbt, er ogsaa mærkelig deraf, at da man havde begyndt med Forbud mod Foreninger og med Stævnemaal og Beslaglæggelser med Forfattere og især da mod Bladskrivere, saa tog Grundtvig i „Fortalen“ tilgavns fat paa disse Undertrykkelser*) og indskjærpede med Kraft,

„at, hvor Menneske-Aanden faar Lov at raade, der anser man det ingenlunde for den store Opgave at forebygge alle mulige Misbrug af Menneske-Livet, men fremfor Alt at fremkalde, nære, styrke og oplyse det, vis paa, at de Godes kraftige og kloge Brug deraf vil forebygge Saameget af Skjelmernes og Tossernes Misbrug, som tilgavns lader sig forebygge, og være den bedste Erstatning

*) Ogsaa paa Skolevæsenets Omraade var der udgaaet fra Kanselliet (Regjeringens Skriver-Stue) et „Udkast“ til en ny Tvangs-Lov. Mange selv af vore saakaldte „Liberaler“ er visselig den Dag idag fuldstændig enige om, at Folk, som ikke skjønner sit eget og sine Børns Bedste, skal behandles efter det kongelig-danske Kansellies Methode. „Samfundet“ kræver det, siger man da tillige, som om en virkelig Samfunds-Aand kunde fremmes ved, hvad der soleklart bestrider den, idet det angriber den personlige og huslige Frihed udenfor den Grændse, som Næstens Fred og Frihed sætter, eller med andre Ord, som Friheden, der maa være gjensidig, altid sætter sig selv. Nu, Grundtvig harmedes inderlig ogsaa over Skole-Tyraniet og skrev til Busck under 23de Juli 1842:

. . . „Har Du set Udkastet til den nye Skole-Forordning til Kjøbenhavn, da véd Du ogsaa, her ser sort ud herhjemme for Frihed og Oplysning, thi Muligheden af en saadan Forordning 1842 vilde jeg dog rask benægtet, om Nogen havde sagt mig det. — Tvang, Tvang, Tvang, rent ud sagt, og Mulker, som Hovedstaden hidtil slet ikke kjendte, fra Først til Sidst, og bøde med Kroppen, naar de ej udredes, og, siger Kanselliet i Motiverne, det vil jo have mange Ubehageligheder og vække megen Vrede hos Almuen i Førstningen, men naar nogen Tid er gaaet, finder man sig nok i det ligesom i de andre Kjøbstæder!!! Saa galt havde jeg dog aldrig tænkt mig det, Gud bevare os! — Kan Folkeraadet deje det, saa kan Kanselliet sige: Danmark har tabt og jeg har vundet!“

for de Misbrug, man for Brugens Skyld enten maa taale eller dog først straffe **bagefter**, da det ellers ikke bliver Livets Misbrug, men Livet selv, man forebygger.“

Han pegede i denne Henseende ogsaa eksempelvis paa, hvorledes Yttringen af hans egen nuværende Overbevisning om, at Nordens Forening burde være en aandelig, maatte tabe i Kraft, naar man vidste, han var udsat for Stævnemaal, naar han anbefalede en politisk eller borgelig. Ved samme Lejlighed minder han om, at han 1810 frit havde anbefalet en politisk i det nordisk-broderlige Skrift: „Er Nordens Forening ønskelig, et Ord til det svenske Folk.“

Siden Talen nu er om det skandinaviske Selskab, skal jeg med det Samme minde om, at han 17de Januar 1845 ogsaa der holdt et Foredrag om „De historiske Minders Betydning, nærmest for Nordens Folkeliv“. At en fælles videnskabelig Højskole for hele Norden staar i Udsigt baade i dette Foredrag og i det foregaaende, følger omtrent af sig selv. Jeg skal imidlertid ikke videre udbrede mig herover, men kun bemærke, at disse „Foredrag“ sikkert af Efterslægten vil findes at være storartede Mester-Værker saavel med Hensyn paa sit rige og mægtige Indhold, som med Hensyn paa det livagtige Billede, de giver af en mageløs dansk-nordisk Veltalenhed, som den maatte arte sig i det Øjeblik, da Skarerne havde begyndt at lytte til Morgenhane-Galet over Norden, og om dets Betydning for sig selv i de tre Riger og for Menneske-Slægten tillige. Men et Ord af Fortalen til det sidste af Foredragene, om Fællesskabet i Norden i de ældste Tider, skal her medtages, da det kaster Lys paa mangen Udtalelse ellers baade af Grundtvig selv og Andre om Nordens Aand og Nordens Folkeliv:

„Naar visse unge Herrer anser mig for saa dum eller saa vankundig i Nordens Historie, at jeg kunde tænke, vort Norden var i Oldtiden et større politisk eller borgerlig organiseret Hélt end nu, da er det ligesaa troskyldigt, som naar man tilskriver mig den naragtige Grille, at alle Folkenes Arilds-Skjælde var spekulative Filosofer, der syede Maskerade-Drægter til deres Ideer; men ligesom jeg ganske rigtig troer, at alle Folkenes Arilds-Skjælde var mer eller mindre fremsynede (profetiske) og snakkede paa en god Maade over sig, saa

ledes kan jeg ogsaa tydelig se, at der i Oldtiden, trods alle Smaakongernes Mangfoldighed og trods al indbyrdes Tvedragt, var en ganske anderledes nordisk Enhed end nu, ikke fordi de Gamle lagde an derpaa, men fordi det kom af sig selv: kom af det naturlige Slægtskab, der i Folkenes saavel som i vores Barne-Alder virker ganske anderledes uvilkaarlig og uhemmet, end i senere Tider. Til at oplyse dette plejer jeg at pege paa Grækerne, som, desværre, endnu er de fleste Nordboer mere bekendte end deres egne Forfædre, og, skjøndt det hidtil syntes frugtesløst, spørge de „classisk Dannede“, om de har læst „Homer og Herodot“ og kan endnu tvivle om, at der var mere aandeligt Fællesskab, mere græsk Enhed, i alle Smaakongernes og alle Smaastaternes urolige Dage, end nu, da dog baade Hellas og Pelopones udgjør én Stat? eller om dette ikke viser, at Folke-Aanden er virkelig en fælles Livs-Kraft, der forbinder og forener meget bedre, end alle politiske og konstitutionelle Tøndebaand.“

Ligesaa kraftig som Grundtvig talte for Fællesskabet i Norden, ligesaa kraftig talte han da, som i alle andre Forhold, saaledes ogsaa i dette, mod „**Ensførmigheden**: den største Skifting (Bytting), som nogen Trold har indsmuglet i Enigheds Vugge. Nordens Aand misunder ingen af de fremmede Magter en Fodsbred enten af deres aandelige eller verdslige Enemærker, men under alle dem, der vil lade Næsten have Fred, og da især alle Slægter og Stammer i Norden, ikke blot deres eget Ansigt, Mund og Mæle, men alle deres Indretninger, Sæder og Skikke, og selv deres Nykker.“ (Om Nord. hist. Forh.)

Ude paa Høsten 1843 begyndte han ogsaa paa Borchs Collegium Mandag, Onsdag og Fredag Aften en Række Foredrag for et stort Antal Tilhørere af begge Kjøen over „græske og nordiske Myther og Oldsagn“, som han udgav det følgende Aar. De er 25 i Tallet, og hvem der er vant med Bøglæsning, har lidt historisk-poetisk Sands og forstaar sig paa godmodig Skjemt, skal vist ikke angre at have offret nogle Skillinger paa dette helt igjennem saa tankerige, af venlig Vittighed idelig oplivede Skjalde-Værk, der vel dristig spørger om sin Mage i hele Læseverdenen. Her ser man, hvad historisk-poetisk Skjaldskab kan have at betyde, og der er

visselig ikke mange almindelige Livs-Forhold, som ikke paa en munter og venlig Maade deri er behandlede eller i det mindste strejfede af en skjaldelig Lys- eller Lyn-Straale, medens Menneske-Naturen og Menneske-Historien er de to store Hoved-Ord, hvorom Alting drejer sig. Hvem der kun havde Lejlighed til en enkelt Gang at kunne faa høre „en Brage-Snak“, vilde jeg anbefale, af en Forelæser, der var nogenlunde fortrolig med Bogen (thi det maa til), at udbede sig „Kronos og Kroniderne“, „Valhal og Folkvang“ eller „Lethe-Børnene og Niobe“, eller, om Vedkommende har Øje til at se i rigtig store Drag, da „Odysseen og Island“. Foredragene fortsattes en Stund inde i det nye Aar 1844.

I Kjøbenhavns Præstekonvent.

Der havde i Kjøbenhavn dannet sig et saakaldt „Gejstligt Konvent“ til at samtale om og virke for kirkelige Sagers Fremme. Her sad Professorerne Martensen og Clausen, Stiftsprovst Tryde, Licentiat Kolthoff, Pastor Spang, Slotspræst Pauli, Svinger til Biskop Mynster, og flere. Grundtvig var ogsaa med og kunde skrive til Busck 24de Februar 1844: „Med vores Konvent gaar det virkelig hidtil saa rask, at vi alle selv forundre os over det og jeg tænker: Ser man det! Vorherre har dog endnu meget mere Indflydelse paa Gejstligheden, end man efter Mundheldet skulde tro.“ Saaledes havde han den Glæde, at Fredlysningen af de „gudelige Forsamlinger“, for hvis Frihed han (som bekjendt uden at ynde dem) nu i 20 Aar havde stridt. Fredlysningen af dem „gik stolt og enstemmig igjennem i den nedsatte Komité, efterat en Indvending fra Stiftsprovsten var saaledes bragt til Tavshed, at han ligefrem opgav den.“

Psalmebog-Sagen stod saaledes, at der til den bekjendte „Evangelisk-kristelige“ var frembudt et Tillæg af Biskop Mynster, der langt fra fandtes tilfredsstillende. Af en Psalme-Digter som Grundtvig havde Mynster saaledes kun optaget en eneste Psalme, og den, bemærkede Grundtvig, gik endda paa Melodien: „Herre, jeg

har handlet ilde“. Grundtvig havde nok tænkt at bringe Psalme-Sagen frem i Konventet, men opgivet det som alt for killent. „Men se — skrev han til Busck — da kom Kolthoff ud med Sproget, den evangeliske Psalmebog og Mynsters Tillæg fik i en Hast baade læst og paaskrevet, og en Komité blev nedsat med mig i Spidsen, til at overveje, om man helst maa ønske et anderledes Tillæg end os er budt og befundet for let, eller en hel ny Psalmebog.“ Skjøndt Grundtvig naturligvis helst vilde havt frie Tillæg, vidste han dog, at den Ting vilde ikke endnu gaaet igjennem i Konventet og endnu mindre i Kanselliet, og saaledes gav Konventet sig ifærd med en ny hel Psalmebog.

Lidt om Grundtvig og Thorvaldsen.

Dengang Nordens verdensberømte Billedhugger Albert Thorvaldsen i 1838 var vendt tilbage til sit kjære Danmark efter et fyrretiaarigt Ophold i Rom og havde skjænket Fædernelandet sin hos Enkeltmand vel i hele Verden mageløse Samling af Billedværker og Kunstskatte, da var hans Indtog i Hovedstaden mer end kongeligt*). Snart efter holdtes der en Højtid for ham, hvor alle Danmarks mer eller mindre navnkundige Skjalde — og de var den Gang ikke faa — hædrede „Kunstens Konge“, hver med sit Kvad. Nogle af Kvæderne blev sungne, nogle blev fremsagte, som i det gamle Norden, af Skjaldene selv. Til at forfatte Aabnings- og Slutningssangene havde man valgt Grundtvig. Sangen, der aabnede Festen, begynder som følger:

*) Forskjellige Samlag roede saaledes under sine Mærker ud imod Skibet, der bragte „Thorvaldsen“, og i Digter-Baaden sad ogsaa Grundtvig. De fik vente lovlig længe ved Toldboden paa Øhlenslæger og Heiberg, som var roet ud i en anden Baad, men da de endelig satte ud til Skibet, kom ogsaa Øhlenslæger og Heiberg op i Digter-Baaden.

„Fæderneland!
 Lyseré tindrer din Stjerne:
 Sønnen kom hjem fra det Fjerne,
 Fløj over Strand;*)
 Palmerne favre,
 Myrte og Lavre
 Fængle ej Thor,
 Nordstjernen blinker,
 Bøgholmen vinker,
 Yndigst er moderlig Jord!“

Skjøndt det er mangfoldige Aar siden jeg havde „Festen for Thorvaldsen“ ved Haanden, saa tør jeg nok sige, at det var Adam Øhlenslæger, som først stod frem med sit Kvad i Haanden, og saa kom Grundtvig med sit, med den „grove Virkelighedssmag“, som Hostrup saa træffende omtaler, men da ogsaa med anderledes Fynd og Klem end Nogen af de Andre, dem alle ellers uførtalt. Man komme ihu, at „Olympens Gudehær“ var igjen billedlig fremtryllet ved Thorvaldsens Mesterhaand, og saa medtages en liden Mundsmag ogsaa af selve Kvædet:

„Guder, gjort med Hænder,
 Aand, af Støvet skabt,
 Det jeg frit bekjender
 Jeg har aldrig havt,
 Men hos Manden, i hvis Værker
 Liv og Aand har Mindes-Mærker,
 Immer jeg Guds Billed ser
 Ej i Marmor, men i Ler.

Ej har jeg mig solet,
 Syd for Alpe-Fjeld,
 Ej paa Kapitolet
 Misundt Rom sit Held,
 Men at staa hos dem i Aanden,
 Som med Munden og med Haanden
 Storværk øve trindt paa Jord,
 Det er Skjalde-Drift i Nord!

*) „Strand“ betyder hos Grundtvig gjerne „Hav“.

Og at følge Nordens Helte,
 Hvor med Kraft de spænde Belte,
 Hvor med Glands de vinde Sejre,
 Det var dobbelt Lyst i Lejre,
 Er og saa i Akselstad! . . .

Derfor, skjønt, som Eremitten,
 Jeg kun daarlig fra Graniten
 Kjender Marmelstenen fin,
 Ser i Rune før i Sule*)
 Aandens Præg, som gamle Thule
 Kaldte Kjæmpe-Vætte sin,
 Ej desmindre jeg med Glæde
 Er et Led af denne Kjæde,
 Kunstens hjemmegjorte Krands,
 Der sig som et Tone-Belte
 Snoer om alle Nordens Helte
 Og ombølger i sin Glands
 Ham, hvis Navn, naar Støvet blunder,
 Blive vil vor ny Vaulunder,
 Vugges saa paa Tidens Vove,
 Tone saa i Nordens Skove
 Gjennem mange Skjaldes Sang! . . .“

Men ogsaa det forkyndte „denne Aften“ for Skjalden, at:

„ . . . Vej sig bryder Kjæmpe-Kraften,
 Kommer Fortids Daad ihu,
 Vil ej længer, som for længe,
 Naar den skaber Skjalde-Kvad,
 Riste kun om røtte Strænge
 Paa det stumme Flyveblad,
 Men i Ordet, som har Vinge,
 Og i Røsten, som har Klang,
 Skulle Tonerne sig svinge
 Som de gamle Skjaldes Sang.“

Slutnings-Koret endte med:

*) „Sule“ er Støtte og „Thule“ er Norden, hvis gamle Skriftegn kaldtes „Runer“, saa Meningen er: Jeg ser før i Bogstav-Skriften end i Billed-Støtter Præg [af Nordens Kjæmpe-Aand.

„ . . . Morgen og Aften
 Daaden og Kraften
 Løftes i Sky!
 Gamle og Unge
 Enstemmig sjunge:
 Ving-Thor er vaagnet paany!“

Saaledes sang og talte Grundtvig til at sprede Lys og vække Mod og Minde, hvor og ved hvad Lejlighed han kom med!

Da han Sommeren 39 eller 40 gjæstede sin Føde-Egn i Syd-Sjælland, gjæstede han ogsaa Baron Stampes venlige Herresæde Nysø. Her fandt han mange Hænder paa det Travleste sysselsatte med Opførelsen af et grundmuret Lysthus, ude i Lunden, til Brug for Thorvaldsen, som alt i flere Maaneder havde fundet sig bedre paa det yndige, rolige Landsted end i Hovedstaden. Øhlenslæger kom ogsaa didned paa samme Tid, — og da man spurgte Grundtvig om et passende Navn paa „Thorvaldsens Lysthus“, svarede han: „Enten det eller Vølunds Værksted“, og Valget faldt paa det Sidste. Man bad ogsaa Grundtvig om en Sang til Indvielsen, og saa holdt han en Tale til nærmere Forstaaelse af Sangen, hvori han udviklede, at „ligesom Vølund og Brage i Thorvaldsen og Øhlenslæger stod lyslevende op, saaledes vil alle Nordens Halvguder efterhaanden rejse sig iblandt os og med nyt Stovværk stadfæste og forklare deres gamle Eftermæle.“

Om det var samme Sommer eller lidt senere han ogsaa i Sorø var sammen med de to nævnte Stormænd, véd jeg ikke, men der fortælles, at alle disse Tre var indbudne til Faddere (hos Professor Hauchs?) i Sorø, og Fruen i Huset spurgte da Grundtvig, om han ønskede Dyne eller Tæppe til Natten. Grundtvig takkede lidt forlegen, men saa var Ingemann ved Haanden og siger: „Det véd Grundtvig ikke, for han ligger ikke i Seng“. Naar han var ude paa Rejser, laa han forresten vistnok som andre Folk.

Hvor ofte Grundtvig og Thorvaldsen mødtes, skal jeg heller ikke kunne sige, men særdeles ofte var det sikkert ikke, da de havde ganske forskellige Omgangskredse og Grundtvig til Jævnshold var meget lidet ude i

huslige Selskaber. Men Skjalden var aabenbar i høj Grad tiltalt af den bly og barnlige „Kunstens Konge“, der, støttende sig til „Haabets Genius“ (saa skildred han sig selv), havde udholdt Prøven paa sin Kjæmpe-Bane, berusede sig dog ikke i hele Verdens Hyldest, men stillede altid videre fremad, ham, om hvem han med Sandhed kunde synge:

„Forbavset Verden saa hos Dig paany
 De græske Guder stige op af Jorden,
 Den ofred til Dig i en Viraksky,
 Som om den bæved for Kronions*) Torden,
 Men Du, oplyst af Nordens Kjæmpeaand,
 Bortvifted Skyen med en Barnehaand!“

I Marts 1844 holdtes der i Skandinavisk Selskab et Foredrag over „Nordisk Kunst“ af den navnkundige, livfulde og begavede Høyen, Professor i Kunst-Historien. Ovenpaa Foredraget var der Gilde for Thorvaldsen, hvortil Grundtvig skrev Sangen, hvoraf følgende Vers vel altid vil komme til at følge Thorvaldsens Minde i Norden:

„Fra Hedenold end høres Gaade-Sangen
 Om Nordens Kunstner Vølund Vingemed,
 Og nys udsvang han sig fra Danevangen,
 Det Sydens Fugle se og studse ved,
 Og højt det toner over Verdens-Havet:
 I Nordens Gudhjem end er Skoven grøn,
 I Grækenland blev Phidias begravet,
 I Norden atter født som Thorvalds Søn.“

Om Grundtvig var med i Gildet, mindes jeg ikke; det er mulig, at han allerede var bleven syg, — men næste Aften — 24de Marts — sank Thorvaldsen pludselig om i Theatret, og det store Levnetsløb var udrundet.

Vi skal snart faa lidt mere at vide om Grundtvigs Sygdom denne Vaar. Om det var i Begyndelsen af den eller i Bedringen han skrev Kvædet Albert Thorvaldsen, er mig ikke ganske let at se, men da han i 1848 indrykkede det i 1ste Bind af „Danskeren“, var det med den

*) „Kronion“ eller Zeus var den øverste af Grækernes Guder.

Bemærkning, at han havde skrevet det i 1844 i en „meget syg Tilstand“. I „Folkelig og kirkelig Digtning af N. F. S. Grundtvig“ er det forkortet meddelt af Prof. Sv. Grundtvig, uden Tvivl enten efter hans Faders Ønske eller dog med hans Samtykke. Der er Kvædet meddelt som Minde-Digt for Efterslægten om Alfe-Drotten i Kunstens Verden, men hvad Gr. i 1844 sad i sin Enslighed og tænkte om ham som Menneske, det er for mærkeligt til ikke her at medtages, skjøndt netop det Meste deraf er udeladt i den nævnte Samling. Ordene, hvormed Minde-Kvædet begynder i sin historisk-poetiske Morgen-Belysning, maa dog heller ikke her savnes. De lyder saa:

„Tids-Aldrene har og en Nyaars-Dag
Naar Solhvervs-Aander svæve over Jorden,
Da sidst de svæved under Tordenbrag;*)
Sig vendte Solen morgenrød mod Norden,
Og aarle vaagned da et Kjæmpekuld
Med Krone-Hjelme af det røde Guld!“

men, hvad han skrev om Thorvaldsen ikke i hans historiske Betydning, men blot som Menneske, det var for en Del ogsaa fremkommet ved Stiftsprovstens fortvivlede Indfald, ved Thorvaldsens Baare at ville bevise fra hans Kristus-Billede, at han maatte være en Kristen, hvad Thorvaldsen aldrig vides at have forlangt, at man skulde tage ham for, og som om det at være „en Kristen“ var en Æres-Sag Mand imellem, istedenfor at det udelukkende er en Troes- og en Saligheds-Sag.

„Et Menneske du var, det Æres-Navn
Vanhelliges, saavel som Guds, fuldsaare,
Thi føle Mennesker og dybt dit Savn,
Og Perlen i din Krands er deres Taare;
For Mennesker, de Store og de Smaa,
Den altid funkled paa dit Himmelblaa!

Varst Du en Kristen? som en Æres-Sag
Man spurgte højt, da man dig bar til Jorde,
Og dine Billeder i Kirkesmag
Bevise kun, du vidste, hvad du gjorde,

*) Vi mindes, at med Tordenbraget over Kongedybet Skjærtorsdag 1801 „blev det ny Aarhundrede festlig indskudt.“

Men til din Lykke, baade fjern og nær
Om Roes for Gud maa alle tie kvær.

Gjaldt det om Æren mellem os i Nord,
Hvo turde dig vel nægte Kristen-Navnet!
Gjaldt det om Æren overalt paa Jord,
Saa god en Kristen vorder længe savnet,
Ej blot i Mylren under Himmel-Tag,
Men midt i Præste-, Biske-, Pave-Lag!

Du kjendte kun den falske Kristendom,
Og den betragted Du med Ynk og Harme,
Som Du den saa i Akselstad og Rom,
Den istapkolde og den lummervarme,
Saa hele Verden véd det godt og grandt,
Du var ej Katholik, ej Protestant*).

En Hedning altsaa af en egen Art,
Ej af Rimthusserne, som Himlen true,
Men af Lys-Alferne, hvem aabenbart
Er Guddoms-Stemplet paa den kjække Bue;
Du mellem Alfe-Kor omsvæved frit,
Men skjælned immer grandt dog Sort fra Hvidt.

Det viser Billedet af Hviden Krist o. s. v.*

og saa nogle Vers længer ude:

„Jeg korsor mig for lede „Satan“ kun
Og ej for Mennesker, som mine Lige,
Jeg selv var Hedning, men dog ingen Hund,
Og Skriftemaalet mit i Sandheds Rige
Det lyder saa: det randt mig nys ihu,
At der er meget Hedenskab hos mig endnu.

Hos mig det gaar, om ej i Lyset alt,
Saa dog i Løbet gjennem Skjærsilds-Baalet,
Hos Dig Endel som Støv til Jorden faldt,
Og Resten pustes bort af Engle-Maalet,
Hvor Du, indført i bedste Konge-Lag,
Skal paa den sande Kristendom faa Smag.“

*) I Digtet til den omtalte Fest for Thorvaldsen kan jeg erindre, at Øhlenslæger sagde med Betoning: „Protestant blev Du i Syden“.

Som oftest udvidede Synet sig i Grundtvigs Minde-Kvæder fra den Enkelte, han besang, efter Sangenes Art, enten til Danmark og Norden eller til Menigheds-Livet eller til hele det verdenshistoriske Menneske-Liv, der, trods Døden i det Enkelte, fortsættes fra Slægt til Slægt. Saaledes udvides ogsaa Synet i Kvædet „Albert Thorvaldsen“ atter mod Slutningen — ligesom det begyndte med Tidsaldrenes Nytaars-Dag over Norden — alt til Udsigterne fra den fælles videnskabelige Højskole, han tilønskede Norden:

„Saa hvil da kongelig, Du Alfe-Drot,
Hvor Lejet redes Dig i Borge-Gaarden,
Til atter tindrer Øjet himmelblaat
I den forklarede Naturens Orden,
Som Dvalin, gamle Nordens Konge-Dværg,
Til Kjæmpehøj Du fik et Himmelbjerg.

Det er Olympen med sin Gude-Hær,
Opskudt paany i Sjællands Bøgelunde
Til Udsigt vid i Aftenrødeskjær
Henover Størværks Strøm i alle Sunde:
En Klippe-Grundvold for et Kjæmpe-Slot,
Et Lidskjalv for vort Nordens Asa-Drot

Legemlig og sjælelig Sygdom og Helbredelse i 1844. Konfirmation paa Tuborg.

Vaaren d. A. (1844) blev Grundtvig angrebet af en Art Kusma (paa Trondhjemske: Kind-Tasker), som paa Dansk kaldes „Faaresyge“. I sig selv var Tilfældet nu ikke farligt, men ved Uforsigtighed frembragte det endel Forstyrrelse i Legemligheden hos ham. Herunder faldt han i en saadan Angst og Bekymring for sin Sjæls Frelse, som han ikke havde oplevet siden 1811. Han følte sig i den aandelige Døds Magt og skal i sin Vaande have kommet med Udbrud som, at han var et „Djævelens Barn“; da hans Hoved var ørt imellem: „Vanvid trued og Vennerne grued“. Den, som kunde lindre hans

Pine lidt, var hans kjærlige Datter. Da han legemlig var blevet bedre, rejste man ud paa Landet med ham, og han gjæstede da sin kjære Busck i Bjergby, men ogsaa andre Præster, men var endnu urolig i Sindet. En Dag — fortælles der — var han bleven borte for sine Omgivelser. Man søgte efter ham allevegne og fandt ham endelig i en Vognbod liggende paa Knæ med Hænderne foldede paa Vognhjulet, grædende og bedende. Men paa denne Rejse brød ogsaa Guds-Ordet i Daaben igjennem hos ham med livsalig Trøst og Oprejsning i den „sønlig Udkaarelses Aand“, hvorom gamle Busck til Ordets Pris levende vidnede i Grundtvigs eget Paahør i det sidste Vennemøde (1868) her paa Jorden (i dens nuværende Skikkelse), hvori Busck var tilstede: „ . . . Det var „det lille Ord“, som Biskop Grundtvig har ført frem, fordi Vorherre har lagt ham det saa alvorligt og inderligt paa Hjerte og givet ham saa stor Trøst og saa stor Velsignelse ved det. Jeg mindes — det er flere og tyve Aar siden —, at da han var i en af de Anfægtelser, som aldrig nogen saa højt begavet Aand kan undgaa — thi det er umuligt, at der kunde bevares et ydmygt Sind i et Menneske, som har saadanne Gaver, naar Vorherre ikke engang imellem tog paa dem og viste dem, at de dog var skrøbelige og at han alene var den Mægtige — da han var i saadan Anfægtelse, kom han til mig i min Præstegaard, hvor jeg før var. Han havde Bekymring, ja inderlig Bekymring, men Gud trøstede ham. Da vi sad en Dag oppe i et Lysthus, som jeg havde bygget paa en Mark, hvorfra der var en vid Udsigt til alle Sider, sagde han til mig: Har Du Pen og Blæk? hvortil jeg svarede Ja. Sæt Dig nu og skriv, hvad jeg siger til Dig; derpaa sagde han følgende:

„Sov sødt, Barnlille,
Lig rolig og stille,
Saa sødelig sov
Som Fuglen i Skov,
Som Blomsterne blunde i Enge!
Gud-Fader har sagt:
Staar Engle paa Vagt,
Hvor mine de Smaa er i Senge!“

o. s. v. gennem 6 Vers.“

At Trøsten først kom i det Øjeblik i Lysthuset, sagde jo ikke Busck, men han mindte kun om, hvorledes denne Psalme vidner om, hvad „det lille Guds Ord“ havde mægtet at udrette hos Grundtvig, og i Lysthuset var det Busck først fik Sangen at høre som det mærkelige Udtryk for den dybe Trøst og Glæde, som han ved „det lille Ord“ havde vundet efter den store Angst og Bedrøvelse i de vaandefulde Dage og Nætter.*) Skjøndt han havde fundet „Hvile for Sjælen“, rejste han nu om til flere af sine Præstevener med den Tanke, at han dog ikke havde langt tilbage her paa Jorden, saa han mente, legemlig svag, som han endnu var, at han egentlig rejste om til Farvel Pastor W. A. Wexels læste engang op et Stykke af et Brev fra Præsten Ferdinand Fenger om Grundtvig i denne Tid. Det var af følgende Indhold: „Jeg har aldrig fundet Grundtvig saa elskværdig som nu; han takkede Gud under mange Taarer for hvad der var overgaaet ham og føjede til: „Det var for min Hovmodsskyld“.“

Ogsaa sin Føde-Egn gjæstede Gr. i denne Tid, og dette Gjæsteri satte sig et yndigt Mindesmærke i „Skovhuset i Sjælland“, vel det mest „Idylliske“, Grundtvig har skrevet, skjøndt „Sommer-Natten ved Hillerød“, uidentivl fra Maj eller Juni d. A., hvor han hørte Nattergalen Morgen, Aften og Midnat, ogsaa er idyllisk gennemaaudet. Om Hillerød, med Frederiksborg Slot, vendte han nemlig mod Slutningen af Maj tilbage til Kjøbenhavn. Han skulde, efter Bestemmelsen, ogsaa gjæstet Helsingør, men valgte, som sagt, at tage hjem, hvor han fandt sin Kone alene, da de Øvrige, paa Opfordring fra Kong Kristian og Dronning Karoline var ude og ledte efter et „Lyststed“, hvor de Kongelige og da vel nærmest Dronningen vilde, at Grundtvig skulde bo for Sommeren, for at han skulde styrkes ved Landluften. Han var nemlig alt for længere siden flyttet ind fra Kristianshavn til Vimmelskaftet, paa Strøget mellem „Kongens Nytorv“ og „Vesterport“, i Kjøbenhavn, og boede der ovenpaa i en Hjørnegård. Da Grundtvig kom hjem, var man ifærd med at tage Lille-

*) De tre første Vers af den navnkundige „Aften-Sang“ skal være skrevne hos Peter Rørdam, dengang Præst i Mehrn, og de tre sidste hos Busck.

Tuborg, et Frastykke (en Parcel) af det store. Han kom mulig ogsaa til at bo der for denne Sommer, men næste Sommer idetmindste finder vi ham andensteds. Dog senere derom. Da Vorherre, som vi har set, havde taget ham saa „lige i Hjertet“ og „begyndt“ med ham igjen derinde, saa var det hans „hjemmelige Trøst, som trodser alle de Knuder, der kan slaas under Solen“, at „Han ikke som en daarlig Bygmester havde begyndt paa en Bygning, som Han kan ikke fuldføre.“ 1ste og 2den Pintsedag prækte han uden at det, trods den legemlige Svaghed, trættede ham, saa han 28de Maj maatte skrive til Busck: Gud ske Lov for Pintse-Dagene!

Det nys omtalte Kvæde, „Skovhuset“, er først trykt i „Danskeren“s Nr. 23, 1850, og i samme Nr. findes ogsaa det stærke og mægtige Kvæde, „Havet“, ogsaa fra 1844 — der begynder

„Hav med de rullende Bølger,
Vugge for Svanerne graa,“

et Kvæde, der ogsaa er mærkeligt med Hensyn til Forholdet mellem Græsk og Nordisk, som der er betegnet med levende Farver. Fra 1844 er ogsaa „Børsen“^{*)}, indrykket i samme Nr. af „Danskeren“. Vi hidsætte deraf 2 Vers om Frihed:

„Frihed for hvad Daarer hade,
Tro og Lov og Øvrighed,
Gjør kun Dyr og Djævl glade,
Maler kun i Afgrund ned;
Frihed til i Magtens Skygge
Rask med Haand og Mund at bygge,
Det er Folkelivets Sjæl

For den springe alle Bomme,
Som vil binde Ord og Aand,
For den briste alle Domme,
Som vil binde brødløs Haand,

*) Om „Havet“ og „Børsen“ er fra Før eller Efter i Forhold til Grundtvigs Sjælssygdom, véd jeg ikke. Det er Kjøbenhavns Børs, det „gamle, stive Hermes-Tempel“ fra Kristian den Fjerdes Dage, der synges om.

Sin „Brage-Snak“ udgav han ogsaa Sommeren 1844, efter Opfordring fra unge Tilhørerinder ved Foredragenes Slutning.

Svinder hver en Posekiger,
 Ved den blomstre alle Riger,
 Som ej blot har Fæ, men Folk.“

Skjøndt der ligger en Begivenhed, som i næste Stykke skal meddeles, mellem Grundtvigs sjælelige Helbredelse og Høsten 1844, skal jeg dog her meddele med det Samme, at han 7de Oktober d. A. afholdt en Konfirmations-Forretning i det daværende orthopædiske Institut paa det samme Store-Tuborg, hvor han som Olding kom til at bo. Han sluttede sin Tale (om at et godt Træ bærer gode Frugter, anvendt paa Kristendommen selv, naar den forkyndes og modtages i Frihed) med følgende Ord: „ . . . Lad Kristi Evangelium være og virke frit som fra Begyndelsen, som den Herre vilde, hvis første Bud er Sandhed og hvis Aand ingen Trælle kan bruge, og se da, om ikke den fuldkomne Glæde, selv midt i Bedrøvelse, det himmelske Liv med Kjærligheds Glands, og Lyset, som gjennemskinner selv Dødens Skyggedale, ikke igjen som i Begyndelsen vil forherlige Vorherres Jesu Kristi Navn over al Jorden og klart som Middags-Solen vise, at hvad han plantede, var et godt Træ, som bærer idel gode Frugter, ja er Livets Træ fra Guds Paradis, som bærer idel liflige Frugter for Tid og Evighed!“

„Og fordi vi med Sandhed kan sige saa, derfor vedkjende vi os ogsaa med Frimodighed den kristelige Børne-Lærdom, som ogsaa her idag skal kortelig gjen- tages, da En af de Unge, som her venter med Guds Hjælp sit Legems Helbredelse, føler, at Menneske-Sjælen trænger til en underlig Helbredelse for at kunne skue glad Tid og Evighed imøde, tror, at hos Jesus Kristus alene er Lægedom for Sjælens Brøst og Hjertets Syge, og ønsker derfor at bekræftes i sin Daabs-Pagt med Ham om Synd- ernes Forladelse og det evige Liv.“

Til samme Konfirmation skrev han to glilde Psalmer, som han senere optog i sine „Fest-Psalmer“: „Barne-Livets favre Dage“ og

„Velkommen, Morgenrøde,
 Til Salighedens Dag“.

Begge de dejlige Psalmer faar en særegen Betydning derved, at de kjendelig er udsprungne af, hvad han nylig

selv havde atter saa levende erfaret. Vi ser den hvidhaarede Kjæmpe-Skjald, „der kunde græde som Barnet“, med Smil gjennem Taaren i den taknemmelige Følelse af Aandens Nærværelse som „Herrens Røst“, „Sønne-Udvælgelsens Aands“ Nærværelse, som vidner om Barne-Kaaret saavel som Barne-Retten i Jesu Kristi, Guds og Marias Søns Navn, som Enhver i Menigheden er tildøbt paa Pagtens Vilkaar, Aanden, i hvem Menigheden opvokser og styrkes med „Barnet født i Bethlehem“, som naar det hedder:

„Vore bedste Barne-Dage
I den bedste Faders Hjem
Intet er mod dem, vi smage
Med Guds Søn i Bethlehem,
Naar, gjenfødte i hans Navn
Han os tager ømt i Favn
Og med mer end Engle-Røster
Kalder Broder os og Søster.

Disse Herrens Barne-Dage
De er Evighedens Vaar,
Vifte bort al Sorg og Klage
Ogsaa fra de hvide Haar,
Tale med hinanden lydt
Om det Maal for Livet nyt,
Himmelvidt fra Skyggedale;
Guddoms-Liv i gyldne Sale!“

Ja, selv havde han nys i sin Kvide erfaret, hvad Guds-Haanden, udrakt i Daabs-Pagten, formaar, og det er da udaf sit eget Hjerte, han synger om den:

„ . . Den Haand, som fra Afgrunden,
Hvor Syndens Sold er Død,
Os fører ind i Lunden,
Hvor Livets Lyst er sød,
Den fører os til Herrens Bord,
Med Hjertet og med Munden
At smage Naadens Ord!

Den Haand med Bibel-Staven*)
Os træster i al Nød, .

*) „Stav“ om „Bog-Stav“ har Gr. ofte brugt.

Den lukker op Guds-Haven
 For os i Liv og Død;
 Engang den bryder gjennem Sky
 Og vinker op fra Graven
 Vor Krop med Kjortel ny.“

Skamlings-Røjsen.

Det var nu alene i sit eget personlige Guds-Forhold, at Grundtvig om Vaaren 1844 havde følt sig saa voldsomt rystet (og igjen saa livsalig trøstet!); paa hans Livs-Betragtning i det Hele og Store havde denne sjælelige Begivenhed ingen kjendelig Indflydelse og da heller ikke paa hans Deltagelse i det danske Folke-Livs naturlige Yttringer og Anliggender, uden forsaavidt den glædelige Udgang paa den haarde Prøvelse: Livs-Sejren over Døds-Magten i hans eget Inderste, mægtig maatte opleve ham i alle de Retninger, hvori han følte Kald til at virke. Det er saaledes intet Under, at han, endnu legemlig svag, deltog i det store Sommer-Stævne til Værn for Danskheden*) i Sønder-Jylland: den navnkundige Folke-Fest ved Skamling, sydligst i Nørre-Jylland, „hvor Dannebrog vajede baade oppe og nede“, paa og mellem „Bankerne“, over det bølgende Folkehav. Og det er heller intet Under, at han i „Forord“ til Beskrivelsen af sin, efter den al-

*) Ligesom det første Offentlige, vi saaledes hørte om Grundtvig efter hans Sygdom, var Opmandingen til Kampen for Danskheden i Sønderjylland, saaledes var det Sidste, idetmindste i ubunden Stil, som vi herte om ham før Sygdommen, at han brød en Landse „med Vinge-Spyd i Haanden“ (i „Berlingske“, om jeg ej mindes fejl) for den samme Sag og det paa en saadan Maade, at der stod i „Dansk Pantheon“, at „det maatte skyde Hjertet høiere op i Livet paa Enhver, som følte sig at være en Dansker født. Talen ved Skamling, da han „fandt det vanskeligt at holde op“, skal have varet i hele 5 Kvarter, „efter Kjøbenhavns Posten“, og vakte dog ikke Lede, men en undslettelig Ihukommelse hos Deltagere!

mindelige Dom, saa mægtige Tale med tilhørende Sange: „Skov-Hornets Klang mellem Skamlings Banker“, kunde sige: „Jeg har aldrig følt Ordet saa let og lykkeligt, forvovent, kjækt og flydende paa mine Læber.“ Det gjorde og Virkning. Den navnkundige, begavede Folke-thingsmand Termansen var visselig ikke den Eneste, der kunde sige, han blev folkelig vakt ved Grundtvigs Kjæmpe-Røst paa den samme Dag.

Især under Hjemsejlingen kom „Graahaars-Skjalden“ ogsaa i levende Vekselvirkning med Ungdommen, og den ønskede at tømme et Bæger med ham, hvad han da hjertensgjærne gik ind paa, skjøndt han udvortes alene kunde „nippe til Ungdoms-Bægeret“ med den „stærke Drik“.*)

Paa „Sjællands Odde“ staar Mindes-Mærket over de i 1808 faldne Krigere, og til den Støtte fik man nu — over en Menneske-Alder tilbage fra 1844 — Kandidat N. F. S. Grundtvig til at forfatte Indskriften. Over sin Ven, Søhelten, den unge Løjtnant Villemoes, havde han tidlig, som vi véd, særskilt skrevet sin navnkundige Sang:

„Kommer hid I Piger smaa,
Strengen vil jeg røre“,

og den fik Ungdommen nu lettelig den Indskydelse at istemme, da den havde Skjalden selv ombord og saa for sine Øjne, hvor

„Hist i Nord gaar Odden ud
Mellem Bølger høje“,

om end Bølgerne nok var lidt „smulle“ den Dag; og da Sangen var udsunget, stod „Graahaars-Skjalden“ op paa Bænken og udtalte, efter eget Sigende, at han „meget fortidlig havde sørget over, at han sagtens kom til at tage Broderparten af gamle Danmarks Arv og Odel med sig i Graven, eftersom han nu mærkede, at der i den yngre Slægt var baade Bejlere og Medbejlere nok til Alt, hvad der er smukt og ædelt, højt og dybt, aandigt og hjerteligt og efterhaanden lyst og klart, og sagde De ikke Alle „Ja“, saa var jeg stokdøv.“

*) Udentvivil Punsen; Champagne turde han dog nyde, idetmindste lidt af, paa Rejsen.

Nede i Kahytten skrev han derefter „Rune-Bladet“, med et Glas Champagne hos sig, mens de sejlede ind gennem Øresund, og ved Taarbæk oplæste han Kvadet til Ungdommens Fornøjelse.

Hans Beskrivelse af Rejsen i „Skov-Hornets Klang“ viser, med hvor lyst og mildt et Blik han hele Tiden havde mærket paa Ungdommen ombord.

Besøg af Nordmænd paa Bakkehuset.

Hvor Grundtvig i de unge Aar havde gjæstet Rahbek og hans „Kamma“ paa Bakkehuset, fik han Sommerbolig dette Aar og idetmindste det følgende, men flyttede ind i Vimmelskaftet om Høsten igjen.

Herude havde han Besøg af flere Nordmænd*), deriblandt af Kjøbmand Helland fra Bergen, med hvem han, hvad neppe ofte var Tilfældet, havde talt noget ogsaa om sin nys fortalte sjælelige Oplevelse.

Saa kom en Dag Welhaven didud. „Jeg havde“, fortalte engang Professoren, mange Aar bagefter, „intet Bestemt at tale med ham om, men jeg mindte da straks om Kamma og Rahbek og deres Kreds derude“. — „Ja“, sagde Grundtvig, „her har været vrøvlet tilgavns“. Og saa gav Welhaven tilbedste endel Historier fra Bergens Skole, hvor man i hans Dage gjorde omtrent som man vilde, enten man vilde læse videre eller ikke. „Ja — svarede Gr. og slog ham paa Skulderen — Tak De Gud, for De har gaaet i en **slet** Skole, derfor slap De gennem med **Livet!**“ Et tredje Nordmands-Besøg har jeg ogsaa Fortællingen om fra Besøgeren selv, og det var afdøde Rektor Holmbos i Bergen. Grundtvig tager høflig imod ham og beder Rektoren sidde i Sofaen, men siger saa — Ingenting. Rektoren, som var en ligefrem Mand, søger da at faa en Samtale i Gang: „For nu at begynde med Noget — er der Ingen i Bergen, som Pastor Grundtvig kjender og ønsker at høre Noget om?“ Gr.: „Det skulde

*) Til En af de Besøgende herfra, der gjorde Undskyldning for sit Besøg, sagde Grundtvig: „Jeg ser gjerne Nordmænd.“

være Sagen“. Holmbo fortæller da lidt om Overlærer Lyder Sagen, og der bliver atter en Standsning. H.: „De kjender Kjøbmand Helland; han har jo besøgt Dem?“ Grundtvig svarer „Ja“ og tilføjer nogle Ord i fordelagtig Retning om den nævnte Mand. Da bliver der atter en Stands saa langvarig, at Rektoren syntes, han maatte byde Farvel. Gr. følger ham ud og siger ved Afskeden: „Men, Hr. Rektor! det maa ikke være gjort med dette, vil ikke Rektoren være saa god at komme her en Dag og spise Middag!“ H. (ganske forundret): „Jo Tak, men jeg har Tiden for mig; Pastor Grundtvig maa være saa god at sige, naar det er Dem belejligt.“ — Ja imorgen — var der Noget ivejen, men den følgende Dag. „Vi spiser Kl. 4.“ Da kom Rektoren, og da var Gr. beredt, saa hans Gjæst blev hos ham den hele Dag indtil Kl. 11, og saa fulgte Grundtvig ham endnu ind til selve Byen. De havde rimeligvis talt meget ogsaa om Undervisningsvæsenet, — og vist er det i alle Fald, at Rektor Holmbo i et Skoleprogram, han faa Aar efter udgav, saa alvorlig giver tilkjende en levende Sands for det Poetiskes Krav og Berettigelse i Skolen, at det virkelig var et Særsyn blandt lignende Skrifter, Ole Vig meddelte ikke saa lidet af Programmet i „Den norske Folkeskole“.

Mundsmag af nogle Minde-Digte.

Grundtvigs mægtige Ejendommelighed, der dog ikke var blot Grundtvigsk, men det mægtigste Udslag, som en Kjæmpe-Gren, af det Fælles-Nordiske, aabenbarede sig tilvisse ikke svagest, men vel i Skriftverdenen heller stærkest gennem hans Minde-Digte, hvoraf nogle af hans indtil denne Tid ypperste, før og efter Kvadet over Thorvaldsen, netop fremsprang i de ovennævnte Aar. Dog, med Hensyn til én Mand, skal vi gaa tilbage til Aarene Trediv, idet vi nemlig medtager et lidet Brudstykke af Minde-Kvadet over den store Sprogmeister Rasmus Kristian Rask. Allerede dengang Rask i 1823 vendte tilbage fra sin asiatiske Rejse, skrev Grundtvig en mærkelig Sang, der findes optaget i en af de Sang-

Bøger, Grundtvigs yngre Venner i senere Aar har udgivet. Men ved Rasks Død (1832) skrev han en Drape*), hvoraf vi dog kun skal hidsætte et helt Vers og tillige et Par Linjer af det sidste, for det videnskabelige Haabs Skyld om Norden, som deri saa fyndig er udtalt. Om den Navnkundige skriver han jævnt og storstilet:

„Vidt han vandred selv paa Jorden,
Ledte om sin Ligemand,
Kom til Hekla højt i Norden,
Ganges ned i Sønderstrand,
Fandt dog Ingen stort at regne,
Selv et Særsyn alle Vegne!“

Og til Slutning spaaer han, at „ved Støttestav“ (med Bogstaven til Hjælp)

„Mødes skal engang i Norden
Sprogene fra hele Jorden!“

Vi mindes Grundtvigs Ungdomsven Povel Dons. Han forlod Kjøbenhavn i Begyndelsen af Tyverne, omtrent paa samme Tid som Grundtvig igjen fik Præste-Embede og Ingemann blev Professor i Sorø, og førte siden paa Landet „et Skyggeliv“ i over tyve Aar, plejet af sin Hustru, der ligesom han selv var af norsk Herkomst. Da Grundtvig fik hans Død at vide, skrev han under Paaske 1843 til Gunni Busck, der havde været hos ham paa det Sidste:

„Nu endte da Povel Dons det sørgelige Skyggeliv og har, haaber jeg, begyndt et nyt, der anderledes svarer til hans Ungdoms brændende Længsler og eventyrlige Drømme . . . Tak fordi Du talte Trøstens Ord til ham i de sidste Timer! Det glædede mig ret, da jeg hørte, han havde forlangt Dig . . . thi det sagde mig, at han dog for en Del var kommet til sig selv . . .! Hans Billede er

*) Til Grundtvigs Minde-Digte fra Aarene Tredive hører ogsaa det store Kvæde „Nordens Guld“, der var skrevet 1834 ved den af Saga-Rækken saa fortjente Biskop P. E. Müllers Død og blev indrykket i „Danskeren“ 1849. Men det er mærkeligt, hvor langt friskere Kvadene er fra Aarene Fyrreti, efterat han fra 38 var traadt i levende Berørelse med den nærværende Slægt.

derfor ogsaa staaet op for mig i hele sin ranke, sværmeriske, men ærlige og vidunderlig klarøjede og lydøre Ungdommelighed, mægtig greben af Klangens i Hans Røst, som siger: „Jeg er Opstandelsen og Livet; hvem, som tror paa mig, skal leve, skjøndt han døer, og hvo, som levende tror paa mig, skal aldrig dø!“ Gud gjøre det Ord levende og kraftigt hos os paa begge Sider i disse Paaske-Dage og i al Evigheds Evighed. Amen.*)“ — Saa skrev han Kvædet, som han dog ikke lod trykke før 1867 i Chr. Richardts: „Fra danske Forfattere“:

„Povel Dons.

Født 19de Novbr. 1783, død 8de April 1843.

Blomster alle maa henvisne,
Hvor i Støv de fæste Rod,
Og selv varmest Jord maa isne
Under Vinter-Jettens Fod;
Derfor visned, isned, døde
Han, som i sin Morgenrøde
Var en Blomst med Luekalk.

Efter Kongedybets Torden,
Efter Kongeskyens Lyn
Opgik Solen over Norden
Til et prægtigt Morgensyn;
Som en Glød, der havde ulmet
Under hele Verdens-Mulmet,
Den sit Fængsel gjennembrød!

I sin Glands, fra Moder arvet,
Skjalde-Solen, tændt paany,
Til Skinfakse regnbufarvet
Skabde om den sorte Sky,
Klædte Bjergene i Lue,
Saaed Guld paa hver en Tue,
Sleb til Spejl det store Hav.

Det var Fimbul-Vinterdage
Trindt i Nord med Frost og Kuld,
Sove-Hjertes uden Mage
Laa paa Rad i Dun og Uld,

*) „Amen“ betød hos Grundtvig, idetmindste i senere Aar:
„det ske!“

Mærked neppe Torden-Braget,
Mindre Straaledands paa Taget
Over Hav og Klippetind!

Kun en Enkelt, tidlig oppe,
Saa det store Morgensyn:
Elve-Dands paa Dovre-Toppe,
Landse-Brnd som Lyn med Lyn,
Aged med paa Straale-Buer,
Baded sig i Morgen-Luer,
Dykked i det dybe Hav!

Ingen under Lynilds-Sæden
Og i Morgenrødens Aar
Delte Synet, Sorgen, Glæden,
Skjaldes underfulde Kaar,
Deres ædle Sværmerier,
Deres Fart paa Lynilds-Skier
Som den ranke Ungersvend!

Lutter Øje, lutter Øre,
Lutter Liv' med Efterklang,
Alt han vilde se og høre,
Alt i Barmen eftersang,
Stod os alle nær paa Klinter,
I hans Sommer og min Vinter,
Nærmest Ingemann og mig!

Gjennemrystet, gjennemsuset,
Gjennemluet, overspændt,
Svimled han som en Beruset,
Blussed som en Selvantændt;
Ingen mægted det at hindre,
Træt blev Øjet af at tindre,
Ilden sluktes, Øjet brast!

Blomsten, som sprang ud i Barmen
Farverig, saa overbradt,
Skilt ved Lyset og Livsvarmen
Visned i en Vinternat;
Og af Alt fra Ungdomsdage
Blev en Skygge kun tilbage
Som af Barnets Vugge-Drøm!

Skyggen svandt i Skyggedalen,
 Stat nu op, Du Ungersvend!
 Rød og hvid i Billedsalen,
 Alle Skjaldes Hjertensven!
 Vovehals med Flyvebelte
 Kun af Voks, som Luer smelte!
 Ikaros*) med Øjne blaa!

Søstre hans, Solsikker mange,
 Som i Kreds om Øresund
 Efter Danmarks Fuglesange
 Søge ham paa Havets Bund!
 Græder ej! det er forvundet;
 Nu han svæver over Sundet
 Sjæleglad i Aandelag.

Saa hans Navn i Lag med Skjaldes
 Svæve skal paa Sangens Vej,
 Tiest vel i Norden kaldes
 Skirner, Hjertens-Ven ad Frey,
 Dele dog, mens Tider rinde,
 Ondt og Godt i Mund og Minde
 Med det hele Morgenkor!“

Den unge og yndige Storfyrstinde Alexandra i Rusland, Kejser Nikolaus's Datter, var forlovet med Prinds Frederik af Hessen og derfor ikke uden Udsigt til Danmarks Dronning-Krone efter den dagjældende Arve-lov. Hun havde i det Fjerne fattet stor Kjærlighed til Danmark, og meget ønsket at komme did, og den navnkundige danske Læge Professor Bang var under hendes Sygdom kaldet til St. Petersborg. Vidnesbyrd om hendes Fromhed og Ynde var alle danske Blade enige om at fremføre, hvor uenige de ellers var, og Prof. Bang havde vel ogsaa havt flere Træk deraf at meddele, end der kom til Offentlighedens Kundskab. Nok er det: den fromme, danekjære Storfyrstindes Død rørte ogsaa ved Grundtvigs Harpe- streng, saa vi under 18de August 1844 læste i „Berlingske Tidende“ et yndigt Kvæde, der begynder med Ordene:

*) Ikaros i den græske Mythe satte afsted paa et Par Vinger af Voks, der smeltede i Solheden, saa han faldt ned i Havet.

„Over Østersøens Vove
Snekken toner Sørgeflag,
Og i Danmarks Bøgeskove
Lyder Dødning-Uhrets Slag,
Som saa tit i Morgenstunden
Tordenskrald i Bøge-Lunden!

Hun er død i Østerlide,
Som sig glæded til engang
Paa de danske Kyster blide
Ret at høre Fugle-Sang!
Derfor skal vemodig tone
Fuglens Sang i Bøgens Krone!“

Det er underlig at tænke paa, at Kejser Nikolaus skulde være blevet tiltalt af et Kvæde af Grundtvig, hvad dog vistnok var Tilfældet, hvis han havde en god Tolk, — som naar der læstes:

„Han, som throner i det Høje,
Kejseren for Himlens Hær,
Men har dog sit Forsyns Øje
I det Lave fjærn og nær,
Han har saaret, Han vil læge,
Rosen-Knoppen vederkvæge!

Han har i de varme Lande
Plantet sig en Rosengaard,
Som kun Livets Bække vande,
Hvor med Høsten mødes Vaar,
Hvor Hans Ansigts Lys alene
Overstraalet Blomster rene.

Der Han og en Plads betegned
I sin rige Rosen-Flor
Til den Dronning-Knop, der blegned,
Før den aabned sig paa Jord;
Der den nu sin Plads har fundet,
Kampen endt og Kronen vundet.

Derfor skal hos os nu svæve
Bruden fin i Kronings-Dragt,
Let sig op mod Skyer hæve
Som en Rose i sin Pragt,

Af den Sky, som yndigst blaaner,
Farve sin Kjærminden laaner!“

I Marts 1845 kom Budskabet om Grundtvigs navnkundige Fætters, Professor i Tyskland, Henrik Steffens's Død. I stærke Ord fremhæver han i denne Tid fremdeles Steffens's Betydning, hvem han i Minde-Kvadet, der kom straks efter Dødsbudet, kalder „Lynilds-Manden“, som i Aarhundredets Morgengry sprængte Stenen fra Troes-Graven hos ham selv, og om hvem han videre vidner:

„Ja, den fri, den stærke Tale
Om hvad Haanden griber ej,
Men hvad dog fra dybe Dale
Baner sig til Stjerner Vej:
Ordet, som af Aanden føres,
Skaber Syn, hvor Røsten høres,
Vaagned, Steffens! her med Dig!

Da var disse Lokker gule,
Som i Kamp blev tidlig graa,
Da var mørkt det over Thule,
Intet Øje Lyset saa,
Før det lød fra Bjerge-Toppe:
Vaagner Alle, Sol er oppe!
Røsten var dit Bjarkemaal!

Naar det knitrer, naar det dønner,
Naar det runger dybt i Fjeld,
Naar I lytter, Nordens Sønner,
Muntre end i Tidens Kvæld,
Mindes, det var ham, der blunder,
Som i Nord, til stort Vidunder,
Støtte først i Hejmdals Lur!“

Mod Slutningen af Kvadet ytrer han Ønske om, at den storartede videnskabelige Højskole, vi før har omtalt og mere kommer til at omtale, maatte rejse sig, og at Steffens's Støv da maatte hentes og komme til at hvile der:

„ . . . Skal maaske den høje Skole,
Hvor i alle Guders Fag
Nordens Aand har Lære-Stole,
Nordens Kjæmper Skjolde-Tag,

Hvile trygt paa Hejmdal-Støvet,
 Hvorfra giennem Bøge-Løvet
 Gjallar-Hornet først gjenlød!

Gid det ske engang ad Aare!
 Efter Norden, Frænde kjær,
 Længtes jo dit Støv saa saare
 I sit sidste Aftenskjær!
 Morgenhane-Mindesmærket
 Vorde brat Oplysnings-Værket:
 Birthings-Borg i Bjerger-Stil!"

Ved det nordiske Studenter-Mode 1845 og mit første Besøg i Kjøbenhavn.

Ved St. Hanstid dette Aar gik da det store Studenter-Tog fra Nordens tre andre Universiteter, efter venlig Indbydelse, til Kjøbenhavn. Jeg „og En til“ tog didned saa tidlig med den i de Dage saa bekendte „Anholms Paket“, at vi var der om Morgenens Lørdag før 5te S. efter Trinitatis, medens selve Toget kom didned først Mandag Aften. Paa Gaardspladsen i Vartou Hospital saa jeg da næste Dag Grundtvig for første Gang, idet han rask, uden Stok i Haanden, med nedslaaet Paraply, strøg os forbi.

Lidt efter stod han for Altret. Han bar ikke den Gang Skjæg paa Hagen, men skaldet var han allerede. Udtrykket i hans Kjæmpe-Aasyn var, under de mørke Bryn, dybt og alvorligt.

Man sang ikke, men efter et mildt Suk begyndte han straks sin korte og trøsterige Skriftetale over Peders Ord i Evangeliet, efter den store Fiskedræt: „Gak ud fra mig, jeg er en syndig Mand!“ som han omtalte som et Ord, der udtrykker en Følelse, som ogsaa kan gjøre sig gjældende, hvor Herren selv træder Hjærtet saa nær som i Nadveren. Man havde dengang kun evangelisk-kristelig Psalmebog i Vartou og til Indgang blev deraf sunget „Alene Gud i Himmerig“, hvorpaa han mesede Kollekt og endnu Epistel og tog saa til Højmesse-

Psalme: „Alvidende, Du kjender nøje“. Prædikenen knyttede han alene til Ordene: „Og Folket trængte sig til Ham for at høre Guds Ord“. Han begyndte omtrent med følgende Ord: „Gud ske Lov, mine Venner! det er ikke længer latterligt at spørge, om vi kan anvende disse Ord paa vore Dage“, idet han fremhævede, at der dog er vaagnet en Trang til Ord, som ikke er blot Menneske-Ord; medens de Fleste dog var i Vilderede med, hvad Guds Ord i Grunden er, men under Taler herom udtalte han, at man ikke maatte tænke, at han kaldte det en ringe Ting, naar vore Fædre trøstede sig ved vor Herre Jesus Kristus og den Forløsning som er i ham; men de manglede Lyset over, hvad Guds-Ordet er, og Velsignelsen af den Oplysning. Og saa anførte han Joh. 1. I Begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud og var Gud o. s. v., og dette levende Guds-Ord er tilstede hos os i Daabs-Ordet og i Nadver-Ordet. Saa talte han mildt bevæget om dets Vækst i Menigheds-Hjertet og talte om det som „Perlen“, der er Alting værd. Efter Prædiken havde han ogsaa i den Tid, han stod i Frederiks-Kirken, som fast Psalme brugt det 2det Vers af 371:

„Lad dette Ord ret kjendelig
Paa os velsignet være“,

og det brugte han endnu.

Tirsdagen holdtes det store Gilde i det „kongelige Ridehus“, der drog efter sig de fiskalelige Stævninger mod Orla Lehmann, Fr. Helveg (der i en Talevending havde spurgt, om Finlænderne vilde være „Slaver eller Skandinaver?“) og Dr. Poulsen. Grundtvig var der, men talte ikke; „her er saadan Tummel“, svarede han en Kreds, som indstændig opfordrede ham; da Fuldmægtig G. A. Krogh udbragte Skaalen for Island, raabte han flere Gange „Bravo!“ Onsdagen kjørte sjællandske Bønder os ud til Dyrehaven; paa Vejen rastede vi i Frederiksdal og „indtog der Forfriskninger“, men Stedets priste Fagerhed fik vi i den øsende Regn ikke se stort af; vi lod os imidlertid blæse tørre undervejs derfra, da Regnen holdt op, og i Dyrehaven aabnede sig for os et Kjæmpe-Telt, i hvis (nordre) Ende Taler-Stolen var rejst. Det var det skandinaviske Selskab, som der gjorde Gildet for os, og det var storartet og rigelig til-

gavns, og det skortede ikke selv paa Champagnen. Der stod Borde i flere Rader og af en svare Længde fra oppe ved Talerstolen lige ned mod den anden Ende. Vi havde ikke siddet ret længe, før der udraabtes: „Hr. Raadmand Hvidt har Ordet!“ han bød os Velkommen. Saa blev der nok sunget, og saa udraabtes: „Hr. Professor Clausen har Ordet!“ og Professoren talte for levende Vekselvirkning mellem Nordens Universiteter.*) Saa istemtes:

„I Kjæmpernes Høje er Kjæmpernes Støv,
 For det ristes Runer til Ære,
 Men Kjæmpernes Aand er hos Kjæmpernes Æt,
 Og Ættens skal Odelen være
 Med Bjerge og Sletter og Bølgerne blaa,
 Hvor Fædrene hvile og Vuggerne gaa!

Med Kjæmpernes Aand følger Kjæmpernes Ord
 Paa Folkets og Skjaldenes Tunge,
 Saa fast som en Klippe, saa frit som en Fugl,
 Til Gammen for Gamle og Unge,
 Som Aandens og Hjertets den énbaarne Søn
 Det mælder i Lys, hvad der skabtes i Løn!

Med Kjæmpernes Ord følger Kjæmpernes Kraft,
 For den synke Jetter og Trolde,
 Mens Asgaard sig hæver i Kjæmpernes Hjem
 Og tækkes med blinkende Skjolde,
 Og Gautur det sander med Nor og med Dan,
 At Gladhjem er Navnet paa Kjæmpernes Land.

Paa Bjerge og Sletter og Bølgerne blaa
 Da mødes med lifigt Velkommen
 Det ædle, fribaarne, oldnordiske Sind,
 Som her mødes Valhals-Ungdommen
 Fra Elve og Fjorde, fra Belt og fra Sund,
 Fra Dovre og Sigtun, fra Lejre og Lund

Saa lyd da „Velkommen“ i Fædrenes Aand,
 De ædleste Kjæmpers paa Jorden:

*) Én udbragte kanske imellem Skaal for Nordens Konger, og der var kanske ogsaa flere Talere, end jeg her har nævnt, før Grundtvig kom.

Velkommen, Du Ny-Aar i Kjæmpernes Hjem
Med Fostbroder-Laget i Norden!
Af Kjærlighed baaret, Du vokse ved Daad,
Syng højt i din Glæde og smil i din Graad!"

Efter Sangen, der ikke skal lyve sig Fader fra, udraabtes: „Hr. Pastor Grundtvig har Ordet!“ Da forlod jeg „Bordets Glæder“, trængte mig møjsommeligt og mellem Bordene, indtil jeg stod lige ved Taler-Stolen, hvorfra det langsomt og roligt lød „mægtigt og venligt“ nedgjennem Kjæmpe-Teltet: „Mine Herrer! og især I nordiske Frænder fra Kristiania, Upsala og Lund! Havde jeg end ikke Andet at sige, maatte jeg dog udbedt mig Ordet for at lykønske Norden med den Aand, der, trods mange Bomme, Bølger og Bjerger, synlige og usynlige, mægtig og venlig har samlet os her, og lykønske mig selv med Oplevelsen af denne længe forventede, længe forsinkede Dag, med sit lykkelige Varsel for nordisk Enighed, Oplysning og Forklaring i Stamfædrenes Aand.“ Han havde imidlertid „Mere at sige“, da han havde faaet det Hverv, „at udbringe Nationalitetens Skaal“, og det laa ham derfor nærmest at sige, hvad han forstod ved „Nationalitet i Nordens Aand“. „I forrige Aarhundrede — vedblev han —, da jeg blev født, da var man saa langt fra at oversætte Nationalitet ved Folke-Lighed, at man fandt det soleklart, at alle fornuftige Folk maatte betragte sig som „Verdens-Borgere“, der „fandt deres Fædreland, hvor de fandt deres Brød“, og paa en lugn Maade mindte han om den franske Indflydelse og hvorledes man tænkte at kunne „gøre alle Folk, selv Jyder, til ægte Fransk-mænd!“ Det Sidste slog ypperlig an, og han fortsatte omtrent saaledes: „I vort Aarhundrede, der med hvert Aar, ja med hver Dag, endsig med Højtids-Dage som disse, bedre svarer til sit Navn: det nationale, det folkelige, nu ler og græder, tænker og kjæmper man sig vel efterhaanden ud af den fortvivlede Tankegang, der truede med at gøre alle Folk og alle Mennesker lige dumme, slette og slaviske, som den eneste Maade, hvorpaa de kunde blive lige kloge, lige gode og lige fri; men hvad man kjæmper sig ud af, det er man, naturligvis, endnu, mere eller mindre, selv inde i, saa det maa ikke undre os, ogsaa i vore Dage at høre løjerlige Ting om National-

iteten: høre Tale om den østerrigske Nationalitet i Bøhmen, Ungarn og Lombardiet, om den svenske i Finland og, jeg tror, om den norske i Finmarken, ja høre Tale om en splinterny, udelukkende skandinavisk Nationalitet, der skulde opsluge de gamle Tre i Norden, naturligvis ligesom Faraos magre Køer slugte de Fede, men blev dog ikke selv fede deraf.“

„Dog, alt Saadant hører til Overgangs-Tidens Pinagtighed og bør ikke komme Nogen til Skade paa hans gode Navn og Rygte.“

Da jeg neppe i de sidste 30 Aar har set Talen beskrevet, men kun en lille Mindelse derom i „Danskeren“, saa kan jeg langtfra komme mere ihu Ord til andet, men han fortalte os om, at det stod baade i den svenske Vestgøtha-Lov, i den gammel-danske Rim-Krønike og han troede ogsaa i en gammel norsk Bog, at naar i Freds-Tid Kongerne fra de tre nordiske Riger i gamle Dage mødtes paa Hisingen eller Danholmen, saa holdt den ene Konge ved Bidslet og den anden ved Stigbøjlen, mens den tredje steg tilhest, som det hedder i Rim-Krøniken:

„Den ene Konge ved Bidslet holdt.
Den anden ved Istædet“,

og at man naturligvis i Middelalderen trættes om, hvilket Lands Konge det var, som havde saa kongelige Staldmestere. Han foreslog imidlertid et godt Forligelsesmaal, hvorved vi fik Alle Ret, idet vi forudsatte, at Nordens Konger, naar de mødtes som gode Venner, skiftedes til at hjælpe hinanden i Sælden, og at naar En af dem var meget ældre og tungere end de Andre, eller havde nylig gjort Noget, som hele Norden havde Gavn og Glæde af, eller var for Øjeblikket svag af Saar eller anden Syge, da var begge de Andre lige gode om at hjælpe ham op. Og som Nordens folkelige Konger da hjalp hverandre, saa skulde nu ogsaa Nordens kongelige Folk hjælpe hverandre, saa de Fremmede, naar de vilde Norden tillivs, kunde altid finde „et kronet Hoved fast i Sælden.“ Overhovedet udtalte han om det Fælles og det Særegne, at ogsaa han kunde kalde Norden treenigt, naar det var Tre-Foldigheden uførtalt, da Aanden er kun én, idet Nordens Aand er den store

Folke-Fader i alle tre Riger, men der er dog et „tre-foldigt Moder-Skjød“, altsaa tre Folke-Hjerter, men at Fælles-Aanden aldrig kunde modtages og beholdes i Sneverhertethed og hadsk Misundelse, men kunde kun virke i venligt Fællesskab og i Friheden, der naturligvis ikke fremmes ved Tvangs-Love, men „sætter sig selv sine Grændser“, og hvori alene den ægte Orden og Skjønhed fremkommer, som er: „Levende Enhed i fri Mangfoldighed.“

Talen blev naturligvis optaget med det lydeligste Bifald, men Ingen ventede vel at faa høre Grundtvig paany den samme Dag. Da jeg og Flere imidlertid efter Maaltidet var nær ved Udgangen, istemtes Sangen, ogsaa gjort for Dagen:

„Som Haabet er de Unges Lyst,
De Gamles Skat er Minde,
Et Gladhjem dog er kun det Bryst,
Hvor skjönt de sammenrinde;
Med Ynde saa de sammenrandt
Fra Arildstid i Norden,
Det Kjæmpe-Glæden viste grandt
Ved Gjallar-Hornets Torden.

Det Gjallar-Horn var Mimers Skat
Med Graahaars-Krands om Tinde,
Som vaaged baade Dag og Nat
Og droges Alt til Minde,
Men Haabet var og Hejmdals Trøst,
Hvor paa sit høje Stade
Med Ungdoms-Haabet i sit Bryst
Han vakte Kjæmper glade.

Saa skal i Norden nu paany
De gamle Dages Minde
Med Fremtids-Haabet højt i Sky
Til Glæde sammenrinde!
Vort Nordens Kjæmpevækker-Sang
Gjenfædes da paa Tunge,
Og det er Gjallar-Hornets Klang
For Gamle og for Unge!

Af Mindet født, med Graahaars-Krands,
Fra Mimers-Brønd i Dale

Paa Haabets høje Hest i Dands
 Til Himmel-Bjergets Svale
 Sig svinger Nordens Bjarkemaal
 Med Klang af Hjertens Fylde:
 De Gamles og de Unges Skaal,
 Som Kjæmpe-Aanden hylde!“

Og saa udraabtes igjen: „Pastor Grundtvig har Ordet!“ Vi vendte naturligvis tilbage saa langt op i Teltet som vi kunde, og Grundtvigs Tale gik nu ud paa Forholdet mellem de Gamle og de Unge, og jeg mindes, at han sagde, at naar de Gamle var stædige, kunde de Unge „trøste sig med, at naar de følger Aanden, da er Fremtiden deres.“ Han dvælede dog især ved det venlige Fællesskab mellem de Gamle og de Unge, som ogsaa nu aabenbares, og fortsatte omtrent som følger:

„ . . . Hvor nu Menneske-Naturen selv kundgør sine Love, der maa ogsaa jeg indrømme, at man behøver hverken græske eller nordiske Myther til Stadfæstelse, men da Nordens Mythologi fra Ungdommen af har været hvad jeg kalder min Slejpnir, men somme Andre kalder min gamle Kjæp-Hest, saa indser De let, at jeg kan ikke godt udtale mig for Nordens Ungdom, uden at indføre en lille Mythe, selv om man end vilde sige, jeg trak den ind ved Haarene!“ Saa fortalte han Mythen om den gamle Mimer og den unge Hejmdal som ligegode om Gjallar-Hornet, der hørtes over hundrede Mile og vakte alle Odins slumrende Kjæmper, og han fandt i „Gjallar-Hornet“ det ypperligste Billede paa „den fri offentlige Tale med levende Røst“ og sluttede med Ønsket for „et venligt Fællesskab derom mellem de Gamle og de Unge i Norden: et Fællesskab, som Mimers og Hejmdals!“ Den Ungdom, der naaede frem, tog nu og bar den Gamle paa Guld-Stol under de mest levende Fryderaab.

Thorsdag Aften var vi indbudne til at overvære en Forestilling i Theatret, og der var Grundtvig vist ikke tilstede, da han slet ingen Ven var af Skue-Spil*) (uden

*) Som vi senere skal se, tog han sig dog som Rigsdagmand ogsaa af Theater-Sager for deres Fornøjelses Skyld, som satte Pris derpaa.

som Digter-Værker, naar de var gode), om han end fandt, at i aandløse Dage har „selv Skuespiller-Munden, fra Athenen til Kjøbenhavn, formildet den Gravens Tavshed, hvori det poetiske Ord efterhaanden nedsank“ („Brage-Snak“ Side 50), og at i Sammenligning med de Høresale, „hvor Munden med Flid beviser, den har drukket Blæk, er Skuespil-Huset, hvor den dog stræber at skjule det, et sandt Elysium“ (sammesteds). Fredag Eftermiddag, den fjerde og sidste Højtidsdag, begav vi os, ledsagede af en umaadelig Folke-Mængde, vesterud mod Frederiksberg, hvor Øhlenslæger boede, og da der var sunget for ham og han havde venlig tiltalt os, foreslog En af Studenterne, jeg troer en Svensk, at vi skulde med det Samme hilse Grundtvig, da Bakkehuset ikke laa langt derfra. Det Forslag blev øjeblikkelig bifaldt, og, fremdeles i en uhyre Folkehob, togede vi opefter til hans Bolig, hvor da Sendemænd hentede ham, og han var straks rede til at komme ud. Der stod han da rank under aaben Himmel, alt dengang aldeles skaldet, men endnu, som sagt, uden Skjæg under Hagen, kun med to store, næsten hvide Koster staaende ud fra Kinderne; han stod der i ny sorte Klæder (Frak) og hvidt Halstørklæde, som han altid bar, stille som et Lys og med Udtrykket af dyb Alvor og aandelig Livskraft i sit Aasyn, med de dybtliggende Øjne og de stærke Øjenbryn, hvorunder det blinkede, naar han talte, i Aande, men roligt. Sangen (af Ploug?): „Herlige Moder, Kraftens Brud“ istemtes, men Alles Øjne, som kunde naa frem, var sikkerlig rettede paa Skjalden, og en Svensker sagde til Naboer: „Saadan maatte en Profet seet ud!“ Og nordisk-profetisk var hans Tale, da den drejede sig om „mit nordiske Haab“, hvorunder han pegede paa „den storartede videnskabelige Højskole, fælles for alle Nordens Stammer!“

Paa Forslag af J. Friis, for nogle Aar siden død som Rektor i Kristianssand, gik han og nu ogsaa afdøde Ejlert Sundt og jeg ind i Grundtvigs Stue*), hvor der

*) En anden Dag kom en norsk theologisk Student, som havde nogle Morgenblade (dengang Kontrabande i Danmark) med fra Wexels. Da sad han og drak Kaffe ude i Haven med nogle Gjæster, især Svenskere, hos sig. Nordmanden

var saa mange Gjæster, at hans Tale ogsaa der omtrent maatte blive som offentlig. Af dels allerede dengang, dels senere bekendte Dannemænd saas i Stuen Fr. Barfoed, Fr. Helveg og senere Stiftsprovst, dengang Kandidat Egede Glahn. Grundtvig udtalte sig først i sin Almindelighed om, at ligesom det enkelte Menneske ikke med Held kan udvikles uden gennem levende Vekselvirkning med Andre, saaledes er det ogsaa med det enkelte Folk, og derfor glædede han sig saa meget over den begyndte levende Vekselvirkning mellem Folkene i Norden. Saa gik han over til Folkelivets Krav i Norden, mere i det Enkelte, dets naturlige Krav paa Frigjørelse i alle Retninger, navnlig ligeoverfor Tryk gennem Embeds-Magten og gennem en ufri og altfor lidet enkel og almenfattelig Lovgivning, og vi maa tillige komme ihu, at vi med vore Tanker nu er inde i en Tid, da der i Danmark og Sverrig saa godt som ingen Religions-Frihed fandt Sted. Han mindte om, hvorledes f. Eks. Præst blev Folket paatvungen fra Vuggen til Graven: naar et Barn fødtes, naar man vilde gifte sig og naar En døde. Da jeg mindte om, at vi heroppe netop havde faaet vor Dissenter-Lov*), folded han Hænderne rask og sagde: „Ja, Gud ske Lov og Tak!“ Og saa udtalte han sig om Sportel-Væsenet, hvorledes, naar Folk havde lagt sig Lidt tilbedste, Skifte-Retten kom og tog Pengene fra Arvingerne, og endelig om, at naar Lovgivningen var for vidtløftig og utydelig (han havde jo nylig selv prøvet Kanselliets Udkast til en ny Trykkelov gennem de mangfoldige Paragrafer), da blev Juristerne de Eneste, som kunde vide, hvad der var Lov og Ret i Landet. Der var en ung Jurist tilstede, P. Ottesen fra Kristiania, nu Assessor i Højesteret; han var, gennem Sønerne, tidlig under Mødet kommen ind i Grundtvigs Huskreds og fortalte siden, hvordan Gr. en Dag ved Bordet havde taget fat paa den norske Grundlov, saa den unge Mand, der var godt skaaren for Tungebaand, til

var ikke ganske fri for at tage Anstød af, at en Grundtvig kunde „le saa godt“. Han havde en god, stærk, sund Latter.

*) Den var saa ny, at den ikke engang var stadfæstet af Kongen, men maatte blive det.

Slutning Ingenting kunne sige. Ottesen stod ved vort Besøg, under Grundtvigs Tale om Lovgivningen, lige ved Siden af ham, og saa greb Grundtvig ham skjemtevis i Kjolekraven, idet han sagde om Juristerne: „De er da sine egne Lovgivere, sine egne Dommere, sine egne Pærs“*).

Ved Afskedsfesten i Tivoli samme Fredags Aften talte ikke Grundtvig, men var der mulig, for, da Glahn, Friis og jeg slentrede ned fra Bakkehuset for at gaa derhen, kom Grundtvig efter og gik os forbi med sin Datter, der alt var voksen, under Armen.

Hans Stemning efter sin levende Deltagelse i Ungdoms-Gildet dette Aar, ligesom i Skamlings-Festen det forrige, gav sig tilkjende i „Kjærminde-Bladet“ til Dronningen fra

„Den aabne, lyse Have
Ved det gamle Bakkehus“

til hendes Fødselsdag (28de Juni), hvor det, ogsaa med Hensyn paa „Skjalde-Aaret“ i Danmark, hedder, blandt Andet, mildt vemodigt:

„ . . Nys i Nætter og i Dage
Nattergalen slog paa Kvist,
Nu er Spurven kun tilbage,
Kviddrer baade først og sidst.

Saa ifjor ved Øresundet
Gjæsted mig for sidste Gang
Ungdoms-Fylgjen rosenmundet,
Kom og svandt ved Svanesang!

Saa oprinder mildt i Østen
Morgenrød med gyldent Skjold
Sommerdag i Efterhøsten,
Kort dog kun med Aften kold.

Saa oprandt i Nyaars-Tiden
Og hos os et Skjaldeaar,
Nyt og ungt for stakket siden,
Gammelt alt med hvide Haar.

*) De franske Adelsmænd, der kaldtes Pærs, kunde alene dømmes af andre Pærs.

Sommerdag i Efteraaret!
 Ungdomsrus i Alderdom,
 Der, som Skjalden atterbaaret,
 Flygtig kun til Verden kom!

Tvende Gange I har gavnet,
 Da I kom og da I gik;
 Som ved Synet, saa ved Savnet
 Klarer sig paa Jord vort Blik!

Kun ved Eders Hjælp vi finde
 Under Rim ved Vinters Tid
 Sommerdagens Kjærminde,
 Haabets Grønt paa Grenen hvid! . . .“

Kvædet slutter med følgende Ord:

„Ufortryllet, uberuset,
 Haabe tør jeg stille glad,
 Dronningen fra Bakkehuset
 Tækkes et Kjærmindeblad!“

Til Dronningens Fødselsdag skrev han meget ofte, kanske bestandig, et Kvæde og deriblandt i et af Aarene heromkring „Fuglesangs-Kilden“, som, efterat have hvilet over en Menneskealder i en Kjæmpehang af Berlings-Aviser, sikkert vil fremspringe paany. Ligesom Grundtvig da baade anbefalede og deltog i de store Folke-Gilder, med et, om end for mange, dunkelt Maal i Sigte, og da ikke mindst i de nordiske Ungdoms-Gilder, naar han kaldtes — saa véd vi, hvorledes han ophøjede og udtrykte i sit eget Levnetsløb „et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord“ i den daglige SysseL. Og denne dagligdags Virksomhed, selv naar det gjaldt Sysler fjernt fra hans egne, den kunde, naar den øvedes med tilsvarende Dygtighed, i høj Grad tiltale ham. Dette gav sig ogsaa denne Sommer tilkjende. Da døde nemlig Grosserer Holm, i hvis Hus nok Grundtvig havde boet, og som havde drevet en storartet Virksomhed, viden bekjendt. Ved hans Grav talte han 9de Avgust d. A. med Beundring for den „milde Rolighed“, hvormed Virksomheden dreves, saa „der næppe i hele Hovedstaden var et stillere Hus end det, der vel af dem alle satte mest i Bevægelse“. („Kirkelige Lejligheds-Taler“ S. 71.)

Boglige Arbejder.

I 1842 havde Grundtvig leveret en ny Udgave af sine „Krønike-Rim til levende Skolebrug“, hvori et enkelt Kvæde fra forrige Udgave kan være udeladt, men hvori ogsaa flere nye er meddelt. I Prof. Grundtvigs før-omtalte Udgave (3die) er en forhen utrykt Fortale og en forhen utrykt historisk Oversigt, netop fra 1842, skjænket Læseverdenen. Samme Aar leverede han ogsaa sin udmærket livlige: „Mundsmag af Danmarks Krønike“, med smaa Vers til Stykkerne i den, men i Begyndelsen af Vartou-Tiden og et Stykke udgjennem Fyrreterne var hans Hovedsyssel i det Videnskabelige tredje Bind af Haandbogen i Verdens-Historien, som heftevis udkom med længere Mellemlum. Naar jeg snart i Slutningen af et Fingerpeg paa Indholdet deraf omtaler den engelske Frihed i Pariser-Bastillens Dage, som den er skildret i Bogen, maa jeg derved bede bemærket, at det naturligvis er sammenligningsvis han priser den daværende engelske Frihed, medens den i vore Dage nødvendig maatte findes meget forliden.

„Nytaars-Tidens Historie“*) er i det hele, ligesom Oldtidens og Middelalderens, bygget paa Kilde-Studium, og naar man nedenunder læser Navnene paa de Kilde-Skrifter, han brugte, da møder Øjet Forfattere baade i spansk og i italiensk Tungemaal, ikke at tale om engelsk, tysk, fransk og hollandsk. Man skal da heller ikke sige, at han talte eller skrev om hvad han ikke kjendte, naar han bedømte Tyskernes „historiske“ Betragtning af Menneske-Livet hos deres berømte Orakel Hegel; thi efter „Indledningen“ om Nytaars-Tiden i det Hele kommer i hans Værk Afdelingen: „Det hellige romerske Rige“, som anfører til sin Hjemmel for tysk Betragtning af „Frihed og Nødvendighed“ netop „Hegels Forelæsninger over Historiens Filosofi fra Ende til anden og klare Indledningen.“ Efter Udsigten over „det hellige romerske Rige“, i Forhold til hvilket baade Bøhmer, Ungarer, Svejtsere og Tyrker

*) Nytaars-Tiden regnede nu Grundtvig fra Konstantinopels Indtagelse af Tyrkerne 1453.

ses, kommer vi til „Nørreleden eller de tre nordiske Riger,“ hvor blandt Andet hans Ord om Sverre og Haakon Haakonsen er skikket til at vække mere Eftertanke hos os ved Læsningen af deres Sagaer. Under „Vesterleden eller Italien, Spanien og Portugal“ kommer vi naturligvis paa de lange Rejser baade til Ostindien og Vestindien, til Mexiko og Peru, ja selv til Kina med Andrada op ad Floden forbi de mange Kontrollører: „Den Store, den Mindre og den Mindste“ (Tu-Tan, Kon-Kvan og Compin) og de syv endnu mindre. Naar Grundtvig skildrer Mænd, der øver Størværk, især naar de, som jo tidnok sker, møder haardnakket Modstand og Miskjendelse, da mærker man saa at sige i hvert eneste Drag, at han selv er af Slægten, som naar han følger Albuquerque og Colombo, hvilken Sidste han ogsaa to Gange har besunget, i „Kronike-Rimene“ og i et større Digt, skrevet i London, som stod i „Nordisk Kirke-Tidende“ for 1833 (eller 34). Ja man mærker det Slægtskab, selv naar han behandler saadanne Stormænd, som for en stor Del virkede med „Døds-Kraft“, t. Eks. naar han dvæler ved Kardinal Ximenes, storartet selv i Mohrer-Krigen under det allergroveste Mistag af Midler, Ximenes, hvis boglige Størværk, „Complutenseren“, vi før har omtalt. Og fremfor Alt er naturligvis Grundtvig Manden til at skrive om Morten Luther i det sekstende Aarhundrede, det Aarhundrede, som hvis Hovedmærker han forevrigt sætter „Protestantisme, Tyskere og Dronning Elisabeth“ med alle de Kampe, som førtes i Skyggen af disse tre Navne, og med den sjeldne Læseverden paa Modersmaalet i England, som i denne Tid skabtes, og med den „engelske Verdens-Handel“, som da spaaedes og spirede. Glemte i dette Tidsrum er da naturligvis allermindst William Shakespeare, „i hvem den gamle „Hamlets“ eller rettere „Angler-Folkets Aand aabenbarede sig for sin Søn og raabte om Hevn over sin Morder.“

Det „syttende Aarhundrede“ giver han i Over-skriften til Mærker: „Pietisme, Hollændere og Wilhelm den Tredje“, og de Ord, hvormed han aabner sin Udsigt over det Tidsrum er følgende: „Naar man fra Højderne, vi nu har besteget, overskuer dette syttende Aarhundrede, og ser intet bevæge sig paa den store

Skueplads uden Krigshære, som Rovdyr i store og smaa Flokke, hører Døden udraabe fra alle Prækestole som Livets Maal, og ser Dødens Altere ryge fra alle Skoler i Wittenberg, Leyden og Oksford, saavel som i Paris, Alkala og Ingolstad (Jesuitter-Rede); da føler man sig beklemt og fristes til at vende det Ryggen, som en Ørk, hvor intet Levende kan bjerge sig og ej engang Uvætte finde Hvile; men naar vi betænke, at alt det Menneskelige, der nu fryder sig ved Livet eller strider dog for det, er kommet til os ogsaa gennem dette Aarhundrede, gennem disse tyrkiske Krige, braminske Kirker og kinesiske Skoler, da følger det af sig selv, at Børnenes Øje ikke maa krympe sig ved at betragte den Skjærsild, Fædrene var nødte til at gennemgaa. Hvoraf den tunge Nødvendighed rejste sig, eller hvorfor selv de Stammer, der vandrede i Luthers Spor og kjæmpede for at holde „Begravelsen“ aaben, som Luther væltede Stenen fra, hvorfor de selv tilstoppede Munden med latinske Grammatiker, Romer-Retter og symbolske Bøger*), det er vistnok svært at forstaa, men lader sig dog allerede temmelig godt forklare af den hartadt undskrænket herskende Aandløshed og drengagtige Selvklogskab, der efter Omstændighederne sagtens i Forstandstidens Begyndelse var uundgaaelig. Som de Begivenheder, der under Forsynets Styrelse holdt Løbebanen aaben, fremhæver han den tyske Tredivaars-Krig (se forresten derom ogsaa „Kirkespejlet“), den hollandske Søfart og de engelske Borger-Krige, under hvilke dog Friheden gjorde Kjæmpe-Skridt, saa vi glædes over England som dens eneste Hjem i de samme Dage, hvor man hævdede baade en god Del Aands-Frihed og Legems-Friheden (Habeas Corpus), medens „Bastillen“ i Paris og Statsfængslerne trindt i Kristenheden fortæller os ganske andre Ting fra Fastlandet. Dog, det er vel paa tide at bryde af med Omtalen af Haandbogen med den Bemærkning, at neppe noget levende Menneske forlader

*) De Theologer, siger Gr. ensteds i Bogen, der fandt, at Skriften skal fortolkes efter de symbolske Bøger, fordi de symbolske Bøger stemmer med Skriften, hørte til de kjedsommeligste Vrøvlere, som kunde gaa paa Guds grønne Jord.

hans Betragtninger navnlig over franske og engelske Forholde i Nytaars-Tidens Historie, uden at han skal mærke, at han er bleven vejledet til at lære langt mer, end min Pen kan give Anelse om, med Hensyn baade paa Modersmaalenes Betydning og Frihedens Værd for Menneske-Livet og al menneskelig Virksomhed, og kun tilføje, at han takker Engelskmændene, fordi de heller vilde føre et uordentligt og uroligt Liv, end i al Stillehed og efter alle Regler blive Dødens Rov, og endelig at han med Varme anbefaler Juryen eller Nævninge-Retten, hvor man skal faa en folkelig Retspleje i Gang.

Hans Leveringer af Nytaars-Tidens Historie standsede nu (1843) for lange Tider med Udgangen af det syttende Aarhundrede.

Under Arbejdet med Nytaars-Tidens Historie higede han igrunden efter at komme til at skrive en Kirkens, som han da ogsaa kom til at give os i sit „Kirke-Spejl“, forinden han gik bort. Derom mere siden. Men til Busck skrev han under 26de Juli 1842 følgende mærkelige Ord, kort før sin Sommerrejse til Bjergby:

„— — Nu skulde jeg da igjen til Haandbogen, men rorer den sagtens ikke før efter Pusterummet, skjøndt jeg rigtignok længes efter at se den færdig og faa fat paa Kirkens Historie, som jeg altid har tænkt, var Hoved-Bogen, jeg skulde skrive, men kunde aldrig komme til og skulde aabenbar ikke heller, før jeg nogenlunde kunde skille Avnerne fra Kornet, og havde gjenemgaaet den Verden, som var ikke blot Kirkens Skueplads, men indeholdt den kun for vore Øjne ubekvemte Materie til at skabe Nyt af. Alt Skriveriet kommer der vistnok Intet ud af, hvis Folk ikke opvækkes bedre end det sker i de „gudelige Forsamlinger“; men har Vorherre gjort sig den Umage at skabe saa store Ting, maa vi dog sagtens tage os det over at beskrive dem, og vilde han gjort sine Gjæringer forgjæves, var vore Værker dog heller ikke bedre værd. Det har imidlertid ingen Nød, at han skulde have forregnet sig, og har han regnet rigtig, da hører det Gran, vi lægge i Vægtskaalen, ogsaa nødvendig til, eftersom Han er af de gode Husholdere, der Intet spilde.“

Skal Efterslægten komme til at tale og skrive sit Modersmaal anderledes folkeligt og fyndigt end vi, da

er det jo noget af det Allervigtigste, at den fra Barnsben bliver fortrolig med Liv-Udtrykkene i Folke-Munden, altsaa med Ordsprogene og Mundheldene. Det saa og følte nu Ingen bedre end Grundtvig og derfor udgav han „Danske Ordsprog og Mundheld“ (1845), alfabetisk ordnede efter Hoved-Ordene, og dertil havde han brugt dels ældre Samlinger, dels Optegnelser af ham selv i Aarenes Løb efter Folkemunden, og dels sin egen Hukommelse.

Neppe har dog noget større Skrift af Grundtvig vundet saa udelt Yndest som (naar da undtages hos Trykkekunstens Velyndere): „Udkast til en ny Trykkelov, fra Litteraturens Side betragtet og fraraadt af N. F. S. Grundtvig“. Det er skrevet med en Kraft og Klarhed, en Omsynethed, Læmpelighed og rolig Betænk-somhed, der gjorde det rent knusende for Kancelliets Foster, som da aldrig blev Lov. Kristian den Ottende havde, om end kanske noget uvitterligt, tit skuffet Grundtvigs Haab om frisindet Brug af „Enevoldsmagten med den fri Folke-Stemme ved Siden“, som Grundtvig havde stræbt at hævde ham, og Bladskriverne var jævnlig udset for Stævnemaal, saa det var intet Under, at selv de Blade, der ellers var politisk uenige med ham, de jublede over dette hans Arbejde. Skriftet omhandler: Kancelliet og Litteraturen — Indledningen til Trykkeforordningen af 1799 — Kaution for Døgnbladene — om fremmede Magter og Stater — om Statssager i Hjemmet — om alle mulige Thronarvinger — om Statsdelene og Samfunds-Klasserne — om Embedsmænd og Privatpersoner — om Hemmeligholdelsen af hvad man dømmes for — om Religion, Kristendom og Grundstøtterne for den sædelige og borgerlige Orden — om den evangelisk-lutherske Kirke — om taaltes Religionssamfund — om Oversættelses Ansvarlighed — om Politi-Censur som en Gunst — om Ordbetydning og Grammatik — om poetiske Taleformer — om Forordningens analoge Anvendelse paa al utrykt Skrift og mundtlig Tale og endelig — om Fængselsstraffen.

I 1847 skrev Grundtvig en „Græsk og nordisk Mythologi for Ungdommen“. Forholdet mellem de to Mythologier sætter han fremdeles saaledes, at det er Menneske-Na-

turen og Natur-Udviklingen, som især spejler sig i de græske, og det er **Menneske-Historien**, som især spejler sig i de nordiske Myther. **Personerne** er ikke det, der i de nordiske lægges Vægten paa, men det er **Begivenhedernes Gang**, under **Forsyns-Styrelsen**, fremad mod **Maalet**. Denne hans Grund-Betragtning træder stærkere frem i denne hans sidste Mythologi end i Noget, han før har skrevet om Nordens Myther. Med Mythernes Behandling følger ogsaa i Bogen Behandling af nogle græske og nordiske Oldsagn.

Et andet mærkeligt Arbejde fra dette Aar (1847), der ogsaa nærmest havde Hensyn til Ungdommen, er hans udmærkede Samling af „**Danske Kæmpeviser**“, med det dejlige Forspil:

„Jeg gik mig ud en Sommerdag at høre.“

Viserne, halvfjerdsindstyre i Tallet, er, med Hensyn til Skikkelsen, under Grundtvigs her saa varsomme Haand, helbredte fra adskillige Brøst og Bræk, men uden at have tabt den inderlige Grundtone, som gaar igjennem dem. Grundtvig kaldte Arbejdet dermed det fornøjeligste, han havde gjort med sin Pen, og hvor Skoler for Livet kommer op, der kommer nok ogsaa „Grundtvigs Kjempeviser“ ind.

Nuværende Professor*) og navnkundig nordisk Forfatter Svend Grundtvig, som senere har udgivet den store Samling af alle overkommelige danske Kjempeviser, et bogligt Størværk, som vilde været nok til at gøre en Mands Minde udødeligt, stod just paa denne Tid i Forhandling med det danske Litteratur-Selskab om Udgivelsen. Saa kommer de Herrer Litterater „Liebenberg, Levin o. s. v.“ og advarer Selskabet, da man jo ikke kunde vide, hvad S. Grundtvig vilde tage med i Samlingen. Men saa kommer ogsaa gamle Grundtvig i et lidet Skrift paa nogle faa Blade med en ligesaa lærerig som fyndig Afvisning til vedkommende eller kanske rettere uvedkommende Herrer, saa Skriftet „Om Kjempeviser-Bogen“ ved jeg er ogsaa i senere Aar læst med Lyst af Ungdom i Norge.

*) I „nordisk Filologi“ eller Sprog-Videnskab.

Ved flere nordiske Fester.

Trettende Januar 1845 og siden i en Række af Aar paa samme Dag holdt Studenterne „Fest til Fædernes Minde“ i alle tre nordiske Riger. Ved Festen paa Skamlings-Banke havde de vel ret faaet Smag paa at have Grundtvig med, og han var da ogsaa selvskreven dertil baade som nordisk Skjald og Sagamand. Han glæded sig inderlig deri og sagde 4 Dage derefter i Skandinavisk Selskab, da han stod omringet af de samme Billeder, der var maalede til Studenternes Højtid: „... er det ikke den allerjævneste Sandhed, at denne Hejmdal med Morgenhanen og alle disse Billeder af Nordens Guder og Helte er malet til en nordisk Fest, som Danmarks Ungdom, af egen Drift, forleden Aften holdt i Fællesskab med Sverrigs og Norges, og stod jeg ikke selv midt iblandt dem, budet og hilset og hædret for mit nordiske Haabs Skyld, og hørte jeg ikke med disse mine Øren, at det var Brage-Bægeret, de tømte, ikke blot til Fædrenes Ihukommelse, men til højtideligt Pant derpaa, at de med værdig Daad vilde hjemle sig Arven, som ægte Børn af Jordens ædleste Kjæmper.“

Næste trettende Januar (1846) var det Pastor Frederik Helveg, som holdt Hoved-Talen, der findes beskrevet i „Nutidens Gjæld til Fædrene“; men Adam Øhleslæger og Grundtvig var begge indbudne som Æres-Gjæster, og jeg kan godt mindes, at Helveg, idet han talte om Henrik Steffens Betydning for Livet i Norden, blandt Andet sagde: „Lad os spørge dem, som gaar med Egelev og Lavrbær iblandt os, lad os spørge ham, som vi kalder „Nordens Digter-Konge“, og ham, vi kalder „Nordens Profet“, hvad Betydning Henrik Steffens har havt for deres Liv, og de skulle svare os, ja de har alt givet os Svaret, at brænder der nogen Ild i dem (og derom skulle Nordens Bævner engang vidne!), da var det Steffens-Prometeus, der med gigantisk Forvovenhed hentede den tændende Lue fra Himlen.“

Sommeren 1846 vendte Sverrigs navnkundige Sagamand, Skjald og Tænker Erik Gustav Geijer over Danmark tilbage fra en Udenlandsrejse, han havde gjort for sin Helbreds Skyld. Der holdtes da et Gilde for ham i

Kjøbenhavn, men om det var Skandinavisk Selskab eller Studenterne, som gjorde Gildet, mindes jeg ikke, men Grundtvig var med og talte, som man kunde vente, da der, med al Forskjel, var meget beslægtet hos disse to Ædlinger i Norden, begge Talsmænd for nordisk Aand og selvstændig Udvikling i den samme Aand, og i Fællesskab var de om en Dragelse over til England, hvor Geijer et helt Aar havde opholdt sig, medens ogsaa han frygtede lidt Nordens Afhængighed af Tyskland og Frankrig og „Evropas flård“ i det Hele. (Se f. Eks. Digtet „Mannheim“).

Til „den nordiske Højtid“, som Grundtvig kaldte Gildet den 13de Januar, var han atter indbudet 1847 og talte da om Nordens historiske Minder. Til den første eller anden (1846) nordiske Højtid, hvor han var med, skrev han Sangen:

„Hvor er nu de gamle Dage,
Frodes, Freys og Adelstens,
Straalende i Sang og Sage
Lige fuldt, men ikke ens.“

Og det var til samme Højtid, han senere skrev den navnkundige:

„Velkommen fra de Døde
Du gamle Nornegjæst,
Som nys i Morgenrøde
Stod op til Folkefest.“

Og da han noget efter udgav Opskriften til Talen fra 1847, ledsagedes Opskriften af en ny, dejlig Sang om Nornegjæst:

„Der gynged en Vugge ved Øresund.“

Hvor langt Grundtvig nu var fra at glemme det evige Rige i denne Tid, da Udenverdenen, foruden paa Prædikant-Listen og i den nordiske Forfatter-Verden, mest saa hans Navn ved nordiske Gilder, det ved hans Tilhørere i Vartou, og det ser man grant af alt hvad han skrev i Kirke-Tidenden*), men det var ogsaa udentvilt i denne Tid han skrev den først efter hans Død trykte stærke og inderlige Sang: „Livet og Freden“:

*) Læserne skal snart faa vide lidt mere derom.

„Verden, o Verden, hvi frister Du mig
Endnu under Haarene hvide“,

hvorigjennem man saa at sige ser ham lige ind i Hjærtet. Den fandtes skrevet bag paa en Indbydelse fra Skandinavisk Selskab til en Fest ude paa Hveen Sommeren 1846, hvori han ikke kunde deltage, da den holdtes enten en Lørdag eller en Søndag og maatte da taget hans Tjenestetid i Kirken med.*)

Om det var ved en Studenter-Fest eller en af det skandinaviske Selskabs Fester paa „Skydebanen“, skal jeg ikke sige; men jeg mindes omtrent Ord til andet en ganske liden Skaaltale af ham „for Danmark“, ogsaa nok fra 1846 eller 47, som er betegnende for Arten af disse Smaataler, hvormed han oftere kom op i Gilderne med en Lugnhed, der i mine Øren ikke var uden Slægtskab med saadanne gamle norske Kjøgemesteres Lugnhed, som den, Østgaard har tegnet i sin „Fjeldbygd“, medens Gjenstanden selv for Grundtvigs Smaataler var ikke noget ved Enkeltmanden, men et folkeligt eller fædrelandsk Anliggende:

„Mine Herrer! Det er naturligvis med Fornøjelse, jeg udbringer Danmarks Skaal; men jeg vil dog gribe Lejligheden til at frigjøre mig selv for det Vanrygte, hvori jeg er kommen i Germanien (Tyskland); thi der siger man, at kunde jeg blot, saa spiste jeg bestemt alle Tyskere op med Hud og Haar. Men jeg kan forsikre Dem, det er kun en Bagvaskelse, for om jeg ogsaa var Menneske-Æder, saa blev dog Tyskerne bestemt de Sidste, jeg

*) Grundtvig var sig nu fuldt bevidst at have et dobbelt Kald fra Gud som „Ordets Tjener“ i Menigheden og som Danskhedens og Nordiskhedens Vækker og Talsmand i Folket; men han sammenbandede ikke disse to Ting, saa han blandede aldrig Kristendom ind i sine Taler i en almindelig Folke-Forsamling. Derimod oplyste han ved visse Lejligheder ogsaa paa Prækestolen sine kristelige Tilhørere om Folkelighedens og Folkelivets Betydning for levende Kristendom, men holdt ogsaa her just det Folkelige og det Kristelige ud fra hinanden. Han afskyede at paatvinge Folke-Livet i det Hele „et kristeligt Skin“.

spiste, fordi jeg finder ingen Smag i dem, men ogsaa fordi de baade har gjort og kan endnu gjøre Verden Gavn. Men dersom Tyskerne vil prøve paa at spise op af det Danske kun saameget som Danskheden i Slesvig, da vil jeg ønske, de maa bide Tænderne itu paa, hvad de kalder den danske Grød.“

Ikke blot de større Fest-Taler, men ogsaa Skaal-Taler skrev Grundtvig gjerne i Forvejen Opskrift til; men ude i Gildet traadte han oftere op med et Ord til i Laget paa staaende Fod. Det behøver vel neppe at siges, at han ligesaalidt paa Kathedret som paa Præke-Stolen havde Papiret for sig.

Ved det storartede Møde af **Nordens Naturforskere** i Midten af Juli 1847 var ogsaa Andre end Fagmændene tilstede, og dette var naturligvis især Tilfældet ved Festerne, som holdtes, naar Forhandlingerne var sluttede, og da igjen især ved den Fest, som det skandinaviske Selskab gjorde i **Roskilde**. Paa Mødets tredie Dag, Onsdagen den 14de Juli, rejste man didud paa Jernbanen, besaa naturligvis Domkirken, spredte sig saa ad i den vakkre Omegn, men samledes Kl. 8 i den festlig smykkede Slotsgaard til et Aftensmaaltid. Efterat Prof. Clausen havde budt Gæsterne Velkommen og Bankdirektør Hansen havde udbragt Skaalen for Nordens Konger, istemtes Sangen af Grundtvig:

Mel.: Vi er et Folk, vi kaldes Skandinaver.

„Det lille Folk, som kalder sig det danske,
Er ej bekjendt ved Elben eller Rhin
For dybt at kige eller dybt at grandske
I nogen Verdens Ting undtagen Vin;
Velkommen skal os dog hver Grandsker være,
Som under Dansk sit Liv og Vin sin Ære,
Som, hvad han tæller, maaler eller vejer,
Dog ønsker Aanden Sejer,
Han gaa med Lynets eller Sneglens Fart,
Saa er den Grandsker dog af nordisk Art.

De spinkle Skud, som danne Vinens Ranker
Og trives bedst i Solens Øjesyn,
Vel synes fremmede for dybe Tanker
Og tætte Rynker mellem Øjenbryn,

Men fremmed dog for Livet og for Kraften
 Var aldrig, hvor den sprudled, Druesaften,
 Og at til Grandskning Evnen kun er givet
 Med Kraften og med Livet,
 Det finder danske Folk er soleklart
 For hver en Grandsker-Sjæl af nordisk Art.

Det Folkefærd, som Norden kalder Skjalde,
 Med Danmark sluttet har en gammel Pagt,
 Vi tager Tankerne, som de kan falde,
 Maa tage Vinen, som den vorder bragt;
 Med begge Dele, som er intet Under,
 Det bliver da lidt tyndt imellemstunder,
 Men immer muntert dog i Bøgens Egne
 Paa gamle Danmarks Vegne
 Velkommen byder Fnglemaalet klart
 Alt, hvad der er af ægte nordisk Art.

Velkommen da hver Grandsker fra vort Norden,
 Hvor dybt som Havet er det stille Sind,
 Udvider sig med Himlen og med Jorden
 Paa Sletten her, som hist paa Fjeldets Tind!
 I ogsaa vel udgrandsker efterhaanden,
 Hvor nær i Slægt med Livet og med Aanden
 Er Daners Mark og Skjaldes Røst og Vinen,
 Selv om den gror ved Rhinen!
 Derpaa vi tømme vil nu med en Fart
 Et Velkomstbæger nyt af nordisk Art!“

Derefter holdt han selv en Tale med Vid og Lune, som jeg vel ingensteds har seet beskrevet, men som det lod til havde gjort et særdeles godt Indtryk.

En Tid før eller efter Mødet skrev Grundtvig et Stykke i „Fædrelandet“, hvori han anbefalede Møder mellem Naturforskere og Historikere, hvoraf jeg endnu, en tredive Aar derefter, mindes det fyndige og træffende Udtryk, at „Natur og Historie de mødes i Mennesket.“ Ogsaa nuværende Professor Hammerich anbefalede det Samme. I hint storartede Møde mellem nordiske Videnskabsmænd i Roskilde-Lunden maatte vel Fremtidstanken paa „den fælles videnskabelige Højskole“, det „kolossale Oksford“, ogsaa med sine „Gjæster“, stillet sig levende for Skjaldens Øje.

Ved Grundtvigs Deltagelse i de nordiske Fester og folkelige Stor-Gilder mindes vi om, at saadanne anbefalede han under Graahaaret til de forskjellige Tider, ligefra han 1838 i sine historiske Foredrag udtalte den sikke Forventning, „at hvor det borgerlige Selskab virkelig gjenfødes, maa der komme almindelig Sands for Folke-Fester, som gjenkalder vitterlige og paaskønnede Folkehæld“ — indtil i den høje Alder. Og, trods alle Afholds-Prædikanter og alt Døgnets Snerperi i den Retning, har ogsaa slige Stor-Gilder, hvori Minderne heller ikke legemlig indtørredes, været indlivede i Folke-Livet hos alle tre Menneske-Slægtenes Hovedfolk: Ebræer, Græker og Nordboer.

Hvordan det imidlertid ved festlige Lejligheder var med Beværtnings-Siden i „Danske Samfund“, hvor han selv havde Noget at sige, det véd jeg ikke. Jeg véd kun fra et Brev til Gunni Busck, at da der i 1842 holdtes 28de Maj-Fest, talte Grundtvig ved Middags-Tider mellem Kl. 1 og 3, altsaa ikke ved noget Aften-Gilde. („Gunni Busck“, S. 259, 2. Udg.)

Herved mindes vi atter om, at efter at Grundtvig i 1844 havde udgivet sin „Brage-Snak“, læste vi i et dansk Blad et klynkende Stykke fra En paa Maadeholds- eller kanske Totalafholdenheds-Siden over følgende Linjer i den 3die Forelæsning*, der med det Samme giver en Prøve paa, hvordan Tonen til Jævnhold var i „Brage-Snak“:

„I Persefone-Mythen yntes der saaledes vel om, at Persefone blev Moder til en mærkelig Søn, ved Navn Zagreus eller Opliveren; men han forsvinder straks, eller sammensmeltes dog med Bachos, hvad der endogsaa gjør det meget vanskeligt her at tale om ham, da Damerne vel maa anses for naturlige Medlemmer af „Maadeholds-Selskabet“ og maaske selv af „Totalafholdenheds-Foreningen“, saa det blotte Bachos- Navn kan synes at lugte af Alkohol. Kunde det imidlertid gaa an, vilde jeg dog gjerne tale et godt Ord, om ikke for Brændevinet, som Grækerne i alt Fald ikke drak, saa dog for Drue-Blodet, som selv de græske Damer skal have baaret Godhed for, og som Digterne saa stadig har besunget, at man slet ikke kan tvivle om, de jø baade har smagt det og fundet

*) Grundtvig svarede naturligvis ikke.

Smag deri. Var jeg nu Præst i Preussen, da gik det aabenbar slet ikke an, for jeg ser af Aviserne, at det der er strengelig indskjærpet hele Gejstligheden, ikke selv at være ædru, som kunde være rimeligt nok, men af yderste Formue at understøtte alle Maadeholds-Selskaber og Foreninger; men i Preussen vilde jeg da af mange Grunde ikke være Præst, og i Danmark tør jeg vel paa eget Ansvar nok sige, det skulde gjøre mig ondt, om det lykkes Pater Mathæus's Disciple at bringe Vinen i Vanrygte. Vore Damer haaber jeg ogsaa at berolige med den Forsikkring, at jeg holder omtrent ligesaa lidt af fulde Folk, ej at tale om fulde Damer, som De, og at, skjøndt jeg ingenlunde vil forsværge at drikke Vin, blandt Andet fordi Ordsproget siger, at forsvoren Ting gaar suarest for sig, saa holder jeg dog mest af den fordi den ser smukt ud i Glasset, løser manganen Tunge, der ellers kun bruges til at tygge Drøv, opklarer mangt et Ansigt, der ellers er saa mørkt som Plutos, og er endelig Billed-Sproget aldeles nundværlig til Spejl for det poetisk opmuntrende, oplivende og vederkvægende fri mundtlige Ord, som vi i vore Dage saa højt trænge til, og er dog nær ved af bare Maadeholds- og Afholdenheds-Dyd at ombytte med bare Blæk, som Vinen med det evindelige Thevand.“

Paa den anden Side lod Grundtvig i en af sine Taler paa „den nordiske Højtid“ mellem Studenterne i Forbigaaende et Ord falde om, at han haabede, der ikke i Norden skulde komme „saa romersk-kejserlig en Tid“, at man ikke kunde være i Aande, naar man var ædru.

Folkehøjskole-Sagen i Sorø (herunder Fagene og deres Behandling). ·

Man har et Billede af Napoleons Grav paa St. Helena, hvori man ved første Øjekast alene ser Træerne over Graven, men ved nærmere Paasyn opdager man, at Grenene i deres Slyngninger fuldstændig danner Kejsereens Skikkelse. Saaledes omtrent forholdt det sig med det Kongebrev om Sorø Akademi, der udkom 1847, hvori

der blandt Andet kundgjordes, at der skulde indrettes et Kursus for højere og mere fuldendt realvidenskabelig Uddannelse. Heri kunde man nu snarere se alt Andet end „Den folkelige Højskole“, som Grundtvig havde stridt for gjennem de mange Aar, og dog staaer den der skinbarlig under det fremmede Navn, idet Fædrelandets Sprog, Historie, Statistik og Statsforfatning, de for Borgeren i private Stillinger vigtigste Dele af Lovgivningen og de administrative og kommunale Forhold sættes som Ting, der netop skal oplyses paa Skolen. Denne Foranstaltning fra Kongens Side fremkaldte alt tidlig paa Aaret 1847 det Skrift af Grundtvig, der giver den klareste Forestilling, som paa Forhaand kunde gives om Folke-Højskolen efter Grundtvigs Tanker, og Skriftet hedder: „Lykønskning til Danmark med det danske Dummerhoved og den danske Højskole“. Udtrykket „det danske Dummer-Hoved“ spiller naturligvis hen paa Tyskernes „die dumme Dänen“ og er valgt for at tage Brodden fra Ukvems-Ordet, opmuntre og staalsætte gode Dannemænd til dog engang at følge deres eget Hoved, trods alle deres tyskdannede og latinskdannede Hovmestere. De Stykker i Bogen, der handler om „Dummerhovedet“, bugner af vittige og træffende Bemærkninger om Menneskelivets og især den danske Folkeligheds Forhold til Tyskheden, til Gramatiseringen, til Latinskolen, til Mathematiseringen, til det „kinesiske Eksamens-Væsen“, kort sagt til hvad man den Gang sædvanlig kaldte og fra et vist Hold endnu kalder „den højere Dannelse“. Og derpaa følger den saa livlige og lærerige Udvikling af, hvorledes Grundtvig finder, at hvert af Fagene maa behandles. Hvad han paa Overgangen til denne Udvikling paa det Stærkeste advarer imod, det er alt det Fuskteri paa at være videnskabelig paa den folkelige Højskole, som det saakaldte Real-Skolevæsen begunstiger paa alle gavnlige Syslers Bekostning, om det ikke havde den anden Grundfejl: „at ville, ligesom Latinskolen, forvandle Børn til vise Oldinge, saa ingen af disse Fejl maa en Højskole have, naar den skal virke ej til Skade, men til Gavn, paa hvilkensomhelst Plet af Jord, thi allevegne har man Mere end Nok af videnskabelige Stympere og gammelagtige, vrantne, kjedsommelige Drengene, og faar daglig

flere, selv naar man gjør Alt for at blive dem kvit, saa man maa dog endelig holde op selv at mynte dem i Mængdevis.“

„Det, man derfor ved enhver folkelig Højskole maatte ønske, var, at alle de Ungersvende, som kom der, allerede kjendte en Syssel i Livet, som de havde Lyst og Lejlighed til, og hvad Højskolen allenfals maa arbejde paa, er, at Enhver kan vende tilbage til Hjemmet med klart Blik over de menneskelige og borgerlige Forhold, især i hans Fæderneland, og med oplivet glædelig Følelse af det folkelige Fællesskab, der gjør delagtig i Alt det Store og Gode, der hidtil blev og herefter skal udtrettes af Folket, man tilhører.“

Det Første, Kongebrevet lød paa, var, som vi saa, Fædrelandets Sprog, altsaa Modersmaalet, og af den rige Mangfoldighed af slaaende Bemærkninger, som Modermaalets Skjald gjør i den Anledning, kan vi her kun mærke os, at „Galskaben“ i at pine Ungdommen med dansk Grammatik og Stilemageri, den affærdiger han med det Haab, at „naar Skolemestrene gjorde det, da vilde de snart faa Lov til at beholde Skolen for sig selv, medens Afretningen til at tale som en Bog og huske ordentlig de fremmede Ord, som dannede Folk bruger, kunde friste mere, men ogsaa fremskynde Modermaalets og Folkets Undergang“. „Den danske Højskoles velgjørende Indflydelse beror derimod paa, at den faar levende Danemænd, som kan deres Modersmaal og elsker deres Fæderneland, til Ledere og Lærere, thi da vil Kjærnen af den danske Ungdom i alle Stillinger og fra alle Sider drages til dem, og der vil fødes en „indbyrdes Undervisning“ og en „fælles Glæde over Alt hvad der er dansk, som man da ikke behøver med Flid at udbrede, thi de vil udbrede sig selv med den opvaagnede og oplyste Ungdom over hele Riget“. . . Som „Højskolens levende Grundsætning“ gjør han gjældende, at Modersmaalet har ikke hjemme i de Lærdes Pande eller selv i de bedste Skrivers Penne, men i Folke-Munde, og at det er her, ikke hist, Modersmaalet kan og skal leve og vandre og virke, udtrykke og udbrede dansk Fædernelands-Kjærlighed, Oplysning, Munterhed og Glæde; og derved baade redde og rejse Folket og Riget“. Videre hedder det: Naturligvis er det vore Kjæmpeviser, vore

Ordsprog og Mundheld med alle de danske „Lignelser“, Livudtryk og uskyldige Skjelmerier, saavidt vi enten har dem i vor Magt, eller kan opdage dem i Krogene, disse Modermaalets Liggendefæ, der frem for Alt skal optages, afstøves, bringes paa Bane og ret af Hjertet ønskes Lykke paa Rejsen, thi ene derved kan Folket igjen faa Lyst til sit Modersmaal, Øre og Agtelse for det, Magt over det og Gavn af det, og da nu Viserne kun levende kan optages og bringes paa Bane i Sang, saa er virkelige danske Sangere de danske Sproghjælpere, Højskolen allermindst kan undvære, thi faar den kun dem, da er der godt begyndt og halv fuldendt, og fik den ikke dem, da blev det Hele, hvor godt det saa var for Resten, dog trevent og sygeligt.

Naar det ved Tanken paa en folkelig Højskole staar os levende for Øje, at Talen her er om hele Folkeungdommen, som paa den ene Side ingenlunde maa føres bort fra sine Sysler og Livsstillinger, saa den „forfalder til Læsning“, og begynder at fuske paa at være halv videnskabelige Oldgrandskere, og at det paa den anden Side er Kjernen af Folkets Ungdom, der har Del i Arvegodset efter Fæderne, og vi dertil idelig kommer ihu hvad dermed hænger nøje sammen, at her er Talen om en „Skole for Livet“, da maa vi vel med Hensyn paa Fædernelandets Krønike finde, at Grundtvig har Ret, naar han sætter som Hovedsummen af, hvad han tilraader med Hensyn til Fædernes Eftermæle: „at fortælle rask hvad der huer os af Danmarks Krønike og lade hænge ved, hvad der kan, lade hver nyde, som han nemmer“. At plage Ungdommen med, hvad der intet Oplivende har ved sig, er naturligvis til Skade og ikke til Gavn, og derfor tilraader han „at overfare med en Harefod Tidsrummet fra Valdemars-Tiden indtil vore Dage, paa Brudstykker nær om det danske Riges øjensynlige Fare og lykkelige Frelse, ligefra Niels Ebbeesen af“, og sit Raad med Hensyn til de rige og fornojelige, men til Kritiken altid fristende Oldsagn hos Sakse, giver han en Lignelse, der er for god til at glemmes:

„Det gaar os Danske med vor gamle Krønike, som den staar at læse hos Sakso, i en Lignelse ligesom med fattig „Pær Eriksen“, der, da Hytten var nær ved at falde ned over ham, hittede en umaadelig stor Skat

mest af ældgamle Guldpenge, som der stod noget paa, han slet ikke kunde læse, skjøndt han tog sine Briller paa, og Mo'r Ellen ikke heller, skjøndt hun ellers var skrap nok til at læse i en Bog, baade Dansk og Latin. Fattig Pær Eriksen gik længe og grublede over, om han ogsaa turde beholde alle disse mange Penge og hvad han saa skulde gjøre med dem, og om ingen af Delene kunde han blive enig med sig selv, men saa til sidst blev Mo'r Ellen vred og sagde rent ud af Posen: Pær! du er dog et Dummerhoved med al din Studering, som jeg saa tit har sagt, for kan du ikke nok begribe, at du skal beholde Pengene og hverken lade Jøder eller Græker narre dig dem fra, og det er Hovedsagen, for Pengene æder ikke Brød, og kommer nok til Nytte, om ikke for os, saa for vore stakkels unyndige Børn, og du har jo fortalt mig saa tit, at Hytten har været i din Slægt fra umindelige Tider, og at hist oppe paa Banken stod dine Forfædres Herregaard, som er revet ned i Fjendetid, saa alt hvad vi kan hitte i Hytten, det er Guds og vort eget. Sølvet vil vi bruge til at faa Hytten bygt op, og til Alt, hvad vi ellers behøver, mens vi lever, og alle Guldpenge, dem gjemmer jeg til Børnene, og naar Søren kommer hjem, som er til Søs, og har set meget, faar vi kanske bedre Oplysning om, hvad de duer til, og bryd du dig aldrig om, hvad Folk siger, for de giver os ikke noget, naar vi Intet har, og vil de ikke tro, du har hittet Skatten paa dit Eget, saa sig kun du: da har jeg dog ikke stjaalet den fra jer, og hvad kommer det jer ved, om jeg har en Kone, der kan gjøre Penge? Saadan skal du sige og gaa din Vej og lade dem snakke, saa bærer du dig ad som en fornuftig Mand. Mo'r Ellen fik naturligvis Lov til at raade, og dermed er den Historie ude; men der er mange af samme Tønde, som man vil faa at høre paa den danske Højskole, naar den ikke blot kommer i Stand, men kommer i Gang, og, for at den kan det, maa vi blandt andet bære os ad med vore danske Oldsagn, fra Kong Dan til Harald Hildetan og Stærkoddens Død, som Mo'r Ellen med de gamle Guldpenge, saa vi gjemmer dem, og det paa det bedste Sted, som ikke er i Boghylden, men i Folkets Hjerte, hvorfra de bestandig vil blive lyst op i Folkemunde, til man bliver klog paa dem“.

„Jeg véd jo lige saa godt — siger Gr. — som nogen

kan sige mig det, at det er en Brand i Næsen ikke alene paa alle vore sædvanlige Oldgrandskere og Historikere af Profession, men selv paa Slumpen af de videnskabelig „dannede“ Mænd, vi, efter Karakter-Sedlerne, skal have i Tusindtal, at tale om en Fædernelands-Historie, der løb ud i Et, uden anden Sammenhæng, end Danskheden finder i sig selv, uden anden Tidsregning, end den, der har gjort sig selv i Oldtiden, Middelalderen og Ny-aarstiden, og uden anden Kritik, end den, der falder af sig selv, naar man kun leder om hvad der kan nytte og fornøje“, men det er den Mand, der giver Raadet, der ogsaa kan sige: „jeg har tænkt paa den Sag i tredive Aar, som de Fleste knap har tænkt paa i fem Minutter, og jeg har dog været mere baade Oldgrandsker, Historielæser, Historielærer, Historiesigter og Historieskriver end de Fleste og kan vist flere af Kongenavnene og Aarstallene i Danmarks Historie end Nitiendedelen af vore „videnskabelig dannede“ Mænd, naar de lagde alle deres Kundskaber i Fædernelands-Historien sammen“. Tingen er den, „at Folket i det Hele, som har deres Hænders Gjerning eller anden Sysse, de er ikke kaldte til at arbejde med **slige** Ting, men til at opmuntres og forlystes af Aanden“.

Med Hensyn til „Stats-Forfatningen“ eller „Regjerings-Formen“, da stod Grundtvig endnu paa sit gamle Stade, ligesom Danmark selv havde endnu sin gamle Stats-Forfatning, saa at den Del af „Lykønskningen“, som derom handler, har selvfølgelig ingen ligefrem Anvendelse i det Hele taget i noget af Nordens Riger, skjøndt ogsaa den er Læsningen værd. Men des mere Betydning har hans righoldige Bemærkninger om frisindet og folkelig Lovgivning i Modsætning til Tyske-Ret og Romer-Ret, Bemærkninger, som jeg maa overlade Læseren at gjøre sig bekendt med i selve Skriftet, og kun hidsætte følgende Par Linier, som det hele Norden nok kan tage til Indtægt:

„Der er igrunden meget Liv i det danske Folk, og Livets Lyst er fri Virksomhed, saa næst Mangelen paa folkelig Oplysning, er det bestemt kun Mangelen paa **Frihed**, der bestandig forøger det Ondes Frækhed og lammer alle gavnlige Bestræbelser i Danmark“.

Naar man har tænkt, at den virkelige Grundtvigianske Folkehøjskole, der ganske rigtig — som vi har set, meget vil agte sig for at stræbe efter at gjøre hele Folke-Ung-

dommen til „Oldgrandskere“, eller Fuskere paa at være videnskabelige, slet ikke er noget af en Kundskabs-Skole, da vil hans Ord om den indsende Vigtighed af paa Højskolen at faa Kundskab om, hvad der i Kongebrevet kaldes „Fædernelandets administrative og kommunale Forhold“, grundig modbevise denne Anke. Grundtvig udvikler nemlig her, hvorledes disse Ting „trænger daglig højere til at oplyses, da Folkeraad, Amsraad og Sogneraad nu løber ved Siden ad vore Kollegier, Amtmænd, Fogeder og allehaande Direktioner, hvorved der meget let kan komme Sammenstød og Vilderede i det Hele“. Han indrømmer ogsaa Vanskeligheden for Kollegier, Amtmænd, Herredsfogder o. s. v., som har havt mer end halvandet Aarhundredes Hævd paa at betragte Folket kun som medgjørligt og ikke som selv-optrædende gennem den fri Folkestemme, Vanskeligheden for dem ved at skifte Synsmaade, og her ser han Hjælpe midlet i en Plante-Skole for alle Rigets administrative eller egentlige Embedsmænd, forbunden med den folkelige Højskole, „thi da disse (Embedsmænd) har en ejendommelig Virke-Kreds tilfælles med Folkeraadene under alle Navne og paa alle Trin, saa burde deres Dannelse paa det Nøjeste forbindes med den Folkelige og optage den i sig“ . . . „medens derimod Latinskolen og det tilsvarende Universitet aabenbar er den uheldigste Plante-Skole, man kan tænke sig for Kongelig-Danske Embedsmænd“.

Dette Sidste omhandles dog kun i Forbigaaende, melens et af Hoved-Synspunkterne for Folke-Højskolen helt igjennem dannes af Folkets Kaldelse til at raadslaa om sine egne og Fædrelandets Anliggender. Han beklager dog ikke, men er netop glad ved, at Kong Frederik den Sjette fremkaldte Folke-Stemmen til Ting, førend Højskolen kom i Gang, da „ellers Koen kunde have døet, mens Græsset groede“.

„Fædernelandets Statistik“, som ogsaa nævnes i Kongebrevet, vilde Grundtvig raade til paa den danske Højskole at kalde „Danmarks Spejl“ eller noget Lignende, dels fordi man aldrig i Skolen maa bebyrde Folk med fremmede Ord, som de kan have Ulykke nok med endda, og dels fordi Statistik, selv naar man véd, hvor det har hjemme, kun passer daarlig til, hvad det især paa

vor folkelige Højskole maatte betyde, nemlig et Billede langt mindre af „Stilstanden“ end af „Rørelsen“ i Fædernelandet. Han fraraader naturligvis paa det Indstændigste alt Tabelvæsen som modbydeligt for den danske Ungdom, samt „hvad man i vore Dage snarest maa vente paa en Højskole, næst Tabellerne, en Kritik over Fædernelandets indvortes Anliggender, alle Syslers ufuldkomne og uvidenskabelige Drift“ o. s. v. Men skjøndt han helst overlod til andre Penne, saa godt som paa Forhaand muligt, at beskrive den danske „Statistik“ paa Folke-Højskolen, saa giver han dog værdifulde Bidrag i følgende Udtalelser:

Paa den Bemærkning, at det var ønskeligt, at Folke-Ungdommen paa sin Højskole kunde faa en levende Forestilling om Alt, hvad der angaar Fædernelandet, fortsætter han nemlig: „Hertil kunde det vistnok bidrage en god Del, naar en af Lederne paa Højskolen var en livlig og vel oplyst Dannemand, som havde berejst Fædernelandet med aabne Øjne, kjendte baade Landets Fugle, Folk og Fæ, men brød sig ligelidt om at tælle dem, saa helst Kornet og Kornblomsterne hver for sig, men brugte dog hverken Tønde-Maal eller Bismær-Vægt til Skjønheden, Folkekraften og Folkevellet, havde sat sig ind i det Særegne baade hos Sællandsfar og Jyde, Bornholmer og Mønbo, og sat sig ind i allehaande Sysler, som Folket driver; thi naar han saa tillige, som altid maa forudsættes, kunde sit Modersmaal godt og elskede sit Fæderneland, da kunde han paa mangfoldige Maader baade fornøje Ungdommen og vække hos de bedre Hoveder en Opmærksomhed og Eftertanke, der ingenlunde vilde være ufrugtbare. Men ogsaa uden en saadan Fugl Fønix vilde der kunne gjøres meget for Ungdommens levende Fædernelands-Kundskab, naar Lederne blot forstaa at sætte dens egne Kræfter og Kundskaber i Bevægelse og Virksomhed.

„Tænker man sig nemlig, som man skal, en Samling af Ungersvende fra alle Rigets Egne, opvoksede i meget forskellige Kredse og igaaede med allehaande Sysler, da kan man være vis paa, der vilde findes saa mange i en vis Grad lyse Hoveder og livfulde Naturer, at man blot behøvede at sætte dem i levende Veksel-Virkning, baade for selv at lære meget om Fædernelandet, man aldrig før havde vidst, og for at aabne de Videlystne den allerbedste

Lejlighed til foreløbig at stifte Bekjendtskab ikke blot med Udsigterne, men især med Livet og Rørelsen i hele deres danske Fæderneland.“

„Theorier“ om, hvordan en Syssel skulde drives, førend Vedkommende havde selv gjort Erfaringer, var altid Grundtvig meget imod. Han indrømmer naturligvis, at en enkelt Agerdyrker, Fisker, Skipper, Kjøbmand og Haandværksmand kan have godt af at høre, hvad de Lærde tænker om deres Bedrift og om hvordan den helst skulde drives, men i Regelen mente han, at Folk kun vilde finde sig sløvede og forvirrede derved, saa jo mere Kjærlighed de har til deres Bedrift, og jo bedre skikkede de er til den, desvissere har de i Regelen kun Gavn af de Erfaringer, de selv gjør, og de Tanker, som derved naturlig falder dem ind.

Da Talen i denne Tid saaledes drejede sig om Folkehøjskolen i Sorø med „Akademiets“ rige Midler til sin Tjeneste, naar man til dette Øjemed vilde anvende en god Del af dem, saa forundrer det os heller ikke at læse Følgende om, hvilke Omgivelser, han fandt ønskelige for Skolen:

„At man ved Siden ad den danske Højskole drev en Avlsgaard udmærket godt, det vilde vistnok være baade fornøjeligt og gavnligt, og hvis Højskolen var omgivet af Værksteder, hvor alle Haandværker dreves udmærket godt, da vilde baade Fornøjelsen og Gavnligheden være udmærket stor, thi for hvert levende Menneske er det Glæde at se den raske Bevægelse af Menneske-Livet i mangfoldige og gavnlige Retninger, som man med ét Ord kalder Driftighed, og for Ungdommen vilde det være til uberegneligt Gavn, baade, at hver kunde se sin Syssel drevet mesterligt, og at have den levende Mangfoldighed for Øje, hvorpaa deres forstandige Ledere altid vilde henvende deres Opmærksomhed.“

Der havde nu længere i Skriftverdenen været ført Strid om Anvendelsen af Akademiets Midler, og mellem Professorerne Lytken og Molbech førtes den — dog ikke bittert — om Natur-Fagenes og de saakaldte klassiske Sprogs Forhold til Ungdoms-Dannelsen; men Grundtvig gav naturligvis fremdeles sit Indlæg for Danskheden,

og det skete nu først i en Sang, hvori han fremstillede den under Billedet af „Den danske Konge-Datter“, og som ender med de dejlige Ord:

„Førend I Danskheden dømmte tildode,
Ser dog engang paa den Liljekind,
Som end har Mærke af Roserne røde,
Bærer og Vidne om blideste Sind!
Hører dog først paa den dejlige Stemme,
I hvilken Sang-Himmel Sukket har hjemme,
Lad hende leve, den Datter af Dan,
Frydes paany i sit Fæderneland!“

Da kom der, undertegnet „Esbern Snare“, et Digt igjen til Grundtvig, der begyndte med Ordene: „Hvad er paa Færde?“ og hvori Vedkommende yttre, at Gr. ikke har „vejet sine Ord“. Da giver Danskhedens Ridder et Tilsvar, der visselig lod mangan Nordbo føle Glæde over, at Norden dog havde en Mand, der, uden derved at blive latterlig, kunde svare som følger:

„Hvad er paa Færde? vil Skyggerne svare,
Naar til de Levende tales onsonst?
Spøger end Skyggen af Esbern Snare,
Fusker i Løndom paa Skjaldenes Kunst?
... Hvor er Guld-Vægten for Tanker og Tale?
Mon paa de Bjerger og mon i de Dale,
Der er for høje og dybe for mig,
Skygge! kun aabne for Dig?

Ord har jeg vejet, hvor Aander holdt Vægten,
Harpen alt slog jeg i Aar-Snese to,
Lys har jeg sét over Menneske-Slægten,
Sét, hvor i Løndom Livs-Træerne gro,
Og ser jeg Gaader, jeg ikke kan gjætte,
Hvor er den Hedrik, mig viser tilrette?
Hvo har udgrundet, om Danskhedens Spor
Vise til Hel eller Soer?“ . . .

Skjøndt, som vi har set, Højskolen allerede stod betegnet i Kongebrevet fra i Marts, saa kunde dog Udtrykkene deri endnu drejes paa forskjellig Maade, og hvad der var Hovedsagen, Udførelsen i Livet kunde blive meget forskjellig. Uafgjort stod Sagen saaledes i flere Maaneder, men da Kong Kristian om Høsten fejrede

sin Fødselsdag, sidste Gang i denne Verden, da kom der i „Berlingske Tidende“ et dejligt Kvæde, „Den kongelige Fødselsdag“, med Motto af Kjæmpevisen:

„Gid som Korn opvokse Knegte,
Der kan frisk for Marken fægte,
Føre Dannebød paa Tale,
Naar hun er i Dvale.“

Selv nu, 64 Aar gammel, synger Skjalden her, i den inderligste Forbindelse med Aanden som „den gamle Nornegjæst“, blandt Andet som følger:

„Gjæst hin Gamle! som Nat og Dag,
Mens Aarene firti runde,
Sang for Øret med Bølgesuk
I grønne og hvide Lunde:
Ak nu ligger Dannebød i Dvale!

Gjæst hin Gamle! som finder snart
Hos Skjalden kun Øren døve,
Før Du tier som Stenen kvær,
Saa gjør dog din sidste Prøve,
Mens end ligger Dannebød i Dvale.

Gak til Kongen af Dannemark,
Hvor Ørenlyd staar dig aaben,
Tal til ham for den Dronning prud,
Som sover i Sølvørs-Kaaben,
For Dannemarks Dannebød i Dvale!“

Og hos den hvidhaarede Skjald fulgtes Sangen af Daaden. Han gik den samme Dag*) op til Kongen og sagde: „Nu er det sidste Gang jeg beder Deres Majestæt; aabne nu Højskolen uden alle Eksaminer**) for hele Landets Ungdom!“ — „Ja.“ — „Og tillad saa mig at gaa derhen og prøve, hvad jeg kan udrette?“ — „Ja.“ Der veksledes naturligvis flere Ord mellem Kongen og Skjalden, men de nævnte er skrevne ud af Grundtvigs egen Mund, som han selv fortalte mig Sagen Aaret efter.

Han havde derefter vist ogsaa haft flere Samtaler og

*) Saa staar det for mig, som Grundtvig selv sagde til mig.

**) I Kongebrevet var der nemlig ontalt en forberedende Dannelselse som Vilkaar for at komme ind paa Højskolen.

Forhandlinger med Kongen, der senere ses at have givet Saga-Skjalden ogsaa Raadighed med Hensyn til Læreres Udnævnelse. Ved den Lejlighed tilbød Grundtvig daværende Magister, senere Professor, Fr. Hammerich Lærer-Posten i Historie ved Højskolen. At Oplysningen om det danske Folks Levnetsløb, især med Hammerich til Lærer, ogsaa snart maatte føre til Meddelelsen af nogen Oplysning om Menneske-Slægts Levnetsløb, er klart, ligesom der ved Talen om Danmarks Natur ogsaa snart kunde blive lidt Tale om Naturen i andre Lande.

Ved Aarskiftet omtrent kom der ogsaa en Kundgjørelse fra Kongen, om at Skolen skulde oprettes, saaledes som Gr. havde tilraadet, dog uden Nævnelse af Grundtvigs Navn, og i Nr. 12 af Berlingske 1848 kom Grundtvigs inderlige Taksigelse i Kvadet:

„Danmark, gamle Skjoldung-Rige.“

Men Kvadet traf Kong Kristian paa Dødslejet, hvor han sagde til Dronningen, da hun kom ind: „Har Du set den dejlige Sang af Grundtvig?“ Kongen henvoer om Aftenen den 20de Januar 1848.

Kong Kristian den Ottendes Eftermæle hos Grundtvig.

I „Berlingske Tidende“ stod først et Kvæde, hvori han peger paa det Selskab, Kongen i Eftermælets Egne vil komme i:

„Samlet er til sine Fædre
Danmarks Konge Kristian!
Ingen Drot har Selskab bedre
I det underfulde Land,
Mellem Fortids høje Sjæle,
Fjærnt og nær, i Eftermæle!

Der er Dan med Folke-Livet,
Danmarks Fader bold og strag,
Der er Skjold med Lykke-Skibet,
Rolf med Heltes Vennelag,
Der er med den gamle Frode
Drotter mange ejegode!

Der med sine Kæmpe-Skarer,
 Hvide Sejl og Snekker graa,
 Knuder end og Valdemarer
 Stævne over Bølgen blaa,
 Med dem maaler Bryst og Hærde
 Modig Kristian den Fjerde!

Der endnu, i Fryd og Smerte,
 Fra de fleste vinder Pris
 Frederik den Sjettes Hjerte,
 Trøstet over alt Forlis
 Ved den klare Freyas-Taare,
 Gylden-Regnen paa hans Baare!

Der, i Højloftes-Sale,
 Under Mindets Sølv-Tag,
 Kristians Konge-Blik og Tale
 Mer beundres Dag for Dag,
 Taagen, som har Glandsen fjælet,
 Viftes bort af Eftermælet!

Ja, naar Folke-Sangen stiger
 Fra Kong Kristians Skole ny,
 Da med Glands til fjærne Riger
 Af hans Konge-Daad gaar Ry:
 Konge-Ord i Aften-Stunden,
 Morgen-Guld i Folke-Munden!

I „Dronningens Kabinet“ holdt Grundtvig Sørge-talen over den for Sørge-Højtiden i Kirkerne forordnede Tekst fra Jerem. 3, 15: „Jeg vil give Eder Hyrder efter mit Hjerte, som skal føde Eder med Kundskab og Forstand“.

Det fulgte omtrent af sig selv, at Grundtvig ikke der talte om Kongens Forhold til Holsten m. m., men gav Konge-Livet, som det førtes i Palladset, sit Vidnesbyrd. At Kongen holdt fast paa Enevolds-Magten, billigede jo Grundtvig, og han sagde til hans Ros, at „han følte dybt, at det var Guds Vilje, at det lille danske Folk, der midt i det kolde Norden elskede Hyrde-Lignelsen og lod sig gjerne baade tiltale og lede som en Hjord, ja at dette danske Folk, der i en herskesyg og mistænkelig Tid godvillig overgav sig til deres Konge, at føres og vogtes af ham, som en Hjord af sin Hyrde, dette Folk skulle fremfor mange andre have milde og gode Konger,

dem undte Himlens Gud Hyrder efter sit Hjerte. Det følte Kong Kristian den Ottende, og det var hans Lyst at være en Hyrde paa Thronen, en kongelig Hyrde paa Marken efter Herrens Hjerte“. I det han talte om „det kongelige Hyrdeliv, der er ført i dette Pallads, med vaagne Nætter for Folkets og Rigets Vel, og med glade Dage, som de kun findes i et virkeligt Hjem, i en huslig Kreds med aabne hyrdelige Hjerter“, og glemte da ikke „Hyrdinden“ — fortsatte han saaledes:

„Tilhørerne kunne her langt bedre oplyse Taleren, end han dem, men for at Mindet om det kongelige Hyrdeliv ogsaa skulde være uudslettelig indpræntet i mit Bryst og for at det skulde faa Røst og Mæle i denne højtidelige Stund, i det sørgende Pallads, derfor maatte det saaledes føje sig, at netop sidste Gang, da jeg saa Majestæten Ansigt, da var det i Konge-Hyrdens Sommer-Pallads i Skoven ved Søen i den blideste Rolighed, den yndigste Jævnhed, den kongelige Hjemlighed. Ja, der saa jeg sidst Majestæten i den huslige Kreds, som han havde forud for andre Konger, Kredsen, hvori Intet glimrede uden hans lyse Aand, Kredsen, hvori taltes fortroligt om alt det Ædle og Store, som kjære Talvenner, Kredsen, hvori det Beundringsværdige egentlig var hvad der skjulte sig under det glade Hyrdelivs letteste og yndigste Dragt, men der saa jeg ogsaa Majestæten i Lønkammeret, hvor han utrættelig bar Omsorg for sit Folk, som en Hyrde for sin Hjord.

„Ja, at føde sit Folk med Kundskab og Forstand, det var i begge Meninger og i alle Maader Kongens hyrdelige Omsorg, som det timedes mig at være Vidne til, thi hvad han netop dengang alvorlig tænkte paa, det var Vanskelighederne ved Udførelsen af sin lige saa hyrdelige som kongelige Tanke, at aabne en Højskole for hele sit Folk, for hele den danske Ungdom, en Højskole, hvor alt det Store og Ædle fra Danmarks Fortid kunde lyse og straale, og hvor alle Spirer til det Ædle og Store, som endnu laa hos Folket, kunde udvikles og næres til at virke, lyse og straale i Danmarks Fremtid!

„Ak! at denne store Tanke, som Efterslægten med os vil regne til de største og yndigste, der i vore Dage kunde indtage og sysselsætte en kongelig Hyrde-Sjel, ak! at den ogsaa skulde høre til de allersidste Tanker, der

sysselsatte vor utrættelige, frydede vor elskelige Landsfader, saa det undtes ham netop at udtale, ej at udføre det store Konge-Ord, saa han skimtede kun Forjættelsen langtfra og hilsede den kun med bristende Øje, den store Forjættelse, at ved en saadan, ligesaa kongelig som folkelig Højskole, vil det ske, under Himlens Velsignelse lykkes, at det danske Folk, ligened til vore Hyrder paa Marken, vil lære at føle og tænke og færdes ligesaa kongelig, som vore Enevolds-Konger følte og tænkte og færdedes folkelig og hyrdelig i Palladset!

Vi hører ogsaa i denne „Sørgetale over Kong Kristian den Ottende“, hvoraf ovenstaaende er udtaget og som vist endnu er at faa tilkjøbs, at Kongen „endte sit kongelige Hyrdeliv med at række baade Kronen og Spiret til den store Over-Hyrde, ved hvis Bord han med sin Sjæls Veninde nød sin sidste Nadver, trøstende sig ved, at hos ham, som satte Livet til for Hjorden, skal vi alle, som tro, gaa ind og gaa ud og finde Føde evindeligt“.

I „Dronningens Kabinet“ betragtede Grundtvig — som sagt — naturligvis Kongen mest fra den personlige og hjertelige Side, under det friske Indtryk af hans kjærlige Omhu for Folket fra sit eget Besøg og sin lykkelige Forhandling med „Majestæten“ i Højskole-Sagen. I Tilføjelsen i 3die Udgave af „Mundsmag af Danmarks Krønike“ (1863) skriver han, efter at have omtalt „de saakaldte Frisindedes“ Krav paa lovgivende Rigsdag, at en saadan var „langt fra Kongens Tanker, saa han fik alle Dage den saakaldte offentlige Mening imod sig“. Derpaa vedbliver han:

„Vel dukkede der nu baade i Livet og i Læse-Verdenen et lille dansk Samfund op, som man med Øgenavn kaldte Grundtvigianere, og som gjerne saa, at Kongen beholdt sin Enevolds-Magt, naar han kun vilde bruge den efter Folkets Hjerte og frigjøre alle gode Kræfter i dansk folkelig Retning, men skjøndt Kongen syntes at ynde denne Tankegang, saa skuffede han dog ogsaa denne Forventning og vilde ikke engang i Slesvig skaffe Dansken lige Ret med Tysken, af Frygt for derved at støde Holsten fra sig. Denne urimelige Ængstelse for at Holsten, naar Kongehusets Mandslinie rimeligvis uddøde med hans Søn, skulde rive sig løs, gav hele Kristian den Ottendes Stats-Klogskab det udanske,

slesvig-holstenske Præg, der er umiskjendeligt under hele hans Regering og fordunklede den Ros, der tilkom ham for Ophjælpsningen af Rigets meget forfaldne Penge-Væsen og Forsvars-Væsen“.

„I sin allersidste Tid havde Kongen vel endelig besluttet sig til at omdanne Akademiet i Soer til en baade videnskabelig, borgerlig og folkelig Højskole, hvorved baade det latinske Marerid kunde ophøre og Danskheden faa Lov til at gjøre sig gjældende til folkelig Oplysning og Dannelse, men det var forsilde, thi dette Størværk kom kun til at staa paa Papiret, da det kvaltes i Fødselen af det saakaldte folkelige Ministerium, der straks efter Kongens Død (1848) kom til Roret“.

Sørge-Talen i Kirken paa Kongens Begravelses-Dag, der længst dvælede ved Hyrde-Lignelsen, var vel ikke den samme, men dog indvortes nær beskæftet med Talen i Dronningens Kabinet den samme Dag.

Om hans Stemning mellem Kong Kristians Død og Februar-Omvæltningen i Frankrig 1848 skal vi senere faa lidt at vide, og med det samme, hvorfor han holdt sig saa stille i denne for Danmark saa farefulde Tid, og ikke paa længe nævnte Kong Kristians skjæve Forhold til den slesvig-holstenske Sag.

I „Dansk Kirketidende“.

5te Oktober 1845 begyndte „Dansk Kirketidende“ at udkomme, udgivet af Kandidaterne R. Th. Fenger, nu Præst i Hvedstrup ved Roskilde, og C. J. Brandt, der, som Præst ved Vartou, efter mange Aars Fravær, atter har overtaget Udgivelsen af Bladet, der sikkert vil vinde mere og mere Udbredelse blandt frisindede Folk i hele den nordiske Læseverden. Dette Foretagende hilsede Grundtvig med Glæde, og ikke mindst fordi Udgiverne vilde „aabne Tidenden for enhver Behandling af kirkelige Spørgsmaal, der, efter Omstændighederne, kan findes passende for Gjenstanden og for Bladet, enten den saa stemmer med eller strider mod Udgivernes Tro og Anskuelse, saa de indrømmer Andre den samme Frihed, som de selv

gjør Fordring paa“. „Det er — skrev han — et godt Varsel for denne Kirketidendes Værd og Varighed og tillige et gyldig Vidnesbyrd om kirkelig Oplysnings kjendelige Forspring hos os, thi en saadan Alsidighed er andensteds kun forsøgt af kirkelig Ligegyldighed, som nødvendig maatte udelukke Nidkærheden og derved blive aller-
 værst ensidig, medens den her netop udspringer af Nidkærhed for Sandheden og Tro paa dens sejerrige Styrke.“
 Hvad han forlangte af en „Kirke-Tidende“ var, at den „sædvanlig kun bringer forholdsvis sikke Efterretninger om kirkelige Tilstande og Begivenheder, med Vink til nøjere Eftertanke, og kun som en Undtagelse nærmere Drøftelse af en kirkelig Gjenstand, der netop enten for Kristenheden i det Hele eller dog for os er af særdeles Vigtighed“. Men det glæded ham ogsaa meget, at Udgiverne ikke har sat sig andre Grændser end de, der enten ligger i Sagens Natur eller sættes af Omstændighederne, „thi der findes Intet paa Kirke-Historiens Enemærker, som jo, under visse Omstændigheder, har sin rette Plads i den nyeste „Kirke-Tidende“.“ Et Kirkelig Tidsskrift*) ønskede han maatte opstaa ved Siden, „hvor hele Kirke-Sagen, i Forhold saavel til Skolen, som til det borgerlige Selskab, efterhaanden kunde finde den fri og grundige Drøftelse, den visselig baade fortjener og behøver“. Og han slutter sit første Stykke i Tidenden med følgende Udtalelse om de kirkelige Forhold i Verden:

„Kirke-Staten er i fuld Opløsning, alle Stats-Kirker rave, alle Skole-Raad til deres Understøttelse eller Aføsning har vist sig umodne, og dog er der en Gud over os, en Evighed for os og et undsletteligt Vidnesbyrd om begge i os, saa det er paa den høje Tid, uden alle andre Hensyn, at overveje, hvad Sandheds Gud forlanger, hvad Guds Kjærlighed har givet, og hvad et sandhedskjærligt Hjerte kan tilfredsstilles, trøste og glæde sig ved“.

Selv leverede han Bidrag til Bladet, og hans Øje var fæstet paa Kirke-Sagen ogsaa i det øvrige Evropa.

*) Pastor Oldenborg var død, og det af ham og Dr. P. C. Kierkegaard udgivne var gaaet ind. I Brev til Busck 1842 kan man se, i Anledning af Dødsfaldet, at Oldenborg ogsaa var skattet af Grundtvig.

Tyskkatholikernes Opstand mod Rom, og Hældingen mod Rom i England igjen betragtede han som Varsler for, „at alvorlige og gudfrygtige Folk paa begge Sider maa opdage og stedse klarere indse, at vi baade har gjort hverandre Uret, gjort vor fælles Herre Skam og derved paa mange Maader skadet os selv. Forsaaavidd de Fraskilte i det 16de Aarhundrede beholdt den gammel-katholske Tro og Daab, var Skilsmissen igrunnen ikke kirke- lig, men folkelig, borgerlig og videnskabelig, saa det var Blindhed paa begge Sider, naar Papisterne bausatte os som Kjættere, og vi fordømte dem som Antikristens Hærskare.“

Man maa forresten ikke tro, at Grundtvig vurderede Tyskkatholikernes rationalistiske Fører, Hr. Ronge, særdeles højt, da han netop i den Anledning ynkede Tyskerne som de, der

„Fandt imellem Lille-Putter
Mage let til Morten Luther.“

Pastor Brandt sagde engang om Grundtvig, at i den Tid, han ligefra Ungdommen mest tog offentlig Del i den offentlige Kirke-Sag, da falder hans Virksomhed ind under følgende Tredeling: „Aand er en Magt, Aand aabenbarer sig i Ord, Aand virker i Frihed.“ Dette er naturligvis ikke at forstaa, som om de to første Blade af Trekløveret faldt af, naar det sidste sprang ud. Nej, de blev staaende, og det nok saa friske, men „Aand virker i Frihed“, den Sandhed levede og rørte han sig i, netop for at Aanden, u hæmmet af „Mund-Kurve“ paa Modstanderne, skulde faa bevise sin Magt og gjøre sin Gjerning gennem Ordet. Dette gaar ogsaa gennem hvad han skrev i „Kirke-Tidenden“, og Bestræbelserne efter „kirkelig Frihed“ i det øvrige Evropa, i den gothiske Kristenhed, skjænkede han deltagende Opmærksomhed, om han ellers fandt, at hans Landsmænd kun altfor meget spurgte efter, hvad man tænkte, sagde og gjorde i den store Verden og navnlig i det store Tyskland. Saaledes skjænkede han den navnkundige preussiske Minister Bunsens Bog om „Fremtids-Kirkens Forfatning“ en udførlig Anmeldelse i Tidenden. „Det vilde“, siger han blandt Andet, „være et meget ubilligt Forlangende, at en Jurist (Bunsen), der endog lige

siden 1816 udenlands for det meste har havt fremmede Sysler*), skulde være vokset alle Tysklands Theologer saa højt over Hovedet, at han kjendte Forskjel paa den ægte apostoliske Kirke, bygt af den Hellig-Aand, og Alt hvad Bisper, Paver, Theologer og Jurister har bygt paa deres egen Haand og dog skyldt Aanden for“, men trods hvad Skjævhed, der følger af Mangelen paa dette Syn, saa er Gr. naturligvis enig med Ministeren i, at de gamle protestantiske Stats-Kirker bør forvandles til frie Folke-Kirker, hvor man beholdt ikke blot Mængden, men Kjernen af Folket. Begge opfattede Kirke-Sagen som „en Sag af aandelig og hjertelig Art, der nødvendig mishandles, naar den falder i Hierarkers, Juristers og Politiets Hænder.“

Ligesom ved Bunsens Bog saaledes glædede han sig ved Zittels Tale for Religions-Frihed i det badenske Kammer og bad Folk ikke lade sig forville af, „at den stakkels Mand selv er mindre end lidettroende, thi derfor er Sandheden jo lige indlysende, og det er dobbelt mærkværdigt, at i det nittende Aarhundrede vil selv de ukristelig Oplyste heller taale alskens Sværmeri omkring sig, end selv nødes til Hyklery og falsk Bekjendelse“.

Men under sin Kamp for Ordets Frihed, som Ærlighedens og det virkelig aandelige Alvors nødvendige Krav, glemte han heller ikke udtrykkelig at indskjærpe, — hvad alt ligger i det Foregaaende — at Meningen ingeniunde er, at hvilkensomhelst Tro, naar den blot er vores, kan gjøre os salige. „Naar man“ — skriver han saaledes — „af den Sandhed, at Troen er Enhvers egen Sag, slutter Andet, end at den, borgerlig talt, maa være en fri Sag, som ingen verdslig Øvrighed maa give os nogen Befaling om eller kræve os til Regnskab for, slutter videre, at det ikke er paa eget Ansvar for Sandhed, eller for Gud og vor Samvittighed, men uden alt Ansvar, vi har Lov til at tro, hvad vi vil, da beviser det kun, at man ikke tror paa Sandhed, og hvad Tro man da end ellers har, gjør den naturligvis Ingen i Sandhed salig.“

Hvad jeg her har skrevet om Gr.s Deltagelse i Oplys-

*) Bunsen havde som Gesandt eller Sendemand i længere Tidsrum opholdt sig i flere Lande udenfor Tyskland.

nings-Værket gennem Kirke-Tidenden, findes udviklet i Stykkerne „Kirke-Striden i England“, „Fremtids-Kirkens Forfatning, af Minister Bunsen“ og „Kirke-Troen og Skole-Læren“, men desuden behandlede han der „Psalmebogs-Sagen“ og „Latinen ved theologisk Attestas“, det vil sige: ved theologisk Embeds-Eksamen, m. m. Ogsaa udenfor Kirken viser Kirke-Tidenden, at han i denne Tid brugte sin Mund, da han som Medlem af det kjøbenhavnske Præstekonvent ikke blot — som før meldt — deltog i Psalmesagen, men lagde ogsaa sit Ord ind i en anden vigtig Sag, nemlig Sagen om „den kristelige Børne-Lærdom“.

Om Luthers Katechismus med Mere udtaler han sig i den Sag som følger:

„Langt fra at have Aarsag til at fortvivle om en god Bog til kristelig Børne-Lærdom, maatte vi snarere spørge, om der behøves nogen Anden, end den, der hos os ikke blot har tre Aarhundreders Hævd, men i det mindste to Aarhundreders Vidnesbyrd om mageløs velsignet Brugbarhed? Uagtet jeg imidlertid endnu hører til dem, der ved Hjælp af Luthers Katechismus i en kristelig Moders Haand har indsugnet den kristelige Modersmælk, saa anser jeg den dog ingenlunde for fyldestgjørende i vore Dage.

„Skjøndt saaledes Luthers lille Katechismus vel i grunden er den mest kirkelige Skolebog hos Protestanterne, saa fattes den dog ganske det kirkelige Præ;, den kirkelige Sammenhæng og Fuldstændighed, og skjøndt man mindst skulde ventet det af Luther, som ret egentlig satte Skjel mellem Lov og Evangelium, saa begynder dog hans Katechismus, efter gammel pavelig Skik, med Jødernes borgerlige Grundlov, hvad hos os er dobbelt upassende, da vi hverken, som i den engelske Kirke, har beholdt de ti Bud i Alter-Tjenesten eller kirkelig underkastet os den jødiske Sabaths-Lov.“*)

Forøvrigt mente Gr., at Børne-Bogen burde være en Haandbog for „de smaa Kirke-Gængere“ med Oplysning om, hvad der i Kirken væsentlig foregik, og ingen-

*) Den augsburgske Konfession kalder det en stor Vildfarelse at sige, at den jødiske Sabath er flyttet over fra Lørdag til Søndag. *H. Br.*

lunde nogen dogmatisk systematisk Bog, som de andre Lærebøger, man fik, „den ene dødere og tørrere end den anden, som, langtfra at gjøre de Vantro troende, nær havde gjort alle de Troende vantro.“ Ogsaa tænkte han sig naturligvis den nye Bog i kristelige Mødres, Præsters og Skolelæreres Haand og forudsætter altid, at man ved Undervisningen i „kristelig Børnelærdom, som ved alle Foretagender til kristelig Oplysning, slet ikke tænker paa de Modvillige, men kun paa Godvillige, ikke paa de Vantro, men kun paa de Troende eller dog paa de Troskyldige.“ Og i vor Tid, da man endelig synes at have indset Tvangens Ukristelighed ved Konfirmand-Bekjendelsen, men vil dog beholde Tvangen til Præste-Læsning (!!!), er det vel værdt at lægge paa Sinde det lille bekjendte, jævne og indlysende Ord, Grundtvig her skriver, at „jo mere man vil pine os til at tro, hvad vi finder tvivlsomt, des utroligere bliver det os.“

Som et særdeles oplysende Stykke om Grundtvigs Tankegang, baade om Lov og Evangelium og om Herrens Gjæringer, som retfærdiggjør, og vore egne, som gjør det ikke m. m., maa nævnes Stykket med Overskrift „De Helliges Samfund“. Det vakte ogsaa Opsigt her i Norge, saa en Mand fra Landet sendte det ind til Optagelse i „Kirkelig Folkeblad“, hvor det staar at læse.

I Februar 1846 indfaldt Trehundredaars-Dagen efter Luthers Død, og af Grundtvigs Kvæde ved den Lejlighed, „Morten Luthers Dødsdag“, skal vi medtage følgende Linjer:

„Fra „Kristi Fødsel“, ej fra Luthers Død
Der regnes skal i Himlen og paa Jorden,
Men Luthers Fødselsdag skal purpurrød
Betegnes med hver Kirke-Pen i Norden,
Thi da han græd paa Jorden første Gang,
Det varsled om en dejlig Jule-Sang,
Hvorved vi over Frelseren os fød
Forglemte himmelsk alle Helgens Død!!

. . . Ja, Morten Luther! vel en Glædesdag
Din Dødsdag blev og er endnu for Verden,
Men for Disciplerne et Tordenslag,
Der gjorde mørk og modig Pilgrims-Færden,

Men aldrig dog forsvinde skal i Nord
 Dit Livs, din Aands, din Julepsalms Spor,
 Og det skal evig ses i Himmerig,
 At du i Sandhed er udødelig!

Lad deres Børn, som gav dig Banesaar,
 Kun rejse højt paa Graven Æreminder,
 Og glædes ved, at i trehundred Aar
 Ej græd dig op af Graven fromme Kvinder!
 Lad dem fortælle hyrdeleøse Faar,
 Med hyklet Salvelse, som skrevet staar:
 Langt bedre, efter Engles Himmelsmag
 End Fødselens er Dødens mørke Dag!

Ej saa gjør Børnene af dem i Nord,
 Som hulked, da de hørte: Luther døde,
 Og græd vemodig selv ved Herrens Bord,
 Naar de ham takkede for Sjøleføde,
 Og sukked, naar de læste i hans Bog,
 Som paa Guds Rige var saa barneklog,
 At han dem syntes en Guds Engel fin,
 Der sang ved Herrens Grav og Jordelin.

Vi trodse Døden, som ham Verden gav,
 Vi spotte Minderne, som den kan give,
 Men prise ham, som kan, trods Død og Grav,
 Og vil end holde „meget Folk i Live;“
 Den Abrahams og Morten Luthers Gud,
 Hos hvem den Herlige gik ind og ud,
 I Aanden, som en Moses*), født paany,
 Hvis skjulte Hvilested er over Sky!

Til Julesangen fin og liflig sød,
 Hvorfor Guds Engle rækker Luther Palmen,
 Som gjennem kulsort Sky en Sol frembrød,
 Har Fæderne alt føjet Paaske-Psalmen,

*) Man glemme her ikke, at „Moses fra Nebo-Bjergets Tinde kun syned Herrens Land, men kom ikke til at føre Herrens Folk som saadant derind.“ Historisk set, er Herrens Land den levende, fra Symbol-Tvang og alle selvgjorte Baand paa Aandens og Ordets Virksomhed frigjorte Kristus-Menighed. (Se Tyske-Menigheden i „Kristenhedens Syvstjerne“.)

Og vi, som lytte til det Sanger-Kor,
 Der svang i Sky med Aanden sig fra Jord,
 Vi nynne paa en Pinlse-Sang, hvori
 Den Aand kan hvile, som gjør Sjælen fri!

Naar Kirke-Snekken da paa Tone-Hav
 Med Aand og Ild gaar Frelseren imøde,
 Lad Verden da kun synge ved vor Grav,
 At, Gud ske Lov! vi er nu ogsaa døde!
 Lad deres Børn, som pinte os ihjel,
 Af Marmor bygge os et Grav-Kapel!
 Vi smile, hvor os Krist beredte Sted,
 Og hele Menigheden smiler med!“

Paa Foranledning af en lollandsk Præst maatte Grundtvig i Stykket „Kirken og Skriften“ (1847) rykke ud i „Dansk Kirketidende“, for igjen at hævde sin klare Paastand, at den kristne Kirke er hverken et Bibelselskab eller et Læseselskab, men et Troes-Samfund, der bestaar af alle dem, som tro og er døbte efter Herrens Indstiftelse, enten de saa kan læse eller ikke, og enten de véd, der er en Bibel til eller ikke. Men han tør ogsaa melde sig som „en gammel luthersk Præst, der gjenneem en Menneske-Alder ej blot har givet den profetiske og apostoliske Skrift Vidnesbyrd som en guddommelig Bog, men har frivillig bundet sig langt strengere til dens Ord, end de fleste Præster nuomstunder enten gjør eller kan lide.“ Og om sin Grund-Betragtnings Forhold til Skriften, som Præsten vilde føre i Marken derimod, siger han, at, „efterat have forhørt den (Skriften) vist ligesaa strengt som man kan i Lolland, maa jeg aldeles frikjende den for at have sagt, hvad Sandhed nøder mig til at modsige.“ Og endelig vil vi her medtage følgende faa og jævne, men dog under Kirke-Kampen altid mindeværdige Ord:

„Den kirkelige Sandhed er slet intet Angrebs-Vaaben, den er, som Kirken selv, højst fredsommelig, og den er mig fremfor Alt en dyrebar Skat, som jeg gjerne deler med Alle, men vil ikke paanøde eller paaliste et eneste Menneske, saa jeg vil ikke føre nogen Pennefejde om den, men naar man gjør Mine til at kunne fravriste mig den som ingen Ting, da sætter jeg den blot som en Stav, saa fast jeg kan, i Kirke-Gulvet mellem Modstanderen

og mig og siger rolig: nu, saa tag den, rok den, om du ank uden at rive Kirken ned! kun, hvis du prøver paa det, gjør jeg Modstand som en af Stenene i den levende Bygning!“

Med Psalmebogs-Sagen i Danmark gik det saaledes til, at det „Prøve-Hefte“, Udvalget i Konventet havde foranstaltet udgivet, og som da Grundtvig var Manden for, det fik ikke Overtallet for sig i selve Kjøbenhavn-Konventet, hvorpaa Sagen optoges af Roskilde-Konvent, der overgav Ingemann Værket til Udførelse.

„Prøve-Heftet“ havde imidlertid vundet megen Yndest omkring i Landet, men var naturligvis ikke helt efter Grundtvigs egen Smag, og hans Medkommitterede var meget kræsnere paa de Forandringer, han tilbød, ogsaa hvor de selv fandt, at det Gamle hos forrige Psalmedigtere maatte forandres, og de nødte ham „mange Gange til at gjøre om igjen og opoffrede aldrig for hans Skyld det Gamle.“ Men trods dette, var dog Forholdet mellem ham og de Medkommitterede meget godt, saa han roser dem for deres Iver og deres aabne og venlige Færd, men Arbejdet var ham besværligt, og Miskjendelsen af „Prøve-Heftet“ bagefter harmede ham dybt, skjøndt det var langt fra at berøve ham Guds Fred igrunden, og den har vist sin Del i enkelte Udtryk i Digtet „Luthers Død“ som:

„Lad deres Børn, som pinte os ihjel,
Af Marmor bygge os et Grav-Kapel,
Vi smile, hvor os Krist beredte Sted,
Og hele Menigheden smiler med.“

Herved mindes vi ogsaa om, at han leverede mange flere Digte til Kirke-Tidenden.

I 1ste Bind (Oktober 1845 — Oktbr. 1846): Kirke-Klokken (den bekjendte), Julenats-Engelen, Herrens Fristelse, Opstandelsen, Pintse-Sangen:

„Gud Hellig-Aand, vor Trøstermand,
Med Rette Du maa klage.“

og Digtet Natanael:

„Der vandred en Yngling saa tankefuld.“

I 2det Bind (Oktbr. 1846 — Oktbr. 1847) Luthers Kirke-Sang (Sie ist mir lieb die werthe Magd), det op-

livende Kvæde: Hyrderne ved Bethlehem og Nytaars-Sangen:

„Har Nogen Lyst at kjende
I Livets Høst og Vaar
Begyndelse og Ende
Paa et lyksaligt Aar.“

Maries Bebudelse:

„Det var en Solskins-Dag i Vaar.“

Marie Magdalene:

„Paaske-Morgen Magdalene
Hyllet ind i Sørgenor.“

Nordens Evangelister (Ansgar og Ødbert) og „Den danske Kristendom“:

„Der ligger et Land vel lavt i Nord
Men højt dog ej desmindre.“

I 3die Bind (Oktbr. 1847 — Oktbr. 1848): Den livskraftige Højsang „Den levende Kristus“ og to Bryllups-Sange, der er forfattede til hans elskede Datter Metas Brudevielse, som han naturligtvis selv udførte i Vartou. Hun blev gift med Kand. theol. P. O. Boisen, der var Lærer ved Dronning Karoline Amalies Asyl-Skole i „Kongens Mølle“ paa Vestervold i Kjøbenhavn. Og skjønt det ikke staar i Kirke-Tidenden, maa jeg her berøre hans inderlig kjærlige „Farvel“ i Hjemmet, der begyndte saaledes:

„Du Lille, du Kjære!
Da dyrt var Guds Ord,
Da Sorgen var svar og da Nøden var stor,
Da fødte med Smerte
Og bedende Hjerte
Din Moder, og stirred med Smil gjennem Taaren
Paa Datter enbaaren,
Som nu stirrer Fader i Sommerdags-Kveld
Og hvisker: Farvel!“*)

*) Ordet „Sommerdags-Kveld“ synes at vise, at dette Kvæde dog ikke er skrevet i Bryllups-Tiden, men før, — kanske allerede i 1844, da han troede sin Bortgang nær forestaaende. Ældre end efter hans Sjæle-Sygdom 1844 kan det ikke være, da den berøres deri.

Mer end denne Begyndelse, der „angiver Tonen“, tør jeg ikke meddele af det utrykte huslige Kvæde.

Han gik i Vielses-Talen ud fra Davids Ord: „Herre, min Herre, hvem er jeg og hvad er mit Hus, at Du har ført mig hidindtil!“ og han sluttede med at medgive Brudeparret de jævne Psalme-Vers af Kingo:

„O søde Jesus! lad din Aand
Mit Hjerte helliggjøre
Og med din egen Almagts-Haand
Min Afmagt Hjælp tilføre“ o. s. v.

Og:

„Kom Helligaand og Vidne giv
I mig, at Jesus er mit Liv,
Saa jeg af intet Andet véd
End ham, min Sjæl til Salighed.“

Og to andre Vers af samme Psalme, det, der begynder:

„Kom Sandheds Aand og led mig saa“

og:

„O Helligaand, o søde Gud,
Styrk mig, at jeg kan holde ud“ o. s. v.

„Ja, mine Børn! disse præstelige Toner fylde eders Hjerte og eders Hus! og da skal eders Hus velsignes af Herren, som et trofast Præstehus evindeligt! Amen!“

Endelig kommer under St. Stefans Dag dette Aar det storartede Kvæde „Menneske-Livet“:

„Var jeg en Stjerne, som tindrende gik
Højt over Folket og Fuglenes Hære,
Men uden Varme og venlige Blik,
Kjed blev jeg snart af den iskolde Ære“,

hvoraf Ole Vig har leveret et længere Stykke i „Sange og Rim“. Lige storartet er Johannes den Døber, hvor Skjalden i Overensstemmelse med Beretningen om, at Johannes skulde „vende Fædrenes Hjerte til Børnene og Børnenes til deres Fædre“, synger om Fædernemindernes Oplivelse hos Israel ved „Engelen“, som gik frem foran Herrens Aasyn til at fremstille for ham et velberedt Folk.

Fra Vinteren 1848 blev Grundtvigs Pen for en Tid borte fra Kirke-Tidenden, dels fordi han fandt det urigtigt, at „Dansk Kirketidende“ gjorde sig til Vaabenplads for

Dr. Rudelbachs grove Angreb*) paa den danske Theologi, dels fordi hans Pen fik en anden Virke-Plads, hvor den nødvendig maatte være. Kirke-Tidendens Udgivere vedblev dog derefter ogsaa at være hans Venner, som han selv sagde, da en Del Dannemænd indsendte til dem netop ogsaa en Anke over Optagelsen af Rudelbachs Stykke, som noget, der stred mod det „Dansk“, den bar i sit Navn, og Anken blev nægtet Optagelse. De sendte det saa til Grundtvigs eget Blad, som snart skal blive omtalt, hvor det blev optaget med den Bemærkning, at om Nogen paa „Danskhedens Vegne gjorde Indsigelse mod hvad han selv skrev i Bladet, skulde den visselig blive optaget, og med den Slutning: „Kirke-Tidendens Udgivere er mine Venner, men Billighed er min bedste Veninde.“

Kirke-Tidendens Udgivere redegjorde for sig, da Rudelbachs langvarige Stykke var færdigt, og udtalte, at det vel endog turde „være godt for det Liv, som skal udvikle sig, at Modstanderens Indvendinger engang blev lagt os ret nær under Øje, saa det kunde blive klart, hvad han egentlig førte i sit Skjold.“

Dog Grundtvigs egen Erklæring før Udgivernes Redegjørelse maa her ikke fattes, da den kortelig udtrykker, hvad han tænkte om „Den danske og den tyske Theologi“, som ogsaa er Overskriften over Erklæringen i „Danskeren“, 1ste Aargang.

„Det er gaaet med den danske og den tyske Theologi ligesom med Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Holsten, at de har længe været sammenkoblede imod Naturen, og Følgen har naturligvis været, at det Tyske hovmestererede og mishandlede det Danske, men hos mig og mine Venner har dog den danske Betragtning af Kristendommen alt en Tidlang gjort sig gjældende, hvorefter Kristendommen er ingen fremmed Lov, lagt paa Landets Børn, deres Hoved og Hjerte, Tro og Tanke, men et Evangelium, et glædeligt Budskab om Frelseren,

*) „Evangelisk Troes-Skjold mod den grundtvigske Betragtning“ o. s. v. kom efter Grundtvigs Tilsvar i Anledning af Dr. Rudelbachs Skrift om „Nationalitet og Kristendom“. Grundtvigs Udtalelser skal snart i et kort Uddrag blive meddelt som Bidrag til hans Betragtning af „Folkelighed og Kristendom“.

som alle Mennesker, ogsaa de Danske, har frit Forlov til, paa eget Ansvar, at tro og tilegne sig lidt eller meget af, ligesom de vil, og kan naturligvis ikke levende tilegne sig mere af, end de i deres Hjerte føle sig bevægede til.

„At nu Tyskerne, selv naar de løfte Religions-Frihed paa Papiret til Skyerne, ikke kan finde sig i denne danske, virkelige Troens og Tankernes Frihed, men vil tvinge os til at være Indsiddere i deres theologiske Lærebygninger og tage den danske Fornuft og Forstand fangen under den tyske Kulsviertroes Lydlighed, det er saa følgelig en Sag, at jeg ej skulde nævne det, naar ikke det tyske Aag var blevet saa gammelt i Danmark, at selv i disse den danske Opvækkelses Heltedage vover en tysk Doktor midt iblandt os at løfte Tysketroens Herreskjold imod vor danske Theologi, og den saakaldte „Dansk Kirketidende“ lader sig bruge af ham til Vaabenplads.

„Uagtet jeg derfor kun blæser ad hele den tyske Theologi, der bærer sig ad med Kristendommen, ligesom Fanden med Frelseren, da han gik til ham i Ørken og sagde: Er Du Guds Søn, saa gjør disse Stene til Brød, saa maa jeg dog erklære, at vil den saakaldte „Dansk Kirketidende“ pleje Venskab med Fjenden, da maa jeg, hvor ondt det end visselig gjør mig, erklære den for udansk og afbryde al venskabelig Forbindelse med den.“

Især Brandt fik ogsaa siden Lejlighed til at vise Dr. Rudelbach, hvorvidt han holdt med ham, og han blev ogsaa af Doktoren kaldet for „Trænkudsk“. I denne Egen-skab sendte han senere Højstsamme „en Spidskugle“ med Runer paa, som endnu kan fortjene at bese, hvor den henligger, i „Dansk Kirketidende“.

En anden Ting fra Begyndelsen af 1847 maa ogsaa her medtages. Vi har før bemærket i Forbigaaende, at flere af Grundtvigs Venner var Medlemmer af Missions-Selskabet, skjøndt det var Grundtvigs afgjorte Overbevisning, at Missions-Tiden endnu ikke var kommen, at Menigheden maatte være kommen anderledes til Bevidsthed og levende Udvikling hjemme forinden. Helligtrekongersdag 1847 skulde et Missions-Møde holdes i Kjøbenhavn, og flere af Grundtvigs Venner var med, deriblandt Fengerne, idetmindste Ferdinand Fenger, men jeg tror ogsaa Peter Fenger. Der blev da talt om at bede Grundtvig

om Tilladelse til at holde Missions-Gudstjeneste i Vartou, ja En foreslog endog at bede Grundtvig selv præke. Det syntes nu Flere var rent galt, da Grundtvig jo for Øjeblikket maatte betragtes som Sagens Modstander. Men andre mente, at det netop vilde være godt at medtage Grundtvigs Indvendinger; var Sagen god, taalte den nok selv en Grundtvigs Modstand. Man enedes da om at gjøre ham de nævnte Spørgsmaal. Kirken fik man naturligvis overladt, men da man bad ham præke, sagde han, at det skulde han nok, men føjede til: „De kjender min Mening om Sagen, og De véd, at jeg er gammel vant til at sige det, jeg mener.“ Han skrev da for Lejligheden den gilde profetiske Missions-Psalme:

„Synger højt, saa det kan høres,
I, som drives af Guds Aand!“*)

og prækte, efter Missions-Tidenden, over Lukas 44—49, det sidste Vers uidentivl medregnet, da det hedder: „Og se, jeg sender min Faders Forjættelse over Eder. Men I skulle blive i Jerusalem, indtil I blive iførte med Kraften fra det Høje.“

Folkelighed og Kristendom.

Skjøndt disse to Ord udtrykker to Hoved-Sider af Grundtvigs Virksomhed, og Vekselvirkningen mellem begge nødvendig tit havde været berørt af ham, mindes jeg ikke, han har givet nogen særskilt sammenhængende Udvikling af dette Forhold førend netop i Slutningen af 1847 og Begyndelsen af 1848, altsaa, mærkelig nok, lige under den store danske Folke-Vækkelse ved Fjendens Hjælp og lige under Folke-Rejsningen saa at sige i hele Evropa.

Det var en Yttring af en dansk Landsbypræst i „Berlings-Avisen“ om de saakaldte „Grundtvigianere“,

*) Det er Guds-Englene, han her tiltaler. Psalmen findes i „Festpsalmer“ af Grundtvig.

der gav den første Anledning og mindte Grundtvig om, at han var nærmest til at give den fornødne Oplysning.

Først udtaler han sig imidlertid om de saakaldte „Grundtvigianere“, om hvem han siger, at „hvad de kan have gjort, vedkommer mig saa meget mindre, som de er mig aldeles ubekjendte. Til at stifte Partier har jeg nemlig aldrig duet, men jeg har heller aldrig prøvet derpaa, fordi Historien tidlig lærte mig, at det gaar med Partier, som med Salater hos Epiktet, at hvem der ikke vil betale hvad de koster, maa finde sig i at undvære dem, og vilde man derfor, som jeg, gjøre sig den Umage at se lidt nærmere til, da skulde man snart finde, at af de saakaldte „Grundtvigianere“ vil den ene rose min Prædiken eller Kirkesang, men laste min Mythologiskhed, Historiskhed og Pæredanskhed, eller dog i det mindste min Blindhed for de gudelige Forsamlings og Missions-selskabernes Ypperlighed, medens den anden vil gjøre omvendt, saa at, om jeg ogsaa havde to halve Partier, blev der dog aldrig et helt af dem. Selv derfor naar Enkelte rose baade min Danskhed og min Kristendom, bliver Enden dog gjerne den Forbeholdenhed, at Danskheden naturligvis maa kristnes før den er værd at nævne,*) og det er dog langt fra mine Tanker, saa jeg stræber stedse tydeligere at holde Danskhed og Kristendom ud fra hinanden, vistnok ingenlunde som uforligelige, men dog saa højt forskellige, at den ene kun gjælder i en Krog af Norden, den anden over hele Verden, den ene gjælder kun for en Tid, den anden baade for Tid og Evighed“.

Det Første ved Forholdet sætter Grundtvig deri, at „Kristendommen, selv i Jødeland, hvor den opkom, forholdt sig til det Folkelige som en himmelsk Gæst til et jordisk Hjem, hvortil han kom ej for at lade sig tjene, men for selv at tjene“ og herved ser vi, at Alt, hvad der hedder Tvang og Hierarki i Folkelivet, er dømt som ukristeligt. Han paapeger, hvordan Kristendommen kom „som en spagfærdig, værgelos Kloster-Broder, der hos Kongen af Danemark udbad sig Tilladelse til at forkynde det glade Budskab om Frelseren. Og dersom det havde været Kristendommens Hensigt først at liste sig ind i Landet, og siden, naar den

*) Ligesaa hos os blandt mange saakaldte Grundtvigianere.

havde faaet en Slump Tilhængere, da at bringe baade Kongen og Folket under Aaget, da vilde det jo været et lumpent Forræderi, aldeles som Tævens i Fabelen, der tiggede et Hundehus til at lægge sine Hvalpe i, og da de blev store, trodsede Ejermændene og sagde: Tag Huset fra mig og mine Hvalpe „om du kan“. Ethvert andet Forhold end det frie, hvori man vil sætte Kristendom til Folkelighed, er grundfalsk, lige vederstyggeligt for den sande Gud og utaaleligt for det sanddru Menneske“.

„Hovedsagen er her, som sagt, at alle Kristne og nærmest danske Kristne kommer til den Indsigt, at Aands-Trældom i Salighedens Sag er under alle mulige Omstændigheder ligesaa ukristelig og ugudelig, som den er umenneskelig, thi naar kun de Kristne allevegne i denne Henseende gjør fælles Sag med Natur-Menneskene, da vil Kristendom og Folkelighed allevegne og allersnarest i Danmark paany komme i deres oprindelige, fri, eneste rette og naturlige Forhold“.

Han paapeger dernæst Folkelighedens umiskjendelige Opvaagning trindt i Kristenheden i vore Dage, „hvorledes den stræber med mer eller mindre Lys og Kraft at gjøre sig gjældende mod alt det Fremmede, der enten for Øjeblikket behersker den eller truer med at gjøre det, og derved staar Kristendommen tilsyneladende Fare for at tabe hele sin Indflydelse paa Folkene, men naar det klarer sig, at Kristendommen, langtfra at eftertrægte nogensomhelst Aands-Trældom, inderlig afskyer og af al Magt bekjemper den, og langtfra at undertrykke Folkeligheden, selv har vakt og vil opelske den, se da maatte Folkene jo være vanvittige, om de forskjød en Bundsforvandt mod alt fremmed Herskab, hvis mageløse Kraft Tiderne bevidne, eller misundte den englemilde Røst, der kun vil gjøre Godt, hvad Indflydelse Folk godvillig skjænker den.

Ved at fremme Aands-Friheden og tjene Folkeligheden haabede han, i det mindste i Danmark, at Kristendommen vilde vinde større Ærbødighed og mere Indflydelse, end den nogensinde før har haft, og det ingenlunde blot, fordi den derved erhverver sig en glimrende Fortjeneste af den paa saa mange Maader undertrykte, sejpinte og hartad dræbte Folkelighed, men fordi Aands-Frihed og Folkelighed er hvad Kristendommen,

for at virke i sin Aand*), enten maa forefinde, eller, hvis de fattes, skabe dem.

Dette svævede dunkelt ogsaa for det sekstende Aarhundredes Reformatorer, idet de hjalp Folkene til at afkaste Pavens og hans Gejstlighedens Aag og indførte Modersmaalet i Kirken, thi derfor lovsynges jo Reformatorerne endnu som Folke-Helte og Halvguder selv af dem, der slet ikke ynde, eller vil tilegne sig Reformatorernes Kristendom.

„Det nittende Aarhundredes Reformatorer behøve da kun med den støgne Oplysning at træde i deres store Forgjængeres Spor, saa er de visse paa at aabne Kristendommen baade en langt frugtbarere Virkekreds og at gjøre sig højt fortjente af Folkene, enten disse vil være Kristne eller ikke, hvad nødvendig maa overlades til enhvers eget Hjerte, men kan kun afgjøres, naar Kristendommen og Menneske-Naturen mødes i fri Vekselvirkning“.

„Medens der nu er dem, der anse Menneske-Naturen for Noget, Kristendommen maa bekjæmpe, skjøndt man, uden naturlig Tro paa Gud og Lyst til det evige Liv, heller ikke har Øre for Guds Søn med det evige Livs Ord, saa er der igjen dem, der indrømme, at baade Aandsfrihed og Menneskelighed maa findes, hvor Kristendommen skal virke velgjørende, men som dog nægte, at det Samme gjælder om Folkeligheden, men det kommer af, at de tænker sig Menneskeligheden i Himlen eller i Luften, ikke paa Jorden; thi paa Jorden finder man aldrig Menneskelighed uden Folkelighed.“

Saa henpeger han paa den ebraiske eller israelitiske Folkelighed, som staar os langt klarere for Øjne end vor egen, fordi vore Præster har præket og vore bedste Børne-Bøger har handlet om den, og naar vi faar Syn paa den, da ser vi, at Alting i Jødeland var indrettet til at vedligeholde og styrke Folkeligheden, og at, da den desuagtet var nedsunken i Døds-Dvale, vakttes den ved Johannes den Døber vidunderlig paany, før Kristus

*) Allerede Troes-Ordet ved Daaben melder, at Guds Aand vil virke som Folke-Aand, idet der spørges: Tror du paa den Helligaand, hele den hellige Menighed
H. Br.

kom; thi han vendte jo „Børnenes Hjerte til Fædrene og Forældrenes til Børnene“ for at bane Herrens Vej og fremstille ham et „velberedt Folk“.

Saa vender hans Øje sig til den danske Folkelighed, som vel, fordi Ingen i mange Aarhundreder har taget sig af den, „kun svæver meget dunkelt for os, men som vi dog kan kjende bedst, fordi vi af Naturen har den i os, og naar vi ser hen til den, da maa vi nødvendig finde, at al den herskende Ligegyldighed for aandelige Ting, Blindheden for Aandens Verden og Døvheden for alle de Basuner, som ryste den, Kjendsgjerninger, som ikke blot de nidkjære Præster men alle opvakte Hoveder jamre sig over, de finde deres Forklaring i Mangelen paa levende Folkelighed, som er aandelig Folke-Død, saa hvad der af Danskheden endnu er ilive, ligner paa et Haar den trøstesløse Enke i Nains Port, som følger sin enbaarne Søn til Graven.“

„Skal da Guds-Ordet, ligesom i Jødeland, finde et velberedt Folk, da maa et folkeligt Ord paa Modersmaalet først have vendt Børnenes Hjerte til Fædrene og Forældrenes til Børnene, saa de føle, at Døden under alle Skikkelser er deres, er Menneskets Arvefjende, og at Han er den eneste Frelser, som kan og vil skjænke os det evige Liv.“ Forudsætningen for at forstaa denne Tankegang er naturligvis, at man véd, „at hvad der naturlig hæver Menneske-Livet over Dyrelivet, er Ordet, hvorved Aandens Verden oplader sig for os og det Nærværende bliver os blot en Overgang fra det Forrige uden Dages Begyndelse, til det Følgende uden Aars Ende, saa vi staa midt i en os indbegribende og derfor nødvendig os ubegribelig Evighed. Ligesom det nu kun er paa Modersmaalet Ordet om det Usynlige faar Liv og Kraft for os, saaledes beror vort levende Forhold til Fortid og Fremtid i det Hele paa Følelsen af vor inderlige Sammenhæng med vore Forældre og vore Efterkommere.

Et Folk maa være sig selv bevidst, før det nytter nogen anden Aand end dets egen at tale til det, ligesom det enkelte Menneske maa være sig selv bevidst, før det nytter at tale til ham om, hvad han som Menneske har eller fattes, hvilken Fare han løber for sig selv og hvilket Redningsmiddel der gives.

Dette og Mere vil man finde udviklet i Stykket: „Folkelighed og Kristendom“, som stod i „Dansk Kirketidende“ Oktbr. 1847. Derefter kom et Skrift af Dr. Rudelbach, der vel paa en Maade havde staaet ved Siden af Grundtvig, indtil han, af tysk Herkomst paa Fader-Siden og af svensk paa Moder-Siden, ogsaa virkelig rejste til Tyskland og blev der, som sagt, Superintendent i Glaucha i Kongeriget Saksen. Nu var han i Danmark igjen. Jeg siger, han paa en Maade stod ved Grundtvigs Side, thi om han end et Øjeblik imellem syntes at slippe sig løs ud paa Troes-Ordet, saa henførte han dog i det Hele sin Hævdelse af dets Apostoliskhed til Beviser fra Skriften og Kirkefædrene, og Theologernes saakaldte „lutherske Kirke“ brød han sig langt mere om end „Vorherres Jesu Kristi hellige Al-Menighed“, tagtet Kristendommens Aand, den Helligaand, i vor Daabs-Pagt melder sig ikke som Papisters og ikke som Lutheraners, men som hele Menighedens Aand, som ogsaa Luther, skjøndt lidt svagt, siger om ham: „ligesom han kalder og forsamler“ etc. „den ganske Kristenhed, skjænker mig og alle Kristne daglig en fuld Syndernes Forladelse og vil opvække mig og alle Kristne“ o. s. v.

Rudelbachs Skrift om „Nationalitet og Kristendom“ udkom i Slutningen af 1847 og vilde bekjæmpe Grundtvigs Betragtning af Forholdet mellem disse Ting. Grundtvig svarer først paa en Maade med at deltage i Studenternes „Fest til Fædrenes Minde“ 1848, hvor han udbragte en Skaal for „Oplysning“. Jeg nævner dette, da „den tyske Doktor“ virkelig havde fat i disse Gilder og forargede sig højlig over især de norske Studenter, fordi de havde skaffet sig en Bjørneskinke som i gamle Dage, og lige ovenpaa Noteringen deraf udbryder han: „O Israel, fra hvilken Klippe er Du ikke falden!“

Baade Gr. selv og Flere fandt nu, at R. ogsaa for en stor Del havde aldeles misforstaaet Gr., og selv skrev Gr. et nyt Stykke, „Om Folkeligheden og Dr. Rudelbach“, hvori han atter stærkt fremhæver Israels folkelige Opdragelse, før Kristus kunde aabenbares.

Han fandt, at Dr. Rudelbach i det Hele kun „med megen Flid havde udviklet, hvad han (Gr.) aldrig havde draget i Tvivl, at selv Israel ingen Nationalitet havde,

som enten kunde træde istedenfor Kristendommen eller berettigede til den“.

„Min jævne Tankegang er derimod, at ligesom Gud upaatvivlelig havde sine gode Grunde til ikke at sende sin Søn, født af en Kvinde, i Abrahams, Isaks eller Jakobs Dage, men dannede sig først et Folk af Abrahams Afkom og lod det gennemleve alle sine naturlige Tidsrum, før han i Tidens Fylde sendte dem sin Søn, saaledes er hele det israelitiske Folke-Liv Kristi Kommes nødvendige Forudsætning og Johannes den Døbers Virksomhed i alle Maader Oplivelsen af Folke-Minderne, af Folke-Haabet og Folkets Billedsprog, uden hvilken Oplivelse, til klaret Folke-Bevidsthed, Kristus aldrig kunde blevet levende kjendt, forstaaet og troet i Israel“.

Han siger senere:

„Det er en urokkelig Kjendsgjerning, aabenbar for os alle, som kjender Skrifterne, at vi er langt fra at være i denne Verden ligesom Kristus var, langt fra at kunne sammenligne os med den apostoliske Menighed i Jerusalem, og dog er en saadan gennemgribende Tilegnelse og Aabenbarelse af Kristi Liv i hans Troende aabenbar den levende Kristendom, Apostlerne beskriver og kræver hos alle Troende, og da det dog umulig kan være Guds Skyld, som altid er lige god og mægtig, saa maa Skylden paa en eller anden Maade ligge hos os. Nu at udfinde, hvori det egentlig ligger, at man isyttenhundrede Aar ej har set Mage til den apostoliske Menighed eller levende Kristendom i ret kristelig Forstand, det er dog en Opgave for Menighedens Lærere, som de ikke maa tage sig let, da Grunden maa opdages for Skaden kan helbredes“.

„Det er nemlig vistnok meget let baade set og sagt, at det er for vore Synders Skyld, naar Kristus og Kristendommen ikke aabenbarer sig guddommelig levende og kraftig i os, men da det netop er for vore Synders Skyld, Kristus og Kristendommen er kommet til Verden, med det glædelige Budskab, at de kan og vil borttage vore Synder, kan og vil opvække aandelig Døde og gjøre Syndere salige, saa er der aabenbar slet ingen Grund givet for Kristendommens ringe Virksomhed og bedrøvelige Skikkelse hos os, ved at sige, det er for vore Synders Skyld“.

Saa paapeger han, hvorledes Luther især og Refor-

matorerne i det sekstende Aarhundrede var langt fra den Indbildning, at vi holdt op at være arme Syndere, fordi om vi vendte Paven Ryggen, afskaffede Messen, lo ad Billed-Dyrkelsen, prædikede, bad og sang paa vort Modersmaal og læste i Bibelen, men at Luther især paastod, at alt dette var nødvendige Betingelser for Kristendommens levende Virksomhed hos os.

Nu paastod Grundtvig, „med Øjet fast heftet paa den hellige Skrift og især paa dens Beskrivelse af Kristus, Apostlerne og den apostoliske Menighed, at der er endnu mange Betingelser, som maa opfyldes før den Tidens Fylde kan oprinde i Hedenskabet, som med Herrens Kjødspaatagelse oprandt hos Israel“, og, at dertil hørte, „foruden borgelig Religions-Frihed, en levende Betragtning af Guds-Ordet og Menneske-Naturen, da Betragtningen af begge nødvendig maa være levende, før Vekselvirkningen kan blive det. Hertil var det kun en meget svag Begyndelse, at det sekstende Aarhundredes Reformatorer skarp adskilte Herrens egne Indstiftelser (Daaben og Nadveren) fra alle andre saakaldte Kirkeskikke, og at de paany indførte Folkenes Modersmaal i Kirken“.

Begge Dele maatte nemlig ske, førend man kunde gaa videre. Vel hævdede Luther den Sandhed, at uden Guds-Ord blev Vandet Vand og ingen Daab, og at uden Ordet „det er mit Legeme, som gives for Eder“, var Nadveren intet guddommeligt Naademiddel, men han havde dog „meget forvirrede Begreber om Forskjellen mellem Guds levende Ord, den hellige Skrift og de Skriftkloges Prædiken, og den Forskjel maa nødvendig klare sig, før vi kan finde det levende Guds Ord, der ene er mægtigt til at borttage vore Synder og skjænke os det evige Liv“. Og paa Folkelighedens Side betragtede Reformatorerne vel Kirke-Brugen af Modersmaalet som nødvendig, men kun fordi man enten maatte neilade sig til Folkenes Hverdagssprog eller blive uforstaaet af dem: en meget „overfladelig“ Betragtning.

„Jeg — siger Gr. — tør derimod godt paastaa, at førend Kristendommen kan blive rigtig forstaaet af et Folk, maa baade dens Forkyndere have Folkets Modersmaal fuldkommen i deres Magt, og maa Folket være levende inde i sit naturlige Billedsprog, hvorpaa Kristen-

dommens levende Forkyndelse nødvendig maa begynde, naar Folket virkelig skal se, føle og finde, hvad Herrens Aand, som en fremmed Gjæst, har at føre og hvorom det gjælder“, „og ligesom Menneske-Sproget kun findes levende i Folkenes Modersmaal, saaledes er Menneske-Slægten kun virkelig tilstede i folkelig Skikkelse; og maa nødvendig tages som den findes, naar den skal levende tildales og overtales til at tro paa Jesum Kristum“.

„Det nytter her slet ikke, at man beraaber sig enten paa, at efter Skriften er alle Folk Syndere, saa der (i den Henseende) er ingen Forskjel, eller at i Kristo Jesu er hverken Jøde eller Græker, hverken Skythe eller Barbar, thi Spørgsmaalet er her hverken om nogen Fortjeneste, eller om hvad der er i Kristus og Kristendommen, men hvad der er i Verden og hvordan det i Aand og Sandhed kan blive kristeligt“. Grundtvig forstaaer „virkelig ikke, hvordan man skulde beholde Tro paa Kristi Evangelium som en Guds Kraft til Salighed, og paa Jesus Kristus som aandelig nærværende med det evige Livs Ord, uden at forklare sig den almægtige Aarsags svage Virkninger af Ubekvemheden eller Umodenheden hos dem, der skulde virkes paa, ikke mod, men med deres gode Vilje, ej i Mørke, men i Lys.

„Naar jeg derimod forudsætter en saadan Umodenhed til levende Kristendom hos alle Hedning-Folkene, som ogsaa maatte hindre deres Skriftkloge fra at kjende Guds Vej paa Jorden og hans Saliggjørelses-Orden blandt alle Folk, da opgaar der Lys for mig over den ellers meget mørke Kirkehistorie fra Apostlernes Dage til Morten Luthers, og da maa jeg beundre den Herres Visdom, der saa vidunderlig har opdraget og udviklet alle de Hedning-Folk, der vilde lade sig opdrage og udvikle af ham til at se Israels Herlighed og til engang at sidde til Bords med Abraham, Isak og Jakob i Himmeriges Rige“.

Det første af disse Stykker om Folkeligheden slutter saaledes: „naar jeg vil have Folke-Skolen til at være udelukkende dansk, da er det ingenlunde, fordi jeg tænker, danskheden enten kan gjøre os alvidende eller salige, men blot fordi vi først maa være danske, ligesom alle Mennesker først maa være levende, førend det

nytter at tale til dem enten om det timelige eller om det evige Liv. Hvem der helst vil tale med og til de Døde, misunder jeg paa ingen Maade enten Forneøjelsen, han har deraf, eller Æren, han vinder derved, men jeg gjentager, hvad jeg før har sagt, at et af to, vil jeg heller tale med levende Røvere end med døde Helgene, thi hine kan dog mulig besinde og omvende sig, men disse kan slet ingen Ting.“

Fra 1848 til 1853.

Efter Konge-Skiftet 1848.

Den trykkende Tilstand, hvori Alt, der vidste af sig selv som dansk, maatte befinde sig, da Slesvigholstenernes og Tyskernes Krav paa at faa hele det gammel-danske Sønderjylland trukket sammen med Holsten (som „Schlesvig-Holstein“) ind i det tyske Forbund blev altid mere højroestet, Danmarks Rige truedes, og Kongen stod omringet af ligesaa udanske som ufrisindede Raadgivere — denne trykkende Tilstand følte naturligvis Grundtvig i fuldeste Maal. Og hvad der nu var at gjøre, derom var han ikke tvivlraadig for sin Del: „Jeg saa det nemlig straks, at det Bedste, der kunde gjøres, og, naar Himlen vilde føje, kunde bidrage uberegnelig til Danmarks og Danskhedens Redning i alle Maader, det var et Opraab til alle danske Mænd og Kvinder i hele Riget om at forene sig til et Selskab, der bar det danske Navn og satte sig aabenlyst det eneste folkelige, fredelige og uskyldige Øjemed, paa alle skikkelige Maader at vække, styrke og klare den danske Fædernelands-Kjærlighed og folkelige Bevidsthed“.

Hvorfor han dog ikke i denne Tid rørte sig, „uden hvor han havde det evige Riges Ord at føre“, derom ud-talte han sig samme Aar paa følgende Maade: „Da jeg imidlertid hverken er eller har nogensinde villet være enten Partimand eller Partihøvding og derhos aldrig har villet eller kunnet døge, at jeg er en kristelig Præst og nordisk Skjald, saa er min Stilling, trods dens Folkelighed, dog saa besynderlig eremitisk, at hvor det gjælder

om øjeblikkelig gjennemgribende Virkning paa Folket, maa jeg være ligesaa tvivlraadig, som jeg i alle andre Henseender er sikker i min Sag“.

Han følte, at det „danske Hjerte var nær ved at briste“ i ham, men „da jeg tror paa en Gud, som igunden kun ser paa Hjertet, og kan gjøre Alt hvad han vil, saa fortvivlede jeg naturligvis ikke om Danmarks Redning, men Livsfaren var dog saa nær, saa øjensynlig og for menneskelige Øjne saa uundgaaelig, at jeg aldrig har følt større Pine ved at sidde stille og slet ingen Ting at gjøre, end i hine Mørkets og Sorgens uforglemmelige Dage.“

. . . „Under denne pinlige Tvivlraadighed overraskedes jeg, saavel som hele Verden, af den franske Omvæltning, som jeg først havde ventet efter Ludvig Philips Død, og havde aldrig tænkt skulde vælte en stor Sten fra mit danske Hjerte, men det gjorde den dog, thi nu saa jeg straks, at for det Værste, for Danmarks Forraadelse til Tyskland, kunde jeg nu omtrent være rolig, da hverken Slesvig-Holstenerne nu længer vilde skjule Skalken, eller selv det tyske Ministerium lettelig vove at kaste Danmark i dets Arme.“

Nu kom man — især ved „slesvigholstenske“ Sendemænd, der indfandt sig — ogsaa i Bevægelse tilgavns i Kjøbenhavn, og det saakaldte „national-liberale Parti“ vilde have hele Slesvig „inkorporeret“ eller indlemmet i Kongeriget. Da kom ogsaa Grundtvig 14de Marts 1848 op i den slesvigske Hjælpeforening, hvor de Nationalliberale førte det store Ord og hvor da de fleste Stemmer Lørdagen i Forvejen havde udtalt sig for Indlemmelsen.

I den stærkt gjærende Forsamling traadte han nu op, og baade hans Mening i sig selv og Maaden, hvorpaa han talte, kræver, at vi her meddeler en Mundsmag. Mildt og roligt var sikkert hans Aasyn, som det plejede ved slige Lejligheder:

„Naar jeg i de senere Aar rundt omkring mig hørte det Mundheld: det er en bevæget Tid, da maatte jeg altid smile, for i mine Øjne var det en meget stille Tid, da man vel, efter 1830, fór op, saasomt et Blad rørte sig, men satte sig saa ganske stille igjen, naar man mærkede, at Himlen faldt dog ikke ned af det. Ja, det har i hele den Menneske-Alder, som jeg fristes til at kalde Metter-

nichts og weiter nichts, ligefra 1815—1848, været en meget stille Tid, men nu er Tiden da ogsaa blevet, man kan vel ikke sige „ordentlig“, men dog dygtig bevæget, og det sørger jeg ingenlunde over, thi af to onde Ting skal man vælge den mindste, og Frihed uden Orden har, idetmindste siden jeg først saa England, altid været mig et mindre Onde, end Orden uden Frihed.

„Men med alt det var det dog knapt nok, jeg iaften turde lukke Munden op og sige frit hvad jeg mener om de danske og slesvigske Anliggender, thi netop naar Folk er dygtig i Bevægelse, da maa man begynde at tage sig iagt for hvad Ens Mund siger. Vel er det især den veltalende Ungdom, der nu maa tage sig iagt, fordi i en virkelig bevæget Tid gaar Taleren med Ild i Munden midt imellem Krudt-Tønder, saa en eneste vild Gnist kan, før han véd det, sprænge baade dem og ham i Luften; men den snaksomme Alderdom maa dog ogsaa tage sig iagt, ellers kan det let gaa En med sit Frisprog, ligesom det i „Parlamentet“ sædvanlig gaar de saakaldte uafhængige Medlemmer, som intet Parti har i Ryggen, at de kan rigtig nok frit sige hvad de vil, men Ingen hører det. Se, det kalder jeg fortvivlede Omstændigheder at tale frit under og tier da heller bomstille, men hvad der, endskjøndt jeg intet Parti har i Ryggen, dog i den bevægede Tid giver mig Mod til at lukke Munden op, med Haab om Ørenlyd, det er naturligvis Damerne, thi med dem for Øje spørger jeg slet ikke om Noget i Ryggen, men regner dristig paa at have et godt Parti for mig, naar jeg ikke forlanger mer end Ørenlyd. Deri er nemlig, saavidt jeg véd, Damerne og jeg enige (og gid alle Herterne ogsaa var det!) at naar vi kun faa vores Vilje, da under vi ogsaa Andre at faa deres, saa Damerne her, som er kommet for at høre, vil sikkert, indtil videre, være paa Parti med mig, som kommer for at tale.

„Ja, saa modig har Damernes Nærværelse gjort mig, at hvad jeg ellers i vor bevægede Tid nok barede mig for, det gjør jeg nu som ingen Ting, begynder rask med en Slags politisk Troes-Bekjendelse, og siger rent ud, at jeg ikke blot er meget kongeligsindet, men at jeg i den sidste Tid har mærket, jeg er det endnu mer, end jeg selv vidste, saa det er mig ikke længer nok at have en Konge, men jeg har selv Lyst til at være en

lille Konge og at se lutter Smaa-Konger rundt omkring mig, naar vi blot har lært den ædleste af alle Konster: den kongelige Konst at beherske sig selv. Naturligvis ønsker jeg tillige at se lutter Smaa-Dronninger af Danmark omkring mig, ikke blot hvor jeg skal tale, men alle vegne, naar de blot har den lille Selvfornægtelse, skjøndt de bærer Kronen, ingen Paastand at gjøre paa Regjeringen, men i al Beskedenhed nøjes med en, vel ingenlunde magtesløs, men dog kun raadgivende Stemme.

„Denne fri kongelige Stilling turde jeg imidlertid ingenlunde vente mig i Hytten, naar jeg ikke engang fandt den paa Borgen, og allermindst turde jeg vente den af de konstige, saakaldte frie Former, der, naar de fik „Magtfuldkommenhed“ og skulde herske uindskrænket, vilde for mine Øjne gjøre os alle til Trælle, saa det blev kun Dødens Frihed paa Livets Bekostning. Men derfor glæder det mig ogsaa inderlig, paa hele Menneske-Slægtsens, og især paa Damernes og mine egne Vegne, at vi tør haabe, at alle de konstige Formers og mangfoldige udviklede Maskineriers gyldne Tid er nu forbi, saa de maa, ligesom deres Martyrer, de to store Maskinmestre: Ludvig Philip og Guizot, nøjes med Naadensbrød i Engeland og med en vel tilstrækkelig lang, men ogsaa overmaade kjedsommelig tysk Ligpræken paa Forbundsdagen i Frankfurt!“

„Saaledes opfatter jeg den sidste franske Omvæltning, som i et Øjeblik knuste en af de konstigste politiske Maskiner i Evropa, og udklækkede paa Timen den simple, men dybe Visdom, at Menneske-Livet kræver sine Rettigheder: sin nødvendige Næring, sin gavnlige Frihed og sin høje Værdighed under alle Regjerings-Former, og vælger naturligvis, naar den har Valget, den Form, der for Øjeblikket rimeligvis, efter Folkets, Tidens og Stedets Beskaffenhed, bedst lader sig forlige med Menneskelivets utabelige Rettigheder og sikkrer bedst det samme Menneske-Livs umistelige Frihed, nødvendige Ligevægt og stadig fremadskridende Oplysning.

„Se, det var nu det allerkjeldneste Sted for mig at røre ved, men det gik jo dog taalelig af, og skjøndt jeg har Herrerne mistænkt for, at de mistænker mig for at

ville klinke Former, som Tiden har knust, saa haaber jeg dog, de har hørt, det er langt fra mig, kanske endnu længere end fra dem“.

Derefter gik han over til en anden, „ogsaa killen“ Sag, og det var Sagen om Sønderjyllands eller Slesvigs Stilling til Kongeriget Danmark. Han holdt „Kjendsgjerningerne“ op for Forsamlingen, nemlig at Hertugdømmet Slesvig, som statsretlig staar udenfor det tyske Forbund, det er statsretlig endnu skarpere adskilt fra Hertugdømmet Holsten, end selv Bayern og Wyrtemberg, men derfor er dog Hertugdømmet Slesvig ingen Del af Kongeriget Danmark, der, hvor vidt det saa end gik i gamle Dage, dog nu gaar kun til Konge-Aaen, og det danske Land gaar „i det allerhøjeste kun saa vidt som man taler Dansk og i grunden ikke længer, end man vil blive ved at tale Dansk, altsaa til ensteds, man véd ikke hvor, midt inde i Hertugdømmet Slesvig“. Og, „for nu at hæve Dansken i Slesvig til den Ligevægt, den ved mange uheldige Omstændigheder, og tildels ved stor Forsømmelse og Ligegyldighed fra vor Side, har tabt, for det bør der gøres alt muligt og kan der allerede gøres meget, blot ved at løse de Baand mellem Slesvig og Holsten, som vi selv har knyttet, og gjøre det godt, som vi selv har gjort galt, saa Slesvig virkelig faar halvdansk og halvtysk Bestyrrelse, Retspleje, Kirke, Skole, og Folkeraad“. . . . „Vilde Slesvig-Holstenerne eller deres forventede Hjælpetropper deraussenfra kyse Danskerne fra at adskille det gamle danske Hertugdømme Slesvig fra det gamle tyske Grevskab Holsten, eller true os til at lade de Tyske i Slesvig træde de Danske paa Nakken, da — sagde Gr. — vilde jeg sige: her staar baade Danmarks Liv og Ære i grunden ligesaa fuldt paa Spil som om Fienden laa for Hovedstaden, saa nu maa det briste eller bære“. Men, saa snart man, uden Slesvigs Minde, vil gaa et Skridt videre, og under hvilket som helst Navn eller Paaskud lægge eller smække det til Kongeriget Danmark, da siger jeg: det gaar vist aldrig godt, men selv om det gik, hvad man i Frankrig vilde kalde baade glat og godt, saa véd jeg, man i Slesvig for det meste vilde føle, det gjorde ondt, og min frisindede Tankegang er den, at kan, som Juristerne straks vil

lære os, selv Retten til døde Ting saaledes forældes, at det bliver Voldsgjerning at tilegne sig dem, da maa det samme endnu langt mere gjælde om en forældet Ret til levende Mennesker, der aldrig kan hævdes med Magt uden at behandle dem som bortløbne Slaver, hvad umulig kan være til Fordel for andre end Slavehandlere, som det, Gud ske Lov! ikke er i den danske Smag enten at være eller at ligne“.

Dette var Grundtvigs Betragtning af de slesvigske Forhold, og vel maatte han da kunne sige derom, som han sagde i Begyndelsen af sin Udvikling deraf i Mødet: „Herrerne vil sagtens sige, det kommer af, at jeg er ingen Helt, og de har forsaavidt Ret, som jeg er i mange Henseender en Kryster, men dels er der flere Krystere i Danmark end jeg, dels maa saa lille og udsat et Rige, som Danmark, tit af Klogskab spille en Krysters Rolle, og endelig kommer min Frygt og Advarsel for Krigen mod Slesvigerne slet ikke af, at jeg er en Kryster, men virkelig af, at jeg er mere frisindet end de Fleste“.

Dengang nu, i Slutningen af Marts, Kong Frederik den Syvende modtog Folkeskaren, der vilde bede ham afskedige sine arvede aldeles udanske Ministre, med Tilkjendegivelsen af, at hvad Folket bad om, Alt var sket, og da Slesvigholstenerne havde gjort aabenbart Oprør, da fandt vel Grundtvig ingeniunde, at Danmarks Redning var fuldkommet, selv om Fjenden blev slagen og Rendsborg i Ejderen, hvorfra Oprøret udgik, blev tagen, og han var ikke „letsindig nok til tænke, at der til et Folks Gjenfødelse ej hørte andet end en fortvivlet Dødskamp“, men han fandt dog, at der var „sket et Kjæmpeskridt fra Afgrunden, paa hvis Rand Danmarks Rige, og dermed Danmarkens eneste Fodfæste, ravede“, og han fandt nu „den store danske Forening igruunden stiftet, saa at sige paa Opraab fra de slesvigholstenske aabenbare Oprørere.“ Og over det hele Omsving i Danmark i den mærkelige Marts-Maaned udtalte han, kort og samlet, sin Glæde i følgende Ord:

„Ja, det er et Kjæmpeskridt, hvorved Kongen og Folket, der sjelden stod saa langt fra hinanden, som for en Maaned siden, allerede nu staa hinanden saa nær, som næppe i flere Aarhundreder, et Kjæmpeskridt, hvorved Kongens Raadgivere, der længe stod bag hans Ryg

som det store Skjærnbræt, er kommet til at staa for Hans og for Folkets Aasyn, ansvarlige til begge Sider, baade for Raad og Daad; og endelig et Kjæmpeskridt, hvorved det kjøbenhavnske Tyskeri, som traadte vore Børn paa Nakken og holdt Riset til deres Mund at kysse, nu er kommet til at staa i Gabestokken, saa vore Børn frit kan, som de lyster, lege Skolemester med det, eller pege Fingre ad det“.

I de nævnte „Kvidens stille Uger“ havde Skjalden dog trøstet sig ogsaa ved Harpen, som man kan se af Kvædet „Jubel-Aaret“, som han skrev i Begyndelsen af Februar og kaldte sin „Svanesang“. Det indeholder

„Synet mit i mange Aar
Fra mit stille Læse-Kammer“,

saa en Mundsmag deraf maa heller ikke savnes i denne Udsigt over hans Levnetsløb:

. . . . „Længe leve Nordens Kjæmpeaand,
Nys af Bølgen blaa opdukket!
Gud ham løfter med sin Højrehaand,
Rørt dertil ved Havfru-Sukket!
Himlen kun i seks Gang hundred Aar
Rundt med alle sine Stjerner gaar;
Derfor nu først dages Jubelaaret.

Længe leve Danmarks Havfru fin,
Som med Odin fører Tale,
Hvor hun yndig skjænker Mjød og Vin,
I de dunkle Bølgesale!
Der paa Strømmen lægges aldrig Is,
Altid hævde hun sin gamle Pris,
Mindesangens taarefavre Dise.

Længe leve Folke-Stemmen fri!
Folkets Røst er Konge-Loven.
Længe leve Kongens Ord deri,
Saa med Gjenlyd svarer Skoven!
Længe leve Nordens Tungemaal,
Rundt som Bøge-Løvet, spidst som Naal,
Bidhvast, naar det gjælder, dog som Staalet.

Længe leve i det gamle Soer
Skolen ny med Folk paa Færde,
Som i danske Valdemarers Spor

Ønsked Kristian den Fjerde,
Fostre Kuld paa Kuld ved Aksels Grav,
Som i Aksels Spor paa Land og Hav
Hænge Dannevirkes Ledd ilave!

Længe brænde, efter Folkeret,
Konge-Lyset*), som den Vise
Pusted op med sidste Aandedræt,
Til i Graven ham at prise,
Til at skinne over Kongeraad,
Til at skinne over Folkedaad,
Til at klare Folkelivets Gaade!

Se, da breder sig Oplysning mild,
Efter Solens Vis om Vaaren,
Se, da brænder som en sagte Ild
Fyrighed i Folke-Aaren!
Alt, hvad Mund og Haand fik Evne til,
Springer ud omkap i Væddespil,
Visdom øses op af Mimers**) Kilde!

Se hvor Nordens Grande-Riger tre
Gjøre ét med løse Hænder,
Dele med hinanden Vel og Ve,
Har kun Folk og ingen Stænder,
Har, som Bier, kun mod Fjender Braad,
Kun til Storværk, ej til Glimmer Raad,
Mod de Fremmede kun Hær og Flaade!

Lænker alle falde af paa Stand,
Hvormed Haand vil Aander binde,
De for Aanden er som Reb af Sand,
Gaa ham senest dog af Minde!
Kjæmpeloven byder: Haand mod Haand!
Gjallarhornet lyder: Aand mod Aand!
Lyder saa, mens Hejmdal er i Aande.

Med det samme briste alle Baand,
Som forholde hvad vi savne!
Røre frit sig baade Fod og Haand,

*) Højskolen i Sorø, hvorfra han ventede, at Oplysningen ogsaa siden gennem mange mindre Folkehøjskoler skulde udbrede sin over Landet.

**) Erfarings-Brønden.

Naar de skade ej, men gavne!
 Loven lyder saa i Nordens Aand:
 Kun til Tyv og Skjelm er Bast og Baand,
 For Fribaaren værst er Fængaels Vaande!

Krig skal føres kun mod vilde Dyr,
 Og i Kamp for Fædrelandet,
 Loven holde skal paa Landet Styr,
 Hæren er til Krig og intet andet,
 Leg med Krudt er Leg med Liv og Ild,
 Trældom gjør ej djærv, ej Lærdom snild.
 Borgeleje*) freder Lastens Kilder!

Hunde, som man drive maa i Skov,
 Jage, gaar det højt, en Hare,
 Værnepligtens ene rette Lov
 Det er Fædrelandets Fare,
 Himlen raader dog for Held paa Jord,
 Kjæmper fattes ej, hvor Kraften bor,
 Æren stejler under Friheds Spore!

Se, hvor Skibe alle under Flag
 Strømme ind og ud af Sundet,
 Løse, lade, baade Nat og Dag,
 Hvor Frihavnen de har fundet!
 Hør, hvor de paa alle Tungemaal
 Raabe Hurra til vort Danmarks Skaal,
 Som vil alt undtagen Ufred taale!

Se, hvor under Eg og Bøg i Skov
 Skarerne sig yndig lejre,
 Medens efter egen Kjæmpelov
 Ungdom lærer let at sejre!
 Hør, hvor, baade gammeldags og ny,
 Folkesangen stiger højt i Sky
 Som fra Landet, saa fra Konge-Byen.

Se engang den lille Ædelsten,
 Frejas Datter med Sølvbue,
 Hun har lært at spinde Guld paa Ten,
 Som den bedste Hellas-Frue;
 Som en Turteldue for sin Ven

*) Det: at ligge i „Kaserner“.

Valborgs Vise hun dog kvæder end
Paa sit Modersmaal til Verdens Ende!

Se i Værksted, se paa Mark og Bro,
Se i alle Læse-Stuer;
Mer end Tyve før gjør nu kun To,
For de gjør hvad bedst dem huer!
De gjør Et, som hver til Sit faar Ram,
De gjør kun det Hele Spot og Skam,
Som vil alle fuske paa det Samme*).

Hør i Folkeraad og Vennelag,
Hvor de skifte Ord med Snilde,
Hver om Sit, som om den klare Sag
Drikken klar af Miners Kilde,
Alle fyndig om den danske Arv,
Modersmaalets-Krav og Rigets Tarv,
Folkets Liv og Lyst, som Bøge-Marven

Se i Nordens Skole, lys og høj,
Nordens Aand sig aabenbare,
Rejse Hallen med de mange Fløj
For det Dybe og det Klare,
For al Vidskab, der er som et Hav:
Midgaards-Ormens Seng og Maagens Grav,
Vejen dog til Hesperiders Have!

Hør de Lærde selv og ingen Bog
Tale om hvad Livet baader,
Hør, hvorlunde de paa Nordens Sprog
Løse kan og binde Gaader,
Maale Tidens Løb og Lynets Fart,
Mindes, Enden gjør kun Alting klart,
Vise, Alting har sin Grund i Arten.

Hør, hvor jævnt de Kristne tale kan,
Med vor danske Moders Tunge,
Om det Højeste i Guds Forstand,
Om hvad helst Serafer sjunge,

*) Saaledes tvinges f. Eks. alle Studerende, selv med den allerstørste Ulyst, til at fuske paa at være Matematikere, hvad dog Gud og hver Mand i Grunden véd, er intet Vilkaar for at føre et ædelt og oplyst Menneske-Liv.

Om hvad ske og om hvad skinne skal,
Naar ej mer paa Aar der tages Tal,
Solen ses ej mer, og Stjerner falde!

Hør, hvor sødt de, med vor Moders Røst,
Kan om Kjærligheden kvæde,
Om den dybe Fred, den store Trøst,
Og den stille Hjertensglæde,
Hvor de bede fromt med favre Ord
For det lille milde Folk i Nord,
Snarest ligt Guds eget Folk, det Store! . . .“

Det var lidt af Skjalde-Synet, hvormed han kvæged sig i den tunge Tid, men, som sagt, ingenierte hele Kvadet, og han kom da ogsaa til sin Trøst ihu, hvilken Skjalde-Sang der nys havde lydt i Danmark ogsaa over Frederiks og Kristians Baarer, som i deres Levedage, og spørger saa frit:

„Sang vel saa sig noget Folk i Grav!
Svæved saa med Jubel-Røster
Dags-Herolder over noget Hav,
Hvor ej klart det blev i Øster,
Hvor der ej stod Morgen-Guld i Støb,
Laa en Morgenrøde klar i Svøb,
Til at straaale over Verdens-Løbet!“

Og han blev ikke siddende i Skjalde-drømmen, og traadte ikke alene op, som vi hørte, i den „slesvigske Hjælpeforening“, men besluttede sig til, trods Aarene, at ofre sine Kræfter først til Udgivelsen af Ugebladet „Danskeren“, som han Aaret udefter næsten udelukkende selv fyldte*) dels med Udtalelser om Danmarks indre Forhold, dels om dets indvortes og udvortes Stilling ogsaa til andre Magter, som i Stykkerne: „Om den danske, den tyske og den franske Sag“ og atter: „Den danske, den nordiske og den engelske Sag“, begge gennem flere Nummere. Han havde ogsaa ved denne Tid bedet sin Ven Busck komme ind til Kjøbenhavn og meddele sig Nådveren, da han trængte saa til den, og Nydelsen deraf skulde nu heller ikke, skjøndt den Mad og Drikke hører til det

*) Der stod af Andre kun et ganske lidet Digt af Fr. Barfoed: „Til Enkedronningen“.

evige Rige, svække hans Kræfter i den danske Sag, der i hans Øjne ogsaa var „Himlens“, fordi det gjaldt om at frelse „Hjertelighedens jordiske Hjemstavn“. I Alt hvad han skriver i „Danskeren“ Aaret udgjennem, faar man et Indtryk af, at Kraften hos ham er ligesom foryngtet, og det ikke mindst i de mange af Mod og Livskraft næsten oversprudlende Kvæder i Bladet, som:

„Op at gale, I gamle Søhaner,
Op at straale, Du Hjerternes Sol!“

(Med Melodi af Lindeman)

og i det, hvormed han tiltalte sine egne Sønner og Danmarks Ungdom i det Hele, da de skulde gaa i Kampen, det, der begynder med de Ord:

„Det er en underlig, en hellig Stund,
Naar gammel Fader byder Sønner unge,
Fribaarne, som han selv, paa Kirkens Grund*),
Gaa sjæleglade did, hvor Kugler sjunge,
Hvor, som det synes, Himlen ej har Stemme,
Hvor Fred er husvild og kun Død har hjemme.

Det er en underlig, en hellig Stund,
Hvis Hjerte end den Gamle har i Livet,
Og Tro paa, hvad der gløded i hans Mund,
Og Syn derfor, at selv er han som Sivet,
Og Haab derom, at Sønner hans vil træde
I Fædres Spor, til Fader-Aandens Glæde.“

Kvædet beder „Nordens Aand og Danmarks Lykke“ og findes i „Danskeren“s 1ste Bind, S. 295. Og saa „Tidens Løsen og Nordens Pris“ (S. 241):

„Rullende Bølger med Slag i Slag,
Flyvende Storme og brusende Bølger“,

over Løsenet Frihed og Lighed og Broderskab.

*) Præste-Sønner var, efter Danske Lov, fritagne for tvungen „Værnepligt“, og den Frihed vilde nu Grundtvig skulde udvides til hele Landets Ungdom, medens mange andre „Liberale“, latterlig nok, har regnet det med til Frihedens Sag, at udvide Tvungen til dem, som før var fri. Om den Sag skrev han ogsaa stærkt i „Danskeren“.

Fra denne Tid er ogsaa den navnkundige, med det mildere og blødere, men saa dybe og inderlige Tonefald:

„Fædreneland
Ved den bølgende Strand,
I den majgrønne Lund,
Ved det dejlige Sund,
Af de syngende Vover omskyllet,
Sidder bleg Du i Sorgen indhyllet,
Du har endnu det Bedste tilbage,
Thi end lever den Gamle af Dage! . . .“

og Trøste-Sangen efter Paaske-Slaget:

„Kommer alle Moders Børn
Deler Moders Smerte,
Brødrene den sorte Ørn
Hakked dybt til Hjerte . . .“

Dog, det vilde blive for langt alene at opregne alle de Sange, hvormed han Aaret udgjennem opmuntrede det danske Hjerte, som visselig ogsaa fik en særdeles Oplivelse ved hans Langfredags-Prædiken: „Hvorer Lammet?“ som er særskilt udgivet. Ogsaa i Danske Samfund traadte han op baade 2den April og en anden Gang, da han, sjeleglad ved Deltagelsen fra de to andre nordiske Riger, talte om „Norden mod Tyskland“. Baade Talen er udgivet og Sangen dertil, med Trommeslags-Takten i Slutningen af Verset:

Med sine Syvmils-Støvler paa
Med Skrueløs-Fornuften
Vil Tyskland over Skrævet gaa
Gjør Bukkespring i Luften!
Det rumler ved Elben, det rumler ved Rhin,
Det rumler i Frankfurt og midt i Berlin:
Fremad for Tyskland, fremad for Tyskland
I Helvedes*) Navn!“

medens det om Norden heder i Omkvædet:

„Det bruser paa Slette, paa Bjerg og i Dal,
Det bruser ved Sarpen og Gøthe-Kanal:
Pak jer fra Danmark! pak jer fra Danmark
for Himmelens Skyld!“

*) Det er jo dog Urettens Hjem.

Ogsaa udsendte han særskilt et Skjemtedigt „Den tyske Flaade“, der dog, som al Grundtvigs Skjemt, bor sammen med Alvor, saa den tyske Aands-Retning i det Hele, som den stod for Grundtvigs Syn, spejler sig klarlig deri, helt igjennem, med al sin „Luftighed“, som naar det heder i Tyskernes Navn:

„Som vi begyndte, vi fortsætte:
Ideen først med Flaget fast,
Fra Oven, som det ene Rette,
Vi komme da til Sejl og Mast,
Vi dale nødigt ned til Skroget,
Thi det er „krast“ og det er kroget;“

og hvor det Tysk-Videnskabelige sættes højt over det Erfaringslærte (det „blot Empiriske“) som hvor det heder, atter i Tyskens Navn:

„Selv England med Hajfiske-Flaben
Ej kjender Søfarts-Videnskaben.“

Dengang nuværende Professor Grundtvig ivrig og alvorlig rustede sig til frivillig at gaa i Kampen, kom der en af hans Bekjendte, en ung Nordmand, op til ham, og skjøndt de Begge kunde gjøre Løjer, var S. Gr. nu ikke oplagt til Saadant. Nordmanden kunde dog ikke dy sig, men siger: „Du, Svend, véd Du, at Folk i Byen nu ikke synger „den tappe Land-Soldat“, men „den tappe Tin-Soldat“. Det var nu en Skrøne af Nordmanden, men det kunde ikke S. Gr. vide, og da de kommer ind til Frokosten, hvor den Gamle var, siger han: „Du får! —n— fortæller, at nu synger Folk i Byen den tappe Tin-Soldat istedenfor Land-Soldat*). „Det er Folke-aandens Ironi, min Søn“, svarer den Gamles dybe Stemme. „Ironi“ betyder her Skjemt, og den Skjemt fandt Grundtvig højest træffende, da han altid syntes, at man, naturligvis „nødvendigt for Disciplinens Skyld“, behandler Krigskarle mere som døde Ting end som levende Mennesker. Om samme unge Nordmand siger saa S. Gr. til

*) Omtalen af Sagen for den Gamle kom Nordmanden saa uventet, at han ikke i Øjeblikket kom sig til at sige, at han kun havde talt i Spøg. Den lille Fortælling har jeg fra Nordmanden selv i hans Manddoms-Alder.

sin Fader: „Véd Du, at —n— gjør nu saa meget af Søren Kierkegaard?“ Den Gamle, som nu ikke tiltroede Nordmanden dengang syndelig Skjøn paa den Sag, siger blot lakonisk: „Herregud, gjør han det!“ i Vedkommendes Paahør.

Lidt senere var Pastor Fleischer i Gausdal en Kveld eller Middag hos Grundtvig; rimeligvis havde han været der i Forvejen og hilst paa ham. Da Fleischer havde været Præst i Finmarken, talte han adskilligt om Stokfleth, Missionæren blandt Finnerne. Grundtvig havde udentvivel læst Wexels: om Stokfleths Liv og Virksomhed i Lindbergs Kirketidende, men han siger kun til Fleischers Tale: „Ja, men hvad har han nu egentlig udrettet?“ Om Middagen eller Kvelden var der samtidig en Major hos Grundtvig, med hvem han kom i Trætte om „Politik.“*) Majoren var saa ivrig, at Grundtvig flere Gange maatte sige: „Men kjære Hr. Major! men kjære Hr. Major!“ for at kunne faa Ørenlyd for Sit, som det lod til, at Majoren ikke brød sig om. Var det imidlertid Værne-Pligt og Krigs-Tjeneste, de talte om, saa blev dog Grundtvigs Ord derom paa den danske Rigsdag, fra kort efter denne Tid, igjen efter henvend tredivede Aars Forløb offentlig ihukommende i Anledning af den svenske Hær-Ordning af „Götheborgs Handels- og Sjøfarts-Tidning“ og derfra i „Verdens Gang“ her i Norge.

Da Tiden nærmede sig til Rigsdags-Valgene, deltog Grundtvig i et Folkemøde i Næstved, i Sydsjælland, hvor hans Thema var: Er det danske Folk ved sig selv? og Svaret blev hans trøstelige Tro paa, at hvor trolig end Danmark synes at have hængt efter „den tyske Skolemester“, med alle hans „pinlige Forhør“, alle hans „Eksamina“, saa var det dog slet ikke gaaet fra sig selv af Kjærlighed til ham, men havde nok heller havt ham en Smule til Bedste. I „Danske Samfund“ i Kjøbenhavn gjorde han dygtig Nar af det pluddervælske Løsen: „Det konstitutionelle Monarki med demokratisk Grundlag“, som jævne Danskere kun med Nød kunde udtale end sige forstaa Meningen af, medens han udtalte, hvad han selv vilde stride for, hvis han kom paa den

*) Min Hjemmelsmand for det her Fortalte er — nu afdøde — Pastor Fleischer selv i 1853.

danske Rigsdag. Den Valgkreds, hvori Gr. kom til at stille sig, var Kjøbenhavns 11te eller „Nyboder“, hvor i det mindste Størstedelen var Søfolk, Orlogsmænd eller Arbejdere paa det, der hører Flaaden til, „Holmens Folk“, som de kaldes. Hertil kommer vi da senere tilbage.

Flyveblade i 1848.

Foruden hvad han, til Danmarks Frelse, skrev i „Danskeren“ og talte i „Danske Samfund“, udgav han ogsaa imellem smaa Flyveblade. Saaledes, dateret 3die Maj, „Om Blokeringen af alle de preussiske Havne“, som han stærk fraraadede. „Kun, naar Fjenden har en Søstyrke liggende i Havnen, som man nødig vil have ud, eller naar man vil udhungre en Ø eller Fæstning, som skulde have sin Tilførsel tilsøs, kun da kan det, efter mine Tanker, undertiden lønne Umagen at spærre Fjendens Havne“. Han fandt derimod nu, at det var at gøre den danske Sømagt unyttig for Landmagten, der netop sukkede efter dens Hjælp, til Krigens kraftige Fortsættelse, at lade Sømagten ligesom ligge i Garnison udenfor alle Fjendens Havne“. . . „Det skadede uberegnelig Danmarks egen Handel og hindrede egenlig kun Fjendens Handelsskibe fra at løbe ud og blive taget af os. Hertil kommer, at Danmark vist ikke kan undvære de store Summer, der uden Renter vilde gaa til Blokeringen i en saadan Udstrækning, medens vi rimeligvis vilde derved rage uklar med de andre Sømagter“. I Slutningen af Flyvebladet har Grundtvig et ejendommeligt, højt mærkeligt Forslag, saalydende:

„Forresten synes mig, den danske Sømagt kunde nu godt bruges til Handelens, Frihedens og vor egen Fordel, naar den viste sig for Danzig og Stettin, som er nær ved at forgaa af Toldvæsenet, og tilbød dem Fred, fri Sejlads og al mulig Hjælp, naar de vilde afkaste det brandenborgske Aag og erklære sig for fri Hansestæder, som de var før.“

Et Par Dage senere udgav han et andet Flyveblad „Om Forslaget til en ny Skatte-Udskrivning under

Krigen“, som han ogsaa indstændig fraaraadede. Han takkede Gud for, at Danmark havde faaet et „saa velsindet og saa dansk Ministerium“ som Martsministeriet, men „blind Tillid“ satte han ikke til det, skjøndt han „ikke anfægtede dets gode Vilje“. Hvad han i Flyvebladet hævdede, var, at „enhver Forsvars-Krig lærer os straks, at ligesom det ikke er Værnepligten, men Fædernelands-Kjærligheden, der sikkrer Landet sit Værn, saaledes er det igrunnen ikke heller ved Skatte-Paalæg, men ved frivillig Opoffrelse, det borgerlige Selskab bestaar, og ved Udbruddet af en Forsvars-Krig, der nødvendig vil kræve daglig Opoffrelse af Folket, vil trykke alle Næringsveje, maaske rent afskjære nogle, og rimeligvis, indtil videre, bringe en større eller mindre Del af Landet i Fiendevold, da kan ingen engang stole paa det gamle Skattebeløb“. Han anbefalede derfor et udenlandsk Laan og nævnte den dansksindede Grosserer Hambro i London, som en Mand, ved hvis Hjælp Ministeriet, om det ikke havde prøvet det, skulde prøve at faa et passende Laan tilvejebragt. Glipper nu det, maatte der ske „et kongeligt Opraab til det højeste Offer i yderste Nødsfald“. Naar saa Folkebanken, der var i de mest bemidlede Haand, foregik med et lysende Eksempel, da havde han den Tillid til det danske Folk, at i det mindste det dobbelte af de 4 Millioner vilde blive stillet til Regjeringens Raadighed, dels som Laan og dels som Gave. Ved et saadant Opraab skulde da de, der havde laant Fædrelandet i Nøden, tilsiges, at de skal være de allerførste Kreditorer, som betales, og „det ædle danske Folk, som godvillig vovede Liv og Gods for gamle Danmark, skal faa og nyde alle de Friheder og Rettigheder, som deres Hjerter begjærer“. Saaledes skulde „de, som i denne Krig kjæmpe for Fædernelandet, være fri for al saakaldt Værnepligt, og alle de, som med Laan og Gave i en vis bestemt Grad kommer Fædernelandet til Hjælp, skal i alle deres Dage være fri for alle tvungne Paalæg af hvad Navn nævnes kan“. „Da“, siger han, „er det danske Riges Redning og mageløse Opblomstring mig saa visse, som om jeg alt har set dem. Ved nogen bedre Raad, paa hvis sande Gavnlighed for Folket og Riget, altsaa paa hvis Danskhed, han er ligesaa sikker, han give dem, men ingen tænke, at

Danmark kan reddes selv ved Raad, som Verden vil kalde de klogeste, naar de er saa udanske, som nu at udskrive nye Skatter“.

Et tredje Flyveblad „Om Jyllands Befrielse“ udgik dateret 11te Maj, hvori han paa det strængeste laster, „at man i Kjøbenhavn langt fra at tale om den snarest mulige Landgang med al vor Styrke til Jyllands Befrielse, snarere lykønsker sig til, at Fienden ret skal sætte sig fast i Jylland, for at han der vissere kan blive afskaaret, naar Svenskerne kommer“. „Det er sønderknusende for det danske Hjerte“. At man lod Krigsskibet Hekla sprude Ild ind i Jylland, var kun at „opægge Fienden til at bombardere Middelfart og til at øve, ingen véd hvornegen, Haardhed mod det arme Jylland, som er værgeløst i hans Haand“.

. . . „Næppe kan nogen have følt sig dybere bevæget ved den fostbroderlige Røst fra vore nordiske Grander . . . men hverken var vi Hjælpen værd, ikke heller kunde den igrunnen nytte os, dersom vi havde tabt den danske Fædernelands-Kjærlighed, der lader os føle, at vi har vore Fædre og Mødre, Brødre og Søstre, Koner og Børn i alle de Landskaber, som fra Arildstid har i Danmarks Navn og for Danmarks Skyld døjet ondt og godt med hverandre“. — „Og hvorfor skulde vi tænke, det maatte mislykkes?“ .. Og „selv om det for Øjeblikket mislykkedes, saa sikkrede vi os dog Jyllands Hjerte, som ikke blot maa være hele Danmark dyrebart, men uskatte ligt“ . . . „Uden Nørre-Jylland er intet Danmarks Rige, og Riget maa dog være tilstede, for at kunne afgjøre sit Mellemværende med andre Riger og Lande“.

Ogsaa paa Prækestolen talte han, dybt bedrøvet, om „dem derovre“, som var i Fiendevold. Det fortalte en Nordmand, som havde hørt ham i de samme Dage.

Et fjerde Flyveblad udkom uden Dato, der handlede „Om Forslaget til en ny Valglov“, som han vel i én Henseende fandt fribaaren nok, idet den gav selv Tyskere baade Valgret og Valgbarhed, hvad Danskheden nødvendig maatte protestere mod, men som han i andre Henseender fandt langt mindre fribaaren, end den, de havde, som f. Eks. ved den forskrækkelige Bestemmelse, at den, der var tiltalt paa sit Embede og „ikke aldeles fri-

funden, skulde ikke være valgbar“. Han minder ved den Lejlighed om, at selv Minister Lehmann havde været tiltalt paa den Maade og var ikke bleven aldeles frikjendt“. En anden urimelig Bestemmelse var, at de ansvarlige Ministre skulde kunne indsætte 48 Medlemmer af de saakaldte Folkeraad, „og derved faa en Fjerdedel af Forsamlingen rentud i sin Lomme, ej blot naar Talen var om deres Ansvarlighed, men om Folkets Friheder“. Sligt maatte igrunden „aabenbart saare formindske om ikke igrunden aldeles ophæve Ministrenes Ansvarlighed“*).

Sagen om Skatte-Udskrivningen gik igjennem i „Folkeraadet“ som Ministrene vilde, men Grundtvig var ihærdig tilgavns, naar han havde taget sig af en Sag, som han ansaa for at være af Vigtighed, og bad i „Danskere“ atter Kongen og hans Raad, ikke udskrive nogen Krigsskat, da de skadelige Følger af Udskrivningen var uberegnelige, og „der bør ingen Tvivl være om, at det nødvendige faas ved Gave og Laan, der letter og forbinder, medens Skatten vil betyngne og adskille! Man sige dog ikke, at man stoler paa Fædernelands-Kjærligheden og den frivillige Opoffrelse, thi Skatten vilde netop bevise, man stolede ikke paa dem“.

Foruden de nævnte Flyveblade, udsendte han ogsaa særskilt trykte Viser og Sange til at trøste og opmuntre Folket baade hjemme og i Feldten.

Under mit Ophold i Kjøbenhavn i 1848.

(Vartou, Hjemmet, „Danske Samfund“ og Nyboder-Valget.)

Her skal da Læseren faa vide endel af hvad jeg selv hørte og saa dernede, hvorved jeg maa bemærke, at ikke blot af Prækenerne, men ogsaa af Talerne ved Rigsdags-

*) Paa den grundlovgivende Rigsdag udtalte han sig saa skarpt som vel muligt mod Kongevalgte paa Rigsdagen. Nu ser man, at Lehmann og flere „Liberale“ var selv komne til Roret!

valget har jeg kun meddelt Hovedindholdet, som det lever i min Hukommelse, om jeg end betegner de to af Medbejlerne paa Valg-Dagen tildels som selvtalende, saadan som de staar for mig. De talte længere, i det mindste den ene Gang, end man uden videre heraf skulde slutte.

Jeg kom til Kjøbenhavn Lørdag før „Valg-Torsdagen“ med Valget paa Medlemmer af den „grundlovgivende Rigsdag“.

Søndagen, 15de efter Trinitatis, var jeg naturligvis i Vartou. Allerede Højmesse-Psalmen: „Vor Konge signe Du, o Gud!“ af „Evangelisk-kristelig Psalmebog“ nældte, at Grundtvig vil i Prædikenen tage Hensyn til den vigtige Sag, som om „Valg-Torsdagen“ skulde afgjøres. Han begyndte med Ordene „Sørger ikke for den Dag imorgen!“ og udtalte, at det er velsignet, naar Herrens Aand, den Helligaand, lægger os, hans Disciple, disse Ord paa Hjerte. Thi ethvert alvorligt Menneske har naturlig en Bekymring for den ukjendte Fremtid, og der er jo ogsaa ofte netop en vis Dag i Fremtiden, man især bekymres for, og, om ikke andet, saa forestaar jo Døds-Dagen os alle. Og nu i denne Uge forestaar der en Dag, som alle danske Hjerter maa have Deltagelse for og ikke mindst hos danske Kristne, idet der skal vælges Mænd til at forsamles for at give Danmarks Rige en ny Grundlov, og danske Kristne har jo ogsaa den Grund til at føle Deltagelse for den vigtige Sag, at der i Grundloven ogsaa skal indføres Bestemmelser om Menighedens Stilling i Riget. „Og jeg kan jo ikke dølgge det — sagde han omtrent — at de, som fører det store Ord iblandt os, de spør sædvanlig ikke alene ikke „efter Guds Rige og hans Retfærdighed“, men de spør ogsaa lidet eller intet om, hvad der timelig tækkes det danske Hjerte, saa jeg har været rent utrøstelig, naar jeg tænkte paa Valg-Dagen, indtil Herrens Aand la' mig det velsignet paa Hjerte: Sørger ikke for den Dag imorgen! sørg ikke Du for Torsdagen, Herren skal sørge! men husk paa, det er Herrens Dag idag, og læg Menigheden disse velsignede Ord paa Hjerte: „Sørger ikke for den Dag imorgen!“ Han dvælede ved hvad han jo tit havde sagt, at det danske Folk er et Hjerte-Folk, og Hjertet er det, Gud ser paa, det er det, han vil ha' hos os allesammen. Og

saa talte han om, med Hjertet at give sig den himmelske Fader i Vold, som ikke blot advortes vil klæde os som Blomsten og føde os som Fuglen, men ogsaa indvortes klæder Blomsten og føder Fuglen med det evige Liv i Kristus Jesus, vor Herre.

Det er hvad der staar for mig fra om Formiddagen i Kirken, og ud paa Eftermiddagen vilde jeg hen og hilse paa ham, der han boede: i Vimmelskafte. Det var første Gang, jeg alene skulde gaa ind til Grundtvig, og man havde tildels sagt heroppe, at han ikke gjerne saa, at Folk afbrød ham i hans Arbejde, naar de ikke havde noget Bestemt at tale med ham om. Men jeg gik afsted med samme Tanke, hvormed en gammel Trønderinde, der fik den bedste Modtagelse, havde gjæstet ham: „Hajn Grujndtvik é no dejn Måin, hajn é, holleds 'n tår imot Dæ.“*) Jeg ringte paa og bad saa Pigen mælde, at der var en norsk Kandidat, som vilde hilse paa ham, men at jeg intet bestemt Ærinde havde, saa jeg vilde ikke umage Præsten, hvis det ikke var belejligt. Straks efter kom Gr. selv ud, med det venligste Aasyn, og inde paa hans Værelse var der, ikke paa Professionens Vegne, men aabenbar som dansk-kristelig Ven, en Skomager, (gamle Mouritsen?) med hvem han talte om den forestaaende Rigsdag. Grundtvig saa ud og teede sig som En, der var bleven inderlig trøstet, inderlig let og glad, (han lo hjertelig godt imellem) efter at have været bedrøvet, ganske som Prækenen havde udtrykt det om Formiddagen. Da Skomageren var gaaet, fik jeg en Prøve paa hans ypperlige Hukommelse. Der var en gammel kristelig Kvinde tæt ved Kristiania — Kvækeren Eriksens Hustru og Hans Hanges Søster — som jeg tror i 1816 eller 17 havde besøgt Gr. og havt en meget alvorlig Samtale med ham. Hun bad mig hilse ham, om han kunde mindes hende, men jeg havde ikke før udtalt Navnet, før Gr. siger: „Lever hun endnu!“ Efter en Samtale om Wexels og om Hernhutter og Haugianere, der i Thronhjelm syntes at forenes ligeoverfor Biskop Bugge, skjøndt de, som Gr. bemærkede, „dog ellers var forskjellige nok“, kom vi ind paa Folkehøjskole-Sagen. Vi har set, at Grundtvigs

*) Grundtvig er nu den Mand, han er, hvordan han (saa) tager imod Dig.

Tanke den Gang var: Oprettelsen straks af en storartet Folkehøjskole, hvorfra siden Oplysningen skulde udbrede sig over Landet, og at dette var hans Tanke med Hensyn til Norge ligesom med Hensyn til Danmark. Jeg mente nu, at det, for de lange Afstandes Skyld, ikke vilde gaa her i Norge, og han hørte mildt paa mine Indvendinger, men da jeg ogsaa sagde: „Vi har ikke Kræfter til at rejse en saadan Anstalt!“ da svarede han med et mildt Smil: „Men har I ikke Kræfter til at rejse én, saa har I ikke Kræfter til at rejse flere.“ Det slog mig dog ikke, da jeg mente, at der vilde gjøres større Krav til en saadan stor Anstalt for hele Riget, men jeg sagde ikke mere og Gr. fortalte nu, hvad jeg igjen har før fortalt, om hans Gang op til Kong Kristian paa Kongens sidste Fødselsdag og sluttede med: „Men saa døde Kongen, og Ministeriet vilde have Amtskoler.“ Jeg spurgte ham derefter ud om „Dronningens Asylskole“, hvor hans Svigersøn Kand. P. O. Boisen, som jeg vilde besøge, var Lærer, og den Skole gav han det Vidnesbyrd: „Det vil fornøje Dem at komme der; der gaar ret livligt til“, og da han hørte, at jeg vilde gaa straks til Boisen i hans Bolig, siger han: „Boisen kommer hid iaften, vil De da ikke være saa god at gjøre Følge med tilbage.“ Det lod jeg mig ikke sige to Gange. Jeg kommer da op til Boisen, men træffer ham meget optaget af Skolens Regnskab, som han skulde have færdigt til Enkedronningen, saa jeg maatte sidde og vente en god Stund. Da kom ogsaa Fruen, dengang let paa Foden, og Vejen gik da atter ned til Vimmelskiftet, hvor nu Grundtvigs Eftermand, dengang Kandidat, C. J. Brandt og Kand. Th. Fenger var komne og hvor der, som overalt i Kjøbenhavn, hvad rimeligt kunde være, ogsaa var Tale om Valgene til Rigsdagen. Men da vi, efter en Tids Forløb, af Fruen var blevet indbudne til The og Smørrebrød i et indre Værelse og var komne tilbords, da blev der ogsaa talt om andet. Der var ogsaa en ung sørgeklædt Kvinde, som sad ved Bords-Enden ved Grundtvigs Side, og som han behandlede med megen Opmærksomhed, og Talen kom snart paa Kvinden i Almindelighed. Da fortalte Grundtvig, at sidst han var i England, kom han til i et Selskab efter Bordet at sidde hos en ung Kvinde, med hvem han kom i en fornøjelig Samtale, og da de havde siddet sam-

men længe, kommer Værten hen til dem og siger: Hvad kan I tale saa meget om? Da slog hun saa godlidende Øjnene op og svarede: Vi kan tale om alle Ting! og — vedblev Gr. — det er sandt: med Damerne kan man tale om alle Ting, men med Herrerne slet ikke, med dem kan man kun tale om det, som de har studeret paa og sat sig ind i med Kunst, men saa kommer det an paa at tage Tingen fra den rette Side, som er Hjertets og Smagens Side; disputere med Damer, det gaar ikke an; de tilegner sig ikke det, der bydes dem, paa den Maade, og det er jo saa med os alle, at det, vi skal blive lykkelige ved, det maa komme ind i Hjertet hos os, men Kvinden tilegner sig det altid ganske anderledes ligetil med Hjertet. Under hans Tale videre om Kvinden som Udtrykket for Menneske-Naturen, faldt engang hans Svigersøn ind med den Bemærkning, at „det klinger jo meget kjønt“; da vender Grundtvig sig straks til ham og svarer: „Ja, men det er ogsaa sandt“. Slige træffende Vendinger var saa hyppige hos ham. Kvindens hjertelige Frihed ligeover for Mændenes Lyst til at rette paa hendes Natur hævdede han snildt men lagde med Alvor til, at tænker Nogen, at det, han sagde, gjaldt de udvortes Forhold, „da er det en Misforstaaelse, da er det en Misforstaaelse! for i det Udvortes kan sandelig Konerne godt rette sig efter deres Mænd“.

Udviklingen af Forholdet mellem Mand og Kvinde, med en jævn og livlig stundom lidt skjæmtende Overflade, men med Menneske-Livets Dybde kjendelig derunder, fortsatte han, uden at bruge Bibelsteder, ligetil henimod Fuldendelsen paa Jorden, da vi véd, at det er den kristelige Spaadom, at Menneskelivet i Menigheden skal have sit mest levende Udtryk i „Bruden“.

„Det er Mand, som kan tale“, sagde hans Svigersøn til mig, da vi var staaet op fra Bordet, og jeg maatte og maa endnu i dette Øjeblik tænke: mon der ikke ogsaa skulde blive nedtegnet „Bord-Taler“ eller rettere Hjemmetaler fra Nordens Kirkehøvding, ligesom fra hans nærmeste kirkehistoriske Forgænger: Høvding i Saksland?

Efter Aftensmæden kom vi igjen ud i hans Studereværelse, hvor en af Gæsterne keg bort i det opslaaede græske Testamente og spurgte, om det var . . . s Udgave? Gr: „Nej Tak, til daglig Læsning bruger jeg

altid Complutenseren“. Saa blev der Tale om Grundtekster og Haandskrifter og forskellige Læsemaader og lidt om Bibeloversættelser, hvorom han sagde, at de gjængse Oversættelser lider stundom af en falsk Klarhed, og navnlig var det Tilfældet i Romer-Brevet, som han derfor ogsaa selv havde oversat i det mindste en Del af, og han vilde, at dunkle Steder skulde man ogsaa dunkelt oversætte, saa vinked man Andre til at gjøre det bedre. Ved Berøringen af „Læsemaaderne“ anførte han Efes: 5, 9, hvor der i ét Haandskrift kan findes „Aandens Frugt“, og i et andet „Lysets Frugt i al Godhed“ o. s. v., og her udtalte han som sin Formodning, at der oprindeligt har staaet begge Dele, saa Stedet har hedt: „Aandens Frugt er Lys i al Godhed“ o. s. v., „for“ — lagde han til paa saa inderlig god en Maade, saa hjertelig og taknemmelig — „naar Herrens Aand er hos os, da faar vi Lys i alt det, som godt er.“ Saa kom man ind paa Kirkesagen i den nye Grundlov, og hvad Grundtvig derved var mest bange for, det var: at man deri skulde fastslaa Forpligtelse paa de symbolske Bøger som Vilkaar for at opnaa Præsteembedet. Det var nemlig umuligt, at Alle, der vilde blive Præster, kunde ærlig sværge paa dem; „Kristendommen skal have arbejdet længe hos En, før han kan gjøre den augsburgske Konfession til sin Bekjendelse“. Han ansaa Faren for saa stor, at han agtede at vende Folkekirken Ryggen, hvis Rigsdagsmændene gik ind derpaa; „Gjør de det, da siger jeg Tak for mig“, kan jeg godt mindes, han sagde. Saa kasted han sig hen i Sofahjørnet og begyndte at tale om, at ogsaa i hans eget Levnetsløb havde Skindet været mest til Hinder i hans kristelige Udvikling, det nemlig: at ville tvinge Livet ind i Former, som det endnu ikke var opvokset og udviklet til at passe ind i. „Jeg véd nok, jeg synes verdsligere paa mine gamle Dage, men jeg véd ogsaa, at naar vi lader alt Skindet fare, da gaar det bedre med Arbejdet indeni os.“ Og saa talte han om, paa vort Trin at ville give Forholdene i Menigheden samme Skikkelse som i Apostel-Tiden, og udtalte blandt Andet følgende mærkelige Ord: „Om man bød mig en Liturgi, som man kunde overbevise mig om var fra Apostlerne selv, da maatte jeg svare: Nej, den kan vi ikke bruge endnu; vi er ikke vokset op til den“.

Fruen lagde nu en Stund Beslag paa mig, saa jeg fik ikke ret høre Alt, hvad han senere talte om Grunden til, at Papisterne ikke meddelte Lægmand af Kalken eller hans Udtalelse om at meddele Nadveren til en Enkelt. Saameget hørte jeg dog med Hensyn til det Første, at han troede, det kom af, at da man, ved at bruge Vold og Magt, havde fyldt den saakaldte Kirke med Troende og Vantro om hverandre, og de Troende i Præsteskabet dog følte Trang til det aandelige og hjertelige Fællesskab, saa prøvede de selv at skabe et Fællesskab paa denne ravgale Maade. Den Tanke, at Præsteskabet var de egentlig Aandelige, er naturligvis en Forudsætning for Vildfarelsen, men denne Forudsætning tror jeg neppe, han ved denne Lejlighed fandt det nødvendigt at fremholde. Med Hensyn til Nadveren meddelt til en Enkelt, roste han den gamle Skik, at kristne Paarørende eller andre kristne Venner ved Sognebudet kommuniserede med den Syge.

Jeg tror, det var straks, vi var kommet op fra Spisebordet, at han blev spurgt, hvad han mente om Forfatterinder. Dertil svarede han, at kommer de tidlig i Udviklingen hos et Folk, da „er det intet godt Tegn“, men kommer de først naar Udviklingen er vidt fremskreden, da „er det dem, som sætter Smag paa“, hvad der er udviklet. Det var nok i Flugt hermed, at han, da vi igjen kom ind i Studere-Værelset, udtalte sig om, at det var en Misforstaaelse, naar man troede, at Skriften forbød al offentlig Tale af Kvinder under alle Omstændigheder. Han nævnte ved den Lejlighed ogsaa Spaadoms-Ordet: Eders Sønner og eders Døttre skulle profetere; — men om den Sag skal vi senere lære nærmere Udtal- elser af ham at kjende.

Tirsdagen den 3die Oktober var der Møde i „Danske Samfund“, hvor Forsamlingen den Aften mest bestod af Holmens Folk, danske Sømænd og Arbejdere paa Flaaden, blandt hvilke Grundtvig Fredagen forud ved Prøvevalget havde faaet de fleste Stemmer til Rigsdagsmand for „Nyboder“s Valgkreds i Kjøbenhavn. Selskabet havde, som vi véd, sin Sangbog, og der blev sunget: „Vift stort paa Kodans Bølge“, Ingemanns bekjendte Sang. Der var saa fuldt af Folk, at det kun var ved en dansk Borgers

ihærdige Bestræbelser, under Tilraabet: „Her er en Nordmand“, engang med Tilføjende: „han kommer fra et kjært Land“, at jeg naaede op til den gode Plads, jeg fik, og da Grundtvig kom frem til Taler-Bordet paa den brede Forhøjning i den inderste Del af Salen og saa, at det besværede Folk at holde sine Hatte i Trængselen, siger han straks: „Vær saa god at hænge Hattene paa de Knægger, som de er gjort til!“ Og straks kom Hattene paa Hovederne.

Før eller efter Grundtvigs Tale oplæste daværende Student (forhen Seminarist), nu afdøde Sognepræst Algreen, en begrundet Opfordring, jeg mindes ikke fra hvem, til Forsamlingen om at holde paa Grundtvig som Rigsdagsmand. Opskriften til Grundtvigs egen Tale findes i 1ste Aargang af „Danskeren“, 1848, under Overskriften: „Dansken i Vartou og Dansken i Nyboder“. Fristelsen til at nedskrive næsten den hele Tale maa overvindes, men hans Ord deri om hans eget Forhold til Modersmaalet og til Holmens Folk maa dog her medtages. Han begyndte da, som følger:

„Før endel Aar siden, mens jeg boede ude paa Kristianshavn, gik jeg engang i Mørkningen under Børsen bagefter et Par halvvoxne Skibsdrenge, der førde deres egen Snak med hinanden, uden at bryde sig om, hvem der hørte paa dem, og da jeg gjerne altid har havt mine Øren med mig, saa mærkede jeg straks, at Talen var om en af Kammeraderne, som ikke havde ført sig ganske ordentlig op, og havde maattet bøde lidt med Kroppen; thi den ene spurgte: Hvordan gik det ham saa? og den anden svarede med højeste Rolighed: „Ih, han maatte stryge Undersejlene, du!“ Den Talemaade „at stryge Undersejlene“ havde jeg aldrig i mine Dage hørt før end dengang, og derfor husker jeg den lille Historie saalænge jeg lever, men jeg forstod dog Meningen lige paa Timen, fordi det var i den gammeldanske Stil, saa, hvor jeg var Barn, kaldte de den samme sorgelige Begivenhed „at stryge Sejl for Kronborg.“

Paa saadanne Lignelser, som vort danske Modersmaal vrimler af, er det først ret, man ser, at vi Danske er af Art allesammen, hvad Tyskerne, de store Landkrabber, kalder Søhunde, men hvad vi, som kan bevise, vi hører ikke til de Umælende, kalder Søfolk, som,

naar vi vil gjøre vort Bedste, endnu „lægger alle Aarer ombord“, og naar vi vil rask afsted „sætter alle Sejl til“, og naar vi vil komme nogen i Forkjøbet, „tager Luven fra ham“, om vi kan, og naar vi endelig vil have vor Vilje, bliver ved „at gau omborde med“ Vedkommende, men som dog, naar vi er kloge, „ror os ikke videre ud, end at vi kan komme iland.“

„Se, derfor vil jeg heller ikke iaften brede mig videre ud om alle vore gode danske Talemaader, som smager ad „Sø og salt Vand“, men kun gjøre opmærksom paa, at fordi saadanne Talemaader falder os naturlige, derfor ikke alene forstaaer vi dem paa Timen, men derfor sætter de ogsaa Liv i Talen, og paa saadan Saltvands-Tale er det, vi ægte Danskere kjender hverandre, for Tyskerne og de stive Latinere hos os har meget ondt ved at forstaa vore danske Talemaader, og kan ikke faa dem til at flyde for sig, om de saa stod paa deres Hals.“

„Hvad derimod Tyskere og Latinere, desværre, har bevist, de kan gjøre, det er at kyse ikke blot Kvinder og Børn, men selv ellers ganske dygtige Mænd, fra at tale naturlig og levende paa deres danske Modersmaal, saa næsten alle de, der vil gjælde for lærde eller dog for pæne og dannede Folk, vrider Munden efter Bøgerne og de fremmede Sprog og skyer selv de allerfineste danske Talemaader og de allerfyndigste Ord-sprog som bondeagtige og platte.

„Mig har imidlertid hverken de lærde eller de pæne Folk kunnet kyse fra Modersmaalet, fordi Skyhaarene — De ser, jeg er skaldet — blæste tidlig af mig, og det gik meget naturlig til.

„Jeg er nemlig i forrige Aarhundrede vokset op imellem de sjællandske og jydskes Bønder, og havde min store Fornøjelse af at høre dem snakke og fortælle, naar de var i deres Es, eller naar de blev vrede, saa de vidste ikke hvad deres Mund sagde, for saa, véd De nok, saa flyder det for Folk og staaer for dem, som det var præntet, og det skrev jeg altsammen bag Øre, og vel blev min gode Dansk skammeligt fordærvet og forkvaklet, mens jeg gik i den sorte Skole, maatte baade skrive og snakke Latin og jasje allehaande Sprog sammen; men gammel Kjærlighed ruster dog ikke, saa jeg kom snart til at fornemme, at det var dog kun Gjøgleri med al den vildfremmede

og magtesløse Snak, og med al den store Boglærdom, naar man ikke havde sit eget og hele Folkets Modersmaal i sin Magt, saa man kunde ordentlig kjøre og vende og gaa over Stav, naar Vinden sprang, og tale, saa Folk gad hørt det og fik Lyst til at følge med.

„Se, saa ryddede jeg op i min Hukommelse for at finde alle de ægte danske Talemaader og rare Ordsprog igjen, som jeg dunkelt kunde huske fra min Opvækst, men som laa smidt hen i en Krog blandt andet gammelt Skramleri, og naar jævne danske Folk talde sammen, begyndte jeg igjen at bruge mine Øren, ikke for at rympe Næse og kimse ad hvad de sagde, men for at lære, hvordan det gamle danske Tungemaal endnu levede i Folkemunde; og saa læste jeg alle de gamle Viser og Krøniker, som var gjort og opskrevet, førend Folk blev saa lærde og saa pæne, som de er nu, og skjøndt jeg, som sagt, i den „sorte Skole“ var blevet til en Stamihak og en Penneslikker, saa kom jeg mig dog efterhaanden igjen saa nogenlunde, at jeg fik Munden og Pennen til Tjeneste og kan sige danske Folk omtrent hvad jeg vil, uden at de behøver at bryde deres Hoved istykker for at forstaa mig, og uden at kjede sig fordærvet over min Lærdom.

„Men se, derfor har jeg ogsaa maattet høre meget ilde, som om jeg gjorde baade de lærde og de pæne Folk, der dog var ligesom mine Fætttere, en uslukkelig Skam med mit Bondesnæk og mine Matros-Vittigheder, og kan de lærde og de pæne Folk forhindre det, da kommer jeg vist ikke heller paa Rigsdagen, uden det netop skulde være for Nyboder.

„Ja, det er morsomt nok, som det kan træffe sig, for i min Ungdom, da jeg begyndte at præke (De véd, jeg er Præst), og gjorde jo ogsaa det saa godt som jeg kunde, paa jævnt Dansk, lidt gammeldags i alle Maader, da sagde de lærde Folk: „Aah ja, til Vartous-Kjællinger kunde det jo være godt nok“, og se. skjøndt de siden gjorde Alt hvad de kunde for at stoppe Munden paa mig i Kirken, saa gik det dog tilsidst, som de spaaede, at jeg blev Præst for Vartous-Kjællinger, og er dermed saa vel fornøjet, at jeg ikke vil bytte med Stiftsprovsten. Ligesaadan har nu de pæne Folk sagt om mine Vittigheder, at de havde hjemme i Nyboder, og bliver jeg nu, som jeg haaber, valgt paa Torsdag til Rigs-

dagsmand, saa gaar ogsaa de pæne Folks Spaadom i Opfyldelse, og De kan tro, jeg skal sige de pæne Folk lige i Øjnene, at det er mig en stor Fornøjelse, saa jeg vilde ikke bytte med nogen af de Rigsdagsmænd, der blev valgt af alle Ministrene. Det er nemlig ogsaa et godt gammelt Ordsprog, at lige Børn leger bedst, og ligesom Holmens Folk er Havet næst og er den kjendeligste Levning af det gammeldanske Søfolk, saaledes er jeg ogsaa en Levning af de gammeldanske Skjaldes eller Rimsmedes Samlag, som altid har været godt lidt hos de danske Sømænd, for vel kunde de ikke gaa til Tops, naar det kuledede, for de blev let svimle, men de kunde gjøre kjønne Viser og fortælle morsomme Historier i Magsvejr, og selv tit i Storm og Havsnød enten give dem et godt Raad eller dog give dem et godt Ord til Trøst og Opmuntring.“

„Ja, det fornøjer mig allerede, at siden Prøvevalget i Fredags, siger man i Byen, det kan være ret passende for Vartous-Præsten at blive Rigsdagsmand for Nyboder, og det skal være mig en dobbelt Fornøjelse, naar det er sket, thi baade vil det fornøje mig, naar man synes, jeg taler altfor Dansk og drøjt, da at kunne svare: ja, saadan siger vi altid i Nyboder, og det skal ligeledes fornøje mig at blive bedre kjendt med „Holmens Folk“, da jeg er vis paa baade i deres Tænkemaade og i deres Talemaader at finde meget Gammeldansk, som jeg hidtil savnede.“

Saa udtalte han sig om Danmarks Stilling, om dets udvortes og dets indvortes Fare, og fandt da, at der intet andet var for, end hvad nu skede, at kalde hele Folket sammen og lade dem saa udpege de Mænd, som de har den Tillid til, at de baade kan og vil se paa Danmarks og hele Folkets Bedste . . . „Ogsaa dette“, sagde han til Slutning, „kunde meget let blive til en polsk Rigsdag, naar Danskerne var ligesom de balstyrige Polakker, men da de altid har været et hjerteligt, fredeligt og føjeligt Folk, og da Vorherre altid har været meget god ved Danmark, saa har i det mindste jeg det Haab, at ogsaa denne høje Sø lader sig sejle, saa vi allesammen enes om, først og fremmest, at banke Tyskerne, til de driver af, og derpaa med en ægte dansk Grundlov at faa Riget sat i Skik paany, og hver beholde sit og Kongen beholde Magt til at gjøre godt, men Ministrene komme

til at staa til Ansvar baade for Kongen og Folket, og at vi faar alle den Frihed, som Mennesket, der ikke er skabt til at være en Maskine, har Ret til, og som vi alle behøver for at drive hver sin Syssel med Liv og Lyst.

„Dette er hvad jeg vil stride for, hvis jeg kommer paa Rigsdagen; thi jeg hører ikke og vil ikke høre til noget andet Parti, end hele det danske Folk, og jeg har det Haab, at naar man kun virkelig kommer Folket i Tale, da vil alt gaa godt, og Tiden vise, at det var kun de Fremmede og deres Slæng, der gjorde Splid, og forhindrede Danskerne fra at faa det Hele indrettet efter deres eget Hoved og Hjerte, hvortil de dog nu har samme Ret og samme Trang som i Frode Fredegods Dage!“

Efter Talen blev sunget hans gilde Sang:

„Vi har et gammelt Fædreland,
Ej uberømt paa Jorden.“

Paa Tilbagevejen fra „Danske Samfund“ blev jeg i Følge med Grundtvig og Boisen, og det lod til at tiltale Grundtvig, hvad jeg mindte om, at i gamle Dage, i Forenings-Tiden, skal Holmens Folk og de norske Studenter have holdt meget sammen i de smaa Stridigheder, som dengang imellemstunder fandt Sted i Hovedstaden. Hos en „Urtekræmmer“ gik han ind og købte sig Fyrstikker; Klokken var vel 10, men han havde nok en Nattegjerning igjen i Lysets Tjeneste, nemlig at studere sin Præken, da han én Onsdag i hver Maaned havde Altergang med fuld Gudstjeneste i Vartou, og det var denne Gang den næste Dag.

Da jeg næste Dag kom ind i Vartou, var han alt inde i Skrifttalen, hvor han sandsynligvis havde valgt til Tekst Ordene af Johannes-Brevet: Gud har givet os det evige Liv, og dette Liv er i hans Søn, thi med Inderlighed, Fylde og Klarhed talte han saa jævnt og roligt om, at vi maa søge Tingene, hvor den er, og altsaa søge det evige Liv, hvor Livet er, og det er alene at finde hos Vorherre Jesus Kristus, som delagtiggjør den troende Menighed deri ved den hellige Nadver. Indgangspsalmen var nok den Gang fast: „Alene Gud i Himmerig“, og til Højmesse-Psalme havde han valgt: „Nu bør ej Synden mere“ i „Evangelig-kristelig Psalmebog“, og til Tekst tog han af Galather-Brevet (6, 7) Ordene: „Farer ikke vild,

Gud lader sig ikke spotte; thi hvad et Menneske saar, det skal han og høste: Den, som saar for sit Kjød, skal høste Forkrænkelighed af Kjødet, men den, som saar for Aanden, skal høste det evige Liv af Aanden.“ Han begyndte med, at det Oplæste var en Lignelse, som den Helligaand havde givet Apostelen Paulus, og Lignelsen var tagen af Bondens (udtalt: „Bundens“) Arbejde om Vaaren, da Saaningen timelig er Hovedsagen for ham, og, anvendt paa det indvortes Menneske-Liv, betegner da her Saaningen for det Ene eller det Andet, at lade det være Sjælens Hovedsag. Den første Del af Lignelsen er da klar nok, thi naar Sjælens Hovedsag er Kjødet og hvad dertil hører, da maa der jo høstes Forkrænkelighed deraf med Kjødet, som dør og forraadner, saa det maa jo føre til det yderste Mørke, hvor der er Graad og Tænders Gnidsel. Men den anden Del af Lignelsen, den udtrykker derimod hvad der i sig selv ingenlunde er klart, thi det er jo tvertimod det Vidunderlige, at vort Arbejde med Hensyn til Aanden, naar Sjælen søger Guds Rige, skulde drage det evige Liv efter sig: vort Arbejde, vi, som ikke engang kan selv bede, som det sig bør, og det forklares kun af Guds store og ubegribelige Naade i Kristus Jesus, den korsfæstede og igenopstandne, som er tilstede hos Menigheden i Ordet til os ved sine egne Indstiftelser, den hellige Daab og den hellige Nadver. Og saa betonedes han med Styrke, at det er alene ved den Helligaand i Guds-Ordet, at Naaden og Livet i Kristus kan tilegnes, saa uden Ham tages det kjødelig, som maa tages aandelig, ogsaa i Nadveren, men naar det evige Liv i Kristus Jesus søges af Aanden, da skal det vindes, og dertil ønskede han „Naade, Lykke og Velsignelse.“

Dagen efter havde vi Valg-Torsdagen, og saa skal norske Læsere faa se lidt af et dansk Rigsdags-Valg. Valget holdtes inde i et stort Hus, som jeg kan sammenligne med Ridehuset ved Akershus Fæstning indvendig. Her skilte en Skranke mellem Vælgere og Tilhørere. Ved den ene Væg, et Stykke inde i Vælgernes store Rum, var der en Forhøjning med et Katheder, der var saa bredt, at Flere godt kunde staa jævnsides deri. Bagenfor Kathedret, altsaa lige ind til Væggen (den østre?), stod der Stole for Medbejlerne og Valgstyrelsen. Jeg kom ind,

antagelig fra den nordre Ende, og havde da Kathedret paa Væggen til Venstre. Nærmest for mig sad deroppe Baron Dirckink-Holmfeldt, saa Grundtvig i sort Liv-Kjole med Dannebrog paa Brystet, og som Tredjemand Marinens Chef: Kaptejn Tuxen.

Den Første, som talte, var Baronen, der i en Tale, som var længere end selv de gjængse Prækener, talte om sine Raad, hvorefter Danmark blandt Andet ingen Krig skulde havt, og opregned Titelen paa de Skrifter eller Afhandlinger, han havde skrevet, og hvad han sagde, vrimgede af fremmede, „pluddervælske“ Ord og Udtryk. At vælge Grundtvig fandt han var galt, fordi Grundtvig var Skjald; han havde „læst hans Psalmer med Opbyggelse“. Hvorfor det imidlertid var saa galt at have en Skjald paa Rigsdagen var idetmindste ikke jeg istand til at fatte.

Baronen sætter sig og Grundtvig kommer frem:

Ordsproget siger: Den skal rose sig selv, som har onde Naboer; men skulde nu jeg, som den foregaaende Taler, begynde at rose mig af alle de Bøger, jeg har skrevet, som Folk ikke har læst, og alle de Raad, jeg har givet, som Folk ikke har fulgt, da blev jeg ikke snart færdig. Og saa mindte han levende og rolig om sin snart fyrretiaarige Kamp for al Danskhed.

Derefter kom Kaptejn Tuxen, som fandt det selvfølgelig, at Marinen valgte ham, der var Marinens Chef.

Da kom Grundtvig igjen:

Hvad Kaptejn Tuxen sagde, kunde været aldeles rigtigt, dersom Talen havde været om Tong og Takkelage og i det Hele om Noget paa Flaaden, men da her var Tale om Valg til en Rigsdag, som skal give en ny Grundlov for hele Danmarks Rige, i hvis Historie og Forhold i alle Maader han gjennem hele sit Levnetsløb havde stræbt at sætte sig ind, saa mente han nok, han turde bede om en Plads paa Rigsdagen. Og var der da Noget paa Rigsdagen, som havde særlig Hensyn til de danske Sømænd, da havde han saaledes besunget dem, at de nok kunde være sikke paa, han ogsaa vilde tale til deres Bedste.

Kaptejn Tuxen:

Pastor Grundtvig har i et veltalende Stykke i „Danskeren“ beklaget, at Hæren ingen Mand fik sende til Rigsdagen; nu finder jeg, det er en Selvmodsigelse,

naar han vil, at ikke Marinen ogsaa skal faa sende sin Mand.

Grundtvig kommer frem; men Modparten begynder at hysse, og enkelte Stemmer raaber: „Klokken er tolv! Klokken er tolv!“ Grundtvig staar aldeles rolig og forandrer ikke en Mine. Valgstyrelsen paabyder Tavshed og ringer med en Klokke. Grundtvig:

„Jeg skal fatte mig i Korthed, saa det skal ikke skade Middags-Maden. Dersom den foregaaende Taler havde talt enten ud af sig selv, eller om hvad der staar i Andres Bøger, da skulde jeg Intet sagt; men da han paaberaaber sig, hvad jeg ganske rigtig har yttret i et „veltalende?“ skal vel betyde velskrevet Stykke i „Danskeren“, som er et Ugeblad, jeg selv udgiver, saa maa jeg nødvendig svare, og mit Svar er, at jeg ganske rigtig har beklaget, at Hæren ingen Mand har faaet sendt til Rigsdagen, men jeg har aldrig enten sagt eller skrevet, at den Mand maatte være enten en Løjtnant eller en Kaptejn.“

Det var nok efter Ordskiftet mellem Grundtvig og Kaptejn Tuxen, at der, midt i Uroen, kom op paa Kathedret en ganske ung Mand, med mørkt og lidt lokket Haar. Efter Gang og Lader at dømme var det en ung Sømand, med et trofast, alvorligt, ejegodt Udtryk i sit Aasyn. Han kom aabenbar op alene fordi det laa ham stærkt paa Sinde at gjøre ogsaa Sit til, at Grundtvig skulde blive valgt, men uvant, formodentlig, til at tale i en saa stor Forsamling, og helt optagen af sin Sag, beregnede han ikke Afstanden til de fjernere Tilhørere, og der hyssedes nok tillige mod ham, saa jeg fik ikke høre, hvad han sagde. Grundtvig bemærked imidlertid siden, at „han talte dansk og talte godt, men lidt dunkelt.“

Saa skred man til Afstemning ved Haands-Oprækkelse, og det var ikke godt at se, til hvad Side Vognen hældede. Valgstyrelsen stod nu en Stund stille, men erklærede saa, at saavidt han kunde se, havde Kaptejn Tuxen faaet de fleste Stemmer. Med en saa ubestemt Afgjørelse var nu Grundtvigs Vælgere ikke tilfreds og forlangte fornyet Stemmegivning, som da gik for sig til Protokols. Det varede syv lange og syv brede, men endelig fandt man, at Grundtvig havde faaet 313 Stemmer og Chefen lidt over 50 flere. Baroneren havde kun nogle yderlig faa; jeg tror 28.

Udfaldet vakte Forundring blandt Grundtvigs Vælgere, der syntes, de fleste Stemmer havde været for ham ved Haands-Oprækningen, og de fandt snart, at der var Fejl begaaet, som jeg ikke straks fik Greje paa, hvori den bestod, men siden fik jeg vide, at der idetmindste, tvertimod Valgloven, skulde være modtaget Stemme fra Folk, der var fraværende. Paa Grund af denne Mislighed gik Grundtvigs Vælgere, med en stor Mængde Andre, om Eftermiddagen ud til Vimmelskaftet, kaldte paa ham ved Sendemænd og bad ham indlevere Klage til Justits-Ministeriet. Grundtvig svarede, at han ikke ventede, det vilde lede til Noget, men — „af Agtelse for mine Vælgere skal jeg indlevere Klagen“. Et „Leve“ tonede derpaa fra den store Forsamling. Fejlen var forresten nok en Ubetydelighed, der ingen Indfyldelse kunde have paa Valgets Udfald.

Da jeg agtede at rejse Søndag, gik jeg Lordag op til Grundtvig. Paa min Bemærkning om Kjedsommeligheden i Baronens lange Foredrag, sagde han: „Ja, det var Tyskeren“. Imidlertid hørte jeg, at han var ikke saa bange for Tysklæsningen heroppe, som han var bange for den i Danmark; men betonedede dog stærkt, at først maatte nødvendig „Modersmaalet læres godt“.

Dampskibet skulde dengang først Kl. 2 afgaa fra Kjøbenhavn om Søndagen, saa jeg fik god Tid til at komme i Vartou. Her talte han, ved Evangeliet om Enkens Søn i Nain, om Opvækkelsen af Guds Herligheds Haab i Menigheden, hvortil han saa et lykkeligt Varsel i det opvaagnede Folkehaab i Danmark. Han betonedede stærkt Guds Herligheds Haab, som et Haab i den Helligaand, hvorfor han ogsaa til Hoved-Psalme havde valgt:

„O Helligaand, Du Skat saa skjøn,
Som gjør os evig rige“,

af Mynsters Tillæg, og af samme Tillæg tog han til Slutnings-Psalme Øhlenslægers: „Lær mig, o Skov, at visne glad“.

Jeg blev imidlertid uventet en Uge til i Kjøbenhavn og fik saaledes Tirsdag atter høre hans oplivende Ord i „Danske Samfund“, da han besvarede Spørgsmaalet: „Hvordan gik det egentlig i Torsdags?“ og det var jo ogsaa, skjøndt Grundtvig fik nogle færre Stemmer, i grunden en ikke ringe Sejr, at 313 af Holmens Folk

alene paa Danskhedens Vegne gav Grundtvig sin Stemme ligeoverfor selve deres Chef.

I Kirken, 17de efter Trinitatis, talte han i Skrifte-talen over Ordene i Evangeliet: „Hvem, der ophøjer sig selv, skal fornedres, og hvem, der fornedrer sig selv, skal ophøjes.“ „Det er let sagt og det er ret sagt“, yttrede han blandt Andet, naar vi siger disse Ord til hverandre, men det læres ikke saa let, det læres alene af Fælles-skabet med Ham, som fornedrede sig selv og er sagtmodig og ydmyg af Hjertet. I selve Prædikenen behandlede han først Spørgsmaalet om man i Kirken paa Herrens Dag kun maatte tale om „Vorherre Jesus Kristus selv og vor Forsamling til ham“, og mente da, at man ogsaa kunde tale om det saakaldte naturlige Menneske-Liv, saa jeg ventede, at han vilde talt videre om Folke-Livet, men det blev dennegang om det saakaldte „naturlige Menneske“ i dets personlige Forhold til Gud og hans Rige, hvor det gjælder om at fornedre sig selv og erkjende, at man i det Forhold kun har „en afmægtig Vilje“, og han lagde ogsaa denne Dag, ligesom Onsdagen, Vægt paa, at vi af os selv end ikke engang mægter at bede, som det sig bør. Men saa forudsagde han ogsaa med Styrke Ophøjelsen i og ved Jesus Kristus for hver den, som fornedrer sig selv. „Min Sjæl, om Du vil nogen Tid Din Gud i Sandhed prise“ var denne Dag Hoved-Psalmen, udvalgt af Mynsters Tillæg.

Grundtvig besøgte fremdeles imellemstunder Enke-Dronning Karoline Amalie. Boisen vilde nemlig have mig med til Vimmelskaftet igjen om Onsdagen, men saa fik han høre, at Gr. netop da tog ud til Sorgenfri Slot, som var — og vel endnu er — Dronningens Sommersæde, nær Vejen nord til Dyrehaven, saavidt jeg mindes, paa venstre Haand. Jeg indbildte mig, at det var uroligt for Grundtvig ovenpaa Valget, saa jeg kviede mig lidt for at gaa til ham alene. Men da jeg efter Tjenesten om Søndagen oppebiede ham ude paa Gaardspladsen til Vartou, spurgte han venlig, hvorfor jeg ikke havde besøgt ham, da jeg blev en Uge til, og da jeg saa svarede, at jeg tænkte, det havde været „en urolig Uge“, svarede han saa jævn og rolig: „Nej den har ikke været urolig“. Her fik jeg nu hans Farvel og hans Hilsen til Wexels og dampede saa om Eftermiddagen tilbage mod Norge.

Rigsdagsvalget i Præstø.

Grundtvig skulde dog komme paa den grundlovgivende Rigsdag. Valget for Præstø Amts 4de Valgkreds blev nemlig kjendt ugyldigt og Omvalg maatte finde Sted. Da fik han en hæderlig Indbydelse fra Præstø Borgere til at stille sig der. Men der havde, før der igjen blev Tanke paa Grundtvig, ogsaa der været Spænding „mellem By og Land“. Bønderne havde alt udseet sig Sognefogden (paa Norsk: Lensmanden), i Udby Sogn, Jens Grømløse, og ved Prøvevalget 3die Nov. fremmødte der forholdsvis faa Bønder. Grundtvigs Tale ved den Lejlighed (se „Danskeren“ Nr. 35 1848) var mesterlig, og deri besvarede han Spørgsmaalet: „Hvad vil N. F. S. Grundtvig paa Rigsdagen?“ Og det besvarede han med, at han vilde indlægge „et dansk Ord“ paa Rigsdagen, hvorved han ikke blot mente et Ord, som forbød tysk Tale paa Thinget, hvad Flere virkelig vilde havt*), men ogsaa et Ord, som kunde vænne de lærde Herrer, som gjerne vilde tale Pluddervælsk, af med den slemme Vane, at de „spækker deres fattige danske Tale med Tysk, Fransk, Latin og Græsk, thi sæt, at det, som „den tappre Landsoldat“ synger, var lige fedt for hvem der kan femten Tungemaal, saa er det dog Pokker heller for hvem der „kun kan ét“. Baade Borgere og Bønder, ja alle gode Danne-mænd, som kun kan deres Mødersmaal, maa da inderlig ønske, ikke blot at faa Pind sat for Højtysken paa den danske Rigsdag, men ogsaa at faa de lærde Herrer vænt af med deres slemme Vane, da det ellers næsten slet ikke kan nytte, at der kommer danske Bønder og jævne Borgermænd paa Rigsdagen; thi om det er nok saa sundt og godt, hvad de indvender mod de lærde Herrer, saa bliver de dog sædvanlig enten forbluffede eller overdøvede og overstemte, naar de lærde Herrer kommer farende med deres fremmede Konstørd og paastaar dristig, at hvem der ikke kan det „Abrakadabra“, maa heller ikke snakke med om Stats-Begivenheder! . . . Men se!

*) Rigsdagen vilde Somme skulde gjælde baade for Kongeriget og for Slesvig, og dermed blev der da virkelig Tale om tysk Sprog paa den danske Rigsdag.

det danske Ord maatte aabenbar føres med Fynd og Klem, ja det maatte have baade Næb og Klør, naar det skulde bide paa de lærde Herrer, der, med alle deres Finheder, dog tit har ligesaa tyk Hud paa deres Øren, som Bønderne har paa deres Næver, saa til nogenlunde at faa et saadant dansk Ord indført paa Rigsdagen, maa der saadan en gammel Staabi som Nikolaj Frederik Severin Grundtvig, der selv har gaaet i den sorte Skole. . . . Se, han kan da ikke blot snakke Pluddervælsk med de Lærde, men han kan og tør dog ogsaa gjøre lidt Nar ad Pluddervælsken og al den Visdom, deri stikker, og han kan snakke Dansk, saa alle danske Folk baade fra Sjælland og fra Jylland og selv fra Slesvig kan forstaa ham, og han er ikke bange for at sige de Lærde lige i Øjnene, hvad han tit har skrevet til dem og ladet trykke, at det er af Bønderne, der ikke kan andet end deres Modersmaal, de Lærde skal lære at tale Dansk, og naar de rynker Næse ad det, da kan og tør han slaa dem med at sige: I tør jo dog ikke nægte, at jeg taler bedre Dansk end I, og da Disciplen ikke er over sin Mester, saa kan jeg ikke have lært det af jer, men af mig selv kan jeg heller ikke have lært det, for saa var det jo heller ikke Dansk, og saa forstod Bønderne mig ikke, saa kun fordi jeg har lært det Danske, jeg kan, af de sjællandske og jyske Bønder, se derfor er det, vi forstaaer hinanden“.

I denne Tone blev han nu ved at tale om „det danske Ord“ som trængtes paa Rigsdagen, ikke blot til at vænne de lærde Herrer af med Pluddervælsken og sætte Mod i Bønder- og Borgermænd, men ogsaa for at slaa en forsvarlig Bom for alle de tyske og franske og latinske Griller og faa Krigen til at gaa efter det danske Folks Hoved og Hjerte, som den hidtil ikke havde gjort, uden forsaavidt „vor kjække Ungdom har slaaet ærlig til paa Tyskerne, naar de bare fik Lov“.

Han havde hørt et Rygte om, at de ny „Bondevener“ skulde have sagt, han var ikke at lide paa, og dertil svarede han, at „hvis de virkelig, som jeg dog nødig vil tro, har sagt det, og hvis de, som jeg vil ønske, er selv at lide paa, da kjender de mig aabenbar ikke ret; thi dels har jeg nu i fyrretyve Aar, som vitterligt er, talt de danske Bønders Sag og aldrig „gjort en Pung af min Mund“, og dels véd alle Sjællandsfarer saavel

som jeg, at det er et godt gammelt Ord, at „gammel Ven og gammel Vej, de sviger ej“, saa kommer jeg paa Rigsdagen, da kan alle Dannemænd og navnlig Sjællands Bønder være visse paa, at der i det mindste i femhundrede Aar skal aldrig have været talt et venligere og dristigere Ord for dem i alle Mands Paahør end det baade gammeldanske og nydanske Ord af alle Dannemænds Broder, Ven og Tjener: Nikolaj Frederik Severin Grundtvig.“

Paa selve Valgdagen var „Bondepæsten i Mehrn“, den senere saa bekendte Peter Rørdam, Valgbestyrelsens Formand, og Grundtvig fandt selv, at Maaden, hvorpaa han indledede Valghandlingen, var mesterlig, og den gjorde, ligesom Grundtvigs egen Tale*), sit Indtryk paa Bønderne, som hidtil ikke havde villet vide af nogen anden, end Sognefogden. Denne Grundtvigs Medbejler traadte da modig frem efter Gr. og sagde sine Vælgere, hvad han vilde stemme for, hvis han kom paa Rigsdagen, og først da han derom havde udtalt sig, skiftede han Røst, bekendte, at det kun var med en sørgelig Følelse, han kunde staa ivejen for sin gamle Præst og Lærer, hvem han baade som Bondeven og frisindet Mand maatte give det bedste Vidnesbyrd, saa han vilde helst træde tilbage og stemme paa Grundtvig. Det rørte øjensynlig Bondeskaren dybere end noget andet, saa Jens Jensens Tilbud modtoges med saa at sige almindelig Jubel, og Grundtvig blev valgt med 600 Stemmer mod 11.

Den glade og venlige Stemning, siger Gr., „der hele Dagen viste sig, ej mindre hos min Medbejler og Broderparten af hans Følge, end hos Præstø Borgerskab, som havde indbudt, og Sognefogden Lars Larsen fra Mehrn, der paa en ganske ypperlig Maade havde stillet mig, og hos hans ikke lille Bondefølge, det var dog det allerglædeligste og spaaede i mange flere Øjne end mine Danmark er mageløs yndig og glædelig Løsning paa sin sælsomt udviklede Gaade“.

„Saaledes blev jeg da valgt til Rigsdagsmand paa en forunderlig og dog igrunden mageløs jævn og naturlig Maade, saa det glimrende aldeles fordunkledes af det kjærlige, og ligesom det var mig en ubeskrivelig Fyldest-

*) Bønderne fandt, at „der rørte sig Noget indenom Skindet“, da Grundtvig talte.

gjørelse for al den Modstand, min folkelige Tankegang har mødt snart i et halvt Aarhundrede, saaledes haaber jeg ogsaa, det skal være mig en udtømmelig Trøst under al den Modstand, min sjællandsk-danske Tankegang og Tale herefter baade paa Rigsdagen og der udenfor nødvendig vil møde; thi en yndig Sommer-Aftenrøde i aandelig og hjertelig Forstand har under hele min Livskamp været mit inderlige Ønske og min skønneste Udsigt, og den kunde i en snever Kreds umulig vinde en skjønnere Skikkelse, end den havde paa Valgdagen i Præstø og i Aftenstunden paa Nysø, hvor Adelsmand og Præst, Krigsmand, Borger og Bonde ikke blot rakte hinanden Haand, men fandt al saadan Forskjel udjævnet i den dybe og kjærlige Følelse, at alle Dannemænd er én Moders Børn, og det den ømmeste og elskeligste Moders under Solen!“

Ogsaa paa Nedrejsen havde Grundtvig gjæstet Herresædet Nysø, da han umulig kunde skye det Vennehus, om end Bønderne i det Øjeblik havde lidt Mistanke til Herregaarde.

Paa Rigsdagen og i „Danskeren“.

I.

Nu tog da Grundtvig Sæde paa Rigsdagen, og de to Sager, hvori hans Ord ogsaa udenfor Salen altid vakte mest Opmærksomhed i dette Aar, var hans Forespørgsel i Sorø-Sagen til Kultusministeren, der nu var blevet Latineren Prof. Madvig, om Ministeriet ikke vilde indfri Kong Kristians Ord om Folkehøjskolen i Sorø? Den latinske Minister var imod en saadan „Karakteren af Danskhed monopoliserende Undervisningsanstalt“, (her har man en god Prøve paa „de Lærdes Pluddervælsk“), medens Grundtvig erklærede, at Skolens Oprettelse „det er et Folke-Ønske og det vil blive et Folke-Ønske til det opfyldes“. Ministeren mente, at selve Rigsdagen var en saadan Skole; Grundtvig, at „netop i dette Hus og paa denne Rigsdag var det, hvor en ny Grundlov for Danmarks Rige skulde drøftes, en ny Grundvold for Fremtiden skulde lægges, man baade dybest

maatte føle Savnet hidtil af en saadan dansk-folkelig Højskole og varmest føle Ønsket om en saadan folkelig Oplysnings-Anstalt for Fremtiden.“

I Højskole-Sagen havde Grundtvig den Tilfredsstillelse, at det selv paa Rigsdagen almindelig indrømmedes, at der behøvedes en egen Folke-Oplysning og Folke-Dannelse, som hverken Latinskolen, Realskolen eller Almueskolen giver, og at en Bonde-Røst gav ham det mest levende Bifald.

Den anden Sag var Værnepligt-Sagen, hvori han, som Historiker, gav de „staaende Hære“ og den hele Krigsstand i Fredstid den Paaskrift, at „Fredsalighed og Fædernelandskærlighed har ingen farligere Fiender.“ Fordærveligt i høj Grad kaldte han naturligvis hvad man siger hører til, hvad man paa Pluddervælsk kalder „en veldisciplineret og tapper Armé“: den blinde Lydighed, uden Spørgsmaal om, enten man derved nytter eller skader, frelser eller ødelægger Fædernelandet, og Modet paa Krigen, ingenlunde for Fredens, men for Krigens egen Skyld, „saa at der, om Danmark nogensinde fik en saadan „veldisciplineret og tapper Armé“ af hele Folke-Ungdommen, da var det aabenbar forbi med Danmarks Fred saavelsom Frihed, altsaa forbi med det danske Folks Lykke.“

Med Hensyn til dem, der før havde været fritagne for tvungen Værnepligt, og med Hensyn og til dem, der var under Aaget, udtalte han sig som følger:

„Før var her i Danmark, som man regner, en sjette eller syvende Del af Folke-Ungdommen, som i Fredstid var fri for at „lystre Trommeskindet“, kunde frit flytte og fare indenlands og udenlands, behøvede ikke at lade sig overfuse, maale og syne splitternøgne paa Sessionerne, behøvede ikke at gaa med Mundkurve og lade sig rette med Kjøp og Klinge i Garnisoner, ikke lade sig sammenstuve og sejjpine i Kaserner, ikke at sætte Helbredden paa Spil ved allehaande Konststykker og Spilfægterier, ikke i en farlig Alder at udsætte sig for de utallige Fristelser, et igrunnen ørkesløst, men dog optaget Soldaterliv medfører, behøvede intet af alt dette, men kunde i Fred udanne sig i hvad gavnlig Retning, den ønskede. Dette var et stort Fortrin, som visselig ikke skadede, men gavnedet det Hele og bidrog i mine Øjne langt mere til Fæderne-

landets Værn i Krigstid, end alle Udskrivninger og Afretninger, men som en Forret maatte det jo være de Fritagne misundt og lod sig ej heller forsvare for den øvrige Del af Folket, med mindre det lod sig klart bevise, at en selv til gode Befalingsmænd i Hæren uundværlig fri Folkeungdom kun paa denne Maade lod sig vedligeholde. I dette Tilfælde vilde nemlig Fortrinet være aldeles forsvarligt, naar blot de Bondefødtte ligesaavel ved at lægge sig efter Konster og Haandværker, som ved at gaa paa Seminarier eller i Latin-Skole, kunde erhvervet sig det samme Fortrin, saa kun fordi jeg tror, at hele Folkeungdommen til fælles Bedste kan og bør være ligesaa fri som Syvende-Delen hidtil var, kun derfor tør jeg tilraade Fortrinets Ophævelse, saa alle som lige gode Brødre nyde lige god Ret.“

„Naar man derimod, under Paaskud af, at Fortrinet, som en klar Uretfærdighed, maa ophæves, vil have det ophævet saaledes, at hele Folkeungdommen i saakaldt Fredstid bliver stavnsbundet og trællebundet til Lægdsruller, Sessioner, Garnisoner, Kaserner og Krigsartikler, da kan man kalde det almindelig Værnepligt, almindelig Lyksalighed, dyrebar Lighed eller himmelsk Retfærdighed, saa er det dog slet ikke andet end, hvis enhver Unger-svend skulde lægge Kroppen til i seksten Aar, en Undertrykkelse af al Frihed og en Forstyrrelse af alle fredelige Forhold, og naar Penge skal kunne klare Sagen, en Overførelse af Fortrinet fra mange Fattige til lutter Rige, der sædvanlig ikke vil benytte det til deres egen Uddannelse og til det Heles Bedste.“

Det var da, hvad man kaldte „almindelig Værnepligt“, Grundtvig talte imod, ligesom han ikke troede, det kunde nytte „at præke om Pligt, hvor Livet skal voves og kun Lysten driver Værket.“ . . . „Var Talen om almindelig Folkevæbning og alle voksne Karles hjemlige Vaabenøvelse i Fredstid, med Forpligtelse til, naar Fædernelandet truedes, paa første Opraab at samles under Dannebrog og hyde Fienderne Spidsen, hvor mange de saa var*), da skulde ingen tale ivrigere derfor end jeg;

*) At Grundtvig dog vilde, at de, der var for rædde, skulde faa Lov til at gaa sin Vej, følger af mangfoldige af hans Yttringer, men det nytter det nu ikke at foreslaa. Vi

thi jeg har virkelig ikke mindste Medlidenhed med Junkerne eller med de unge Filosofer, Skrivere og Bogorme, naar der ikke times dem noget værre end at blive lidt solbrændte, haardhændede og ømbenede, og jeg kalder dem alle Vantrivlinger, som ikke engang i Ungdomsaarene har Lyst og Mod til at kæmpe for Fædernelandet.“ Talen var lang, men trætte kunde den umulig Nogen med mindste Sands for Frihed og menneskelig Fribaarenhed, og den endte ogsaa med Ordene: „Derfor, Dannemænd, saasandt som vi alle udgjør et fribaarent, kongeligt Folk: ingen almindelig Værnepligt med Trældom, men Folkevæbning med Frihed!“

Med Hensyn til hans Yttring om de hidtil Fritagne som Befalingsmænd, saa viste det sig gennem Krigen, at selv de gennem mangfoldige Aar afrettede Officerer blev nødt til at indrømme Folk Dygtighed til Befalingsmænd, der ingen Afretning havde haft før Krigens Udbrud, ja blev nødt af Erfaringen til endog at give dem Udmærkelser. Blandt disse var nuværende Prof. Svend Grundtvig.*) Naar han var hjemme under Vaabenstilstanden, saa kan man tro, det sommetider gik varmt til ved Bordet, naar den Gamle syntes, at Sønnen havde insuget for meget af det militære Væsen paa Frisindets Bekostning, og det kunde nok hænde, at den gamle Frihedsmand da ogsaa slog et Slag i Bordet imellem under det ivrige Ordskifte. Ogsaa Grundtvigs ældste Søn tjente sig op til Hovedsmand i Krigen. Den Gamles Tale paa Rigsdagen mod „Værnepligten“ blev imellem afbrudt af Bifalds-Raab endog fra Tilhørernes Side paa Galleriet, trods Forbud derimod.

Ved Siden af sin Rigsdags-Virksomhed forrettede Grundtvig i Kirken som sædvanlig; det undlod han ikke, og han vedblev endda at fylde sin „Dansker“ (8 Oktav-Blade) hver evige Uge.

komme t. Eks. ihu det meddelte Brudstykke af Kvædet „Jubel-Aaret“.

- *) Grundtvig nævnte ikke sin Søn eller sine Sønner ved den Lejlighed, og det havde vel ogsaa sin Grund i, at de ikke var de Eneste, der beviste, at man godt kunde være Officer i Krigen uden fleraarig Afretning.

Der danned sig under Rigsdags-Livet tre Selskaber eller Klubber, den ene „Centrummets“, den anden „Bondevennernes“ og den tredie „Dansk Forening“. „De andre Rigsdags-Klubber ufortalt sluttede Grundtvig sig til Dansk Forening, som bestod af omtrent femti Rigsdagsmænd og ligesaa mange andre Dannemænd, foruden Gjæsterne, der ved de ugentlige Møder (Mandag og Torsdag) frit kunde indføres af de Medlemmer, som selv var Rigsdagsmænd. Den havde sine Møder og Gilder i Hotel du Nord. Da Grundtvig en Kveld kom didop under Dr. Paulsens Foredrag om Dampskibs-Forbindelse med England, glæded han sig inderlig over, at nu Folk begyndte at ville „skjære op med Hamborg og knytte varig Forbindelse med London“. Og med Vand paa sin Mølle kom han da snart selv op, og udviklede Forholdet mellem Danmark og Tyskland og Danmark og England, især med Hensyn paa Modersmaalet, Bogvæsenet og de borgerlige Indretninger. Med Hensyn til Sproget hævdede han naturligvis, at „det engelske Sprog, trods alle de fremmede Ord, det mere har belæst sig med end optaget i sig, ligger igrunden vort Modersmaal langt nærmere end det højtyske, men, hvad der er det vigtigste, at om det end lærtes i alle vore Skoler og laa alle vore Skibsfolk og Kjøbmænd paa Tungen, kunde det dog aldrig blive farligt for vort Modersmaal“, medens det havde været og var endda ganske anderledes med Højtysken. Med Hensyn til Bogvæsenet siger han: I den engelske Litteratur*) er, ligesom i det gamle Norden, Poesi og Historie det Overvejende, og overgaar saa langt hvad den højtyske har af det Slags, at det er som Dag mod Nat; thi i den højtyske Litteratur er aabenbar det Sprænglærde og Grublerierne Hovedsagen, medens

*) At det er Litteraturen eller Bogvæsenet forsaavidt det handler om Menneske-Livet, Gr. her nærmest har for Øje, maa ikke glemmes. Og ser man paa Universitets-Bibliotheket blot Fortegnelsen over de i et kort Tidsrum i England udgivne Bøger, saa ser man, hvorledes der er arbejdet i alle Menneskelivets Retninger, medens vi længe har været vante til at tro, at udenfor Norden er det saa godt som alene i Tyskland, man skal søge f. Eks. historiske og kirkehistoriske Værker.

hartad hele Resten af den uhyre tyske Bogdyngte er Vrag eller Rov eller dog Laan fra England, Frankrig og al Verden. Angaaende Betragtningen af det borgerlige Selskab i begge Lande siger han blandt Andet:

. . . „Spørger vi saaledes Tyskeren om, hvad der nu netop med Rette ligger os paa Hjerter, da holder han os en lang Præken eller Forelæsning om den store Strid mellem Frihed og Nødvendighed og indskærper os, at al udvortes Frihed er kun et Blændværk, naar den indvortes fattes, og at derimod den fri Sjæl kan le ad alle Tyranner, da den indvortes Frihed er en utabelig Skat, og den udvortes legemlige Trældom for den fri Sjæl kun er et tomt Skin, der i alt Fald snart forsvinder med Døden. Denne højtyske Visdom, hvorefter den gjør os snarest og vissest fri, som slaar os ihjæl og befrier os derved baade fra Legemets Fængsel og al legemlig Trældom, den Visdom kan umulig fryde eller trøste nogen Dansker, og spørger vi derimod Engelskmanden tilraads, da finder vi maaske nok, at han tager lidt vel grovt paa det fine Friheds-Spørgsmaal, men vi maa dog ogsaa finde, at der er immer Mening i hvad han siger og mere virkelig Frihed i hans Kreds, end i nogen anden.*)

„Man véd saaledes nok, at Engelskmanden sædvanlig peger paa den saakaldte „Habeas corpus-Akt“, som sin Friheds faste Grundvold, og hvad det betyder, som er at have sin Krop i sin Magt, betragter han virkelig som det Væsenlige ved Friheden, men hvor mange Betæneligheder vi end kan have ved hans korte og haandfaste Begreb om Friheden, saa er det jo dog ganske rigtigt, og er især i de sidste halvandet hundrede Aar klarlig set i England, at hvor man kun virkelig har sin Krop i sin Magt, saa man hverken skal lystre Trommeskindet, eller kan smides i Hullet paa en Vare**), men kan frit flytte og fare, tale og skrive og sysle med hvad man vil, naar man kun nogenlunde holder sig paa sit eget, der hersker

*) At Engelskmanden i de senere Aar fristes og smittes af Ligegyldigheden for personlig Frihed andensteds, er desværre saa; men der er endnu Kræfter, som i mange Maader holder godt igjen mod Trældommen, som i Sagen om Skoletvang.

**) fordi man findes „farlig“.

en høj Grad af Frihed i alle Forhold, der blomstre alle fordelagtige Haandteringer, og, naar der er en Sjæl i Kroppen, da har den under saadanne legemlig frie Forhold den ønskeligste Lejlighed baade til at vinde Lys og Styrke og til at røre sig frit i alle Retninger.“

Endelig berørte han ogsaa her, hvad han i „Danskeren“ forresten skrev om; den Indbildning, at Tyskeren skulde være som Danmarks aandelige Fosterfader, som mange Danskere antager for en Troes-Artikel, det var Synd at kalde i Tvivl; „men kjende vi vor egen og Nordens gamle Historie, da véd vi ogsaa, at den Indbildning er grundfalsk. Da véd vi nemlig, at alt i Hedenold, medens et uigjennemtrængeligt Mørke rugede over det store Tyskland, da herskede der i det lille Danmark og i hele vort Norden en forholdsvis lys og ædel Anskuelse af Menneskelivet, højroset i Sang og frugtbar paa Stovværk og paa et priseligt Eftermæle, og da véd vi fremdeles, at det var vore Nærpaarørende, Anglerne fra Jylland og Slesvig, som baade gav England sit Navn og blev de store aandelige Mæglere mellem Syden og Norden, mellem Oldtiden og Nyaarstiden, mellem Kristendommen og det nordiske Hedenskab.“

Saa paapegede han, hvorledes Anglerne var de eneste Udflyttere fra Norden (Island regner han da med til Norden) som nogenlunde bevarede deres Modersmaal, og det var dem, som først vovede at gjøre deres Modersmaal til Skriftsprog, dem, som udbredte Kristendommen baade til Tyskland og Norden, dem, Danskerne i Knud den Stores Tid fik til sine aandelige Fosterfædre, og endelig dem, de maa takke for den gamle islandske Litteratur, dem, de skyldte al deres naturlige Udvikling til Valdemarernes Dage. „Og véd vi kun dette, da véd vi, at det kun var under Danmarks folkelige Slummer og Dvale, at Tyskeren blev vor strænge Tugtemester, der lod sig ligesaa godt betale for sin aandelige Umage med at sætte Hoved paa os, som Hansestæderne for at lære os ret Kjøbmands-Brug og Regning paa Lybsk, da vil vi nu ligesaa lidt være bange for aandelig at løsrive os fra Tyskland og knytte os til England, som vi er for at skjære op med Hamburgerne og selv fare paa London med vort Korn og Kjød og hvad vi ellers har at undvære,

og der tage de fremmede Vare, os lyster, fra første Haand til den billigste Pris.“

En livlig „Selskabs-Sang“ for „Dansk Forening“, om hvad man der vilde „tale“ og „synge om“ og „drikke paa“, skrev han ogsaa, og holdt sammesteds et vittigt Foredrag om Trykke-Friheden, hvorunder han — som før berørt — opfriskede Mindet om Jens Baggesen og hans „Kalundborgs Krønike“. Det Sidste, husker vi, gjorde han ydermere i „Danskeren“, idet han som et Tillæg til Foredraget skrev et nyt Stykke om den samme Friheds-Sag. Lidt forud havde han paa Rigsdagen stillet en skarp Forespørgsel til vedkommende Minister, der havde ladet en Skribent og en Bogtrykker sætte under Tiltale efter Trykkeforordningen af 1799. Ministeren mente, at man kunde være ganske rolig ved at betragte den sjeldne og milde Brug, der i hans Tid var gjort af Forordningen, hvorpaa da Grundtvig med Fynd erklærede sig imod, at man skulde være Taler og Skribent af Ministrenes Naade.

Hvad nu Krigen med Holsten-Gottorperne og Tyskland angaar, da gik, med Hensyn paa det nærmeste Maal, Grundtvigs som vel de fleste Danskeres Vilje dengang ud paa, at man skulde tage hele Sønderjylland tilbage fra Oprørernes Hænder. Men hvad saa de indre Forhold i Hertugdømmet angik, da var og er jo Sprog-Forholdene noget af det mest indviklede ved Sagen, „hvor Plattyskerne har lært sig til at høre Højtyisk i Kirken, hvor mange af de Danske baade i Kirke og Skole er optugtet til at foragte deres Modersmaal, hvor Angelboerne har glemt det ene uden at lære det andet, og hvor endelig Friserne holder fast ved deres gamle Tungemaal, uden at det er blevet enten Kirke- eller Skole-Sprog.“ De virkelige Folkesprog i Sønderjylland er nemlig „Dansk, Plattysk, Frisisk og i Angelen et halvdansk Kragemaal.“

Grundtvigs Mening om denne indviklede Sprogsag var nu, at, idet man „overlod Resten til Folkene selv og til Fremtiden og til Forsynet“, skulde man sørge for:

„at Præster og Skolelærere var hjemme i Folke-Sproget, hvor de ansattes, og blandt Danskere maa Skole-Sproget nødvendig være Dansk, men har Kirke-Sproget hidtil

været Højtysk, da maa Præsterne ogsaa kunne prædikere og være forpligtede til at gjøre det hveranden Søndag, saalænge der findes Tilhørere. Hos Plattyskerne maa ligeledes Skole-Sproget være Plattysk, og da Kirke-Sproget der længe har været Højtysk, saa maa det ogsaa vedblive hveranden Søndag, medens naturligvis ogsaa al Kirke-Tvang og Skole-Tvang ophæves, saa hvem der ikke er fornøjet med Sproget og Lærdommen i Kirke og Skole, frit kan søge sin Oplysning og Opbyggelse, hvor han venter at finde dem. Hos Friser og Angelboer maa det vel endelig overlades til Præsternes eget Skjøn, hvormegen Brug de med Nytte kan gjøre af Sproget, medens de naturligvis maa kunne og ville bruge Højtysken som det eneste, hvori de fra Barnsben har været tiltalt om gudelige og aandelige Ting.

„Tages dette iagt, da vil Misfornøjelsen være ubetydelig og snart hende men Fornøjelsen ved at høre store og underlige Ting paa sit Modersmaal daglig vokse og derved hele den store Opgave lettes betydelig.

„Ved den almindelige Lovgivning kan vel ikke anvendes uden Dansk og Plattysk, men ved Friserens Hjemthing maa dog hans eget Sprog herske, og ved et folkeligt Forligs-Væsen maa Rettergangen saavidt muligt forebygges. Alle Medlemmer af Retten og Sagførerne maa kunne tale og skrive baade Dansk og Plattysk og idetmindste en af begge Dele, og de maa tillige kunne Frisisk.“

Med Hensyn til Spørgsmaalet, hvor man skulde tage de Dommere, Sagførere og Præster fra, naar man skulde gaa denne vel meget naturlige, men ny og ubandede Vej, da mente Grundtvig, at man først maatte nøjes med dem, man kunde finde, men ligesom der ved særegne Planteskoler maatte sørges for folkelige Skolelærere, saa maatte der paa samme Maade sørges for folkelige Præster, Dommere og Sagførere. „En folkelig Højskole i Flensborg, som Hertugdømmets Navlekule, vilde godt kunne omfatte det Hele, og naar man ikke forlangte mer end det Nødvendigste, vilde man paa et Par Aar kunne have det.“ Højtysken, som ingensteds er Almuesprog, skulde „banlyses som en Snyltegjæst fra hele det offentlige Liv“, men, som vi saa, dog lyde i Kirken ved Siden, saalænge der var Folk, som vilde høre den der.

Medens nu Grundtvig i „Danskeren“ havde fulgt Krigens Gang, med Trøst, naar Hæren tabte, som i „Det danske Paaske-Offer“, med Jubel, naar den sejrede, og altid med ligesaa kraftig Opmuntring til frivillig Opoffelse som med stærk Indsigelse mod „al tvungen Udskrivning af Folk og Sølv og Penge“, saa frygtede han højlig Vaaben-Stilstanden, „thi dersom Danskerne kjendte dem selv ret, da vilde de vide, at Langedrag i Krig er deres visse Nederlag, medens Raskhed derimod fører intet Folk lettere til glimrende Sejre; thi, naar det skal være, kan vi godt skyde Livet op i os, vove Alt, taale og udrette utrolige Ting, men at gaa længe i daglig Frygt og Fare eller staa med bundne Hænder og se paa Valpladse og Lazaretter, eller trættes med Vagter og Spilfægteri, det gjør os saa dorske, saa lede og kjede ad alting, at vi bryder os ikke om, at al Verden forgik, naar vi bare maatte sove.“

Helligtrekongers Dag 1849 vilde han da, at der skulde stilles Opfordring til Krigsministeren, om han dog ikke vilde rykke ud med Rigets samlede Styrke, og holdt en djærv Indlednings-Tale derom; men man havde saa mange Betæneligheder paa Rigsdagen, at Sagen blev afvist. Og derom skrev han i „Danskeren“:

. . . „Naar jeg skal sige min Hjertens-Mening, da er det den, at hvad der Helligtrekongersdag blev afvist paa Rigsdagen, det var egentlig hverken mig eller noget enkelt i mit Forslag, men det var den Kjækhed i Raad og den Aabenhed i Færd, som Forslaget aandede, og som jeg ikke blot udtrykkelig vedkjender mig, men maa erklære for unndværlige til Danmarks Frelse, som jeg hverken har opgivet eller vil nøjes med Skinnet af, da jeg, Gud ske Lov, har det faste Haab, at Folket har Fædernelands-Kjærlighed og Kjækhed, og Riget har Værn og Lykke nok til at gjennemgaa den farlige Skjærsild, hvori de staa, men hvori Stilstand nødvendig maatte fortære dem. Uden Kjækhed i Raad hos de Styrende, saa stor en Kjækhed, at Verden vil kalde den Forvovenhed, maa nemlig selv den største Kjækhed til Daad hos de Lydende enten blive frugtesløs, eller dog aldeles utilstrækkelig til at løse den store Opgave, som er Rigets Redning, og uden Aabenhed i Færd, saa stor en Aabenhed, som man vil kalde Ubesindighed, kan den hellige Ild

paa Fædernelandets Alter, som ene kan drive det store Rednings-Værk, umulig holdes vedlige.“

„Dette var mit første Ord i Danmarks Velfærds-Sag, og det vil være mit sidste, og vilde de nærværende Ministre, ligesom de forrige, le derad, da maatte jeg sige, at under dem kunde Danmark ikke frelses.“

I nær Sammenhæng med denne Udtalelse stod ogsaa det vittige og velskrevne Stykke „Den danske Diplomati og Vaabenstilstandens Opsigelse“, hvori Grundtvig blandt Andet latterliggjorde Ministeriets „Opsigelse“ efterat Stilstanden aabenbar var brudt af Tyskerne og dets Hemmeligholdelse af danske Anliggender for det danske Folk selv, medens man fik dem at vide fra — „belgiske Blade!“

En Sag, som „Danskeren“ naturligvis tog sig meget af, var fremdeles „Staldbroderskabet i de tre nordiske Riger“, som han heller ikke i „Danskeren“ blot betragtede fra den udvendige Side, søm er Rigerne Forsvar mod udvendige Magter, men endnu mere fra den aandelige og videnskabelige, hvorom den Mand, der fra sit Hlidskjaly ikke blot havde bebudet, men ogsaa begyndt, saavidt han kunde, at aabenbare „en nordisk Videnskabelighed, ligesaa omfattende som den tyske, men saa forskjellig derfra, at de To kan aldrig forliges, men vinder paa begge Sider ved at kjæmpe med Skarpsindighed“, — hvorom han videre siger de mærkelige Ord:

„Sagen er kortelig og allerede nu klarlig den, at baade Tyskere og Nordboer udmærker sig derved fra de forrige Gjættene paa Livets Gaade, at de gaar ud fra Mennesket som hele Skabningens Hovedperson og vil deraf forklare alt det Øvrige, men de gaar hver sine Veje og kan aldrig mødes uden at strides paa Liv og Død, fordi de, ligesom Hedrik og Gjæst hin Blinde, har væddet om deres Hoved.“ Og Strids-Punktet sætter Grundtvig deri, „at Tyskeren søger Grunden til alle Ting i sin egen Fornuft, medens hos Nordboerne Erfarings-Visdommen i det Store vil samle sig som Vand i Mimers-Brønden“, og han fastholder sit Forslag til Oprettelsen af en stor nordisk Højskole for en altomfattende Videnskabelighed i Nordens Aand, som „Sjælen i den nordiske

Enighed og Værkstedet for den menneske-historiske Vid-skab som Nordens ejendommelige Stovværk.“

Det bedste Sæde for denne „nordiske Højskole“, anlagt, som vi véd, „efter samme store Maalestok som Højskolen i Oksford, vilde rimeligvis være Gøtheborg, nær ved Øen, hvor Nordens Konger forduun mødtes og raadslog om Nordens Tarv og fælles Bedste“, men det er dog kun under visse Forudsætninger, at Gr. kan finde Skolen ønskelig; „thi saalænge de Lærde i Norden betragter Nordens Aand med lukkede Øjne og Menneske-Livet gennem italienske eller tyske Briller, saalænge var Oprettelsen af en stor Højskole latterlig, da man kan have Ulykke nok af de smaa og betaler dem dyrt nok.“ Og Hovedforudsætningen er den, at Nordens Aand paany faar Magt med Nordens Folkestammer, saa de ikke blot gjør fælles Sag mod alle Fremmede, som vil beherske os, mén føle Trang til at forstaa Menneskelivet hos sig selv og i det Hele, og føle en mægtig Drift „til ejendommeligt Stovværk i denne Retning, der naturligvis kun kan øves med samlet Styrke og forenede Kræfter.“

Og stadig indskjærpede han den Forudsætning for Nordens lykkelige Fremtid, „at Nordboerne enten straks lære af deres engelske Frænde, eller, hvad der var det allerbedste, opdage hos sig selv, at Frihed i Bevægelsen er udvortes saavel som indvortes Vilkaaret for al Menneskets levende Virksomhed, saa Nordens Aand, som Lykke-Vanen Frey, løser alle Baand paa Menneske-Livet, paa dets Haand og Fod, saavelsom paa dets Tunge og Pen, og da vil man i Norden, „Kjæmpers Fødeland“, faa en Virksomhed at se, der fordunkler den engelske, den hidtil mageløse, fordi den hverken fortrinlig vil kaste sig paa det Haandgribelige eller lade sig i det Aandelige enten besnære af de snilde Hellener eller baste og binde af de glubske Romere, men omfatte alt Menneskeligt med al den Kjærlighed, det kan indskyde, og skride stadig fremad til Klarheds-Maalet, som Odins-Øjet fra Arildstid har skimtet i det Fjerne og lader sig derfor ikke indbilde kan naas i Haandevending.“

Videre kan vi ikke her gaa ind i denne Sag, men skal om det nordike Staldbroderskab kun bemærke,

at de djærve Frivillige, som faldt i Kampen i det første Aar, som Løvenskjold, Lejonhufvud, Sommelius og Lagerbjelke, dem satte han ikke blot kjendeligt Mærke ved i „Danskere“, men ved Lagerbjelkes Grav talte han ogsaa selv.

Efter den brudte Vaabenstilstand kom nu Krigen endelig igjen i Gang fra April 1849, da Grundtvig fik alt for kjendelig Ret i, at de langtrukne Fredsunderhandlinger med Stilstands-Bryderne duede til slet ingen Ting; men ikke bedre var han tilfreds med Krigsførelsen bagefter, da Ministeriet fremdeles aldrig lod den samlede Styrke rykke i Marken af Frygt for „Overmagten“.

Midt under Krigen blev i Forsommeren 1849 „Danmarks Riges Grundlov“ færdig. Da Vedtagelsen skulde gaa for sig, stemte Grundtvig ikke. „Jeg kunde ikke stemme imod en saadan Grundlov, thi det maatte blive i Lag med dem, hvis Anskuelser jeg allermindst kunde dele, dem, der vil have mindre borgerlig Frihed og mere borgerlig Ulighed, end Grundloven hjemler.“ Helst ønskede han nu i Begyndelsen, og udtalte det paa Rigsdagen, at man ikke vilde skrive nogen egentlig Grundlov, men kun enes om „visse Forudsætninger for Rigsdagens fri Medvirkning til alt, hvad der angik Folket og Riget“, og betegnede som saadanne Forudsætninger „Minister-Ansvarligheden i videste Forstand, den udtrykkelige Ophævelse saavel af Kongeloven som af Trykkeloven af 1790 og af alle Straffelovene for aandelig saakaldt Vildfarelse eller Forbrydelse og for Benyttelse af sine egne Hænder til Gavns-Gjærning, og Ophævelse af alle borgerlige Forrettigheder, de være saa knyttede til Adel, Rang og Titel eller til Eksaminer, eller til hvad andet man kan nævne, undtagen til udmærket Duelighed og udmærkede Fortjenester af det hele.“

Denne Anskuelse havde nu ikke Stemningen for sig, men hvad han især havde imod Grundloven, det var det andet Kammer, Landstinget, hvortil Folket kun skulde vælge en Del (og det idetmindste tildels kun gjennem Møllemand) og Regjeringen den anden Del, og hvortil kun de kunde vælges, som havde en vis Penge-Magt. „Dette Penge-Kammer, Skat-Kammer, Rente-Kam-

mer (Munterhed) eller hvad Navn man ellers vilde give dette Rigmands-Kammer“ var i Grundtvigs Øjne „ikke blot ufolkeligt, men fordærveligt; det vilde stemme imod enhver Lov til en Indkomst-Skat, som virkelig lod de Rige betale mest, stemme imod enhver Lov, som gik ud paa en folkelig Retspleje, en folkelig Tale- og Trykke-Frihed, som Noget, der var, om ikke rent fordærveligt, saa dog unødvendigt og udsatte os for saa mange Farer og Misbrug, at det burde forkastes.“

Her staar vi da lige ved Stemmerets-Sagen, som han vel „ikke regnede til de utabelige Menneske-Rettigheder“, men hvorom han i et, oftere af Bifalds-Raab afbrudt, langt Foredrag blandt meget Andet udtalte Følgende:

„Erfaringen, den strænge Læremester, der hverken lader sig bestikke med Gunst eller Gave og som ikke lader sig kyse eller fange af nogen Skoles Spidsfindighed, den strænge Erfaring siger os, at ligesaa lidt som 2 Skjæpper Hartkorn, ligesaa lidt er 2 Tønder Guld paa nogen Maade Sikkerhed for eller giver mindste rimelig Formodning om, at den, som har dem, er enten mere oplyst eller mindre uegennyttig end den, som ikke har dem.“ „Hør! Hør! Bravo! Bravo! meget godt!“ gjaldet det i Salen. Og hans afgjorte Mening var, „at vi kan uden megen Fare og at vi skal indrømme Valgretten uden videre til enhver fuldmyndig Mand, som ikke ved Lov og Dom er fratjent sine Borgerrettigheder, eller ialfald ikke denne Borgerret, og som, vel at mærke, ikke gjør Paastand paa nogen Forsørgelses-Ret. Jeg turde tilraade det, ingenlunde fordi jeg tror, at det vil løbe af uden mange Fejltagelser, mange Misbrug og vistnok ogsaa Misheld, men fordi jeg er aldeles overbevist om, at den største af alle Fejltagelser ved Lovgivningen, det er den at ville forebygge alle mulige Misbrug og alle mulige Misheld.“ („Hør!“)

Ved Valglovens Behandling*), som fulgte lige oven-

*) Med Hensyn paa Valgretten, som var givet i Valg-Loven af 7de Juli 1848 i Anledning af Sammenkaldelsen til den grundlovgivende Rigsdag, beklagede Grundtvig højlid i „Danskeren“, at man ved at indskrænke Valgretten til dem, som havde fyldt de tredive Aar, udelukkede saagodtsom hele Dane-Hæren, der naturligvis mest

paa Grundlovens, talte naturligvis Grundtvig ogsaa for de ægte Folkevalg, „de direkte Valg“, og da en af Modstanderne mod de ægte Folkevalg paaberaabte sig det norske Storthing til Støtte for Mellemmands-Valgene, da svarede Grundtvig:

.. „Jeg har ikke hørt Noget om (fra Modstandernes Side nemlig) hvad jeg heller ikke har nogen Kundskab om, hvad da egentlig det norske Storthing i den Menneskealder har udrettet, som var værd at fremstille som Eksempel, eller om vi virkelig skulde ønske, at det ene Møde saaledes bestandig lignede det andet, og at Thingenes Forhandlinger skulde være saa ulæselige, som jeg har fundet dem. Kun en Ting har jeg bemærket ved det norske Storthing, at det har stridt for, at hvad der engang er blevet Grundlov, skulde staa ret fast; men dette er kun noget godt, naar Grundloven virkelig fra Begyndelsen har været saaledes, at den fortjente at staa urokkelig, saa det kan paa ingen Maade i sig selv være noget fordelagtigt Bevis for den Maade, hvorpaa der vælges.“

Saa langt det er fra, at her kan gives nogen Udsigt over hele Grundtvigs Virksomhed paa Rigsdagen, skal dog endnu anføres hans Forhold til nogle Sager, der enten i sig selv er af særdeles Vigtighed eller „betegnende“ for Grundtvig, eller endelig som har været saa nylig paa Dags-Ordenen, at mange kunde ønske at vide, hvad Grundtvig sagde derom.

Hvad Religions-Friheden angik paa den grundlovgivende Rigsdag, da siger det sig selv, at han var dens varme Talsmand, saa her skal derom ikke siges stort andet, end at han ogsaa holdt skarpt Øje med den Tvang over Guds-Dyrkelsen, som man paa „Ordenens“ og „Moralens“ Vegne var ifærd med at give et Smuthul inde i Grundloven. I det Udkast, som var Rigsdagen forelagt, hed den 65de Paragraf: „Borgerne have Ret til at forene sig i Samfund for at dyrke Gud paa den

bestod af yngre Folk. — Da man saaledes alt havde en Valglov, saa blev igrunden enhver Indskrænkning i den Frihed, som deri var givet, en Berøvelse af hvad allerede var tilstaaet. Urimeligheden af, at de Valgte berøvede sine egne Vælgere noget af Valg-Retten, fremhævede ogsaa Grundtvig skarpt paa Rigsdagen.

Maade, dem bedst tykkes, dog at Intet foretages, som strider imod Sædeligheden og den offentlige Orden.“ Det Udvalg, som foreløbig behandlede Udkastet, havde her foreslaaet, at der skulde staa istedenfor „Intet foretages“: Intet læres eller foretages o. s. v. Her nedlagde Grundtvig den skarpeste Indsigelse mod Tillægget „læres“, da Staten kun skulde befatte sig med den virkelige udvortes Handling. Han mindte om, hvorledes endog „alt, hvad man kalder Associations-Frihed, Tale- og Skrive-Frihed vilde være i Grunden Intet, saasnaart man ikke erkjender, at der er en Grændse, en skarp Grændse, som maa trækkes mellem, hvad der siges og hvad der gøres, naar der spørges, om Staten skal gribe ind med vældig, med straffende, med berøvende Haand.“

Dengang Talen, tidlig, var om Kongens Troes-Bekjendelse, som i Udkastet sagdes skulde være „den evangelisk-lutherske“, da vilde naturligvis Grundtvig helst, at ingen Bestemmelse skulde findes derom, men naar man skulde have en saadan, maatte den kun lyde: „bekjender sig til „Folke-Kirken“, — og Folke-Kirkens Religion vilde nu Grundtvig, naar endelig derom skulde indsettes noget i Grundloven, heller ikke skulde hede evangelisk-luthersk, men „evangelisk-kristelig“. Her sejrede imidlertid Biskop Mynster, saa der kom til at staa „evangelisk-luthersk“, men, tillykke, slap man fri for, at Begrebet „evangelisk-luthersk“ blev knyttet til de symbolske Bøger, saa det nu kan gøres saa rummeligt, som Rigsdagen og Kongen vil. Forøvrigt vilde Grundtvig, at Paragrafen om Folke-Kirken skulde begynde: „Saa-længe som den overvejende Del af Folket bekjender sig til en hvilken som helst Tro, eller, om man vil, bekjender sig til den evangelisk-kristelige Tro efter den hellige Skrift,*) saalænge skal en dertil svarende

*) Da de allerfleste, som har nogen Tro, siger, at de stemmer overens med Skriften (hvormeget af Skriften de anerkjender for guddommeligt og kristeligt skulde være deres egen Sag) og vil hede evangelisk-kristelige, saa ser man, at Folke-Kirken hermed blev et „Etablissement, som rummede ikke blot Grundtvigs, Clausens, Mynsters og Søren Kierkegaards Discipler, men omtrent hele den Folke-mængde, som brød sig noget om Tro og Gudsdyrkelse.

Guds-Dyrkelse vedligeholdes paa offentlig Bekostning.“*) Opretholdelsen af en Folke-Kirke, hvortil omtrent hele Folket paa en eller anden Maade maatte bidrage, vilde han ikke skulde hensættes uden en saadan Betingelse som „saalænge“.

Grundlovens § 78 lød saaledes: Enhver i Lovgivningen til Adel, Titel og Rang knyttet Forret er afskaffet“. Et Undertal vilde ikke blot have denne Forret afskaffet, men ogsaa Tingene selv. Herved kom nogle, uden selv kanske at mærke det, til at forsvare en unødvendig Tvangslov, og Frihedsmændene Tscherning og Grundtvig talte naturligvis mod Afskaffelsen. Dog var det ingenlunde alene for Frihedens Skyld, Grundtvig talte derimod. Han sagde nemlig lige ovenpaa Tschernings Tale (i April 1849):

„Ogsaa jeg skal tilraade, ikke at gaa et Skridt videre i denne Sag end Udkastet, og jeg mener ikke blot, som den forrige ærede Taler, at naar al Forret er skilt fra Adel, Rang og Titler, man da kan rolig lade dem bestaa, nej jeg tror virkelig, man bør lade dem bestaa som noget, der, naar alle Forrettigheder er skilte derfra, slet ikke kan siges mere at høre til den borgerlige Retskreds, og alt hvad der kun beror paa Meningens skulde man dog aldrig søge at faa afskaffet ved Lov. Desuden er det paa ingen Maade en saa aldeles afgjort Sag, som ogsaa ved denne Lejlighed er udtalt, at det er noget Ondt, det er paa ingen Maade en afgjort Sag, at det ikke skulde være meget klogt, at lade saadant bestaa, ligesom man lettelig vil indse, at dersom det skulde være saaledes, at det skulde være en Hindring for den rette Lighed, dersom Folkets Lyksalighed skulde bestaa deri, at intet Menneske udmærkede sig iblandt dem, eller at der ikke lagdes Mærke dertil, eller at Udmærkelsen ikke fremdroges — dersom dette skulde være Tilfældet, da indses det let, at man ogsaa maatte inddrage Ridderordener, thi det er vist, at de hører til samme Klasse. Og er det end saa, at Titel-Væsenet er noget Latterligt, der, Gud ske Lov, ikke er af dansk, men af tysk Herkomst, dersom det dog virkelig er sandt, at der er en Forelskelse i det endnu, som gjør det til Klogskab ikke at røre altfor

*) Ved Sognebaands-Løsning skulde der sørges for, at Lige kunde søge Lige.

haardt derved — saa mener jeg, at de Folk ingenlunde er Daarer, som vedkjende sig, at dersom Regjeringen forstaar at betjene sig af det, og dersom den kun tager Hensyn til de Mennesker, der virkeligen udmærker sig, og søger at paatrykke dem et Præg, en Anerkjendelse af Fortjenesten, saa vilde det kun være en gavnlig Spore, saalænge Menneskene er, jeg vil ikke bruge det Udtryk besatte af Forfængelighed, thi dette vil ikke være Tilfældet hos nogen i høj Grad virkelig fortjent, men besjælede af Kappelyst, af Lyst til at se sin Daad, sine Fortjenester paaskjønnede og udmærkede, og dette maa være Tilfældet saa længe et Folk kan og vil være daadrigt. Derfor skal jeg, som sagt, af mange Grunde, og af flere Grunde, end det her kunde være passende at udvikle, tilraade, at hvad Udkastet indeholder og hvad jeg anser for det rigtige i denne Henseende, ogsaa bliver det Eneste, der antages“.

I et senere Foredrag omtalte han Adels-Ophævelsen som en af de revolutionære Griller fra forrige Aarhundrede og sagde videre: „Adelen, mener jeg, lader sig slet ikke ophæve, uden man vil give den naragtige Forordning, at de, som har et Adelsnavn, skulde aflægge det og tage et andet, eller ogsaa, at de ikke maa forsegle med deres Forfædres Signeter, at de maatte ikke beholde de saakaldte Vaabner og Mærker paa, at de var samme Slægter og Familier, og jeg skulde dog tro paa den ene Side, at det var en Rettighed, som ethvert Menneske havde til at beholde sine Fædres Navn og føre deres Bomærke, dersom han finder, at han dermed kan være tjent“. Saa omtalte han, hvor betydningsløst det var, naar enten Udmærkelserne var ufortjente eller Vedkommende var vanslægtet, men han sagde tillige, at dersom de virkelig har et Navn, der stammer fra ædel Daad og Bedrift, og dersom de selv stræber at være det værdige, saa mener jeg, at det vilde bevise en lav Tænkemaade at misunde end sige at ville berøve dem det, og det vilde være en daarlig Statsklogskab, dersom man vilde borttage den Kappelyst, som kan vækkes ved borgerlig Udmærkelse; det vilde være daarligt, thi hvem indbilder sig vel, at han ved Lov kunde udslette enten Forfængelighed eller nogen af de slette Lyster og Attraar, som kan bo i et Menneskes Bryst, og jeg tør nok spørge, om det er statsklogt at ville

gjøre det umuligt, at disse Attraar, mer eller mindre besmittede, kunde tage en for det borgerlige Selskab gavnlige Retning“. Man havde talt om, at de Adelige vilde staa øverst paa Kirkegulvet ved Konfirmationen, og dertil sagde Grundtvig: . . . „vi behøver ikke at gaa mange Skridt i Hovedstaden for at lære, at der hersker ligesaamegen Misundelse mellem Skrædere, Skomagere og Handskemagere, som der kan findes hos nogen af dem med Rang og Titel“.

Ved Grundlovsudkastets endelige Behandling havde han igjen Ordet ved denne Paragraf og sagde blandt Andet, efter at have erklæret Alt, som gik ud over Ophevelsen af Forrettighederne, for at være af det Onde og høre til det attende Aarhundredes Bundfald: „Allerede vore Fædre sang: Af Adel kan en Bonde være, men det blev han jo aldrig, naar vi afskaffede Adel. (Jo! jo! netop!), nej! vil vi virkelig alle være Adelsmænd, og gid vi vilde være det, da maa vi ikke begynde med at brændemærke den, thi den sande Adel er ædelmodig og blomstrer kun i Alt, hvad der er ædelt og Ære værd“. . . . „Vil vi maaske forbyde Sønner eller Sønesønner af berømte Mænd, at sætte en Ære i at bevare et Navn fra Slægt til Slægt, et Navn, som de ikke kunne beskjemme, uden at beskjemme sig selv og hele deres Slægt. Jeg véd det meget godt, at naar man vil anatomere, det er paa Dansk opskjære Æresfølelsen, finder man megen Daarlighed deri, ligesom i alle vore Følelser, men derfor er den dog ligefuldt en af vore højere menneskelige Følelser, og som vi ingenlunde bliver Mennesker men Dyr ved at fornægte, og Verdens-Historien udraaber et stærkt Ve over ethvert Borgersamfund, hvor Æres-Følelsen uddør, saa kun Magt og Penge bliver Storheden. Jeg kjender ingen Daarskab, der er at ligne med den, naar man mener, at man i Freds- og Medgangsdage kan haane Æresfølelsen og dog tænke, at i Krig og Modgang, naar Fæderlandet kræver de største Opoffrelser, Opoffrelse af Alt, undtagen Æren, at Æresfølelsen da skal kunne plejes lige stærkt og gjøre sine Størværker“.

Som bekjendt blev Tvangs-Tillæget om Afskaffelsen forkastet, saa her befandt Grundtvig sig da i Overtallet. — Ytringer, der sigtede paa det Moralske, vogted Grundtvig sig for at bringe i den senere Tid af sin Rigsdags-

Virksomhed, som vi høre ham selv udtale paa Rigsdagen i 1866, „da Moraliseringen nytter ikke“.

Sit Ændrings-Forslag om Indfødsretten i Danmark saalydende: „Ingen Tysker eller anden Udlænding kan faa dansk Indfødsret uden ved Lov, men Svenskere og Nordmænd skulle, ligesom Islændere og Færingere, agtes for Indfødte, naar de har fast Ophold i Riget“, tog han selv tilbage, da han mærkede, det vilde falde. Han tog det tilbage af den Grund, at baade Venner og Fjender kunde misforstaa Forkastelsen, som om det var „Bevis paa Mangel af nordisk Følelse og Skjønnsomhed (hos Rigsdagen), hvad dog ikke vil være Andet end Bevis paa min Ubhændighed, eller dog kun vedkommer min særegne Tankegang og Stilling i Huset“.

Flere vilde optage det under Grundtvigs Foredrag, men Forsamlingen kom dog til at hvile i, at „ingen Udlænding kan herefter erholde Indfødsret uden ved Lov“.

Et andet Forslag af ham selv, som han med særdeles Kraft understøttede: „Der skal i hele Riget være en saa udstrakt Tale- og Skrivefrihed, især om alle aandelige og alle offentlige Ting, som det almindelige Vel kan tilstede, og Trykkefriheds-Sagen skal ordnes ved en dertil svarende Lov“, var kort i Forvejen forkastet af 93 Stemmer mod 16. Fr. Barfods blev antaget, der lød saaledes: „Enhver er berettiget til ved Trykken at offentliggjøre sine Tanker, dog under Ansvar for Domstolene. Censur og andre foreliggende Forholdsregler kunne ingensinde paany indføres“.

Hvad der i Grundlovs-Udkastet sigtede til at indskrænke hvad han kaldte „den vilkaarlige, derfor altid rædsomme og tidt grusomme Politi-Magt“, hilsede Grundtvig naturligvis med Glæde. Jeg skal hidsætte hans andet Foredrag ved Grundlovs-Udkastets endelige Behandling, da der var bleven foreslaaet en Tillægs-Paragraf, der begyndte med Ordene: „Boligen er ukrænkelig“, og navnlig Justitsministeren og gamle Ørsted havde betegnet de Ord omtrent som en ufrugtbar Floskel. Da rejste Grundtvig sig og talte, til Personernes og Boligens muligste Fredlysning mod Politi-Magten, følgende Ord:

„Naar der fra flere Sider og fra den højtagnede Justitsministers Side nylig er anmærket, at man burde og til dels jo selv vedkjender sig at burde vogte sig i en Grund-

lov for alle de højtklingende Ord, som dog ikke er istand til enten virkelig at sættes i Kraft eller dog bære gode Frugter, mener jeg i alt Fald, at man aldeles urigtig anvender dette netop paa den Hoved-Sætning, at den Enkeltes Sikkerhed for Tab af sin udvortes Frihed skulde være saa stor som mulig, eller naar det udsiges som her, i den af Udvalget foreslaaede ny Paragraf, at Boligen skal være ukrænkelig, thi vel mener jeg, det vilde være ligesaagodt, om ikke bedre, hvis der i det Sted var sagt: Hus-Freden skal være hellig, men i begge Tilfælde anser jeg det for sømmeligt i enhver Grundlov og visselig for frugtbart, hvor det ellers falder i god Jord, at det gjøres til en almindelig erkjendt Sætning, at Borgerne skulle være saa fri, Fængslingerne saa faa og saa korte som muligt, og at Boligen skal være saa hellig ved Dag og Nat, at den ikke af den offentlige Magt uden den højeste Nødvendighed maa brydes. Jeg er vis paa, og der er vel heller Ingen, som tvivler derpaa, at hverken den engelske Habeas corpus-Akt, som visselig heller ikke er fri for Ord, som ikke lader sig sætte i Kraft, eller for Bestemmelser, som egentlig ikke sikkrer Friheden, — at hverken denne (Akten), som dog erklærer Engelskmandens Person for hellig, eller det almindelig bekjendte engelske Ord: Mit Hus er min Borg har været ufrugtbare i Tidernes Løb. Jeg skulde mene, der var store Ting vundet for den borgerlige Frihed, naar kun Folket kom dertil, at det selv indsaa, ikke blot hvilken Nedværdigelse det er for Mennesket at være underkastet vilkaarlig Berøvelse af sin Frihed, men og, at det er den eneste Betingelse, hvorunder Fængsels-Straf virkelig kan være gavnlig, at Folket i det Hele frygter for Fængsel, at det ikke er vant til at anse det for noget Lidet, saaledes som man maa sige, at især den saakaldte ringere Klasse paa Fastlandet har været vant til at anse det — jeg siger, der vilde være stort vundet derved, at Folket kom til at gjøre det Krav til sin Lovgivning, at saavidt som det er muligt, saavidt det kan bestaa med den virkelige offentlige Sikkerhed, som er Folkets egen Sikkerhed, skal der ikke gjøres Brud paa den personlige Frihed ved Fængslinger*)

*) Altsaa ikke for at holde Folket „moraliskt“ ved Hjælp af Konstabler og deslige.

— eller Brud paa Hus-Freden, og jeg skal til denne almindelige Bemærkning kun føje den, at mig synes, der i den foregaaende Paragraf burde været stillet et Par Ord mod den natlige Hus-Undersøgelse, som heller ikke hos os er ukjendt og som dog mindst af Alt skulde foretages uden den allerhøjeste Nødvendighed“. (Aftenmødet 13de April 1849).

Angaaende Fattigvæsenet havde Grundtvig allerede i første Udgave af Krønikerimene og ellers ved forskellige Lejligheder udtalt sig mod den almindelige Forsørgelses-Ret. „Munkene i Middelalderen“ — skrev han bag i Krønikerimene — var „kun privilegerede Tiggere, men vore Almisse-Lemmer er Panthavere i alt vort rørlige og urørlige Gods.“ Og tidlig var hans Opmærksomhed rettet paa det engelske Fattigvæsen, som en slugende Afgrund. Ogsaa nu paa Rigsdagen pegede han paa England som et afskrækkende Eksempel, naar en Styrelse forpligter sig til at skaffe alle Mennesker og Munde i Landet Føden. „Vi har — sagde han blandt Andet nu paa Rigsdagen — set af de Oplysninger, som ved parlamentariske Undersøgelser er komne for Lyset, hvorledes Fattigskatten (i England) ved dette Aarhundredes Begyndelse kun var 1 Million L. Sterl., men den voksede i mindre end en Menneske-Alder op til 11 Millioner L. Sterl.; da endelig fandt man det umuligt at blive ved, end sige at gaa videre; da var det, at England blev besaaet med Fattighuse og den offentlige Understøttelse saavidt mulig blev bunden til dem, da var det, at de værdigste Fattige kom til at mangle Understøttelse, fordi Forældre ikke vilde skille sig fra deres Børn, Ægtefæller ikke skille sig fra hinanden, de frifødte, frisindede Mænd ikke gaa ind i et Arbejdshus, der var et Tvangshus og et Tugthus. Alt hvad man opnaaede ved saavidt muligt at indskrænke Fattigforsørgelsen til disse Huse var, at man fik Fattig-Skatten tvunget ned til 8 Mill. L. Sterling.“ Saa paatog man sig at forsørge hele Irland o. s. v., hvad han da anførte for at vise, at man ved at indføre i den danske Grundlov en Paragraf om almindelig Forsørgelses-Ret „forpligter Regjeringen til en endnu klarere Umulighed, end det er for den engelske Regjering at føde hele det irske Folk; thi man forpligter den

danske Regjering til at føde hele det danske Folk, uden at have et England at beskatte. — Derfor skal jeg stemme for, at der af intet Saadant findes Spor i den danske Grundlov, og jeg skal derimod foreslaa, at hvis der skal sættes noget istedenfor dette, at dette da maa blive en Bestemmelse om, at der skal gjøres alt muligt for, at de Gamle, de Syge og de forladte Børn kan finde offentlige Tilflugtssteder.“ Med Hensyn hertil og med Hensyn til Skoletvungen, han øjnede i den følgende Paragraf om, at fattige Børn skal have Undervisning i Almue-Skolen, formede han sit Forslag paa følgende Maade:

„Der skal, saa vidt mulig, sørges for, at fattige Gamle, Syge og forladte Børn kunne finde offentlige Tilflugts-Steder, og at selv de Fattigste kunne have Adgang til folkelig Oplysning og Dannelse.“

Man ser heraf, hvad nu er selvfølgeligt, at Grundtvig i Modsætning vel til de Fleste af alle Farver den Gang idetmindste ogsaa agtede Fattigfolks Frisind og deres Frihed med Hensyn til Børnene, paa samme Tid som han bekvæmpede Prøven paa at lade en Lands-Styrelse spille Forsyn for Alle. (S. 2607—8, i Forhandl. paa den grundlov. Rigsdag.)

Forresten viser Rigsdags-Tidenden, hvorledes han havde Kjendskab til Forhold i England og i Irland ogsaa meget i det Smaa. Fabrik-Væsenet var han ikke glad i, men betragtede dog ikke Tilstanden i Irland som fremkaldt af Fabrikkerne, men af „Udstykning af Jord, da man fik hele Familier af Almisse-Lemmer paa et Stykke Land, der avler saa mange Kartofler (Poteter) som kunde føde to Mennesker og en Gris.“ (Rdt. S. 2609).

Og saa maa nødvendig medtages hans Udtalelser mod Tvungen til at søge Almue-Skolen: „Jeg nævnte allerede, da jeg talte om den forrige Paragraf (Fattigforsørgelsen), at ogsaa mod denne Paragraf vilde jeg stemme, og foreslaa, at man enten for sig selv eller i Sammenhæng med hin indsatte en Bestemmelse om, saa vidt muligt, ogsaa at aabne selv de Fattigste Adgang til folkelig Oplysning og Dannelse. Jeg vedkjender mig forresten i alle Maader, hvad den første kjøbenhavnske Rigsdagsmand (Magister Mart. Hammerich) nylig nævnede som en gruelig Sky for alt, hvad der kan

kaldes Skole-Tvang, ja, jeg vedkjender mig det; jeg vedkjender mig, at jeg ingenlunde anser det danske Folk enten for Dyr eller for Vilde, saa længe de ikke har lært Latin eller dog er blevne afrettede af En, som nedstammer i første, andet eller tredje Led fra en latinsk Skolemester. Jeg véd meget godt, at der endnu er Mange, som tror, at Staten er berettiget til at tvinge og afrette alle Børn, under Forudsætning af, at de ellers vilde blive som Vilde, som Fæ, som Dyr, vilde eller tamme, og jeg vedkjender mig den Overbevisning, at det danske Folk af Naturen er saa menneskeligt som noget Folk har været, og man maa dog indse, at der aldrig vilde blevet et menneskeligt Liv paa Jorden, hvis der ikke havde været Folk, der, førend de blev afrettede i Skolerne, havde følt og tænkt menneskeligt og ej været som Dyr eller Vilde. Jeg vedkjender mig denne Overbevisning, og jeg tror, at naar vi kan gjøre noget for at udbrede folkelig Oplysning og Dannelse, da behøves der ikke saadanne Afretnings-Anstalter, som Almue-Skolen har været, og hvorved sjelden vandtes noget af den Dannelse og Oplysning, som er værd at nævne.“

Ved Talen om Grundtvig paa Rigsdagen, skal vi heller ikke glemme den mærkelige Yttring, at „hvad der er Ret i Landet, skal afgjøres efter Folkets Retsbevidsthed, ikke efter nogen Theologi eller Filosofi, og deraf ser da ogsaa Læseren, at Grundtvig maatte være en varm Ven af „Jury-Indretningen“ eller „Nævninge-Retten“, som man kaldte den, hvad vi alt før har bemærket.

I sin høje Alder (1860 ell. 62) omtalte han Folke-Højskolen og Nævninge-Retten som to væsentlige Løfte-Stænger for Folket.

Benævnelsen „Nævninge-Ret“ er forøvrigt ikke Grundtvigs. Han fandt tværtimod paa den grundlovgivende Rigsdag, at Ordet var i sig selv utydeligt, saa man burde i alle Fald sætte „Jury“, som Navnet paa en kjendt Gjenstand, i Parenthes ved Siden.

Et lidet, men meget betegnende Optrin paa Rigsdagen Vinteren 1849 maa heller ikke fattes.

Det var den 9de Januar, at Frederik Barfod lydelig forlangte Forklaring paa det pluddervælske Udtryk „motiveret Dagsorden“, da „Folket kjender ikke et saadant Ord“.

Grundtvig: Det er sandt!

Krieger (latinsk Jurist): Saa kunne de, der ikke kjende det, lade være at stemme! (!!!)

Barfod: Det er et ukjendt Begreb.

Krieger: Til Orden!

Grundtvig (til Krieger): Til Orden, ja*!

Derpaa forlangtes og fremmedes Afstemning over den Sag, som forelaa.

Og siden vi er inde paa betegnende Smaating, skal ogsaa medtages et Par Linier af Rigsdags-Tidenden fra November 1848. I et Tilsvaer til Fr. Barfod fandt Ploug det meget vanskeligt „udenfor Salen (Rigsdags-Salen) at paaavise Folket, det officielle Folk“. Da raaber Grundtvig: Vore Vælgere! (Formanden ringer.)

Ophævelsen af den gamle Kongelov, udgivet af Frederik den fjerde, havde naturligvis Grundtvig paa sin Side; men meget beklagede han, at man ikke lod dens Bestemmelser om Tronfølgen gaa samme Vej som Resten.

Der forhandlede virkelig paa den danske Rigsdag om Myndighed for Ministeriet til, mod hans Vilje, at forflytte en Embedsmand fra ét Embede til et andet! Ogsaa derimod talte da Grundtvig, og fandt det lidet lysteligt, om Ministeriet virkelig skulde faa Lov til uden videre at „gjøre en Professor i Kjøbenhavn til Rektor i

*) Kriegers Navn har dog, til Glæde for Frihedsvener, endnu i 1880 her i Norge været nævnt i en Sag af indgribende Vigtighed for Smaafolks Frihed i det daglige Liv. Fra det Hold, der har været mest virksomt for at faa indført i det norske Storting de mange Haandværksmestres ublu og tyranniske Forslag til at trælbinde Lærlingen til en Mester og indtvinge ham paa „en teknisk Skole“ og indføre tvungne Prøver paany, klagedes nemlig over Minister Krieger som en Hovedmand i sin Tid til at forpurre danske Haandværksmestres Angreb paa Nærings-Friheden. Vi vil haabe, at baade det norske Storting og den danske Rigsdag, der vist faar et lignende Forslag, eier saa mange virkelige Frihedsmænd, at de nedmaner Tvangs-Uvættens paany og rammer ham en dygtig Pæl igjennem Livet. Hvorvidt imidlertid Krieger helt ud var Frihedsmand i Haandværker-Sagen, véd jeg ikke.

Aalborg eller gjøre ham selv til — Præst paa Anholt. Urimeligheden gik nu ikke igjennem.

Om Grundloven i det Hele med særligt Hensyn paa det ufolkelige Landsting maatte Grundtvig skrive i „Danskeren“. „Danskerne er, som man nok véd, et meget godtroende, fredeligt og mageligt Folk, og Grundloven, mest efter franske og tyske Mønstre, er beregnet paa et mistænkeligt, stridbart og stundesløst Folk“, . . . og atter: „tænker man sig et Folkething og et Landsting, som de, efter Grundloven, rimeligvis maa blive, da maa man vente saa mistænkeligt et Folkething og saa haardnakket et Landsting, som de i Danmark lader sig fremkonstle.“ Men, skjøndt han maatte laste det kunstig udviklede Maskineri, saa fandt han dog, at den glædelige Maade, hvorpaa man fik Grundloven, spaar, „at skulde man siden finde grove Fejl, da vil de, med Guds Hjælp, paa ligesaa ordentlig og fredelig Maade blive rettede“. Men vigtige Friheder var jo dog ogsaa gjennem „Grundloven tilsagt det danske Folk, og hvor mangan Gang siden maatte ikke Folket, og da Grundtvig med, raabe højt „Grundloven leve!“ naar der igjen gjordes Forsøg paa at indskrænke eller berøve Folket hvad Friheder, der nu var det hjemlet som lovlig Eje. Men stærkt betonedede Grundtvig, at de maatte nødvendig føle sig skuffede selv ved den bedste Grundlov og den bedste Rigsdag, som betragted dem „som Øjemed istedenfor som Midler til at skaffe et fribaarent Folk al den Offenlighed, Frihed og Ligelighed, som er Vilkaarene for et daadfuldt og lykkeligt Levnetsløb.“

Grundtvigs Indflydelse i det hele var og er ikke af øjeblikkelig Art. Det er hundrede, kanske tusinde Gange sagt, at Grundtvig var „forud for sin Tid“, og Indflydelsen af hans Kamp for Friheden i alle Forhold er den Dag i Dag*) langt større og kjendeligere end den var, da han personlig stod i Rigs-Salen, større og kjendeligere baade i det danske Folkething og derudenfor. Men det mangt et „Hør!“ og „Bravo!“, som lød til hans Taler, viste dog, at hans Ord heller ikke paa den

*) Skrevet antagelig 1874.

grundlovgivende Rigsdag gik Ørene spørløst forbi, trods den rake Modsætning, hvori han maatte staa til alle dem, der efter sin Børnelærdom ansaa enten en stillestaaende Statskirke-Lærdom eller paa den anden Side en mekanisk Synodal-Forfatning, „et tvungent Skole-Væsen, Laugs-Væsen og Fattig-Væsen, en meget for talrig og begunstiget Embedsstand, en i Længden utaalelig Krigsstand og i det hele et tomt og dødt Stats-Begreb, der næsten har opslugt det levende Folke-Begreb“, og endelig en Politi-Magt, („den vilkaarlige, derfor altid rædsomme og tidt grusomme Politi-Magt“), hvis Myndighed gik vidt udover at værne „alene om Folkets egen offentlige Sikkerhed“ — ansaa alt dette eller dog en stor Del deraf for Nødvendigheder i et ordentlig indrettet borgerligt Selskab. En Ubetydelighed er det da, at kun to af hans mangfoldige Ændrings-Forslag til Udkastet fik Stemmeferien for sig, thi det viste sædvanlig kun, at de i alskens Tvang Opdragne endnu ikke havde Mod til heltud at følge den Mand, der lofted saa højt den personlige, dagligdagse, virkelige Friheds dansk-nordiske Banner. Desuden var hans Ændrings-Forslag ikke altid formede i den gjængse Stil. Af de to, som fik Stemme-Flerhed, gjaldt det første det lille Ord „emaneret“ (om en Lov), som han foreslog ombyttet med „udstedt“, dels fordi „emaneret“ er Latin og „udstedt“ er Dansk, dels fordi „emanere“, som i Latinen betyder udstømme, kun vilde passe paa den Tid, da Forordninger idelig strømmede ud fra Kanselliet, og dels endelig — sagde han lidt skjelmisk — for at ogsaa Grundtvig en Gang kunde faa et af sine Ændrings-Forslag til at gaa igjennem paa Rigsdagen. Forslaget blev ogsaa vedtaget mod en eneste Stemme. Det andet var den højst vigtige første Afdeling i Grundlovens § 79:

„Offentlighed og Mundtlighed skal, saasomt og saavidt, som muligt, indføres ved hele Retsplejen.“

Det Forslag gik igjennem med 91 Stemmer mod 19, skjøndt det ikke engang var anbefalet af det forberedende Udvalg. Forøvrigt indses let, at en Mands Indflydelse, selv i et nærværende Øjeblik, ikke behøver at være ringe i en Forsamling, om ikke netop hans Forslags-Ændringer antages, og at saaledes Grundtvig havde en

særdeles Indflydelse, navnlig paa Troesfriheds-Sagen i Danmark, synes endog almindelig antaget.

Der udkom snart efter Slutningen af den grundlovgivende Rigsdag en liden Bog, som heder: „Den danske Rigsdags Historie af L. K. D.“ Idet Forfatteren deler Rigsdagsmændene i 8 Grupper, siger han:

„Præsten Grundtvig og Oberst Tscherning danne den første Gruppe. Disse sødskendlige Grundforskjelligheder — snart Fiender, snart Venner — lignede ogsaa deri hinanden, at de, for at vi skulle benytte en anden Mands Ord, „stode i Grunden over Partiernes“. Nærmest tilhørte de vistnok begge det yderste Venstre, men Genialiteten kan slet ikke underordne sig, den kan kun underordne Andre sig.“

Men Forskjellen mellem Grundtvig og de saakaldte Liberale var den, at de sværmed mest for Magt-Forholdet mellem Kongen og Flertallet paa Rigsdagen, medens Grundtvigs Løsen nu var „fælles Bedste“ i Folket, som kun kan finde Sted, naar ikke den Ene faar Lov til at undertrykke den Anden, men Alle og Enhver nyder den størst mulige personlige Frihed i sin Kreds og Virke-Kreds. Regjerings-Formen var for dem Øjemedet, for Grundtvig var den kun Middel, derfor kunde han, uden nogen Omvæltning i sin Tankegang, give slip paa Enevolds-Magten med blot raadgivende Forsamlinger og snart foretrække den indskrænkede Anvendelse af Konge-Magten, naar han saa, at det ikke vilde gaa med Enevolds-Magten og de blot raadgivende Folkeraad, og derfor kunde de „liberale“ Førmænd let finde, at der blev formegen Frihed i Menneskets og Borgerens og især Arbejderens daglige Liv og daglige Forhold, og derfor kunde det ske, som Grundtvig udtrykte sig, at „de, der havde raabt stærkest paa Konstitution, fandt, naar de fik Magten, at de selv var en Konstitution“.

For „fælles Bedste“ og dermed for Fredens og Frihedens, den virkelige Friheds Skyld var det, han maatte blive Hævder af den almindelige Stemmeret og ligefremt Valg og blive den erklærede Fiende af et „Penge-Stønge-Thing“*) til Kiv og Splid, til Ulempe, Lange-drag og Forhindring.

*) Et norsk Navn paa det danske Landsting.

Forholdet i det Hele mellem By og Land skjænkede Grundtvig en ikke liden Opmærksomhed. Dengang man paa den grundlovgivende Rigsdag indrettede „Folkethinget og Landstinget“, da foreslog han, at man istedenfor de to Dele skulde heller oprette et By-Thing og et Lands-Thing, indtil disse to Afdelinger under voksende Oplysning naturlig smeltede sammen i Følelsen af „fælles Bedste“. Ordet „Landsting fik da sin rimelige Betydning som Land-Almuens Thing, og til Bythinget skulde Folk da vælges af Kjøbstadborgerne tilligemed Herremændene, Embedsmændene og hele den studerte Del af Folket i samme Valgkreds. Disse skulde da raade for det andet Kammer, mens Bønderne raadte for det største Kammer eller Thing. Naar nu en Sag var drøftet ogsaa i Bythinget, skulde den, drøftet af den offentlige Mening og af Statsraadet, forelægges den samlede Rigsdag. Dette foreslog han, for at Byadelen eller de saakaldte „Oplyste“ ikke skulde med Grund have noget at klage, „men ellers — skrev han bag efter — tror jeg, det var klogest af de saakaldte oplyste og dannede Stænder at overlade Bondestanden den Eneraadighed, der følger af den almindelige Valgret til et udelst Folkeraad“. — Om selve Forslaget skrev han i „Danskeren“ Nr. 50, 1849:

„Det var imidlertid saa langt fra, at enten de saakaldte „Borgervenner“ eller de, der pukkede paa Kløgtigheden (Pluddervælsk: Intelligensen) kunde finde sig i en saadan velgrundet, ligelig og fredelig Deling, at de enten blot rympede Næse ad de simple Tanker og Navne, eller kaldte mit Forslag en farlig Sag, der kunde ødelægge Land og Rige, ventelig fordi de mente, at herved hverken var sørget for „Kapitalens“ eller „Intelligensens“ behørige Indflydelse, medens jeg mener, at baade „Rigdom“ og „Kløgtighed“, naar de er ægte, nok gjør sig selv gjældende, og er de uægte, bør ligesaa lidt hjælpes til Indflydelse, som man maa sætte falsk Mynt i Omløb“.

Bonden betragtede Grundtvig „ikke som Folkelivets Top, men som dets Grundvold, ikke som dets Skal, men som Kjernen, hvorom Folkelivet skal nydanne sig*.“

*) Sit Haab om „den danske Bonde“ beskrev han blandt Andet i Stykket „Herremænd og Bønder i Danmark“ („Danskeren“ Nr. 34, 2den Aargang), og det med et saa

Men det var ikke blot for den folkelige Dannelse og Oplysnings Skyld, at han ønskede Bondens lykkelige Opkomst fra sin fornedrede og skammelig fortrykte og forsømte Stilling, dens lykkelige Opkomst i ægte folkelig Oplysning og Dannelse og i alle sine Rettigheder, hvortil hører „ikke blot Indføds-Ret i, men Odels-Ret til Danmark“. Det var ogsaa i andre Henseender „ønskeligt, om Navnet Herremand kunde i Nyaars-Tiden gaa i sin Moder igjen og afløses af det gamle Bonde, i hele vort Norden Navnet paa den fribaarne Landmand, som havde Hus og Gaard, og var, saavidt det lader sig gjøre,

skarpt Hensyn paa Fortidens og Øjeblikkets Mislighed, at Ingen skal sige med Sandhed, at han „saa Bonde-Sagen“ i „Idealets Glands“. Jeg skal anføre følgende Udtalelse:

„Tænker man sig ved „Bonden“ hele vor dybt fornedrede og skammelig fortrykte og forsømte Land-Almue, og tænker sig den, i hele sin medfødte Grovhed og Vankundighed, besat af den Indbildning, at den som den talrigste og mest haandfaste Del af Folket havde Ret til at dele Landet imellem sig eller slaas om det, som de var Venner til, og Kald til efter deres egne Indfald eller deres Yndlingers Tilskyndelse at beherske hele Riget, se, da maa man vistnok finde, det var ikke blot smagløst, men den rene Ødelæggelse. At nu de saakaldte „Bondevener“ meget for tidt og deres Fiender altid toge Sagen saaledes, det er vistnok meget beklageligt og meget farligt, men da vi lykkeligvis har en Land-Almue af samme Art som vi Danskere er Alle, hos hvem vi derfor tør forudsætte de samme Grund-Følelser for gamle Danmark, for Ret og Billighed og godt Forligelsemaal, og forudsætte samme Grad af sund Menneskeforstand og Dannelighed, som vi finder hos os selv, saa er Sagen dog langt fra at være fortvivlet, naar den sees i sit rette Lys, som er det, at ikke blot har vor Land-Almue billigt Krav paa en langt friere og behageligere Stilling, end der længe blev den til Del, men hele Folket og Riget trænger nu højt til denne Land-Almuens Opkomst, der, naar den baade indvortes og udvortes kan lykkes, vil berige det danske Folkeliv, som en uvurderlig stor Skat, der længe laa i Jorden, som det syntes, til ingen folkelig Nytte, men gjemdes dog der til Nødens Tid, da Danmark uden den maatte forgaa.“

sin egen Herre“. Efter at have skrevet om, at Herremændene i Middelalderen havde gjort sine Fingre for brede paa det øvrige Folks Bekostning, fortsætter han som følger i „Danskeren“s Nr. 46 (1849):

... „Det er nemlig ikke blot ubilligt, men uretfærdigt, at Jorden, som vi alle skal leve af, falder i nogle Rigmænds eller Herremænds Hænder, saa hele det øvrige Folk maa leve af Haanden i Munden, men det er tillige nuomstunder, som man ser i andre Lande, rent ødelæggende, dels fordi baade Høje og Lave blive daglig mere egenyttige og haardhjærtede, saa de søber kun daarlig Kaal med hverandre, og dels fordi der i Tidens Løb, især i de større Stæder og ved alle store Anstalter, fødes en stor Vrimmel, som man paa Pluddervælsk kalder „Proletarier“, som sædvanlig hverken har Ejendom, visse Værelser, Hjerter eller Ære i Livet, og kan kun holdes i Aave ved Frygt for, hvad der bider i Skind, saa nu er det aldeles nødvendigt, at de faste Ejendomme i et Land baade er fordelte mellem saa mange og saa haandfaste Selvejere, at de i paa-kommende Tilfælde kan forsvare Ejendoms-Retten, og at deres Stilling i det Hele er saa god, at de vil vove Alt til dens Forsvar“.

Hvad angaar Grundtvigs Mening om Selvejendom, skal jeg indskrænke mig til at bemærke, at han vistnok vilde, at den Sag skulde fremmes med Læmpe, men at han ogsaa med Styrke fremhævede, at, „hvad Juristerne kalde fuld Ejendoms-Ret, som man kan have over sine Penge, sine Klæder og sit Boskab, det har Ingen selv over sit Hus og Ingen uden hele Folket over Jorden, som skal bære og føde dem, men skjøndt den hidtil gjældende „Danske Lov“ ingenlunde er givet med denne klare Indsigt, saa er den dog givet med en dunkel Følelse af denne urokelige Grundsætning, saa Herremændenes Ejendoms-Ret til Landets Sædejord er paa flere Maader indskrænket, som en Nytte og Brug, der ikke maa forhindre, at Fattigfolk jo ogsaa kan leve.“

For nu at have en talrig og stærk Gaardbruger-Mængde, maatte man ikke blot paa læmpelig Maade fremme Fæstets Overgang til Selvejendom, men ogsaa hindre enten for stor Sammenlægning eller for stor Udstykning af Jordegods, skjøndt Frihed i dette Stykke, „med Hensyn til en god Del af Jorden“ er „til fælles

Bedste“. Ogsaa vilde Grundtvig, at man paa forskellige Maader skulde hjælpe den Ungdom, der i Kampen havde vovet Liv og Blod for Fæderlandet og som duede til Bonde-Dont, til Selvejendom i Riget, for i den at have „en Gaardbruger-Stamme, der med Guds Hjælp i mange Led vilde værne om Riget og Freden og have aabne Øjne for, hvad der tjener til Danmarks Værn og Fred.“

Tænker man, at Grundtvig ved den nysomtalte „Vrimmel“ mente Andre, end de Voldsmænd, ældre og yngre, som han nærmere betegnede, da tænker man mærkelig fejl. Han stod under Synsvinkelen „fælles Bedste“ afgjort paa „Arbejderens“ Side, og det netop paa den fattige Arbejders*), som paa „Almuens“ i det Hele, ogsaa som deres Talsmand paa Thinge ligeoverfor den intelligente Stats-Klogskab, der oversaa dem. I „Sice-Sagen“ f. Eks. skal vi senere faa se Prover derpaa fra hans Rigsdags-Liv. Jeg siger med Flid: som deres Talsmand, thi, paa sin Fransk, deres Formynder, navnlig af „Omhu for deres Moralitet“, det vilde han hverken selv være, heller ikke vilde han, at enten Rigsdagen eller Regjeringen eller Kommunen skulde give sig af dermed, hvad vi ogsaa siden skal faa se af hans Taler paa Rigsdagen.

Hvor inderlig han følte sammen med Arbejderen og Almuen i det Hele ligeoverfor den højtannede Intelligens, der mest kun saa paa og talte om „Staten“ og „Ordenen“ som det Første og det Fornemste og brød sig lidet eller intet om „fælles Bedste“ sammen med Arbejderen og Menigmand i det Hele — det har blandt Andet fundet et godt Udtryk i „Den danske Rigsdags Historie“ i „Danskeren“ Nr. 36, 1849:

... „Allerede denne min Forudsætning om „fælles Bedste“ som alle Grundloves urokkelige Grundlov møder vistnok ligesaavel hos liberale som hos konservative saakaldte Statsmænd, om ikke just udtrykkelige Indvendinger, saa dog kun Foragt eller fornem Medynk, da det, efter deres Stats-Klogskab, slet ikke er Vrimmelen eller det saakaldte Folk med de mange smaalige Ønsker og Begjæringer, Tab og Vinding, Glæder og Sorger,

*) Se — for Eksempel — Noten Side 189 om Undervisnings-Tvang, der især rammer fattige Arbejdsfolk.

som udgjør deres Ve og Vel, slet ikke det, som videnskabelige Statsmænd maa tænke paa, men det er „Staten“ selv, dette mageles herlige, men meget indviklede Konstaværk, som det gjælder om, hvor det fattes, at skabe, og hvor det findes, at vedligeholde, saa al „Uorden“ om mulig forebygges og i alt Fald mesterlig rettes og Alt kan gaa som det bedste Uhrværk over blanke Cylindere, om muligt, til Verdens Ende.“

„Naar man imidlertid har de højlærde Herrer ved Ørene“ — skriver han videre i samme Stykke — „som Tilfældet er paa en ordentlig Rigsdag, og tager man sig den Frihed at spørge dem ganske troskyldig, om bemeldte Stat“, der, efter deres Paastand, skal skabes, opholdes og bestyres ved fælles Bestræbelser og paa fælles Bekostning, ikke dog ogsaa skal være til „fælles Bedste“, da nødes de dog ikke blot til at indrømme det, men ogsaa til at komme med noget, der kan ligne et Bevis for, at en saadan Stat, saa rig paa den strengeste Orden og saa fri for al Uorden, som muligt, ogsaa er til fælles Bedste, om just ikke for hele Vrømmelen af Hoveder, Arme og Ben, saa dog for alle de rigtig tænkende Fornuft-Væsener, og da især for de Rige og de Lærde som den herlige Stats-Maskines ypperste Drivhjul“.

Den Glæde, Grundtvig følte over „Dane-Hæren“, over „vore Løve-Unger“, „vor heltedige Ungdom“, baade ved Frederits og alle andre Steder, hvergang den sejrede, og følte regnbuefarvet, naar de Mange faldt, ligefra „Paaske-Offrene ved Dannevirke“, har i „Danskere“, især gennem Sangenes Mangfoldighed, sat sig saa livagtigt et Mindesmærke, som noget Aandeligt og Hjerteligt kan sætte sig i en Bog. Men lige ovenpaa Fredericia-Slaget kom til hans og Tusinders store Sorg ikke en rask Fortsættelse af Krigen, men „en ynkelig Vaaben-Stilstand“. Over denne Mangel paa Mod hos de Styrende og hos dem, der førte det store Ord, sørgede han dybt og gjorde Alt hvad han kunde for at oplyse den Fare og Ulykke, man netop derved udsatte Riget for, — og imellemstunder gik han ind ogsaa paa Enkelthederne ved Krigs-Førelsen fra de Styrendes og Ledendes Side, ligesom hans Hjerte drev ham til at give sit Indlæg i

Sagen om baade Syges og Sundes legemlige Behov og Forplejning i Felten. Tidlig havde han ogsaa anket over, at Hæren ingen Præster havde faaet, og han anbefalede som dygtige Mænd dertil de to, den fik: Fr. Hammerich og Fr. Helveg, der nok selv havde tilbudt sig. At han afskyede den skinhellige Kommandering til at deltage i Gudstjenesten, holde Bøn o. s. v., siger sig selv.

I Anledning af den nævnte Vaaben-Stilstand lige ovenpaa Sejren (Fredericia-Slaget stod 6te og Vaaben-Stilstanden fornyedes 11te Juli 1849), da man havde overladt Holstenerne til sig selv med alle sine Midler til at skade Danmark, overladt Syd-Slesvigs og Dannevirkens Bevogtning til Prøjserne og Nord-Slesvig til en anden fremmed Magt, jeg véd ikke hvilken, og var i Færd med at lægge selv Als og Ærø under en fremmed (prøjsisk og engelsk) Styrelse, som Danehæren skulde sætte i Kraft — i Anledning heraf skriver Grundtvig:

.. „hvilken Fred en saadan Vaaben-Stilstand aabner Udsigt til, behøver jeg ikke at sige Nogen, som har Øje i Hovedet. Meningen bliver dog, at Sønderjylland, selv Als og Ærø, skal gaa tabt for Danmark, Danmark og Danskheden, medens de fremmede Magter skal afgjøre, baade hvem der i Fremtiden skal beklæde Danmarks Throne, og hvorvidt han tillige kan og skal være Hertug i de selvstændige Hertugdømmer Slesvig og Holsten“ .. „Da Juli-Slaget har vist, at Holsten-Gottorperne med alle deres Hjælpere kan ikke med Vold tilintetgjøre det danske Folk og Rige, saa vil Tilintetgjørelsen, om den nu indtræder, være det danske Folks eget Værk, altsaa hvad man kalder et folkeligt Selvmord, som jeg hverken kan, eller vilde, om jeg kunde, med Magt forhindre, men som jeg dog i al Kjærlighed maa fraraade og bede Folket alvorlig betænke sig paa“.

„Jeg hører nemlig slet ikke til de saakaldte „streng Moralister“, som kalder enhver forsætlig Udgang af Livet et Selvmord og fordømmer den som Synden over alle Synder, og jeg vilde, som sagt, aldrig med Magt forhindre enten Enkeltpanden eller et Folk fra at lægge Haand paa sig selv, thi i alle Livets Kredse er det Lysten, som driver Værket, saa hvem der aldeles har tabt Livs-Lysten, duer kun til at dø, og bør have Lov dertil, men

ligesom jeg, naar en af mine Venner, for en eller anden Modgangs eller stor Besværligheds Skyld, havde fattet Lede til Livet og fristedes til at kaste sig i Dødens Arme, vilde gjøre alt mit til at vække den naturlige Livs-Lyst paany, og vilde have godt Haab, naar Omstændighederne ligesom aftvang ham en Livs-Yttring, ligesaa glædelig, som ædel og kraftig, saaledes har jeg ogsaa længe stræbt at vække den døende Livs-Lyst hos det kjære danske Folk og tør især efter Juli-Slaget haabe, det vil lykkes og blive dette Størværks gjennem Aarhundreder frugtbare, velsignede Følge!“

Ogsaa Skjalden hos ham, gjerne saa rig og rund paa Livs-Haabet og Trøsten, udsang sin Kvide ved Vaaben-Stilstanden, dog, som vi vil mærke, ingenlunde trøstesløs, i det store Kvæde: „Danmarks Helte-Skygger og Græde-Kvinder“, hvori det blandt andet heder:

„Ved den store Sejer vundet
Lydt jeg raabte: rosenrød
Er nu Lykkens Sol oprundet,
Mulmet kjæk den gjennembrød!
Dyrebare Morgenrøde,
I din Glands skal Danmark gløde
Som de gamle Heltes Brud!

Men til Solens Morgen-Straaler
Dønned det fra kulsort Sky:
Eders Glands ej Mørket taaler,
Derfor: Stilstand, Nat paany!
Heltekamp og Sejer vundet,
Som en Morgendrøm forsvundet,
Kommers aldrig mer i Hu!

Derfor hulker, Dannekvinder!
Selv jeg véd ej bedre Raad,
Ogsaa mine gamle Kinder
Fnret har den tunge Graad;
Thi naar Heltedaad og Sejer
Intet Gran i Skaalen vejer,
Da er tabt den danske Sag!

Dog, naar hele Folket græder
Ej for Balders Færd til Hel,
Men for Danmarks Held og Hæder,

Som sker soleklart Uskjel,
Da maa det hans Hjerte røre,
Som i Lydskjalv aabent Øre
Har for hvert et Hjertesuk!

Fra ham selv kom Hjerteblodet,
Som i Kjærlighed udraadt,
Og fra ham kom Lovemodet,
Som den klare Sejer vandt,
Og fra ham kom Sejers-Glæden!
Kom fra Trolde Sang isteden,
Tror I ej, han knuser dem!

Derfor, Grædekvinder fine!
Tror dog, hvad I ej kan se,
Guders Ynk med Hjertets Pine
Guders Harm, naar Trolde le!
Græder mildt, saa det kan mærkes,
Eders Tro paa Gud forstærkes,
Haab til ham beskjæmmes ej!

Helte-Skygger! hvorfor svæve
Trindt I om den gamle Skjald,
Som ej mer sin Røst kan læve
Højt paa Thing i Konge-Hall?*)
Gaar til dem som Snekken styre,
Lad dem se den Synd uhyre,
De begaa mod Heltedaad!

Olaf Rye! folkekaaret
Til at føre Heltes Sag!
Træd for Raadet! peg paa Saaaret;
Banesaar fra Sejrens Dag!
Spørg dem, om de tør forsvare,
At omsonst din Helteskare
Kjøbte Sejr med Liv og Blod?

Dog, endnu skal hver Nordbo, som kan føle lidt af, hvad det vilde betyde for os andre To i Norden, om den Tredies, om Danmarks „Guldstreng“ skulde springe, høre Skjaldens Tak og Tiltale „Til Kjæmpe-Brødrene i Norden“:

*) Den grundlovgivende Rigsdag var tilende.

„Udgaards Loke trindt omvanker,
Truer her og lokker hist,
Vil forvirre Nordens Tanker,
Vække Splid med Argelist;
Kampen stor, livsalig Freden
Gjør i Nord kun Enigheden,
Brødre! lad os pleje den!

Dale-Karle! Klippe-Drengel
Banemænd for Ulv og Bjørn!
Ser I, han slaar Lam i Enge,
Tysklands fule Jette-Ørn!
Se, hvor stolt han sig opsvinger!
Stækker dog betids hans Vinger
Med et nordisk Bue-Skud!

Øder først han Danas Enge,
Krænker hendes Bølger blaa,
Da forstumme de Guldstrengel,
Som kun hendes Fingre slaa,
Da udmyldre fra hvert Hjørne
Hist Varulve, her Mandbjørne
Ødelægge Dal og Fjeld!

Hardt betrængt er Svanevangen
End af Tysklands Troldepak,
Dog alt nu i Skjaldesangen
Tone skal uskrømtet Tak,
Tak til Eders Hjerter ømme,
Som, hvor Blodet flød i Strømme,
Stod med Daner Last og Brast!

Tusinder fra Eders Bjerge
Nærmed sig*), om end de ej
Naaed did, hvor Helte væрге
Asa-Himlens Mælkevej;
Men de Faa, som kom til Maalet,
De har Marken overstraalet
Med Nordlysets falde Glands!

Ja for Hundreder at regne
Er de Faa, som Nordens Aand

*) Troppeafdelinger, som afsendtes, men kom ikke til at del-
tage i Kampen.

Drev til os fra fjerne Egne,
 Hver med Sejer i sin Haand,
 De, der som Halvguder nye
 Sejrede med Olav Rye,
 Sejre skal med Schleppegrell!

Vel til Tusinder vi trænge,
 Op mod os det vrimler end,
 Tyndest dog paa vore Enge
 Gro de djærve Mærkesmænd;
 Nordens Bjerge! send os disse!
 Følge tør vi dem tilvisse
 Baade gennem Ild og Vand.

— — — — —
 Mens vi sov, og det var længe
 (I vor Lund er Sønnen sød),
 Sprang dog ej de gamle Strengte,
 Som i Folkvangs-Buret lød;
 Efter Sejren de til Hvile
 Tone skal, saa Thor maa smile,
 Medens Freya græder Guld!

Vinger Gladhjems Hane ryster,
 Sol er oppe, Dag vil Daad!
 Daumarks Skjoldmø, Eders Syster,
 Endnu græder Freyas Graad!
 Taaler ej, for Tysker-Vælde
 Hun skal bittre Taarer fælde,
 Græde Bly for røden Guld.“

Da i September Ryes Lig var ført til Kjøbenhavn for der at begraves, følte vel Grundtvig endnu stærkere Drift til at tale ved den store Ligbegængelse, hvor ogsaa Kongen var med, end selv ved Lagerbjelkes, men paa den anden Side kunde han, efter „den ynkelige Vaabenstilstand“ lige oven paa „den glimrende, men dyrekjøbte og ubenyttede Sejer“, umulig tale saa trøstelig, som han vilde, saa han var en Stund tvivlraadig, hvor han — som han udtalte — i den aabne Grav saa ikke blot Enkeltmandens, ikke blot Olav Ryes, den kjække Mærkesmands, den livsalige Leders Grav, men den store Gravhøj, opkastet over de Hundreder, som med ham fandt Heltedøden for Fædernelandet, Graven, som blev rig paa gamle Dan-

marks Bekostning, overalt fra Dannevirke til Frederiks, hvor den danske Ungdom, med kjække Oldinger i Spidsen, kjæmpede som Løver for deres Moderskjød og for deres Moders, for gamle Danmarks Ære. Men idet han denne Gang betroede sig til Øjeblikket, som man siger, faldt til Trøst over den dybe Hjertesorg det Ord ham livsalig paa Sinde, at Gud er Kjærlighed, og at derfor skal det ej ske, hvad Fienden vil, at Danmark skal sønderrives og ødelægges, men det skal ske alt hvad der endnu udkræves til Danmarks Frelse og til Danmarks Blomstring ved „den livsalige Fred“ . . . Og i „Danskeren“ raader han det danske Hjerter til at fordybe sig i denne Kjærlighed, hvoraf den ægte Fædernelands-Kjærlighed har sit Udspring; „thi er Kjærligheden hos os, og især hos Kvinden, hvor den har sin jordiske Throne, saa opfindsom og utrættelig, at ikke de største Vismænd kan beregne hvad den kan udrette, hvilken Daare vil da indbilde sig at kunne sætte Grænser for Kjærlighedens Virksomhed, hvor den har sin himmelske Throne: hos Gud, den Almægtige.“

Idet Valg-Tiden til Rigsdagen nærmede sig, skrev Grundtvig til sine forrige Vælgere blandt Andet:

. . . „Jeg kan vistnok ikke rose mig af at have udrettet stort paa Rigsdagen, enten for By eller Land eller for Riget i det hele, men jeg tør sige, at jeg, uden at smigre for noget Parti, har, som oplyst Dannemand, bestandig havt fælles Bedste for Øje og bidraget dertil hvad jeg kunde, og jeg tør i denne Henseende beraabe mig paa Rigsdags-Tidenden, som viser, at „Rigsdags-Manden fra Præste“ baade tog levende Del i alle vigtige Forhandlinger og nød en hæderlig Opmærksomhed.“ Han blev ogsaa fra Præste Amts 4de gjenvalgt til den følgende Rigsdag.

I Høstens Løb 1849 havde Grundtvigs Pen en liden Dyst, som ikke maa lades uomtalt, med den bekjendte Jøde Goldschmidt, der just udgav et lidet livligt Tidsskrift „Nord og Syd“. Grundtvig erkjendte i „Danskeren“, at Goldschmidt viste sig ikke blot legemlig men ogsaa aandelig hørende til „det altid højt begavede og højt mærkværdige jødiske Folk, der alt for to Aartusinder siden viste

sig i en mageløs Grad mægtige til at tilegne sig Grækernes Sprog og Vidskab. Thi Hr. Goldschmidt skriver Dansk langt bedre end de fleste saakaldte danske Forfattere og har vidst at tilegne sig vor ældre og nyere Litteratur i en Grad, som det næppe lykkedes nogen Fremmed af et andet Folk.“ Gr. fandt ogsaa, at han „skriver om Stats-Sager med langt anderledes Forstand end vi er vant til at se enten i „Fædrelandet“ eller „Kjøbenhavnsposten“, saa der, trods al anden Uenighed, kunde mellem os ikke være Tanke om offentlig Trætte, men kun om gjensidig Bistand, naar han ikke havde faaet den Grille at ville gjælde for en fuldkommen Dansker.“ Herved blev Goldschmidt nemlig ubillig mod den danske Folke-Følelse lige over for Tyskheden, og naar man lod ham vide, at han var en Fremmed, spurgte han Danskerne blandt Andet: „hvor er eders Mysterier, som vi ikke kjende? hvor er eders Alter, hvor vi ikke bede? hvor er eders Offere, hvor vi ikke deltage?“ Hertil svarer Grundtvig: „Velan da! jeg paastaar ganske rigtig om Danskheden og Nordiskheden, at den, som enhver ægte Folkelighed, har sine Hemmeligheder og sine Altere, som en Fremmed vel kan betragte og bære Agtelse for, men hvis sande Inderlighed han ikke føler, fordi han ikke hører til denne Folke-Menighed, har hverken Aand eller Hjerte tilfelles med den. Dersom nu Hr. G. enten hørte til et af Krop-Folkene uden Aand, eller var en Højtysker, der indbildte sig, han som en Heksemester havde alle Aander lænkede til sit Blækhorn, da nyttede det vistnok ikke at tvistes med ham om Folke-Aander, men da han er udsprunget af et Folk med en høj og ejendommelig Aand, saa tør jeg haabe, han vil indse, at ligesaa lidt som jeg, ved at lære Hebraisk, ved at skatte Moses og Profeternes Skrifter, kunde blive en Israelit med den dertil hørende ejendommelige Beskuelse og Anvendelse af Menneske-Livet, ligesaa lidt er han aandelig blevet en dansk Nordbo ved at lære Dansk, læse og paaskjønne islandske Sagaer og nordiske Kvad, gamle og ny.“ Og hvad „Hjertet“ som Folkelighedens egentlige Helligdom angaar, . . . „saa skulde jeg formode, hans Hjerte føler, hvilket ubodeligt Tab det er (som Jøderne, at have mistet sit Modersmaal og Fæderneland) og hvor umuligt det falder ham saaledes at sammensmelte med det danske Tungemaal

og opoffre alt for Danmark, som han véd, det gamle Israel var sammensmeltet med sit Modersmaal og saa i Jerusalem sin højeste Glæde. Eller dersom Hr. G. har tabt denne inderlige, ubeskrivelige Følelse for sit eget Folks Modersmaal og Fæderneland, hvorledes kan han da indbilde sig at have vundet den for vores, som er ham fremmed, og hvorledes kan det forundre ham, at vi føle dybere og varmere for Danmark og Danskheden end han og maa derfor betragte deres Farer med ganske andre Øjne.“ Grundtvig troede for Resten ikke, at G. „mente det ilde med os, men tror tvertimod gjerne, hvad han siger, at han har lidt Forkjærlighed for dejligst Vang og Vænge og . . . for de mandlige og kvindelige Skjønheder, Nordens gamle og ny Litteratur har at opvise, men jeg kan se, at han betragter det altsammen ikke med en Danemands eller ægte Nordboes, men med en Verdensborgers Øjne“ o. s. v. Jeg har ikke Goldschmidts Svar ved Haanden, men jeg mindes, at han fremhævede to Ting hos den gamle Kjæmpe, som ellers ikke saa tit blev nævnt: „hans inderlige Godmodighed“ og, hvad der allermindst den Tid var paa Moden i den fine Verden at fremhæve: „den lyse Forstandighed“, som denne Modstander fandt skinnede saa jævnlige frem gennem hvad Gr. skrev. Goldschmidt skal dog have gaaet videre og videre i ikke alene at overse, men ogsaa i at „korsare sig“) mod Danskheden“, saa Gr. fandt næste Aar at maatte lade „den Fugl flyve“ og regne ham blandt de andre „Hjemtyskere“ i Danmark. Han tog dog ogsaa siden lidt Hensyn til ham og berører i Klara-Sagen (hvorom siden) hvad „Nord og Syd“ mener.

Blandt Sager, „Danskere“ udviklede i dette Aar, maa fremdeles nævnes: „Menneskehed og Folkefærd i

*) I Begyndelsen af Aarene 40 udgav Goldschmidt et Vittighedsblad „Korsaren“. Det var forresten den saakaldte Helstat med Danmark, Sønderjylland og Holsten i Forbindelse med hverandre, Goldschmidt tilraadede, dog, som siden skal ses, ikke i sin groveste Skikkelse. Goldschmidt lever endnu og har vist Agtelse for Livet i Askov for ikke længe siden.

nordiske Øjne“, hvoraf jeg her vil meddele et Par Ord om Tyskerne, idet jeg forudskikker den Oplysning, at hele den Slægtskabs-Kreds blandt Folkene, hvortil vi selv hører, og som man, efter enkelte Lærde, med Romeren Taciti Briller paa Næsen, alt i længere Tid har kaldt og kalder den Germaniske, den kaldte baade Grundtvig og andre Nordboer „den Gothiske“, medens den verdensberømte Stortysker Grimm kaldte den ligeud den Tyske.

„Tyskerne hører nemlig, som baade deres Tungemaal udsiger og Verdenshistorien stadfæster, til den gothiske*) Stormagt, og er ret egentlig dens tveeggede Sværd, der har sit mythiske Forvarsel i Sværdet Tirfing, der aldrig kunde blottes uden at blive Mandsbane; men det er gaaet med dette Sværd-Folk, som det tilsidst gaar med alle staaende Hære, at de rive sig løs og gaa paa Eventyr eller vende deres Vaaben mod hvad de skulde beskytte.

„Medens vi derfor maa højlig prise det tyske Sværdslag baade mod Øst og Vest, ligefra Herman-Slaget mod Kejseren (den romerske) til Luther-Slaget mod Paven i Rom, hvorved de farligste af alle gejstlige og verdslige Tyrannier fik deres Banesaar, da maa vi højlig beklage den tyske Trættekjærhed og Herskesyge, der begge er grænseløse, fordi Tyskerne har sat sig i Hovedet, at de har baade Magt og Ret til at beherske alle Folk og Stammer og Tungemaal med et Jernspir i Skikkelse af en Staalpen, der aldrig oplides, og at deres mageløse Skarpsindighed ligesaavel maa kunne sammenføje, som den kan adskille og opløse alt“.

„Denne tyske Syge, Herske-Sygen dobbelt op (paa Pluddervælsk: i anden Potens), var allerede i Middelalderen til stor Ulejlighed, fordi de tyske Kejsere betragtede alle Konger og Fyrster, det være sig romanske, slaviske eller gothiske, som Lensmænd af det saakaldte „hellige romerske Rige“, og betragtede Paven i Rom, den selvgjorte Kristi Statholder, omtrent som den tyrkiske Sultan har betragtet sin Mufti, saa den tyske Kejser, hvor afmægtig han end

*) Der er som bekendt 3 saadanne Stormagter i Europa: Den Gothiske med England, den Romanske med Frankrig og den Slaviske med Rusland i Spidsen.

sædvanlig var midt i selve Tyskland, gjorde dog for ramme Alvor Paastand baade paa det aandelige og verdslige Over-Herredømme i hele Kristenheden, og naar Kejsereen selv var en dygtig Høvding, fandt han altid en frygtelig tysk Krigshær til at gaa i Ilden for hans Kejser-Rettigheder over alle Utyskere“.

Efter dette Blik paa Forholdet i Middelalderen og saa paa den berømte tyske Splidagtighed, som ikke blot iaar og ifjor, men gjennem hele Nyaarstiden mægtig har bidraget til at frølse især det lille Danmark, der altid har syntes Tyskerne et ligesaa lækkert som sikkert Bytte, men efter ogsaa at have raadet Danmark fra at bygge sin Sikkerhed paa denne Splidagtighed, skjøndt den igrunnen er uhelbredelig, saa vender han tilbage til den ny Løbebane, den nordtyske Herskesyge aabnede sig ved Reformationen, og Hovedsagen for Norden bliver da aandelig den, at „den nordtyske Fornuft, Skriftklogskab og Videnskabelighed har forgudet sig selv som en naturlig Treenighed, og krævet almindelig Tilbedelse, som vel i Sydtykland fandt tapper Modstand, og har saavel i Frankrig som i England maattet lide stor Bespottelse, men har i de tre nordiske Riger mødt en mageløs Ærefrygt, og i Danmark udøvet et frygteligt Tyranni, saa at hvis Nordtyskerne blot et halvt Aarhundrede endnu kunde indskrænket sig til aandelig at sætte os Kniven paa Struben, da var Hovedet upaatvivlelig gaaet i Løbet“.

Dette var „Danskerens“ Betragtning af Forholdet til Tyskland, men til Storbritannien vilde han derimod, at Danmark, og, om mulig, hele Norden skulde slutte sig i fast Forbund som til Hovedet for den gotiske Stormagt, hvorom det blandt andet hedder:

„I et fast Forbund med England vil Danmark baade til Jævnshold være sikkert mod Tyskland, saalænge den tyske Flaade ej kan spærre begge vore Have for den engelske, og vi kan saalænge være temmelig vis paa en varig Fred, med mindre der skulde udbrude en Ragnarokskamp mellem England og Rusland, i hvilket Tilfælde Danmark endnu mindre end Sverrig eller Norge, om det end nok saa gjærne vilde, kunde faa Lov til at være hvad man kalder „neutral“ og hvad da vilde være at bære Kappen paa begge Skuldre“.

„Endelig maa jeg bemærke, at medens Tyskland be-

standig maa trænge til England og Norden, vil det eneste rimelige Tilfælde, hvori det fast forbundne England og Norden kan trænge til Tyskland, være det, naar Frankrig og Rusland i Spidsen for den romanske og den slaviske Stormagt vilde stræbe at opsluge eller sønderknuse den mellemliggende gothiske Stormagt, men i dette Tilfælde kan vi jo alle forudse, at fælles Fare vilde drive alle de gothiske Folkestammer til at gjøre fælles Sag, og skulde man da tvivle om nogen, da blev det ikke om den tyske, men netop om den engelske, der baade kunde indbilde sig, den laa sikker bag Havet, og har af mange Grunde et betænkelig romansk Hæld, men just derfor vil det ikke blot være til Danmarks Frelse, men til hele Menneske-Livets uberegnelige Vinding, naar Storbritannien ved Hjælp af et fast Forbund og en levende Vekselvirkning med vort Norden, hvor baade Angler og Pikter oprindelig har hjemme, kan sikkes for den gothiske Side og Sag, hvad i en Lignelse vil være, som om Mimers-Hovedet voksede sammen med Mimers-Kroppen paany, eller at den gamle Mimer gjenfødtes i Hejmdal med Gjallarhornet.“

Ved Øhlenslægers Syttiaar og Dod. Lidt om Ingemann.

Før Aarets Slutning, 14de Novbr. 1849, fejredes Adam Øhlenslægers 70de Aarsdag. Da blev det Grundtvig overdraget at paasætte ham „Krandsen fra Dannekvinden“, hvilket lille Optrin „Fædrelandet“ kaldte det højtideligste ved hele Festen. Til samme Løjlighed skrev Grundtvig Sangen for „Nordens Enighed“ og talte dertil ogsaa om Enheden, der let kunde blive for stor, medens Enigheden aldrig kunde blive det:

„Enigheden i vort Norden
Løke vel har længe spildt,
Haab om den ved Lyn og Torden,
Det var ogsaa alt for vildt,

Men ved Mindekvad af Brage,
Ved Guldstrængens gamle Klang,
Vender Enighed tilbage,
Alt som Vaar med Fuglesang.

Enighed paa Nordens Tunger
Der er ikke hip som hap,
Men som Vaarens Fugle sjunger
Med sit Næb enhver omkap,
Enes dog om lydt at love
Livets Fryd om Vaarens Glands,
Himlen blaa med grønne Skove
Engens favre Blomsterkrands.

Enes saa skal Nordens Skjalde,
Saa og Nordens Folkefærd,
Med sit Navn skal hver sig kalde,
Saa det høres fjern og nær,
Enes godt dog om at prise
Alt, hvad Livet blomstrer ved,
Enes altid om at vise
Nordisk Broder-Kjærlighed.

Og som alle Sangens Fugle
Fælles Sag mod Høg og Ørn,
Gjør Fostbrødrene i Thule
Fælles Sag mod Ulv og Bjørn,
Fælles Sag med Løvebanner,
Frihedssag i ædel Pagt,
Mod al Jorderigs Tyranner,
Vold og Svig i hver en Dragt.

Held os, Venner! Asa-Brage
Slog Guldharpen midt blandt os,
Gjør det end paa gamle Dage,
Fimbul-Vinteren til Trods,
Derom skal i Sang og Sage
Ry med Ros gaa op og ned,
Med os klinker Asa-Brage:
Skaal for Nordens Enighed!“

Det skulde imidlertid ikke vare længe, før Grundtvig ved en anden Lejlighed kom til at tale til „Skjalde-Kongens“ Pris. I Begyndelsen af Aaret 1850 henvod Øhlenslæger stille og rolig, og skjønt Biskop Mynster holdt den offi-

cielle Hovedtale, blev det Grundtvig overdraget ikke blot at give Sørge-Sangen, eller ligesaasart Sejer-Sangen, som brusede gennem Frue Kirkes Hvælvinger over den utallige Mængde, men ogsaa at tale ved Graven paa Frederiksberg Kirkegaard. Sangen lød:

„Et Sorgens Budskab Norden gjennemsuser
Som Vinter-Stormen over Blomstens Grav,
Det Danekvindens Hjerter gennembruser
Som Vinter-Strømmen i det vilde Hav;
Det Sorgens Budskab: død er Øhlenslæger,
Tre Rigers Yndling, Nordens Hoved-Skjald!
Hans Mesterhaand ej mer paa Harpen leger,
Guldharpen med det fulde Tonefald,
Med ham paany er falmet Oldtids Glands,
Med ham har Norden tabt sin Lavrbærkrands!

Dog stille, Skjalden er ej død, han sover,
Som Vinter-Marken til en dejlig Vaar,
Som Nordens Aand i Tidens Vinter-Vover,
Hvoraf paany han sejrrig opstaar,
Thi han opstod i Adam Øhlenslæger,
Besang sin Kjæmpedaad og Heltedød
Og tømte ud det store Brage-Bæger,
Saa Kjæmpeleftet trindt i Nord gjenlød,
Han holder Ord, saa atter højt i Sky
Skal af hans Daad som af hans Kvad gaa Ry!

Og Sjælen, som sig frydet har i Aanden,
Stormanden, som var Menneske og Skjald,
Han barnlig front sig trøstet i Dødsvaanden
Ved mer end Brageharpens Tonefald,
Ved mer end Krandsene, som Fingre binde,
Ved mer end Eftermælets Efterklang,
Ved mer endnu end Hjerternes Kjærminde,
Som senest visner vel i Danevang,
Ved mer end Verdens Kløgt har grandsket ud:
Ved Sjælens Liv for evig hos sin Gud!

Saa hvil da Støv af Sjælens skønne Bolig,
Til Hvile fulgt som Støvet af en Drot,
Hvor hjemligt Muld omfavner dig fortrolig,
Tildækker dig med Tæppet himmelblaat!

Vi spaa den Sjæl, som sig i dig har spejlet,
 Saa skjøn en Bolig, som i Aanden tit
 Vor Skjald har set og malt og til den bejlet,
 Med den at svæve over Jorden frit,
 Thi ham, som os har spaaet Bod for Savn,
 Vi spaa Forklarelser i Jesu Navn.“

Da man havde betegnet hans Tale ved Graven som holdt med megen „Varme“, nedlagde han i „Danskeren“ paa en Maade Indsigelse derimod, idet han skrev . . „vel er det intet Hekseri at tale rørende ved enhver Grav, end sige da ved Skjalde-Kongens i Norden, men efter min Følelse er Graven saa iskold en Gjenstand, at jeg aldrig med min gode Vilje spilder enten min egen eller andres Varme paa den, og jeg husker desuden godt, at min Stemning ved Øhlenslægers aabne Grav var ingenlunde hvad man kalder rørende, men rolig og højtidelig, saa dersom det lykkedes mig at meddele Tilhørerne noget i Ordet, maa det vist have været af samme Art.“ Efter at have udtalt sig om den Tavshed, Graven naturlig udbreder omkring sig, saa lang Tale paa dens Bred vil aldrig være paa rette Sted, fæstede han Tilhørernes Opmærksomhed paa Ordene om en berømt Ypperstepræst i Oldtiden*): „De begravede ham hos Kongerne, thi han havde gjort vel mod Folket“, som han anvendte paa „den højlovlige Ihukommelse og kjærlige Amindelse, hvori det danske Folk altid begrov ikke blot sine Konger og Helte, men ogsaa sine Hoved-Skalde og alle dem, der kjendelig gjorde vel imod Folket.“ . . „Dette kongelige Hvilested hos Dannemænd og Dannekvinder, det er jeg vis paa aabner sig for ham, der med Rette kaldtes Skjalde-Kongen, fordi det var Folke-Aanden, som salvede og kronede ham til at gøre vel mod Folket, ja til at øve et Størværk til Folke-Gavn fra Slægt til Slægt, som vidt overgaar alt hvad denne Verdens Konger og Kejsere kan ndrette. Om disse synger vi med Rette:

„Gik alle Konger end paa Rad
 I deres Magt og Vælde,
 De mægted dog ej mindste Blad
 At sætte paa en Nelde“,

*) Jojada, der havde reddet Davids Kongehus i Jerusalem, som af det taknemmelige Folk blev jordet i Kongegravene.

men vi véd, det gjælder ej om Skjalde-Kongen, som er salvet af Folke-Aanden; thi vi har set, at han mægter ikke blot at skabe enkelte yndige Blomster, men at bedække Marken med en Rosenflor, og vi kan sige det med jævne og tydelige Ord, at naar vort liflige, men længe foragtede Modersmaal, som Skjalde-Kongen har æret og forherliget, igjen throner som en Dronning paa Marken; naar det friske og kjække Folkeliv, som Aanden over ham vakte og nærede, opblomstrer i det Fæderneland, han saa inderlig elskede, og naar det yndige Vennelag i „dejligst Vang og Vænge, lukt mel Bølgen blaa“, som han saa mesterlig afnaalede, istemmer den forklarede Folkesang, hvis Grundtoner gjenfødtes i ham, da rejser sig derved et levende Mindesmærke paa Kongegraven for ham, som gjorde vel mod Folket, langt mere end vi kan beskrive, men dog ej mer end der skal føles, mens Dannede kvinden har Hjerte!“

Især for dem, der kjender Gr.s Udtalelser om Øhlenslæger i Krøniken fra 1812 o. s. v., er det i flere Henseender mærkeligt i „Danskeren“ at læse Følgende af hans saa billige Betragtning af Skjalden, hvori Grundsynet dog ikke er forandret:

„Selv opvokset i det 18de Aarhundrede og, trods min Forkjærlighed til Nordens Oldtid, engang aldeles henrevet af Tidens Strøm til den mest aandløse Betragtning af Menneske-Livet under alle Himmel-Egne, regner jeg naturligvis ikke Sporene af samme Aarhundrede og dets Tankegang om Folkelighed og alle aandelige Ting, der vistnok blev hyppigere og kjendeligere i Øhlenslægers Værker, jo længere han kom fra Ild-Daaben*) i Ungdoms-Alderen, thi da det paa ingen Maade formidskede Storheden af Skjalde-Kongens Aands-Gaver, men kun Værdien af hans Gæmildhed, saa maa det ikke heller formidske vor Glæde over den uskattefulde Vinding, hans Fødsel og Liv er for os og hele Norden, eller svække vor Taknemlighed for et stort Skjaldeliv, der egentlig kun havde den meget tilgivelige Fejl, at ville behage alle! Det er nemlig en aldeles aandløs Betragtning af en saadan Hoved-Skjalds Værd og Virkning, naar man beregner

*) Man sagde, at baade Øhlenslæger og Grundtvig blev som Skjalde døbt med Aand og Ild af Henrik Steffens.

dem enten efter Tallet paa de boglige Konstværker, han har efterladt, eller efter den Fæsthed, Aandslyset vandt i hans daglige Færd og Tankegang, thi begge Dele vedkommer egenlig kun ham selv som Enkeltmand, ikke hans Skjalde-Værd og Skjalde-Virkning. Alt for tredive Aar siden skrev jeg:

„Danmark maa aldrig glemme, at var Øhlenslæger hensovet paa Hakons Bøstæden, da var den et Mindesmærke, hvis Mage selv ej pryder Williams Grav i Westminster, da det er den første levende Bøstæden i Kjæmpestørrelse, som er udhugget med Kunstner-Haand af Historiens Døve, og fortæller os ikke, men viser os virkelig Kjæmpens Liv og Aand i hans Idrætter“. ... (Se Stykket: Om Digterne Øhlenslæger og Baggesen i Grundtvigs „Dannevirke“). „Uagtet derfor alle Skuespil er mig imod, naar de betragtes ikke som For-Spil til et nyt Levnetsløb, men som Efter-Spil, der skal krone Værket, saa kan jeg dog ikke nægte, at naar der skulde holdes en Skygge-Fest*) til Ære for den store Virkelighed, da var det et godt Indfald at opføre „Hakon Jarl“, som hidtil er mageløs, og kun, naar det saa maatte være, lidt af „Sokrates“, hvis Mage baade i og udenfor Norden var fundet længe før den blev til.“

„Slutningen bliver da, efter mine Tanker, at naar vi paa éngang vil lade baade Skjalde-Kongens Minde ske Ret, og høste den størst mulige Nytte af hans Skjalde-Liv, da skal vi betragte ham som Odin i den nordiske Højsang (Havamaal), der ved et stort Vidunder til hele Nordens Lykke og til Danmarks dobbelte Glæde slap ind i Knudebjerg og udtømte der alle Karrene med Skjalde-Mjød, men aftappede dem siden saa besynderlig, at kun en Del deraf blev værdig til at bevares i Asgaard og skjænkes der ved Gjæstebordet, medens Resten blev givet til Pris for dem, det kun er om Rusen at gjøre, saa de drikke sig den helst i en lille Lystighed for dem selv, langt borte fra Aser og Vaner og alle højere Aander, hvis Selskab altid for Sjæle med „honet Ambition“ har noget ydmygende, og gjerne derhos lidt uhyggeligt, som Gjenfærdet i Macbeth!“

*) Man opførte paa et af Kjøbenhavns Theatre ved en saakaldt Sørge-Fest „Hakon“ og enkelte Dele af „Sokrates“.

Grundtvig foreslog ogsaa ved Øhlenslægers Død, at „Skjaldene og deres Velyndere“ skulde holde en aarlig Højtid med et livligt Sommer-Møde til Minde om „Skjaldskabets Gjenfødselse i Norden“.

Forøvrigt saa var det, som Sangen ogsaa udsiger, i Grundtvigs Øjne Hoved-Vindingen for Danmark og Norden ved „denne Adam, der kom syngende til Verden, at Skjaldskabets Gjenfødselse viser, at Nordens Aand, som skabte Skjaldelivet og Kjæmpelivet i gamle Dage og laa siden i Dvale eller i „Vætteværn“ med Holger Danske, han stod lyslevende op igjen, kom hele sin Fortid med al dens Størværk saa levende ihu, som det var sket igaar, og kom det saa gladelig ihu, som det skulde gjen-tages imorgen, og drak, som en opstanden Hedenolds-Drot, Arveøl efter sig selv og tømte Brage-Bægeret med det kongelige Løfte, at kunde han i Nytaarstiden ej overgaa, saa skulde han dog aabenbar ligne sig selv, ej som et Gjenfærd, men som en Gjenfødsling, luttret i Skjærsilden og klog af Skade.“ Og navnlig dvæler Grundtvig her ved Haabet om „en nordisk Oplysnings-Tid, der ikke, som den tyske, vil fordunkle, men vil forklare Aanden og alle dens Idrætter.“

Formodentlig lidt før Danske-Tiden havde Grundtvig skrevet et Par Pennestreg under Øhlenslægers, sit eget og Ingemanns Billeder*). Vi ordner dem her efter Skjaldenes Alder.

Øhlenslæger.

„Saa stærk var Aand i vore Dage
Ej over nogen Hovedskjald,
Thi han Guldharpen slog som Brage,
Skjønndt ham kun Dunst var Odins Sal,
Og Mage til hans Mester-Værker
I Nutid søger man omsonst,
Skjønndt det er klart af alle Mærker,
At Misforstand var al hans Konst.“

Grundtvig.

„Han tænkte nok ved Nyt og Gammelt
At vinde Alles Roes, men, pyt!

*) Fundne paa gulnet Papir blev de offentliggjorte under Grundtvigs Sygdom 1867 af Pastor C. J. Brandt.

Det Ny det fandt man alt for gammelt,
 Det Gamle fandt man altfor nyt!
 Det har desaarsag ingen Fare,
 Han revner af den Roes, han fik:
 I Skjaldskab han de Lærdes Skare
 I Lærdom Skjalde overgik!"

Ingemann.

„Se her en Mand, saa lig en Kvinde,
 Som uden Skam han være kan,
 Se her den største Digterinde,
 Der blomstret har i noget Land!
 Som Elvedronning hun tilhyller
 Med Straahat Diademets*) Glands,
 Som Hyrdepige hun omtryller
 Til Krone sin Kjærminde-Krands!"

Ogsaa i „Danskeren“ havde Grundtvig forrige Aar (1849) indrykket „Krønike-Rim“ over disse to andre nævnte Skjalde, foruden over flere andre historiske Personer, som Dronning Margrethe, Kristiern Pedersen, Anders Vedel, Peder Syv, Thomas Kingo („er Psalmisten“) Ludvig Holberg og Thomas Thaarup. Øhlenslæger ligner han i Krønikerimet med Hermod og Ingemann ved Kjæmpevisens „Ungen Svegder“, men for rigtig at skjønne hele Rimet om ham, maa Læseren forud kjende „Reinald Underbarnet“ af Ingemann selv.

„Og det var ungen Svegder,
 Sit Navn saa skifted han,
 At nu han kaldes „Underbarn“
 Og Bernhard Ingemann!
 Han blæser i Skovhornet,
 Saa Blomster ham forstaa,
 Og hvor han gaar, der vrimler det
 Af dem og Fugle smaa! . .“

Naar Ingemann var i Kjøbenhavn, besøgte han Grundtvig som gammel Ven. Det var — som sagt — gjerne om Vaaren.

*) Diademet betyder her: det dronninglige Hoved-Smykke.

Grundtvig om „Den lille Hornblæser“ og Digtet: „Danmarks Bestandighed“.

En tredje Digter, som Grundtvig i Dansker-Tiden kom i Forhold til, rigtignok kun som Anmelder, det var H. P. Holst, Forfatter, blandt meget Andet, til „Den lille Hornblæser“, en Digtning, som fik Held til at komme ud i saa mange Oplag, at den var vel den mest læste Bog i Danmark i sin Tid. Grundtvigs Anmeldelse var visselig ikke blot et betimeligt Arbejde, men har et blivende Værd i Læseverdenen, som jeg tænker vil ses af følgende Brudstykker af Indledningen:

„Det er en meget skarp Maalestok, man nuomstunder sædvanlig bruger til Bøger saavelsom til Folk, der er kommet for Orde, thi Maalestokken er, som man nok véd, sædvanlig „en Hegle“, og da det nu er Dyden ved Hegler, de fine saavelsom de grove, at de har gode Tænder, saa bliver der sædvanlig ikke Hélt igjen af de stakkels Folk og Bøger, som man gjør sig det til Pligt at maale med den rette Alen, det er: at gjennehegle. Saa ubehageligt som dette nu er for vedkommende Folk og Bøger, saa maa man jo vistnok ikke glemme, at jo Heglingen har sine Behageligheder, altid for Heglemestrene og Heglekræmmerne selv, og, naar Heglerne er gode og det gaar glat, ogsaa for Tilskuerne, saa man maa ikke være saa ensidig at fordømme al Hegling, fordi den paa den ene Side altid gjør ondt, thi naar den paa den anden Side gjør mere eller dog ligesaa meget godt, da er Heglingen alle Dage ligesaa god som en af os, naar vi er allerbedst. Men, naar man har med Bøger at gjøre, som enten er nyttige eller fornøjelige, eller begge Dele, da skal man for sin egen som for Næstens Skyld bruge en anden Maalestok end Heglen, og, som man siger, lade meget gaa gjennem det grove Sold, som man ikke lader gaa gjennem det fine. For her at blive ved Bøger, som er kommet for Orde, da skal man nødig sætte sig hen og undersøge, om de er fuldkomne i deres Slags, eller om man kan „finde Fejl“ hos dem; thi man véd jo forud, at alt Menneskeligt er ufuldkomment, saa der vil, om ikke idag, saa imorgen, findes Fejl ved alle vore Dydsmønstre, Ledere og Fløj-mænd, og ved alle vore Mesterværker og Heltegjerninger,

og hvem der sætter sin Ære i at bevise det, han bør have det Øgenavn, Engelskmanden har givet ham: en Føjlfinder (findfault) eller ogsaa det hjemmegjorte, nok saa udtryksfulde: et Heglehoved. Naar da en Forfatter har skrevet en Bog, som man finder fornøjelig, men støder dog deri paa en Betragtning eller Udvikling, som man ikke kan billige, saa udtaler han sig derom, som følger: „Jeg griber da til et Husraad, som jeg selv har brugt, som er brugeligt ved mange Lejligheder og som kan gjøre Læseren meget Gavn, uden at gjøre enten Morskabsbogen eller Forfatteren mindste Skade.

„Jeg flækker nemlig, i en Lignelse, som ikke gør ham mindste Skade, Forfatteren midtad, saa paa den ene Side betragter jeg ham som et Redskab for den Aand og det Hjerte, den Livs-Kraft og Følsomhed, vi alle kan dele med ham, og paa den anden Side er han mig en egen Person, med sit eget Hoved og sine egne Luner, som immer staar udenfor os og vil trække os med sig og have os til at betragte hvad han gjør og hvad han viser os fra hans Stade og med hans Øjne, skjøndt det slet ikke behøves, saa deri kan vi godt beholde vor Frihed, og den bør Forfatteren lade os beholde, ligesom han vil have sin Frihed.

Anvender vi nu dette paa „Den lille Hornblæser“, da ser vi let, at Skildringen af det Livs-Røre, der kom i danske Folk 1848, da Store og Smaa kappedes om at lægge deres Kjærlighed til gamle Danmark for Dagen, og Skildringen af Krigs-Livet i Marken under aaben Himmel, med dets Vildskab og Alvor, Lystighed og Smerte, Kraft-Udvikling og Bedrift, det er Hovedsagen for Aand og Hjerte, og det er Fællesskabet derom, der gjør Bogen fornøjelig, medens „den lille Hornblæser“ selv kun er Forfatterens Kjæledægge, som han hvirvler ind i Begivenhederne“ o. s. v. Forfatterens „Egenhed“ her bliver den, at han virkelig lader sin „Kjæledægge“, der havde været med i Krigen, men er igjen gaaet hjem til Bogen, fare op et Øjeblik, da han havde hørt om Fredericia-Slaget, men „skammer sig“ og sætter sig hen igjen til Bogen for sin Moders Skyld, og at Forfatteren her vil vække Læsernes Medlidenhed, fandt Gr. „saa meget uforsvarligere“, som han (Forf.) selv har bragt os den Moder paa Halsen og slaaet hendes Mand ihjel, saa han skulde ogsaa smukt

ernære hende selv, uden at skille Danmarks lille Hær ved den mindste Kraft og Frivillighed, som den ellers vilde havt.

Dette var i 1850; men ogsaa forrige Aar havde han ret med Hjertenslyst anmeldt et andet Digtværk. Det var „Danmarks Bestandighed“, hvis Titel just ikke mælder, at det er, hvad det dog er: et dramatisk Arbejde, skjøndt ikke bestemt for Scenen. Hvem Forfatteren var, véd jeg endnu ikke; men skjøndt Grundtvig fandt, som han langt senere sagde, og saa deri forlidt af det Gamle og formeget af det Ny, saa hilste han dog med Inderlighed Forfatteren, som han idetmindste tænkte sig som meget ung Skjald, som „en kjær og jeg vil haabe baade fittig og lykkelig Medarbejder ved Danskhedens Gjenfødselse og Fornøelse i alle Maader.“ Han fandt ellers „de fleste saakaldte fædernelandske Opmuntrings-Taler og folkelige Digtninger i vore Dage kolde og tomme“ hos dem, „der i det hele fører Ordet for den brændende Fædernelands-Kjærlighed og den u dødelige Folkelighed“, og som „tror sædvanlig slet ikke eller dog kun halvvejs, hvad de selv siger, og undskylder sig snarere om ikke for Almenheden, saa dog for deres gode Venner, dermed, at man maa lade, som man tror det, for Virkningens Skyld paa Folket, paa Almuen, paa Massen, eller hvad man kalder det, man nok vil beherske til sin egen Fornøjelse og bruge til sine Hensigter, men vil ingenlunde selv høre eller regnes til, end sige sammensmelte med, hvad man kalder at tabe sig eller vel endog at fortabe sig deri.“

Men ved Siden ad megen Skvalder har man dog ogsaa „hørt dybe Toner fra Folke-Hjertet og set klare Træk af Folke-Livet i Tale og Sang, og dertil hører den kjærlige Fremstilling af den danske Trængsel og Frelsen, Sorg og Trøst i gamle Kong Vermunds Dage (hos den berørte antagelig unge Forfatter). Det er fra først til sidst hvad jeg kalder den danske Troes-Bekjendelse, som alle Danskere forstaa og kan læse med Fornøjelse, og saa lille en Ros, som det er i manges Øren, saa er det dog en stor Ros i min Mund, thi Troen paa Danmarks Bestandighed og Følelsen for Danskhedens Yndighed under hvilkensomhelst naturlig Skikkelse, og Øret for Modersmaalets dybe og dejlige Klang i sine Ordsprog og alle sine ægte Udtryk, det er mig langt mere værdt end de største Kunstværker, fordi, hvor disse Ting findes, der

er de baade folkelige Livstegn og der tjene de til at vække Folke-Livet i en videre Kreds.“

Gjensvaret, den unge Skjald lader Nornerne give Odin, da han spørger om Danmarks Skjæbne:

„Danmark vil staa, mens Bølgerne rulle“,

tiltalte særdeles den gamle Skjald, som ogsaa lod det klinge i Salen seksten Aar efter, da han sidste Gang (1866) mødte paa Thinge til Kamp for „Almuens“ frie Valgret.

En liden Forskjel imidlertid paa, hvordan den unge og den gamle Skjald hørte Nornerne synge, fremkaldte straks hos den gamle „Norne-Kvad om Danmarks Bestandighed“ (i „Danskeren“) hvori Urd begynder i Arilds-Tonen:

„Odin han spørger
Ved Urda-Kilden
Om Norne-Dommen
For Daners Mark,
Om Skjæbne-Gangen
For Skjoldung-Folket,
Om Løbebanen
Fra Leiregaard!

Det bobler, som Bølgerne rulle!“ . . .

Verdan vægrer sig naturligvis og kommer med de stærkeste Indvendinger, hun kan finde, mod Urds trøstelige Spaadom, men saa mælder Skuld, at netop naar Danmark ligner en blind Gubbe paa Hæld, som synes lige ved at maatte styrte sig, som gamle Vermund syntes, i Elven, da skifter Odin, som stikker i den Gamle, sin Ham, saa Fienden faar Skam af den Unge, og Skuld synger derfor tilsidst:

„Om Bølger end skulle
Med Stjerner forgaa,
Mens Bølgerne rulle
Skal Danmark bestaa
Med Mindet om Lejre
Ved glimrende Sejre
I Gry og i Kveld.“

Kun maa her ikke tænkes paa Sejre i Haandens Verden alene, skjøndt Tyskernes Paagang i det daværende Øje-

blik var af den Art, at den maatte levende minde Danskerne om, at Haand er Hoveds fødte Værg.

Ved Besøg fra „Granderne“ og fra Tyskland.

Sommeren 1850 besøgte en norsk Præst Grundtvig og var flere Gange hos ham*). De havde talt om mange Ting, f. Eks. om Jens Baggesen og Filosofen Fickte og engang om Englene, og om Menneskets Betydning for dem, da de, før Menneskets Skabelse, havde en mere „isoleret“ Stilling i Skabningen, saa Menneske-Livets Oprejnsning i Kristus maa ogsaa forøge deres Lyksalighed i Fællesskabet. En Søndag Eftermiddag, da Gr. og hans Gjæst havde drukket Kaffe, foreslog Grundtvig en Spasertur paa „Volden“. Paa den Tur taler de om forskellige tyske Theologer. Da Nordmanden omtalte Neander, siger Grundtvig: „Han søger Kristendommen hos Kjætterne“; og da Gjæsten omtalte Tholuck, da siger igjen Grundtvig: „Det er ingen Ting; jeg kjender ham jo, han var her (ifjor?), nej det er ingen Ting.“ Jeg véd ikke, om det gjaldt Tholuck, hvad nu kommer, men Grundtvig fortalte i „Danskeren“ (1851), at han engang havde haft Besøg af en „lærd Tysker“, som spurgte ham, hvordan det nu stod sig med Forholdet mellem „Naturalismen“ (Fritænkeriet) og „Supranaturalismen“ (Ortodoksien) i Danmark. Grundtvig svarer: „Det er et Forhold, jeg bryder mig nu meget lidt om, for jeg ser, der er en ganske anden Modsætning, hvorpaa alt igrunnen kommer an, og det er Modsætningen mellem Liv og Død.“ Det havde sikkert været udtalt med Fynd tilgavn, da Tyskeren indrømmede straks, at det var „allerdings“ en gevaltig Modsætning.

Det yndige Husliv hos Grundtvig, med den alderstegne yndige Frue (ikke høj, mager, med en liden lidt krum Næse), omtalte Nordmanden ogsaa siden med en glad Ihukommelse, dog uden at fortælle derom i dets Enkeltheder. — Professor Caspari var dengang for henved

*) Grundtvig var nu flyttet til Løngangsstræde ved Vartou.

tre Aar siden kommen til Norge, og Nordmanden fører Talen hen paa ham*). Da siger Fruen til Grundtvig med et mildt Smil: „Det var ham, Du saa brat gik fra!“ — Gr.: „Ja, jeg blev saa grebet ved, at en Tysker skulde op til den theologiske Lærestol i Norge.“ Nordmanden mente, det var ikke saa farligt; Sandheden vilde vel netop vinde under Kampen. — Gr.: „Men I har jo Ingen at sætte op imod ham!“ Det mente dog nok Nordmanden man havde og nævnte Wexels, men Grundtvig svarer kort: „Nej, I har Ingen.“

Mangfoldige Aar bagefter ihukom ogsaa den norske Præst Grundtvigs gode Greie paa Bygdens Belliggenhed i Norge, da det, som rimeligt, var noget af det Første, de kom til at tale om, paa hvilket Sted Nordmanden var Præst**).

Endelig mindes jeg fra dette Besøg, at da Grundtvig fik et Spørgsmaal angaaende Konfirmant-Undervisningen, sagde han blandt Andet til Gjensvar: „Lære-Bøger i Kristendom er nu egentlig U-Ting, og det Første, man dermed har at gjøre, det er: at se til at gjøre Bogen uskadelig!“

Til samme norske Præst var det, Grundtvig sagde, at med Hans Nielsen Hauge vaagnede Folke-Aanden heroppe.

Tidlig denne Sommer (1850) havde Studenterne i „Havnen“ (Kjøbenhavn) Besøg af Studenter fra „Lunden“ (Lund). Gildet stod paa „Regentsen“. Om Grundtvig selv var nærværende vides ikke, men meget sandsynligt er det, da han til Gildet skrev følgende Sang, som, udenfor Lejligheden, næppe er trykt:

*) Dr. Rudelbach fulgte (1847) Dr. Caspari op til Grundtvig, men Grundtvig talte ikke videre med ham. Inge-mann var imidlertid tilstede og underholdt den Fremmede, den Stund, de var der. Gr. hilste høfig til Afsked og ønskede lykkelig Rejse.

**) Da Herman Anker fra Sagatun (i 1862?) omtalte den samme Mand (Provst C. Wulf i Trøgstad), var det med et lidet Spørgsmaal, om Grundtvig kunde mindes ham. „Om jeg kan mindes ham!“ svarer Grundtvig, som Noget, det var en Urimelighed at tvivle om.

Mel.: Rings-Drapen.

„Hid over Bølgen
Bragte os Snekken
Venlige Gjæster,
Grander idag;
Velkomne er os
Vaaren og Majen,
Lige velkommen
Lundegaards Flor!

Ved Øresundet
Systemene kappes
Lundens og Havnens
Højskoler to;
Medbejler-Skaren
Mjøden med Blide
Daglig hos Odin
Drikker endnu!

Brage det volder,
Brat han neddysser
Kæmpernes Trætte,
Kiven med Sang;
Kappelyst ædel
Ulmer i Barmen,
Flammer derefter,
Føder Bedrift!

Venner fra Skaane!
Skjaldene sjunge
Ens for os alle:
Op til Bedrift!
Lad os saa kappes,
Kæmpe i Norden,
At vore Sejre
Sangen er værd!

Aldrig i Asgaard
Aldrig i Valhal
Frænderne bryde
Fred og Forlig!
Bejlerne kjække
Kappes om Prisen!
Ædelmod vinde
Altid i Nord!“

Paa Rigsdagen og i „Danskeren“.

II.

„Stænder-Tiden er forbi, Folke-Tiden skal komme!“ Disse Ord, optagne fra Grundtvig selv, danner for Størstedelen Grundtonen i hvad han i denne Tid talte og skrev om de indre Forhold i Danmark til „fælles Bedste“. „Folke-Tiden skal komme!“ det var et Syn, som mægtig maatte opleve al hans Kamp mod Afguderiet med det stenede Begreb „Staten“, som Noget, der, efter de „Oplystes“ Mening, var anderledes værd at tage Hensyn til, end Folket, denne „Vrimmel“ med de mangehaande Tilbøjeligheder, som kun forsaavidt er at agte paa, som „Intelligentsen“ og Rigmændene maa se til at holde den under et stadigt Formynderskab. „Folke-Tiden skal komme!“ det Syn maatte ogsaa opleve hans Bestræbelser for at oplyse Forholdet mellem Folket og dets Embedsmænd. Og hans Tanker herom lære vi bedst at kjende gennem et Stykke i „Danskeren“, som har til Overskrift: „Almen-Pensioneringen og Daare-Kisten“) i Danmark“, og hvoraf vi snart skal levere et Brudstykke til Prøve.

At Landet havde altfor mange Embeder var Noget Grundtvig allerede langt tidligere havde paapeget, f. Eks. i „Nordisk Kirketidende“ 1836, hvor han skrev om „Offer og Akcidentser“, i Anledning af, at Præster havde fundet Offeringen paa Alteret at være en Uskik, og hvor Grundtvig da lyste op for Folk, at det var en anderledes stor Uskik „at forvandle Folkets frivillige Gaver til tvungne Afgifter“. Denne Overtallighed af Embedsmænd fremhævede han ogsaa nu med Styrke baade i „Danskeren“ og paa Rigsdagen og paapegede to Grunde, fra hvilke den hovedsagelig skrev sig, og den ene var naturligvis Attraaen efter de visse Levebrød og den anden Betragtning af „Staten“**) som én for Folket

*) Han havde faaet et navnløst Brev, der viste ham til Gale-Huset (Bistrup) med hans Rigsdags-Tale mod den overhaands Pensionering.

**) Nuomstunder begynder man vel at sige „Samfundet“ istedenfor „Staten“, men Navnene gjør naturligvis slet intet til Sagen, naar ikke Livs-Opfattelsen bliver gjen-

fremmed, ubøjeelig streng Personlighed, som hele Folket skal opoffre sig for, og i hvem da Grundtvig ser „Tyran-Begrebet“ klarligen udtrykt.

Dog, vi maa et Øjeblik lade ham selv udtale sig om denne i ethvert Folkeliv saa vigtige Sag*):

. . . „efterat Kongen har tilbagegivet Folket, hvad**) han, efter Omstændighederne, ej længer kunde bruge til det Heles Bedste, nu er jo hvad Embedsmændene kalde „Staten“ slet intet andet end „Embeds-Standen“ selv, der umulig kan have Ret til det mindste, end sige til hyadsomhelst, paa Folkets Bekostning, men er med al sin i det enkelte nødvendige Myndighed dog i det hele Folkets Tjenerskab, hvis Stilling maa rette sig efter Folkets velforstaaede Tarv.

„Naar vi saaledes se bort fra Æventyret om „Staten“ som en guddommelig Tyran, man iblinde skal tilbede og opoffre sig for, da opdager vi lettelig Sandheden, som er, at mange saakaldte Embeder kun er skabt enten for at have saamange flere „visse Levebrød“ at give bort til gode Venner, eller for at skaffe de Herskende forhadte Indtægter, eller for at befæste Ufrihed, eller for at gjen-nemføre en vis Ensformighed eller andre Griller, og at alle disse kun saakaldte Embeder, men virkelige Leve-brød, maa vi til Folkets Bedste efterhaanden afskaffe og kun beholde de Embeds-Stillinger, som behøves for at Retten kan have sin Gjænge, Alting besørgeres saa ordentlig og udføres saa læmpelig som muligt, den fri Virksomhed opmuntres og lettes og Folke-Oplysningen stige og Folke-Dannelsen lykkes. Ligesom vi nu til disse nødvendige Embedsstillinger maa ønske og kræve dygtige, flittige og redelige Mænd, saaledes maa vi ogsaa lønne dem, saa de med Lyst kan opoffre deres Tid og Flid til at gjøre Embedet Fyldest, og love dem, hvis de efter god og lang Tjeneste trænger dertil, en god Forsørgelse i Alderdommen; men det vil da aldrig falde os ind enten

nemgribende en ganske anden til Fordel for den virkelige personlige Frihed.

*) Grundtvig efterviser førøvrigt i „Danskere“ Forholdene historisk ligefra Middelalderen af. Stykket findes i Nr. 22, 3dje Aargang 1850.

**) Enevolds-Magten.

at afknappe deres Løn, mens de arbejder, for at give dem Naadsens-Brødet, naar de er udtjente, eller at love dem, der enten kun har tjent maadelig eller har selv Midler, et godt Naadsens-Brød, som vi véd, igrunden tages dem af Munden, som arbejder for det.

„Dette og kun dette har jeg sagt og ment, og tør sige, at hvem der af den Grund viser mig til Daarekisten, er modnere dertil end jeg, thi skal Folket og Embedsmændene komme til at betragte hinanden i det rette Lys og venlig sammenvirke til fælles Bedste, hvad vi dog vel alle maa ønske, da gives dertil ingen anden Vej end den, jeg har betegnet.“

En Uting, som Grundtvig i den dansk-tyske Sag maatte under Kampen af al Magt bekjæmpe, foruden Ministeriernes og deres Tilhængeres Greb efter Holsten, det var „Hjemmetyskernes“ idelige, sledske Præk — midt under Krigen — om „Forsonlighed“ mod Arve-Fienden, ved hvilken Lejlighed de prøvede at tage Kristendommen med til Hjælpsmand og at anvende, hvad Kristus sagde om Forholdet mellem sine Discipler indbyrdes og om deres personlige Forhold til Andre, paa Forholdet mellem hele Folk og Riger af denne Verden.

Af de mange Stykker, hvori han stræbte at vise, hvad Stof der var i „den saakaldte Kjærligheds-Kaabe“, som man (paa Trods mod den virkelige Kjærlighed til det Folk, Tysken skammelig vilde undertrykke) brugte til „at spille kristelige Komedier med“, skal jeg kun anføre følgende Linjer, der viser hans Grund-Syn paa Sagen:

... „jeg kjender intet latterligere end at betragte og anvende „Kristi Evangelium“, som en „Moral for Folk og Stater“, hvortil det aabenbar er ligesaa lidt skikket som skabt. De, der, som Paven i Rom, søger at give „Evangeliet“ denne latterlige, verdslige Stilling og Anvendelse, de er sædvanlig selv saa langt fra at tro Evangeliet, at de ingen Oplysning ændser om dets sande Beskaffenhed, men ligesom man ved at give dem, der „ikke bede“*), aabenbar stræber at fordunkle selv Evan-

*) Somme vilde nemlig, at man skulde sende Hjælp til det oprørske Frederiksstad ved Ejderen, efter Bombarde-

geliets Gavmildhed, saaledes har Kristus dog virkelig frasagt sig alt Kald til at være „Dommer og Deler“ mellem Folk om „mit og dit“, altsaa ogsaa om „Dansk og Tysk“ herved, og han har udtrykkelig forsikret, at dersom han havde et „verdsligt“ Rige herved, saa vilde han med sine Tjenere ogsaa stride for at beholde det, saa naar man under vor Kamp paa Liv og Død med Holsten-Gottorp vil beraabe sig paa Skikken i Kristi uverdslige Rige, da maa man ogsaa opgive Danmarks verdslige Rige, opgive hele Rigets Forsvar med verdslige Vaaben og sige til alle Danskere: I maa ikke betale ondt med ondt, men I skal taalmodig lide alt det onde, Fienden, til sin egen Skam og Skade, vil overvælde Jer med, I skal ikke være Helte, men Martyrer, og ej tænke, at det synlige Danmark er Jeres rette Fæderne-land, saa lad Tyskerne kun tage det, naar de vil være saa uretfærdige! Danmark i Ideen, det fredelige Land, med det uskyldige, gavmilde Folk, der ikke blot elskede sine Venner, men især sine Fiender, velsignede dem, som forbandede, og gjorde dem godt, som gjorde dem Skade, dette danske Land i Aanden kan Tyskerne umulig indtage med Krig, dette uskyldige hellige danske Folk i Tankerne kan aldrig udryddes, frygter ikke for den, der kun kan slaa Legemer ihjel, ikke Sjæle!

„Vil eller tør man ikke dette, og Latterligheden er saa iøjnefaldende, at selv en Tysker neppe vovede det, da skulde man dog ogsaa skaane Kristi Evangelium og det danske Folk for saadanne evangeliske Betragtninger, der kun har hjemme i en ganske anden Verden, hvor der er en Aand, som kan trøste over Tabet af alt i denne Verden.“ At det nu ikke engang der passede Altsammen, viser han flere Steder, ligesom han naturligtvis

mentet af Tyskerne. Grundtvig syntes, man heller skulde gjøre et Sammenskud for at afkjøbe de Brandlidte og Husvilde fra Frederiksstad deres Grunde og ødelagte Boliger paa det Vilkaar, at de gik over Ejderen og kom aldrig igjen, for at Danmark kunde faa en bedre Befolkning i den ejderstedske Plantestad. Vor djærve Landsmand, Oberst Helgesen, flere Gange besnugnet i Grundtvigs Sange, var det, som holdt Frederikstad Fæstning mod „det hede Helvede“ lige ved Siden.

strengt afviste Kravet til kristelig Fuldkommenhed selv hos dem, der vilde være Kristne for Alvor.

„At være eller ikke at være“ — skriver han videre — det er aabenbar nu Spørgsmaalet for Danmarks Rige og det danske Folk, og det vil være et stort Vidunder, om dette lille Verdens-Folk, med alt sit Heltemod, alle sine Opoffrelser, kan hævde sig Fædernelandets virkelige Besiddelse og kan læge alle de dybe Saar, som Oprøret og dets tyske Venner har slaadet og vil endnu slaa, men det er aldeles vist, at vil vi ikke engang nøjes dermed, men tillige læge Fiendens Saar, stille ham tilfreds og vinde hans Bifald og Venskab, da kan selv Danehærens vidunderlige Anstrængelser og den ligesaa vidunderlige Lykke, der har fulgt dem, ikke frelse Danmark, thi da river vi bestandig ned med den ene Haand, hvad vi bygger op med den anden, da svækker vi os selv dobbelt ved enhver Sejer og styrker Fienden, saa i denne Selv-Bestridelse maatte et langt større, stærkere og rigere Folk nødvendig udtømme sine Kræfter og falde igrunder for sin egen Haand for sin egen Daarskab.“

At „Danskeren“ skjænkede „Bogvæsenet“ ligesom „Dannelsen i Danmark“ i det hele særdeles Opmærksomhed, vil man alt have set og faar se flere Prøver paa; men hans Omtale just i denne Tid af en Bog, skrevet paa Tysk af en Nordmand, fortjener i flere Henseender at udhæves. Det er Professor C. Holmboes tyske Oversættelse fra Arabisk af Bidpais indiske Fabler, der i sin Tid udkom under Navnet: Kalila og Dimna. Grundtvig glæder sig over, at Nordmanden, langt fra at kry sig af den tyske Klædning, gjør Undskyldning for den, da han ellers ikke kunde faa en Forlægger, om Grundtvig end finder, at den Undskyldning ikke godt kunde gjælde ved en Bog blot paa en halvsnes Ark. Men, hvorfor jeg nævner den, det er ogsaa fordi Grundtvig med det Samme i et Stykke med Overskrift: „Fabelen, som vi paa Dansk kalder Dyre-Legen“ meget anbefaler Brugen af saadanne „Dyre-Lege til Børnenes Morskab og hele Efterslægtens gavnlige Oplysning om det daglige Menneskeliv, thi det er naturligvis kun vort daglige, borgerlige og verdslige Liv, der spejler sig i Dyrenes“, og han mener, at man kunde slippe nemt til en dansk Fabelbog, som kunde slaa Sparto baade til Phædri, Æsops

og Bidpais, dels ved at plyndre disse, dels ved at benytte Ordsprogene i Folkemunde. Næsten af alle de Ordsprog, der har laant deres Klæder af Dyr og Fugle, mente nemlig Gr., kan der springe en ganske god Dyreleg eller Fabel ud, som har det store Fortrin for enhver anden, at den har sin Rod i Folket, og til en Mundsmag skrev han alt forrige Aar en liden om „Ræven og de røde Hunde“, anvendt paa Tysken og Danskerne. Ved at skrive Ordet „Tysken“ er jeg tidt bleven mindet om, at Grundtvig nok netop i „Dauskeren“ begyndte at skrive Tysker, og ikke „Tydsker“ længer, ved Tanken paa Tyske eller Tuisko og hans Søn Mannus („der Mann, wie er sein soll“), som Tyskerne skal have æret som sine Stamfædre.

Hvad Grundtvigs saakaldte „Tyskerhad“ angaar, da vilde han vistnok for Alvor, at man skulde slaa Tyskerne baade sønder og sammen, hvor de kom med Vaaben ihænde som Danmarks Fiender, og han vilde have den danske Skole aldeles rensset fra al tvungen Tysklæsning, Tyskskrivning og „Sprekken op“ paa Tysk, saa derom skulde der ikke længer spørges ved Adgang til nogensomhelst sædvanlig Embeds-Stilling i Kongeriget, og vi mindes vel, at dengang Gr. blev Student, spurgtes der heller ikke derefter ved Artium engang. „Men over Ejderen forfølger mit Had aldrig Tyskerne“, og „naar jeg, som historisk Folke-Betragter, sætter Tyskeren langt lavere, end han selv og hans andre Beundrere finder billigt, da er det ingenlunde af Had eller Misundelse, men af videnskabelige Grunde, hvormed min Anskuelse maa staa og falde.“

Hvordan han vilde, at Plattyskerne skulde faa høre og bruge sit Modersmaal baade i Kirke og Skole nede i Slesvig, og selv høre Højtysk i Kirken, naar de havde været vant dertil, det har vi alt set Prøver paa og faar siden ogsaa flere at se. Det vilde derimod „Sommeandre“ ikke, og „Sommeandre“ vilde ogsaa af al Magt, da Krigen brød ud, at man skulde blokere (spærre) de tyske Havne, medens Grundtvig paa det Stærkeste ogsaa i „Dauskeren“ satte sig imod „at skade de Værgeløse og forstyrre den gavnlige og lystelige Virksomhed, der adler Menneskelivet, mer end saavidt Nødværget, Fiendens Uretfærdighed og Haardnakkethed uundgaelig fører det med sig.“

Midt under sin nidkjære Bekjæmpelse af Tysken i dens Forhold til Danmark, gjorde han udtrykkelig opmærksom paa, at „Talen jo slet ikke er om vort personlige Forhold enten til de enkelte tyske Mennesker eller til enkelte tyske Bøger, men kun om vort folkelige Forhold til Tyskerne, som et Folk, og til deres Sprog og Litteratur som Mønster og som Mesterske for vores.“ („Danskeren“ 2den Aargang, S. 383.) Men han fortsætter ogsaa sammesteds med følgende Ord:

„Jeg har før, baade i „Danskeren“ og udenfor, udviklet, hvorfor Tyskerne, som Folk, er og maa være saa uretfærdige og saa uforsonlige mod os Nordboer, som mod intet andet Folk, fordi det er dem en Livs- og en Æres-Sag, at Menneske-Udviklingen og Menneske-Oplysningen ikke hos os maa kunne naa et Trin, de ikke allerede hos dem har naaet. Jeg har ligeledes udviklet, at fordi vor Moder-Kirke og Mønster-Skole var oprindelig ikke de tyske, men de engelske, derfor er vort Tyskeri fra først til sidst en unaturlig Udskejelse, kun foraarsaget af Aandløshed, og derfor kan ene den engelske Litteratur yde os den Støtte og det Forbillede, vi forjæves har søgt i den Tyske. Da jeg imidlertid nok véd, at den almindelige Lærer-Dannelse er meget for tysk og uhistorisk til at disse Udviklinger kan findes fyldestgørende, saa vil jeg bede danske Læsere betænke, at om end Tyskerne ej skulde være uforsonlige Fiender ad al nordisk Vidskab, saa er de det dog ad Danmarks Helhed og Selvstændighed, og at om end den tyske Litteratur skulde være os uundværlig, saa vil vi aabenbar faa Nok af den, om vi end udrydder Tysken af alle vore offentlige Skoler, thi Tysken var jo udelukt af vore Latin-Skoler til Aar 1800, og her blev dog læst Tysk i svære Mængde.“

Et Mærke maa jeg sætte for „Dansk Vægter-Vise“, som stod i „Danskeren“ under 7de Decbr. 1850 og var nærmest en Opmuntrings-Sang for dem, som

„Staar paa Vagt
Nu for Nordens Have,
Hvor, som det var vittigt sagt,
Ledet var af Lave.“

(Han siger: „var af Lave“ til Mindelse om, at Idsted-Slaget atter havde plantet Danebrog paa Dannevirke). Men hvad jeg ved Sangen især vilde minde om i „Grundtvigs Levnetsløb“, det er, hvordan Kjæmpen tidt har følt sig tilmode i Bogverdenens Skyggerige, naar han, som Kongen der, som Pluto, sad med Pennen til sit Spir. Det udsynger han i denne Vise, som han knytter til „Eigil Grækers“ (Achils) Bekjendelse, der lyder:

„Heller jeg vilde som Træl paa Markerne slide for Dagløn,
Hyret af trængende Mand, som kun har Eje til Nødtøft,
End over samtlige Døde, som øverste Herre befale.“

hvad Grundtvig anvender paa Vagterne ved Dannevirke, idet han begynder med følgende Ord:

„Heller Vogter ved et Led
Midt i Kampens Røre,
End et Skygge-Liv i Fred
Kejserlig at føre“ . . .

og ude i Sangen siger han saa om sig selv:

. . . „I et græsk Elysium,
I et Pluto-Rige,
Sad jeg over Bogen krum
Mange Aar tillige;
Alle Skygger lød mit Bud,
Svæved ind og svæved ud,
Som med Pen jeg peged!

Dybt jeg sukked i min Aand
Dog hver Morgenrøde:
Blytung er din Kongevaand,
Drot iblandt de Døde!
Gjerne Du til Bytte gav
Glimrøn for en Hyrdestav
Og en Stride-Klemme!

Danske-Folk og Danehær!
Lær det lydt at kvæde:
Mer end Sol og Maane værd
Livets Kamp og Glæde!
Heller Vogter ved mit Lød,
End et Skyggeliv i Fred
Kejserlig at føre!“

Hans Digte og Sange gennem „Danskeren“ var fremdeles mangfoldige i Tal; indtil Aaret 1851 fra 1848 ikke langt fra halvandet Hundrede, hvoraf de fleste Digte, tidt større Kvæder, henstaar endnu i „Danskeren“, medens Sangene har gennem de mangfoldige danske Sangere og Sangbøger banet sig Vej til Folkemunden, saa at, selv naar man fraregner hans Kirkesang, er ingen nordisk Digtters Sange, paa langt nær, saaledes blevet Folkets Ejendom som Grundtvigs i Danmark. Ogsaa hidop mellem Fjeldene har endel banet sig Vej især gennem Ole Vigs „Sange og Rim“ og endnu mere gennem Fosnæs-Bentsens Sangbøger.

Digtene og Sangene var dog ikke blot mangfoldige i Tal, men ogsaa af Art. En hel Del hører med til de inderligste, han har skrevet, mange er kjæmpelige Opsange, nogle er Skjemte-Sange især over Tysken, og alle bære de Vidnesbyrd om den fulde og friske Skjalde-Aare hos „Kjæmpe-Skjalden“ ikke langt fra de Syvti.

En Oplysning, som her ikke maa savnes, er Grundtvigs egen Redegjørelse for sin Stilling til Partierne paa Rigsdagen, saadan som Forholdene var i 1850. Den findes i „Danskeren“ Nr. 13 for det samme Aar som Svar paa det Spørgsmaal, „om jeg da ikke maa anses for at høre til Venstre?“

„Dette Spørgsmaal, paa hvis Besvarelse især nogle saakaldte Vælgere fra Præstø Amts Fjerde i „Nestved Avis“ synes at lægge særdeles Vægt, skal jeg da ogsaa ganske aabenhjertig yttre mig om, vel ikke for hine saakaldte „Vælgere“ Skyld, som i alt Fald neppe er mine Vælgere, siden de er mine Modstandere, men dog for din*) og andre gode Venners og min egen Skyld.“

„Hvad nu for det første „Højre og Venstre angaar, da véd du nok, at disse Ord paa mit saavel som paa Bibelens og vel paa alle Folks, undtagen Ægypternes, Billedsprog har en fast Betydning, hvori jeg maa frabede mig enhver Henregning til „Venstre“, som Vranghedens,

*) Gennem 4 Nummere af „Danskeren“ skrev Grundtvig i 1850 Stykker om Rigsdagsforholdene under Navn og Skikkelse af „Danske Rigsdags-Breve“.

Løgnens og Falskhedens Side, men ogsaa naar man tager „Højre og Venstre“ i det fremmede franske Partisprogs Mening, da passer det, efter mine Tanker, slet ikke paa det danske Folkething, enten man saa tager det paa Langs eller Tværs, og skjøndt derfor „Bondevenerne“ rigtignok kalder sig selv „Venstre“, saa er dette dog, da ingen paa Rigsdagen kalder sig „Højre“, ligesaa ørkesløst som upassende.

„Skal man altsaa dele det danske Folkething i to Hælfter, som man jo, efter Afstemningerne at slutte, for Øjeblikket maa, da véd jeg ingen anden passende Benævnelse til dem end „Bondevener og Ubondenvener“, thi jeg har aldrig hørt, at de, som Byen kalder „Centrum“, har givet sig selv noget andet Kjendesmærke, end at de er imod „Bondevenerne“, og da jeg derfor hverken tør eller vil kalde dem Bonde-Uvener, saa véd jeg ikke andet Raad, end at smede et nyt Ord til den ny Stilling, og indtil videre, indtil de har vist, hvad andet ejendommeligt de i folkelig eller parlamentarisk Henseende har, her kalde dem „Ubondenvener“.

„Naar jeg nu skal sige, til hvilken af disse to Sider paa Folkethinget jeg snarest maa regnes, da er det aabenbar til „Bondevenernes“, thi vel har jeg ikke blot tidt sagt, men tror daglig at vise, at jeg vil ikke høre til noget andet politisk Parti, end det politiske Parti, det borgerlige Selskab og Vennelag, som det danske Folk fra gammel Tid har udgjort og skal, haaber jeg, med Guds Hjælp blive ved at udgjøre, saalænge der er kjendelig adskilte Folkefærd, Stammer og Tungemaal i denne Verden; men desuagtet er det dog rimeligt nok og tildels en følgelig Sag, at én helst stemmer med dem, der stemmer paa én, og Bondevenerne har ikke blot i Præstø stemt paa mig til Rigsdagsmand, mens Ubondenvenerne med én Mund stemte imod mig, men de har jo ogsaa i Folkethinget nu to Gange stemt paa mig til Udvalgs-Medlem, mens neppe en eneste af Ubondenvenerne gav mig sin Stemme, og det er da ikke mer end billigt, at jeg, saavidt min danske Samvittighed tillader, giver Bondevenerne min Stemme. Saalænge derfor Ubondenvenerne ej har anden kjendelig Grundsætning end til Jævnshold at stemme mod Bondevenerne, og har derhos den Sædvane aldrig at stemme paa mig, saalænge maa det

nedvendig være yderst sjelden, at jeg kan stemme med dem, saa naar jeg heller ikke kan stemme med Bondemøderne, da staar jeg gjerne, om ikke ganske alene, saa dog kun meget svagt understøttet.“

Ved Siden af Befatningen med Rigsdags-Forholdene forresten og Behandlingen af den slesvigske Sag samt af Oplysningen og Dannelsen i Danmark, baade den mandlige og den kvindelige, førte han, i nær Forbindelse med de to sidstnævnte Sager, ogsaa Aaret udgjennem fremdeles med Mund og Pen „Kampen for Trykke-Frihed“, hvori Mange af dem, der havde jublet over hans foromtalte Skrift i den Sag (1845), nu ikke længer var istand til at følge ham i hans endnu stærkere Fremskridt paa Friheds-Banen. Gjennem ikke mindre end fem righoldige Nummere af „Danskeren“ behandlede han „Bog-Væsen, Trykke-Frihed og Presse-Lov i Danmark.“

Isted-Sejren fremkaldte nu Sange i Mængde i hans Blad foruden det straalende Storkvad: „Isted-Slaget“.

Især dvæler hans Tanke i Storkvadet ved den i Kampen saa modige Landsby-Ungdom og ved den virkelige Livs-Oplysning, som vil udskinne over Landet gjennem denne Ungdom, som en Morgenhimmel*), hvoraf Solen, som opgaar, vil danne sine „Straalepile“. Om denne Livs-Oplysning i Forhold til den forrige i alle Maader siger han:

„Stjernerne dale i Gryets Tid,
Maanen gaar ned nu med Sølvhaar,
Dagen staar op til Gyldenaar!“

Blandt Sangene er nu „Kjærminde Sangen“:

„Det var en Sommer-Morgen
Endnu før det blev Dag,
Da yppedes paa Heden
Et Holger-Danske-Slag.“

*) Omtrent ligesom Engelskmanden, bruger Grundtvig Sky om Luften i det Hele, saa „Skyer blaa“ om klar Himmel er et Udtryk, man tit finder hos ham. Jeg anmærker dette her, fordi „Morgensky“ i denne Mening findes i Kvadet.

bleven navnkundig baade i Danmark og selv i Norge, hvor Ole Vig i sine „Sange og Rim“ først bragte den ud blandt Folket. Og saa „Den danske Menigmand“, som han skrev ved Efterretningen om ham, den Unævnte, som, da han laa og droges med Døden, saa to Kanoner, tagne fra Fienden, rulle sig forbi og udbrod saa:

„O Herre Gud! saa skulde jeg endda
I dette Liv den Glæde ha“,

hvorom han synger:

„ . . . O, priser, Dane-Skjalde,
De danske Helte smaa,
I Hundredvis de falde,
I Tusindtal opstaa,
Og sejrer Danmark, deres Heltedød
Dem hartad synes alt for sød!

Lad Skjalde-Snekken bære
Det Budskab over Strand
Om Adel, Dyd og Ære
Hos Danmarks Menigmand!
Thi Heltene ved Isted og ved Stolk
Det var det lille danske Folk!

Og I, som Lys vil tænde
I Borgestuen her,
O, lader Lyset brænde,
Saa det er Ilden værd,
Saa Danmarks Engel ser med Smil og Graad
I Lys sit Hjerte og sin Daad!“

Foruden hvad i det Foregaaende er paaapeget, indeholdt „Danakeren“ ogsaa Adskilligt, som syntes at ligge udenfor Øjeblikkets Spørgsmaal eller dog at staa i fjernere Forbindelse dermed: f. Eks. „Eddas gamle Fortale“ (oversat i 2 B., S. 337), „Grotte-Sangen“ (oversat i 3 B., S. 129), „Den holstenske Krønike“ (2 B., 305, 321 og 285), men under hans Behandling kom alt i Forhold til Livets Kræfter,

„Som røre sig den Dag idag“;

hos dem var Grundtvig nutildags altid at træffe.

Dog, jeg maa ikke slutte dette Afsnit uden at sætte et lidet Mærke for tre Digte endnu. Det ene over „Wil-

helm Blom“, som faldt ved Isted i Morgenstunden“ om Sejers-Torsdagen, og som begynder:

„Søn af Vennen fra de unge Dage,
 Mine Sønners fuldtro Ungdoms-Ven!
 Intet Suk dig kalder mer tilbage
 Til din Plads blandt ægte Dannemænd;
 Fremmerst gik du i vor Kamp for Norden,
 „Fremad“ var dit sidste Ord paa Jorden!“ ..

Det andet var over „Ernesto Dalgas“, italiensk født, men af en dansk Moder, og som begynder:

„Barnefødt i Lanrbærlunden,
 Med Guldæblerne i Skjød,
 Med et Sejers-Smil om Munden
 Her du fandt din Heltedød,
 Var det ej for Vuggen sunget,
 Synges det ved Graven dog:
 Gladere har ingen svunget
 Sværdet under Dannebrog!“ ...

Og med det samme skal medtages en to—tre Vers over „Ernestos“ Broder, den unge Maler Carlo Dalgas, der faldt om Nytaarsaften 1850 paa Forposten ved Mølhorst. Han blev ved Isted haardt saaret. Lundby, som Gr. nævner i Kvædet, var ogsaa Maler.

„Haand i Haand med Søner mine
 Vokse op jeg saa med Lyst
 Ungersvende favre, fine,
 Tindrende med Ild i Bryst,
 Blomstre endnu mine egne,
 Skal jeg glad dem atter se,
 Tidlig alt dog maatte segne
 Kjække Ungersvende tre.

Kjærlig mindes skal de Kjække,
 Konsten blødt først og sidst,
 Fandt imellem Od og Egge
 Kun til Lyglimt stakket Frist:
 Lundby tungt det var at miste
 Ved den bratte Offerdød,
 Dalgas kjæmped med de Sidste,
 Maled Nytaarsaften rød! .

Malerisk er Nytaarstiden,
 Lys og Skygge mødes der,
 Malerisk er Folke-Striden,
 Bølgedannet fjærn og nær;
 Sønners Kamp for Moders-Æren
 Er det skjønne Maleri,
 Som hver Daad af Danehæren
 Aftenrød sig spejler i!

Gid det lindre og forsøde
 Sorgen hos den ædle Viv,
 Som, hvor Danmarks Kjæmper bløde,
 Savner tvende Sønners Liv!
 Carlo fulgte bold sin Broder,
 Deres Moder sorrigfuld,
 Som vor fælles Helte-Moder,
 Føler, hendes Graad er Guld!“

Bliver Enkemand Januar 1851.

Fjortende Januar hensov hans Hustru, i sit 64de Aar, og han bekendtgjorde Dødsfaldet i „Berlingske Tidende“ omtrent med følgende Ord:

„Min kjærlige og trofaste, fromme og velgjørende Hustru, vore tre Børns ømme og forstandige Moder, gjen-nem en Menneskealder et Spejl for danske Husmødre, Elisabeth Kristine Margrethe, født Blicher, hensov i Fred forrige Tirsdag. Vemod, Velsignelse og Taknemmelighed med hendes Minde!“ Fr. Barfod siger blandt andet om hende: „hun glimrede ikke i Selskabslivet, men hun hyggede og smykkede den hjemlige Arne, og man gik aldrig forgjæves til hende om Raad eller Deltagelse, ej heller var de længste Syner hende for lange eller de højeste Maal for høje“. Og han fortæller et Træk af hendes Gudhengivenhed, som nok fortjener at mindes. Dengang Grundtvig gik og tænkte paa at nedlægge sit Embede i Statskirken, da gik hun en Aften ind til ham og sagde: „Jeg ser godt, hvad der piner dig, Grundtvig, og at du ængstes for Køne og Børn; men glem os og

gjør trøstig, hvad Vorherre byder dig! Han vil nok vide, hvorledes han skal give os Brødet“. Men hvor ømt et Samliv, de end levede, saa maa dog, i den fremrykkede Alder, „det skjøne Liv“ hos hende have været Grundtvig vel meget indesluttet, da han kvæder til sin lille Datterdatter, straks efter Dødsfaldet, hvad dog med det Samme klart nok viser, som saa mangen Ytring ellers gennem Levnetsløbet, hvor højt han skattede hende:

. . . „Se, derfor jeg dig ønske vil,
 Hvad muligvis dog kan slaa til,
 At du maa svare til dit Navn*),
 Din Byrd, dit Kald som Dinnekvinde,
 Saa agtes større maa det Savn
 Og dufte sødere det Minde,
 End hendes selv, hvis trætte Fod
 Nu til Opstandelsen sig hviler,
 Hun, som sit Navn dig efterlod
 Og Yndets Glands, hvormed du smiler!
 Ja, gid i dig din Bedstemoder,
 Opkaldt, maa staa forklaret op,
 Som Glandsen fra de dybe Floder,
 Naar den forgylder Bjergets Top.
 De Baand, som hos min ædle Viv,
 Til hendes Sorg og ingens Glæde,
 I Dybet bandt det skjøne Liv,
 Som vilde lydt sig selv udkvæde,
 De Baand, som nu for hende brast,
 Kun som de gamle Bjerger flyttes,
 Gid de for dig maa være Bast,
 Gid allerhelst de aldrig knyttes!
 Da skal du straa i din Kred, Hus-Kredsen,
 Hun saa ømt omfavned,
 Ej mindre from, men mer tilfreds,
 Med Perler**) krandse Gudsfrygts-Navnet!
 Som nu dit Smil fra Blomster-Engen,
 Med Paradisets Efterskin
 Forplanter over Sottesengen
 Sig til den Skjønnes blege Kind,

*) Elisabeth betyder „Gudsfrygt“.

**) Margrethe betyder „Perle“.

Gid saa dit Lys i Vinterdage,
 Med Barnet født i Bethlehem,
 Maa kaste nyfødt Glæde tilbage
 Paa Mindet om din Moders Hjem.“

Under hendes Sygdom i det Sidste var han nedbøjet, men efter hendes salige Bortgang var han mild og rolig og tænkte paa sin egen som vel ikke saa fjærn, men sagde til C. J. Brandt, der besøgte ham, mens hun laa paa Ligstraa, at han gjerne vilde leve her en Stund endnu, saa han kunde faa skrevet en Kirkehistorie, og han udtalte sig derefter om Forholdet mellem en Verdenshistorie og en Kirkehistorie: Ligheden og Uligheden mellem begge.

Liget skulde begraves fra Frelzers Kirke paa Christianshavn, og da viste det sig, at Holmens Folk ikke havde glemt ham; thi der indfandt sig en god Del af dem med Begjæring om at maatte, Aftenen før Begravelsen, bære hans Hustrus Lig til Kirken*). Grundtvig fulgte selv stille med. En af Kyndinge, jeg tror Fr. Hammerich, havde yttret, han vilde tale ved Graven; da Grundtvig hørte det, sagde han, at han ønskede, han lod det blive, da han ikke holdt af de stærke Bevægelser ved saadanne Lejligheder; „det er usømmeligt for os som Kristne“, skal han have føjet til. Der talte da heller ingen den følgende Dag uden Grundtvig selv i Kirken. I Førstningen bævede Stemmen, da han omtalte, hvem han her maatte begrave, men den vandt snart i Styrke, og „dejligt og veltalende“ lød, efter et Ørenvidnes Udsagn, følgende Ord:

„De Saar, som Døden giver, det er klart, dem kan ikke Jorden, men kun Himlen, ikke Tiden, men kun Evigheden læge, og selv staar jeg her idag som en gammel Mand, der gjør et kjendeligt Skridt til sin egen Grav ved at begrave sine Børns Moder, sin Ungdoms Brud, som i fyrretyve Aar, allerede syv Aar før hun lovede det ved Alteret, kjærlig delte Medgang og Modgang, og mest af det sidste, med ham; og selv er jeg da fattig og har

*) Da Gunni Busck faar Dødsfaldet at vide, saa spørger han Grundtvig — efter nogle hjertelige Ord om hans Hustrues salige Endeligt — om han ikke behøver Penge til disse uforudsete Udgifter.

intet at meddele dem, der mistede en øm Moder, en kjær Søster, en dyrebar Veninde, har intet uden hvad Skaberen gav os alle med vort menneskelige Hjerte: Taarer til at græde over os selv og vore Kjære, over Menneske-Livet i Dødens Dale, der er som Markens Blomst, pranger og dufter idag og affalder imorgen, saa dens Sted ikke kjendes; men, Gud være lovet! jeg staaer her dog ogsaa idag ved Siden af mig selv og midt i Forsamlingen som Ordets, Guds-Ordets, det store Evangeliums Tjener og Embedsmand, og som saadan har jeg Trøst at bringe til mig selv og til alle dem, der sørger ved denne Baare eller ved en anden, ved hvilket som helst Hjørne af den Lig-Baare, som Jorden er for Menneskens Børn paa Bredden af den umættelige Grav, der opsluger os alle fra Slægt til Slægt. Ja, som den nye Pagts Embedsmand, ikke Bogstavens, som ihjelslaar, men Aandens, der gjør levende, har jeg Trøst at bringe os alle, som høre Evangelium og tro; thi det er netop ved Baaren og ved Graven, at Aanden siger til os, siger til Menigheden: I skal ikke sørge som de Andre, der har intet Haab! det er et glædeligt Budskab fra det Høje, som kommer for at dæmpe og slukke vor Sorg, forkynder os, at vi skal ikke opsluges af den eller synke under den, men være mægtige til at opløfte os over den, fordi vi har et Haab, som de andre fattes.

„Ja, Haabet, det evige Livs Haab! det mærker vi Alle; der nævnede Aanden det rette Ord, hvori der kan findes Trøst over Døden, og finder vi den ikke i det Haab, vi som Kristne har forud for alle de Andre, da er det jo kun fordi vi ikke har dette Haab lyslevende i Barmen, men har kun hørt sige: der skal være et saadant kristeligt Haab, der kaldes Guds-Herligheds Haab; thi har vi dette Haab med Velsignelsens Fylde, da behøver Aanden kun at minde os om, at det er deri vi skal søge Trøsten, dermed vi skal slukke Sorgen, saa finder vi ogsaa deri den rige Trøst, som rækker til os Alle; da taber Sorgen ved vore Kjæres Grav og paa Bredden af vor egen hele sin Bitterhed og forvandles til en mild, vemodig Længsel efter at leve der, hvor Ingen dør, at samles med vore Kjære, hvor vi aldrig skal skilles ad, at se dem og os selv i den Glands og Herlighed, der ikke skal lignedes ved Markens Blomst, men ved Himlens Stjerner og Solens Straaler.

„Ja, mine Venner! vi véd det jo Alle, at saadan en Trøstens Kilde, saadan en velsignet Fylde er der, maa der nødvendig være i det evige Livs og Guds-Herligheds Haab, hvor det virkelig findes i Menneskebarmen, som Skriften beskriver og Aanden udtaler det, hele Mennesket med Sjæl og Legeme, saa der fattes ej et Haar, og altsammen forædlet, forklaret, i hele Livets og Kraftens og Skjønhedens Fylde med Evighedens Præg, Udødeligheds Krands, saat i Skrøbelighed, opstaaet i Kraft, saat som et afsjælet Lig, opstaaet som et aandeligt Legeme.

„Ja, det er Haabet, som de Andre ikke har, og som dog er det Eneste, der kan slukke Sorgen ved vore Kjæres og vor egen Grav, thi det usynlige i os, som véd af sig selv at sige, vor Sjæl, føler sig jo saa sammen-smeltet med sit Legeme, at den har ingen anden Forestilling om sig selv end Legemet og vilde aldrig tænke sig en Skilsmisse mulig, naar ikke Dygd og Død nødte den dertil. Og alle de Mennesker, vi har elsket, har vi jo elsket i og med Legemet, og havde vi en fuldtro Ven og Veninde, da læste vi jo bedre og dybere Ting i deres Øje og Aasyn end de Lærde i alle Stjernerne, og vi fandt paa deres Læber ikke blot Legemets, men ogsaa Sjælens Kys i det paa Kjærlighed rige Ord af Hjerterets Overflodighed, saa det evige Livs Haab, hvoraf Legemet er udelukt, det trøster intet menneskeligt Hjerter, som har Trøst behov over Døden. Men han, som vidste, det var ikke de Sunde, men de Syge, der har Læge behov, Vorherre Jesus Kristus, han gav derfor ogsaa alle sine Troende et evigt Livs Haab, som omfatter hele Menneske-Livet og kroner det med Guds Herlighed, gav os især det store Haab med den rige, stærke Trøst over Døden, ved selv med sin legemlige Opstandelse at bevise: han er Opstandelsen og Livet, og ved sit trofaste Løfte: at vi skal have Fællesskab med ham, som han har det med sin Fader, vi skal blive som han er og se ham som han er, vort fornærede Legeme skal blive ligedannet med hans Herligheds Legeme, der er hans guddommelige Sjæls evige Bolig, fuldkomne Redskab og soleklare Spejl.

„Naar derfor ogsaa vort Hjerter kan blive svagt, saa vi et Øjeblik sørge som de Andre, der har intet Haab, da føle vi dog ved Aandens første Mindelse, at det er kun fordi vi ligesom glemte Guds Herligheds Haab, altsaa

fordi vi blev skrøbelige i Troen paa vor korsfæstede men igjen opstandne Herre, og paa hans Opstandelses Kraft, som varer evindelig. Vi føler da ogsaa, at vor Sjæl har Trøst deraf, om denne Trøst end ikke er saa rig og stærk for os, som den er Menigheden givet, og vi bede Faderen i Jesu Navn, at hans Aand maa styrke os i Troen, saa Guds Herligheds Haab maa triumfere hos os, saa vi kan findes overflødig trøstede over Død og Forkrænkelighed, og naar Herren kalder, hver for sig gladelig nynne i vort Hjerte:

„Halleluja, halleluja!
Guds Søn er min, jeg gaar herfra
Med ham til Himmerige.“

Paa Rigsdagen og i „Danskeren“.

III.

Hvorledes Livs-Modet og Livs-Lysten snart fik Overmagten tilgavns hos Skjalden, det røber klarlig „Danskeren“ for 1. Februar, da Livs-Modet og Livs-Lysten i Fremtids-Haabet for ham selv og for „alle Danskeres Fæderneland“ ret egentlig gennemstraalet Kvædet „Danmarks Fortid og Danmarks Fremtid“, som der stod at læse.

I „Danskeren“ og paa Rigsdagen var da ogsaa denne Vinter og Vaar 1851 saa at sige hans Værksteder, foruden i Kirken, hvor han fremdeles under Rigsdags-Livet forrettede den hele Gudstjeneste hver Søndag og en Onsdag i Begyndelsen af hver Maaned. Saavidt jeg mindes fra 3die Faste-Onsdag, kanske fra 2den, holdt han ogsaa Faste-Prækener gennem hele Fasten. Naar han var kommet hjem fra Kirken, gik han gjerne op i Rigsdagen, hvor Folkethingets Møder begyndte Kl. 12.

Hvad han nu baade i „Danskeren“ og paa Rigsdagen i denne Tid stred som mest for, det gjaldt Folkekirkens Stilling til det danske Folk. Etatsraad Span-dets navnkundige Forslag til Frihed i Forhold til alt saakaldt „Kirkeligt“ var nemlig nu under Behandling paa Rigsdagen. Hvad deraf gjorde mest Opsigt var Forslaget

til „Borgerligt Ægteskab“ som tilladt for Folke-Kirkens Medlemmer ligesaavel som for Dissenterne. Enden paa Sagen blev dog, at Dissenter nok maatte have borgerlig Vielse, men Medlemmer af Folke-Kirken skulde den saakaldte kirkelige Vielse*), desværre, fremdeles være paatvungen — et Tvangsmaal, som der endnu den Dag idag maa kjæmpes mod i Danmark ligesom hos os.

„Ingen maa paa Grund af sin Troes-Bekjendelse berøves Adgang til den fulde Nydelse af borgerlige og politiske Rettigheder.“

Saa heder nu den 84de Paragr. i Danmarks Riges Grundlov, og om aldrig for Andet, mente Grundtvig, „maatte det danske Folk være den danske Kong Frederik den Syvende og med ham det grundlovgivende Folke-raad megen Tak skyldig, da derved jo ingen berøves, men alle gives Frihed til selv at raade for deres kirkelige Forhold, som en Sag mellem Gud og dem, der ikke kommer den verdslige Øvrighed eller nogen af ens Medborgere ved, da vi i den Henseende kun, som Medmennesker, har Lov og Kald til, om vi kan, at raade, oplyse og trøste hverandre.“

Og den nævnte Friheds-Erklæring i Grundloven, den fremholdt da Grundtvig stadig, hvor Talen var om kirkelig Frihed i eller udenfor den danske Folke-Kirke. „Men saalænge man ikke har Friheden i det daglige Liv, saalænge staar den kun i Grundloven, og saalænge bliver Præsterne ved at indberette, hvem der i deres Sogne ikke vil lade sig vie, eller ikke lade deres Børn døbe, eller hvem der bliver 18 Aar gammel uden at være konfirmeret. Da alle Embedsmænd skal holde Grundloven, saa burde alle de gamle Lovbud om, ved borgerlige Spørgsmaal, at holde Bog med Folk om hvilken Tro, de bekjender sig til, og hvilke Kirke-Skikke, de følge, anses for ophævede, og man maatte aabenbar langt hellere paa denne Maade lade Kirke-Sagen, lidt uordent-

*) Et Topmaal af gejstlig Paatrængenhed — ikke at tale om Selvraadigheden ligeoverfor Vorherre — er det, naar der er ymtet om, at de, som ikke vilde vies „kirke-
lig“, skulde nægtes Alterens Sakramente (!!!). Det er i Norge, det Ymt er hørt.

lig, jævne sig selv, end ved at give nye Love derom rejse al den Kiv og Splid, som, efter en aandelig Trældom, med ottehundrede Aars Hævd, nødvendig maatte ledsage en pludselig Omskabelse af det borgerlige Selskabs Forhold til Kirken.“

Præste-Ordets ulige større Frihed og Sogne-folkenes fri Valg mellem hvem af Folkekirkens Præster, de vilde holde sig til, og Ret til, om de fandt det fornødent, at bruge omrejsende Præster, det var nu, som vi véd, og jævnlig faar høre fra Grundtvigs Side, Grundtrækkene i den fri, indre Forfatning, han ønskede Folke-Kirken, og da naturligvis tillige Frihed for at skulle udvendig begjære nogetsohelst kirkeligt Gode, naar man ikke selv ønskede det. Folke-Kirken maa jo i Modsætning til den forældede Stats-Kirke være beregnet paa at kunne have Mængden af Folket, og da naturligvis de forskellige Retninger, inden i sig, saa ikke Mange „skulde fristes til at træde ud og blive Bytte for fremmede Spekulanter.“ Ægte-skabet skulde erklæres for „borgerlig gyldigt fra den Dag, det blev indskrevet i Kirkebogen.“ Døbeseddelen skulde gaa over til Indskrivning af Fødselens Bevidnelse og Konfirmationsattesten til Udskrivning af Skole-Protokollen, medens, som sagt, Daaben, Konfirmationen og Brudevielsen blev ogsaa inde i Folkekirken en fuldkommen fri Sag. Saa lidet frisindet nu Ministeriet end var, saa strøg det dog Mulkterne for Opsættelse af Daaben, men neppe en eneste Dansker inde i Folke-Kirken har alligevel undladt at lade sit Barn døbe. Ministeriet forbeholdt dog „Kirken“ Ret til, at kunne sætte kirkelige Straffe for Opsættelsen.*)

Naar man indvendig frigjør Folke-Kirken, mente Grundtvig, „da vil Resten jævne sig selv, og Erfaringen vil snart lære, hvilken uberegnelig Vinding for den folkelige og borgerlige Enighed det er at have beholdt det aandelig frigjorte Folk i en Folke-Kirke, hvor Præsterne af sig selv, trods al Troes-Forskjel og Lærdoms-

*) Hvad det er for en „Kirke“, der har virkelig „Ret“ til at tvinge Folk til at lade de Spæde døbe, er ikke godt at vide. Kristi Menighed har nu af ham aldrig faaet det mindste af saadan Tvangs-Ret.

Strid, vil stræbe at have det Folkelige tilfælles og udvikle det med forenede Kræfter.“

„Vel har man endnu hos os saa liden Opmærksomhed henvendt paa det Folkelige, som jo hos os er det Danske og Nordiske, og saa lidt Forstand paa dets høje Vigtighed i alle Maader, at de fleste vel næppe véd, hvad jeg mener med det Folkelige, der i en fri Folke-Kirke vilde danne en egen Forbindelse selv mellem stridende Parter og hos dem alle finde Understøttelse og Udvikling omkap, men det er dog nemt sagt og let at forstaa, thi alt Folkeligt knytter sig jo med Nødvendighed til Fæderne-landet, finder sit eneste levende Udtryk paa Modersmaalet, og kan kun trives i det gamle Vennelag fra Arildstid, saa ligesom vi læser om de gamle Ægypter, at skjøndt de ellers havde meget forskjellig Tro og Gudsdyrkelse, saa dyrkede de dog alle Folkets og Landets oprindelige Gude-Par: Isis og Osiris (Folke-Hjertet og Folke-Aanden), saaledes vilde man faa det samme Syn at se i Danmark. Naar man nemlig ved borgerlig Trosfrihed helbredes for det Vanvid ved verdslige og haandfaste Midler at ville gjøre sin Tro og aandelige Synsmaade herskende i en vis større eller mindre Kreds, da taber man derved ingenlunde den Lyst, man har, til at gjøre sig og sit gjældende i saa stor en Kreds som muligt, men da stikker man smukt Fingeren i Jorden og lugter sig til, hvor man er, da stræber man baade ret at kjende det Folkeferd, man aandelig og hjertelig vil virke paa, og at faa Folkets Modersmaal i sin Magt, som det store Drivhjul, og endelig at oplyse Folket om sig selv og alt sit eget, da det kum er derved, man især vinder Folk og sikkrer sig Besiddelsen“.

Ved samme Lejlighed udtaler Grundtvig sig atter om „evangelisk luthersk“ som Grundloven nævner den Danske Folke-Kirke, skjøndt Grundtvig, som vi véd, i sin Tid stred meget paa den „grundlovgivende Rigsdag“ for at den skulde hede „evangelisk kristelig“, hvorved han naturligvis ogsaa gjorde opmærksom paa, at Morten Luther dog slet ingen ny Kirke vilde stifte, der skulde kaldes efter hans Navn, man kan vel have luthersk Oplysning, men ikke luthersk Kirke. Selv Konge-Loven havde det ikke.

„Naar nu Præsterne“, skriver han, („Danakeren“ 4de

Aargang S. 45), „bliver folkelig, da følger deraf ikke blot, at Folket, som har nogen Tro, bliver kirkeligt, men i Danmark og hele vort Norden tør man godt forudsige, at da bliver Folke-Kirken ogsaa paa en Maade „evangelisk-luthersk“, vistnok ikke i den Forstand, Somme vil tage Navnet, da det kun vilde passe, hvor Præsterne svor paa den Augsburbske Konfession og hele Menigheden paa Luthers Katechismus, men dog evangelisk-luthersk i den Forstand, hvori det maa tages i vor Grundlov, hvor det ikke er knyttet til nogensomhelst Bog eller Bekjendelse, men maa henføres til en stor Grundsætning, som Luther havde tilfælles med det glædelige Budskab, der er Folket bekjendt under Navn af „Kristi Evangelium“, og denne fælles kirkelige Grundsætning er den, at vor egen Optænkning og vore egne Hænders Gjerninger har intet at betyde i vor Saligheds-Sag, men at det ene er et Guds Ord og vort Hjertes Tro derpaa, som driver hele Saligheds-Værket“.

„At nu denne evangelisk-lutherske Grundsætning vilde ved sin egen Livskraft blive herskende i vor fri Folke-Kirke, det slutter jeg ikke blot af Reformations-Historien i det sekstende Aarhundrede, men af den nordiske Tankegang i det hele, og hvor stor end Forskjellen vilde blive, som den altid har været, paa denne store Grundsætnings kirkelige Gjennemførelse, saa vilde dens levende Anvendelse i Folke-Skolen dog føre til en baade gavnlig og glimrende Oplysning, da den vilde hævde Ordet og Hjertet samme Plads i Tankegangen, som de har i det virkelige Menneske-Liv, der nu i alle vore Skoler enten rent overses fra en luftig Højde, eller formærkes istedenfor at oplyses og forklares, idet man enten stiller det Øjensynlige og Haandgribelige øverst, eller begynder dog med Eftertanken (Refleksionen) over Levnetsløbet istedenfor at begynde med Livet selv, som det udtrykker sig i Ordet og gjør et Indtryk paa Hjertet, der svarer til Kraften paa den ene og Bøjligheden paa den anden Side, hvoraf saa hele vor Tankegang som ved en aandelig Fødsel og Vækst naturlig udvikler sig“.

Hvad han forøvrigt maatte drage tilfælt imod i Kirkefriheds-Sagen, det var Skriget paa, at naar der ikke var tvungen Daab, Konfirmation, Brudevielse o. s. v., saa vokste jo Børnene op som Hedninger og saa blev Folket Hedninger, ligesom en stor Del af „Gejstligheden“

gjerne saa med Fornemhed ned paa den „bekjendelsesløse“ Rigsdag og vilde have et Kirkeraad, hvori de fleste Stemmer med sine Tvangslove skulde beherske hele det gudelige og kristelige Liv inde i Folkekirken. Hvad nu Hedenskabet angaar, da søgte han baade igjennem et særskilt ypperligt Stykke „Hedenskab og Kristendom“ og ellers jævnligen under Sagens Behandling at klare sine Landsmænds Tankegang om den Sag. Han søgte da ogsaa at vise dem, at Hedenskab og Hedninger er meget uskyldige Ord, „da Hedenskab kun betyder hvad der har været hos Folket fra Arildstid (hedenifra) og Hedning følgelig paa hvert Sted betyder det gamle, naturlige, forkristelige Menneske, saa det er forsaavidt ganske rigtig, naar Folkemunden kalder alle vore Børn, før de døbes, „de smaa Hedninger“, men er de virkelige Kristenfødte, rinder der dog ogsaa noget Kristenblod i deres Aarer, og naar vi tænker, at alt, hvad de har af Hedenskab, blæser bort ved Daaben, da er det aabenbar en tom Indbildning. En saadan Forvandling af det Hedenske (det medfødte, gamle og oprindelige hos Menneske-Barnet) blot ved haandgribelige Midler og Læsning derover, til Kristeligt (nyt og overnaturligt) vilde nemlig være et Hekseri, som Kristendommen vilde have uslukkelig Skam af at love, da daglig Erfaring lærer, det sker ingenlunde ved Daaben, men hvad Kristendommen da heller aldrig har lovet, da den tvertimod har gjort en vis bestemt Tro og frimodig Bekjendelse deraf til Vilkaar for Daabens guddommelige Virkninger og har tillige beskrevet Forvandlingen af det gamle til det ny Menneske-Liv som en fremskridende Fornyelse og Forklaring af Kristi menneskelige Natur hos de Troende, og som virket af Aanden gennem Kjærligheden“.

„Det andet, jeg skal bede mine Læsere og Læserinder lægge vel Mærke til, er, at den Folke-Tro paa Virkningen af Daaben, Altergangen og selv af Præstens selvgjorte Brudevielse paa Menneskets Aand og Hjerte, Ve og Vel, enten her eller hisset, uden Hensyn paa Vedkommendes Tro eller Vantro, Tilbøjelighed eller Modbydelighed, denne Folketro, som jeg tillader mig at kalde en slem Overtro og „papistisk Surdej“, staar i uopløselig Sammenhæng med den papistiske Grund-Overtro paa de indviede Bisper og Præster som Kristi verdslige Stat-

holdere og Himmerigs Dørvogtere, som raade for alle Menneskers Sjæl og Salighed, saa man gjør sig kun uhyre latterlig, naar man paa den ene Side vil korse sig for Paven og Præste-Herskabet (Hierarkiet) og dog paa den anden Side aldeles papistisk tilskriver Præste-Hænder og Præste-Munde Magt til, uden Hensyn paa vor Tro og vort Hjertelag, at gjøre vort Ægteskab og hele vort Levnetsløb kristeligt, altsaa ogsaa Magt til, uden Hensyn paa vor Tro og vort Hjertelag, at gjøre det altsammen ukristeligt blot ved at nægte os Daaben, Altergangen*) og Brudevielsen.“

At Gr. ogsaa med Flid oplyste, hvorledes det hedenske Modersmaal og det hedenske Menneske-Hjerte med Mere er aldeles nødvendige Forudsætninger for Modtagelsen af Kristi Evangelium hos os, følger af sig selv, men derom har vi dels set, dels vil vi faa se endnu mange flere Udtalelser af ham.

Den jævne og fyndige Slutning paa hans Rigsdagstale for Troes-Friheden og som gjaldt Ægteskabet, lød saaledes:

... „Derimod tror jeg, at som man er Folk, saaledes bliver man Ægtefolk, enten man lader sig vie eller ikke, og jeg tror frendeles, at naar man beder Vorherre være med sig i hele sit Liv og Levnet, da har man ham ogsaa med sig i sit Ægteskab, enten man er viet i Kirken eller i Huset, af en Præst eller af en Byfoged, og at dersom man ikke beder Vorherre være med sig i hele Livet, da bliver man gudsforladt i sit Ægteskab, om man saa var viet midt i Peterskirken og det af Paven selv.“ Det „gudsforladte“ Ægteskab var nemlig noget, Endel af Modstanderne idelig raabte paa (rav-papistisk!), naar man ikke lod sig vie af en Præst.

Grundtvig troede, man bedst traf den danske Folkefølelse ved i Regelen at lade Præsten istedenfor Byfogden udføre den borgerlige Vielse, men udføre den uden alle inkvisitoriske Spørgsmaal, saa Spørgsmaalet kun

*) Grundtvig mente naturligvis ikke, at man kunde her paa Jorden gjenfødes til Guds Rige uden Daab eller Menighed, men han mente, man kunde ligegodt faa begge Dele, baade Daab og Nadver, om saa Præsterne nægtede os dem.

lød paa, at Vedkommende vilde leve med hinanden som ægte „Dannemand og Dannekvinde“. Om Inkvisitionen ved den saakaldte „kirkelige Vielse“ hos os skrev Gr. allerede 1839 i sit „Frisprog“ mod Biskop Mylster, at man gjør „Samvittigheds-Spørgsmaal, som ikke engang Papisterne gjør og hvortil vi er aldeles uberettigede.“

At „Staten“ krævede, at Præsten skulde højtidelig sige, „hvad Gud Allermægtigste har tilsammenføjet, skal intet Menneske adskille“ og saa give dem sammen igjen med Andre, naar de var fraskilte, beklaged Grundtvig stærkt, men i et Brev i 1858 yttrede Gunni Busck i Forbigaaende, at, da Wexels tænkte paa at søge Afsked, da han engang nær var bleven nødt til at vie en Fraskilt, da havde Grundtvig syntes, at ikke Wexels skulde gaaet saa vidt, ligesom han i de seneste Aar, saavidt mig bekjendt, aldrig befatted sig med at tilraade at holde en Fraskilt, der igjen var bleven viet, borte fra Herrens Bord, som mange Præster vil. Efter en senere Yttring at dømme, mente han kanske, at Wexels kunde, som han selv i Frelsers Kirke, foretaget en Forandring i Vielses-Maaden*), som Vedkommende vel havde fundet sig i.

Men, skjøndt Gr. naturligvis troede, at man forværede og ikke forbedrede Folk ved at nøde dem til højtidelig at svare et „Ja“, hvor de med Sandhed maatte svare Nej, forringede derved i høj Grad, istedenfor at forhøje „Helligheden og Ærværdigheden“ baade ved Ægteskabet og Brudevielsen, saa var der ikke Mange, der saa dybt og stærkt, som Gr., beklagede, at Folk ikke beraadte sig med Gud i Himmelen i dette saa vigtige Stykke.

Selv i Anledning af Rigsdags-Forhandlingerne om Sagen, yttre han sig derom i en liden Efterskrift til „Danskere“s Nr. 8, hvor han ellers tager sig lidt af Ordet „Sæder, vore Sæder“, som Minister Monrad havde i Thinget lagt stor Vægt paa (med særdeles Henvendelse til Grundtvig), som Noget, der stod i Vejen for det borgerlige Ægteskabs Indførelse, og med Gr.s Ord paa

*) I Frelsers Kirke viede Gr. Fraskilte ikke i Guds, men i „Kongens“ eller „Lovens Navn“ (jeg tror det Sidste) og uden Velsignelsen. Han sagde Vedkommende det forud, og de var fornøjet dermed. Jeg har det fra en nærværende Præst, til hvem Gr. selv fortalte det i 1865.

nævnte Sted vil jeg for denne Sinde slutte Fortællingen om ham i Troes-, Friheds- og Ægteskabs-Sagen.

. . . „Først maa jeg da, som lidt sproglærd paa Modersmaalet, oplyse, at den ærede og lærde Rigsdagsmand har ladet sig føre paa Glatis af de tyske Professorer, naar han antager, at vi Danskere gjør en højtidelig Forskjel mellem Sæder og Vaner ligesom de skarpsindige, spidsfindige, haarkløvende tyske Professorer med deres „Sitten“ og „Gewohnheiten“, thi allerede vores gode gamle danske Ord „Sædvaner“ og „sædvanlig“ skal lære os, at paa Dansk flyder begge Dele sammen, saa den højtidelige tyske „Sædelighed“ og „Sædelære“ duer paa Dansk kun til at gjøre Løjer med.

„Dernæst maa jeg for ramme Alvor bemærke, at baade vore Sæder og vore Vaner, især i Kjøbenhavn, vist lægger langt mindre Hindringer i Vejen for det borgerlige Ægteskabs almindelige Indførelse, end for de gode og lykkelige og især for de bedste og lykkeligste, som jeg kalder de kristelige Ægteskabers Varighed hos os, og en af disse fine Sæder og slemme Vaner er den, naar man skal giftes, da kun at lade sig klappe sammen af en Præst, før helst i Huset, nu helst i Kirken, uden noget Øjeblik at have beraadt sig med Gud i Himlen, og sædvanlig kun efter en meget flygtig Beraadelse med sit eget Hjertelag.

„Endelig maa jeg lægge hele Thinget og, om det vil lykkes, hele det danske Folk paa Hjerte, at hvad der er godt og velsignet i den gamle Sædvane at stifte sit Ægteskab i hvad vi kalder „Guds Hus“ og for „Herrens Alter“, og jeg tror, der er meget godt og velsignet deri, det kommer netop for en Dag og det kommer os først ret til Gode, naar Brudevielsen bliver en fri Sag, thi det gjælder altid om Guds Velsignelse, at kun hvo, som leder, han finder, og desuden véd jeg som gammel Præst og som Søn af en gammel Præst, at kun de, man kan vie med Lyst, fordi de sætter Pris paa vor Tjeneste, kun dem kan man vie til Gavns, saa hvor det er Hoveri paa begge Sider, bliver det daarligt Arbejde, kun til Plage for Præsten og til Byrde for Brudefolkene“.

Hvad der foruden denne hans Kamp for Troes-Friheden og det borgerlige Ægteskab maa nævnes som

det mest fremtrædende i hans Rigsdags-Gjærning i første Halvår 1851, det var hans stærke Krav til Ministeriet paa Offentliggjørelse af Beretningen om Isted-Slaget og hans Bekjæmpelse fremdeles af Helstats-Planen til Ordningen af det „danske Monarki“. Da saaledes Ministeriet forlangte af Rigsdagen en Tilskuds-Bevilling paa fire, fem Millioner. da sagde han med rene Ord om Ministeriet, at det skulde være langt fra ham at stemme for denne Bevilgning, da han „ikke kunde skjønne rettere, end at det nærværende Ministerium stod paa Nippet til at opoffre Slesvig for at faa Lov til at gribe fejl ad Holsten, ja til at opoffre Danmarks Ret, Danmarks Ære og Danmarks Frihed for jeg ved ikke hvad, eller for at skaffe Kongen en tom Titel af Hertug i Holsten og et meget lavt Sæde paa den tyske Fyrstebænk under et præjsisk-østerrigsk eller østerrigsk-projsisk Jernspir.“

Hans Ønske om, at Danmark i sin Lov-Paragraf om Indføds-Retten i Grundloven maatte uden alle Hindringer aabne sig for vore nordiske Grander tilligemed Islændere og Færinger, er alt berørt, men Slutningen af et Stykke i „Danskeren“ om „Dansen og Indføds-Retten og Dannelsen i Danmark“ bør her ikke savnes, skjøndt der naturligvis er mange, som „forarges“ over den aabne Udtalelse. Efter at have senest ndtalt sig om dem, der foretrækker den tyske Afretning for den danske Dannelselse, slutter han med følgende Ord:

„Kun en eneste Bemærkning vil jeg endnu gjøre, og det skal være den, at naar man paastaar, at det vilde se ynkelig ud med den Forstand, man kunde komme til ved blot at tænke paa Dansk og med den Kundskab, man blot kunde øse af danske og nordiske Bøger, da taler man som den Blinde om Farverne, thi jeg er ganske vis paa, at hvem der blot har læst „Danskeren“ og eftertænkt hvad der staar i den, vil om alle virkelige Ting og vigtige Sager i det mindste tænke meget klarere og tale meget tydeligere end de Fleste, som deres hele Tid har tygget paa den latinske Grammatik*), paa Skallerne af fire, fem fremmede Sprog og paa en hel Snes højtyske Bøger, og dog er „Danskeren“ jo kun en meget ringe Del af hvad man kan læse og eftertænke uden at kunne audet

*) Madvig var ogsaa i Ministeriet.

end Dansk, end sige da, naar man kan lidt Svensk og Islandsk til, som vi jo bør, og meget let, naar vi selv har lært det, kan lære dem af vore Børn, der har Lyst og Nemme, følgelig alle dem, der virkelig kan have Gavn deraf. Havde vi derfor kun selv en Tusindedel af den Oplysning og Eftertanke baade om det udvortes og indvortes Menneske-Liv, som man kan opnaa, uden at kunne noget andet Sprog end sit danske Modersmaal og uden at have læst en eneste tysk Bog enten i Grundsproget eller Oversættelse, og blev denne Oplysning og Eftertanke daglig almindeligere hos hele Folket og rigere i hver opvoksende Slægt, da behøver man ingen Spaamand at være, for klart at kunne forudse og dristig forudsige, at selv tyske Professorer, naar de havde lært lidt Dansk, eller blot lagde sig lidt paa Kundskab om, hvordan vi stilede vore Sager i alle Henseender, skulde højlig forundre sig over den levende Sammenhæng, der var i vor Tankegang, og den Klogskab, hvormed vi vidste at behandle alle virkelige Ting og Livs-Forhold, skjøndt vi efter den højtyske Filosofies himmelske eller dog næsten himmelske ω : højluftige Maalestok, hørde mere til Fiskenes og Fuglenes end til de eneste rette Menneskers ω : Tyskernes Slægt!“

Ved at nævne „nordiske Bøger“ mindes jeg om, at Grundtvig i 1850 anmeldte en Bog „Vor Tids Ungdom“ af Lægen Dr. Hvasser i Upsala, hvis Bog om Ægteskabet han ogsaa fandt „lærerig“, og „den Ungdom, vi egentlig havde noget at haabe af“) — skrev Gr. i sine

*) Om den søkaldte „akademiske Ungdom“ i Europa skrev han, at den „til Jævnshold delt mellem Svir og Sværm og Dødbideri sædvanlig tilsætter sin Smule Livlighed og gaar i Staa, saa det er kun Enkelte, der, især naar Højskolen ligger i Hovedstaden, blander sig med den egenlig balstyrige Ungdom, som vokser op paa Gaderne, i Værkstederne og tildels i Skriverstuerne.“ Denne sidstnævnte („den balstyrige Ungdom“) var det, man „i Henseende til det borgerlige Selskabs og hele Menneskelivets voldsomme Forstyrrelse“ kunde have at frygte for.

For Kjendere af Hvassers Bog skal jeg tilføje, at Grundtvig ikke i den Grad som Lægen kan skrive det paa Ko-Koppernes Regning, at vi nu har en raskere,

Betragtninger over Ungdoms-Bogen af „den Gamle i Upsal“ — det er den, der vokser op i Dunkelhed i Land-Almuens Hytter, eller dog under Straatagene i det meneskelige Landlivs og Huslivs Moderskjød, og at denne Ungdom til Jævnshold er indskrænket, magelig og ligegyldig ved det Offentlige og Almindelige, det gjør Øjeblikket farligere end det har længe været, thi hos denne Ungdom sover eller slumrer den Livskraft og Ædelmodighed, der i kjærlig Forbindelse med det „andet Kjøn“ som Moder, Syster og Kjæreste, i Ledtog med Erfarings-Visdommen, og i Tillid til det guddommelige Forsyn, som stiler paa det Bedste og raader for Lykken, ene kan forvandle det sammenkludrede og brøstfældige Stats-Maskineri til et frit og naturligt Vennelag og Borger-Selskab, med folkelig Fylde, Præg og Retning“. Og Ungdommens Livs-Mod og kjærlige Selvopoffrelse i den dansk-tyske Krig ser man har ogsaa i rigelig Mon styrket dette hans Fremtids-Haab for Danmark og Norden. — „Vor Tids Ungdom“ i „Danskeren“s 3die Aargang burde særskilt udgives.

Da Grundtvig en Søndag i Slutningen af Febr. 1851, efter Kirketjenesten, gik op til Festen i Ridehuset for den tilbagevendte Del af „Danehæren“ og for at hilse paa „tiende Lette“, der havde taget udmærket Del i Kampen for Ejdergrændsen og Danmarks Bestandighed, og som begge hans Sønner for det meste havde fulgt, da blev der, blandt mange andre Skaaler endnu ud-

modigere og stærkere Ungdom, end i et langt Tidsrum forud, men han indrømmer gjerne Børnekoppernes i høj Grad lammende Indfyldelse.

Naar ogsaa den akademiske Ungdom kaldte paa Grundtvig, som ved de nordiske Ungdoms-Møder, da vaagnede Haabet — og som vi snart skal se ikke mindst i Norge — selv om „dem, der i Latin-Skolen fødes allerlængst bort fra Fædernes Aand som fra deres Minde“. („Danskeren“ 4de Aargang 391).

Stykket „Vor Tids Ungdom“, i Nr. 24 og 26 af „Danskeren“ for 1850, er rigt paa Oplysninger om Menneske-Livet i det Hele, og om Ungdoms-Livet især.

bragt en for Rigsdagen under Navn af „Stænderne“ (!!!) og det gav Anledning til et nyt Stykke i „Danskeren“ om „Krigs-Hæren, Rigs-Dagen og Krigs-Standen i Danmark“, hvori han atter gjorde gjældende, at en „Krigs-Stand“ er i Freds-Tid en stor Lande-Plage uden i Krigs-Tid at kunne formindske enten Rigets Fare eller Folkets Opoffrelser. „Hvis derfor Danehæren nogensinde, som Gud forbyde, efter at have kjæmpet modig og sejret glædelig for Fædernelandet, skulde forlange at lønnes derfor med Oprettelsen af en i Fredstid anselig, velrustet, velbetalt, mægtig og myndig Krigs-Stand, da var Danehæren selv blevet det lille Riges farligste Fiende og undergrov baade Rigets Tilværelse og den friherlige Stilling, den, som Folke-Styrken til Fædernelandets Værn, i denne Krig paany har indtaget og maa nu hævde sig, saalænge Danmark skal bestaa og Danehæren nævnes, thi hvis denne Hær ikke vilde nøjes med at være usynlig i Fredstid og kun, naar Luren gjalder, ligesom ved et Trylleslag, at vokse op af Jorden til Alles Forundring, til Fiendens Skræk og Rigets Frelse, da var det forbi baade med Danehæren og Danmarks Rige, og enten de da tabte sig i en tysk eller i en russisk Helstat og Krigsstand, det vilde igrunnen i folkelig og menneskelig Henseende gjøre liden eller ingen Forskjel.“

Anden April dette Aar gav han i „Danske Samfund“, hvor han ikke paa længe havde været, sit Ord med i Laget, til Trøst over Begivenheden ved Ekernførde, da to danske Orlogsskibe blev tagne, en Begivenhed, der vel nu i 1851 var to Aar gammel, men laa dog endnu tungt paa det danske Hjerte, naar Talen var om dansk Sejer tilsøs. Han mindede naturligtvis om, at Dannebrog i Trears-Kampen og især paa Idsted-Hede og ved Frederiksstad havde vundet langt mere Ære tillands end den tabte tilsøs, og han mindedes dem, der ogsaa ved Ekernførde, naar galt skulde være, heller fløj i Luften med Dannebrog, end de lod sig fange, haane og spotte af Tysken, og pegede endelig paa den trøstelige Sandhed, „at Danskheden paa den senere Tid i alle Henseender lever op i Mindet om sine gamle, sejralsalige og lykkelige Dage, og at her gaar Syn for Sagn ogsaa iaften, at ingen med mere Glæde tager Del i Danskhedens Fornøjelse hos Folket, end netop de danske Sømænd“.

Det var naturligvis „Holmens faste Stok“ han herved nærmest tænkte paa og yttrede ogsaa senere i Talen, at det Fremmede paa Flaaden, der gjorde Ugavn, „kommer med Guds Hjælp nok ud igjen, naar Holmens faste Stok faar alt det ægte Danske frisket op og klaret hos sig, og at det er deres Lyst, det har jeg set fra den første Dag, de mærkede, at her var et „dansk Samfund“, hvor vi virkelig for Alvor arbejdede derpaa“.

At Grundtvig talte og skrev imod den „akademiske“ Dannelse, Søofficererne fik paa Kadet-Akademiet, og at han vilde have Sømands- saavel som Landmands-Livet befriet fra al unødvendig Plage med Sessions- og Indrullerings-Væsen, det véd vi, og det ser vi ogsaa af „Danskere“ i denne Tid, ligesom han for længe siden i Folke-thinget havde talt om: enten en Ophævelse eller Om-skabelse af Akademiet. Og at Grundtvigs Stemme ikke var sely Søofficerer ligegyldig, det viste sig i 1850, da han, — fortæller han 1851, — efter sin Udtalelse paa Rigsdagen fik et meget artig Brev fra Bestyreren af Akademiet, som nu i 1851 var bleven Sominister, hvori han indbød Grundtvig ombord paa Kadet-Skibet, der laa under Dyrehaven, for at prøve, om ikke Udsigterne derfra vilde blive lidt lysere, og, skrev Grundtvig, „havde det ikke uheldigvis været en Søndag-Formiddag, som gav mig andensteds Ærinde, skulde jeg vist ogsaa fulgt Indbydelsen, men min Betragtning af Søkadet-Akademiet kunde selv de allerlifligste Syner paa Kadet-Skibet umulig forandret, da den grundede sig inzenlunde paa Fordom mod Akademiet enten i det hele eller i det enkelte, men kun paa den urokkelige Kjendsgjerning, at vi har ingen Sømagt, og paa den Tro, at Danmark endnu ikke blot har Sømænd til en kjønlille Flaade, men at de danske Sømænd har baade Mod og Kraft og Haand til at gjøre Gavn med en saadan Flaade i Krigstid“. Efter 1807, fandt Grundtvig, at Søkadet-Akademiet fik en „langt mere tysk og fransk, end engelsk eller dansk Retning, saa man satte Kundskab om hvad der stod i Bøgerne højt over hvad der skete i Kongedybet 1801, og at de Sø-Officerer, der fra nu af dannedes, i lang Tid sjelden styrede til Søs uden at løbe paa Grund, og at under Trears-Kampen gjorde de, der styrede ind ved Ekerneforde, hvad der var endnu værre og sørgeligere, og da gjorde

ellers ingen Sø-Officer noget, som man fandt værd at tale om, uden Steen Bille, da han beskjød Frederits, og den unge Hammer, da han gjorde Vikingstog paa Landjorden“.

Ved Siden af nu med Mund og Pen at hævde Ministernes Ansvarlighed ligeoverfor Folkets Aasyn, saa behandlede han gennem flere Nummere „Dansk Oplysning“, med det kristelige Lys og det danske Øje til Hoved-Mærker, medens den forresten drejede sig om Sandhed og Løgn, om Ordet og Menneske-Hjertet, Sjæl og Legeme, Mand og Kvinde, hvilket sidste Par rigtignok her, som hos Grundtvig, burde staaet lige ved „Ordet og Hjertet“, da han i det Hele tog „Kvinden som Hjerte-Begrebet“ og „Manden som Munds-Begrebet“ i deres levende Skikkelse og Virksomhed.

Og Skjallden hos ham var ogsaa i denne Tid oppe tilgavns og kvad blandt andet det storartede Kvæde: „Skjalde-Livet i Danmark“, der begynder som følger:

„Kun smaat har jeg bejlet
Til Krands og til Navn,
Forsættelig forfejlet
Den klassiske Havn,
Men højt har jeg levet
Og graa er jeg blevet
Paa Sletten som Bjergenes Skjald.

Ja Bjerge i Norden
I Syd og i Øst,
Hvor Sky havde Torden
Og Skjald havde Røst,
De stod mig for Øje
Som Synernes Høje,
Ved Staven jeg kjæk dem besteg.

Men Sletten, hvis Bjerge,
Skal de maales ud,
Kun regnes af Dvæрге
For Muldvarpe-Skud,
Der, hvor det var givet,
Mig fryded og Livet
Og fryder mig vist til jeg dør!

. . . Fra Staderne høje
Ved Skyernes Rand

Saa aldrig mit Øje
 Saa yndigt et Land,
 Med Liv og med Lykke
 At bo og at bygge
 For Skjalde, som her under Ø“.

De aandelige Syns-Bjerge, Grundtvig havde besteget, var naturligvis: det i Østen, som havde baaret „Profeternes Kor“, i Syden var det

. . . „Liakure“)
 Hellenernes Fjeld
 Med Musernes Bure
 Og Helikons Væld“,

og det i Norden var naturligvis Seer-Stadet fra Høje-loftsvalen i Asgaard.

Naar Grundtvig her synger om Skjalde-Livet baade i Østen, i Syden og i Norden, da skulker han ikke for Synet af de sørgelige Kaar, det paa alle tre Steder fristede i Tidernes Løb, men han ser den skjulte Livsmoder til Fornyelsen i det Nære i den „danske Havfrue“: i „Gefion-Glæde“, den „Dronning paa Bøgenes Ø“.

Storkvadet, dybt og dejligt, kan naturligvis kun nydes af dem, der ogsaa i Aandens og Hjertets Verden finder sig i, at der kommer Dæmring før Dag, men den, som det gjør, vil nok forsaavidt skjønne halvkvæden Vise, naar det lyder:

„Fulddyb er din Gaade
 Du Havfru i Nord,
 Saa dyb som Guds Naade
 Kun løst af Guds Ord:
 Af alle de Munde,
 Der gløded i Lunde
 Tilkysset du Liv dig og Aund!“

Kvadet gik gennem flere Nummere af Bladet, og vi kommer senere et Øjeblik tilbage dertil.

*) Liakure er det nygræske Navn paa „Parnas“, hvis Top ogsaa de Gamle kaldte „Lyakores“.

Særskilt fra Rigsdagen 1850 — Marts 51.

Da man holdt første Gang Rigsdag efter at Kong Frederik havde stadfæstet Grundloven af 5te Juni 1849, foreslog Folkethingets Formand en Taksigelses-Adresse til Kongen og mente, at man enstemmig vilde uden videre bringe Thingets „Hilsen og Tak til den, som har skjænket Rigsdagen sin Tilværelse“.

Da rejser Grundtvig sig:

„Majestæten udmærket folkelige Jævnhed og Folkets udmærket kongelige Tillid og Gavmildhed i Danmark, de fortjener i mine Øjne baade nu og herefter at beundres og paaskjønnes, og de har for mine Øjne ret aabenbar givet sig tilkjende i de sidste Aars Tildragelser, under meget vanskelige Omstændigheder. Forsaavidt altsaa den foreslaaede Takadresse skal have til Hensigt at udtrykke dette, da har den naturligvis mit fulde Bifald, og jeg skulde gjerne understøtte den, men jeg kan ikke tænke mig noget ubetimeligere Øjeblik end det nærværende til at indgive en saadan Takadresse. Jeg kan ikke tænke mig noget ubetimeligere Øjeblik end dette, fordi i mine Øjne kan ingen Adresse gaa gennem Huset uden først og sidst og nærmest og fornemmelig at gjælde det nærværende Ministerium, og dette Ministerium, det har i mine Øjne tilstrækkeligt, ja mér end tilstrækkeligt, vist, at det hverken tør føre Krig eller slutte Fred, men tør desværre under en ynkelig Vaabenstilstand forskjærtse den Tillid, som Danmarks Folk i saa stor Maade har skjænket det. Derfor, uagtet denne Takadresse udvortes er falden ned fra Skyerne lige ved Siden af mig, saa er den dog indvortes saa langt fra mig, som Østen er fra Vesten, og jeg maa, efter min fuldeste Overbevisning, af mit inderste Hjerte fraraade den“. Adressen blev dog vedtaget.

Det var den 2den Februar, og den 16de tilraaede Gr. hverken mer eller mindre, under Finantslovens første Behandling, end at man skulde undlade at indlade sig paa nogetsomhelt Overslag førend Regjeringen havde givet tilstrækkelig Oplysning om Rigets Stilling og Udsigter. Han indledede sit indtrængende Foredrag med følgende Ord:

„Hvorsomhelst man ellers har ansvarlige Ministre, der plejer man, om ikke før, saa dog senest ved Forelæg

gelsen af Overslaget paa det sidste Aars Udgifter, at aflægge et Slags Regnskab for deres Husholdning i det forrige Aar, og i det Hele at give en Udsigt over Rigets Stilling, dets nærværende Stilling og dets nærmeste Udsigter, saa at allerede her er vort ansvarlige Ministerium en sær Undtagelse fra Regelen. Jeg er imidlertid langt fra at sværme for den strænge lagttagelse af saadanne Regler, og jeg er ligesaa langt fra at fryde mig over det Regnskab, som enten Præsidenten i Nordamerika eller han i Paris eller hans og andres ansvarlige Ministre sædvanlig aflægger, Regnskab for den Magt og Myndighed, som har været dem betroet, saa jeg skulde ikke være den, som paatalte denne Uregelmæssighed, dersom Kongeriget Danmark befandt sig i Rolighed, dersom Alt gik sin sædvanlige, rette eller skjæve Gang, men da, som vi véd, Danmark i alle Maader er kommet af Lave, og det befinder sig i en Tilstand, hvor det hvert Aar, ja hver Dag, er udsat for den Fare at udslettes af Rigernes Tal, saa forstaar jeg i Sandhed ikke, hvorledes det Danske Folkeraad skulde kunne indlade sig paa nogetsomhelst Overslag, før end o. s. v.“ I Slutningen af Talen sagde han, at der „aldrig har været noget Øjeblik, hvor Danmark trængte mere til et anderledes Ministerium, end netop nu“.

Med Hensyn til Indfødsretten, saa talte Grundtvig naturligvis atter imod at aabne Landet for allehaande Fremmede, og at kunde tale Dansk satte han som et Hoved-Vilkaar, uden hvilket Indfødsret ikke kunde skjænktes*).

Under Behandlingen af Invalide-Loven tog han naturligvis Hensyn til „paa ingen Maade at krænke Vedkommendes Følelse“, naar man hjalp dem.

I en Forhandling om Mosaiters Ægteskab og navnlig i, hvad Religion Børnene af blandet Ægteskab skulde opdrages, da mente han, at Grundlovens Bud om, at enhver skulde have sine Borgerrettigheder ukrænkede uden Hensyn paa Troes-Bekjendelse, forbød enhver Indblanding fra Statens eller fra den saakaldte Kirkes Side i disse Forhold. Man havde nemlig villet, at det skulde være Lov, at Gutter opdrages i Faderens og Jenter i Moderens Religion!

*) Under Benævnelsen „tale Dansk“ tog han her selvfølgelig hele det nordiske Tungemaal i de tre Riger.

Ved Talen om hvorvidt Bestyrelsen af Thorvaldsens Musæum skulde have Ene-Ret til at besøge Efterligninger af hans Arbejder, blev der sagt, at Thorvaldsen selv ogsaa havde ønsket det. Grundtvig vilde naturligvis have den fri Væddestrud og troede, at Tanken paa Ene-Ret ikke var en Tanke, som var opstaaet hos Thorvaldsen selv, „eller at han, om han stod her midt iblandt os, vilde tilegne sig den“. Gr. horte ikke til hans nærmeste Venner, „men saa meget venligt Bekjendtskab havde jeg til den store Kunstner, at jeg tør sige, han var, som alle kongebaarne Sjæle, aldeles rolig ved langt anderledes Vædekampe, end der her er Tale om, han havde bestaaet en saadan paa Kunstens store Skueplads og sejret hæderlig, men han var, som alle Konger gjerne er, meget føjelig mod sine Venner“.

Om at sætte ind i Enkekassen sagde Grundtvig blandt andet, at „jeg mener virkelig, det er meget uklogt, (at forpligte dertil) fordi det jo altid vil nøde Embedsmanden til, netop i sine første Aar, enten at stifte Gjæld eller mangle det Fornødne for nærværende Tid, baade for sig og for Kone og Børn, for at sørge for den Dag, da han ikke mere lever og maaske heller ikke hans Kone og Børn. Dette mener jeg derfor, dersom man ellers maa antage, at Embedsmændene er hverken mindre moralsk daunede eller mindre oplyste end de øvrige Borgere, at det da meget sikkert kan, ligesom det bør, overlades til dem selv, hvorledes de enten ved Enkekasser eller paa anden Maade vil se at sørge for deres Efterladte, hvis Saadanne skulle findes.“

Offentliggjørelse af hvad der angik Krigen vilde han, som vi véd, skulde være saa fri, som mulig. „At Fienden mulig kunde erholde en Underretning, som vi ønskede, han ikke skulde have. Faren derved er baade saa nvis og saa lille i Sammenligning med det store Gode, som der kan og skal eftertrages ved en saavidt som muligt gaaende Deltagelse i det Heles Ve og Vel og i ethvert Skridt, som gjøres paa den farlige Kjæmpebane, at jeg kunde aldrig noget Øjeblik være tvivlsom om, hvad jeg skulde vælge.“

Ved Talen om Fattighuses Oprettelse talte Grundtvig ogsaa om, hvorledes han havde været Vidne til, at Folk maatte give sig under Fattigvæsenet, fordi de ikke havde Frihed til med sine Hænder at gjøre hvad de vilde.

Om Erstatning for Krigsskade var det naturligt vis hans Hovedtanke, at „naar en enkelt Del af Folket har lidt for det Hele, saa skal ogsaa det Hele deri deltage“, men han tænkte nu ikke saa meget „paa den strenge juridiske Ret“.

Ved næstsidste Sags anden Behandling udtalte han ogsaa: „de forrige Afstemninger har vist, at Thinget i det Hele endnu har mere Tillid til den ministerielle Hemmelighedsfuldhed end til den folkelige Offentlighed“. Rigsdagen sluttede 29de Juni.

Da Grundtvig som Aldersformand, 5te Oktb. 1850, bød Folkethinget Velkommen, udtalte han Ønsket:

... „at Bedriften i Kamrene maa svare til Bedriften i Marken, og at begge Dele: Danerhærens heltemodige Kamp og glimrende Sejre, Regjeringens og Rigsdagens forenede Bestræbelser og hele Folkets kjærlige Opoffrelse snart maatte krænes med en livsalig Fred, saa at det danske Folk, som i sine bedste Dage, raader for sit Eget, nøjes dermed, skjønner derpaa, har Ære deraf og Glæde derover“.

Minister Hall foreslog, at Thinget skulde vedtage en Taksigelse til Hæren, og indledede sin Begrundelse af Forslaget med følgende Ord: „Da Thingets højtærede Aldersformand udtalte sit Velkommen til Folkethinget i dette for Danmark „saa glædelig mærkværdige Aar“. saa var der vel ingen blandt os, som ikke følte, med hvor fuld Ret dette Aar blev saaledes betegnet“. Forslaget lød: „Thinget bevidner sin Tak til Hæren for dens urokkelige Heltemod i Kampen og utrættelige Udholdenhed under Savn og Besværligheder, og udtaler sin Anerkjendelse af dens uforgjængelige Fortjenester af Fædernelandet“.

„Idef jeg — sagde Grundtvig — rejser mig for at understøtte dette Forslag af mit ganske Hjerte, behøves der vistnok ikke at siges mere (Hall havde ogsaa talt vakkert), heller ikke at siges noget særdeles om Øjeblikket, som det mest passende eller vel som det første passende, men det skader dog heller ikke, og jeg tør haabe, at Thinget vil høre mig derom et Øjeblik. Jeg vil ikke sige, at det danske Folk er stolt af sin Hær — det maa vi helst overlade til dem, hvis Hære bliver mere sejer-

kronede, jo tiere de gaar bag ad Dandsen, — men jeg vil sige, at det danske Folk er glad ved sin heltemodige, sejjerrige Hær og vil gjerne paa alle Maader vise den sin Beundring og Taknemmelighed; nu er vistnok den bedste Maade at vise det paa den, som det danske Folk altid først vælger, nemlig den, at vise inderlig og kjærlig Deltagelse i Kampen og i alle de mange Lidelser, som Krigen fører med sig, men ved Siden deraf er det dog ogsaa en for Hæren hæderlig og takkelig Maade at vise sin Taknemlighed paa, naar det store Udvalg, som Folket selv har nedsat til at bære og være Folkets Røst, naar det enstemmig udtaler, at Dane-Hæren har gjort sig højlig og glædelig fortjent af Fædernelandet, det gamle Danmark. Nu, det er jo vistnok ikke først nu, ikke først ved det blodige, men straalende Idsted-Slag den har gjort sig højlig fortjent af Fædernelandet, nej! det har den gjort ikke blot til Danmarks, men til hele Europas Forundring, ligefra det første Øjeblik, ja gjort det, baade naar den vandt og naar den veg, gjort det baade naar den fik Lov til at røre sin Ungdoms-Kraft og naar den var nødt til at hvile og tære paa Kraften, men glædelig kunde Folkerøsten dog ikke kalde denne blodige, forlige, haardnakkede Kamp, ikke kalde den glædelig for det danske Folk som et Helt, saalænge en Del af dette danske Folk sukkede og trællede under Fiendens Aag, nej! først nu er det, da Sejren er vunden, der hvor Slaget maatte staa, midt i Sønderjylland, nu, da vor sejjerrige Hær har plantet Danebrog paa Danevirke til at staa der, med Guds Hjælp ikke blot urokket, men ogsaa skyggefuld, og grødefuld med Fredens Frugt, udspringende af Sejrens Blomst. Nu er det ikke blot bevist, at Nordens Helte-aand svæver ligesaa tæt over Isserne paa Nordens Slette som paa Nordens Bjerge, men nu har det ogsaa vist sig, at Danmarks Lykke som Himlens Gave smiler til os, tilsmiler Folket og Hæren, deres Kamp og deres Opoffrelse, sin Velsignelse. Nu kan det siges med Sandhed, at det er baade højligt og glædeligt, Danehæren har gjort sig fortjent af Fædernelandet, og jeg tør lægge til, det er sjældent, at der har været saa gjennemgribende Sandhed i en Folkerøst, der takkede Hæren for Sejrvindinger, sjældent, at der har været saa gjennemgribende Sandhed deri, som i vores; thi vel véd vi det, ja hele Eu-

ropa véd det jo, at her er ingen af de saakaldte store Soldater, hvis Fjerbuske stikker i Sky, her er ingen af de verdensberømte Krigsmænd, som synes at kunne lænke baade Hære og Lykke og Sejer til deres Triumf-Vogn, nej her er det Hæren, Hæren i det Hele, Store og Smaa, her er det Folke-Kræfter, der kjærligt og opoffrende og heltmodigt har kjæmpet for Fæderlandet og Modersmaalet, har kjæmpet for gamle Danmarks Helhed, Ret og Ære; der kan ikke være nogen Kamp eller nogen Sejer, der er mere folkelig, og det skulde vi jo vide, og det er jo vist, at kun i samme Grad, som Bedriften er folkelig, kun i samme Grad er den baade gavnlig og glædelig for hele Folket. (Hør!) Derfor siger jeg: dette er Øjeblikket, hvor vi med Sandhed højt kan erklære, at Danehæren har gjort sig højligh og glædeligt fortjent af Fæderlandet!“ (Bravo-Raab gjen-tonede naturligtvis hele Thing-Salen).

12te Oktober blev Grundtvig valgt til at sidde i et Udvalg angaaende „Lov om Rigsretten“. — Ogsaa paa denne Rigsdag hævdede han Ægteskabets Uafhængighed af Troes-Bekjendelser, saa der aldrig i borgerlig Henseende maatte tales om blandede Ægteskaber, og borgerligt Ægteskab skulde stiftes paa ens Maade for Alle til Gyldighed og Ægteskabets borgerlige Gyldighed ved Lov gjøres aldeles uafhængig af nogensomhelst Ceremoni eller saakaldet Vielse enten i Kirke eller Synagoge; han vilde, at denne Uafhængighed skulde hævdes mod ministerielle og andre Indvendinger ved særskilt Lov, „skjøndt det igrunden fulgte ligefrem af Grundlovens Udsagn om Borgerrettigheder“. Han udtalte sig ogsaa om Umuligheden igrunden af at opdrage Børn i en bestemt Religion som en Tvangssag. Derom kunde kun tales hos de gamle Romere og hos Papisterne, der betragtede Religion som en Ceremoni. At han talte mod Konfirmations-Tvang, følger af sig selv.

Ved Talen om en ny Kommunal-Lov: om et Forslag i den Retning maatte gaa over til 1ste Behandling, da ønskede han naturligvis Sagens „levende og ivrige Fremme“; „det er min Overbevisning, at den saameget priste Centralisation eller Sammenføjelse af alle et Riges Dele og Forhold i enkelte Skriverstuer (Departementer) ikke er

enten til et Folks Gavn eller til dets Glæde“ . . . „det følger af sig selv, at jeg maa ønske den formindsket, ja, at jeg maa ønske ethvert Samlag, større eller mindre i Landet, en langt friere og selvstændigere Stilling“. Men Forslaget i sig selv var han ikke fornøjet med, da han fandt, der var et for kunstigt Maskineri deri, og det Allervigtigste, Grundtvig udtalte, var, at Forhold i Hverdagslivet maatte være fri for enhver Indblanding af lovgivende Myndigheder, enten den udgik fra Regering, Rigsdag eller fra Kommune-Styrelse; eller med andre Ord: han hævdede den personlige Frihed med Kraft ogsaa ligeoverfor Kommunens Myndighed. Forslaget vilde inddele Landet i 5 Landkredse først, og saa i Sognekredse derunder. Da en Taler havde anket over, at det (Forslaget) vendte Øjet fra Amtmænd og Bisper i denne Sag, mente Grundtvig, at — „de — fortjente det ikke bedre“.

Da en Straffelov var under Behandling, sagde Grundtvig først: „Jeg anser vor Straffelovgivning og vort hele Straffevæsen for en saa beklagelig Ting, men tillige for at være af et saadant Omfang, at det aldeles ikke nyttede, om Nogen, og allermindst jeg som Ikke-Jurist, vilde prøve paa endog kun at fremstille det, jeg allerførst og fremmest maa have derimod, og de Ønsker, jeg paa Menneskelighedens og Folkelighedens Vegne maatte nære om. at der maatte rettes noget derpaa. Jeg rejser mig derfor egentlig blot for paa den ene Side at anbefale det Ændringsforslag, hvorved det i det mindste indskjærpes dem, som forestaar saadanne Straffe-Anstalter, at de ikke har Lov eller Ret til at gjøre hvad de vil med de arme Mennesker, som er overladte til deres Vilkaarlighed, og paa den anden Side for at udtrykke min højeste Forundring over, at den ærede Justitsminister finder det altsammen ypperligt . . . der er vistnok en stor Forskjel paa, hvorledes Mennesker er; der kan være de Forbrydere, med Hensyn til hvilke der vistnok maa indrømmes dem, som skulle paase saavel deres Nærværelse, som deres dog nogenlunde ustraffelige Opførsel, al mulig Frihed i Behandlingen; men naar vi tænker paa, hvilken Blanding af Mennesker det er, som saaledes alle paa én Maade overlades til en Bestyrelses eller enkelte Bestyreres Vilkaarlighed, da maa vi vel grue lidt“ . . . I Slutningen af Talen ud-

talte han, at „Strengheden og Haardheden kunde være endnu større, hvor man brugte ensomt Fængsel, end hvor man brugte Tamp“, da Indenrigsministeren havde omtalt, at Indberetningerne havde sagt, at der i senere Tid var anvendt færre legemlige Straffe end før, men et meget stort Antal af enligt Fængsel.

Tal-Lotteriet, som Regjeringen fra Enevoldsmagtens Dage havde underholdt, kan jeg mindes blev i Begyndelsen af Aarene Fyrreti rasende angrebet i Bladene, saa Grundtvig greb Pennen og skrev et Stykke i „Berlingske“, jeg tror om at det dog var ligesaa godt at Staten som at Spille-Værterne havde Indtægten, medens jeg ikke nu kan mindes, hvad andet han dengang skrev. Men 7de Novbr. 1850 var det, som Grundtvig sagde, de „pæne Folk“ vilde kalde det, „en Skjæbnens Ironi“, at Lovforslaget om Konsumtionens eller Sisens*) Vedligeholdelse i Kjøbenhavn og tildels en Forhøjelse deraf skulde staa paa samme Dagsorden som Forslaget om Talloetteriets Ophævelse; „det var hvad jeg paa jævnt Dansk kalder et besynderligt og mærkværdigt Træf; thi naar man efter den bekjendte folsomme Talemaade om Nummeret, som trækkes ud i Raadhusstræde, at det bringer Femten Fryd og Femtentusind Kummer, naar man derefter, siger jeg, har udskreget Talloetteriet og den Indtægt, Staten har deraf, som det mest Forkastelige og mest Modbydelige, man kjendte, da kommer det vist ikke af Andet, end af en Omsorg for vor Moralitet, som vi maatte ønske var langt borte fra Regjeringen, kun deraf og af en vis uægte Medlidenhed med Spillefuglene, som vistnok, selv om Talloetteriet ti Gange ophævedes, vilde vide, at sætte deres Penge paa Rente, saaledes som de er vant til**). Og paa den anden Side er det jo forunderligt, at hele den Omsorg for vor Moralitet og hele den Medlidenhed for den lidende Menneskeslægt forsvinder gjerne, naar vi kommer til at tale om Sisen, som jo vistnok var til at græde langt mere over, da den vist presser langt flere Taarer af Øjnene paa Fattigfolk, som ikke spiller i Lotteriet, men, som arbejder det de kan, og endda ofte

*) „Sise“ er en Forkortning af Accise-Told: f. Eks. Smørtold.

***) Hertil var der virkelig én eller flere Stemmer, som raabte Nej (!)

maa spise deres Brød tort, fordi man forhøjer Sisen paa Smørret. Derfor har jeg aldeles intet mod Tallotteriets Ophævelse; jeg vilde ikke være den, som skulde forsvare dets Oprettelse, og jeg vil paa ingen Maade sige, at det er en værdig Maade for Staten til at komme til Penge paa, men jeg vil sige, at naar man ikke kan opgive den Indtægt af Tallotteriet, som man venter, eller som man med Rimelighed kan beregne, uden at man tillige skal forhøje Sisen for Fattigfolk i Kjøbenhavn, eller at man skulde lade Indkomstskatten gaa saa langt dybere ned, at den ramte endog den simple Arbejder, hvis hele Fortæring og Husleje med Kone og Børn jo sagtens maa kunne beregnes højere end 200 Rdl., jeg siger, at naar det skulde være Tilfældet, at det skulde være en Afløsning, saa kan jeg ikke andet end stemme derimod. Naar jeg skal sige hvad jeg mener, at der vel altid er Grund til, at en Skatmester ikke bryder sig stort om at ophæve Lotteriet, men derimod bryder sig meget om at slippe Sisen, — saa er det den ganske simple og fornuftige Betragtning, at Indtægten af Tallotteriet, som uberegnelig, jo ogsaa er usikker og foranderlig, foranderlig ofte til Tab, istedenfor at Sisen, i en stor By, hvis Folkemængde bestandig tiltager, jo lader sig beregne som en temmelig sikker Indtægt, ja man kan endog med Grund regne paa, at den tiltager. Dette er den simple Grund, og jeg kan ikke sige andet, end at den i finantsiel Henseende er meget rigtig, men jeg vil blot fremfor Alt bede om, at, naar man taler enten om Toldvæsenet, Sisen eller Tallotteriet, at man da vil lade Dyden udenfor Spillet**).

I et senere Møde, da Toldgrændsens Flytning var fore, fortalte han, at han anonymt var opfordret til af al Magt at modsætte sig „Konsumtionens Ophævelse“, for Betjenternes Skyld, som da blev brødløse, men det kunde han ikke, fordi det stred mod hans Overbevisning,

*) I et Stykke i „Danskeren“: Tallotteriets Ophævelse og Sisens Vedligeholdelse i Kjøbenhavn slutter Grundtvig ogsaa med: at „man skulde dog engang lære at lade Dyden og Omsorgen for vor Moralitet være udenfor Munden, naar man taler om Sise og Tallotteri“. (Nr. 44 1850).

og fordi han i det Hele maatte anse Konsumtionsbetjenterne, eller, som de jo i Almindelighed kaldtes, Posekigerne, for tærende Medlemmer i to Henseender. I samme Tale maatte han takke Finantsministeren (Grev Sponneck), fordi han ansaa Toldgrændsens Ophævelse (den mellem Kongeriget og Sønderjylland) for en stor Velgjerning for Danmark, og for sin egen Skyld, ikke for den højtærede Finantsministers, ønskede han Lejlighed til at bevidne, „at jeg ingenlunde miskjender eller noget Øjeblik har miskjendt enten den sjeldne Dygtighed eller det lyse Oversyn eller den kraftige Vilje, hvormed den højtærede Finantsminister har udmærket sig fra den første Dag, han traadte ind i vor Midte; jeg maa saameget mere ønske her at gjøre denne Erklæring, som jeg jo maa tilstaa, jeg er aldeles uenig med den højtærede Finantsminister i, at Konsumtionen eller, som det heder i Folkets Mund, Sisen, skulde for Kjøbenhavns Vedkommende beholdes saa længe som mulig“ . . . det var dog sikkert ikke for andet, naar den højtærede Finantsm. holdt derpaa, end for hvad vi sædvanlig finder hos dygtige Skatmestre, at han har set og ser langt mere paa hvorledes en Afgift sikkert og let kan hæves, end hvorledes den falder paa dem, der egentlig skulde bære den. Hvad der ikke mindst voldte Grundtvigs Agtelse for Ministeren var, hvad han ogsaa omtalte, vistnok de ikke ringe Vanskeligheder, Ministeren havde mødt og „besejret“ i Anledning af Toldgrændsen. — Grundtvig gik meget i det Enkelte ved Omtalen af Sisen angaaende Virkningen af den i Kjøbenhavn hos Fattigfolk: „Man har — sluttede han — som den højtærede Finantsminister véd, i de katholske Lande Noget, som man kalder Langefasten, da man ikke maa spise Kjød, og jeg tror heller ikke Smør, men den varer dog kun i 7 Uger, medens denne Langefaste for mangen redelig Arbejdsmand i Kjøbenhavn let kunde komme til at vare i 52 Uger“.

Senere nogle Dage var Grundtvig meget misfornøjet med Finantsministerens Optræden i Sagen om Brændevinsbrænding, hvor han blandt andet udtalte . . . „Jeg er forøvrigt ganske af den Overbevisning, at Retten til at benytte sit Korn paa hvad Maade, man bedst vil og kan, er baade saa klar og vil fremtræde med en saadan Kraft, eftersom Oplysningen om deres virkelige

Tarv tiltager hos Agerdyrkerne, at det vistnok ikke vil blive muligt at forbyde dem strengelig en saadan Anvendelse, som det jo maa komme an paa dem selv, om de finder fordelagtig eller ikke.“

Med stor Kraft optraadte Grundtvig forresten ogsaa nu i Troesfriheds-Sagen og mod Lovforslagene om „Pressens Brug“ eller i Trykkefriheds-Sagen. Da imidlertid Grundtvigs frisindede Betragtning af disse vigtige Forhold dels er selvfølgelig og dels tiere vil blive omtalt, saa skal her kun anmærkes hans Indsigelse mod Paragraferne om Bespottelse af Religionssamfunds-Lærdomme og Gudsdyrkelse. Idet han talte mod disse latterlige Forbud, anførte han blandt andet, at det var „aabenbart umuligt at skrive nogensomhelst taaelig Kirkehistorie fra hvilket som helst kirkeligt Stæde, enten fra det evangelisk-lutherske, reformerte, romersk-katholske, baptistiske, eller fra hvilket som helst man kunde nævne, uden at man vil finde, at der er dreven Spot med en eller anden Troes-Lærdom eller Kirkeskik, og ligesom det er dermed, saaledes er det ogsaa med vore egne Forhandlinger, thi hvordan skulde vi her komme til at tale frit om Forholdet mellem den gamle Statskirke og den nye Folkekirke uden at der vilde falde Ord, som kunde kaldes Spot med noget, som har været erkjendt enten som Troes-Lærdom eller som Gudsdyrkelse. Det romersk-katholske Religions-samfund er, saavidt jeg véd, anerkjendt og maa i alt Fald blive det, dersom det ikke er det, og vi véd da nok, at der er vel slet Ingen af os, som kunde komme til at tale nærmere enten om Bjælder, som de bruger, eller om Billed-Dyrkelse, eller om saa meget Andet, som vi med ét Ord kalder Papisteri, uden at der maa komme nogen Spot, som da ogsaa vilde overgaa i Rigsdagstidenden, og jeg tror, at vore Forhandlinger herinde allerede har vist, at idetmindste en Del af os finder flere Levninger af den papistiske Surdej i den gamle Statskirke, som vi vil have fejtet ud, og det kunde vi umulig tale om, og drive paa, uden at der maa blive noget, som kaldes Spot“. Han vidste heller ikke, hvordan det, fra den gamle Statskirkes eller fra Folkekirkens Side, kunde skrives om den baptistiske Daab, eller, fra den baptistiske Side, skrives om vor Daab, uden at der findes Spot deri. „Det er ikke anderledes og har fra Verdens Begyndelse ikke været anderledes

med de i én eller flere Henseender forskjellige Troes-Samfund, end at der maa komme nogen Spot“. Naar man skal have en Paragraf om Saadant, saa maatte den dog nødvendig indskrænkes til Spot med et Religions-Samfund som et saadant i sin Helhed, hvad „maaske“ kunde gjøres uden aabenbart at paalægge Samvittigheds-Tvang og Skade for den hele Litteratur. — Ligeledes talte han mod Forbud mod „utugtigt“ i Skrift, som er Tysk, og som paa Dansk betyder „ublu“, trods Oversættelsen i Luthers Katechismus, og han mindte om, hvorledes, trods de strenge Forbud i Forordningen af 1799, der alligevel kom „ikke noget enkelt, men en stor Samling af tillokkende Vers og Rim, der var fulde af de største Bespottelser af Alt, hvad der var kristeligt og kirkeligt, og saaledes, at Blufærdigheden vistnok maatte rødme ved hver anden Side, og det gik glat. En saadan Paragraf vil være baade unyttig og skadelig, skadelig, fordi den aldrig vil blive brugt uden man vil en Forfatter tillivs, og da kan man meget let finde Noget at beraabe sig paa, da der, som sagt, i Bibelen gives Eksempler paa at drive Spot med modsatte Religionssamfund, og i Bibelen findes Meget, som efter Manges Mening saarer baade Blufærdigheden og alt saadant“. Han vilde stemme mod den hele Presse-Lov.

Ved 2den Behandling af Sagen om Tallotteriet gjorde han Indsigelse mod at betragtes som dets Forsvarer, „det havde vist ikke andre Forsvarere end Kollektørerne, Lotterispillerne og Skatmestrene;“ men det var, fordi det skulde erstattes paa en trykkende Maade for Arbejderne i Landet, enten ved forhøjet Sise paa Livets Nødvendigheder eller ved en Indkomstskat, hvorved der kræves Rigsdalere af forrige Aars Indtægt hos dem, som maaske ved Aarets Udgang ikke havde en Skilling i Lommen (Hør!). I Slutningen, ved Talen om Kollektører, Spillere og Skatmestre, hvordan Lotteri-Sagen stiller sig for Enhver af dem, siger han: „saaledes er nu Verden engang indrettet, at Enhver skraber til sin Kage, og at skabe den om, er et saa vidtøftigt Arbejde, at næppe andre kloge Folk end høj lærde tyske Professorer vil indlade sig derpaa“.

Amtsforvaltere, som havde med Oppebørsler at gjøre, vilde han skulde ikke udnævnes uden at de stillede

Sikkerhed for sig, og han vilde, de skulde lønnes bedre, da Skriveriet formeredes for dem.

Da der (i December) var Tale om, at Staten skulde sælge Skovene paa det fra Niels Ebbesens Dage saa berømte Hald i Jylland, forespurgte han sig hos Ministeren, om dertil var særegne Grunde. Han vilde, Staten skulde helst beholde sine Skove. „da det Opsyn, som Staten kan føre med private Skove, vistnok hverken vil eller bør strække sig saavidt, at det kunde sikkre os for overdrevent Salg af Skoven, hvilket jo kunde være Ejeren endog en Nødvendighed“. Det var dog ikke blot dette Hensyn, som bragte Grundtvig til at gjøre Forespørgselen; thi næste Dag, faar vi høre, at der var fortalt ham, at „den Fugl Fønix“, Ministeriet havde i Sigte som Kjøber, var en prøjsisk Officer!

Om de Meniges Stilling i Hæren udtalte han i Anledning af en Andens Interpellation med Hensyn til militære Straffe, at hvad der end skete med Lejetropper, saa har

„fribaarne Mænd ikke den Forpligtelse at opgive deres Frihed, fordi de indtræder i Forsvars-standen, og naar den højtærede Krigsminister har gjentaget idag, hvad vi har hørt saa ofte, at man skal tie stille med alt saadant, fordi det skader Disciplinen og paa en Maade gjør Officererne Afbræk i deres Myndighed, saa vil jeg spørge den højtærede Krigsminister, om han virkelig tror, at det er mindre nødvendigt, at Officererne er, hvad de skulde være, end at de Menige er det“.

I Januar 1851 var nu Loven om Troes-Frihed Hovedsagen; og til hvad derom ellers er eller bliver anført, vil jeg her kun føje en Ting, som jeg før glemte. Idet han hævdede Frihed ogsaa for Folkekirkens Egue til at lade sine Børn døbe eller ikke lade dem døbe, udtalte han: „Ser vi saaledes paa Barnedaaben, da maa vi vel vide, og i det ringeste maa jo da alle Præster vide det, at Barnedaaben er saa langt fra at være en kristelig Grundlov („Hør!“), at meget mere dens Retmæssighed, dens kristelige Tilladelighed, er et af de allerfineste theologiske Spørgsmaal“. (Selv forsvarede han den mellem virkelige Kristne, og det ikke mindst i sine seneste Aar).

Ved 3die Behandling af Loven om Ægteskabers

Indgaaelse stadfæstede han en anden Talers (Mouriers) Paastand, at virkelig Forældre af religiøse Grunde kunde ville lade deres Børn høre til et andet Kirkesamfund, end de selv hører til: „Saaledes som Verden er — og som den er skal fremfor Alt Lovgivningen tage den — som denne Verden er, saa véd vi, at der kan være mange Tilfælde og er mange Tilfælde, hvor Forældre, naar de skulde følge deres religiøse Overbevisning, vel kunde ønske at høre til et andet Samfund end det, de ved Fødsel og Vane er kommet til at tilhøre, men at de dog anser det, ikke for at være saa vigtigt, eller dog saa nødvendigt, at de derfor gjør Brud paa mange andre Baand, som ikke engang behøver at være indvortes, men kunne være udvortes. og at de derfor meget vel af religiøse Grunde kunne lade deres Børn, og jeg vil lægge til, har ladet deres Børn døbe og oplære i Folkekirkens Tro.“ Grundtvig vilde forresten stemme imod den hele Lov og mente, at den indskrænkede istedenfor at hævde, „hvad der udtrykkelig er hævdet i Grundloven: at Borgerlivet skal frigjøres fra alle kirkelige Hensyn“.

Med Hensyn til Adresser, som var indsendte mod det Spandetske Forslag til Gudsyrdelsens Frihed, fra Lolland og Jylland, hvori der stod, at der ikke var Trang til større Frihed, sagde han om Underskriverne: det kan gjerne være, at de virkelig, som de siger, ingen Trang har følt, eller føler til borgerlig Frihed fra Kirkens Tvang, men det kan dog kun være sandt, naar de virkelig endnu sover den søde Søvn, hvortil vor verdslige Kirkelov har truet hele Folket. Han paaviste ogsaa, „hvorledes de „Opvakte“ trindt i Landet havde, som vitteligt, højroset erklæret, at de ikke kunde i deres Saligheds-Sag erkjende nogen verdslig Magt og Myndighed“, og han føjede til, at det var ikke alene dem, men alle, som var vaagned til aandelig Bevidsthed, og han nævnte endelig sig selv, som kun blev inde i Folkekirken af Hensyn til de Tusinder, som havde lyttet til hans Røst, og blev endda kun, fordi han nærrede det „Haab, at hos det milde, billige og fredelige danske Folk maatte snart den milde og klare Oplysning om den borgerlige Troes-Friheds Nødvendighed og Retmæssighed gjøre sig gjældende ogsaa i Lovgivningen“. Hans veltalende Foredrag herom blev afbrudt af Bravo-Raab, et Lykke-

Varsel for Friheden i Danmark! Ved Fortælling over „Danskeren“s Indhold har vi alt set, hvorledes han hævdede, at det fulgte af Grundlovens Bud, at Præsten ikke maatte kunne bruge nogen borgerlig Tvang i Kirkesager f. Eks. mod dem, som, efter at have ladet sig indskrive til Ægteskab, biede med at tage Vielse m. m. Frihed inde i Folkekirken anbefalede han med Styrke, og vilde i det Hele, naar Friheden for Kirketvungen ikke vandtes paa anden Maade, lade sig regne til de kirkelige Husvilde, kirkelige Løsgjængere, og raade alle sine Venner „til at købe Friheden ogsaa i de dyre Domme“.

Han deltog i Februar ogsaa i Forhandlinger om Jagtretten, Toldvæsenet og Afhændelse af Bøndergods og sagde adskillige Vittigheder og løjerlige Ting ved de to første Sagers Behandling.

Ved en Forespørgsel fra Tschernings Side til Justitsministeren, fandt Grundtvig, at Ministeren havde udtalt sig som om der i Grundloven havde staaet „kunne istedenfor skulle hæves ved Lov“, om alle Indskrænkninger i den fri og lige Adgang til Erhverv, som ikke er begrundede i det almene Vel, og udtalte Kravet paa, at den Sag traadte i Kraft.

Selv rettede han en Forespørgsel til Krigsministeren om, hvorfor Beretningen om Idsted-Slaget skulde vente saa længe paa sig og gjøres saa dyr, og fandt, efter Ordskiftet, at Grunden til det Særsyn i Historien, Fortielsen af stor Sejer, nok var den gamle, „man vilde ikke irritere Fienden“. Til samme Minister rettede han en Tid efter (13de Marts) en ny Forespørgsel i Anledning af, at endel unge Karle maatte blive igjen i Tjenesten, medens andre af samme Vaabenart fik Hjemlov, og hævdede, at „Hjemlov saa snart som muligt, saa snart som Fædernelandets Sikkerhed tillod det, er Menigmands Ret og Krigsministerens helligste Pligt („Ja!“) ikke blot for Enkeltmands Skyld, hvis Opoffelse af Kraft og Tid for det Hele aldrig maa blive større eller vare længere, end det er nødvendigt („Hør!“), men ogsaa for Folkets og Folkelivets Skyld i sig selv („Hør!“), thi det er jo den samme Ungdom, som er Rigets Styrke i Fred, saavel som i Krig, og denne Ungdom er det af største Vigtighed ikke bliver fremmed for sit Hjem, for sine hjemlige Forhold og sine fredelige Sysler“.

Mod Slutningen af Marts begyndte, i hemmeligt Møde, Helstatsplanerne at behandles, hvorom Grundtvig den 24de udtalte de profetiske Ord: „Man staar paa Nippet til at opoffre Slesvig for at faa Lov til at gribe fejl ad Holsten!“ Finantsministeren svarede kryt: at Ministeriet véd at hævde Danmarks Ret, Danmarks Interesse og Danmarks Ære*) og tiltror sig at kunne gjøre det trods den sidste ærede Talers Omdømme derom. Saalænge Ministeriet er i Besiddelse af Majoritetens Tillid, saalænge skal det vide roligt at betrede sin Vej o. s. v.

Men Grundtvig forudsaa, med sit Omdømme, ogsaa noget mere, idet han sagde, at „jeg er ganske vis paa, at Folkethinget og det danske Folk ogsaa nok gad vide, om ikke mellem disse „Skjær“ (som Ministeren havde nævnt) regnes Danmarks Riges Grundlov og den lovgivende Rigsdag i Danmark, thi det er vist, at efter Alt hvad jeg véd og skjønner om, hvad Ministeriet har i sinde, er det aldeles umuligt, at det kan gaa igjennem saalænge Danmarks Riges Grundlov staar, og saalænge Danmark har en lovgivende Rigsdag, der ikke kan eller vil dele den lovgivende Magt med Andre**) end med Kongen og Regjeringen“.

Han harnedes ogsaa over, at Finantsministeren ikke vilde forhandle i offentligt Møde, men kun for lukkede Døre, „om Ting, der ikke alene aabenbar angaar hele Danmarks Folk og Rige, men som ikke drejer sig om Andet, end hvad Ministeriet har betroet Rigets Fiender, og som vi har kunnet se og læse i tyske Aviser“.

26de Marts sluttede Folkethinget sine Forhandlinger.

Hurtigskrivere ved Rigsdagen fandt sig, idetmindste i 1850, noget besværede af Grundtvig. Han kom nemlig jævnlig, naar han havde talt om Dagen, hen i deres Værelse for at se, hvorledes de havde gjengivet hans Ord, og

*) „Saa vidst e, de varlt, da“ (saa vidste jeg, det blev da) siger man paa Kvikne.

**) Ved „Andre“ mente Gr. naturligvis Holstens og Hel- eller Halv-Tyskernes Repræsentanter i det Hele, naar man fik Helstaten i Stand.

krævede streng Nøjagtighed. Han havde flere Gange i „Danskeren“ maattet rette paa deres Gjengivelse; men „Danskeren“ saa jo langtfra Alle.

Grundtvig gjæster Norge.

I de første Dage af Juni 1851 skulde der holdes i Kristiania et nordisk Studentermøde (Upsalenserne udeblev, og gjæsted os først det følgende Aar). En Student havde foreslaaet i „Samfundet“ at indbyde som Æresgjæst den navnkundige nordiske Taler og Skjald. Det Forslag blev øjeblikkelig vedtaget, Brev til ham blev afsendt fra Samfunds-Styrelsen og samtidig et fra Pastor W. A. Wexels, som indbød ham til at tage Bolig hos sig. Det var just under Pintsen, og Studenterne skulde komme hid op første Pintsedags Aften.

Grundtvig svarede Studenter-Samfundet, blandt andet, at „Hindringerne maatte findes uovervindelige, naar jeg ikke skulde følge en saa kjær og ærefuld Indbydelse“. Og han svarede Wexels, at, hvis det, som han haabede, lykkedes ham at komme afsted, saa ønskede han at komme med sidste Dampskib før Pintsen „for at spørge om de Ting, der hører til Guds Rige“, og der viste sig siden Tegn til, at han havde tænkt ogsaa at præke her anden Pintsedag.

Selv fortæller han i Stykket: „Kjøbenhavn og Tandberg-Moen paa Ringerige“ (se „Danskeren“ Nr. 25 og 26, 4de Aargang), om sit Komme til Landet: . . . „Allerede paa Fjorden overraskedes jeg højst behagelig af „Norges Smil“, thi jeg var næppe kommet op paa Dækket i den aarle Morgenstund, da vi lettede efter kort Nattely under Vallø ($\frac{1}{2}$ Mil fra Tønsberg), før man rakte mig et Brev derfra, som var den Velkomst paa Vers*), der siden, lidt forlænget, læstes i den norske Rigtstidende (Nr. 47), og hvoraf især Slutnings-Linjerne:

„Norge aabnet har sin Favn,
Kom da elskte Skjuld! dit Navn
Broderlandet signer“,

*) Af Bergstuderende Rørdam.

paa det venligste tiltalte mig. Nu traf det sig saa heldigt, at der var kommet en lille vakker Pige ombord paa samme Tid, blot for at gaa med lidt højere op i Fjorden og holde „Pintse-Helgen“, og da hun stod der ganske alene, kom vi snart i en lille Samtale, som ved det yndige, naturlige Udtryk fornøjede mig saa overordenlig, at jeg kalder det Norges levende Morgen-Smil til mig“.

Saavidt Grundtvig selv.

Heroppe i Hovedstaden var naturligvis Studenterne samlede nede ved Toldbod-Bryggen, men derhos en „ustyrtelig“ Folkemængde. Dampskibet kom dengang Fredag Formiddag omtrent Kl. 10, og lagde ikke, som nu, helt ind til Bryggen. Man ventede en Stund paa Skibet, og da det gled ind paa Bjørvigen, var det naturligvis Spørgsmaalet hos alle, der vidste hvem der ventedes: Mon han er med? Studenter-Samfundets Bestyrelse, med Pastor Wexels iblandt sig, roede ud til Skibet i en liden Baad, hvori Grundtvigs Sæde var belagt med Dannebrog-Flag til Hynde. Kun de Yderststaaende af Folkemængden paa Bryggen kunde se, om Æres-Gjæsten kom, men snart løste et dumdrende Hurra os alle ud af den spørgende Forventning. Stille gled Baaden ind under den højestensats Firkant; Grundtvig stiger i Land i en fin blaa Tullup, ikke ganske ny, med et gult Rejsetørklæde om Halsen og med det skaldede Hoved blottet, med to store Koste af næsten hvide Bakkenbarter men forresten endnu uden Skjæg. Da Wexels og han mødtes ude paa Havnen, kyssedes de To, og nu, ved Landstigningen, siger Gr. stille hen for sig: „Gud velsigne gamle Norge!“ Det var første og sidste Gang, han satte Fod paa Norges Grund. Paa Planen udenfor Toldboden holdt nu afdøde Rektor Friis (ikke Rektor den Gang) en Velkomst-Tale, hvori han især lagde os paa Sinde, at det var ikke formeget, om man i hans Livs Aften ydede en Smule Æres-Bevisning til en Mand, der saalænge havde kjæmpet for, hvad han holdt for Sandt og Godt, uden at bejle til Øjeblikkets Bifald, og han ønskede ham „Velkommen til Norge, Kjæmpers Fødeland“.

Med sin „Ledsagerinde“, Merskums-Piben, i Haand, steg nu Grundtvig op i Vognen med Wexels, og de kjørte da til Wexels Bolig i Nedre Slotsgade, i samme Gaard, hvor Brødremenigheden har sin Forsamlings-Sal.

Folkemængden bølgede efter og standsede udenfor. Snart aabnedes et Vindu i andet Stokværk, det vendte mod Øst, og Skjalden viser sig, med de lidt mørke Øjenbryn og det milde Kjæmpe-Aasyn, og talte omtrent følgende Ord med den milde, klangfulde Røst.

„Jeg takker for den venlige Indbydelse og for den kjærlige Modtagelse! Jeg har fra min Ungdom af saalænge villet gjæste gamle Norge, og jeg er dobbelt glad ved, at det nu kunde ske ved det nordiske Ungdoms-Møde, som jeg vil ønske (udtalt: ynske) maa blive til Glæde og til Velsignelse!“

Efter rungende Hurraer fjerner sig nu den store Folkemængde, og straks før eller efter Frokosten satte Gr. sig til at skrive to Breve: et til hans afdøde Kones Søster, Enkefru Glahn, som nok var i hans Hus, „og saa — sagde Wexels siden — et til en Fru Toft paa en Herregaard dernede“. Hverken W. eller Nogen heroppe vidste dengang, hvorfor han ilede saa med at mælde den Frue Ankomsten til Norge.

Til Middag Kl. 2 var indbudne hos Wexels Pastor Stensrud ved Bodsfængslet, Velkomst-Taleren Friis og nærværende Forfatter. Da vi kom, var Gr. i det indre Værelse, men snart kommer han, i en fin sort Dameklædes Frak, med hvidt Halstørklæde om den store nedbrøttede Krave, trange blaa Bukser, og Mærskums-Piben, ind sammen med Wexels, under en hjertelig Latter. Hvad Wexels havde fortalt ham, vidste vi ikke.

Da han var kommen til Sæde i Sofaen, der stod ved nordre Væg, taler Friis om, at det vilde ikke være saa let at undgaa, at komme til ikke at drikke for meget under Mødet, og derved kom Talen snart ind paa „Maadeholds-Sagen“ eller „Afholds-Sagen“, ved hvilken Lejlighed Gr. fortalte, at han ovre i England selv havde hørt dens berømte Apostel Pater Mathew. Han stod og prækte for Folk, fortalte Gr., som om de blev salige, naar de holdt op at drikke, og raabte: End om Du i drukken Tilstand blev kaldt bort fra Verden! „Jeg“, sagde Gr., „er aldrig med paa Noget, som vil forbedre Menneske-Livet udvendigfra. Nej, skaf Folket bedre Fornøjelser! Det gjælder det om, og hvad det virker, det har jeg selv erfaret.“ Han tænkte sikkert paa „Danske Samfund“, der med Sang og Tale, og

Gilder tillige ved visse Lejligheder, samlede Flaadens Folk i saa stor en Mængde.

Ved Bordet kom Wexels til i Spøg at sige til min Fattigdom: „De har to Værelser.“ — „Hvoraf det største vel er et af de mindste i Byen.“ svarede jeg. — „Ja“, sagde Gr., „dengang jeg blev gift, da havde jeg et Arbejdskammer saa lidet, at da Ingemann kom ind til mig og saa det, sagde han: Naar Du sidder og skriver der, saa maa Du vel sætte Stolen i det andet Værelse? Men nu“, vedblev han, „har jeg et saa stort, at jeg kan have alle mine Bøger (Bojer) i det.“ Wexels spurgte, hvordan det stod til med Ingemann, og saa fortalte Gr., at han gjerne var i Kjøbenhavn i Maj Maaned en Tur, og blandt andet, at hans Humør var bedre nu, en Bemærkning, som var mig lidt paafaldende, da jeg aldrig havde hørt noget om Ingemanns Humør, som kunde forudsættes saa nøjnlunde bekjendt.

Efter Bordet blev der talt om Arbejder-Bevægelsen heroppe og saaledes ogsaa om den for Arbejdernes Vel saa opoffrende og i alle Maader saa venlige og hjælpsomme Pastor (nu Provst) Hallings Oprettelse af „Enerhaugens Samfund“ her i Byen. Jeg bemærkede derved, at det imidlertid forekom mig at være at tage Tonen noget for højt, naar man satte „Fremme af Gudsfrugt“ som et ligetil Formaal for et saadant almindeligt Selskab. Gr.: „Ja, og saa skaber det Hyklery, og det er jo til Skade og ikke til Gavn.“ Blandt andet kom Talen ogsaa paa Ivar Aasens norske Ordbog: „Ja, — sagde han — den vil jeg kjøbe og have med til Danmark“, og det gjorde han nok ogsaa. Jeg spurgte, om Gr. ikke mente, det var godt, om Lærere oppe i Fjeldbygderne begyndte, hvis de kunde, Undervisningen i Børnelærdommen paa Børnenes Bygdemaal. Grundtvig: „Ingen Tvivl om det, ingen Tvivl om det.“

Efter Kaffen gik vi alle en Tur omkring Slottet, og da vi var komne tilbage, gik Grundtvig ind paa sit Værelse, og Pastor Stensrud gik hjem. Om Aftenen skulde vi ud til en Frue, som boede paa et Landsted, i Nærheden af det for Kristianiaboere bekjendte Frogner, og Wexels, som i alle Maader var meget punktlig, begyndte at blive lidt utaalmodig, da det led ud mellem Seks og Syv. Saa kiger han ind gennem Nøglehullet til Gr.s Værelse: „Han

sidder og trækker Strømper paa.“ Ikke længe efter kommer Grundtvig ind, i samme Dragt, som før, blot med smaa opstaaende Snipper istedenfor de store udbredte, og snart var vi i Vognen. Wexels lod Kudskene gjøre en lang Sving udefter Drammensvejen, for at Grundtvig skulde faa den vakre Egn at se, men han saa ikke videre derpaa. Der blev næsten intet talt; Grundtvig sad blot stille og mild, og naar Wexels, som heller ikke var meget talende til Hverdagsbrug, kunde pege paa et eller andet Sted og sige f. Eks.: „Det er Oskarshall!“ med en liden Forklaring derom, saa nikkede Grundtvig bare lidt fra sin Hvile. Men Modtagelsen hos Fruen og hendes Datter var livlig tilgavns med al Gjensynets Glæde, og snart kommer Statsraad Stang, som tog Plads ved Grundtvigs Side i Sofaen, og med Statsraaden talte han næsten udelukkende indtil Aftensmaaltidet, eller kanske rettere: Statsraaden talte med ham, da det nok var Statsraaden, som talte mest. Prof. theol. Dietriecksen og Pastor Fangen, Sognepræst til Aker, som er det (nu delte) Præstegjæld, der omgiver Kristiania, kom ogsaa til. Jeg vilde gjerne hørt Samtalen mellem Gr. og Statsraaden, men jeg blev taget i Beslag af de Yngre i Huset og stod snart midt oppe i en Samtale med de to voksne Sønner om Latiniteten, en Samtale, som ikke blev ganske ubemærket af Grundtvig. Saa meget hørte jeg imidlertid, at de to Stormænd i Sofaen i alt Fald et Øjeblik talte om franske Forhold. Vildtet paa Aftensbordet gav Statsraaden Lejlighed til at sige et Par Ord om vore Jagtlove. „Ja“, sagde Grundtvig, „jeg har ogsaa været med at lave en Jagtlov, men jeg forstod mig ikke paa det.“ Af andre Samtale-Æmner mellem Grundtvig og Statsraaden mindes jeg: Engelske Kirkebygninger. Forresten var Tonen utvungen og Grundtvig i livlig Stemning. Pastor Fangen rejser sig, efter foregaaende Opfordring fra Værtinden, og udbringer Velkomst-Skaalen for Grundtvig, hvem kan betegne som „en Mand, der har saa store Fortjenester ogsaa af den norske Kirke.“ Grundtvig sagde blot „mange Tak“ og føjede til: „jeg har saa at sige ligget paa Rejsen til Norge i en tredive Aar.“ Han udbragte ingensomhelst Skaal ved Bordet.

Da vi rejste os op, maa der være faldet et Ord fra Husets unge Datter om det: „at ville“, for jeg hørte Gr.

sige, idet han ruskede i hende: „Ja, I vil ha' jeres Vilje, og den skal I ogsaa faa.“ Dette Skjemteord minder mig om Grundtvigs Skjemt i det Hele. Skjemte kunde han tilgavns, men enten jeg tænker paa Skjemten fra hans Mund eller fra hans Pen, saa havde den altid Noget bagved, især noget Oplivende, saa den svævede ikke, som „den tyske Spas“, tom og indholdsløs i Luften. Og den kjærlig-muntre Tone, hvori han nu talede om den kvindelige Vilje, røbede, at der ogsaa her var Noget bagved, og der var her bagved ganske ogsaa Tanken paa et særegent Forhold, der kom for Dagen i den ikke saa ganske fjerne Fremtid. Men „Kvinde, Dig ske, som Du vil!“ til det ydmyge, troende og kjærlige Kvindehjerter, det var ellers ogsaa paa Prækestolen et af Grundtvigs Livstykker at tale om, og derom talte han saa dybt og inderligt ogsaa den sidste Anden Søndag i Faste, han oplevede.

Efter Bordet, da Cigarerne kom, blev Samtalen almindelig, men jeg husker nu ikke videre deraf, end at, da Sognepræst Fangen spurgte, om han ikke maatte faa se Pastor Grundtvig paa Akers Præstegaard, da svarede Gr.: „Jeg maa sige som den pantsatte Bondedreng: Spørg min Hovmester!“ Paa Hjemvejen mindes jeg ikke, der blev talt mere, end at Wexels spurgte: „Synes De ikke, det er en ung Statsraad, vi har?“ Gr.: „Jo, han er meget ung.“ Da vi kom til Trappen ved Huset, hvor Wexels boede, da saa det ud til, at der dryssed fra Grundtvigs Haand en ganske antagelig Slump Drikkepenge ned i Kudskens.

Næste Formiddag kørte Wexels sin høje Gjæst en Tur udgjennem den nye Fladvej nedenunder Egeberget, som strækker sig paa den anden Side Bjørvigen østen om Kristiania, og den nye Vej benyttede Grundtvig siden i sin Udsigt til Norges Fremtid i det ovennævnte Stykke i „Danskeren“, hvor han indskjærper, at Norges Fremtids-Lykke beror paa, at „der udvikler sig en ædel, kjæk og oplyst Bondestand, som har Retten og føler baade Lysten og Kraften til at hævde sig Fædernelandet som sin Odel, og at gjøre det til „Storværks“ nordiske Hjemstavn.“ Da vedbliver han nemlig:

„Dog jeg maa vel opsætte til en anden Lejlighed, at gaa dybere ind paa denne vigtige Sag, især da det dog

slet ikke vilde nytte, med mindre den samme Nordens Kjæmpeaand, som driver mig, vaagner med Kraft midt i Norge selv: i Kirken, i Skolen og paa Stortinget, og naar det sker, da vil Aandens norske Redskaber langt bedre end jeg kunne skjønne, hvordan Tidens Krav efter Omstændighederne lader sig fyldestgjøre, saa den farlige Klev-Vej paa Aandens Enemærker, ligesom den gamle over Egebjerget, afløses af en ny Oplysnings-Vej paa det Jævne langs med Klippe-Foden“.

Om Aftenen „Pintse-Kvelden“, var der Selskab for Gr. hos Pastor Stensrud i Kristoffersens Gaard i Pilestrædet. Stensrud var en ualmindelig høj, mager Mand, med Briller og sort tyndt Haar, og med et alvorligt, men ejegodt Udtryk i sit Aasyn. Her var, foruden to Kvinder, indbudne Sognepræst Sv. Brun, Bureauehuf Brynie, Pastor Tannæs, Organist Lindeman, Kand. Veffring og nærværende Forfatter. Wexels fulgte naturligvis som Vært med overalt, og jeg tror, hans to Sønner ogsaa var der. Her blev der ogsaa talt lidt om „Maadeholds-Sagen“, som vi véd, Gr. betakkede sig for at være med paa, men han indrømmede, den kunde gjøre „noget øjeblikkeligt Gavn*“). Da Talen blev om vore gamle Sagaer, erklærede han: „Jeg kjender i hele den historiske Litteratur Intet, der overgaar Hellig-Olavs Saga hos Snorre Sturlesen“. Ogsaa om Bygdemaalene blev der talt lidt, og da man havde ved Haanden en „Ræglo og Rispo“ fra Valdars, viste man ham dem, og han lod sig ikke nøje med at se lidt i dem, men tog sig til, i Sofahjørnet, med Piben i Mund, at læse hele den lille Bog igjennem, saa de andre Gjæster maatte imedens underholde sig indbyrdes, i det ene eller det andet af de to Værelser. Da jeg siden kom ind, hvor Grundtvig sad, hørte jeg, han talte til Stensrud om, at han havde skrevet en Pintse-Salm e til en Kjæmpe- vise-Tone, og sagde den op for Stensrud. Jeg spurgte da, om det ikke var Melodien til „Hr. Villemands Harpe“. Det bejaede han og tog saa venlig Versene op igjen for mig. Saaledes fik jeg da af hans egen Mund høre den bekendte:

*) „Lidt det baader, stort det skader“ sagde Grundtvig engang om en anden Sag.

„Guds Menighed, syng for vor Skaber ilen,
Engle syng med,
Han gav os til Frelser sin enbaarne Søn.
Saa liflig lege vi for Vorherre.“ o. s. v.

men det glemmer jeg ikke, hvor klart og yndig det lød, skjønt han ganske lavt sagde den op, saa kanske ikke Flere end Stensrud engang hørte det.

Spise-Værelset var temmelig langt og meget smalt, og da Vertinden vilde have Grundtvig op til Bordsenden oppe ved Vinduet i Øst, da siger han: „Skal jeg sidde der?“ Fruen: „Ja det er naturligt, men det maa nok gaa til med Kunster“. Da rusker han i hende og siger skjæmtende: „De siger, det er naturligt, og endda skal det gaa til med Kunster!“

Han havde en Frue ved Siden oppe ved Bordsenden, og derved mindes jeg om, hvad ogsaa andre for mig har bemærket, at den droje Folketaler for Sjællands Bønder og Holmens Matroser, han besad tillige den fineste Takt og den fineste selskabelige Dannelse, ligeoverfor de fornemste Kvinder, uden det allermindste Drag af stivrig Tilgjortheit („Affectation“). Hvad der nu blev talt om Altsammen ved Bordet kan jeg vel ikke mindes saa lige; men blandt Andet fortalte han, at han engang havde haft Besøg af én af de navnkundige tyske Lærde, Brødrene Grim, jeg tror det var Jakob Grim. Han havde hørt, at naar man kom til Grundtvig, maatte man ikke tale andet end Dansk, og prøvede derfor paa at tale Dansk, men det blev noget „gebrokkent“, „og saa sagde jeg: Tal De Deres Morsmaal, jeg taler mit“. Ved sit Gjenbesøg hos Grim viste Grundtvig ham Øresundet, med alle Sejlene derude, men det syntes Tyskeren var spøgelsesagtigt („gespensterhaft“). Et Aar eller saa bagefter havde han Besøg ogsaa af en tysk Frue*) og viste ogsaa hende „Sundet“, og hun fandt det meget vakkert, men da han saa fortalte hende, hvad Grim havde sagt, da fandt ogsaa hun, at det var „gespensterhaft“.

Da Stensrud udbragte en Skaal for Etatsraad Spandets Virksomhed for kirkelig Frihed, gav Grundtvig en mild og venlig Skildring af den stille Friheds-Kjæmpe,

*) Fru Tholuch?

som han kaldte en „ægte Martyr“, et Ord, jeg aldrig ellers har hørt eller set Grundtvig bruge om Nogen i vor Tid, og det var visselig ingenlunde blot med Hensyn paa Skriget over ham i Frihedssagen, thi det var vel det mindste, Spandet i sine Dage led for hvad der var hans Hjerte dyrebart. Med yderste Lemfældighed berørte han det som den svage Side hos sin Ven, at han gik for lige paa det, han vilde have frem, uden altid at tage Omstændighederne i Betragtning. I Slutningen af denne rolige og venlige Tale rejste Gr. sig op med Udtalelse af sin Sikkerhed paa, at „vor Gjærning i Herren skal ikke være forgjæves! og den Skaal vil jeg henvende til (her betænkte han sig et næsten umærkelig lidet Øjeblik paa, om han skulde vende sig til Taleren eller til Wexels) Pastor Stensrud!“

Efter Bordet blev der talt lidt om „evangelisk kristelig Psalmebog“, og da En bemærkede, at der næsten ikke fandtes en rigtig Psalme om den Helligaand, siger Gr.: „Ja, det er Aandløsheden“. Og videre taltes der om Menighedens Deltagelse i Gudstjenesten, hvorved Gr. fortalte, at han messer Evangeliet istedenfor Epistelen*), og derved faar da Menigheden Lejlighed til at aabne Munden lidt i Responsoriet eller Tilsvaret. Meget længe varede det nu ikke før Grundtvig sagde: „Nej, Pastor Wexels skal tidlig op imorgen“, og saa brød hele Selskabet op.

Næste Morgen, altsaa Pintse-Morgen, var han i Froprækenen i Vor Frelseres Kirke, og sad med Stensrud i Præstestolen, ved Opgangen til Prækestolen paa venstre Haand i Kirken.

Under et af Mellem-Spillene fra Orgelet viser han Stensrud i „evangelisk kristelig Psalmebog“ Nr. 313:

„Trøstens Aand! du i de Svage
Er saa stærk og hjælperig,
Styrk og mig i Trængsels Dage,
Naar mit Mod forlader mig!
For min Sjæl dig aabenbar
Og Guds Kjærlighed forklar!

*) Dertil havde han dog ogsaa sikkert en dybere Grund: Hensynet nemlig til Menighedens nærværende Trin i Vækst og Udvikling.

Da al Tvivl og Mishaab svinder,
Døden selv jeg overvinder.“

„Det er et godt lidet Vers“, sagde han.

Efter Froprækenen var han med Wexels til Æggedosis hos Bureauchef Brynie paa en Løkke ovenfor Slottet, og der var blandt Andre afdøde juridisk Professor Colett. Da Talen her kom ind paa danske Forhold, vilde Professoren tage Ministeriet lidt i Forsvar, men saa kommer Grundtvig med Kjendsgjærning paa Kjendsgjærning, og siger: „Maa jeg by' Dem det! Maa jeg by' Dem det!“

Hos Wexels var der, de faa Middage, han var hjemme, indbudt Forskjellige, især Præster, og der traf han blandt Andre gamle Provst Heyerdahl fra Stange, der havde hørt Gr.s Dimispræken 1810 og som selv takkede den fordi det tog en troende Retning med ham. En af Præsterne klagede for Grundtvig over Stortinget, at det ikke udelukkende overlod „Kirken“ Midlerne i „Oplysningsvæsenets Fond“, men der fik han naturligvis slet intet Medhold, og Gr. sagde bl. a., at det saakaldte beneficerede Gods jo væsenlig var kommen til os fra den katholske Tid, og derfor er det ogsaa et Spørgsmaal, om Vedkommende vilde have testamenteret det til „de lutherske Kættere“.

Ogsaa om Ordet og Skriften blev der en af Dagene talt hos Wexels, og da siger Grundtvig: „Naar de kalder Skriften udelukkende Guds Ord, da kunde man spørge dem, om de virkelig turde i Johannes-Evangeliet i det Første sætte Skriften istedenfor „Ordet“, og altsaa sige: I Begyndelsen var Skriften, og Skriften var hos Gud, og Skriften var Gud, og Skriften blev Kjød og boede iblandt os. Om han vedblev: „Og ved den er Alt blevet til“, ved jeg ikke.

En yngre Mand spurgte en Dag, om ikke nogen af de „store danske Theologer“ var med; Gr: „Nej, dem gjorde vi bedst i at lade blive hjemme“. Saa omtaler Vedkommende „Martensens Dogmatik“ og bemærker blandt andet, at der var saadant godt Sprog i den. Gr: „Nej, det er det ikke, for til et godt Sprog horer der dog først og fremmest at der er Fynd i det“. Saa omtaler Stensrud Høyen, Professor i Kunsthistorien, som ogsaa var med hidop. Ja ham roste ogsaa Grundtvig og sagde:

„det er den eneste Mand, vi har ved Universitetet, som virkelig kan holde Foredrag;“ Rasmus Nielsen, maa vi huske, var den Gang ikke kommen til Universitetet. Det blev ogsaa Gr. fortalt, at i en af Smaabyerne hos os havde de to Præster, med Evne til at „deklamere“ eller holde Kunst-Taler saadan som Skuespillerne. „Det er en meget farlig Evne for en Præst“, siger Grundtvig. Vedkommende mente nu, det var en god Evne, som ogsaa kunde bruges af Præsten. Gr.: „Maaske Hr. N. N. anser det at præke for en Konst, men det gør nu ikke jeg.“

Pintsedags Aften skulde alle Studenterne komme fra Kjøbenhavn og Lund. Da det lakker mod Tiden til Ankomsten, saa skynder han sig fra Fru Stenersens Gaard „i Grændsen“, hvor han da var og hvor hans to Sønner skulde bo, nedover til Fæstnings-Bryggen, hvor Dampskibet skulde lande. Det kom snart, og Friis var det atter, som holdt Velkomsttalen paa Fæstnings-Planen, skjøndt en gammel Kone, der ikke kunde se Taleren, sagde: „Det er vel Biskoppen, jeg tykkes høre det paa Mælet.“

Da de saa togede op efter Gaderne og overdryssedes med Blomster-Regn fra Kvinderne, der stod oppe i Vinduerne, var ogsaa Grundtvig med i Toget, som en anden Student, og gik sømmen med den som Danmarks-Ven og ellers i mange Maader saa fordelagtig bekendte, nu afdøde, Fuldmægtig G. A. Krogh. Da Toget skildte sig ad oppe ved Slottet, kom nuværende Professor Grundtvig og tog sin Fader under Armen, og dermed kommer han os af Syne for den Aften.

Anden Pintsedag prækte Wexels i Højmesse, og Grundtvig var der og „saa meget alvorlig ud“, fandt man. Om Aftenen holdtes det overhaands store Gilde i den store Loge-Sal. Da Provst Heyerdahl nu alene saa ham i Salen, siger han til ham: „De gaar saa alene.“ Gr.: „Jeg er dog ikke alene her.“ Af Talernes Række var „Tribunen“, der naturligvis var omgivet af Flagene fra alle tre Nordens Riger, maatte vel vores Advokat Dunckers Tale for Danmark klinge godt ogsaa i Grundtvigs Øren, og Dunckers stærke Ord havde ogsaa mer end én Gang lydt iblandt os for „Danmarks Vel og Nordens Ret.“ Blandt Andet sagde han denne Aften om Tyskerne, der skraalte om Flaget, længe før de bygde sine

Krigsskibe: „Og alle sine Bedrifter tilsøs, dem udfører de paa det faste Land!“ Da Duncker talte, stod jeg ikke i Nærheden af Grundtvig, men da Lektor Blomstrand fra Lund pegede paa Pintsedagens Minde og talte om den „ene anda“ (den éne Aand) over de forskjellige Tunger, her altsaa: den samme Nordens Aand hos de tre Folk, da gav Gr. med lydeligt „Bravo“ sit Bifald tilkjende.*)

Efterat H. Brun havde hilset Skjalden „Velkommen blandt Norges Ungdom, velkommen, som den gamle Norne-Gjæst fra Grønningen i Danmark var det i vor unge Heltkonges Olav Trygvasons Hal!“ da blev snart følgende Sang omdelt i Salen:

„Vær hilset, Norges Klippeland,
Med Aase og med Tinder,
Vær hilset, Kjæmpers Fødeland,
Med dine Størværks-Minder!
Vær hilset, fra den grønne Strand,
Trofaste, ægte Broderland
For Marken, som fik Navn af Dan,
Den Bolde paa det Jævne!

Vær takket for hver gammel Helt
Og dobbelt for de Nye,
Som slumred ind ved Sund og Belt
Med Sleppegrell og Rye,
Og for den klippefaste Gran,**)
Som holdt mod hede Helved Stand
Paa Ejder-Strømmens Gyngerand
Og grønnes end ved Slien!

Vær takket for hvert Aandedræt,
Hver Tanke og hver Tale
For Danmarks Vel og Nordens Ret
Paa Bjerger og i Dale,

*) Da der, før Grundtvigs Skaal blev udbragt, skete Opfordring til at tage legemlig Vederkvælgelse i Sideværelset, siger Grundtvig: „Nu skal de ha' Tak!“ Han mente nemlig, at Ørenlyd, som allerede nu under al „Summen“ var vanskelig at vinde, vilde kanske blive rent umulig ovenpaa Maaltidet.

***) Oberst Helgesen.

For Mindet om den svundne Tid,
 For Haab om den, som kommer hi!
 Med nordisk Alvor, Skjemt og Vid,
 Med Frihed, Fred og Glæde!

Vær takket for den aabne Favn,
 Du byder gamle Grander!
 I Ungdoms-Dragt fra Kjøbenhavn
 Det gamle Venskab lander,
 Som gammel Vin og gammel Vej
 Det vinker mildt og sviger ej,
 Det hilser Thor fra Vana-Frey
 Og Syster hans den væne!

Hurra for Norges Klippeland,
 Og for dets Klippe-Ka'le
 Paa Elven og den vilde Strand,
 Paa Bjerge og i Dale!
 Hurra for gammelt Vennelag,
 Hurra for denne Sommerdag,
 Som i det Fri og under Tag
 Skal mindes trindt i Norden!"

Da denne Sang af ham var sunget, da stod Grundtvig selv paa Taler-Stolen, og skjøndt det, som sagt, længe i den „belivede Forsamling“ ikke just havde været den bedste Tid for Ørenlyden, saa blev det nu stille, og Indledningen var ogsaa, som man vil se, godt egnet til at vinde velvillige Øren:

„Ja, nu staar jeg da virkelig i Norge, som jeg knap havde ventet, men det er et stort Spørgsmaal, om jeg endnu paa mine gamle Dage har Mæle nok til at faa Ørenlyd, saa det nytter maaske ikke engang at prøve paa det. (Jo! Jo!)

„Velan! saa vil jeg da prøve paa at sige Dem, hvad jeg paa mine gamle Dage vil heroppe i Norge.

„Dette synes nu vel bedst at kunne besvares med faa Ord, for jeg vilde jo aabenbar se gamle Norge, og jeg vilde naturligvis tillige meget gjerne tages godt og snildt imod, allerhelst med begge Hænder, og, naar jeg fik Munden op, med begge Øren, og se, i den Henseende har jeg jo allerede saa aldeles faaet det, som jeg vilde, at jeg godt, naar jeg havde sagt mange tusind Tak, kunde smukt holde

min Mund, rejse hjem og sige med Sandhed, at jeg havde set gamle Norge og fandt det meget vakkert, for det smilte til mig, og jeg havde fundet Folket deroppe meget snildt, for de tog ikke blot venlig og gjæstmildt imod mig, men hørte ogsaa taalmodig paa mig. Dette er nu altsammen meget godt, men man har dog ogsaa en Smule Samvittighed, som ikke vil tillade, at man sejler over Kattegat paa sine gamle Dage blot for en god Levemaade, et mildt Øjekast og en behagelig Ørenlyd, og jeg har derfor sagt til mig selv, at skjøndt jeg ikke fik Held til, som jeg af mange Grunde gjerne vilde, at komme herop i Ungdommen, saa var det dog ogsaa godt Umagen værd at komme herop i Alderdommen, at sige saaledes som jeg nu kom, med Ungdommen til Ungdommen. (stærkt Bifald.)

„Det glæder mig, mine Herrer, at De finder, det var dog igjen et godt Ord af en gammel Mund, men hvor gjerne jeg end vilde, saa kan jeg dog ikke gjøre mig nogen Lyd eller Fortjeneste deraf, da Fordelen er aldeles paa min Side, og de egennyttige Dyder, om de endogsaa kan være andre til lidt Gavn, skal man i det mindste være saa klog ej at rose sig af.

„Naar jeg nemlig trøster og glæder mig ved, at jeg kom herop med Ungdommen til Ungdommen: med den danske og svenske Ungdom til den norske, da mener jeg naturligvis ikke blot det udvortes Folgeskab og Selskab, men især det indvortes, saa det er min glade Følelse, at den Ungdom, jeg kommer med, har paa en Maade gjort mig ung igjen med sig, saa jeg har Grund til at haabe, at den Ungdom, jeg kommer til, vil ogsaa paa en Maade gjøre mig udødelig med sig! (stort Bifald).

„Det var et forvovent Ord, vil De maaske tænke, og det kan gjerne være, at der er lidt vovet i det. for jeg har altid, ligesom de gamle Skjalde, været lidt Vovehals i Munden, men saa meget er dog vist, at den Ungdom, jeg kommer med, har gjort mig ung igjen, saavidt det lod sig gjøre, ved at vække min egen Ungdoms Minde, ved at stadfæste mit Ungdoms-Haab og ved en underlig Meddelelse af dens friske, overstrømmende Livskraft, saa det forvovne maatte ligge i mit vistnok dristige Haab, at den Ungdom, jeg kommer til, skulde paa en Maade gjøre mig udødelig med sig. Naar jeg imidlertid sagde „paa en Maade“, da aabner det jo ikke blot en Bagdør, som jeg ikke vil

benytte til at liste mig fra, hvad jeg har sagt, men Udtrykket „paa en Maade“, paa en vis Maade, er jo selv den Sidedør, hvorad jeg kom ind, saa jeg kan med Rette og forsaavidt med Æren holde mig til denne Side, og sige, paa hvilken Maade jeg mener at kunne dele Udødeligheden med Dem.

„Jeg maa da bede om Forlov til at bruge en Lignelse, som ikke jeg, men Nordens største Digter i dette Aarhundrede, Øhlenslæger, har gjort i sin kjække Ungdom til dermed at forsvare Forkjærligheden, som han havde fattet til vort høje Nordens Mythekreds, thi han lignede da Grækernes Myther ved kostelige Smykker og Skuepenge af det røde Guld, stemplede med et mageløst Kunstner-Præg, der til Verdens Ende vil være Gjenstand for alle dannede Folks Beundring, men som netop derfor hverken levner Nutidens eller Fremtidens nordiske Skjalde mindste Haab om at kunne heldig kappes med, end sige overgaa Græker-Aandens Udødelige i deres egen Konst, paa deres egne Enemærker; men saa lignede han derimod vort Højnordens Myther med storslagne Guld- og Sølv-Stænger, hartad ganske ubearbejdede, hvoraf Nordens Rim-Smede, med Nordens Kjæmpeaand over Issen, ej blot kunde slaa mange nye Skuepenge med ejendommeligt Præg, men ogsaa danne utallige baade Braga-Bægere og Brysing-Smykker, ej mindre dyrebare for Nordens Folk end de gamle Konstværker for Grækenlands, og ej mindre værdige til Efterslægtens Beundring. Saa talte Hoved-Skjalden og gik selv til Værket, som nu priser Mesteren, thi De giver mig sikkert Ret i, at om end Hakon Jarl fra Hlade var det eneste nordiske Konstværk, hvormed Øhlenslæger havde forbavset Verden og beriget Norden, saa vilde det være nok til at bevise, han saa ikke fejl, da han i det gamle Nordens aandelige Efterladenskab, ligesom i et Dovre af en Kjæmpehøj, skimtede Enderne af storslagne Guld- og Sølv-Stænger.

„Og se, m. H., denne mageløse Kjæmpehøj tror jeg sikkert findes i Norge, blandt andet fordi jeg har læst i en af de allerældte norske Bøger, den saakaldte Snorros Edda, at højt oppe i Halogaland der levede og døde dybt i Oldtiden den allerrigeste eller dog en af de rigeste Konger i Norden, som hed Holga, og at over ham blev der opkastet en Høj, hvori immer kun det ene

Lag var Jord, og det andet, jeg husker ikke ret om baade Guld og Sølv eller det klare Sølv alene, og se, denne Holga-Høj tror jeg at have opdaget i Norges Ungdom, thi i hvert Lands Ungdom ligger alle de Skatte, som Forfædrene i Haab om bedre Tider har ligesom nedgravet hos sig. Saasnart der nu kommer rigtig Liv, Aandens Liv, i Ungdommen, med Lyst til Fædernes Odel, da skyder den gamle Skat sig op fra Dybet og kommer, tit naar man mindst venter det, for Dagens Lys, og naar nu det sker, som jeg haaber, saa Holgas Højfylding klarlig skyder sig op i den Ungdom, jeg her kom til, i gamle Norges Ungdom, da gjør den sig bestemt udødelig i Norges og i Nordens Historie, og hvorfor skulde jeg da ikke haabe, hvad jeg ønsker, at denne ædle, venlige Ungdom vil gjøre mig, som først pegede paa Halogalands rige Højfylding, udødelig med sig.“

Naar jeg ikke har sat flere Tegn for de Bifaldsraab, Talen vakte, kommer det naturligvis af, at jeg nu, efter saa lang Tids Forløb, for det meste har glemt, hvor de faldt.

Tredje Pintsedag lod Kongen, som selv var i Sverrig, General Wedel indbyde Gjæsterne til en Frokost-Middag ved Kongsgaarden ude paa Ladegaardsøen, men der var Grundtvig ikke med; om Formiddagen var han derimod sammen med Pastor Wexels ude i Oslo og hilste paa Biskop Arup og var indbuden til Middag hos den rige Klokker (Svendsen), man den Gang havde i Kristiania. Biskop Arup fandt han ikke nu fuldt saa frisdiget, som dengang han i 1845 kjæmpede sammen med L. Kr. Daae for Dissenter-Loven, men det gik dog alt saa venligt af mellem dem, at den venlige Biskop sagde bagefter: „Man maatte blive glad, bare man saa det Aasyn.“ I Gildet hos Klokkeren, der sagde, han vilde gjengjælde Grundtvig sin Søns venlige Modtagelse i Gr. Hus, da han som Frivillig gik ud med Danehæren — i det Gilde var Storthings-Præsidenten (Harbitz), og derved kom naturligvis Grundtvig til at udbringe Skaal for det norske Storting, som han omfattede med levende Deltagelse, og han udbragte tillige Skaalen „for Munden“, en Skaal, sagde han engang, „som jeg vedbliver at udbringe indtil en Anden løser mig af.“ I en af sine Skaaler for Munden betegner han den som „god til Bords

og god til Ords.“ Vor gamle Stiftsprovst Liungh, med den korte Hals og de korte Ben (mere tyk af Klædeplaggenes Mangfoldighed end af Fedme), med den brune, lidt opstudsede Paryk, den lille krumme Næse og de temmelig store Bakkenbarter højt op paa Kinderne, havde nok været Student omtrent samtidig med Grundtvig, og var saa glad i hans Personlighed, at han ikke lod ham hindre sig i at gaa og stoppe hans Pibe. I ét Gilde, gjort af Enkeltmand, var Grundtvig endnu, men det var dog „halv officielt“, da det var Byens Borgmester (Fougstad), som indbød ham, saavidt jeg mindes Torsdag efter Hjenkomsten fra Ringerige. Her satte han Wexels i Forskrækkelse ved al den Portvin han, efter Wexels's Maalestok, nød under Maaltidet. Endelig hvisker Wexels til ham: „Det er Portvin, De drikker, vi Andre drikker Rødvin.“ — „Jeg véd det meget vel“, svarer Grundtvig, med et Tillæg som „men jeg vil ikke blande“ eller noget Lignende. Wexels's Frygt viste sig imidlertid hel ugrundet; det kjendtes ikke — sagde W. siden — i ringeste Maade paa Grundtvig, som tvertimod, da man kom ud, foreslog en Tur omkring Slottet, hvori Wexels naturligtvis maatte indvilge. I Laget havde Grundtvig truffet en Ungdomsbekjendt i Statsraad Vogt, og havde i det Hele været livlig „oppe“.

Om Udflugten til Ringerige skal jeg en liden Stund lade Grundtvig selv føre Pennen, („Danskeren“ 4de Aargang Nr. 26):

„Nu at tale om den berømte Udflugt til Ringerige, da maa jeg straks bekjende, at naar jeg tog levende Del i den og glædede mig ikke blot et Øjeblik ved den, men glæder mig endnu og vil, saalænge jeg lever, tit glæde mig over den, da var og er det hverken for den saakaldte „Kongens Udsigt“ paa Krog-Klevens Top, som jeg var for magelig til at bestige, eller for den saakaldte „Dronningens Udsigt“ paa Flakkebjerg, som jeg kun nød meget flygtig i Forbigaaende, eller for noget af Alt, hvad man sædvanlig kalder smukke Udsigter, thi vel er jeg netop som Skjald hvad man kalder en Nar efter smukke Udsigter, men det er ikke de Udsigter, man kan opjage enten paa Krog-Kleven eller paa Alperne, men dem, man ligesaagodt kan have ved, efter Ordsproget, at blive paa Sletten og rose Bjergene, som jeg gjorde forleden, da jeg

i „Danskeren“ rimede om „Skjaldelivet i Danmark“, og desuden var, den Onsdag-Morgen, da Udflykten skulde begynde, de nærmeste Udsigter ved Kristiania kun graa og hartad sorte, saa jeg var meget tvivlraadig om, hvorvidt jeg skulde vove to hele Dage af min norske Pintse-Uge paa det meget tvivlsomme og selv, efter Sigende, lidt farlige Eventyr. Jeg var derfor ventelig slet ikke kommet med til Ringerige, men var gaaet Glip ad de mange herlige Øjeblikke og venlige Minder, denne Udflykt skjænkede mig, dersom ikke én af mine ældre norske Kyndinger og Embedsbrødre*) var kommet op fra Møsse-Egnen for venlig at mødes med mig, og havde bedt mig sidde op i jævne sig i hans lille oventørre Vogn med et Par vakkre „blaa“ Heste for, som man deroppe kalder de Abildgraa, saa den Udsigt, jeg rejste til Ringerige paa, var aabenbar den, at hvordan det gik med Vejret og med de glimrende Udsigter fra Kleven, saa vilde det norske Menneskeliv, som herved fik Lejlighed til bedre at udfolde sig for mig, ligesaavel indvortes betale Rejsen, som de norske Mennesker med Rundhed og Glæde betalte den udvortes. Uagtet jeg derfor ret inderlig glædede mig ved, straks efter den vanskelige og langsomme Nedfart ad Kleven, at se Aftensolen skinne mildt over Stensfjorden, og ved i Norder-Hougs venlige Præstegaard at se Morgensolen oplyse det smukke Ringerige og kaste Glands paa de fjærne Snetinder, ja uagtet jeg intet Øjeblik glemde, at dette ogsaa hørde til for at det norske Menneskeliv baade kunde vise sig og nydes i sin Glands, saa vedblev dette Folkeliv dog at være hvad jeg især fæstede Øje paa, og dette Folkelivs lykkelige Udvikling med den dybe Grund-Tone i hele sin maleriske Skjønhed, det var den smukke, fortryllende Udsigt, som først og sidst frydede mit Øje, og som ved Udflykten til Ringerige har vundet en bestemt Skikkelse med en bestandig Farve, som jeg er sikker paa vil tit, naar jeg mindst venter det, gjæste og fryde mig.

„Denne Udsigt var det, der først ret aabnede sig for mig i Tandberg-Moen, den dejlige Birkelund, hvor Ringeriges Bønder beværtede Nordens Ungdom, hvor Folket og Landet smeltede sammen for mit Øje i den

* Sognepræst U. Sundt i Rygge ved Moss.

milde Aftenlysning, hvor der egentlig var ingen Nat, og hvor Blusset fra Gyrihougen blev mig Billedet paa Norges Glands, der i Tidens Aftenstund skal skinne vidt i Verden som en Bavn paa Bjergetind!“

Festen i Tandberg-Moen holdtes samme Onsdag Aften, og Grundtvigs Vært i Præstegaarden var Provst Lyder Brun. Jeg tror, det var paa Vejen hen til Birkelunden, at Provsten og Professor Welhaven, som langt fra var lavmælte Folk, kom op i en Ordstrid og lagde ikke Mærke til, at Grundtvig var kommen lige bag ved dem, før et „Naa, naa“, fra ham gjorde Ende paa den lidt heftige Trætte. I Tandberg-Moen fik Skjalden med sin hvide flade Plyssets-Hue, og med sin Merskums-Pibe, Plads op paa en Kjæmpehoug, tætved der, „hvor Folke-Flokkene af begge Kjøen havde lejret sig saa smukt paa Brinkerne trindt om en lille Skueplads til Hallingdansen“.

Mellem Talerne opstod nu her Nordahl Bruns Sønesøn, den varmhjertede, virkelig veltalende Lyder Brun, opløftede sin stærke Røst og skildrede den aandelige Tilstand i Begyndelsen af dette Aarhundrede, da Grundtvig fremstod, og det var ikke frit for, at der saas Dugperler i Øjet hos den Gamle; men da han rejste sig til Gjensvar, var det naturligvis ikke det Kristelige, han her ligetil dvælede ved; men vi lader atter ham selv fortælle om sin Stemning og Tale, hvor man, efter en af vore Aviser, fandt, at „de Ord, han talte fra Kjæmpehougen, var noget at det smukkeste, han sagde i Norge“:

„Man havde i Forbigaaende sagt mig, at her i Nærheden mente man, gamle Sigurd Syrs Kongsgaard havde ligget, og jeg vidste i alt Fald, den laa baade i Norge og paa Ringerige, og med ét stod da Snorre Sturlesøns mageløse Konge-Krønike med hele det norske Folkeliv, som den ikke beskriver, men afmaler, lyslevende for mig, medens Øjet ret med Velbehag dvælede ved Kronen paa Værket, som er Hellig-Olavs Saga, og da især ved Maleriet af Olavs Hjemkomst fra sin lange og kjække Vikingsfærd, som altid har ubeskrivelig forlystet mig. Mindet herom vilde jeg med et varmt og dristigt Ord fryde, hvor det fandtes vaagent, og vække, hvor det slumrede, og hvis det lykkedes, da var det ikke blot smukt, men lifligt, og hos mig selv kan jeg føle, det lykkedes, for jeg maaler altid den Livskraft, der vaagner

eller vokser i Mindet, efter den Oplivelse, som derigjennem times Haabet, og jeg føler, at mit Haab om Norges Fremtid blev mægtig oplivet i Birkelunden, saa nu haaber jeg rolig, hvad jeg kan huske, jeg dristig forudsagde, at ligesom Hellig-Olav, da han gjæstede Ringerige med Krav paa Norges Throne som sin Odel, naaede sit Maal, saa alle Smaakongerne blev Bønder, saaledes skulde Nordens Aand, som nu gjæstede Ringerige med samme Krav, ogsaa naa sit Maal, men med det samme kjøre Bønderne til Smaa-Konger!“

Thorsdag Morgen fandt en ung Mand, som kom ind paa Norderhongs Præstegaard, Grundtvig i Samtale med Provsten om Esau og Jakob, mulig i Anledning af en Præken. Provsten i sin første Opvækkelses Tid havde holdt om dem i Bergen, og som i sin Tid vakte en Del Opmærksomhed. Ogsaa om Religions-Undervisning blev der talt i Præstegaarden, og derom havde Grundtvig blandt Andet sagt: „Disse Lærebøger, dem har jeg nær sagt har Fanden skabt“.

Paa Klev-Stuen kom Grundtvig, under aaben Himmel, i en aaben Samtale om Sammenhængen saavel imellem Legeme og Aand, som mellem de guddommelige og menneskelige Ting, og den Samtale trak Flere og Flere til saa Grundtvigs Udtalelse blev offentlig og bidrog sikkert til at forstærke det „Hurra“, hvorved man bød ham Farvel, og da der kom et Skud til, „blev“, skriver Gr., „de blaa Heste nedad Bakken hartad ustyrlige, saa jeg tænker, min velærværdige Skyds-Patron kan føle endnu, hvad det kostede at holde tilraade“.

Paa en Gaard eller Plads, — til højre, naar man kommer fra Ringerige, — vel en fjerding Vej eller saa hidenfor Klevstuen, saa jeg Grundtvig ude af Vognen kjærtegnende et lidet Barn, som en ung Moder holdt paa Armen, og paa Jonsrud, første Station fra Klevstuen til Kristiania, saa jeg ham atter, siddende ude paa Trappestenen for sig selv som i alvorlig Eftertanke, skjøndt han dog ogsaa var en Stund inde i Stuen mellem de Andre. Hans Ord paa Klevstuen fik jeg ikke høre, men at han folte Aandens Nærværelse glædelig under dem, viser „Danskeren“, og ved de Par Ord, jeg veksled med ham deroppe, var hans Røst og Aasyn saa hjærtenskjærlige.

Undervejs, eller kanske alt paa Ringerige, havde én

af hans Embedsbrødre anmærket, at Ordet om Bønderne som Smaa-Konger sagtens vilde misforstaas i Kristiania som om han lykønskede Norge til det „Bonde-Regimente“, sagde Embedsbroderen, som han fandt, vi havde alt mere end nok af, og det gav Grundtvig Anledning til følgende Udtalelse i „Danskeren“, da han kom hjem:

... „da man misforstaar Ord, som der er slet ingen Ting i, saa er det højest rimeligt, at ethvert Ord, som der er meget i, vil blive mangfoldig misforstaaet, men hvem der ikke kjender Forskjel paa Folke-Aandens Sætte-Konger og selvraadige Tyranner, dem er det umuligt at tale til eller med om folkelige og borgerlige Ting uden grovelig at misforstaas, og for hvem, der kjender denne Forskjel, vil det, især i Norge, hvor der slet ikke er andet end Embedsmænd, Kjøbstad-Borgere og Bønder, være soleklart, at hvor farligt end Herredømmets Overgang fra de Første til de Sidste kan og, under Mangelen paa folkelig Oplysning, maa være, saa er denne Overgang dog aldeles nødvendig, naar Folkeligheden skal sejre og Riget blomstre, thi hvor ubehagelige, ja, hvor utaalelige for en saa myndig Stol-Konge, som Hellig-Olav, end saadanne bondeklædte „Nisse-Konger“ som Erling Skjalgsen paa Sole, der lod haant om Jarle-Rangen, maatte være, saa stod og faldt dog aabenbar Norges Lykke, Glands og Ære med saadanne kongelige Bønder og folkelige Tillidsmænd og vil fremdeles staa og falde med dem, saa der er intet godt Raad uden at vække den kongelige Højmodighed hos Norges Døler og klare dem deres store Kald til, ikke blot at raade hver i sin Kreds, men ogsaa at tænke og føle, at færdes og at gavne kongelig!“

Og lidt efter skriver han:

„Hvorfor mener man vel, at norske Bønder vandrer ud i Hobetal og stræber med stor Besværighed at vinde sig en ny Hjemstavn paa hin Side Verdens-Havet, hvorfor uden fordi intet Kongeligt kan trives i Klemme, og fordi Grund-Følelsen hos Norges Bønder er endnu den samme som hos dem, der i Harald Haarfagers Dage fulgte Ingolf og Gange-Rolf til Island og Normandi, for om muligt, der at finde den fri, den kongelige Stilling, hver i sin Kreds, stor eller lille, som de savnede i gamle Norge, hvor Stol-Kongen var blevet Tyran, før han selv

vidste det, og hvor hans Trælle spillede, som Thore Sæl paa Karmen, store Herrer til alle fribaarne Odelsbønders Spot og Skade.“

Grundtvig havde, som sagt, tænkt at præke heroppe Anden Pintsedag, men han mældte det ikke og Wexels syntes det var leit at bede ham; men hver Fredag var der Altergang med Prædiken og fuld Gudstjeneste i Frelsers Kirke, og ved denne Fredag læste man i Aviserne: „Pastor Grundtvig prædiker.“ At Hovedstadens Storkirke var godt fyldt, siger sig selv, men mere var det, at Storthinget, paa Forslag af Formanden (Harbitz), afbrød sine Forhandlinger, for at Medlemmerne kunde faa høre den navnkundige Prædikant. Han talte over Ordene i Joh. 3die: „Saa elskede Gud Verden . . .“, der, som bekjendt, er Begyndelsen til Evangeliet paa Anden Pintsedag. At han den Dag havde tænkt at præke, saa Wexels af Præken-Opkriften, der laa paa hans Pult eller Bord og hvori han havde overstrøget noget, der handlede om, „at komme til Lyset“, hvormed Kirkegjængere véd, at den Dags Evangelium slutter, og han prækte nu, som sagt, kun over de første Vers. Han begyndte omtrent med følgende Ord: „Det er ikke for at sige noget Nyt, jeg har udbedt mig Ordet, men jeg er en gammel Herrens Tjener, og jo ældre vi bliver i hans Tjeneste, des mere Trang føler vi til at vidne om ham.“*) Han fandt Lejlighed til at give tilkjende, at han med Glæde havde hørt det samme Evangelium forkyndt heroppe. (Han hørte Wexels de to nævnte Gange, men ellers Ingen). Intet — undtagen Troesfriheden — af det, han selv har været det særegne Redskab til at opvække af Aarhundreders Dvale og længer, omtalte han med et eneste Ord, ja han nævnte end ikke Daab og Nadver i den hele Præken, men fremhævede Bekjendelse af sin Tro som en fri Sag for ethvert Menneske og udtalte, at naar man tvinger et Menneske til at bekjende, hvad han ikke tror paa, da er det at tvinge ham til at sige falsk Vidnesbyrd om, hvad der er i hans eget Hjerte. — For øvrigt talte han om

*) I den store, saa blandede Mangfoldighed, hilste Grundtvig ikke med sin sædvanlige Tiltale: „Kristne Venner!“ men: „Andægtige Tilhørere!“ — Han havde Wexels Samarie, der var ham lidt kort i Ærmet.

Guds Kjærlighed, om dens Krav i Loven, som siger: Gjør det, saa lever Du! om det syndige Menneskes Uformuenhed til at opfylde Kravet og dets Trang til den nye Kjærligheds-Aabenbaring med Forløsningen i Kristus, og om, hvorfor det falder vanskeligt ret at tro paa denne Guds Kjærligheds-Aabenbaring, og det var „fordi vi fattes saa stor en Kjærlighed i vort eget Hjerter“. Jeg mindes ogsaa, at han sagde, at det er kun i Lyset fra Guds Naade, vi kan angre vore Synder, — og han ønskede tilsidst Rodfæstelse og Grundfæstelse i Guds Kjærlighed i Kristus Jesus.

I Forbønnen „for gamle Norge“ bad han, at Gud vilde velsigne det og lade det „saavidt muligt ligne Dit eget Rige“, som vi véd, Apostelen her betegner som Retfærdighed, Fred og Glæde i Aanden, og da vi nu hverken kan retfærdiggjøre eller omskabe hinanden, saa faar vi nok i Rigerne af denne Verden istedenfor „Retfærdigheden“ helst sætte, som Grundtvig i Norges-Hilsenen: Friheden, og Friheden indeslutter aabenbar ogsaa at „Retten har sin Gjenge“, saa den Ene faar ikke Lov til at gribe hindrende ind i den Andens Virksomhed og i hans Maade at være paa, naar han ikke bruger Vold mod Andre.

Da vi kom ud af Kirken, mødte jeg en ung Kvinde, der ikke kjendte synderlig til Grundtvigs „Ansknelser“, men udbød nu: „Hvilken sød Mand, Grundtvig dog er!“ og Wexels sagde: „Enhver Kristen maatte finde den Præken opbyggelig.“

Efter Guds-Tjenesten blev han (af Stang?) indbudet til i Statsraads-Logen at overvære Stortingets Forhandling om Jødernes Adgang til at bo i Norge; sit Ord i Kirken om Troes-Friheden fik han høre paa beraabt i Norges Thingsal af Rektor Holmbo, og saa traf det sig da: netop under Besøget af Friheds-Kjæmpen fra Danmark aabnede Norge sig for Jøderne!

Et Sørgebudskab modtog han heroppe samme Dag fra Danmark: Budskabet nemlig om hans inderlig kjære Ven og Discipel, Præst og Seminarie-Forstander Ludvig Kristian Müllers Død, Forfatteren af — blandt meget andet — Danmarks Historie, som før berørt, og af den store Bibelhistorie, med et kirkehistorisk Tillæg, som hver Lærer i det Fag, som duer noget, vilde have

godt af at bruge. Som man ser af Grundtvigs Bidrag til Mindebladene over denne hans Ven, kom han med inderlig Deltagelse ogsaa Enken og de Faderløse ihu, men den Aand var over ham, som driver til „at græde med de Grædende og glæde sig med de Glade“, saa denne hans Sorg*) hindrede ham ikke fra, med Deltagelse for gamle Norge og det nordiske Fællesskab, ogsaa at deltage i Gildet paa Klingenberg (Kristianias „Tivoli“), ligesom han ihugkom, at Ingen mere vilde glædet sig i det nordiske Ungdomsmøde, end netop den islandske Müller, som vi har set man i tidligere Aar ogsaa kaldte ham, paa Grund af hans Fortrolighed med Old-Sproget.

Da man bad Gr. tale ude paa Klingenberg**) Fredag Aften, gik han netop og tænkte paa, at „naar Aanden kun rigtig faar sine Nordlys tændt over Norge, da kommer Glæden af sig selv“, og han fortalte da, at en norsk Bonde ved Jonsrud havde draget det i Tivl, „om al denne Hurlumhej vilde bringe „Glædja over Norge“, og at han (Gr.) da „gav ham Ret i, at det var det store Spørgsmaal, men jeg vilde ingenlunde indrømme ham, at Svaret var tvivlsomt, og hvem der saa den glade Folkesamling, som lyttede, og den endnu langt større, som næste Morgen vemodig fulgte os ombord, maa idetmindste bekjende, at alle Mærker maatte slaa fejl, om ikke Studentert-Toget 1851 fik Plads i Norges Historie som en glædelig Begivenhed. Herom kan jeg saameget mindre tvivle, som Glæden ret egenlig gennemstråler det Farvel i Morgenbladet, hvormed jeg overraskedes paa Afskeds-Dagen, og hvori det lille Ord:

„Et Lyn paa Nordens Himmel
Det traf, det ret til Hjerte gik.“

klart udtrykker hvad jeg mener, og naar man i Tankerne samler alt dette***), da vil man sikkert i alle tre Riger

*) Man mærkede ikke nogen Bevægelse hos ham, da Kand. Brandt i Gildet hos Wexels Fredag Middag bragte ham Bndskabet. Wexels skal her have holdt en meget vakker Taksigelses-Tale til Grundtvig.

**) Det var sidste Kvelds-Lag for Danskerne og Lundenserne.

***) Mere end jeg her har meddelt, og især Kvindernes Deltagelse, hvoraf én „nær havde graatet“ af Glæde, hvad der særdeles tiltalte Grundtvig.

være enig med mig om, hvad der blev mit sidste Ord i Norge, saa at sige ved Haand-Rystningen, at om end ikke nogle af „Norges Kvinder“ havde sendt mig en vakker Krands af Landets egne Blommer, saa havde jeg dog taget en liflig Kjærminde-Krands hjem med mig, som i Danmarks for alle Blomster moderlige Jordbund umulig kan visne“.

Det var Lørdag Morgen i Logens store Sal, han talte dette sit sidste højroastede Ord i Norge, og der sagde han atter, da han nede paa Gulvet stod sammen med nogle unge Mennesker: „Skal vi ikke drikke en Skaal for Munden“, og det er da det allersidste Ord jeg véd fra Grundtvig i Norge, indtil jeg saa ham staa ude paa Skibet.

At Grundtvig ogsaa havde gjort Indtryk paa Folk fra Lund, hørte man, da de skiltes fra Danskerne i Øresund, og derom skriver han selv:

. . . „Da nemlig en af Gothe-Granderne sprang op paa „Hyttten“ og i sit veltalende Farvel ogsaa paa det venligste og ærefuldeste nævnede mig, jeg tror endogsaa paa en Maade som den yngste i Skaren, da greb hele den store Begivenhed*) min Sjæl, og skjøndt jeg kun maadelig beviste min priste Ungdommelighed ved at klavre op paa „Hyttten“ og, da man hjalp mig ned, at tabe min Hat i det aabne Rum under Stigen, saa udtalte jeg dog uden tvivl klart, at det var det „Unge Gjenbyrds-Liv i Norden“, som baade havde skjænket mig hvad ungdommeligt der endnu gjærede og sprudlede under de graa Haar, havde bragt mig til Norge og ret inderlig frydede min Sjæl, saa nu herefter skulde i Norden altid, som paa denne Hjemrejse, de To, naar de samledes, tale helst og mest om den Tredie, og de samlede Tre skulde tale et enstemmig Kraftens Ord til alle Jetter, undtagen Hav-Jetten Æger**), som fra Hedenold var Asernes gode Ven, et Kjærlighedens-Ord til hinanden og et Visdoms-Ord til alle Vankundige, som vilde gjøre vort Norden ej blot højlig berømt, men, veltilfreds med sit Eget, mageløs lykkeligt“.

Hermed lykkedes det mig at bidrage til den Slutning,

*) Det hele store Møde.

***) Engelskmanden.

Toget fik med de herlige, rungende Toner fra den nordiske Ungdoms jublende Tunger ud over Bølgen blaa:

„Da skal det frie,
mægtige Norden
Føre til Sejer
Folkenes Sag!“

Efter Hjemkomsten.

Anden Dag efter at Grundtvig var kommet tilbage til Kjøbenhavn skrev han idetmindste to Taksigelses-Breve til Norge; et til Studenter-Samfundet og et til Wexels: til Wexels med Udtalelsen af det Haab, at det Menneskelige og det Guddommelige skal mødes i Norden „for i den himmelske Ild, som det er evig godt, at sammensmelte“. Til det før anførte af hans Stykke i „Danskeren“ „Kjøbenhavn og Tanberg-Moen paa Ringerige“ maa endnu føjes Følgende:

„Hoved-Sagen ved min norske Rejse, som jeg tog levende Del i, er nemlig ogsaa for mig, at det var svenske og danske Studenter, der i Flok og broderlig Forening gjæstede de norske Studenter, ligesom de Norske og Svenske for seks Aar siden gjæstede de Danske, og at Kristiania kappedes med Kjøbenhavn, Norge med Danmark, om at gjøre Gjæstmildheden og Fostbroderskabet fra 1851 endnu priseligere og mere uforglemmelige end de Samme fra 1845, thi det baade spaar og lover, baade varsler og bekræfter hvad der vel alt længe var ymtet og skjaldret om, men hvad der endnu tidt grines og snerres ad: en virkelig, aandelig og hjertelig Forbindelse mellem de tre nordiske Folk og Riger, saa de i Sammenstød med de Fremmede staar Last og Brast med hinanden, og søge hos hinanden til Jævnshold al den Hjælp, Afveksling, Udfyldning, Huro og Vældestrid, som de attraa og behøve, medens de netop før at kunne finde hos hinanden hvad de mere eller mindre savne hos sig selv og tillige, fordi de ære Menneskeheden og elske Fribaarheden hos hinanden, af Hjertet unde og ønske hinanden

al den Frihed, Ejendommelighed og Selvstændighed, som de unde og ønske sig selv“. . . . Og senere:

„Hvor klart det endnu staar, og har alt længe staaet for mig, at Norges borgerlige eller saakaldte politiske Skilsmisse fra Danmark og Forbindelse med Sverrig var uundgaelig nødvendige, naar den farlige Misundelse skulde nødes til som Heksen Thøk at skjule sig i en Jettestue, og naar den lange, ved fælles Skyld og Fremmedes Hjælp forbittede Tvist og Trætte om Formandskabet i Norden skulde udjævnes, saa lagde dog denne Begivenhed aabenbar for Øjeblikket nye Hindringer iverjen for Nordens Enighed, som der hørte mer end én Menneske-Alder til at bortrydde baade i Danmark og i Norge, og som vi endnu i alle tre Riger har at bekjæmpe, saa ethvert godt Varsel, end sige da et saadant Kjæmpeskridt, som det, vi gjorde nys, fra Kjøbenhavn og Gothenborg til Kristiania og Tanberg-Moen, maa være os kjærkomment og dyrebart“.

„For ej her at tale om det meget Sørgelige, som i Danmark maatte forvindes, førend Folke-Hjertet kunde forsones sig med den, som det syndes, grusomme Sønderriivelse af hvad der ej blot var kaldt, men ogsaa elsket som et Tvilling-Rige, saa er det klart, at der i Norge ved den hovedkuldts Udskiftning af det firehundredaarige Fællesskab med Danmark om Konge og Hovedstad, om Kirke og Skjaldskab, om Højskole og Læseverden, og selv om Skatkamret, Gjælden og andre saadanne Ting, som alle ordentlige Folk med Rette helst vil have for dem selv, ved denne Udskiftning maatte ikke blot opstaa mange Mistanker om Forurettelse, som, grundede eller ugrundede, vilde for Øjeblikket omtrent virke ens, men maatte ogsaa i mange Henseender føles en vis Tomhed, som intet Folk har Lyst og som det norske Folk hverken havde Lyst eller Grund til at tilskrive sig selv, men som det dog ikke uden Aarsag frygtede for, vilde af de Fremmede blive lagt dem til Last, og selv hos de nordiske Grander betragtes og omtales meget tvetydigt. Heraf rejste sig Norges bekjendte Frygt for borgerlig at sammensmeltes med Sverrig og for aandelig at sammenregnes med Danmark, en Frygt, der vistnok var meget overdreven, men var dog efter Omstændighederne uundgaelig, og var kun overdreven, fordi der hvilede Skatte

i Norges Skjød, som, naar de kom for Dagen, maatte baade sikkre Norges Selvstændighed i alle Maader og gjøre det rigt nok til kongeligt at veksle Venne-Gaver med begge Grande-Rigerne."

Og det var ikke blot ovennævnte Stykke i „Danskeren“, der paa det stærkeste vidnede om Grundtvigs Glæde over Norges-Rejsen, for det „Fremtids-Haabs“ Skyld, som derved saa stærkt oplivedes hos ham, men han kommer tiere tilbage dertil og gjorde snart ogsaa Visen om „Ottar Blank“ (Birthing) i Norge, der ender med Ordene, som det er vel værdt især for Nordmænd at gemme:

„Gud give den norske Bondestand,
Naar Tankerne mest er vilde,
Maa skinne i Nord som Ottar Blank
Ved Jorsalafars Pintsegilde,
Thi Lykken hun vender sig ofte om!“

Det var dette Aar, Grundtvig ogsaa mod Høsten havde Besøg af den unge norske Oplysningsmand Ole Vig, der først gik til ham en Dag, men blev saa budt tilbage til Middag en anden Dag. Blandt de Sager, der taltes om ved Bordet, var ogsaa Maal-Sagen, hvorved Grundtvig lidt tvivlende spurgte, om Folket i Fjeldbygderne: „Men forstaar de virkelig ikke det almindelige Bogsprog? hvorpaa Vig ikke bestemt kunde svare, men da en Tilstedeværende angreb Nydannelsen af et norsk Skriftsprog som Prøve paa en næsten ren Galskab, da spurgte Grundtvig blot: „Hvorfor det?“ skjøndt han visselig ikke troede det kunde ske til Gavn uden Betingelser, som ikke var tilstede.

Efter Bordet ønskede Vig at høre hans Mening om den saakaldte Mission til den fjerne Hedningeverden, hvorpaa Grundtvig slog ham paa Skulderen og sagde: „Kom, saa gaar vi herind“, og saa gik de ind paa hans Studereværelse. Vig vidste nu vel noget i Forvejen om, at Grundtvigs Mening var den, at Missions-Tiden ikke i Virkeligheden var kommen endnu, enten man tager Hensyn til Kristendommens Vilkaar hos dem, fra hvem Sendebudene skulde udgaa, eller man tager Hensyn til Hedningernes Udvikling til virkelig at kunne mod-

tage, tilegne sig og anvende den. Derom talte han da ogsaa nu, og om at Hedningerne maatte først lære et menneskeligt Husliv og Borgerliv at kjende, og i den Henseende troede han, at den storartede engelske Virksomhed og Indflydelse i det Fjerne ikke var uden Værd og Virkning.

I Sammenhæng med Talen om Missions-Sagen gav han Vig en Udsigt over Menighedens Levnetsløb: hvorledes det gik nedover Bakke fra Apostel-Tiden i den gamle Kristenhed ved Middelhavet, og hvorledes der skabtes en ny Kristenhed omkring Nordsøen og Østersøen gennem Anglernes Kristning, og hvorledes det med Morten Luther begyndte at gaa opover Bakke igjen. Luther stod paa Trin med Augustin, som var hans Helt, og nu var vi i Irenæus-Eggen i opstigende Retning, og først naar vi naar op til Apostel-Tiden igjen, bliver det den rette Missions-Tid, med de tilsvarende Aands-Gaver. Udentvilt omtalte han i Forbindelse hermed Israels Indgang i Menigheden, men det mindes jeg ikke ret, men han udtalte sig udførlig om Menighedens Vækst og Udvikling indtil „Kristi Vækstes Maal“, fulgte den med inderlig Deltagelse indtil Herrens Tilkommelse, da de Kristne, som oplever den, skal ikke dø, men forvandles. Forud derfor — sagde han — er ogsaa Ægteskabet ophørt mellem dem, da det har opfyldt sin Bestemmelse, at forplante kristne Slægter og forberede Menigheden til at møde Herren som „Bruden“. — Der var den selvsamme Tankegang i hans Udvikling derom for Vig, som i Afhandlingen „Det kristelige Ægteskab“*) nogle Aar senere, hvori han behandler Ægteskabets Vigtighed nuomstunder hos de Kristne og dets Ophør mod Enden hos dem, medens det i den øvrige Verden — efter Herrens Ord — vil gaa, som i Noahs Dage, da de gav tilægte og tog tilægte, indtil Synd-Floden kom og tog dem alle bort. Menighedens Fremtids-Haab var saa levende oppe hos ham under hele Udviklingen for Vig. „Tænk!“ sagde han engang saa hjertelig med den dybe, rolige Glæde i Haabet.

Det var nok ved denne Tid han ogsaa havde Besøg

*) Se Bogen: „Den kristelige Børnelærdom, betragtet af N. F. S. Grundtvig“.

af en kristen Kvinde her fra Norge: Enkefru Fabricius fra Porsgrund. For hende udtalte han sit stærke Misnøje med Wexels's Salmebog (den med Epistler og Evangelier i), paa samme Tid som han udtalte sin Agtelse for og Kjerlighed til Wexels selv. Ogsaa om Hanna Vinsnæs's „Sjælens Farvel til Legemet“ talte de sammen. Han savnede i Sangen Hensynet til, at det kun er i den Helligaands Kraft Kjødet opstaar til det evige Liv, og hun fik med det samme en Udvikling af, at det rigtige Menneske bestaar af Sjæl, Legeme og Aand.

Tanken paa Fællesskabet i Norden, som ved Norges-Rejsen var bleven saa stærkt oplivet hos Grundtvig, bragte ham nu straks efter Hjemkomsten til at skrive Kvæde, hvori han paa det mest levende udtrykker sin Længsel efter at se Angleren eller Engelskmanden med i Fællesskabet til hele Nordens og Menneske-Slægtes Gavn og Glæde.

„Ja først naar Angul atter
Gjør Broderskab med Dan,
Det ret i Verden batter
Hvad Norden vil og kan;
Da, underlig oprundet,
Firkloveret er fundet,
Som Lykkens Tegn og Pant.“

„Æger Havmand“ véd vi var Skjaldens Navn paa Engelskmanden, og „Ægers-Gildet“ hed Kvadet, som nu fyldte en hel „Dansker“, altsaa otte trykte Blade. Han véd meget godt, hvad man siger om Engelskmanden, og siger blandt andet derom:

„Der gaar ej Røg af Branden,
Naar Ild var ej deri,
Men under Skjæl Havmanden
Er end saa blød som vi,
Og Skjællet brat han skyder,
Naar i hans Øre lyder
Det gamle Asamaal!

Det har jeg selv erfaret
Saa ofte i det Smaa,
At nu det aabenbaret
I Spaadom skal udgaa

Til, som et stort Vidunder,
 Det Tysken ej udgrunder,
 Men hele Verden ser.“

Dette Kvad er ellers friskt og malende tilgavns, saa jeg skulde ønske at kunne have leveret en Slump Vers i det Mindste af Spaadoms-Sangen:

„For Havets Drot, hvis Hænder
 Som Snekkens Ror omspænder
 Al Verdens Virksomhed“,

og som ingenlunde indskrænker sig til Virksomheden i det Haandgribelige, hvad man ved det forventede Ægers-Gilde vil faa at se, naar man med „Heste lyseblaa“*), der tager Kjæmpeskridt til Gavns, sætter sig op at age,

„For efter Middags-Maden
 At syne Muse-Staden**)
 Ved Themsens Kildevæld!“

Der, i de Haller høje,
 I Aandens Taarne-By,
 Da holdes for vort Øje
 Et Gjæstebud paany,
 Og Vængerne saa skønne
 Og Engene saa grønne
 I Norden ej det saa.

Da ser vi en Høj-Skole
 I Kjæmpe-Stil og Smag,
 Med lave Lære-Stole***)
 Og høje Tænke-Tag,
 Med Rum til hele Livet,
 Med Tid og Tynder givet
 Til Storkværks Drøm og Daad!“..

Seks og tyvende Juli skulde der ude ved Lejre holdes en Mindefest, nærmest for Sejeren forrige Aar

*) Damp-Hestene.

**) Oxford.

***) Der tales saa jævnt fra Lærestolene, at ogsaa jævne Folk kan forstaa det.

paa Idsted-Hede, men dog ogsaa for Danmarks Riges Grundlov. Der blev nu Grundtvig, ved to Dannemænd, indbudet til, som en Slags Alders-Formand at tale det første Ord. Han modtog Indbydelsen, og derpaa angræd han heller ikke bagetter, „men — skrev han næste Dag — agter at glæde mig derover baade imorgen og hvergang jeg kommer Festen ilu; thi dens Præg var ikke blot saa mildt og hjerteligt, som det danske altid er, naar det hverken undertrykkes eller overiles, men den havde tillige noget frit og livligt, udvidet og kjækt ved sig, som lod os føle, at det var ikke til Stads, at en af Ungersvendene fra Idsted-Slaget bar Dannebrog højt i Spidsen, men at paa Lejre-Marken havde Øjet aabnet sig til en fri Udsigt fra de gamle Kjæmpehøje over de nye Heltegjerninger. Det talrige i Samlingen, omtrent 8000, vel hartad Hælvdn af hvert Kjøen, og den levende Deltagelse saavel i Ordet som ved Bordet virkede sagtens ens paa os alle, men for Resten har hver sine Tegn og Mærker, og et af mine vil jeg dog nævne, skjøndt det kan synes andre meget ubetydeligt.

„Da jeg lidt tidlig forlod Festen for at komme ind med Aften-Toget, blev jeg opmærksom paa en hel Rad pæne unge Bønderpiger, som saa meget glade ud og gik og smaasnakkede med hinanden; det faldt mig ind at tale til dem, og uden at bryde Laget drejede de sig smukt om og svarede mildt og kjækt paa alt hvad jeg spurgte dem om, som blandt andet var, hvordan Sangene havde huet dem, og dertil svarede de, at Melodierne kunde de nok følge med, men Ordene kjendte de ikke. Det sagde jeg dem var slemt, men gav deres Skolemester Skylden, og spurgte videre, om de da ikke heller kjendte den Sang: „Dansken har Sejer vundet,“ hvortil de alle svarede jo, og én af dem lagde til, ogsaa „Danmark dejligst Vang og Vænge“, og dermed havde jeg nok, thi skjøndt det ikke kunde falde mig ind at rose dem for Udstrækningen af deres Sang-Kundskab, saa var jeg dog meget glad over, at jeg kunde føre saadan en lille Samtale med en Rad Bønderpiger under aaben Himmel, og at de, ligesom jeg, regnede „Danmark dejligst Vang og Vænge“ og „Dansken har Sejer vundet“ til den allertarveligste danske Børnelærdom, som der da næppe kunde være Spørgsmaal om.

„Ja, naar man har gaaet en Menneske-Alder paa Marken og lyttet længe forgjæves efter de gamle Toner

paa de nye Tunger, da bliver man nøjsom, men da faar man en levende Følelse af, at det første Skridt fremfor alt i Danmark koster saa meget, at naar det endelig er gjort, kommer Resten af sig selv, og det er min Erfaring, især efter Idsted-Slaget, at efter den farlige Kamp og endnu farligere Stilstand med Tyskerne, er, Gud ske Lov! det første Skridt gjort af Danmarks Folk i det hele, og at de ikke vil have gjort det for intet, hvad der faldt dem saa kostbart i alle Maader, det kunde jeg ogsaa godt mærke igaar, blandt Andet, da jeg fortalte den tætte Stimmel, hvordan man under Kong Ro i Lejre slog sig til Ro, indtil Grændel Trold kastede Snorksovn paa alle Kjæmperne og aad dem saa op med Hud og Haar!¹⁴

Den Tale om Grændel Trold og Kong Ro var nu ikke den første eller Hoved-Talen, Grundtvig holdt. Hoved-Talen drejede sig vel om Idsted-Slaget og Juni-Grundloven, men han tog især Hensyn paa Betragtningen deraf ude paa Landet og inde i det fine Kjøbenhavn, hvor man, naar der taltes dansk og drøjt derom, „sikkert vilde hysse ad én, eller de vilde raabe: Gud bevar's! lad dog aldrig de kjære holstenske Brødre og de store, højtopyste, retfærdige Tyskere og de ædle Stormagter høre saadan pæredansk, ukjærlig, grusom og ufornuftig Snak! Lad det heller gaa, som det kan, med det alt for lille Danmarks Rige, og med den alt for landsbyagtige Grundlov, og lad os helst glemme den alt for grove Konfekt, som vore Landsoldater og især de ubarmhjertige Sjællændere gav vore kjære vildledte holstenske Brødre og deres vel ogsaa vildledte, men dog højmodige og tappre, højtyske Hjælpere!“ Talen endte med:

... „Da nemlig den gamle Kong Fredegod i Lejre var død, da siger man, at det danske Folk bær ham paa Hænderne i hele tre Aar gjennem Landet, førend de nænte at begrave ham ved Værebros, men lad os nu bære den unge Kong Fredegod paa Hænderne mens han lever, og ønske, at han maa leve med Danmarks Riges Grundlov, med det sejerrige Dannebrog og med den kongelige Mundkværn^{*)}, som maler Guld og grønne Skove til alle gode Dannemænd, leve dermed ikke blot i

*) Han havde før i Talen omtalt gamle Kong Fredegods „Grottekværn“.

tre Aar, men i tregange ti! Længe leve Kong Frederik den Syvende, som har sin Styrke i det danske Folks Kjærlighed!“

„Folkets Kjærlighed min Styrke“, var Frederik den Syvendes dejlige Valgsprog, og da Kongen skal have pligtskyldigst ladet de Ord falde, at han elskede alle sine Undergivne ligemeget, og altsaa Holstengottorperne ligemeget som Danskerne, og Hjemtyskerne naturligvis prækte i den Tone, at saa skulde være, saa skrev Grundtvig i samme „Dansker“, hvori han meddelte Op-skriften til Lejre-Talen, blandt Andet: . . . „man snakke saa meget og saa sukkersødt, som man vil, om den store Kjærlighed, som ogsaa det slesvig-holstenske Folk, skjøndt det er blevet sorgelig misledt, igrunnen skal bære til deres Konge-Hertug paa den danske Throne, saa er det dog soleklart, at i dette Folks Kjærlighed har Frederik den Syvende ikke fundet sin, men sine Fjenders Styrke, som maatte overvindes med det danske Folks Styrke, naar Frederik den Syvende skulde beholde nogen Styrke, og beholde noget at regjere over, saa han med Ære kunde bære sit Kongenavn.“

Til Ludvig Kristian Müllers Eftermæle.

Vi omtalte før, at Grundtvig heroppe i Norge modtog Budskabet om sin langt yngre Vens, Præst og Seminarie-Forstander og Forfatter Ludvig Kristian Müllers Død. Da man senere udgav en Mindebog over ham, med Bidrag fra Forskjellige, der havde kjendt ham, skrev Grundtvig baade i ubunden og bunden Stil vakkre Mindeord over ham deri. Og da Elever fra Seminariet senere vilde sætte ham en Mindestøtte, skrev Grundtvig dertil følgende Indskrift:

„Kristen af det ægte danske Blod
 Var han baade Himmelens og Jordens,
 Som et Barn han drak af Livets Flod,
 Elsket op af Herrens Aand og Nordens.

Mundens Ord for ham var Liv og Aand,
 Blev ved ham og Liv for mange Sjæle,
 Med Guds Ord hans Sjæl er i Guds Haand,
 I vor Mund er Liv hans Eftermæle!“

Paa Rigsdagen og i „Danskeren“. IV.
 („Danskeren“ ender.)

Efter Hjemkomsten fra Norge fortsatte han i „Danskeren“ Storkvædet, vi før har omtalt: „Skjalde-Livet i Danmark“, der falder i tre Afdelinger. Den anden Afdeling handler især, maa vi vel sige, om den „Danske Havfrue“: om Hjertet og Kvindeligheden, men den tredje især om Aandslivets Kaar og Kampe og dermed ogsaa om Frihedens Værd og Nødvendighed. Her findes saaledes det tidt omtalte og navnkundige Vers af ham

„Jeg længe har gysed
 For Friheds Misbrug,
 Til Livet og Lyset
 Jeg ret kom ihu,
 Med hele Misbrugen
 Fra Skabelses-Ugen
 Og alt til den yderste Dag.

Thi han, som det kunde,
 Paa Almagts Stol,
 Af Had til det Onde
 Ej slukked sin Sol,
 Men ude og inde
 Han lader den skinne
 For Onde og Gode iflæng.

Thi ellers i Mørke
 Det Gode gik tabt,
 Og da blev til Ørke
 Det Skjønne vanskabt,
 Langt heller den Milde
 Da taale det vilde,
 At Lys blev som Livet misbrugt.“ ..

og: „Det laster kun Daaren,
 Fordømmer kun Død,
 At ogsaa om Vaaren
 Af moderligt Skjød
 Med Korn og med Blommer
 Ugræsset opkommer
 Og Skræpperne skrylle især.“

I dette Kvad berører han ogsaa et Møde, han da for tyve Aar siden havde haft med Skjaldekongen „Adam Øhlenslæger“, med en Udtalelse fra Grundtvigs Side:

„Om Skjaldskabets Værd,
 Om Evigheds-Livet,
 Om Aanden og Blivet,
 Om „Ordet“ som „Gud“ og som „Kjød!““

Da havde Øhlenslæger sagt til ham:

. . . „Du Hedning har været
 Med Kjæmper i Nord,
 Er paa Ridder-Borgen
 Idag og imorgen
 Na troende Kristen tilbunds.
 Med Tiden du skrider
 Da ordenlig frem
 Og stædes omsider
 I Nutidens Hjem,
 For her med os andre
 Klarøjet at vandre
 Til Kunstens og Vidskabens Hall!“

Og herom siger Grundtvig selv:

„Lidt Spaadom der klæber
 Idag som igaar
 Ved Skjaldenes Læber
 I Ungdommens Vaar:
 Paa Vaar følger Sommer,
 Og efter den kommer
 En Høst enten rig eller arm.“

Og hvem der følger Grundtvigs Levnetsløb med lidt Kjendskab til Oldtid, Middelalder og Nytaars-Tid, vil nok ogsaa indromme, at der ved Øhlenslægers Bemærkning virkelig klæbed „lidt Spaadom“, og det blev ikke

Øhlenslæger, men Grundtvig, der kunde give Udsynet til „Vidskabs-Hallen“ i Kjæmpestil, som Fremtiden faar dømme om.

Et særdeles vittigt Stykke skrev Gr. ogsaa denne Høst i „Danskeren“ med Overskrift „De store Kloder og de smaa Mennesker“, mod den „tyske“ Naturvidenskab, der vil gjøre Mennesket til godtsom intet imod den „hele store Uendelighed“. Han har til Slutning det Haab om „Dannemænd og Dannekvinder“, at

„herefter, naar de Sprænglærde vil oplyse dem om hele Menneskets, følgelig Menneske-Lysets saavel som Menneske-Livets, Menneske-Tankens og Menneske-Ordets ligesaavel som Menneske-Hjertets og Menneskehistoriens Ubetydelighed mod hele den store Uendelighed, som Naturvidenskaben skal have lært os at kjende, baade Dannemænd og Dannekvinder da vil bede dem spare deres Ulejlighed, da de, ved at tie bomstille og lade som de ikke kunde tælle til fem, langt bedre end ved de mest veltalende Skildringer og kløgtigste Slutninger vilde understøtte deres Yndlings-Paastand, at Mennesket er en ren Ubetydelighed midt i den store Uendelighed, og viser den latterligste Hovmod ved at tænke, der paa den lille Jord kunde ske noget eller i det lille Menneske-Hjærte føles, i den lille Menneske-Hjerne og Menneske-Mund undfanges og fødes noget, der havde mindste Indflydelse paa den store Uendelighed, med dens evige, uden Selv-Bevidsthed selvgjorte Love, der i Stjerne-Skrift skal have aabenbaret, at alt skal skattes efter Maal i Alen og Mile og efter Vægt i Pund og Skippund!“

Der var nemlig i denne Tid just udkommet et lidet Skrift, der hedte: „Astronomien og Skriftens Autoritet“, og Forfatteren deraf maa have paastaet, at der ingen Himmel og ingen Engle er til. Mod denne Paastand sætter nu Grundtvig sin i det udmærket fyndige Kvæde: „Himmel-Stormen og Ordets Magt“, som han kalder et lille Sidestykke*) til „Astronomien og Skriftens Autoritet“. Kjernen i Kvædet er, at „Storhanserne“, som true Himlen, de faar være saa god først at prøve deres Styrke paa den Bro mellem Himmel og Jord, som dannes af Munds-Ordet med Aand, og hvori det levende Guds-

*) Paastand ved Siden af Paastand.

Ord, som har skabt alle Ting, og mægter selv „Hjerter at omskabe“ til Tid og Sted, kan udtale sig. Vi hid-sætte deraf følgende Vers:

„Mens Aanden gennem Skjalde
Munds-Ordet giver Magt,
Kan Himlen ikke falde,
Men staar med Jord i Pagt,
Omhvælver alle Kroppe
Hernede og histoppe
Og er Guds Hvilested!

Uset af Verdens Øje
Opsvinger sig Guds Ord,
Og raaber fra det Høje:
Hør, Himmel, Hav og Jord!
Fra Evighed jeg kjender
Hvad jeg med mine Hænder,
Har gjort i fordums Tid!

. . . Mit Værk er Sol og Maane
Og alle Himmel-Blink,
De glimre og de daane,
De slukkes paa mit Vink,
Mig alle Kræfter lyde,
Hvem kan mig da forbyde
At gjøre hvad jeg vil!

Naar jeg det vil, jeg kommer
Tilsyne højt i Sky,
Som alles Drot og Dommer,
Min Verden at forny;
Da faar I det at mærke,
I Store og I Stærke;
Jeg er Naturens Lov!“

Den før omtalte Behandling af „Dansk Oplysning“ sluttede i August med det 6te Stykke. I September paabegyndte han en Afhandling af beslægtet Art, nemlig „Menneske-Livet i Danmark“, der gik gennem tre Nummere. En liden Mundssmag af det sidste Stykke deraf, som handler om Kirkens og Statens og Skolens Forhold til Menneske-Livet i Danmark, maa her ikke savnes.

„At Mennesket ikke lever for at spise og drikke, men

maa kun spise for at leve, det har man tidt nok ladet os Danskere høre, fordi man fandt, snart at vi spiste for meget og snart at vi gotted os formeget med hvad vi spiste og drak, og jeg tør ikke sige, at vi jo nok imellem kunde trænge til den Paamindelse, men dels klædte det dog baade Tyskerne og alle Folk bedst ved den Lejlighed at tage dem selv om Næsen, og dels er det slet ikke sandt, at Mennesket kun maa spise og drikke for at Livet kan blive ved at hænge i ham, thi han maa gjerne, naar han paa en skikkelig Maade kan, baade spise og drikke godt for at leve godt, og man har egentlig kun godt af hvad man faar, naar man nyder det med Glæde, saa Sagen er igrunnen med Mad og Drikke som med al anden Nydelse, at Mennesket, langtfra at lade sig gjøre tilskamme af de Umælende i at „holde Maade“, skal baade have og følge den Følelse, at alt, hvad der ikke gavner, men skader Menneske-Livet, ikke fremmer men hemmer dets gavnlige og glædelige Virksomhed, det er af „den Onde“ og skal afskyes. Endelig er det ogsaa ganske vist, at et af to, saa er det dog et mindre Onde for Menneskens Børn at spise, om det ogsaa var vel meget, og at gotte sig saa meget med Mad og Drikke idag, at de maa sulte eller pibe Olje imorgen, end at lade sig spise op med Hud og Haar, først af hvad man kalder „Kirken og Staten“ eller „Staten og Kirken“ og saa tilsidst af Ormene, Bog-Ormene iberegne, saa at hvis Danskerne kun havde haft de to onde Ting at vælge imellem, da kunde jeg egentlig ikke laste dem, fordi de, efter Ordsproget, havde valgt den mindste. En meget bedre Kristen og et meget bedre oplyst Menneske end jeg: Apostelen Paulus, har ogsaa for længe siden sagt det endnu meget skarpere, at naar vi maatte opgive Haabet om at leve godt som Mennesker evindeligt, da var det klogest at sige som de gamle Ægyptere: lad os æde og drikke idag, for imorgen er vi døde! saa naar hvad man kalder Kirken, Staten og Skolen kappes om at forbitte og fortære Menneske-Livet, som de skulde opvække, opelske og oplyse, da er det intet Under, om netop de bedste Menneske-Børn ikke blot som Snege trækker sig ind i deres Huse, men fristes til at slaa Grillerne bort og slukke Sorgen ned med at spise og drikke det bedste de kan.

„Det være langt fra mig at sige, at de danske Præster, Jurister og Skolemestre, som i Danmark skulde gøre Kirkens, Statens og Skolens Gjerning, har været haardere ved Menneske-Livet, altsaa igrunden umenneskeligere end andre Præster, Jurister og Skolemestre, da de tvertimod, saavidt de var danske, maa have været meget menneskeligere, men dels har Danskerne ogsaa i denne Henseende maattet lide meget af Hjemtyskeriet, og dels er det begribeligt nok, at naar det saakaldte Kirke-Samfund, borgerlige Selskab og Skolevæsen var bagvendte og derfor mere tærende end nærende for Menneske-Livet, da maatte det sædvanlig gaa de Danskere, der skulde være Præster, Jurister og Skolemestre, ligesom de andre Danskere, saa de fandt, der var lidet eller intet, man kunde gjøre med Fornøjelse uden at spise og drikke, naar man kunde faa noget, der smagde godt, og at den Fornøjelse trængde man haardt til for at deje alt det andet, saa ved „at leve godt“ kunde man fornuftigvis ikke forstaa andet end til Jævnshold at „spise og drikke godt.“ . . .

„Kommer man til, hvad man kalder „Kirken“ i Danmark, da finder man en forstyrret Levning af den romersk-katholske Pavekirke, der rigtignok kaldte sig kristelig, men vilde dog, tvertimod Kristus, have sit Rige af denne Verden, og stræbde at gennemføre den aabenbar ukristelige Grundsætning, at Kirken var ikke til for Menneskets, men Mennesket for Kirkens Skyld, og Kristendommen skulde ikke udtales og bekjendes, fordi den troedes, men skulde forudsættes troet baade hos Læg og Lærd, fordi den prækedes og bekjendtes, om den endog kun prækedes for Kost og Løn og bekjendtes af Frygt for Tugthuset. . . .

. . . „Kommer vi dernæst til, hvad man kalder Staten, da ligner den mest et nedfaldent Stillads, som har været opført af tyske Haandværksfolk, halv i jødisk halv i romersk-kejserslig Stil, uden at man egentlig kan spore nogen anden Hensigt med Bygningen end at give Haandværksfolkene noget at bestille og noget at fortjene, og at have hvad man i den store Verden kaldte en „ordentlig Stat“. To folkelige Sidebygninger ser vi nok, den ene „Naade-Sekretariatet“ og den anden „Bonde-Støtten“, men dels passede ingen af dem til Stilladset, og dels trængte

de begge til Ombygning efter hele det borgerlige Selskabs Tarv, og endelig er „Rigsdagen“ vel et nyt Stillads til en hel dansk Statsbygning, men det er et Hastværks-Arbejde, gjort uden ret Bevidsthed om enten hvad man vilde eller skulde stille efter, saa det Hele kunde let blive derved endnu udanskere, altsaa hos os ufolkeligere, end det var før.“

Efter at have givet ogsaa den offentlige Skole sit Skudsmaal, siger han: „Under saadanne bedrøvelige Omstændigheder er det da intet Under, at det danske Folk, som Folk, bryder sig lidet eller intet om, hvad man kalder „Stat“, uden forsaavidt de enten har med Stævninger, Skattebøger og Sessioner, eller med Tyve og Kjeltringer at gjøre, bryder sig ogsaa lidet eller intet om, hvad man kalder „Skole“, undtagen naar der kræves Skolepenge og inddrives Skolemulkter, og bryder sig kun lidt mere om, hvad man kalder „Kirke“, dels fordi man véd, at Forfædrene gjorde meget derad, og dels fordi man har en Følelse af, at naar Præsterne var, som de skulde være, kunde man nok trænge til dem, baade i Kirker og i Husene.

„Det er derfor ikke blot meget rimeligt, men for mig aldeles sikkert, at naar vore Præster, Jurister og Skolemænd kunde til Jævnshold blive ligesaa danske, altsaa folkelige i Tankegang og Talemaade, som de nu er det modsatte, da vilde danske Folk betragte baade Kirken, det borgerlige Selskab og Skolen med ganske andre Øjne end nu, og sikkert benytte Rigsdagen til at faa Alting byggt om i folkelig Stil.“

Et Ord med folkehistorisk Oplysning i skal vi endnu medtage fra denne Afhandling, hvori Oplysningen vel ingenlunde er ny fra Grundtvigs Side, men giver dog meget i ganske faa Ord med en slaaende Klarhed:

... „Kjender vi nu noget til Folke-Historien i det Hele, hvad desværre endnu er langt fra at være Tilfældet med alle Danskere, da véd vi, at i Oldtiden havde især Jøderne, i Middelalderen Romerne og i Nytaarstiden Tyskerne den Grille, at alle andre Folk og Riger, for at være rigtig menneskelige, eller som det nu sædvanlig kaldes paa Pluddervælsk „humane og civiliserede“, skulde i alle Maader rette og indrette sig efter dem, og alle disse Folk har ogsaa prøvet paa at tage Kristendommen til Hjælp for at naa deres Hensigt, men derved er det ret

blevet aabenbaret, at disse herskesyge Folk var selv grove Syndere og meget slet oplyste om Guds Vilje og Menneske-Livets Vilkaar, og skjøndt Kristendommen, ved deres Misbrug af den, med det samme for en Stund blev fordunklet, saa gjennembryder dog dens Glands Kirkestaten og alle Statskirkerne, „som den gyldne Sol frembryder gennem den kulsorte Sky“, da det viser sig, at han, som ikke vilde have sit Rige af denne Verden eller være Deler og Dommer i Arve-Sager, han trak sig immer tilbage, naar man i hans Navn vilde beherske Verdens Folk og Riger, og gjorde kun dem til „ét Hjerter og én Sjæl“, som, hver for sig, havde Lyst til Borgerskab i hans usynlige Rige og Indlemmelse i hans aandelige Legeme. Ligesom Kristus derfor ved sine Apostler tilintetgjorde de kristnede Farisæers Forsøg paa at bebyrde alle de kristnede Hedninger med Mose-Loven, saaledes vakte han ved Morten Luther et kraftigt Gjenmæle (Protest) mod Romer-Retten og Latinen, som man fra Rom af vilde paatvinge hele den saakaldte Kristenhed, og Tyskernes Forsøg paa, netop ved Hjælp af Luthers Protestantisme at paatvinge alle Folk deres Sprog til aandelig Brug, og deres Betragtning af alle guddommelige og menneskelige Ting, det finder nu i vort Norden, som er det eneste Sted, hvor det latterlige Forsøg synes at skulde lykkes, en saa klar baade folkelig og kristelig Modstand, at det snart vil regnes mellem de utallige Luft-Kasteller, ved hvis kuustige Bygning Høj-tyskerne især har vundet europæisk Berømmelse“.

Et ægte dansk Ministerium havde nu, trods alle Om-skiftelser og „Kriser“, været Danmarks idelige Savn, saa Gr., ikke længe efter Hjemkomsten fra Norge, fyldte en hel „Dansker“ med Behandlingen af det Spørgsmaal: „Er et dansk Ministerium umuligt i Danmark?“ Hans Mening hermed var for Øjeblikket ikke engang et Ministerium, der vilde gøre sit til at gennemføre Dansk-hed i alle Forhold, men Meningen var kun, „at Danne-mænd ikke blot maa ønske, men gøre alt hvad de kan for at faa et Ministerium saa dansk, at det ikke for nogen virkelig eller indbildt Fordel af Danmarks Sammenkobling med Holsten og det tyske Forbund vil op-

offre det mindste af det danske Riges Frihed og Sønder-Jyllands virkelige Besiddelse, med Danskhedens Herredømme deri, som nu engang eruadskillelige, og at altsaa det danske Ministerium heller gaar ind paa enhver mulig Ovenskomst med Holsten og det tyske Forbund, eller, naar endelig saa maa være, slaas med dem paany til de finder sig i Billighed“.

Misnøjen med Ministeriet var nu stærkt udtalt baade i Adresser til Kongen og af alle Blade, der gjorde mindste Krav paa at kaldes danske; men den nagelfaste Tanke ogsaa hos Kongen endelig at maatte beholde Neldebladet Holsten, forledede ham til at slutte sig til de udanskeste Statsmænd, der kunde findes, som Grev Karl Moltke, og slige Statsmænd havde ogsaa sin Del i den saakaldte Londoner-Protokol, hvori næsten alle europæiske Regjeringer havde udtalt sig for det „danske Monarkies Integritet“ eller for, at Kongen af Danmark skulde beholde alle de Landsdele, som han før som Konge og som Hertug havde været Fyrste over. Nu var der ogsaa kommet en gruelig „Plan til det danske Monarkies Ordning“, i Maj—Juni 1851, hvorefter Kongeriget Danmark, kort at sige, blev at regne kun for en Provinds inde i Monarkiet eller i Fælles-Staten: Danmark-Slesvig-Holsten-Lauenborg, men Holstenerne og andre tyske Magter var tillykke ikke fornøjede med Planen, og inde i Ministeriet i Danmark var der „Krise“, det vil sige, der var den Børns-Nød i Statsraadet, hvoraf enten én eller flere nye Ministre eller et helt nyt Ministerium skal fremkomme. Og under den lange Krise Sommeren 1851 skete det utrolige, at Prof. Clausen, den eneste af Ministrene, der havde Ord for at være „danksindet“, blev i Juli Maaned afløst med den selvsamme Karl Moltke, som var en af de Ministre, hvis Afgang Folkestemmen saa højroestet havde forlangt i 1848. Heri saa nu Grundtvig dog forsaaavidt et Gode, som „ingen nok saa sødt slunrende Dannemand kunde længer drømme om, at vi havde et dansk Ministerium, ingen nok saa godtroende Dannemand kunde tro andet, end at vi just havde det modsatte, og fordi han maatte sige: hvad skulde der ikke være muligt, naar selv han, som var Sjælen i det Ministerium, der aabenlyst i al Mag vilde oprette et Slesvig-Holsten og sammenkoblet Danmark dermed,

nu igjen kunde blive Minister?“ da kunde man vente det urimeligste, og saaledes ogsaa „en af Dagene at se et dansk Ministerium overraske Verden og frelse Danmark“.

Nu, saa gik det dog ikke. Den danske Rigsdag aabnedes i Begyndelsen af Oktober, uden nogensomhelst Tilkjendegivelse fra Ministeriets Side om den Forandring, som var foregaaet inden dets Midte ved „Krisen“, og uden et Ord om Rigets Stilling.

Da Ministeriet nu forholdt sig taust, men vilde ligefuldt have en Skattebevilgning af Rigsdagen, talte Folkethingetsmanden fra Præstø 4de, den 13de Oktober, som følger, ved Finantslovens Behandling*):

„I det Øjeblik, jeg vil tale et Alvorsord om den foreliggende Finantslov, og om det Ministerium, som har forelagt den, da slaar det mig, om jeg ogsaa, som Rigsdagsmand, kan sige, jeg véd, hvad det er for et Ministerium, vi har med at gjøre; thi dels har jeg, uagtet Finantsministeren er den samme Person som før, hørt endog meget fremmede Røster fra Minister-Bordet, og dels har, saavidt jeg véd, Statsraadet været helt opløst og er blevet nyt sammensat, siden vi sidst var samlede her. Dersom nu Folkethinget har faaet nogen Meddelelse om denne Oplosning og ny Sammensætning: hvad de havde at betyde, og hvordan Statsraadet nu er sammensat, hvem der egenlig udgjør det ansvarlige Ministerium, saa er det en stor Mangel paa Opmærksomhed fra min Side, at jeg ikke véd det, og jeg maa da bede meget om Forladelse, men hvis der ikke er kommet nogen saadan Meddelelse, da er det i mine Øjne ogsaa en stor Mangel paa Opmærksomhed fra Ministeriets Side, og da er det virkelig en farlig Sag, synes mig, at inklade sig med et saadant, i parlamentarisk Forstand apokryfisk Ministerium, især naar Talen og Forhandlingen, som her, er om det hele Riges Pengemidler og Skattebyrder. Jeg kan ikke skjønne, at Folkethinget bør inklade sig paa noget saadant, medmindre det nærværende Ministerium kan og vil give Oplysning om sin Oprindelse, Sammensætning og Virksomhed, og kan og vil stille antagelig Borgen for, at det ikke, som det virkelig formodes trindt om i Landet, er ifærd med at

*) „Danakeren“ Nr. 43.

opløse mer end sig selv, opgive Danmarks Riges Selvstændighed og kuldkaste dets fri Forfatning.“

(Formanden afbrød her Taleren, i det han mente, at man ikke maatte forudsætte Muligheden af, at et Ministerium kunde faa isinde at kuldkaste Forfatningen, da det jo vilde være „Højforræderi“ (Landsforræderi.)

Grundtvig svarede, at „hvad Ministrene efter Grundloven kunde anklages for, maatte de ogsaa forudsættes mulig at kunne begaa“, og vedbliver):

„Det er en Kjendsgjerning, at Danmarks Folk, som længe ikke ret har vidst, om det var kjøbt eller solgt, nu er nærved at tro, at det er solgt, Ministeriet tier, Ministeriet tier haardnakket; selv da Rigsdagen forsamledes, selv da Finantsloven blev forelagt, mæledes der ikke et Ord om Rigets Stilling, ikke et Ord om den Forvandling, der dog vist er foregaaet med Ministeriet, siden vi var her sidst, en Forvandling, saameget vigtigere, saameget mere trængende til Oplysning paa Rigsdagen, som jo, idetmindste efter Aviserne, ved denne Forvandling den eneste Minister, der havde Ord for frie og folkelige Sympatier, er udskudt eller dog udtraadt, og som der jo i hans Sted er indført eller dog indtraadt en Minister, der ikke engang, saavidt jeg véd, selv har villet anses for hvad vi kalder folkelig og frisindet, ja en Minister, som det hele danske Folk, saavidt jeg véd, i 1848 fandt og kaldte utaalelig, og som altsaa næppe nu kan sidde midt i Statsraadet, uden at anses for at være Sjælden deri, neppe kan være kommet til Sæde der, og endnu mindre være blevet varm i Sædet, uden at hans Anskuelse maa anses for at være de herskende.

„Under disse Varsler, og mens de eneste, vistnok urene, Kilder, hvoraf vi kunde øse nogen Underretning eller Formodning om vort Ministeriums, vort tause Ministeriums Fødsel, Vækst og Virksomhed, var de tyske Aviser, kom der, Aftenen før Rigsdagens Aabning, en Artikel tilsynes i den Berlingske Avis, som kun lignede én af to Ting: enten et aldeles slesvig-holstensk, absolutistisk Ministeriums Program, eller en bidende Satire paa et saadant Ministerium.

„Artikelen lød nemlig, som vist hele Folkethinget véd, paa, at det danske Folks Ønske, Mening og Vilje slet ikke kunde have noget at betyde, hvor det gjaldt om,

at en slesvig-holstensk Hertugs Ætmand paa Danmarks Throne skulde udøve den ubetingede Pligt at holde Stamgodset samlet og sikre sine Arvinger dets fulde Indtægter. Efter nogen Overvejelse antog jeg rigtig nok den Artikel for at være, hvad jeg nævnedes sidst, for at være Satire, jeg antog den for et Sidestykke til en i sin Tid meget berømt Artikel i samme Blad om, at vi skulde holde den 6te Juli, Sejersdagen ved Frederits, som en almindelig Bods og Bedrings-Dag i Landet; men da jeg nu har set, at den, saavidt man kan skjønne, for fuldt Alvor tages i Forsvar i det samme Blad, et Blad, hvis Forsigtighed ellers er saa berømt, som nogen Borgmesters, saa kan jeg virkelig ikke andet end hælde mig til den anden Side, og under disse Omstændigheder spørger jeg det danske Folkething: Kan vi forsvare for vor Samvittighed, for Efterslægten, for det danske Folk i det Hele, hvor Talen er om hele Rigets Pengemidler og Skattebyrder, at forhandle derom med et mildest talt meget mistænkeligt sammensat, haardt beskyldt og haardnakket taust Ministerium? Kan vi forsvare at bevilge et saadant Ministerium Pengemidlerne til dets Forlængelse? Kan vi forsvare, efter dets Forlangende, at bevilge en vistnok efter Omstændighederne trykkende Skat, for at det samme Ministerium maaske, ja, jeg vil sige rimeligvis, saasomt det var sket, ikke alene kunde opløse Rigsdagen, men kuldkaſte Forfatningen, og maaske endog eftergive Skatten, til Bevis paa, at det kun var Rigsdagen, der trykkede Folket.

„Jeg tilstaar, at jeg for min Part betragter hvad man almindelig kalder „heroiske Midler“ anderledes end de Fleste, jeg tror, at Danmark aldrig var blevet saa vidt frelst, som det er, uden „heroiske Midler“, jeg tror ogsaa, at Frelsen vil heller aldrig blive fuldført uden hvad jeg kalder heroiske Midler, men, som sagt, jeg véd, at min Tankegang derom er meget forskjellig fra de Flestes, og jeg skal derfor under nærværende Omstændigheder indskrænke mig til at foreslaa det mindste, som, efter min Overbevisning, vi, det danske Folks Tillidsmænd og Folkestemmens Bærere, kan være bekjendt at gjøre, jeg skal foreslaa, at Folkethinget gaar over til en saakaldt „motiveret Dagsorden“, saalydende:

(Formanden afbrød med den Bemærkning, at Paastand

om Overgang til motiveret Dags-Orden skulde, efter Forretnings-Ordenen, forud skriftlig meddeles Formanden.

Grundtvig nedskrev øjeblikkelig og fremleverede sit Forslag, som Formanden derpaa oplæste, saalydende):

„Folkethinget opsætter Finantslovens videre Behandling, indtil det nærværende Ministerium har givet Thinget tilstrækkelig Oplysning om sin Sammensætning og Virksomhed“.

Thinget, paa Fem nær, havde den Gang ikke Mod til at følge Grundtvig, og endel fandt vel mere Beroiligelse i Finantsministerens Svar, end han kanske „selv enten stræbte at give eller udtalte, thi vel indrømmede han paa en Maade, at hvad den „motiverede Dagsorden“ vilde æske, var egenlig kun det samme, som Ministrene vilde give, men hverken fralagde han dog sig og Ministeriet det Forehavende, de mistænkedes for, ikke heller sagde han noget, hvoraf man med Rette kunde gjøre den Slutning, at Ministeriets Meddelelser vilde blive enten mindre hemmelighedsfulde eller mere tilstrækkelige iaar end ifjor, men lovede kun, at de skulde komme tidligere“.

Gr. siger selv bagefter om Forslaget: „Jeg angrer det ingenlunde, thi nu er jeg vis paa, at jeg ved en anden Fremgangs-Maade slet ikke vilde have vundet mer for Øjeblikket, og at Midlet forsaavidt har gjort sin Virkning, at det vil blive anvendt igjen, naarsomhelst Thinget finder det nødvendigt“.

Om Grundtvigs Optræden paa Rigsdagen havde nogen Del deri eller ikke, kan man tvistes om, men vist er det, at knap fjorten Dage derefter mælder Berlings-Avisen, at Udenrigs-Ministeren Reedtz følte, at han trængte til Hvile („Otium“), og at Minister uden Portefølje Moltke Nütschau vilde spare sin „provede Daadskraft“ til „andre Forhold“. I deres Sted indtraadte i Ministeriet Bluhme og Flensborg, men Danmarks Stilling blev dermed vist ikke forandret, og om den udtaler Grundtvig sig under 6te Dec. paa følgende Maade:

„Danmarks Stilling er nemlig for Øjeblikket den, at det, efter at have tilbagevundet sin Ære og Agtelse og sine gamle Grændser, trues med Tilintetgjørelse, ikke af nogen Stormagt eller fjendtlig Krigshær, men af vort eget Statsraad og vore egne Skrivers Penne, saa vor øjensynlig overhængende Fare er kun den, at vi er ifærd med at

fraskrive os alt, hvad vi har tilkjæmpet os, og det var jo dog ligesaa urimeligt og latterligt, som det klinger, og langt sørgeligere og skammeligere, end det med nogen Pen lader sig beskrive“.

Arvefølgen paa Danmarks Throne spillede nu en vigtig Rolle i Ministeriets Forhandlinger med de udenrigske Magter, og derom havde Grundtvig alt ved Slutningen af 1849 skrevet et Stykke i *Danskeren*. Prinds Frederik af Hessen, Frederik den syvendes Sødskendebarn, var, efter Arveloven, Thronen næst, som vi mindes fra Talen om Storfyrstinde Alexandra, men Prindsen havde ingen Afkom og fraskrev sig ogsaa selv sin Ret. Næst ham var det de Augustenborgske Brødre, Frederik den Sjettes Syster-Sønner, der ogsaa paa Sværdsiden nedstammede fra Kong Kristian den Tredie, men havde selv ved at stille sig i Spidsen for Oprørerne gjort sig umulige. Saa kom Prinds Kristian af Glyksborg, den nuværende Kristian den 9de, der ogsaa nedstammede fra Kong Kristian den 3die og saa hæderlig havde udmærket sig ved at blive i Danmark og dansk Tjeneste, da hans Brødre fulgte Augustenborgerne, men han havde ikke, ligesom heller ingen anden Prinds, vist sig virksom til Danmarks Frelse. Det Samme gjaldt da ogsaa Kong Oscar den 1stes Sønner, „som, skjøndt de er af vildfremmed Blod, sikkert vilde vundet Danmarks Hjærte for sig, naar de i Spidsen for en Skare nordiske Hjelpetropper havde ilet det til Undsætning. Men da det dertil ikke tegnede, kunde Danmarks Ønsker ikke heller der finde Hvile, skjøndt en af Kong Oscars Sønner nødvendig maatte være langt at foretrække for enhver Prinds af den tyske Tunge, der aldrig mer kan herske paa Marken uden at give Dansken Banesaar“.

Derimod var det Skjaldens inderlige Ønske, at det dejlige angelske Oldsagn om Havfru-Sønnen Skjold bogstavelig kunde gaa i Opfyldelse derved, at „det kunde falde Dronning Viktoria og hendes skarpsynede Raadgivere ind at tilbyde Danmark en liden Søn af hendes til Kronprinds, og det danske Folk da kunde af ham opdrage en nydansk Kongefæder til den gamle Skjolds Medbejler, naar han var kommen drivende paa en engelsk Damp, uafhængig af Vind og Strøm“. Og man behøvede vist heller ikke at være Skjald, for at have ønsket

det, naar man tænkte paa Storbritanniens Vælde og var enig med Grundtvig i, at Danmarks Redning beroede paa „Løsrivelse fra Tyskland og Tilslutning til England.“

Dette yttrede han i 1849, og imidlertid havde Ministeriet paa egen Haand indladt sig saa dybt i Underhandlinger med fremmede og tildels fjendtlige Magter om en Forandring i Arvefølgen, der, efter Grundloven, kun er tilladelig, naar den forenede Rigsdag med tre Fjerdedel Stemmer udtaler sig derfor, at Grundtvig mod Slutningen af 1851 mente, at hvorledes det ansvarlige Statsraad havde kunnet gjøre det, burde være „et af de første Spørgsmaal, det danske Folkething forlangte besvaret af Rigs-Retten*“.

Ministeriet var gaaet saa vidt, at det, for Holstens Skyld, havde faaet en ravtysk, Danmark aabenbar fiendtlig Prinds**), erkjendt af alle Stormagterne for den rette Arving til Danmarks Rige, saa Ministeriet selv fortalte, at den lykkelige Løsning, som det kaldte det, af Arve-Spørgsmaalet kun strandede paa vedkommende Tyske-Prindses ustyrlige Bitterhed mod alt Dansk. Og først da faldt Ministeriets Tanker paa den nuværende Kong Kristian den Niende, „en uskyldigere og vi vil haabe en uskadelig Gjenstand“, men ligefuldt, sagde Grundtvig, „er Ministeriets fortsatte Underhandlinger med Stormagterne, de fiendtlige iberegne, om Arve-Retten til Danmarks Rige en laugt farligere Sag end den hele Krig“, da det var „soleklart, at vil vi have de fiendtlige Stormagters Santykke til fælles Arvegang i Danmark og Hertugdømmerne, da maa vi kjøbe den med Sønderjylland, følgelig i alle Maader med Danmarks Hjerteblod og tilkjøbde dermed Danmarks Rige kun Død og al Ulykke“.

„Det er nemlig Urettens Hemmelighed, at naar vi slipper Sønder-Jylland, som vi har i vor Magt, for at vinde Holsten, som vi hverken har eller kan faa i vor Magt, da mister vi ikke blot Sønder-Jylland, som vi overlader til Holsten og det tyske Forbund, men da binder

*) Ved Rigsretten anklages og dømmes de for Rigsdagen ansvarlige Ministre. Den er sammensat af: Højesteret og nogle Medlemmer af Landstinget.

**) En Prinds af Oldenburg.

vi hele Danmarks Rige til et Slesvig-Holsten, som vi enten maa djævles med til Verdens Ende eller lade os slæbe af ind i det tyske Forbund til daglig Forhaanelse og folkelig Udslettelse“.

Dybere i hans Udvikling af denne Sag, angaaende alt Fællesskabet om Diplomati, Hær og Flaade, Handels- og Skibsfarts-Lovgivning o. s. v. med Holsten, som skulde rette sig efter det tyske Forbund, kan vi her ikke give; men skal kun mindes, at Grundtvig kjæmpede i sin Tid haardt for Ophævelsen af hele den gamle „Kongelov“, medens dog Rigsdagen beholdt den Del af den, som handler om Arvefølgen, saa den skulde alene kunne forandres, efter Forslag fra Kongen (!), ved et Overtal af tre Fjerdedel Stemmer paa Rigsdagen. I Stykket „Arve-Retten til Danmarks Rige“ (Danskeren 5te Nov. 1851) gennemgaaer Grundtvig Sagen historisk og finder, at da det danske Folks Tillidsmænd overdrog 1660 Kong Frederik den Tredie Enevolds-Magten, da tænkte de aldeles ikke paa den i Kongeloven (under Fr. d. 4de) indførte gruelige Arvegang, tænkte ikke paa at gjøre sig selv til Trælle eller deres Fæderneland „det ældgamle fri Danmarks Rige til et Stamgods for en Herreslægt, der skulde gaa i Arv til Tyrker og Kinesere, eller til Rigets og Folkets arrigste Fiender, og Kongeloven er aldrig kundgjort af Frederik den 3die og endnu langt mindre droftet og vedtaget af det danske Folks Tillidsmænd, saa den maa regnes sammen med Frederik den 4des andre Forordninger“. Mod Slutningen af Stykket skriver Grundtvig, at

„i Danmark, hvor selv Enevolds-Kongerne altid har bekjendt, at de havde det danske Folk at takke for deres Arveret som for deres Enevolds-Magt, der har Ingen Arve-Ret til Riget uden Folket og hvem der vil takke Folket for den, saa her kan aldrig være Tale om en Arving til Riget, som ikke har Folkets Tillid og stiller den størst mulige Sikkerhed for, at han elsker det danske Folk højt over ethvert andet og vil derfor stræbe at regjere efter dets Hjerte og vinde dets Kjærlighed. Kan derfor Kongen af Danmark ikke tillige være Hertug i Holsten, uden at Kejseren i Tyskland, eller den tyske Kejserslægt, under hvilket navn, skulde udøve det mindste Over-Herredømme i Danmarks Rige, eller

dog Dansk og Tysk skulde være hip som hap, da kan Hertngen i Holsten aldrig mer være Konge i Danmark, men hvem der vil føre Dans og Skjolds og Frode Fredegods Spir, maa ikke blot nøjes med den danske Krone, men prise sin Lykke fremfor alle andre Kejsere og Konger paa Jorden, som Drot for det fredeligste, troeste, kjærligste og taalmodigste Folk i et af Verdens yndigste, frugtbareste og mest velsignede Lande.“

Et Hoved-Spørgsmaal i hele denne Sag vil vi lade Grundtvig selv besvare:

„Hvad er da at gjøre? er Danmark ikke ved Londoner-Protokollen og alle de derpaa byggede Underhandlinger om det slesvig-holsten-lanenborg-danske Monarkies Integritet med fælles Arvefølge, bundet til Ixions-Hjulet, hvorunder det danske Rige, saavel som det danske Hjerte, maa sønderknuses?

„Jo, dersom Kongen af Danmark, den danske Rigsdag og det danske Folk har nopløselig knyttet sig til det udanske Ministerium, som under forskjellige Navne før og efter Londoner-Protokollens Indbinding aabenbar har forladt hvad det selv kalder „den danske Politik“ for at slaa ind paa en saakaldt „europæisk“ Politik, der ikke bryder sig det mindste om „Danmarks“ Folk og Rige, Ve eller Vel, ja et Ministerium saa udansk, at det har lagt Danmarks Skjæbne i de tyske Stormagters, altsaa i Danmarks Arve-Fienders Haand, da er der vistnok ingen Redning, saa at, vil Danmarks Konge, Folk og Rigsdag med Guds Hjælp frelse sig og Riget, da maa de begynde med at løsrive sig fra dette Ministerium, dets Notableri i alle Udgaver og alle den tyske Skifte-Rets Kjendelser i Arve-Sagen, men naar Danmarks Konge, Folk og Rigsdag gjør det, slaar en tyk Streg over hele dette forlorne Ministerium, med alle dets Diplomater og Underhandlinger, da kan de med Guds Hjælp endnu frelse Riget og hævde Ejdergrændsen“.

„Med et taalelig dansk, nogenlunde kjækt og klogt Ministerium ved Roret, som i Henseende til det udanske Ministerium gik fra Arv og Gjæld, vilde Forvirringen derimod ophøre, i det man holdt sig til de to Kjendsgjæringer, at Sønderjylland var Danmark nu i Besiddelse af og Arve-Gangen til Danmarks Throne var et indenlandsk Spørgsmaal, der efter Grundloven ene kunde be-

svares af Kongen og Rigsdagen, og idet Kongen og Folket fast og urokkelig besluttede til det yderste at forsvare Rigets Frihed og Rigets Danskhed, medens naturligvis det danske Riges Forhold til de tyske Forbundslande Holsten og Lauenborg maatte paa en eller anden Maade afgjøres ved en Overenskomst mellem Danmarks Rige og det tyske Forbund. Heller end at opgive Sønder-Jyllands Besiddelse og give sig det tyske Forbund i Vold, maatte man som et mindre Onde optage selv en anden slesvigsk Krig i Tillid til den himmelske Stormagt, som har forordnet Folkene deres „Tider“ og deres „Boligs Grændser“.

I Begyndelsen af Oktober 1851 mældte Grundtvig, at han ved Aarets Udgang maatte slutte med Udgivelsen af „Danskeren“, for at tage fat paa Haandbogen i „Verdens-Historien“ og „Sangværket“, som alt havde vundet saa megen Yndest, at han fandt, de burde fuldføres og, om muligt, forbedres, og paa de Haandbøger i Kirke-Historien og i Nordens Historie, han under hele sit Forfatterliv havde havt for Øje. Ja, han ønskede ogsaa at faa skrevet en menneskelig Kultur-Historie „til mulig at vække Yngres Opmærksomhed paa hvad vi fattes, for med stadige Skridt at gaa vor egen nordiske Vej i hvad man kalder Videnskabelighed“. Da nu vi ogsaa snart maa forlade hans Virksomhed i „Danskeren“, saa slutter vi vel bedst hans Betragtning deri af „det borgerlige Selskab“ med et lidet Brudstykke af hans „Danmarks Udsigter i Kristmaaned 1851“, der fyldte de to næstsidste Nummere af Bladet.

Om „Regjeringen“ og dens Færd, som han ogsaa i dette Stykke behandler, faar det denne Gang være nok med det nys Meddelte, og idet vi nu gaar over til hans Betragtning af Rigsdagen m. m., vil vi forudskikke en Bemærkning fra tidlig paa Aaret (under 1ste Marts) i 2det Stykke af: „Grundloven, Statsraadet, og Rigsdagen i Danmark“, en Bemærkning, som især er rettet til dem af hans Venner*), som havde lidt vanskeligt for

*) Det var ikke den eneste Gang, han tog Rigsdagen i For-svar, trods alle dens Lyder, mod sine Venner

at følge ham i hans politiske Udviklings Gang: „er det end for graat paa vor Lovgivnings Himmel til at kaldes en Morgenrøde, saa er dog Skyggen stadig paa Ministrenes og Lyset paa Rigsdagens Side, saa man kan ikke tænke sig Rigsdagen borte uden ved Krebsgang at faa Nat paany“.

Og saa lader vi ham da udtale sig under 6te December:

„Hvad nu Rigsdagen angaar, da har den i det Hele vist sig saa føjelig mod ethvert Ministerium, at det ingenlunde har tegnet til, at Regjeringen der vilde finde mere Modvægt, naar den vilde afskaffe eller forandre Grundloven, end den har fundet, da den aabenbar vilde opgive Sønder-Jyllands Danskhed og Danmarks Riges Frihed og Selvstændighed. Rigsdagens Grundtræk har nemlig ligefra Begyndelsen været en vis Lunkenhed for den danske Folkelighed og hele det folkelige Fællesskab, der vel finder nogen Undskyldning i den herskende Dannelses døde og fremmede Væsen og i den politiske Uvidenhed og Ligeegyldighed, hvortil vi alle har været afrettede, men som ligefuldt kun spaar ilde for den fri og folkelige Tilstand, der uden Rigsdagens kraftige Indfyldelse synes umulig. Hvad enten vi betragter Krigs-Magtens Stilling i Freds-Tid eller Embeds-Magtens Stilling til Folke-Friheden, eller Politiets Stilling til det daglige Liv, eller Stats-Kirkens Stilling til det borgerlige Selskab, eller Skolevæsenets Stilling til Folke-Oplysning, eller Laugsvæsenets til Nærings-Friheden, eller Skattevæsenets til Folke-Velstanden, eller nogetsomhelst af de store folkelige og borgerlige Forhold, da møder vi ikke blot den store Mangel paa ret menneskelig og folkelig Livs-Oplysning, som, efter Omstændighederne, var ventelig nok, men ogsaa en besynderlig Lunkenhed for de frie Grundsætninger, man enten selv vedkjendte sig eller følte sig dog tiltalt af, saa Regjeringen maatte aabenbar være varmere for folkelig og borgerlig Frihed end Rigsdagen, hvis denne skulde gennemtrænge Lovgivningen og oplive Tilstanden“.

„Betragter vi dernæst Grundloven, da har den vistnok i hele Europa Ord for at være meget frisindet, men dels gaar denne saakaldte Frisindethed, ligesom den „Liberalisme“, hvis Præg den bærer, langt mere paa „Regjerings-Formen end paa Folke-Livet, saa Styr-

elsens og Lovgivningens uindskrænkede Herskab over Folke-Livet (Absolutisme) er ved Grundloven langt mere delt mellem Regjeringen og Rigsdagen, end egenlig ophævet, og dels maatte man aldrig glemme, hvad man dog i vore Dage hvert Øjeblik glemmer, at intet Papir og ingen Bogstaver, altsaa heller ingen Grundlov, som Bogstav-Skrift og Tryk paa Papiret, har mindste Liv i sig selv, altsaa heller ikke noget Sind, enten frit eller ufrat, saa i hvad Retning den skal virke, og om den i det Hele skal virke paa Livet, det beror ganske paa dem, der har Liv og Sind, altsaa paa Regjeringen, Rigsdagen og Vælgerne“.

... „Grundloven havde ved at udstrække Valgretten vistnok gjort det muligt for Folket gjennem Valgene at vinde Indflydelse paa Rigsdagen og Regjeringen, men til gavnlig Benyttelse af denne Lejlighed fattedes aabenbar Folkemængden hidindtil enten Drift eller Oplysning eller begge Dele“.

„Man behøver nemlig ikke engang at tænke paa det i danske Folkemunde mer end latterlige Løsen „det konstitutionelle Monarki med demokratisk Grundlag“, og det „absolute“ eller „suspensive“ Veto, for at skjønne, at enten har Vælgerne slet ikke brudt sig om, til hvilke Grundsætninger om Folk og Rige og borgerligt Selskab, enten i det hele eller i Danmark, Stemme-Bejlerne bekendte sig, eller de har dog kun udspurgt dem om de vidste selv ikke hvad, eller om saadanne Enkeltheder, som Slesvigs Deling, Fæstetvangens Afløsning eller endnu langt ubetydeligere Ting“.

„Dog ikke nok med, at Folkemængden ej har gjort mindste Forsøg paa at sikre sig danske, djarve og dygtige Tillidsmænd paa Rigsdagen, men den har snarere løftet sin Stemme mod end for de Friheder, Grundloven hjemler“. Saaledes opløftedes der jo et af de højeste Skrig, man har hørt i Danmark, mod Troes-Friheden, da man i Folkethinget stræbde at gjøre Borger-Livet, som det sig bør, frit ligeoverfor Stats-Kirken, saa det syntes virkelig, som alle Dannemænd og Dannekvinder var bange for deres egen Skygge i den latterligste Grad, bange for, at de selv hverken vilde lade sig vie eller lade deres Børn døbe, naar de ikke nødtes dertil, og at de derhos var barnagtige nok til at tænke, at enten Barnedaab eller Brudevielse kunde være dem til mindste

Opbyggelse, Gavn eller Velsignelse, naar de behøvede at drives dertil, som Faar til Vands“.

„Vistnok bedrog ogsaa her Skinnet, saa mange, der skreg med, og skreg maaske højest, indbildte sig eller lod sig indbilde, at enten al kristelig Tro og Gudsdyrkelse skulde afskaffes eller maatte dog snart forgaa, naar al Ugudelighed blev løsladt, men det er dog lige vist, at hvem der ikke engang føler Nødvendigheden af, at, da Troen er Hjertets frieste Rørelse og Troes-Sagen uden Tro er det usleste Gjøgleri, saa maa Troes-Sagen ogsaa være den allerfrieste i det borgerlige Selskab, hvem der ikke engang føler det, har ikke Skjøn paa nogen menneskelig eller borgerlig Frihed. Vi har derfor ogsaa under Forhandlingerne om Trykke-Frihed, som dog hartad alle siger, de véd at skatte, sporet en rædsom Ligegyldighed hos Folket, og kom Nærings-Frihed nogensinde alvorlig paa Tale, da beviser de mangfoldige Adresser, vi har faaet snart fra alle Skræddere og Skomagere i Rigets Smaa-Kjøbstæder, hvilket Skrig der vilde løfte sig, naar, efter Grundloven, alle de Baand paa Næringsvejene blev løst, som ikke Almen-Vellet bevislig krævede.

„Hvad fremdeles den almindelige Værnepligt, den almindelige Skattepligt til det yderste, Pensioner til Loftet og Bevæbning til Tænderne, angaar, da er der vel ingen Tvivl om, at Folkemængden jo gjerne saa alt dette lempet efter dens Tarv og fattige Lejlighed, men enten den ikke har Mod til at kny imod hvad Officererne paastaar er nødvendigt til Rigets Forsvar i Fredstid, skjøndt det i Krigstid endda kun vil lidt forslaa, og hvad Embedsmændene forsikkrer, er ligesaavel „Statens“ Nødvendighed, som deres Ret, eller den forstummede af Skræk for det Mørke, hvori den raver i Henseende til menneskeligt, folkeligt og borgerligt, og selv i Henseende til Modersmaalets Udtryk om alt Saadant, saa har man end ikke set en eneste Adresse i denne Retning.

„Endelig har man vel engang set Adresser nok om, at ingen Udlænding skulde have Lov til at eje Hus eller Gaard, drive Avling eller Haandværk, i Danmark, uden at have Indfødsret, men naar man kun behøver at sætte Pen til Papir for at faa dansk Indfødsret, da vilde selv denne Indskrænkning, der forresten hverken

har fundet Medhold paa Rigsdagen eller hos Regjeringen, slet ikke forhindre de Fremmedes overhaandtagende Indpas hos os, og jeg har desuden ikke set en eneste Adresse om at hæve hvad man dels bogstavelig kalder og hvad i det Hele virkelig er „de Fremmedes Privilegier“ hos os. Hvad man kalder saa er nemlig en gammel Forordning, der, da disse Privilegier hverken er knyttede til „Adel, Rang eller Titel“, endnu staar ved Magt, og hvorefter blandt andet enhver tysk Haandværker, som har gjort saakaldt Mesterstykke i en af Nordtysklands Ravnekroge, kan uden Indfødsret eller videre Prøve nedsætte sig som Mester midt i Kongens Kjøbenhavn, medens en Dansker, som har gjort Mesterstykke i en af vore egne Smaa-Kjøbstæder, ikke engang, uden ny Prøve, kan nedsætte sig i en anden lille Kjøbstad, end sige da i Hovedstaden. Dette er jo forsmædeligt og krænkende nok for det danske Folk, men det er dog kun Smaating imod hvad jeg kalder de Fremmedes og især Tyskernes utaaelige Privilegium hos os, hvorefter en kan blive General og Stats-Minister i Danmark uden at kunne læse eller skrive Dansk, medens ingen Dansker kan blive Løjtnant eller Kopist under et Ministerium uden at kunne læse og skrive Tysk. Dette er et Privilegium, der paa godt Dansk aabenbar maa kaldes en „Ulov“, der brændemærker Modersmaalet og stempler de Fremmedes, Danskens arrigste Fienders Sprog til Oplysningens og Dannelsens Vægtskaal, saa at naar ikke den Tid kommer, da man vel i Danmark kan blive General og Stats-Minister uden at kunne læse eller skrive Tysk, men hverken blive Løjtnant eller Kopist under et Ministerium uden at kunne læse og skrive Dansk, da er der ikke ringeste Udsigt for det danske Folk til at blive sig selv, sin Tankegang og sit Tungemaal mægtigt, og da en saadan Omskiftelse hverken kan ventes fra Rigsdagen eller Regjeringen uden Folkemængdens højroastede Krav, saa synes Tilstanden ogsaa i denne Henseende haabløs. Kunde nemlig end ikke Tyskernes Undergangs-Krig mod Danmarks Rige og deres uhyre og uendelige Forhaanelse af det danske Folk og Tungemaal og alt hvad dansk kan nævnes, kunde end ikke disse Ting vække saamegen dansk Selvfølelse, Bluelse og Harme hos Læg og Lærd, at de afkastede det ligesaa utaaelige, som uværdige Aag, der har laant al sin Styrke

af vor aandelige Dorskhed og Fejghed, hvad skulde da kunne vække hvad baade maa vaagne og rejse sig og hvad man kalder „rase“ mod Tysken, om Danmark skal vinde og vare!

„Jeg siger ingenlunde, at noget af alt dette, efter Aarhundreders Tryk paa al fri Bevægelse, ved Tyskernes Forspring i Tænkning og Lærdom, og under Mangelen paa alle gode Oplysnings-Midler i folkelig og borgerlig Retning, er uforklarligt, og jeg fraviger derfor heller ingenlunde min gamle Paastand, at der hos det danske Folk er forholdsvis en saare dyb baade menneskelig og folkelig Følelse, men jeg siger kun, hvad vist alle Læsere vil indrømme, at der, efter sædvanlig Regning, er liden eller ingen Udsigt til, at det danske Folk, selv naar den uvendige Fare for Folket og Riget kan overstaaes, vil indvendig enten længe beholde en saakaldt fri Forfatning, eller komme til en fri folkelig Udvikling og et frit Borgerliv, frugtbart paa Gavn og Glæde, ejendommelig Dannelselse og voksende Oplysning.“

Dog, som det Allersidste fra „Danskerens“ borgerlige Side skal vi medtage nogle Ytringer fra Stykket „Kjøbenhavn som Frihavn“, Ytringer, der samler det, vi fra forskjellige Sider har set udførligere behandlet, angaaende Øjemedet for hele Styrelsen i Landet:

... „at det er Folket, Landets menneskelige Indbyggere, deres menneskelige flittige, frugtbare og fornøjelige Virksomhed, der maa være Øjemedet for hele den indenlandske Styrelse, og at man til at vække, fremme og sikre denne fri og frugtbare Virksomhed maa gribe og bruge de tjenligste Midler, man har eller kan faa til sin Raadighed.

„Saalænge man nemlig har et andet saakaldt „Stats-Øjemed“ og enten tilsigter den størst mulige Indtægt for Stats-Kassen, eller Udviklingen af den størst mulige Krigsmagt, eller den størst mulige Fasthed af Regjerings-Formen, Arvefølgen, ndvortes Orden og alle Indretninger, eller vel endog Indbyggernes Oplysning og Forbedring, samt Lyksalighed her og hisset efter vedkommende Styreres Hoved, eller man, som sædvanlig, sætter sig saameget som muligt af alt dette til Lovgivningens og Styrelsens Øjemed, da fører man igrunder Krig enten med Folkets menneskelige Liv, Virksomhed og Lykke i det Hele, eller dog med det meste og bedste deraf, saa at,

selv naar man paa denne Vej er klogest og lykkeligst, opnaaes kun endel Enkeltmænds og enkelte Retningers Udvikling og Velgaaende paa det Heles Bekostning.

„Det er vistnok let set og nemt sagt og meget sandt, at denne menneskelige Betragtning af det borgerlige Selskabs Art, Maal og Frigjørelsen af Menneske-Livets Virksomhed i alle Retninger ej blot medfører endel udvortes Uorden, Ulejlighed og Fare, men ogsaa at Gjennemførelsen er langt vanskeligere i Europas gamle Stats-Bygninger end blandt andet i Nord-Amerika; men derfor er det lige vist, at hvor man ikke itide tilegner sig den menneskelige Betragtning af Menneske-Livet i sin borgerlige Retning og stræber, saavidt muligt, at skaffe og sikre det en fri, frugtbar og fornøjelig Virksomhed, der undergraver man det borgerlige Selskab og forbereder enten en Udvandring af alle de ypperste Kræfter eller en Omvæltning ved det vilde Dyre-Livs Selvtægt, eller begge Dele, saa overalt, hvor det borgerlige Selskab skal trives og fremdeles være Brændpunktet for og Middelet til Menneske-Livets kraftige Ytring, lykkelige Udvikling, der maa man opgive den ligesaa forsvækkende som aandsfor-tærende og umenneskelige Statskonst, og i det lille Danmark, hvor man altid kun har fusket paa denne Konst, efter fremmede Mønstre og Forskrifter, og hvor der endnu er mer tilbage af Hjertelighed, Taalmodighed og Fædernelands-Kjærlighed end noget andet Steds, der vilde, selv under de ugunstige Omstændigheder, som er øjensynlige nok, en Grundforbedring af de borgerlige Forhold i den allerfrieste Retning sikkert lykkes langt over Forventning, naar Rigets Styrere havde Vilje, fandt Lys og fattede Mod til alvorlig at prøve derpaa.“

Den sidste „Dansker“ bærer til Overskrift: „Til „Danskerens“ Læseverden i Jule-Ugen 1851“. Det er et stort, men vidunderlig dejligt Kvæde paa hele fem Blade, hvori han, efter sin næsten fireaarige Kamp i Bladet for Danskheden, med Afsigelse til alt Tyskhedens Herredom i Danmark

„Og alt det tyske „Overvættes“
Af Vejr og Vind, som, det er vist,
Paa Dansk kan aldrig oversættes“,

onsker, mens Juleklokken kimer, i Aftensvalen, til

Nytaars-Morgen bryder frem, at tale et sjællandsk Ord til

. . „Kredsen, der som Krands sig slynger
Om Skjalden graa i Dannevang,
Naar smaat han nynner, lydt han synger,
Som Bælt og Sund i Bølgegang.“

Og en liden Mundsmag af Kvædet maa Læser og Læserinde heller ikke her savne, da det ogsaa giver et lidet Bidrag til Oversynet af hans Levnetsløb:

. . „Jeg sværmed vel i yngre Dage,
Skjændt aldrig for Napoleon,
Og foer, som end jeg maa beklage,
Langt mer med Vind, end fløj med Aand.
Jeg sværmed for det franske Væsen,
Det Vindigste af alt paa Jord,
Som sig den Frihed tog, ved Næsen
At tage baade Aand og Ord;
Men koldt og kort var Sværmeriet,
Mens Sjælen laa i Svøb endnu,
Saa Natte-Sværmen, om fortiet,
Vist aldrig nogen kom ihu.
Jeg sværmed for den tyske Klarhed,
Et Vejrlys, skabt af bare Luft,
Som gjaldt engang, trods al sin Barhed,
For en guddommelig Fornøft;
Men kort og koldt var Sværmeriet
I Kjærte-Svendens Drengæaar,
Saa Rusen, var den kun fortiet,
Blev knap fortalt i Jetters Gaard.
Jeg sværmed for de svundne Dage
I Østerland*) og Nørreled,
At kalde dem med Kvad tilbage
Var Maalet for min Ivrighed,
Jeg sværmed for de store Døde,
Som tog i Livet Kjæmpekridt,
Som for det Bedste turde bløde
Og om det Værste tale frit;
Det Sværmeri var af det varme,
Var ægtefødt af Nordens Aand,
Og ægte var min Asa-Harme

*) Jødeland. H. B.

Ved Jette-Kløgten's Overhaand.
 I Verdens Løb dog Sol nedgangen
 Staar aldrig mere op igjen,
 Men skjænkes kun i Mindesangen
 Et Efterskin, som mat dør hen.
 Ej mer jeg sværmer for de Døde
 I Kjæmpehøj og Bogstavskrift,
 Kun Mos er Bautastenens Grøde
 Og Drab dens eneste Bedrift,
 Og alle Pennens Underværker
 Fra Zions Top til Heklas Fod,
 De største Aanders Mindesmærker,
 Paa Aandløshed ej raade Bod,
 De bedste Døde under Solen
 Ej skjænke kan af Liv en Gnist,
 Om end man sværger paa i Skolen,
 At „Aand og Liv“ de er forvist!
 Jeg kvæder nu om Livets Kræfter,
 Som røre sig den Dag idag
 Og røre skal sig end herefter,
 Mens Hjertet banker Slag i Slag.
 Nu tør jeg sige, ej jeg farer
 Med Skyggeværk og Sværmeri,
 Om Livet end sig aabenbarer,
 Saa Haand kan ej faa Hold deri,
 Thi aabenbarer ej sig Livet,
 Med Lys og Varme og med Kraft,
 I Ordet, som det os er givet!
 Og har blot før det Virkning haft?
 Er ej endnu i vore Munde
 Det Tankens Lys og Hjertets Lyst,
 Og gik ej Slægtens Liv tilgrunde,
 Naar mer der ej var Ord og Røst!“

Og saa kommer hans dejlige Udsang om det store og det lille Ord, hvorefter vi skal medtage:

„Det store Ord som Bjergets Fugl
 Fra højen Sky slaar ned i Dalen,
 Det lille Ord i Løvtags Skjul,
 Det fløjter sødt som Nattergalen.
 Det store Ord gaar ud paa Rov
 Og kan de Stærke overvinde,

Det lille Ord i Lavlands Skov
 Tillokker alt som Edens Kvinde.
 Det store Ord er Aandens Røst,
 Hvoraf al Verden maa gjenlyde,
 Det lille Ord er Hjertets Trøst,
 Hvorned sig Jord og Himmel fryde.
 Det store Ord er som Guds-Armen,
 Dets Værk er Nederlag til Fred,
 Det lille Ord er som Guds-Varmen,
 Dets Værk er Liv og Salighed,
 Det store Ord alt Synligt skabte
 Til Billed af hvad Støv ej ser,
 Det lille Ord til de Fortabte
 Er Livets Kildevæld i Ler!
 Det store Ord os aabenbarer,
 At Himmerig er Jorden nær,
 Det lille Ord i Muldet svarer:
 Guds Paradis jo nu er her!
 I Østerled, hvor Sol oprinder,
 Var i sin Glands det store Ord,
 Det Hvile med det lille finder
 Dog bedst paa Øerne i Nord!
 Ja Aanden, alt som Mand hos Kvinden
 I hendes kærlig aabne Favn,
 I Nord sig hviler hos Veninden,
 Hvem Aand er Bod for alle Savn,
 Og uden Svig hos Dannekvinden
 Fra første Færd, fra Hedenold
 Er Dannis-Hjertet Aands-Veninden,
 Som Ord med Aand gav sig i Vold.
 Og føder Ordet, kaldt det lille,
 Sin Faders Haab, sin Moders Trøst,
 Som aabenbarer i det Stille
 Sin Faders Kraft med Moders Røst,
 Saa liflig skal sin Løsning faa
 I Bøgelunden Livets Gaade,
 Hvor Talestrømmens „Bølge blaa“
 Er Hjertens-Kjærlighed og Naade!
 — — — — —

Grundtvigs første Møde med Oplysningsmanden Kristen Kold Sommeren 1851.

Kristen Kolds Navn har over Danmark samme Klang som Ole Vigs i Norge, skjøndt Kold har skrevet lidet eller intet, men brugte Munden desmere, naar han havde en Sag at tale om, thi „snakkesalig“ var han langt fra. Han døde for ganske faa Aar siden i sin Skolegaard paa Fyn, hvorhen Folk strømmede i Mængde sammen, Ældre og Yngre, for at høre ham, og det var ikke alene fra Danmark, de kom, men Flere ogsaa fra Norge. Han havde ført et æventyrligt Levnetsløb. Da han ikke kunde bekvemme sig til at lære Børnene Balles Lærebog paa Rams, kom han paa Kant med Bispe- og Provsteskabet, og da han saaledes som Lærer i Sønderjylland ikke maatte fortælle Danmarks Historie og læse Ingemanns Romaner for Børnene i Skolen m. m., saa fandt han Stats-Skolen saa at sige lukket for sig, og tog som Tjener med Pastor Hass, der rejste til Smyrna som Missionær, og der var Kold i 5 Aar. Han kom tilbage under Bevægelsen efter 1848; man blev opmærksom paa ham og vilde have ham til Folke-Oplyser, da man vidste, at det Kald følte han nu ikke mindre end før. Han skulde midlertidig være Huslærer hos Birkedal og var det ogsaa en Tid, men en „højere Bondeskole“ var det, han higed efter som sin rette Virkeplads. Paa Regentsen i Kjøbenhavn boede daværende Student eller Kandidat, den før berørte Algreen, en hjertelig og meget dygtig Mand, siden Præst paa Bornholm*). Ham kjendte Kold, gik op til ham og fik ligge om Natten paa hans Sofa. Det var nu „Grundtvigianerne“, Kold ventede skulde hjælpe ham med Penge til at købe Skolegaard; selv havde han ved at binde Bøger ind lagt sig op 500 Rigsdaler — i Smyrna. Algreen siger til ham: „hvor vil du hen, Grundtvigianerne er ikke de Folk, der husker iaar hvad de beslutted ifjor, de har ganske andre Ideer nu, og det bliver vist ikke til noget, men jeg skal følge med dig til Grundtvig!“ Saa fortalte Kold selv videre herom 1866:

„Da vi kom op til ham, stod han og røg sin Pipe,

*) nu hensovet.

og lagde sin Arm paa Kakkelovnen. „Det er Kold fra Fyn“, sagde Algreen. — „Aa“, sagde Grundtvig, „er det det“, — og vi ragede da straks uklar. Jeg vilde have mine Fyre i Skole naar de var nylig konfirmerede, i en Alder af 14, 15, 16 Aar, men Grundtvig sagde: „det duer ikke før de bli'r 18 Aar“. Jeg kan godt huske, at jeg sagde: „Grundtvig kan ikke vide, hvorledes Bønderne er derhjemme, thi naar de er 18 Aar har de allerede begyndt at lege Kjæreste, ryge Tobak, gjøre Pipe- og Uhrhandeler, og saa kan vi ikke faa dem beaandede.“ — „Jo“, sagde Grundtvig, „det kan vi nok“. — „Nej“, sagde jeg, „som jeg har opfattet Forholdet, er min Mening den eneste rigtige.“ Jeg har altid været vis i min Sag, ogsaa naar jeg tog fejl. — Imidlertid sørgede Vorherre for, at vi fik Folk baade over og under 18 Aar at undervise, og jeg gjorde da straks den Erfaring, at dem, der var 18 Aar og derover, kunde vi udrette noget med, medens vi Intet kunde udrette med dem, der var under 18 Aar. Striden mellem Grundtvig og mig blev dog bilagt, men paa den Maade, at Grundtvig gav efter, og ellers var der heller ikke blevet noget af det Hele, thi jeg havde ikke givet efter. Derpaa rykkede jeg frem med mit Ærinde, nemlig den Understøttelse, der var lovet mig. „Ja“, sagde Algreen, „hvad skal vi gjøre derved, hvordan skal det gaa, thi Grundtvig véd selv, der er Ingenting i Kassen.“ — „Jo“, sagde Grundtvig, „det kommer nok“. Derpaa spurgte han mig, hvor megen Understøttelse jeg da mente at jeg skulde have. „Jeg har selv 500 Rd.“, sagde jeg, „naar jeg faar 600 til, — men det skal være til Gave, thi jeg tør ikke love at betale dem tilbage — saa har jeg 1100 Rd., og dermed skal jeg komme ud af det.“ — „Ja“, svarede Grundtvig, „600 Rd. og 500 Rd. er 1100 Rd., men hvad vil De kunne gjøre med dem?“ — „Ja, naar det ikke kan gjøres med lidt“, svarede jeg, „saa kan det ikke heller gjøres med meget, men det kan ikke gjøres med slet intet.“ Derpaa sagde Grundtvig til mig: „Gaa hjem og sæt en Begjæring op til skikkelige Folk, hvori De beder dem om at understøtte Dem i dette Foretagende, og bring den op til mig, saa skal jeg underskrive den først, og saa skal vi se, hvad mit Navn kan batte!“ Jeg kan huske det, som om det var sket igaar. Da vi kom udenfor, greb Algreen mig i

Frakken og sagde: „Du er Lykkens Yndling, nu er din Sag vunden, naar Grundvig tager sig saaledes af den, saa er den sikker.“ De 600 Rd. blev ogsaa samlede, Grundtvig gav 50, Fru Toft 100 Rd. . . .“

Da det ikke er Kolds Levnetsløb, jeg skriver, maa jeg nøjes med om ham at sige, at hans Levnetsløb, som Gr., hvad vi siden skal høre et Par Ord mere om, i 1866 paa en Maade bad ham fortælle, det findes beskrevet i „Det kirkelige Vennemøde 1866“, i Bojsens „Budstikken“ samme Aar og i Uddrag i „Norsk Folkeblad“.

I „Dansk Kirketidende“. II.

(Fra 1849—1855.)

Fra Vaaren 1848 var, som sagt, Grundtvigs Pen borte fra Kirketidenden. Men da den, 7de Oktbr. 1849, begyndte sin 5te Aargang, aabnedes Rækken af Opsatser netop af Grundtvig. Da nemlig Præsten Pontoppidan i Ribe blev anmodet om at meddele Nadveren til en ukonfirmeret Gut, der laa syg og ikke var udskrevet af Skolen, i Seems Landsogn, der hører med til Bykaldet, forespurgte han sig hos højere Vedkommende, og der blev da gjort en hel Del Omstændigheder ved den ligefremme Sag. Saa greb Grundtvig Pennen for offentlig at paatale den store Ulempe, „at Adgangen til Herrens Bord er ved verdslige Forordninger og Kanselli-Reskripter spærret for alle dem i Danmark, der ikke har Sort paa Hvidt for, at de kan, hvad man i Skolen kalder „læse, skrive og regne“, da det ene er en blot og bar Samvittigheds- og Saligheds-Sag, og det andet slet ikke har med Samvittighed eller Salighed, men egentlig kun med Skolemesteren, Skoletvangen og Skoleprotokollen at gjøre.

„Tror man virkelig endnu, at Regjeringen har Ret til at foreskrive Folket, hvorvidt det hos alle sine Medlemmer skal drive det i Læsning, Skrivning og Regning, og tror man tillige, at den Læsning, Skrivning og Regning, som man ved Forordninger og tvungen Skolegang kan fremtrylle hos alle Landets Børn, kan være enten Regjeringen eller Folket til Gavn og Glæde, nu, saa gjøre man

Udskrivningen af Skolen til Vilkaar enten for Værnepligten, eller for Valgretten, eller for Valgbarheden, eller for hvilkenomhelst borgerlig Ære, Fortrin eller Fordel, man vil, kun ikke til et Vilkaar for Brugen af et kristeligt Saligheds-Middel, som den verdslige Øvrighed derved ikke blot med soleklar Uret inddrager i sit Raaderum, men som den derved, til Kristendommens Skam, stiller i det skjæveste og latterligste Lys! Var det nemlig paa nogen Maade forenligt med Kristendommen at betragte „Herrens Nadver“ og den aandelige og hjertelige Forening med Herren til et evigt Liv som betinget af en vis Øvelse i at læse, skrive og regne, da ser man let, at Kristendommen maatte være det latterligste Æventyr om Salighedens Sag, der lod sig optænke, og forudsætter man derimod blot Muligheden af, at „Herrens Nadver“ kan bidrage det allermindste til et Menneskes Sjøle-Ro og Udødeligheds-Haab, da maatte man jo være en grusom Menneske-Hader for at lægge endogsaa kun et Halmstraa i Vejen for dem, Kristus ikke blot vil taale ved sit Bord, men kalder deril, som aabenbar er alle hans Troende, om de saa ikke kjender et Bogstav, end sige da har drevet det til en vis Færdighed i at læse, skrive og regne.“

Grundtvig betragtede nu Baandet til den augsburgske Konfession som løst ved den gamle Stats-Kirkes Forvandling til en fri Folke-Kirke, hvis Forfatning skulde ordnes ved Lov, da Grundloven ikke indeholder det mindste om, at Præsterne i den saakaldte evangelisk-lutherske Folke-Kirke skulde blive dertil forpligtede*) og evangelisk-luthersk kan modtage rummeligere Fortolkninger. Men han mindte dog om, at „hverken vor saakaldte Konfirmation eller Indspærringen i Skolen og Udskrivningen derfra har det mindste at gjøre enten med den augsburgske Konfession eller med den saakaldte lutherske Kirke eller selv med

*) Til at indføre denne Tvang i en Paragraf i Grundloven var der nemlig god Lejlighed paa Rigsdagen, og det kunde ikke være Medlemmerne ubekjendt, at Ordet „evangelisk-luthersk“ baade hos Universitet og hos Præster, Provster og Bisper havde en ganske anden Mening ud gennem Aarlundredet, end hvad der var bundet til Konfessionens og Katechismens Bogstaver. H. B.

„Danske Lov“, men at Konfirmationen blev indført i forrige Aarhundrede af Kristian den Sjette, at den længe var ganske overladt til vedkommende Præst og indtil 1814 kun ved et Kanselli-Brev bundet til Indenads-Læsning“ o. s. v.

Stykket slutter med det Haab, at man dog maa finde, „at det er paa høje Tid, at der kommer lidt mere sund Menneske-Forstand ind i vore kirkelige Anliggender, naar man ikke vil drive alle dem, der bryder sig om Kristi Kirke, ud af den saakaldte Folke-Kirke og udelukkende holde Stats-Gudstjeneste for dem, der betragter Altergangen som en Æres-Bevisning for hvem der, efter Skole-Protokollen, han læse, skrive og regne“. Stykket har til Overskrift: Om Adgangen til Herrens Bord og Udskrivningen af Læse- Skrive- og Regneskolen.

Senere paa Høsten leverede han to Kvæder: Enligheden og Morten Luther („Der sad en Svend i Munkebur“). Af den første hører det saabenbar til Grundtvigs Levnetsløb at meddele i det mindste en tre-fire Vers:

„Ene i den vide Verden,
Om end stor og god og vis,
Adam Hjertens-Glæden savned
Midt i Herrens Paradis;
Jesus selv, med Tone mat,
Klaged: ene og forladt
Skal i Verden vid jeg være,
Naar fra mig gaa mine Kjære!

Derfor brus kun du mit Hjerte!
Lyd kun, Suk! og flyd kun, Graad!
Sig kun højt, min Sjæl bedrøvet,
At dig fattes Trøst og Raad,
Naar jeg sidder Nat og Dag
Som en enlig Spurv paa Tag,
Finder Verden tom og øde,
Som i Graven hos de Døde.

Men fortvivl dog ingenlunde,
Hjerte, som til ham slog Lid,
I hvis Navn den store Hvile
Er beredt til evig Tid!
Ørk og Enlighed til Trods
Jesus være vil med os,

Som Gud Fader vilde være
 Med sin Søn, den hjertenskjære.
 Aften-Sukket, Natte-Graadens,
 Sjæle-Vaadens Raadvildhed
 Gjennem Mørket ser hans Øje,
 Dem hans Hjerte ynkes ved,
 Og endnu før Hanen gol
 Siger han: du Morgen-Sol!
 Bring til mine Smaa, som græde,
 Haab med Lys og Sang med Glæde!
 Gjerne Himlens Engle fare,
 Hvor de sendes med hans Ord,
 Og hvor Jule-Psalmen klinger,
 Har og Herren Bud paa Jord,
 Hvor de gaa fra Sted til Sted,
 I hans Navn, han følger med,
 Og hvor han er selv tilstede,
 Flokkes Engle-Kor med Glæde!“ . . .

Det var i Slutningen af November, og 23de December
 stod det friske Julevers:

„Guds Engle i Flok, synger liflig i Kor,
 Som den første Jul“,

og den livsstærke „Lovsang“ efter David-Salmen 92:

„Herre, med dit Skaberværk
 Du mit Hjerte har forlystet,
 Og din Kæmpearm fuldstærk
 Glædet har min Sjæl og trøstet,
 Almagts Storværk er din Daad,
 Visdoms Dyb er dine Raad“. . . .

Den ender med:

„Dine Oldinge ej dø,
 Løvfald ej har dine Ege,
 Gamle Tunger under Ø,
 Gamle Hjerter for dig lege,
 Thi dit Skjold har ingen Plet,
 Og din Vej er evig ret“.

Tredivte December kom Nytaars-Ønske:

„Vær velkommen Herrens Aar
Og velkommen herhid!
Sandheds Gud! lad dit hellige Ord
oplive, oplyse det høje Nord!
Velkommen Nytaar og velkommen her!

Vær velkommen Herrens Aar
Og velkommen herhid!
Naadens Gud, lad dit Solskin i Vaar
Os skjænke paa Marken et gyldent Aar!
Velkommen Nytaar og velkommen her!“ o. s. v.

Men ogsaa i ubunden Stil havde han om Høsten leveret et andet mærkeligt Stykke. Det er: „Samtaler om den kristelige Børnelærdom.“ Samtalen føres mellem en Yngling og en Olding. Ynglingen spørger blandt andet, hvad Oldingen mener om Luthers Katechismus. Old.: „Derom siger jeg, at det er den bedste Samtale om den kristelige Børnelærdom, jeg har set beskrevet, men naar det ligger os paa Hjerte at vide, hvad der i Sandhed er den kristelige Børnelærdom, hvor man finder og hvordan man levende tilegner sig den, da vilde det være en ligesaa sær (besynderlig) som lang Omvej, at begynde med Bedømmelsen af en Bog, skrevet femtenhundrede Aar efter Kristi Fødsel af en tysk Præst, som desuden, netop for at tale og skrive til Opbyggelse for sine nærmeste, maatte læmpe sig efter sit Modersmaal, sin Tid og mange andre Omstændigheder.“

De bliver nu Begge snart enige om, at man nødvendig først maa kjende den kristelige Børne-Lærdom, førend man kan vide, om enten Luthers eller Grundtvigs egen Mening derom er ægte kristelig. De er enige om, at der kan ikke være Spørgsmaal om, hvordan syndige og skrøbelige Mennesker, som baade Grundtvig og Luther, vilde lægge Grundvolden, men hvordan Vorherre selv, som „en vis Bygmester har lagt Grundvolden til sit aandelige Hus, som ikke blot skulde trodse alle Storme og Oversvømmelser, men som skulde være alle Guds Børns Fødested og have sit Lys, ikke under Bænken eller Bordet, men paa en Lysestage, saa det skinner for alle dem, der er i Huset.“

Dog, denne mærkelige Samtale maa jeg i dens Helhed overlade Læseren selv at gjøre sig bekendt med,

da jeg tror, den, særskilt udgivet, er endnu at faa, og kun i Korthed skal jeg paapege, at Ynglingen skjønner, at Grundvolden ikke kan ligge i Skriften, at Samtalen da kommer til at dreje sig om Daaben og Daabs-Pagten, men at ogsaa Ynglingen her har mange Spørgsmaal at gjøre. Saaledes da Oldingen har sagt, i Anledning af at søge Grundvolden ved Daaben: „Men hvad der forundrer mig lidt, det er, at du ikke synes at føle, at naar man er kommet til det eneste Sted, hvor den mulig kan være, at man da ogsaa maa tro, den er der.“ — Da siger Yngl.: „Jo, det føler jeg godt, men fordi jeg ikke kan se, hvor Grundvolden skulde ligge, naar den ej laa i Daaben, saa kunde den jo mulig ligge et andet Sted.“

Old.: „Ja det klinger jo ydmygt nok, men du mener dog vel ikke, at den Grundvold, Kristus har lagt, kunde findes i Hedenskabet eller udenfor hans Hus, eller andensteds end i hans egen Indstiftelse til Indgang i hans Hus eller til Overgang fra Jødedom, Hedenskab, eller hvad andet man vil nævne, til Kristendom“. — Et Par Steder maa jeg endnu afskrive. Det er langt længere ude i Stykket, hvor der tales om Daab med eller uden Vilkaar, hvor Oldingen blandt andet siger, at det vilde være en af de klareste Guds-Bespottelser, om nogen vilde sige, at „selv det ugudeligeste Menneske blev salig, naar han kun var døbt i Navnet Faderens, Sønnens og den Helligaands.“ Det finder ogsaa Ynglingen forskrækkeligt, men siger, at det „kan jo dog ikke have været nær alle deres Mening, som har paastaaet, at der ikke nødvendig hørte mere til en ægte kristelig Daab.“

Old.: „Andres Meninger, som de ikke selv har sagt os, skal vi, ligesom andres Hjerter, lade Ham bedømme, som ene kan randsage dem, men jeg tør sige enhver i hans Øjne, at vil han paastaa, at Daaben kan være blottet for alle Vilkaar og dog være ægte, da enten er Daaben ham intet Saligheds-Middel, men kun en gammel Kirkeskik, eller han indbilder sig, trods al Erfaring, at Daaben omskaber alle de Døbte til troende kristelige Mennesker, eller han bespøtter Gud, thi hvad Sammenhæng er der mellem Ret og Uret, hvad Fællesskab mellem Lys og Mørke, hvad Overensstemmelse mellem

Kristus og Belial eller hvad har den Troende med den Vantro*) at skifte.

„Naar vi derfor tror, at Vorherre Kristus har indstiftet Daaben til et virkeligt Gjenfødselsens Bad, da føler vi ogsaa, at dette Gjenfødselsens Bad kun er indstiftet til hans Discipler, som, efter hans Ord, omvender sig og tror Evangelium, saa det maa Herren nødvendig kræve ved sin Daab.“

Saa kommer Yngl. til at tænke paa, hvordan saa Barnedaaben kan forsvares. Dertil svarer Old.:

„Ja, om det er kristeligt at døbe spæde Børn, det er et ganske andet Spørgsmaal, hvormed vi paa ingen Maade maa fordunkle eller forvirre det store Livs-Spørgsmaal: hvorvidt Daaben uden alle Vilkaar kunde være det Gjenfødselsens Bad og Saligheds-Middel, som vi antage og udgive den for, thi naar vi føler, at det var umuligt, da indser vi ogsaa, at der ved Daaben efter Kristi Indstiftelse maatte, ligesom ved vor Daab, være visse Vilkaar eller hvad vi kalder en Daabs-Pagt.“

Saa drejer Santalen sig om, hvorvidt man kan have Sikkerhed paa, at vor Daabs-Pagt er den selvsamme som Herren sammenføjede med sin Daab, og Kjernen i hvad Oldingen siger, er, at vi ikke har det samme „hele Menighedens Vidnesbyrd for Daabs-Pagtens, som for Daabs-Ordets apostoliske Ægthed.“ Forresten — siger han — saa da Barne-Daabens Forsvarlighed ligger dig paa Hjerte, vil jeg foreløbig trøste dig med, at den godt staar til at redde, men ligesaa uforsvarlig som den vilde været, hvis man havde skaaret Daabs-Pagten fra Herrens Indstiftelse, forli man ikke fandt den passende ved en Barne-Daab, saaledes maa Daaben nødvendig blive „død og magtesløs,“ naar man betragter den løsrivet fra Daabs-Pagten, som udtrykker Herrens Vilkaar for Gjenfødselsen i Daaben,“ og saa underviser han Ynglingen om, hvordan man skal betragte den Paastand, som vi „uden ved soleklare Beviser at nødes dertil“ umulig kan indrømme: at den apostoliske Daabs-Pagt skulde enten „være afskaffet eller forfalsket.“ Naar vi har med Modstandere at gjøre, som vi tænker ikke

*) I Salighedssagen, thi i det Borgerlige kunde de jo have meget med hinanden at gjøre.

mener det saa ilde, „da skal vi endvidere gjøre dem opmærksomme paa, at Talen her er om et Vidnesbyrd, som aflægges af og for den hele Menighed offentlig ved Daaben, saa at hvis der ogsaa kom en Tid, da næsten alle Menighedens Medlemmer viide tie til, at den apostoliske Daabs-Pagt blev afskaffet eller forfalsket, saa maatte dog Vorherre Kristus have Magt og Villie til at forbeholde sig to eller tre, som bevarede hans Vidnesbyrd og højrosted straffede det store Frafald og blev Stamfædre til en sand apostolisk Menighed, der i alle Maader fordunklede og beskjemmede den falske, saa at naar man ikke har en saadan Menigheds Vidnesbyrd at beraabe sig paa imod den Menighed, vor Daab og Kristendom tilhører, da har man kun selv Skam af, uden skjellig Grund at mistænke og beskyldte denne store og for sin Sanddruhed vidtberømte Menighed for den grueligste Falskhed og Løgnagtighed, som der aabenbar hørte til vitterlig at forfalske Daaben efter Kristi Indstiftelse og dog udgive og udraabe den for et Gjenfødelsens og Fornyelsens Bad i den Helligaand.“

Forøvrigt udvikles især, hvorledes „Fadervor hører til Kjernen i den kristelige Børnelærdom, som en levende Oplysning om, at vi ved Daaben virkelig gjenfødes til Guds Børn, og endnu mere yndigt, hvorledes: „Fred med dig! og Fred med eder“! er Herrens Forsikkring om Synds-Forladelsen som en virkelig Fredsslutning mellem Gud og det faldne Menneske.“

Baade Ordet „foreløbig“ i Anledning af Barne-Daaben og Et-Tallet over Stykket viser, at Grundtvig havde tænkt paa at fortsætte denne „Samtale“.

Netop til Paaske-Dag 1852 havde han indrykket den første Afdeling af sin „Indledning til Kirkehistorien som Guds-Rigets Spejl“, som han begynder paa følgende Maade:

„Himmerig paa Jorden“ betyder, som bekjendt, i Folkemunde hverken mer eller mindre end en lykkelig Tilstand, hvori Mennesket enten har faaet alle sine Ønsker opfyldte, eller har dog opnaaet sit højeste og inderligste Ønske, saa han ikke synderlig savner, hvad han endnu kunde ønske sig, men har Aar ud og Aar ind sine kronede Dage.

„Paa den anden Side véd man nok, der har været endel

Riger i denne Verden, der tilskrev sig mer eller mindre umiddelbar himmelsk Oprindelse og Bestemmelse, og at for nærværende Tid tvistes det saakaldte „Himmelske Rige“ i Kina, paa den anden Side af Jorden, med den saakaldte „Kristelige Stat“ midt iblandt os, om, hvilket af dem, der er det ægte himmelske og guddommelige Verdens-Rige, men idet vi lade de kinesiske og europæiske Lærde trættes derom, forudsætter vi som en afgjort Sag, at der kun har været ét Verdens-Rige, hvis Stiftelse og Styrelse udtrykkelig henføres til den sande og levende Gud, som er Himmelen og Jordens Skaber, og om hvis Ophav og Skjæbne i Tidens Løb vi har sammenhængende og troværdige Efterretninger, og at dette Verdens-Rige paa Guds Regning og under hans Vinger (Theokrati) var det israelitiske eller jødiske Rige i Jerusalem og Kanaans Land. Hvor megen Rimelighed der imidlertid kan være for, at dette Verdens-Rige i alle Maader var langt mere himmelsk end noget andet, saa beviste dets Jordiskhed sig dog kun alt for klart, da det for mange Aarhundreder siden sank i Grus, saa deraf kun findes Spor i Bøgerne og i den vel kjendelige, men dybt fornedrede og over al Verden adspredte Levning af det verdslige Guds-Folk, som endnu kaldes „Jøder“ og har imellem sig, saavidt muligt, bevaret Mose-Loven og de fæderne Skikke, som guddommelige Indretninger, tildog endog bevaret Haabet om Rigets Fornyelse ved en „Messias“ endnu engang før Verdens Ende.“

Derimod opkom „endnu før Jerusalems Forstyrrelse og Jødefolkets endelige Adspredelse et eget Selskab eller Samfund, baade i og udenfor Jødeland, som paastod at være det ny og rette Guds-Folk paa Jorden“ — og saa omhandler Grundtvig dette Guds-Folks, den kristne Menigheds Forhold til det gamle verdslige Guds-Folk og Guds-Rige i Jødeland, idet dette kristne Guds-Folk, som opstod i Jødeland, hverken benægtede eller betvivlede, men meget mere forudsatte og stadfæstede Jøde-Folkets Ret til at opkalde sig og sit Rige efter Himlens Gud, men paastod dog, at Guds-Riget hidtil kun havde været paa Jorden i Spaadom, Lignelse og Forbillede, da det ikke er noget verdligt, men kun et aandeligt og hjerteligt Guds-Rige, der, som Retfærdighed, Fred og Glæde i den Helligaand, er et sandt Himmerig paa Jorden.

Og medens han stiller det som et Erfarings-Spørgsmaal, hos det enkelte Medlem og hos Menigheden i det hele, om Kristi Rige svarer til den Beskrivelse, og minder om, at det var lidet værît at efterspore Menighedens Liv og Levnet i Tidernes Løb og Kristi Rigets Skjæbne i den forbigangne Tid, naar Riget var forgaaet, eller, hvad der var det samme, blevet ukjendeligt, saa fremhæver han Nødvendigheden af, at hvem, der paastaar, at Kristi Rige er det sande Guds-Rige paa Jorden og den kristne Menighed det rette aandelige Guds-Folk, de maa kunne paavise, „hvor den kristne Menighed findes og hvilke dens Kjendemerker har været, er og kan være til Verdens Ende.

„Det nytter nemlig slet ikke, at man, som det nu er sædvanligt, vil snakke sig fra dette Krav ved at be-
raabe sig paa Guds-Rigets Usynlighed, thi, synligt eller usynligt, maa det Folk og det Rige, som udgiver sig for Guds Arv og Ejendoms-Folk, ej blot være kjendelige, men saa umiskjendelige, som „Staden paa Bjerget, der ikke kan skjules.“

„Det nytter ligesaa lidt, om man vil henvise til den „Retfærdighed, Fred og Glæde i den Helligaand“, som skal udgjøre Guds-Rigets Fortrin og Guds-Folkets Lykke, thi dels er alle disse hjertelige Ting i sig selv indvendige og kan derfor ligesaavel fattes, hvor man ser, som hvor man savner det udvendige Skin deraf, og dels kan de med samme Ret kaldes jødiske, hedenske eller mahomedanske, som kristelige, hvis man ikke kan paavise noget aabenbar Kristeligt, hvoraf de mulig kan og hvoraf man tør paastaa, de virkelig skal udspringe.“

Saa viser han, at det heller ikke kan nytte at be-
raabe sig paa en hellig Skrift eller en saakaldt „hellig Kirke“, da Skriften vel, naar dens Kristelighed er sikker, kan hjælpe til at finde det kristelige Guds-Rige og oplyse det kristelige Guds-Folk, men kan umulig meddele den Aand og det Liv, den som alle Bøger selv fattes, og da man forud maa kjende noget Kristeligt førend man kan vide, om det er Kristi Aand, som virker i „Kirken“. Vistnok staar det i Verdens-Historien som en urokkelig Kjendsgjerning, at der engang har været en kristen Menighed, som udgav sig for et Guds-Folk, der vilde leve og dø for Jesus Kristus, deres Herre, og for det aandelige Guds-Rige, han havde

stiftet paa Jorden, og at denne Menighed, ved sin blot aandelige Øvrighed og Lovgivning, lod en aandelig Kraft og Hjertens-Godhed tilsyne, der vel maa kaldes guddommelige men forgik den i Tidens Løb, saa havde den jo ikke en evig Livskraft og kunde da heller ikke være guddommelig. Og tilsyneladende forgik eller forsvandt den virkelig alt i Menighedens tredie Aarhundrede, da den sluttede Fred og Forbund med Verdensmagten, saa det kan let synes en forvoven Paastand, at vi i Aand og Sandhed hører til den kristelige Menighed, som Apostlerne stiftede i Jesu Kristi Navn, har Arveret til det samme Guds-Rige og Magt til at være det samme Guds-Folk.“ . . .

. . . „Finder vi derimod hos os selv den samme Magt og Ret i Aanden til at være Guds Børn og Guds Folk, som Apostlerne og den første Menighed baade tilegnede sig og, saa vidt mulig, beviste, da er det kristelige Guds-Folk ikke forgaaget eller forsvundet fra Jorden, hvor fornødret end dets Stilling og hvor dunkel end dets Forplantelse en Tidlang kan have været, thi det ligger i det kristelige Guds-Riges Begreb, ligesom det udtrykkelig staar skrevet, at hvor to eller tre af Jesu sande Disciple er samlede i hans Navn, der er han selv midt iblandt dem, og hvor Kongen og Folket er enige tilstæde, der er ogsaa Riget, i hvor nedtrykt Stilling det end kan befinde sig.

„Det kan derfor vel ikke kræves af alle Kristne, enten at de skal vide, hvordan de har faaet kristelig Indfødsret og Borgerskab i Guds Rige, eller hvordan Aanden og Sandheden er forplantet fra Slægt til Slægt; men begge Dele maa være lette at opdage, da Kristus ej kan have gjort, hvad han selv kalder Daarskab: at tænde Lys og sætte det under en Skjæppe, og af dem, som kalder sig Embedsmænd i Menigheden, maatte det kunne paavises.“

Saa sætter han da som en vitterlig Sag, at „det er Daaben efter Jesu Kristi Indstiftelse, hvorigjennem man bliver en Kristen, og skal det da være sandt, at alle Kristne virkelig har Indfødsret i Guds Rige, da maa Daaben ogsaa nødvenlig være den aandelige Livs-Kilde, hvormed Aanden, „som gjør levende“, følger, saa at naar man paastaar det første og benægter det andet, da kommer man nødvendig i Modsigelse med sig selv.

Og da nu Aanden, som gjør levende, er den samme, som gjør lyst og klart i Guds Rige, saa maa Lys-Vældet søges og findes ved Siden ad Livs-Kilden i de Vilkaar, der sættes for Daaben som et Gjenfødselsens og Fornylsels Bad ved den Helligaand.“

„Grund-Oplysningen om det kristelige Guds-Rige er da unægtelig den, at man maa ærlig afsige Djævelen og alle hans Gjærninger og alt hans Væsen, og ærlig bekjende Troen paa Gud-Fader, paa Jesus Kristus, hans enbaarne Søn, og paa den Helligaand, for at komme derind: for ved Daaben i Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn at faa Liv og Indfødsret deri.“ Og ved denne Lejlighed var det, jeg hos Grundtvig, første Gang saavidt jeg mindes, saa de Ord, han tiere brugte baade i Tale og Skrift, at Daaben er Livs-Kilden og Daabs-Pagten er Lys-Moderen*) for Herrens Folk.

Og „ligesom Daaben efter Herrens Indstiftelse er den eneste kristelige Fødsel, saaledes er Nådveren efter Herrens Indstiftelse den eneste kristelige Livsnæring, saa alt hvad man ellers i Kristenheden har kaldt aandelig „Mad og Drikke“ var enten kristelig talte „Stene for Brød“ eller var dog kun Skygger og Forbilleder, som, ved at gribes istedenfor Virkeligheden, giver Hungersnød istedenfor Mættelse og Tæring for Næring til Vækst og Virksomhed.“

„Naar man paa denne „Herrøns Vej“ kommer til den indviiede Embedsstand og til den hellige Skrift, da fristes vi vistnok ikke til at forgude nogen af Delene, enten som Livskilden eller som Lysmoderen i det kristelige Guds-Rige, men vi skal heller ikke fattes Oplysning til at se, at begge Dele er uundværlige til Blomstring og til Kristen-Folkets eller Menighedens Uddannelse, alt efter Apostelens Vidnesbyrd, at Hyrder og Lærere er ligesaa nødvendige som Profeter og Apostler til Embeds-Gjærningen, til Helgen-Dannelsen og den aandelige Legems-Bygning. indtil den fuldvoksne Herres

*) At Daabs-Pagten skulde kun tilhøre Lys-Siden, mener naturligvis Grundtvig ingenlunde, da den fremforalt er „Livs-Sæden“, som han udtrykkelig har kaldt den, uden hvilken der jo intet kunde opgro trods Vandingen fra Livs-Kilden.

Maal er naaet af Menigheden, saa Troen og Erkjendelsen falder sammen, og at Skriften kan og skal gjøre de troende Læsere kloge paa Saliggjørelsen.“

Men Grundtvig er naturligvis ikke blind for, „at Embedsstanden, under Kongens tilsyneladende Fraværelse, har en for Riget og Folket meget farlig Stilling, da den meget let baade kan miskjende og misbruge sin Magt og Myndighed til Folkets Undertrykkelse og Rigets Ødelæggelse, hvad Aarhundreders Erfaring kun alt for klart beviser. Og ligedan kan den „Hellige Skrift“, der maa betragtes som den indviede Embedsstands kongelige Forskrift, hvorefter den baade skal bedømme sin Stilling og indrette sin Virksomhed, af Embedsstanden baade skjules, mistydes og misbruges, og man kan i det Hele glemme, at det gjælder al Skrift, at „Bogstaven ihjælslaaer og kun Aanden gjør levende“, samt at det saakaldte „Gamle Testamente“ eller „Loven og Profeterne“ kun med stor aandelig Skjønsomhed og Hjertens-Oprigtighed kan anvendes paa det aandelige Guds-Folk og Rige.“

Ledsageren til Sandheden er naturligvis Aanden i Herrens Ord, om hvem Grundtvig skriver:

„Herrens Aand, som Sandhedens Aand, kjendes nemlig derpaa, fra alle vildfarende Aander, at han alene vedkjender sig Herrens Indstiftelser med Troes-Bekjendelsen, levendegjør deres Ord, som Herrens eget Guds-Ord, og bygger derpaa som den levende og urokkelige Grundvold, og har vi derfor Kristi Aand, da antager vi ingen for Herrens Sendebud og Embedsmænd, hvor indviede og skriftkloge de end kan være, med mindre de gjør det samme, og, som den Helligaands Redskaber, langt fra i Herrens eller Aandens Navn at paastaa eller udøve nogetsomhelst verdsligt Herredømme over Menigheden, meget mere paa det stærkeste fralægge og frabede sig det som aldeles uforenligt med Embeds-Stillingen og Embeds-Gjerningen i det Guds-Rige, der ikke er af denne Verden, og kan ligesaa lidt ved verdslige Midler ordnes og forsvares, som det ved dem kan skabes og opholdes.“

Læseren maa stadig komme ihu, at det er kun enkelte Hovedpunkter i den udførlige „Indledning“, som her meddeles. Den udgjorde i Kirketidenden ikke langt fra 40 Spalter. Det forekommer mig, at Grundtvig i det

Hele endnu lægger lidt større Vægt paa Indvielsen end han gjorde i senere Aar, da han, som vi senere skal se, advarede paa det stærkeste mod Indbildningen om, at den indviede Lærestand havde — hvad han jo heller ikke her tillægger den — Monopol eller Eneret til Aands-Forkyndelsen i Menigheden.

Hvad videre udvikles i den nævnte Indledning, det er baade Forskjellen og Ligheden mellem det nye Guds-Folk, som er Menigheden, og Verdens-Folkene.

„Forskjellen“, skriver han saaledes, „er den, at fordi den kristne Menighed er et aandeligt Folk og fordi dets Aand er Guds egen og Sandhedens Aand, saa kan Folket aldrig, saalænge det er til, være aldeles aandløst eller fattes Livskraft til at rejse sig af alle Fald, forny og forklare sit Levnetsløb. Dette Folks jordiske Fæderneland er nemlig det troende Hjerter i Støv-Menneskets Barm, der vel kan blive saa ødelagt, at man har ondt ved at finde enten Blomst paa Haabets eller Frugt paa Kjærlighedens Plantning, men holder dog aldrig op at være „den gode Jord“, som skal bære hundrede Fold Frugt. Folkets Modersmaal er Troes-Bekjendelsen ved Daaben og det deraf udspringende Kirkesprog til Evangeliets Forkyndelse, og det er en Gru at se, hvor tomt og vandet dette Spog engang var blevet, da Troes-Bekjendelsen, som er dets Kjerne, sank i Foragt, som noget, der kun passede i Børns og Bønders Mund, men, hvor Troes-Bekjendelsen er ærlig ment, vedbliver den ikke blot at være Kristen-Folkets usvigelige Kjendemærke blandt alle Folk, men ogsaa at være Folkeaadens Højsæde, som Troen aldrig finder tomt. Endelig er Rigets Forfatning Herrens Indstiftelser og den derpaa byggede Indvielse af hans Embedsmænd som Aandens Redskaber, og det er vanskeligst at sige, om Riget har lidt mest ved Embedsstandens Utroskab og Herskesyge eller ved Ringagt for den, men, hvor Herrens Indstiftelser som Grund-Forfatningen er bevaret, der kan og vil det øvrige, som et Værk af den altid nærværende Aand, ogsaa bringes i Orden.

„Denne Oplysning om den kristne Menigheds Folkelighed er vel paa en Maade ny, men dog kun fordi det længe har været glemt, thi Ligheden følger jo ligefrem deraf, at den kristne Menighed skal virkelig være det

Guds-Folk, som havde sit Forbillede i det jødiske Folk, og Glemselen deraf er selv et Bevis paa denne Folke-Lighed, thi Erfaring lærer, at alle Verdens-Folkene har i deres Mellemtid eller Middelalder været nær ved at glemme sig selv.“

Hvad der forresten blev en Hovedsag i hele Grundtvigs kirkehistoriske Betragtning og som i Grunden ligger i hvad her er udtalt, det er, hvad vi alt har berørt i Anledning af Ole Vigs Besøg: Synet for Menighedens Levnets-Løb fra Apostlerne i Jerusalem og lige til Menigheden, som lever den Dag i Dag, grundet paa Troen og Daaben. I dette Menighedens Levnets-Løb, som jo „Kirke-Historien“ skulde afspejle, gik det da ned ad Bakke med Lyset og Livet i de tre første Hoved-Menigheder: den ebraiske, den græske og den latinske, som var stiftede i det ebraiske, græske og latinske Sprog-Samfund. Paa det sidste Ord, „Sprog-Samfund“, skal vi lægge Vægt, da det græske Sprog-Samfund var saa langt fra at være indskrænket til det lille Grækenland, at det indbefattede endog en god Del af Asien og „Bog-Ormenes Himmerig“, Alexandrien i Ægypten m. m.; og det latinske eller romerske Sprog-Samfund var saa langt fra at være indskrænket til Italien, hvor Rom ligger, at endog Nord-Afrika i kirkehistorisk Henseende mest hørte did hen.

I disse tre første Hoved-Menigheder gik det, som sagt, ned ad Bakke fra Apostlerne af, og derom siger Grundtvig i „Indledningen til Kirke-Historien som Guds-Rigets Spejl“:

„Naar vi, oplyste at Herrens Aand, sammenligner Apostel-Brevene, som Spejlet for den første eller ebraiske Menigheds Oplysning, med Skrifterne af de græske og latinske Kirkefædre, da ser vi straks, at „det lakker ad Aften“, saa der blev Morgen og der blev Aften den første Dag, uden at vi kan fatte, hvor Dagen blev af, førend vi lægger Mærke til, at den første Menigheds Lyse-Stage, som der staar i Himmelbrevet (Herrens Sendebrev i Joh. Aabenbaring), virkelig borttoges, da Jerusalem forstyrredes og det ebraiske Kirkesprog ned-døde. Dette klarer derimod Sagen forsaavidt, at vi maa finde det rimelig nok, at Grækere og Romere, hvis folkelige Levnetsløb var langt fra at ligne Israels og

hvis Tungemaal var ligesaa langt fra at være udviklede af den samme Aand, ej nær i samme Grad som de ebraiske Kristne kunde fatte Guds Aand og gjennemskinnede af Himmellyset til at skue Himmel-Glandsen i Guds-Billedets (Kristi) Aasyn.“

Jeg maa her straks gjøre opmærksom paa, at Grundtvig i Herrens Sendebreve til de syv Menigheds-Engle i Johannes Aabenbaring ser en profetisk Betegnelse af syv Hoved-Afdelinger af „den hellige almindelige Folkesamling“, og da bliver følgelig, som vi snart skal se, den dansk-nordiske Hovedafdeling den sjette i Tallet. Og dermed vender vi tilbage did, hvor vi for Øjeblikket er i Grundtvigs Afhandling, nemlig i Aftenstunden af den latinske Menigheds Dag, da Augustin var denne Menigheds Lærefader.

„Naar vi da ser Aften-Solen kaste sine sidste Straaler paa Kirke-Vinduet hos Augustin, da overrasker Nattens indbrydende Mørke os ikke, men vel maa vi, ved at sætte os i de Disciplers Sted, som saa Natten komme, forbausede spørge: Hvor vil Herren hen? Hvad vil han nu gjøre, han, som selv har sagt: der kommer en Nat, da ingen kan arbejde!“

„Os, som har oplevet den sjette Dag i Herrens Uge, os svarer imidlertid den fjerde Menighed, som Herren i sit Sendebrev lovede „Morgen-Stjernen“, saaledes: her vil Herren hen at lovsynges paa „Øerne i Havet“, og denne Overgang fra den gamle til den ny Kristenhed, fra Rom til England, netop paa samme Tid, som den falske Profet opstod i Arabien til at nedtrampe og besmitte Jerusalem med den hellige Grav, eller hele den gamle Kristenhed, denne Overgang ligner virkelig en Nattevandring ved Nordlys, men at dog Herrens Aand fulgte med, det blev klart, da det kristelig dagedes paany i den saksiske Menighed, som var en Datter af den angelske.“

Grundtvig har altsaa nu paapeget fire Afdelinger i Menigheden: den ebraiske, den græske, den latinske, der udgjorde den gamle Kristenhed i Kirkehistorien, og den angelske eller den angelsaksiske, hvormed den ny Kristenhed begynder, og hvorfra Kristendommen gik over til Nordtyskland, hvor den saksiske kommer

frem som den femte Hoved-Menighed ved Morten Luther, og om den skriver Grundtvig:

„Den saksiske Menighed, der ved Morten Luther aabenbarer sig som den femte af de syv, er os Lutheraner, som har bevaret Troen og Herrens Indstiftelser, saa vel bekjendt, at vi sagtens maa vide, hvad den var og hvad den ikke var“, men da vi siden kommer tilbage til hans Betragtning af Luther og det visselig mer end én Gang, saa vil vi her nøjes med den Bemærkning af Grundtvig, at den saksiske Menighed fuldførte ingenlunde sin Gjerning, og lidsætte følgende Udbytte af Betragtningen ved Overgangen til den sjette eller den dansk-nordiske Hoved-Menighed:

„Idet vi levende tilegne os den lutherske Oplysning, at det er Evangeliets fri Forkyndelse paa Folkets Modersmaal, med Daaben og Nadveren efter Herrens Indstiftelse, hvorpaa Guds Riges Velstand beror, da kan vi umulig tage det saa løst og luftigt med disse Ting, som det hidtil er sket . . . og — da nu Konfirmations-Tvangen, Sognebaandet i aandelig Henseende, Latinskole-Dannelsen for Evangeliets Forkyndere paa Modersmaalet og Forpligtelsen paa andre Bøger end Profeters og Apostlers, er ligesaa utaaalige for Herrens Aand og hans oplyste Menighed, som Tvangs-Daaben og Daabs-Tvangen, saa vil den sjette Menighed neppe i sin Time strække sig videre end til at faa disse udvortes Hindringer for Guds Rige og det kristelige Liv ryddet afvejen, og til at vise Verden, hvad Ordet med Troen og Daaben formaar til Gjenfødelse af Guds-Folket og Fornyelse af Guds-Riget i den Helligaand, men den kan da ogsaa rolig overlade Fuldførelsen af den gode Gjerning til den syvende og sidste Menighed. Der staar nemlig ikke blot skrevet, at skjøndt Herren og Aanden er altid de samme, saa er dog Tjenesterne og Naadegaverne forskellige, men den Oplysning af Menighedens Kredsløb, som netop hører til den sjette Menigheds Dagværk, vil klarlig vise, at de indvortes Hindringer for den kristelige Fuldkommenhed kun stykkevis lade sig bortrydde, og at kun i samme Grad Guds-Rigets udtømmelige Hjælpekilder aabne sig og strømme rigelig, saa intet spildes.“

I den sidste Menighed bliver det Nadveren, hvorm

det gjælder, „thi Nadveren er det jo, der i Kristi Kjærlighed skal forene Herren med sin Menighed, Kongen i Guds Rige med sit Folk, og denne Forening er jo igjen Vilkaaret for den fuldkomne Kjærlighed i alle Maader og alle Retninger, ligesom denne Kjærlighed er Moderen til alle hans Dyder, der kaldte os fra Mørket til sit vidunderlige Lys.“ . . . „Herrens Bord kan nu aldrig holdes saaledes i Ære, som det efter Herrens Indstiftelse skulde, uden hvor Menigheden er ndvortes skarpt adskilt fra Verden, men det er endda det mindste, thi de indvortes Hindringer for Nadverens guddommelige Virksomhed er saa mange og store, at det er intet Under, de kun sent overvindes, og at det selv i den syvende Menighed kun med Møje vil lykkes, ser vi af Herrens Sendebrev til dens Engel, hvor det blandt andet heder: „Se, jeg staar for Døren og banker, dersom nogen hører min Røst og lukker op, da gaar jeg ind til ham og da skal jeg holde Nadver med ham og han med mig“.

„Hermed staar nu Hyrde-Embedet, den oprindelige Konfirmation eller Bekræftelse af Aanden, med hele Levnetsløbets og Skrifternes fulde Forklaring, i allernøjeste Forbindelse, og da vi ikke engang véd Rede til alt, hvad vi fattes, kan vi endnu mindre tage os for at afhjælpe Savnet; men maa overlade det til Herren og Aanden, som, naar Timen kommer, vil have sine Redskaber dertil ligesaa kjendelig tilstede og saa tilstrækkelig oplyste, som han altid har til hvad han vil have udrettet.“

Der er nu mange Ting, som endnu behandles i „Indledningen“, men da det alt senere kommer igjen, især ved „Kirke-Spejlet“, saa vil vi slutte Omtalen af denne Indledning med den Bemærkning, at Grundtvig heri ser lige ud til det sidste store Stævne mellem Sandheden og Løgnen, under Hævdelsen nemlig af, hvad han alle sine Dage indskjærpede med hele sit dybe Alvor, at det er en nødvendig Forudsætning ved al menneskelig Sandheds-Erkjendelse, at der er en evig Sandhed, der aldrig kan forliges eller forsones med sin Benægtelse, og vi medtage følgende hans Udtalelse herom:

„Vel har nu den verdslige Visdom især i vore Dage sat baade Himmel og Jord i Bevægelse for at blive den uforligelige Modsætning kvit mellem Sandhed og Løgn om alle aandelige og evige Ting, og har ved den Løj-

lighed dristig paastaet, at den kristelige Forudsætning om den evig fordømte Grund-Løgners (Djævelens, Satans, Fandens) aandelige Tilværelse var en grov Løgn, men det er denne verdslige Visdoms Ulykke, at den med samme Paastand stopper sin egen Mund, ligesom de ægyptiske Guder, naar de blev mensvorne, thi var Grund-Løgnerens aandelige Tilværelse og evige Fordømmelse en aandelig og evig Løgn, saa var der jo ogsaa en aandelig og evig Løgn til, som enhver Benægtelse af det Unægtelige maa tilhøre. Den verdslige Visdom, der vil bestride og udrydde den ægte Kristendom, vil derfor snart ikke have anden Udvej end paa Trods at skabe en falsk Kristendom, der grundig fordrejer det Hele, saa Løgneren faar Sandhedens og Djævelen Guds Navn og indsættes saa vidt muligt i alle Guds og Sandhedens Rettigheder, saa det kjækt paastaes om den ægte Kristendom, hvad der blev paastaet om den ægte Kristus selv, at han drev Djævlene ud ved Belsebul, Djævelenes Øverste, og gjorde af samme Kraft alle sine Tegn og underlige Gjeringer. Se, da kan enhver forstaa, det maa bære eller briste, bære paa den ene og briste paa den anden Side, naar de „to Folk og to Riger“ staae klarlig tvertimod hinanden, saa de vil begge gjælde for Guds og Sandhedens Folk og Rige, som de umulig begge kan være, og er da nødt til at brændemærke hinanden som Djævelens og Løgnens Folk og Rige, som et af dem nødvendig maa være. Dette afgjørende Hovedslag mellem den ægte og den falske Kristus og Verdens-Frelser (Krist og Anti-krist) skal da ende den lange Trætte mellem det guddommelige Ja og det djævelske Nej, og det er hvad den kristelige Spaadom ligefra Begyndelsen har forudsat og forudsagt som den nærmeste Anledning til vor himmelfarne Frelseres øjensynlige Gjenkomst, som Levendes og Dødes Dommer, og som Skaberen af de nye Himle og den ny Jord til Sandheds Enemærker og Retfærdigheds Boliger.“

Til 16de S. efter Trinit. d. A. leverede han tre oplivende Kvæder: Jordans Flod, Josvas Syn og Jeriko. Ved den mellemste maa vi standse lidt. Det, som besynges gennem de 13 Vers, er Indholden i Fortællingen om da Josva udenfor Jeriko eller Palme-Byen pludselig saa en Kjæmpe med det dragne Sværd staa for sig og spurgte: Hører du os eller vore Fiender til? og fik til Svar: „Jeg

er Høvdingen for Guds Hær, nu kom jeg.“ Kvædet
begynder:

„Josva gik i Palmelunden
I det klare Maaneskin,
Josva gik i Aftenstunden,
Tænke i sit stille Sind
Paa Guds-Underne tilbage,
Som i mange Levedage
Han var Øjenvidne til.

Fyrretyve Aar henrunde,
Siden først han Landet saa*)
Med de røde Rosenlunde
Og Olivens Skove graa,
Med Floddalens Turtelduer,
Med Vinbjergets Kjæmpedruer,
Hvedemarkens Gyldenaks!

Kjæmpeskaren, som fra Nilen
Gjennemgik det røde Hav,
De kom aldrig ind til Hvilen,
Fandt i Ørken deres Grav,
Ene var paa gamle Dage
Han med Kaleb nu tilbage
Af det gamle Kjæpekuld.“ . .

Mod Enden af Kvædet gjør han Anvendelse af den Begivenhed, han har besunget, paa de Høvdinge, der staar i Spidsen for den „for Jetter bange Flok“, der gennem Daaben har gaaet over den aandelige Jordan ind i Guds Løfters Land, medens „Aandens Verden“ er fuld af „Jetter frygtelige“, som kun fældes, naar Guds-Ordet tilsidst slaar sit virkelige Dommedags-Slag:

„Ordet, som en Gudelhammer,
Gnistrende med Lynilds-Flammer
Lydeligt som Tordenskrald“.

Og saa kommer Slutnings-Versene:

„Men gaa vi i Palmelunden
Med Guds Tjeners stille Sind,
Vi da og i Aftenstunden
I det klare Maaneskin

*) Da han var med blandt Spejderne.

Ser, at til Gud-Faders Ære
Høvdingen for Himlens Hære
Nu med os staar Last og Brast

Evig Sandheds Bannerstage
Fæsted vi i Kirkens Grund*),
Og skjøndt Elementer brage,
Rokkes ej den nogen Stund,
Aander alle, evig stærke**),
Kjæmper under Korsets Mærke,
Sejre her i Jesu Navn!“

I Stykket „Moses og Jesus“ udvikler Grundtvig, at hvor gammelt og indgroet det end er i Kristenheden, at regne de ti Bud af Mose-Loven til den kristelige Børnelærdom, saa lader det sig paa ingen mulig Maade forsvare, men lader sig kun menneskelig talt undskyldte med den Raadvildhed, man var i, naar man vilde gjøre Kristendommen til Grundlov i verdslige Riger. De ti Bud var tillige „saalangt fra at være Kjærnen af Mose-Loven, at de meget mere kun er et Udtog deraf til Hverdagsbrug, som Grundlov i det verdslige Rige, Gud vilde have paa Jorden til Messias kom, og kan ikke engang sættes i Kraft udenfor Jødeland, med mindre man slaar en Streg over Billed-Forbudet og Hviledags-Budet i deres Strængthed***), flytter Hviledagen fra den syvende til den første Dag i Ugen, og løsriver Loven fra den tilsvarende Straffedom for Overtræderne, lutter selvtagne Friheder, som Sandheden ingenlunde kan tillade; thi hvad man virkelig vil underkaste sig som en Guds Lov, det gjør man ingen Forandring i, og hvad man kun efter eget Skjøn gjør sig til Regel, det maa man ikke udgive for en

*) Senere forandrede Grundtvig de to første Linier til:

„Skjoldne „Tro“ sin Bannerstage
Fæsted har i Kirkens Grund.“

**) „Kirkens Grund“ er Herrens Mund, og Banner-Stagen er Troens Ord med Afsigelsens.

***) Hvem der vil efterse i Skriften, skal finde, at vi i Luthers Katechismus har ikke Moselovens hele første Bud og har intet i det Enkelte af dens tredje Bud eller Hviledags-Budet.

særdeles Guds-Lov. Hertil kommer, at man ved at sætte de ti Bud i Spidsen for den kristelige Børne-Lærdom giver en vrang Forestilling om den almindelige og uforanderlige Guds-Lov, der, som Jesus vidner, og alle Kristne maa sande, ikke indbefattes i de ti Bud, men i de to om Kjærlighed til Gud og Næsten, medens det dog kun er denne Kjærlighedens aandelige og hjertelige, almindelige og uforanderlige Grundlov, som Kristendommen forudsætter og lover at opfylde med den Kjærlighed, som er Lovens Fylde. Vel har Morten Luther stræbt at forebygge de mislige Følger heraf ved at sætte i sin Forklaring over hvert af de ti Bud: „Du skal fremfor alt frygte og elske Gud“, men Luthers Forklaring maa jo dog ikke udgives for Guds Lov, og naar man efter den indbilder sig, at de ti Bud ikke kan holdes uden tilligemed de to Kjærligheds-Bud, og at saaledes det sjette Bud er ligesaavel overtraadt ved at se paa en Kvinde med Begjærlighed, som ved at begaa Ægteskabsbrud, da undergraver man hele Budenes Virkekreds“.

„Men selv naar man, istedenfor Israels verdslige Grundlov (de ti Bud), stillede den aandelige Mose-Lov, Kjærligheds-Loven, i Spidsen for den kristelige Børnelærdom, saa var det dog stedse en uforvarlig Sammenblanding af Lov med Evangelium, af Lovgiveren med Livskjænkeren, en Sammenblanding, som, hvor den træder i Kraft, gjør uberegnelig Skade: forhindrer eller forsinker og forbittrer dog det Gjenløsningens, Gjenfødsels og Fornyselsens Værk, som er Kristi Evangeliums Ære og alle Menneskers Tarv, thi ved Daaben efter Herrens Indstiftelse, som er den kristelige Barnefødsel, hvortil den kristelige Børnelærdom maa svare, kan der ikke være Spørgsmaal om andet, end hvad Herren selv spørger dem om, som af ham vil døbes med Vand og Aand, og det er, som vi alle véd, ingen Lovkyndighed og endnu mindre nogen Slags Retfærdiggjørelse af Loven, men kun hvad der fra først til sidst er Sjælen i hans egen Lærdom, nemlig Omvendelse og Tro“.

Saalænge man ikke indser og gennemfører denne Hovedsag, da fusker man paa en Saliggjørelses-Orden, som hverken er Lovens eller Evangeliets, men en Sammenblanding af begge, der nødvendig forvirrer det Hele, og enten forhindrer det nye Menneskes Fødsel eller forknytter

det saaledes i Væksten, at det aldrig kommer til Kræfter eller til Skjels-Alder heneden.

Paa den anden Side var det langt fra Grundtvigs Tankegang „at opløse eller afskaffe Loven“, skjøndt den som et guddommeligt Paabud maa skjelnes skarpt fra Evangeliet som et guddommeligt Tilbud; han indskjærpede tvertimod ogsaa netop i dette Stykke om Moses og Jesus, at „Moses og Profeterne er ingenlunde de Kristne ivedkommende, men de vil paa en Maade høre til ethvert Menneskes Børnelærdom, som rigtig skal kunne modtage og benytte Kristi Evangelium, skjøndt de paa ingen Maade maa sættes som en foreløbig Troes-Artikel eller som en Bestanddel af Kristi Evangelium, men som en Forudsætning, altsaa som en Oplysning, man frit benytter sig af, som man kan og vil“.

Vigtigheden af denne Oplysning fra „Moses og Profeterne“, ikke blot for Israel, begrundes han med, at „naar enten døbte Børn eller udøbte Voksne vil høre os om de Kristnes Vej til det evige Liv, da er den evangeliske Historie eller saameget af Herrens Levnets-Beskrivelser, der kan tjene til at give dem en levende Forestilling om den Frelser, Gud og Mand, paa hvem Troes-Bekjendelsen lyder, og da især de Træk af hans vidunderlige Levnets-Løb, der, som hans Fødsel, Lidelse, Død, Opstandelse og Himmelfart, gjør ham kjendelig fra alle Anti-Krister — da er dette den første bibelske Oplysning, vi baade efter apostolisk Skik og Sagens Beskaffenhed meddele dem. Men allerede herved maa vi dog mærke, der forudsættes endel hos den opmærksomme Tilhører, som mer eller mindre maa fattes Enhver, der ikke har hørt Moses og Profeterne, og det er især en tydelig Forestilling om den sande Gud, som Himlens og Jordens Skaber, om Skabelsen ved Ordet som den sikke Almagts-Gjerning, der maa være vor Maalestok for alt, hvad der kalder sig guddommelige Tegn og Vidunder, og da især om Menneskets Skabelse efter Guds Billede og Lignelse, med Paradis og Syndefaldet; thi først ved denne Oplysning af første Mosebog tændes der et Lys i vor Tankegang om det oprindelige Forhold mellem Gud og Menneske, og om det syndige Menneskes Trang til en guddommeligt Frelser, uden hvilket Lys vi vel ingenlunde tør kalde Hjertets kristne Tro umulig, men dog

slet ikke kan tænke os nogen kristelig Vækst og Udvikling“.

Endnu klarere finder Grundtvig, at Troes-Bekjendelsen „om den Hellig-Aand og hans Virkninger i Menigheden og de Helliges Samfund“ trænger højt „til Oplysning af Moses og Profeterne, og Hoved-Ordet Hellig-Aand allermest, da Aand saavel som Hellighed er hvad det syndige Menneske enten rent har glemt eller gjør sig de allerumeligste og æventyrligste Tanker om, saa det holder haardt nok, vi med al den Oplysning, der kan og skal hentes baade fra Loven og Profeterne og fra de apostoliske Skrifter, kan komme til at forstaa Aanden og Troen ret“.

Som Prøve af en særegen Oplysning i Mose-Bogen om Aanden, nemlig om hans Forhold til profetisk Forkyndelse, vil jeg her gribe Lejligheden til at minde om, hvorledes Fortællingen om Profeten Bileam kaster et klart Lys over Aandens Uafhængighed i den Henseende af alt Andet, end af Tro paa hans Magt og hans Vilje til at bruge En til sit Redskab. Her er nemlig i Talens Øjeblikke det falske og forræderske Menneske en sand Guds Profet, hvem de dejligste Ord og de lifligste Syner er givne af Sandhedens Aand. Og herved mindes vi tillige om, at om Profeten Bileam har Gr. sunget i Sangværkets 2den Del i et Kvæde paa henved seksti Vers, det paa engang sørgelige og henrivende, der begynder:

„Kong Balak han sendte sine ridende Bud
Over Mark, over Flod, over Hede“,

og som ender med:

„Saa gaar det med os, naar Guds Aand har vor Mund
Og den gjøglende Verden vort Hjerte,
Da Sandhed vi tale om Saligheds Grund,
Men os selv vi berede kun Smerte.
I Verden saa tidt med et lysteligt Skjær
Leger Skjul dog den sorteste Skygge,
For Bileams Vej sig da vogte Enhver!
Uretfærdigheds Løn er Ulykke“.

Men tilbage til „Moses og Jesus“. Til det før anførte føjer Grundtvig en Mindelse om, „at ethvert Hedning-Folk og enhver af os, som hører til dem, behøver

en egen Forberedelse til Oplysning om os selv og vor Del af Menneskeligheden, førend den mosaiske og profetiske Oplysning kan gaa lyslevende ind i os; men denne Opdagelse formindsker ligesaa lidt vor Trang til Oplysning af Moses, som det formindsker vor Trang til Oplivelse af Jesus, at vi, for at ønske og modtage den, maa forud være levende Mennesker paa vores Vis, og vi forberedte os jo ingeniunde til det ny Liv i Kristo, ved at tage det gamle Liv af os, tage os selv af Dage“. Om denne folkelige Forberedelse siger Gr. træffende, at den kun er „en klar Anvendelse af den ældgamle og ustridige Sandhed, at man, for at se noget, selv ved det klareste Lys, baade maa have Øjne i Hovedet og have lært at lukke sine Øjne op. Hvor ilde jeg derfor har maattet høre for den ligesaa uskyldige som indlysende Paastand, at dersom Danskerne, smaa eller store for Resten, ikke hos dem selv*) har lært eller faar at vide, hvad Ordene Gud, Menneske, Aand, Sjæl, Sandhed, Løgn, Lov, Synd, Retfærdighed, Godhed, Naade, Barmhertighed, Fred, Tro, Haab og Kjærlighed, med mange andre Ord om de indvortes og usynlige Ting, paa deres Modersmaal vil sige, da kunde Jesus ligesaa godt tale til dem paa Hebraisk som paa Dansk.“ . . . Og forresten maa nok Grundtvig i Slutningen af dette Stykke med Rette kunne sige: . . . „Jeg maa overlade denne soleklare Sandhed til sin egen Virkning paa alle levende Mennesker og nøjes med, saavidt det stod til mig, at have gjendrevet den Snak, at jeg tilsidesatte Bibelen eller ringeagter dens Oplysning, da jeg tvertimod udraaber dens Paalidelighed baade i det gamle og ny Testamente langt kjækkere end de 99 af 100 Præster og Professorer nuomstunder, men tør kun ikke indrykke lidt eller meget deraf i Troes-Bekjendelsen ved Daaben og vil have Bibelen brugt som hvad den er, „en Bog, der langt fra at kunne meddele nogen det Menneske-Liv, den selv fattes, trænger selv til et levende Lys for at ses deri som det guddommelige Oplysnings-Redskab, den Helligaand har skabt til sit og Menighedens Brug“.

I 1853 meddelte Kirketidenden de nu fra norske

*) „Hos dem selv“ betyder naturligvis: i deres eget menneskelige Samliv i det Smaa og i det Store.

Lærermøder saa bekendte Morgensange: „Løft dig, Sjæl, paa Lysets Vinger“, „Udrundne er de gamle Dage“ og

„Morgenhanen atter gol,
Slog med dugget Vinge“.

med den Oplysning, at de var digtede for en Snes Aar tilbage, efter Opfordring fra en fortjent Skolebestyrer i Kjøbenhavn, med det Øjemed at kunne anvendes i Skoler, hvor Børn af forskellig Tro, og navnlig Jøder saavel som Kristne, nød Undervisning.

Tredie Søndag efter Paaske stod hans dejlige „Psalme paa store Bededag“:

„Hører I? Vorherre kalder,
Kjærlig som en Moders Bøn:
Vender om i hver en Alder
Nu med „den forlorne Søn!“

Dog var den optaget efter et nys udkommet Hefte af hans Festpsalmer, om hvilke vi senere skal fortælle.

Da vi ved Grundtvigs 70 Aar bad ham:

„Seer, du syne os Aandslivets Vej“,

gav han os ikke blot sin „Ledetraad gennem Højnordens Historie“ i Ugebladet „Dannebrog“ men ogsaa sin „Ledetraad gennem Kristen-Folkets Historie“ i Kirketidenden, og ved Aarets Udgang (1853), da Angrebene paa den saakaldte kirkelige Anskuelse havde været hyppige baade i Danmark og Norge, gjorde han med Kraft og Klarhed i Kirketidenden Rede for „mine kristelige Grundsætninger“. Af den første, hvis øvrige Indhold kommer igjen i andre Stykker, vil jeg ikke undlade at nedskrive et Sted om Græker-Aanden, hvis „Øje for den skjønne Natur“, i og udenfor Mennesket, Grundtvig saa tit har fremhævet.

Han havde i nærværende Stykke omhandlet Muligheden for hvert Folk og hver Enkeltmand i Hedningeverdenen, ved Samvittigheden og ved sandhedskjærlig Betragtning af Skaberens Storværk i Verden og Mennesket, at komme til den sande Guds Kundskab og sin Synds Erkjendelse, saa at alt, hvad der hindrer Mennesket deri, er af den Onde: af Løgnens og Mørkets og Dødens Aand, der ogsaa kaldes denne Verdens Aand,

fordi det er med den øjensynlige, timelige Verdens Rigdom, Magt og Glæde, han frister Mennesket til at vrage eller glemme den anden, den usynlige, evige Verdens Rigdom, Magt og Ære, ligesom det er med Verdens-Livets Skin, han forblinder de Dødeliges Sjæle-Øje, saa de ikke ser, at det er en evig Døds-Kraft, hvormed Sandheds-Fienden behersker og ødelægger alle Syndere. Og fortsætter saa:

„Da det nu var Verdens-Livet fra dets fri og skjønne Side, der indtog Grækerne, og Verdens-Livet fra dets stærke, rige og herskende Side, der fortryllede Latinerne, og da ethvert Folks Aand er den fælles Livskraft, der skaber hele Levnetsløbet og giver sig tilkjende i Ordet paa Modersmaalet, saa hørde baade Græker-Folkets og Latiner-Folkets Aand til Vildfarelsens Aander, som umulig kunde forliges med Sandhedens Aand, skjøndt Græker-Aanden maatte synes meget forligelig med Kjærlighedens Aand, naar det oversaaes, at den guddommelige Kjærlighed er ét med den guddommelige Sandhed, ligesom Faderen og Sønnen er ét, saa at ligesom denne Sandhed aabenbarer og priser Kjærligheden, som det Højeste og Dybeste, saaledes stadfæster denne Kjærlighed alle Sandhedens Domme som rene og rette, og aabner kun sit evige Himmerig for hvad der er af Sandhed“.

Stykket: „Mine kristelige Grundsætninger“, især om Ord og Skrift: nemlig om Troes-Ordets Forhold til Skriften, og om Livs-Kilden i Herrens Menighed, som er Ordet i Herrens Mund, og om det kristelige-Folkelivs Opvækkelse til et nyt Liv og Levnetsløb, som vinder Krandsen, vil jeg kun hidsætte Slutningen, da vi tit kommer tilbage til Behandlingen af hvad Angreb paa hans Tankegang baade i Danmark og Norge nødte ham til at gjentage: I Slutningen ser man, at han endnu syntes i sin nærmeste Kreds at spore liden Frugt af en Oplysning, som han vidste, nødvendig maatte lykkes ensteds i Kristenheden, saa sandt som Jesus Kristus er Guds enbaarne Søn og vil i Aanden være med dem, som holde hans Indstiftelser i Hævd alle Dage til Verdens Ende, og han føjer til: „Det være imidlertid langt fra mig, at mistvivle om Aandens og Kraftens klare Beviser paa, at vi med Herrens Munds Ord har hans eget levende Vidnesbyrd og ham selv med os, thi i min allernærmeste Kreds, som

er „min Mund og mit Hjerte“, har jeg erfaret de velsignede Virkninger af at „kjende Herrens Vej paa Jorden“ og følge den, og at tage ham selv og Faderens Aand paa Ordet, som, naar det er „i vor Mund og i vort Hjerte“, viger ej fra os evindeligt, og, at jeg er langt fra at være den eneste, som har gjort den Erfaring, vil med Guds Hjælp Tiden vise.“

„Menneske-Livet som Hus-Liv, Folke-Liv og Kristen-Liv“ er Navnet paa en meget udførlig Afhandling, som stod i Kirketidenden den 9de Juli 1854. Indledningsordene til den skal vi ikke forbigaa, da de i deres jævne Vittighed peger paa en i Menneske-Livet hos Smaa og Store dybt indgribende Indbildning om Læsning og Skrivning som Alfa og Omega, som Begyndelse og Ende ved alt Liv, der skal være højere end Dyrets. Og vi skal ogsaa af selve Stykket medtage et og andet, der viser os Adskilligt enten fra en ny Side eller dog i et klarere Lys:

„Der er et Sæt Folkovre i Sverrig, som man har forkjættret under Navn af „Læsere“, og uden nu her at indlade mig paa den verdslige Forkjættrelse og Forfølgelse under et gejstligt o: aandeligt Paaskud, der altid er ligesaa ukristelige som umenneskelige, vil jeg kun yttre min Forundring over, at Vedkommende har gjort Ordet „Læsere“ til et Skjeldsord, da de dog sikkert selv hører til „Læserne“ af den allerstrængeste Sekt, som især er forfærdelig udbredt i Nord-Tyskland og disse nordiske Riger, og maa vel lignedes ved den øre, kapitelfaste Præst, om hvem man fortæller, at da han paa Embedsvegne fulgte en Tyv til Galgen, raabte han til den arme Tyv, der alt var paa Stigen, om et Skriftsprog, han havde kapitelfæstet: som du siden videre kan „efterlæse“. Hvad enten nemlig Talen er om gudelige eller menneskelige Ting, da siger disse kapitelfaste Læsere bestandigt: læs! læs! læs! læs! baade først og sidst og midt imellem! forelæs og efterlæs! læs, om du kan, fra din Fødsel til din Død, og ønsk, du kunde læst før din Fødsel og kunde blive ved at læse efter din Død; thi vil du være enten Gud eller Menneske, eller begge Dele, eller, som vi oplyste Kristne, lidt af begge Dele, saa maa du læse dig til det, der er ingen anden fornuftig Vej dertil, alt andet er lutter umenneskeligt, ukristeligt og ugudeligt Sværmeri, Papisteri og Hedenskab“.

„Med disse „Læsere“, for hvem „Læsning og Skrivning“ er al Aandeligheds A og Ø, er der nu slet intet Udkomme, thi om man ogsaa vilde give sig til at læse og skrive omkap med dem, som jeg gjorde i mine unge Dage, saa nytter det dog slet ikke, thi de sige naturligvis, at det er ikke den rette Læsning og Skrivning, kun deres egen Læsning og Skrivning er den rette, for det er den eneste fornuftige, og beder man dem saa om at sige os, hvad deres „Fornuftens usporlige Gaade: Fornuft*“ i sig selv er, saa at man kan faa den vejret paa Sandheds og sund Menneske-Forstands gyldne Vægtskaal, da korsrer de sig for os som Bespottere af deres hellige Fornuft, der randsager alle Ting, ogsaa Guds Dybheder, og hvis Bespottere skal være fordømte baade i denne Verden og i den tilkommende. Det skal nemlig, efter disse Læseres Paastand, ikke blot være deres hellige Fornufts Rettighed, men hellige Pligt, naar den hellige Skrift ikke stemmer overens med deres Fornuft, da at skrive den om, sætte Fornuft istedenfor Aand, sætte „læse“ istedenfor „høre“ o. s. v., indtil man faar den „rette Læsemaade“, det er den, der retter sig efter Fornuften i dem, deres Fornuft, som da igjen udelukkende bygger paa den eneste rette Læsemaade af den rettede Skrift og bandlyser alle selvgjorte Udtydninger og Forklaringer som Angreb paa den hellige Skrifs Ufejlbarhed og guddommelige Myndighed!“

I Modsætning til den Livsbetragtning, at det højere Menneske-Liv skulde have sit Udtryk i Læsning og Skrivning**), eller i det saakaldte Skole-Liv, finder Grundtvig naturligvis i „Ordet paa vor Tunge, som det levende Udtryk af vore indvortes Tanker og Følelser, ligesaavel uden Læsning og Skrivning, som med dem, det soleklare Vidnesbyrd om et Liv, der ikke findes hos nogen jordisk Skabning uden hos Mennesket. Og saa er da Menneske-Livet aabenbar heller ingen Frugt af Læsning eller noget Skolemester-Arbejde, eller nogen Skolelufts Virkning, men er os medfødt som Livs-Kronen hernelen,

*) En Vittighed af Jens Baggesen.

**) Det er jo endnu meget sædvanligt hos os, naar man vil maale det Oplysnings-Trin, et Folk staar paa i et Land eller i en Egn, da at tælle efter, hvormange der er, som kan eller ikke kan læse og skrive (!!!).

saa at Læsning saavel som Hørelse og alle Oplysningsmidler, som vi kan bruge, og al den Lærdom og Kundskab, som vi kan modtage, maa skattes efter den Næring, Menneske-Livet deraf kan drage, og Nyttens, det deraf kan høste. Det saakaldte Skole-Liv, som saa ublu har ophøjet sig selv, baade paa Vorherres og paa Menneske-Livets Bekostning, skal da i alt Fald fornædres til en Tjener af Menneske-Livet, som skal gjøre Regnskab for sin Husholdning, og det kan al Verdens Skolemestre umulig paa dets Vegne, saa de vil være i samme Stilling, som den utro Husfoged i Evangeliet, da han raadvild spørger: hvad skal jeg gjøre? jeg gider ikke gravet, og jeg skammer mig ved at tigge“.

„Medens nu en Del af „Skolemestrene“ tie bomstille, naar de som Skabere af det saakaldte Skole-Liv kræves til Regnskab for sin Brug af Ordet i sin levende Skikkelse paa Modersmaalet enten til det menneskelige Hus-Livs eller til det menneskelige Folke-Livs Næring, Oplysning og Forklaring, saa raaber andre paa den latinske Grammatiks og klassiske Skrifters Velgjørenhed“, men dem forbigaar Grundtvig her som „Dødens Apostle“, men trækker et tredje Slags Skolemestre frem, som „med en vis Salvelse præker for os om det kristelige og guddelige Liv, som de udelukkende har stræbt at nære, oplyse og forklare efter Guds Ord, visse paa, at alt hvad Godt der ellers kunde være i Menneske-Livet, fandtes der til langt større Fuldkommenhed og i langt klarere Forbindelse, og at de aandelige Ting ikke kan udtrykkes med Ord, som menneskelig Visdom, men kun med Ord, som den Helligaand lærer“.

Det er imidlertid ikke i den Tanke at kunne omvende disse Folk med Læsning, han trækker dem frem til Lyset, „men fordi vi selv trænger til at se klarlig, hvor døde og magtesløse vore Tanker og Forestillinger maa være baade om Guds Ord og om Livet hos Gud, naar vi stiller Gud Aand og Liv og Ord i skarp Modsætning til Menneskets Aand og Liv og Ord, og hvilken soleklar Selv-Modsigelse det er, naar vi desuagtet paastaar, at Mennesket kan og skal tilegne sig Guds Aand og Liv og Ord, og dermed tilintetgjøre sine egne, og at det kan ske ved at læse en Skrift, der er indblæst af Gud, men drøftet, rettet, omskrevet og læst af os“ Og

saa paapeger han hvor langt denne Tankegang er fra Tankegangen i den profetiske og apostoliske Skrift og fra den Aands, som oplyste og drev de Mennesker, som skrev de Bøger, men hvorledes den vilde passe bedre med Mahomed's Aabenbaring om Koranen. Han minder om, hvorledes „ikke blot Skriften lærer, at Gud, naar han vil, kan tale med et Menneske som en Mand med sin Næste, som med Abraham og Moses, men hele Kristendommen hviler paa den Kjendsgjerning, at Vorherre Jesus Kristus er baade Gud og Menneske, er baade som Gud-Faders enbaarne Søn evig født af ham og som Møen Marias Søn i Tidens Fylde født af en Kvinde til et lille Menneske-Barn, og heraf følger nødvendig, ikke blot, at alle Kristne maa indrømme, men at alle noget oplyste Kristne maa urokkelig paastaa, at hvad der end, ulykkeligvis, for en Tid har adskilt Menneske-Livet fra Guds-Livet, saa er det første dog ligefuldt skabt og skikket til at modtage det andet, og forudsættes derfor paa Jorden bestandig deraf, ligesom det fuldvoksne Menneske-Liv hos Mand og Kvinde bestandig forudsætter det spæde Barne-Liv, hvormed vi alle fødes til Verden“.

Saa gaar han over til at vise det menneskelige Hus-Livs Forhold til Kristendommen, idet han naturligvis ikke i denne Forbindelse ændser, at Forholdene i Huslivet tit „kan være dyriske nok“, da de baade lastes naar de er det, og Erfaring lærer, at de kan være noget langt ædlere og elskeligere, saa de maa hede menneskelige, fordi de paa hele Jorden kun findes hos Mennesker. Og Forholdet er da dette, at „det gudelige Liv forudsætter det menneskelige Husliv, ligesom hele den guddommelige Aabenbaring for at kunne levende fattes og modtages af os, samt leve og virke hos os, ikke blot maa komme til os paa et menneskeligt Tunge-maal, men forudsætter helt igjennem, at vi af Menneske-Livet i dets foreløbige Skikkelse er forberedt til at fatte, hvad Talen er om og hvortil den sigter“. Af Guds Ord kunde vi saaledes umulig lære, hvad Ordene „Fader“ og „Børn“ betød i Guds Mund, dersom de Ord ikke i vor Mund havde en lignende Betydning, og ligesaalidt kunne vi vide, hvad Gud forstod ved Almagt, Alvidenhed og Ejegodhed, hvis vi ikke forud vidste, hvad Magt, Vidskab og Godhed betød.

Det samme er aabenbar Tilfældet med Guds Ord om Kjerlighed, Sandhed og Hellighed, som vi maa have fundet noget, om end nok saa lidet af, hos os og andre Mennesker, for at fatte, hvad Gud mener dermed, ja vi kunde jo ikke engang have mindste Formodning om, hvad det er at tro Gud og hans Ord, naar vi ikke hos os selv og i vor nærmeste Omgangs-Kreds kunde lære og havde lært at skjelne skarp mellem „Tro“ som en hjertelig Sikkerhed paa Sandheden af det Tvivlsomme, og „Vantro“ som en hjertelig Forskydelse deraf. Denne gjennemgribende Forskjel mellem Tro og Vantro til Andres Ord og Sindelag, og al den øvrige Forkundskab, som Guds Ord forudsætter, giver imidlertid det menneskelige Husliv ikke blot os i Kristenheden, Lejlighed til at lære i vor Opvækst, men vi kan se af de gamle Grækers og Romeres Skrifter, at Huslivet ogsaa mellem lutter Hedninger gav Børnene denne Lejlighed, ligesom, efter „Apostlernes Gjerninger“, endog langt flere af Hedningerne end af Jøderne havde aabne Øren for det Guds-Ord, der, uden denne menneskelige Livs-Erfaring og Forkundskab, maatte været dem saavel som aldeles tomt og ufatteligt; thi, som Apostelen skriver, naar man ved Hørelsen af en Tale ikke véd Lydens Kraft og Betydning, da er Taleren og Tilhørerne Barbarer for hinanden.

I dette Stykke kommer nu Grundtvig naturligvis til at behandle Sagen om Guds-Billedet og da han satte Guds-Billedet i Ordet paa vor Tunge, saa følger det af sig selv, som det følger af det Foregaaende, at han umulig kunde sige, at Mennesket havde tabt al Billed-Lighed med Gud. „Hvad Mennesket mistede ved Syndefaldet var da ikke sin Billed-Lighed, men det meste af sin Hjerte-Lighed med Gud, der nødvendig aftager i samme Grad, som Mennesket faar en anden Lyst og Vilje end Guds, og det meste af Livs-Ligheden, da Døden nødvendig er Sydens Sold. Dermed tabte da Menneske-Ordet det meste og det bedste af sin Aands-Lighed med Guds-Ordet baade i Kraft, i Liv og i Sandhed, men tabte derfor ikke sin Billed-Lighed og sit oprindelige Slægtskab dermed, saa at baade i Mund og Hjerte beholdt Mennesket saamegen Lighed med Gud, at Aabenbaringen, og i det Hele den aandelige og hjertelige Veksel-Virkning og Forening mellem Gud og Men-

neske vedblev at være mulig, og denne Mulighed var det, som blev en fuld Virkelighed, da i Tidens Fylde Guds-Ordet blev Kjød og opslug sin Bolig hos os“. . . Og, kort at sige, lærte nu Grundtvig, at der nødvendig maatte være saamegen Lighed mellem Guddoms-Livet og Menneskelivet, at Omvendelse og Tro blev mulige, og saamegen Lighed, som var nødvendig for at Gjenfødselen og Fornyselsen efter Guds-Billedet i Kristus blev virkelige.

Om Guds-Billedet sagde han forresten ogsaa, at „strængt taget er Guds Billede, som Skriften siger, det evige Guddoms-Ord, som guddommeligt udtrykker Gud og alt, hvad der er i ham, og er den levende Sandhed i egen Person, Gud-Faders enbaarne Søn, saa vore første Forældre havde ikke Guds Billede i denne Mening, men var kun skabte deri, ligesom Ordet i deres Mund: Menneske-Ordet var ikke ét med Guds-Ordet, men kun skabt deri og skikket til at forenes dermed“. Latterlig kalder da Grundtvig ogsaa de Skriftkloges Paa-stand, at Guds-Billedet hos det nyskabte Menneske (Adam og Eva) var al den menneskelige Fuldkommenhed, der først ved hele Menneskets Levnetsløb kunde opnaas, men det i Guds Billede skabte Menneske standsedes i sit Løb, som sørgelig afbrødes ved Synde-Faldet, medens der dog vedblev at være en Vekselvirkning mellem Guds-Ordet og Menneske-Ordet indtil Tidens Fylde, da Guds-Livet og Menneske-Livet atter fandtes forenede i Guds og Marias Søn, i hvem der er Oprejsning og Gjenfødselse og Fornyselse og i hvem altsaa det faldne Menneske begynder et nyt Levnetsløb til Optagelsen i Guddoms-Herligheden. Her ser man med det samme, hvor langt det var fra Grundtvig at tilsidesætte Helliggjørelsen, skjøndt han fik Skin deraf, fordi han ventede den hverken af Loven, af Bibel-Sprog eller af Menneskets egne Gjæringer, men jo ældre han blev, ventede han den altid mere udelukkende af Herrens egne Gjæringer gennem hans egne Indstiftelser: den hellige Daab og den hellige Nadver.

Men ligesom Kristus-Livet, som vi har set, for at kunne meddeles os, modtages og forplantes hos os, har et menneskeligt Hus-Liv til sin Betingelse og Forberedelse, ligesaavel véd vi, at Grundtvig lærte, at det har et menneskeligt Folke-Liv til det Samme, til sin Betingelse og Forberedelse.

„Ja“, skriver Grundtvig herom, „hvilken Vilderede der, trods al vor Skrift-Læsning og Skrift-Klogskab, længe har været i vor Hjerne-Kiste, det ses vel allerbedst deraf, at mens vi paa den ene Side ansaa en saakaldt kristen Øvrighed med Sværd ved Lænd, med Helligbrøde, Tvangsdaab, Sognebaand, Mundkurv, symbolske Bøger og Lære-Forskrifter, for uundværlig til Kristendommens Opholdelse og Fremvækst, hvor den alt var rodfæstet, saa paa-stod vi dog paa den anden Side, at Kristendommen kunde meget godt udbredes og rodfæstes ikke blot uden alt dette, men hos aldeles raa og vilde Stammer, som hverken havde Ord i deres Sprog eller Tanker i deres Hoved om et Folk og et Rige, om Lov og lovlig Øvrighed, om Konger og Præster, om Fædreland og Borgerskab og da endnu mindre om en Folke-Aand, der opliver det alt-sammen til Stovværk med forenede Kræfter, og det uagtet man ikke kan tale et eneste Ord om Jesus Kristus, uden at forudsætte al denne folkelige Livs-Erfaring, eller i Sandhed tale Guds Naades Ord uden i levende Sammenhæng med Lovens Bud, og kan da endnu mindre virkelig meddele dem den Helligaand, med Indføds-Ret i Guds Rige, med folkeligt Fællesskab om alle dets Hjælpekilder, og med Kraft til dets heltmodige Forsvar, som ikke har mindste levende Tanke eller Forestilling om noget Saadant“.

At Papisterne, som inåbilder sig, at deres Præster, med Paven i Spidsen, er et Kristenmager-Laug paa deres Haandværk, at de kan sætte sig ud over alt dette, det fandt Grundtvig begribeligt nok, men at vi, „som med Morten Luther har sat alt vort Haab til „Ordet“ og „Troen“ og indskjærpet, at Ordet for at troes, kunne modtages og tilegnes, naturligvis maa lyde paa ethvert Folks Modersmaal, har kunnet lukke Øjnene for den klare Selv-Modsigelse, hvori vi hvert Øjeblik gjorde os skyldige, det klinger utroligt, og var heller ikke muligt uden ved den grove Overtro paa de saakaldte „hellige Bogstaver“, der mendes at kunne raade Bod paa alle Savn, selv paa Mangelen af Aand og Liv“.

Saasart vi derfor tager Øjnene fra Bogen og fæster dem paa det virkelige Menneske-Liv, da ser vi straks, at da Kristi Aand laaner Hus overalt, hvor han kommer hen, saa maa han ogsaa forefinde et aandeligt Hus,

og da han tiltaler hvert Folk paa dets Modersmaal, saa maa det Folk, han skal tiltale, have et Modersmaal, hvorpaa de kan tiltales af en Aand om aandelige Ting, og da han overalt vil være en Ledsager til hele Sandheden, saa maa han forefinde et Tungemaal, der kan dannes og udvikles til at udtrykke hele Sandheden, og da et saadant Tungemaal kun kan findes hos et Folk, der elsker sit Modersmaal og har med Flid udviklet det i aandelig Retning, saa forudsætter Kristi Aand og Kristus-Livet, hos Hedninger ligesom hos Jøderne, et helt menneskeligt Folkeliv og et „velberedt Folk“.

„Selv naar vi, som her i vort Højnorden, har en levende Følelse deraf, at vi aandelig og hjertelig, ved fælles Stamfædre og Modersmaal, tilhører et menneskeligt Folk, som gjennem et langt, og til Fædernelandets Værn daadfuldt Levnetsløb har bevaret og udviklet sit Modersmaal, selv da falder det ikke let at faa en levende Forestilling om det usynlige Folk og Rige, som Guds Ord baade skaber og aabenbarer, og at omfatte det kristelige Guds-Folk og Guds-Rige, under alle Himmel-Egne og til alle Tider, med den Kjærlighed, som de er værd og som de maa omfattes med, naar vi skal smage Guds-Folkets Glæde og være Lodsejere i det dejlige Land, som flyder med Mælk og Honning. At det heller ikke faldt let for Jøderne, som dog vidunderlig var skabt til et menneskeligt Folk, opholdt og opdraget gjennem mange Aarhundreder mellem lutter Forbilleder paa det Tilkommende, og med et Modersmaal, vidunderlig skikket og udviklet til at udtrykke al aandelig Sandhed, det lærer den evangeliske og apostoliske Historie os, og naar man dog alligevel tænker, det kan lykkes at blive virkelige Borgere i Aandens hellige Land og virkelige Medlemmer af det hellige Folk og det kongelige Præsteskab, og at kunne udtale aandelige Ting med aandelige Ord, som den Helligaand lærer, uden engang at have et jordisk Folk, Fæderneland og Modersmaal, som man menneskelig føler sig hjemme i, da gaar det nødvendig altid, efter Profetens Ord, som naar en Hungrig drømmer, han æder og drikker, men vaagner ligefuldt hungrig og tørstig“.

Med Styrke indskjærper han atter og paaviser han fremdeles, med Hensyn til Forholdet mellem det hedensk-

menneskelige Husliv og Folkeliv paa den ene Side, og det kristelige Liv paa den anden, at „det Første udgjør for mig ikke den allermindste Del af det Andet, men betinger og forbereder ligefuldt det Hele, ligesom aabenbar, efter Skriften, det jordisk-menneskelige Husliv og Folkeliv, uden at udgjøre den mindste Del af det Kristelige, dog var dettes nødvendige Betingelse, Forbillede og Forberedelse“.

Mere kan vi her ikke anføre af den rige Afhandling.

Den frie Folkekirke og oplyste Kristnes Forbliven deri.

(1854).

Grundtvigs Forslag til Ordningen af de indvendige Forhold i Folkekirken er vel nævnt flere Gange hidtil og bliver nævnt endnu flere, men det bør dog henstaa i al Korthed klart og aabenbart for sig selv, ogsaa af den Grund, at det i det Hele taget tør finde Tilslutning i det hele Norden hos mangan oplyst Mand, der ser og sandser Frihedens Uundværlighed til al velgjørende, aandelig Virksomhed, om han end er uenig med Grundtvig i Salighedens Sag.

Den Kirke-Ordets Frihed, som Grundtvig foreslaar, er nemlig — hvad ikke maa glemmes — slet intet Nyt, Uhørt eller Uprøvet, men det er paa Præstesiden kun en lovlig Stadfæstelse af den Frihed, Præsterne i det mindste fra Aarhundredets Begyndelse tog sig selv, baade i Forkyndelsen og ved de kirkelige Handlinger, som under Sognebaandet var utaalelig for Menighederne, men som, til Ærligheds og en velgjørende Oplysnings Fremme, godt kan tilstaaes naar Sognebaandet er løst og Frihed givet Folket ikke blot til hvad deri ligger, at slutte sig til anden Præst i et andet Sogn, men ogsaa til selv at holde anden Præst, om de det foretrækker, og vil da skabe en Kirke-Indretning med frie Præster hos frie Kirkegjængere.

Det nye fra Grundtvigs Side er altsaa ikke Præster-

nes Frihed, som jeg selv i min Ungdom har været Vidne til ogsaa her i Norge, men det nye er for det meste Almuens Frihed til at søge, hvilken Præst, den vil, og Retten til at kalde en anden Præst, om man saa vil. Forresten er det som sagt kun **Lovfæstelsen** af den i det virkelige Liv saa længe alt forhen udøvede Frihed, som er det nye, Grundtvig kræver, — og „upraktisk“ kan man da umulig kalde et Forslag, der kun vil have lovlig stadfæstet hvad der ikke blot har været praktiseret gennem lange Tider, men kan ogsaa „praktiseres“ anderledes i Fred og Ro, end Forholdene kan udvikle sig under gjensidigt Had og Misnøje mellem Præst og i det mindste en stor Del af Sognekredsen, og under den Tvang paa Ordet, hvorunder man allersikkrest skaber sig en uærlig Forkyndelse.

Grundtvigs Forslag, som jeg her skal fremsætte det, med dets Begrundelse, er uddraget af to Afhandlinger i „Dansk Kirketidende“ i Vinteren 1854: „Hvordan er levende Kristendom stædt i den saakaldte danske Folkekirke?“ og „Præste-Friheden i den danske Folke-Kirke“.

Det er ved Spørgsmaalet, om oplyste Kristne nu omstunder kan vedblive at være i Folke-Kirken, at han sætter det i hans Øjne afgjørende Vilkaar, at „Folke-Kirken istedenfor at frede om Tvangs-Kirkens Levninger, vil rense sig fra dem og uddanne sig til en fri Oplysnings- og Opbyggelses-Anstalt for hele det danske Folk.“

Hertil, siger han, hører fornemmelig to Ting:

1. „At Præsterne ikke mere bindes til nogen Alterbog eller Psalmebog, eller til nogen anden Lære-Forskrift end den hellige Skrift, som de bedst kan forstaa eller forklare den.“
2. „At alle Folke-Kirkens Medlemmer løses fra Sognebaandet i hele dets kirkelige Udstrækning, saa de frit kan betjene sig af hvilkensomhelst Præst i Folke-Kirken, de vil, ved alle saakaldte kirkelige Handlinger.“

Som en Selvfølge sætter han tillige: „At ogsaa Præsterne løses fra Sogne-Baandet, saa de er ligesaa lidt forpligtede til at meddele Sognefolket Sakramenterne som Sogne-

folket er forpligtet til at modtage Sakramentet af dem.“*)

„Kan denne nundværlige Frihed vindes, saa enhver Præst med sine frivillige Kirkegjængere og Altergjæster (Kommunikanter) udgjør en fri Menighed, eller en kirkelig Kommune, der, under Statens Tilsyn, frit kan ordne sine egne Anliggender, da tror jeg, at alle oplyste Kristne kan, og da ønsker og haaber jeg, at alle oplyste Kristne vil forblive i Folke-Kirken; jeg ønsker og haaber det, fordi jeg kan se, at dertil maa vi drives baade af folkelige og kristelige Grunde.“

„Som danske Folk skal vi nemlig gjerne have saa meget som muligt tilfælles med alle vore Landsmænd og derfor, naar vi ikke kan enes med en stor Del af dem om „Salighedens Sag“, dog ikke gjøre den kirkelige Skilsmisse fra dem det mindste enten større eller mere iøjnefaldende og stødende, end Sagen selv nøder os til.

„Som oplyste Kristne skal vi dernæst betænke, at ogsaa hos os er mange sande Kristne endnu kun meget maadelig oplyste, og maa aldrig, uden i yderste Nødsfald, sættes i den haarde Klemme, at de enten maa følge os iblinde til en værgeløs Stilling, som de mer eller mindre grue for, eller de med saaret Samvittighed maatte blive tilbage i en saare mislig og farlig Forbindelse.“

„Endelig maa vi ikke glemme, at selv nu, da vi, oplyste om den uforanderlige Grundvold og om den rette Saliggjørelsens Orden i Guds-Huset af levende Stene, ikke mere staar Fare for at skille os fra „den hellige almindelige Kirke“ ved at løsrive os fra de Lænker, den har ligget i, selv nu vilde vi dog uden Tvivl fattes meget af den Fasthed i Troen, det Liv i Haabet og den Kraft i Kjærligheden, som Herrens Menighed maa have, naar den skal kunne taale, som Staden paa Bjerget, at falde hele Verden i Øjnene, og skal kunne mægte, som Huset paa Klippen, øjensynlig at trodse alle Storme

*) At nægte Sakramenters Meddelelse under de frie Forhold, kan naturligvis være en langt farligere Sag for en Præst end det nu er. Grundene maatte være indlysende for hans andre Tilhørere og Altergjæster, naar det skulde kunne gaa for sig uden største Fare for hans egen Stilling.

og Vandskyl, saa det maa være vort inderlige Ønske, selv for Herrens og vor egen Skyld, at vokse, saavidt muligt, i Stilhed og Fred, til paa den onde Dag, der kommer tidnok, at staa i Guds fulde Rustning, som det er ikke nær saa let at iføre sig, som at tale, end sige da at læse og skrive derom.“

„At jeg har næret og nærer — siger han i den sidste Afhandling om Sagen — Haabet om denne gjensidige Frihed i Folke-Kirken, det er maaske urimeligt, og maa jeg opgive det Haab, da nedlægger jeg paa Timen mit Embede i Folkekirken, træder ud deraf og raader alle gammeldags Kristne til at følge med; men saalænge denne Frihed, om end ikke lovfast, saa dog i en vis Grad haves og taales, saalænge kan jeg ikke kalde Haabet om denne Friheds Lovfæstelse og Gjennemførelse urimelig, da hver Dag klarere maa oplyse, at dermed og kun dermed vil baade Regjeringen, Folket og alt hvad der med mindste Ret kalder sig enten gudeligt eller kristeligt, være vel tjent. Ethvert fornuftigt Menneske, der ser paa det virkelige Liv og skjænker Sagen mindste alvorlige Opmærksomhed, vil nemlig snart opdage, at hvor Præsten præker og Menigheden synger hvad de har Lyst til, der og kun der drives Obyggelses-Værket godt, og at kan noget frembringe et ønskeligt Forhold mellem Lærer og Tilhørere, da er det gjensidig Frihed, og at kan noget borge Folkekirken for dygtige Præster, da er det en Frihed, som vil fylde de dygtige Præsters Kirker og efterhaanden tomme de andres, som man da tør haabe, til Folkekirken Gavn, vil finde Stillingen utaalelig.“

„Hvorfor skulde jeg da ikke haabe, at en Frihed, hvis Modstandere, naar de ikke selv er enten uduelige eller herskesyge Præster, maa være stokblinde, snart vil komme til at afløse en Tvang, der, da den hos os næsten kun staa paa Papiret, egenlig kun opirrer og holder mange dygtige og samvittighedsfulde Mænd borte fra Præste-Stillingen i Folke-Kirken, fordi de ikke vil love andet, end hvad de agter at holde, eller købe Friheden paa Sandhedens Bekostning.“ . . .

„Kan derfor ingen oplyst Mand, der har mindste Ærbødighed for aandelig Sandhed, stemme for verdslig Tvang i Folke-Kirken, da maa nødvendig enhver oplyst Kristen, som i Jesus Kristus ser den gud-

dommelige Sandhed i egen Person, stemme for den fuldeste verdslige Frihed.“

Det samme udvikledes ogsaa i 1855 i den fyndige Afhandling: „Om en kristelig Skilsmisse fra Folkekirken“, hvor han tager Hensyn til Søren Kierkegaards Angreb paa den „officielle Kristendom“ med de „kjøbte Sandheds-Vidner“ og tager naturligvis den Storm, som derved vakttes, til Indtægt for Friheds-Sagen, saa Haabet om den frie Folke-Kirke derved blev saa fast og levende hos ham, „at jeg frygter slet ikke for at det skal beskjemmes.“

Uagtet der nu visselig er intet, som er synderlig værdt at nævne, der har været anført imod, at den „Folkekirken's Forfatning“*), som den danske Grundlov siger „skal ordnes ved Lov“, at denne Forfatning netop kunde blive den, som Grundtvig saa vedholdende havde anbefalet, nemlig:

„Frie Præster med frie Menigheder, udgjørende kirkelige Kommuner under Statens Tilsyn,“ saa ventede de mer eller mindre Ufrisindede, at Rigsdagen skulde gaa ind paa den al friere Rørelse tilintetgjørende Synodal-Forfatning, men der har i Aarenes Løb i det danske Folkething udviklet sig alt for megen virkelig Frihedssands og Oplysning om de virkelige Forhold til at man ikke skulde se, at den saakaldte Folke-Kirkens Frihed med Kirkeraad osv. kun er et andet Navn paa Folkets Trældom under et kirkeligt Flertals-Herredømme, hvorunder i det aandelige et Mindretal umulig kan bøje sig, naar et aandeligt Liv er vaagnet og kræver at yttre sig frit ogsaa i Udbredelsen og Benyttelsen af det Lys, det har eller mener at have vundet.

Skjønt Spørgsmaalet om Præster, som i Utrængsmaal nægted at udføre kirkelige Handlinger, allerede er omhandlet, saa maa jeg dog tilføje, at Grundtvig virkelig engang fik det Spørgsmaal:

„Men, naar man nu tænker sig en doven Præst, som ubillig vilde benytte sig af Friheden til at nægte at udføre de kirkelige Handlinger?“

*) „Folkekirken“ kan naturligvis ikke betragtes som et troesenigt Samfund, men som et „Moderskjød for saadanne.

„Saa var han dog grundig afsat“, skal Svaret have lydt.

Forresten mente Grundtvig, at Styrelsen nok kunde ville holde udenfor Folke-Kirken (naturligvis med fuld kirkelig Frihed udenfor) saadanne Partier, som stod under en fremmed, verdslig Kirke-Fyrste, som Papister og Mormoner, og han indvendte intet derimod.

Vi skal siden i en lidt anden Forbindelse faa se, at naar Forholdene havde ordnet sig med frie Altergjæster og Kirke-Gjængere med frie Præster, da, men ogsaa først da, mente Grundtvig, at Menighedsraad vilde være paa sit Sted, idet de ellers blev kun Sogne-Raad til Skade og Fortrød.

Særskilt fra Rigsdagen 1851—52.

Vi har alt fra „Danskere“ set Grundtvigs Optræden paa Rigsdagen 16de Oktober med Forslaget til Opsættelse af Finantslovens Behandling indtil de forlangte Oplysninger var givne.

Og med det udanske Ministerium laa han tilfældts den hele Høst. Det havde nu „omsider forsaavidt brudt Tausheden, at den danske Rigsdag og det danske Folk ej længer kan tvivle om, at det paa den ene Side er Ministeriets Hensigt at raadslaa med de oprørske Slesvigere om Slesvigs eller Sønder-Jyllands fremtidige Stilling til Holsten og til Danmark, og paa den anden Side at sammenkoble Danmarks Rige saaledes med Holsten og det tyske Forbund, at det, om muligt, aldrig mer skal kunne skilles derfra, følgelig aldrig mere frit kunne følge det danske Folks Tilbøjelighed, udvikle dets Evner i folkelig Retning eller varetage sin særegne Tarv end sige da værgе sig mod sin naturlige Fiende: det store, grændseløse, stolte og begjærlige Tyskland. Hvorvidt nu Ministeriet tillige har isinde ogsaa formelt at gjøre Brud paa Danmarks Riges Grundlov og stille Riget og Arvefølgen under fremmede og fiendtlige Magters Varetægt, det er endnu ikke aabenbart, men gjør heller ikke synderlig fra eller til, da det kun var en daarlig Trøst, naar Folket og Riget var

saaledes bagbundet, at de ej kunde røre sig, om de da end beholdt Sort paa Hvidt for, at de skulde være fri og selvstændige“.

Fra Folkets og Rigsdagens Side var der vel indgivet en Adresse med 50,000 Mands Underskrift, men Grundtvig fandt den saaledes affattet, at det „ikke kunde falde Ministeriet vanskeligt, at gjøre det værste, uden at bryde de blot negative Bestemmelser deri“. Den 25de Nov. holdt han en varm Tale om Udanskheden i Ministeriets hele Færd og om Uforsvarligheden deraf baade for Folket, Rigsdagen og for Historiens Domstol. Og da tilstod Udenrigsministeren selv, „at naar han satte sig ind i de danske Rigsdagsmænds Følelse og Fædrelandskjærlighed, da maatte han finde deres Ængstelse og Utaalmodighed meget naturlig, men forlangte blot, og savnede tildels hos Rigsdagen den Billighed, hvormed de burde erkjende, at det var ganske anderledes med Ministeriet, som maatte handle efter deres egen Samvittighed, indskrænke sig til hvad de kaldte muligt, og dølge de Skridt for Rigsdagen; som, hvis de aabenbares for tidlig, maaske vilde forhindres“. (S. „Danskeren“ 4de Aarg. S. 766—67). Grundtvig fandt det nu efter det hele Ordskifte paa Rigsdagen klart, „at Ministeriet hverken vil modtage noget Raad af Rigsdagen, eller i Rigets Forhold til fremmede og fiendtlige Magter rette sig efter Folkestemmen, saa at hvad Ministeriet gjør herefter, det gjør det aldeles paa egen Fare og paa eget Ansvar, uden at Folket og Rigsdagen derved kan føle sig forpligtet til nogetsomhelst“.

„Hermed — fortsætter han i „Danskeren“ S. 774 — er imidlertid det danske Folkething ingenlunde retfærdiggjort, thi som jeg igaar (1ste December) tog mig den Frihed at udtale, da Folkethinget efter Grundloven har Ret til at sætte et Ministerium under Tiltale, saa burde Folkethinget gjøre Brug af denne Ret, naar et Ministerium, som det nærværende, paa den ene Side haardnakket vægrer sig ved at bekjende, i hvilken Stilling det arbejder paa at sætte Riget til fremmede og fiendtlige Magter, og paa den anden Side udtrykkelig erklærer, at det ikke vil følge Folkets Røst, men indbilder sig, som den danske Kronens Ministre, at have et højere Ansvar, end Ansvaret for Danmarks Folk og den danske Rigsdag. Det er vistnok

meget mulig, og efter hvad Finantsministeren igaar yttrede, ganske rimeligt, at vort nærværende Ministerium vilde besvare et Forslag om Tiltale med en Erklæring om Rigsdagens Opløsning, men deraf maatte Folkethinget ikke lade sig afskrække fra at gjøre sin Pligt, og det er Thingets Pligt, at vove det Yderste for at standse et Ministerium, som efter alle Mærker vil gjøre Danmarks Rige ubodelig Skade.“

Man gik nu ikke ind paa „Tiltale“ — og hermed vender vi os til Grundtvigs Optræden paa Rigsdagen i denne Tid — Slutningen af 1851 — i nogle andre Sager, som ikke er behandlede i „Danskeren“, uden forsaauidt Troes-Friheden deri behandlede og hævdedes i sit Forhold baade til Huslivet og Borgerlivet i Stykket: „Danmarks Udsigter i Kristmaaned 1851“. Der er saaledes for det Første Sagen om de færøiske Forhold. Grundtvig mente, at Amtmanden derude havde for stor Myndighed ligeoverfor „Laugthinget“ for Øerne, og han udtalte tillige, at „den lette Maade“, hvorpaa én af Ministrene havde omtalt „den Census“, han (Minist.) havde foreslaaet, om jeg forstod ham ret, baade for Valgret og Valgbarhed, forraadte Mistanke til enhver Grad af Valgfrihed“. Endelig fandt han, at én Rigsdagsmand fra Færoeerne var for lidet, der maatte være to.

En anden Sag, Gr. med Iver tog sig af, var, at Dr. Pastor J. C. Lindberg maatte vederfares sin Ret, idet man var i Færd med at overdrage til Mynt- og Medaillekabinettet et af den afdøde Kammerherre Falbe, efter Kong Kristian den Ottendes Foranstaltning, paabegyndt Værk over afrikanske Mynter. Lindberg havde nemlig dertil leveret sine Forskninger over kyrenæiske Mynter, og hans Oplagelser i Henseende til Myntkundskaben om Karthago, Numidien og Mauritanien var det, som, offentliggjort paa Fransk for alle Europas Hoffer, skulde fremligge i dette Værk. Men Haandskrifterne var endnu Lindbergs litterære Ejendom, som enten maatte udleveres ham eller der maatte træffes en Akkord med ham. Det var imidlertid ikke blot Lindbergs Ejendoms-Ret, han her stred for, men i Forening med en 14 andre Rigsdagsmænd foreslog han ved et Ændrings-

*) Formues-Størrelse.

Forslag under Finantslovens anden Behandling, at Staten overtog Udgifterne til Fuldførelsen af det begyndte Værk, fordi det er et Værk, som vil bidrage til at oplyse i det mindste Lidt af, hvad der er skjult i en af Historiens mørkeste Egne, thi en saadan Egn er aabenbar Karthago, denne store Handelsstad i Oldtiden, der næsten er forsvunden uden alt Spor, saa at de lyseste Spor af dens gamle Størhed maa bogstaveligen opgraves af Jorden. De fleste Levninger af deres Sprog og Tungemaal maa man stave sig til paa deres Mynter“.

De tog imidlertid af formelle Grunde Forslaget tilbage, og det var i det Hele Grundtvigs Hensigt nu at oplyse denne Sags Sammenhæng, baade med Hensyn til Lindberg og til Værket.

Den tredie Sag var det ministerielle Forslag om Bevilgning til en Kirkeforsamling eller Synode til at forberede den kirkelige Lovgivning, hvorved han gjentog sit ved anden Lejlighed Yttrede, „at det nemlig ikke var værdt at anvende 10 Skilling endsigte 10.000 eller 5000 Rbd. paa en saadan Forsamling. . . . Arbejdet vilde blive om ikke vanskeligere, saa dog ligesaa vanskeligt, efter at den har fundet Sted, som det var før“. Og ved Professor Clausens stærke Udtalelser for Synoden sagde Grundtvig: „dersom det er sandt, hvad han sagde, at den danske Folkekirke er kraftløs og livløs — er det sandt, saa er Grunden vistnok ikke, at den er forfatningsløs, men at den er aandløs“.

I Begyndelsen af Januar 1852 tog Grundtvig flere Gange Ordet i Anledning af Retten for den Ungdom, der tjente i Hæren, til at henvende sig til selve Rigsdagen med en Forklaring af sin Stilling, uden at skulde straffes derfor eller straffes, fordi de har været forsamlede i den Anledning.

Da nemlig Gaardfæster Schøler i Januar stillede en Forespørgsel til Krigsministeren i Anledning af, at der var gaaet Dom over nogle Underkorporaler og Jægere af Kjøbenhavns Garnison, der havde, uden at vise den til Overordnede, givet en Indberetning om sin Stilling, da tog naturligvis Grundtvig Ordet. Krigsministeren havde paa-beraabt sig Krigsartiklerne, og derfor begyndte Gr. paa følgende Maade: „Jeg turde maaske fortsætte Forespørgselen til den højtærede Krigsminister med det Spørgs-

maal, om han virkelig tror, at man ved at paaberaabe sig Krigsartiklerne afgjør Sagen, naar der spørges om, hvorvidt Tjenesten i Hæren udelukker Vedkommende fra de almindelige Borger-Rettigheder (Hør!)“ . . . Han gjorde opmærksom paa, at Krigsartiklerne var givne under ganske andre Forhold end de nærværende, og sluttede med, at han maatte

„bede Danmarks Rigsdag og især dets Folkething at betænke, om det enten er Ret mod Landets Børn (i Hæren), at de saaledes udsættes for Straf ved hvad der hos enhver anden vilde kaldes de uskyldigste Handlinger, eller om det er virkelig klogt og tilraadeligt for et Folk at ville besidde nogen borgerlig Rettighed og Frihed, hvori de, som tjene i Hæren, ikke er delagtige. (Hør!) Jeg skulde mene, at man ikke engang behøver det lysende Eksempel, som nylig har skiinet til os fra Paris*), for at se, hvad Enden bliver paa, at man sætter dem, som tjener i Hæren, udenfor Lovene, udenfor det borgerlige Selskab, dets Friheder og Rettigheder, og jeg vil sandelig, saa alvorlig som jeg kan, lægge ikke alene den højtærede Krigsminister, men det hele Folkething paa Sinde, „at, hvorledes det end kan være, og hvormange særegne Love og Bestemmelser der end kunde behøves for Tjenesten i Hæren, saa maa man tage sig vel iagt for ikke at stille dem, som tjener i Hæren, saaledes udenfor Folket, at de, som saadanne, slet ikke kunne føle den mindste Deltagelse med Folket, hvor det gjælder dets Friheder og Rettigheder“.

I et senere Gjensvar til Krigsministeren udtalte han, . . . „at de Ringeste i Hæren maatte med Sikkerhed og uden Frygt kunne frembringe deres Klage paa et Sted (Rigsdagen), hvor den hverken vilde blive holdt hemmelig eller kunde komme Vedkommende til mindste Skade, dersom den ikke var velbegrundet“.

Da Talen var om Tilladelse for Officerer til at gifte sig, og én havde sagt, at Indskrænkningerne i denne Menneske-Rettighed smagte vel meget af det Patriarkalske, da sagde Grundtvig: „nej, det er ikke saa, men de smager kun alt for meget af det Pavelige,

*) Statskuppet, hvori Ludvig Napoleon brugte Hæren mod selve Folket.

... thi alle de Grunde, den ærede Krigsminister har anført, og alle de af samme Slags, som lader sig anføre, har Paverne og deres Lovtalere anført for den ugifte Præstestand, og de har anført dem med Rette, forsaa-
vidt Hensigten var at danne en Kirkestat, at danne en saadan Stat i Staten, som skulde staa aldeles til vedkommende Fyrstes Raadighed, som skulde være et blindt Redskab i hans Haand, og skulde tillige, uden lettelig at forlokkes af sine Tilknytninger og sine Forbindelser med det øvrige Samfund, ikke let, eller dog idetmindste ikke haardt, fristes til at læmpe sig efter de borgerlige og folkelige Forhold.

„Se, dersom det nu er den ærede Krigsministers Mening, at der ogsaa hos os skal arbejdes paa, og det endnu mere end hidtil, at gjøre Krigs-Hæren til en saadan Stat i Staten, ja — da forstaar jeg det!“

Ved Talen om Statens Borgen eller Garantering ved Jernbane-Anlæg talte Grundtvig derimod, da Staten, ligesom Enkeltmanden, naar han kautionerer, maa være betænkt paa at betale, og Finantsministeren, naar man, hvis Sagen ikke lønner sig, klagede over byrdefulde Paalæg, da kunde svare: Ja, det skulde I have betænkt for. I sit Nej til Garanteringen stod han med Tretten omkring sig.

Da en Forandring inden Ministeriet af allerværste Slags — blandt andet med 2 for Rigsdagen uansvarlige Ministre for Hertugdømmerne — stod for Døren, da foreslog Grundtvig i et indtrængende Foredrag, at Folkethinget skulde opsætte Finantslovens tredie Læsning, indtil der er dannet et Ministerium, hvortil Rigsdagen og Folket baade i Rigets indre og ydre Anliggender kunde fæste Tillid.

Han sagde blandt Andet ved Indledningen til sit Forslag:

„Folkethinget maatte, saavidt jeg kan skjønne, ikke blot have opgivet sig selv, men opgivet Folket og Riget, naar det ikke vilde gjøre Alt, hvad det kunde gjøre, for at forhindre Dannelsen af et saadant Ministerium, der rimeligvis vil give Slip paa Slesvig eller Sønderjylland og forgribe sig paa Danmarks fribaarne Forfatning, — enten at forhindre dette, siger jeg, eller dog paatrykke et saadant misligt Ministerium det Lovstridighedens og Forræderiets Brændemærke, som det fortjener.“

„Vor folkelige Konge“ vidste Grundtvig altid godt at holde fri, som naar han sagde om det Ministerium, Rigsdagen maatte forlange:

„Jeg mener dermed slet ikke andet, end et Ministerium, der ikke vil give Slip paa Slesvig eller Sønderjylland og den danske Konges frie Raadighed derover, uden ved Sværds slag, ikke opgive uden Sværds slag, hvad der ved det kjække danske Folks Sværds slag er vundet, og som paa den anden Side ikke vil forgribe sig paa Danmarks fribaarne Grundlov og Rigsdag, men hvis det skulde finde, at der krævedes Forandringer, kun vilde stræbe at gjøre dem paa den eneste lovlige Maade, eftersom Grundloven selv foreskriver, og et saadant Ministerium tør jeg vel sige maa være vor folkelige Konge ligesaa ønskeligt, som det er vort kongelige Folk“.

Han mindte om, at han sværmed ikke, og havde ikke sværmet, for Slesvigs „Inkorporation“, men paa-stod kun, at Danmarks Riges Frihed og Bestandighed krævede, at det holdtes adskilt fra Holsten og det tyske Forbund og maatte staa til den danske Konges fri Raadighed. Han sværmed ikke og havde ikke sværmet for Danmarks Riges Grundlov i alle dens Paragrafer, men han kunde aldrig tænke sig den til Baade forandret enten paa lovstridig Maade, eller paa Forlangende af Danmarks Riges Fiender, af fremmede og Danmark fiendtlige Magter og Folkefrihedens Fiender“.

„Hør!“ og „Ja!“ lød under Talen, og trods Monrads stærke Fremhold af, at man ikke, ved at forkaste Grundtvigs Forslag og se Tiden an, havde udtalt nogen Tillid til det vordende Ministerium, var dog Tallet fra forrige Aar vokset paa dem, der turde og vilde staa sammen med Grundtvig. Mod hans Forslag blev der 39, og for det 22.

Han talte under selve Finantslovens Behandling naturligvis imod, „at vi skulde opsætte Betænelighederne indtil vi har givet Bevilgningen, eller at vi skulde opsætte dem, indtil vore Ytringer i denne Henseende, om vi end fandtes samlede, dog ikke mere kunde have videre Virkning eller Indflydelse“. (Hør!)

Da den kongelige Kundgjørelse af 28de Januar 1852 om „Monarkiets Ordning“ var oplæst i Rigsdagen og

Krieger (3die Febr.) havde gjort en Forespørgsel til Premierministeren, da siger Ministeren (Bluhme) blandt Andet, at der Intet indeholdes i Kundgjørelsen, som er et Brud paa Danmarks Grundlov — „undtagen det Hele!“ raaber Grundtvig, og da han (Gr.) senere havde Ordet, betegnede han Ministerens Redegjørelse som et Udtryk for den Mening: „at alle de Indskrænkninger, som hans Majestæt i 1848 havde gjort i sin fuldkomne Myndighed, kun var en sørgelig Nødvendighed, og at han derfor naturligvis, saasomt Forholdene i Europa havde forandret sig, maatte tage dem tilbage, og igjen indtræde i Nydelsen af sin uindskrænkede eller absolute Regjeringsmagt og Myndighed!“

Ministeren fandt naturligvis, at „den ærede Rigsdagsmand havde aldeles misforstaaet“ ham, men Grundtvig vilde igjen overlade Andre at dømme derom.

Ved G. Vinthers „Forslag til Lov angaaende Frigivelse af Sagfører-Bestillingen med Hensyn til private Retsager“, talte Grundtvig (11te Febr.) naturligvis for Frigivelsen og mod Formynderskabet. Han troede forresten, at Folk alligevel, hvis Prokurator-Bestillingen ikke var paa en gal Vej, vilde selv finde sig bedst tjent „med at vælge en saadan Mand, som har givet en Sikkerhed, saavidt den kan gives, for at han kan gjøre det godt“.

Det Andet, at sige, at Øvrigheden ikke alene skal, ved at give Monopol, sørge for, og sørge bedst for, at vi faar baade gode Støvler og gode Klæder, og at vi faar dem paa den billigste Maade, og at den ligeledes skal sørge for, at vi, naar vi bliver syge, enten bliver helbredede eller dø paa en skikkelig Maade ved dem, den dertil har beskikket, men at det ogsaa skulde være saaledes med al Ret og Retfærdighed, at, dersom vi ikke kunde faa Ret paa den Maade, ved de Midler, som Øvrigheden har beskikket, ved de Mænd, den har givet Monopol paa at forfægte Retten, saa skulde vi heller miste den — det kan jeg ikke billige“.

Et Par Dage senere, da igjen Mourad havde gjort Ministeriet en Forespørgsel, fortsatte Grundtvig ved at spørge, „om det var Ministeriets Mening, at foretage

saadanne Handlinger, hvorved Slesvigs konstitutionelle Forbindelse med Danmark vilde være hindret, og hvorved Danmark blev paalagt nye Forpligtelser og bebyrdede Forpligtelser, navnlig til det tyske Forbund, uden først at spørge den danske Rigsdag“. Ministeren sagde, at „der var aldeles ikke Tale derom“, men Grundtvig svarede ved at pege paa, at der staaer i Kundgjørelsen, „at man fik Finants- og Told- og Handels-Væsen til fælles med Holsten og Lauenborg, som udtrykkelig efter Kundgjørelsen skulde vedblive at staa i sit gamle Forhold til det tyske Forbund, og altsaa Danmark paa en Maade sættes i en afhængig Stilling af det tyske Forbund og bliver afskaaret fra sine naturlige Hjelpekilder, og fraskriver sig selv sin naturlige Forbindelser.“

Han sagde forresten i sit Hovedforedrag, at Rigsdagen, saavidt han kunde indse, ikke, efter Kundgjørelsen, havde synderlig Grund til at drage Ministeriets Hensigt og Tanke i Tvivl, men kun Grund til at fæste hele sin Opmærksomhed paa dets Handlinger, og at paatale den første og forebygge den anden Handling.

Et Par Sager tog han endnu levende Del i, førend Februar gik ud. Den ene gjaldt — ligeoverfor Finantsministeren — den Karrighed, hvormed han fandt, at Invaliderne eller de Hælseløse fra Krigen blev understøttede. Den anden gjaldt Folkekirken's Forfatning og navnlig dens „Repræsentation“. Grundtvig lagde da Forsamlingen paa Sinde, at „dersom Papisterne har Ret, dersom Præsterne og Bisperne, som man kalder dem, udgjør Kirken, ja, saa er der en Folkekirke, som kan repræsenteres naarsomhelst, og saa ofte, man ønsker det; men dersom derimod ved Kirken, saaledes som Lutheranerne har gjort, skal forstaaes en Menighed, som er enig i Troes-Sager, idetmindste i Grunden, da forstod han ikke, hvor det kunde falde Nogen ind, der kjender det mindste til Forholdene her, ikke blot, som de nu var, men som de havde været i hele det nittende Aarhundrede, at paastaa, at der paa nogen Maade fandt en saadan Grund-Enighed Sted, da det jo har været aldeles sædvanligt, at ikke alene Folk i Almindelighed, men selv de, der var Præster og Lærere i Kirken, har erklæret sig imod hvad der efter de symbolske Bøger netop hører til Grundsætningerne. Og da nu Kirken havde været

en Tvangs-Kirke, hvoraf det ikke har været tilladt dem, der var døbt som spæde, at gaa ud, saa kunde der dog ikke med Sandhed tales om en Repræsentation for Folkekirken som et Troes-Samfund, for en bestemt Kirke, men i alle Fald kun om „Repræsentation for den kirkelige Interesse.“

— Da i Marts Talen var om den saakaldte Over-tiende-Kommission, talte Grundtvig imod dens nær-værende Sammensætning, da han fandt Bonden lidet eller intet betroet deri, og han maatte indskjærpe, at „Slægt-skabs-, Venskabs- og Bekjendtskabs-Forhold gjør sig gjældende ikke blot hos Bønderne, men ogsaa hos Tiende-tagerne og hos Tiende-Ejerne og hos de højere Em-bedsmænd (Hør!), og han talte i det hele mod den overordentlige Tillid, Indenrigsministeren vilde man skulde have til denne Kommission, som man kan se i det mindste for en god Del maa have bestaaet af Jurister. Grundtvig sluttede nemlig med at sige de mærkelige Ord: „Naar endelig den ærede Minister mente, at Kommissionens Medlemmer, fordi de maatte forudsættes at være bedre Jurister, saa maatte de ogsaa være bedre Skjønsmænd i denne Henseende, hvor det ikke gjaldt om at anvende nogen Lov, men om at skjønne hvad der er Ret og billigt, da skulde jeg dog mene, at det, selv naar jeg forudsætter, at alt det, den højtærede Indenrigsminister forudsætter om disse Mænds juridiske Kundskaber, er rigtigt for det hele Antal af de Folk, der udgjør Overlignings-Kommissionen, er ganske vist, at der udfordres andre Egen-skaber for at bedømme slige Sager end for at tage juridisk Eksamen.“

Ved Spørgsmaalet om en Lodsoldermand Bergmans Indfødsret, erindrede han Thinget om, at dersom det paa den ene Side skulde blive Regel, at Thinget kun vilde meddele Indfødsret, hvis Ansøgningerne derom baade var modtagne af Indenrigsministeren og anmeldte af ham, og dersom paa den anden Side Indenrigsministeren, saaledes som det har været Tilfældet iaar, lægger de Ansøgninger paa Hylden, som enten han selv eller Krigsministeren eller en anden af hans Kollegaer fandt noget at udsætte paa, saa bliver det aabenbar langt mere Indenrigsministeren end Loven, der meddeler Indfødsret (Hør!). Lodsoldermand Bergman var født i

Bergen af danske Forældre, og Grundtvig fandt, at der var „ikke mindste Tvivl om, at hvis han ikke allerede havde dansk Indfødsret, saa burde han have den, ja Gr. stillede endog to Forslag herom, som begge forkastedes. Han var Formand i den Komite, som behandlede Indføds-Retten.

I Anledning af en Adresse, Kanselliraad Otterstrøm med 4 andre Rigsdagsmænd forelagde Folkethinget, holdt Grundtvig nogle af sine mest indtrængende Foredrag paa Rigsdagen. Adressen var et Mistillids-Votum til Ministeriet, henvendt til Kongen med Begjæring om et andet Ministerium. Det var især paa Grund af Kundgjørelsen af 28de Januar, Gr. maatte anse Ministeriet for utaaleligt, da denne Kundgjørelse var underskrevet af to nyskabte uansvarlige Ministre, en for Slesvig og en for Holsten, og det var jo et saa aabenbart Brud paa Danmarks Grundlov, at man ved den Kundgjørelse ikke behøvede at spørge, om Grundloven var brudt i nogen enkelt Paragraf.*) Med et Ministerium, der for en Part var uansvarligt, kunde den danske Rigsdag, for hvem Ministrene skal være ansvarlige, ikke grundlovsnæssigt forhandle. Og saa førte han sin vanlige Kamp mod at skille, uden Sværslag, det ved Sværds slag tilbagevundne Slesvig fra Danmark og koble det selv med Als og Ærø til Holsten. Kongen havde lovet Slesvig og Holsten hver sin Stænder-Forsamling, og naar det skulde være en Stænder-Forsamling, saa vidste man nok, hvad Vej det vilde gaa. Minister-Ansvarligheden betegnede han som „reteenlig Grundlovens Grundlov, saa at det Ministerium, der har raadet Hans Majestæt til at ophæve dette Tilsagn, i mine Øjne har raadet ham til allergrundigste Lovløshed; det har ikke, som man har søgt at fremstille det, givet ham det Raad at benytte sig af den uindskrænkede Enevoldsmagt, som Danmarks Konger i henved 200 Aar har besiddet, ikke blot med Folkets Samtykke, men som Folkets Æres-Gave og Tillidstegn, nej! de har raadet ham til at udøve en selvtagen, en grændseløs Enevolds-

*) Her ser man den klare Grund til hans Udraab, som vi for en Stund siden meddelte: „Undtagen det Hele“, og vi har jo ogsaa i Grunden alt før set den.

magt, tværtimod Folkets Ønske, og som nødvendigvis maatte være Gjenstand for Folkets højeste Mistillid.“

Det var under Ordskiftet i denne Sag, som fremkaldte fra Grundtvigs Side meget udførlige Foredrag, at Biskop Monrad sammenlignede Grundtvig og Tscherning i deres Udtalelser med to Fyrtaarne, hvert paa sin Side af Indsejlingen, og Grundtvig til Gjengjæld sammenlignede Monrad med en Lygtemand. Det var ogsaa her, han sagde, da Professor David, hvis Tale i nogen Frastand kun lød (jeg har selv hørt ham) som „Gvagg, Gvagg, Gvagg“, havde en Stund i Forvejen haft Ordet: „Der har sikkert været Meget i, hvad den ærede Rigsdagsmand fra Københavns 5te Distrikt, David, for lidt siden talte, men jeg kunde kun høre meget lidet deraf, og han lider ikke, man kommer ham for nær (stærk Latter).“ Dette var Begyndelsen til et Foredrag, hvori han paaviste, hvorledes det omhandlede Ministerium var det allerværste, Danmark nogensinde havde haft. Rigsdagen sluttede som sagt den 20de Marts.*)

Den 28de April 1852 døde Professor og Etatsraad Joachim Frederik Schouw, som ikke alene havde som naturhistorisk Videnskabsmand vundet europæisk Navnkundighed, men hvis Virksomhed for det borgerlige Selskab havde været af særdeles indgribende Betydning. Hans offentlige Virksomhed var saa nær knyttet til den danske Rigsdag, at de Ord, Grundtvig i Kirken talte ved hans Kiste, her har deres Plads. Prof. Clausen havde talt i den botaniske Haves Læresal. Grundtvigs Ord var følgende:

„Det lille Danmark har i dette Aarhundrede haft mange udmærkede Mænd, hvis Ihukommelse vil strække sig langt ud over vore Aars og vort Lands Grændser, men Danmark har ogsaa allerede mistet saamang udmærkede Mænd,

*) Naar vi gennem en Rigsdags Forhandlinger ser en Sag behandlet og ser derpaa andre Sager behandlede og saa igjen den første Sag, saa maa vi komme ihu, at en Sag behandles gjerne flere Gange og gaar mellem Folkethinget og Landstinget. Naar nu en Sag er gaaet over i Landstinget eller er henvist til Behandling af et Udvalg, saa behandler Folkethinget selvfølgelig andre Sager indtil den kommer tilbage. Den store Rigs-Sag var nu langt fra afsluttet, da ovenomtalte Rigsdag sluttede.

at der snart kan blive faa, ja, altfor faa tilbage, og til de mange grønne Grave, som Taarepilen skygger over og Savnets Kjærminder blaane paa, maa vi nu ogsaa lægge Joachim Frederik Schouws, ved hvis Baare den store Sørge-Skare vidner om, at det var noget Stort og Godt, som Danmark vandt ved hans Liv og tabte ved hans Død.

„Der er vist ikke faa i denne Sørge-Skare, som stod den hedenfarne Hædersmand langt nærmere end jeg, baade i fortrolig Omgang og i Fællesskab om de store videnskabelige og borgerlige Udsigter, som fyldte og bevægede hans Sjæl, og styrede hans rolige og betænksomme Skridt paa Livs-Banen, men saa megen Grund-Enighed og saa venligt et Forhold fandt dog, trods al Forskjellighed, gennem en Menneske-Alder, Sted mellem os, at jeg tør vente Sørge-Skarens Opmærksomhed ogsaa for et Ord fra disse Læber ved hans Baare, og da især for et Ord, som vi begge fandt dybere end vore egne og vare langt enigere om end de fleste.

„Ja, det hellige Ord: Aandens Sands er Liv og Fred, dette Ord, hvorpaa jeg her vil lægge Vægt, det tør jeg sige er et Ord, som denne ægte Dannemand og Videnskabsmand ønskede i Spidsen for sit Eftermæle, og det tør jeg sige er et Ord, som sjelden er bedre paa sit Sted end ved hans Baare, hvis hele Levnetsløb forkynder, at det var ikke blot hans Valgsprog, men hans faste, urokkelige Grundsætning: Liv i Alt, og, saa vidt muligt, Fred i Livet.

„Ja, højtærede Landsmænd! der er en Fred i Døden og en Fred i Graven, der hos os er blevet til et Mundhæld, som om det var den eneste Fred. Menneske-Livet kunde finde paa Jorden, og den Fred har især hos os haft mange Talsmænd og endnu langt flere Tilbedere; men hvor udmærket fredelig end den Savnede var, saa hørte han dog til Ingen af disse, kunde ikke høre til dem, fordi Livet i sin fri Bevægelse var ham det Første, det Uundværlige, i det folkelige og borgerlige Samfund saa vel som i Kunst og Vidskab, saa at naar dette Liv ikke uden Kamp kunde faa Lov til at røre og udvikle sig i Fred, da foretrak ogsaa han Kampen; og Danmarks uundgaelige, udvortes og indvortes Kamp for levende og fri Tilværelse, en Kamp, hvori han tog aaben og hjertelig Del, beviste dette bedre end mange Ord!

„Kunde derfor mit Ord ved denne ægte Dannemands og Vidskabsmands Baare tjene til noget dybere at indprænte alle hans Venner og Disciple den Overbevisning, at Aandens Sands er Liv og Fred, først Liv og saa Fred, saa at den Fred, som Døden fører med sig, er meget for dyrekjøbt, medens Livet er selv de mest fredsæle Aander de sværeste Kampe værdt, da er jeg vis paa, det Ord var talt i hans Aand, hvis Savn vi alle beklage, thi troede han end mere, tit meget mere, paa Freden i Verdenslivet end jeg, saa var vi dog altid enige om, at Liv maa der røre sig i alt, hvad der enten skal fryde Menneske-Hjertet, eller i Sandhed virke oplysende og velgjørende paa det menneskelige Selskab, saa Døden og Trældommen maa bekjæmpes under alle de Skikkelser, hvori de møde og true os, medens vi hver for sig maa nøjes med at bruge de Kræfter og de Vaaben, det Mod og det Sejers-Haab, vi har.

„Det være da mit inderlige Ønske, ligesom det er den eneste Trøst for ægte Dannemænd og Vidskabsmænd ved saadanne Grave, at den Aand, hvis Sands er Liv og Fred, maa blive mægtig over os og virksom hos os, og at den milde, fredelige, men livfulde og frisindede og, naar det saa maatte være, kjæpende Hædersmands Ihukommelse maa derved blive velsignet hos det danske Folk fra Slægt til Slægt.“

Grundtvig forrettede Jordspaakastelsen og tilføjede:

„Menneskets Herlighed er som Græssets Blomst, der visner og affalder, men Guds Ord bliver evindelig“, og paa dette Ord bygge vi den Fortrøstning:

— „et bedre Foraar kommer,
da Livets Træ skal herligt staa
og sine dybe Rødder slaa
i Evighedens Sommer!“

Andet Ægteskab og den nærmeste Tid derefter.

En Aftenstund i 1845 blev Grundtvig højlig overrasket, da Fru Toft, fra Rønnebæksholm i Sydsjælland, lod sin Tjener mælde, at hun holdt nedenfor og vilde med

Moder og Søstre aflægge ham et Besøg. Grundtvig fortæller selv:

„Alt, hvad jeg dengang vidste om Fru Toft, var, at hun stod eller syndes dog at staa i Spidsen for de „gudelige Forsamlinger“, og at hun havde Mod og Mandshjerte til at trodse den herskende Mening, og jeg kunde ikke tvivle om, at jeg jo, med al den Billighed, jeg stræbde at vise mod de „gudelige Forsamlinger“, var netop derfor hende, saavel som alle de ivrige Forsamlings-Folk, den skarpeste Torn i Øjet. Jeg ansaa derfor Besøget snarest for en Udæskning, og det varede ikke længe, for jeg fandt Lejlighed til lidt skjelmst at spørge, om Fru Toft ikke vidste, hvad det var for en sjællandsk Herregaard, hvor Biskop Mynster sagde, man kryede sig af at have haft en gudelig Forsamling paa 500 Sjæle? Jo, svarede Fru Marie kjækt, skjøndt det er Snak baade mod Kryheden og med Antallet, kan der ikke være nogen anden sjællandsk Herregaard ment end Rønnebæksholm. Saadanne korte og kjække Svar faar man nu sjelden nok om saadanne Ting af Dannekvinder og endnu sjeldnere af Dannemænd, saa Fru Tofts Svar huede mig naturligvis særdeles godt, og derefter drejede da vor højrøstede Samtale sig sagtens udelukkende om de „gudelige Forsamlinger“, som jeg, trods mine stærke Indvendinger mod deres ægte „Hellighed“ og levende, frugtbare „Kristelighed“ mende at indrømme al den Ret imod Verden, som enten de eller Fruen kunde forlange; men skjøndt Fruen holdt Ørene stive, sagde hun mig dog siden, at hun aldrig havde mødt nogen Mand, der tog saa haardt og ubarmhertigt paa hende eller dog paa hvad hun elskede snart mere end sig selv. Jeg fik da ogsaa at vide, at hvad der havde saaret hende dybest, det var den Grund, jeg gav, hvorfor det ikke blot var ugudeligt, men tosset af Verden at hade og forfølge „de gudelige Forsamlinger“, som jeg ikke fandt, der var det mindste hos at hade og forfølge, da deres „Hellighed“ var langt fra at kunne skjære nogen i Øjnene, og den „Skikkelighed“, de uægtelig befordrede, maatte selv tækkes den, og at Resten jo var en selskabelig Smags-Sag. At nu det Ord kunde saare Fru Marie langt dybere end al Verdens Grovheder og Dumheder, det kunde jeg vel ikke straks forstaa, men da jeg ret lærte at kjende den stolte Adels-Fru og den for

ramme Alvor gudfrygtige Kvinde, da kunde jeg godt forstaa, at det gik hende til Marv og Ben, at en Mand, om hvis kristelige Guds frygt og Oplysning hun havde gode Tanker, erklærede med største Sikkerhed, aandelig og kristelig talt, for slet ingen Ting, hvad hun satte kun alt for megen Pris paa, som det ypperste Opbyggelses-Middel, hun kjendte.

„Det varede imidlertid kun kort, for den gudfrygtige og sandhedskjærlige Fru Marie kom igjen, thi skjøndt hun ikke havde ventet sig saa haard en Medfart, som hun, efter sin Følelse, modte, saa havde hun dog ventet sig noget haaråt, og havde desuagtet alvorlig sat sig for, at gjøre mit Bekjendtskab, fordi hun, som hun først længe efter betroede mig, ventede at faa ret og ren Besked af mig paa vigtige Spørgsmaal, som hun kun forgjæves havde gjort de Præster, hun ellers yndede, da de enten ikke kunde eller vilde besvare hendes Spørgsmaal, men indsvøbde sig mer eller mindre i deres præstelige Værdighed, der ikke tillod dem at behandle saa vanskelige Spørgsmaal med ustuderede Folk, og det af Kvinde-Kjønnet. Saadanne Afspisninger eller Afvisninger kunde nemlig aldrig være slettere stedte end hos Fru Marie, thi vel var hun til Hverdagsbrug langt mere godtroende end de fleste kloge Folk, og syndes ved sin store Mildhed og Læmpeighed i daglig Omgang endnu at være meget mere godtroende end hun virkelig var, men i Henseende til Troes- og Forstands-Sager var hun dog meget langt fra at være lettroende og i Henseende til Eksamens-Visdommen og den paatagne præstelige Værdighed var hun ikke blot saa vantro som alle kloge Koner, men rent ubarmhjertig“. Og om der end var enkelte Spørgsmaal, som om de „gudelige Forsamlinger“, og „en særegen Værdighed hos virkelig kristelige Embedsmænd*“)“ (Gr.s Mening), som de her først sent, om nogensinde, blev aldeles enige om, saa, skriver Gr. i 1855, „blev dog vor Grund-Enighed om Kristendom og Kristelighed efterhaanden os ligesaa klar som vor Grund-Enighed om Menneskelighed, Folke-

*) Naturligvis kirkelige Embedsmænd eller Præster, men kun de af Aanden indviede og ingenlunde alle de blot ordinerede Stats-Kirke-Præster. Herom faar vi siden mere at se, ligesom da ogsaa hans Tanker om Embedsmændenes formentlige „Monopol“ paa Aanden.

lighed og Danskhed, saa aldrig har jeg mødt Mand eller Kvinde, med hvem det var mig en saadan Lyst og Trøst at skifte Ord og Tanker om alt Aandeligt, som denne vidunderlige Frue, der aldrig snoede sig fra noget af den Art, og som aldrig gav mig Ret, før hun saa, hun selv havde Uret, men gav mig alle de Tanker, hun tilegnede sig, tilbage i en Skikkelse, saa egen og yndig, som Sønnen, hun fødte mig ved sin Bortgang“.

Ligesom det nu var 1845, at de havde sit første Møde paa de gudelige Enemærker, saa havde de næste Aar sit første Møde paa de folkelige Enemærker. Vi lader her igjen Grundtvig selv fortælle derom:

„Det var 1846, da der blev holdt et Dansk Samfunds-Møde i Nestved, og jeg med mange Andre, efter Fru Tofts gjæstmilde Indbydelse, tog ind paa Rønnebæksholm*). Fruen tog ikke med ind til Nestved, og da én af hendes Venner vilde gaa i Rette med hende derom, lo hun ad ham, og uagtet jeg, som i alle menneskelige Forhold hylder Frivillighed, naturligvis tav, saa maatte jeg dog, da jeg siden fra Hjemmet takkede Fruen for hendes Gjæstmildhed, tilføje et Spørgsmaals-Tegn, om det ikke skulde være lidt af en pietistisk Grille, der forhindrede Dannekvinden fra aabenlyst at tage Del i det danske Folkelivs naturlige Ytringer? Jeg véd aldrig, vi siden skiftede et Ord om den Sag, men da jeg 1848 atter gjæstede Rønnebæksholm, for at mødes i Nestved med Danskhedens bedste Venner paa den Kant, da var, om ikke før, saa ved den jydskes Krigs Udbrud, Danskheden brudt igjennem hos Fru Toft, saa hun viste sig ikke blot siden saa afgjort dansk, at da den „danske Forening“ blev stiftet, var det hende, der drev mig, men jeg har aldrig kjendt nogen Kvinde, der, saa godt som hun, kunde klare for sig selv, hvad det Menneskelige har med det Guddommelige og det Folkelige med det Kristelige at gjøre“.

*) Grundtvig prækte ved den Lejlighed ogsaa i Rønnebæks Kirke. Om sit Indtryk deraf skriver Fru Toft til Præsten M. Melbye 4de Novbr.: „Det er en forunderlig mægtig Kæmpeaand med et barnligt, fromt og kjærligt Hjerte.“ Se den læseværdige Bog „Mads Melbye“ af L. Schrøder. Side 230.

Det Bekjendtskab mellem Grundtvig og „Fru Marie“, der, som sagt, stiftedes i 1845, da hendes „Sanddruhed og Guds frygt“ drev hende til at søge ham, det udviklede sig under Krigen for Danmarks Tilværelse, hvori begge tog levende Del, til et inderligt, nopløseligt Venskab, men hvorledes det ellers gik til med deres Forlovelse, der, som vi har set, rimeligvis alt var gaaet for sig, da Grundtvig rejste til Norge, derom véd jeg intet. Fruens fulde Navn var Ane*) Marie Elise, og hun var en Datter af Hr. Kristen Karlsen til Gammel-Kjøgegaard ved Kjøge By, og Søster til forhenværende Minister, Hofjægermester Hans Karlsen, den nuværende Ejer af Gaarden. Hun var født 4de August 1813, og 9de Juni 1840 blev hun gift med Hofjægermester Harald Toft, der var juridisk Kandidat, men maatte for Brystsvaghed, som angreb ham i Paris, først gjøre en Rejse til Italien og valgte efter sin Hjemkomst at ombytte det mere stillesiddende Embedsliv med det friere Landliv, og købte da den store Ejendom Rønnebæksholm i Nærheden af Næstved og forøgede den endog med endel nye Jorder. Han døde allerede 24de November 1841, og først 17de Februar 1842 fødte Fruen sin Førstefødte, der ved Daaben i Rønnebæks Kirke fik Navnet Harald Judite Johanne Margrethe, der blev gift med en Collet og arvede siden Rønnebæksholm.

Gunni Busck var flyttet fra det Stiftsbjergby, hvor vi véd, han flere Gange, ja næsten hver Sommer, havde havt Grundtvigs Besøg og hvor de havde siddet sammen, (Grundtvig „indhyllet i en Tobaks-Sky“, Busck røgte ikke) under de høje Linde-Træer ved Huset og i Lysthuset ude paa Marken, som har faaet et varigt Minde, hvad vi før har set, fra Grundtvigs Levnetsløb. Han var nu bleven Præst til Brøndby-Vester (med alle Piletræerne ved Kirken), hvorhen Grundtvig havde langt lettere for at besøge ham end i Bjergby og hvorfra Busck da ogsaa jævnlig kunde komme ind til Kjøbenhavn, da det ligger saa nær ved Hovedstaden, at Brevekslingen synes næsten ophørt, siden Busck kom did. Busck var endnu i Aaret Syv eller Otte og Femti ikke rigtig forsonet med, at Grundtvig giftede sig „saasnart efter en saadan Hustrus Død“, som den første, saa han deltog en Smule i den ikke ual-

*) Grundtvig skrev „Ane“, hendes Søster skrev „Anne“.

mindelige Fordom; men han var dog frisindet nok til at ville vie ham, og Grundtvigs Bryllup, hvorved ikke mange synes at have været tilstede, stod ogsaa i Præstegaarden hos ham. Grundtvigs Tanke var naturligvis blandt andet, at hvad han i sin Alder skulde gjøre, maatte gjøres snart, og for hvert Øjeblik han opsatte Tingen, gik han Glip af det Livs-Udbytte, „Øjeblikket“ kunde skjænke ham. Om „Øjeblikket“ i det hele sang han ved den Tid:

„Øjeblikket mod Evighed
 Er vel det mindste af alt Smaat,
 Øjeblikket for Evighed,
 Det er dog baade stort og godt;
 I det heldigste Øjeblik
 Menneskens Kjøen sin Frelser fik,
 Øjeblik hvert nu i hans Navn
 Viselig brugt gjør evigt Gavn!“

Men mange Folk syntes den Gang at have havt den Tro, at det var mere til evigt Gavn at sidde Aar og Dag rugende i Mindet ved et Talglys eller ved en Olie-lampe end at sidde ved Siden af en saa lyslevende kristen Dannekvinde, som Fru Marie, der i „Kjærlighedens Aand“ vilde dele Livet med ham.

Vielsen gik for sig den 24de Oktober 1851, og for Rytet om det yndige Samliv maatte Folke-Snakken i det Hele snart give tabt.

Fra Forlovelses-Tiden meddelte han nu, efter Gifter-maalet, flere Digte i „Danskeren“, „sprudlende af Liv og Kraft, der havde Hensyn til den Lykke, der undtes ham. Især Digtet „Sydsjælland“, hvor han hilser og tiltaler næsten alle de Steder*), hvor han har færdedes som Barn og hvor han

— „mindes ved hvert Blad
 Ungdoms Kys og Ungdoms Kvad,
 Mandoms Ord og Gjærning“,

og hvori det lader til, at han havde i Sinde at oprette en Folke-Højskole paa Rønnebæksholm og agtede at til-

*) Fladsaa, Udby, Volmers-Taarnet (Vordingborg), Iselinge, Præstø, Nysø, Ulsø-Olstrup og Gissel-feldt med en vakker Skildring til hver af dem.

bringe en Del af Aaret dernede og være med at opvække hos „Sjællandsfaren“ „Skatten, som laa skjult, jordet under Hu og Minde“:

„Arvegods fra Skjold og Dan,
Alt for godt til Rov for Ran,
Dybets Mareminde!“

Her fortæller han da i sin Glæde de kjendte Ægne:

„Fruen med den høje Pande,
Fruen med det friske Mod,
Rigest mellem begge Strande
Paa det gammeldanske Blod
Graahaars-Skjalden rækker Haand,
Vil i Kjærlighedens Aand
Livet med ham dele!“

Med Hensyn til, at hun regnedes til de „Opvakte“, siger han:

„Opvakt“ er tilvisse Fruen,
Opvakt mer end mange véd,
Som i Hjertet saa i Huen
Som en dansk Aarvaagenhed,
Som en Skjoldmø paa sin Vagt,
Som en Skjaldmø paa sin Takt
I Guds Hus og hendes!

Gid som hun hver Dannekvinde,
Gid som hun hver Dannemand
Maatte Vej paa Marken finde
Til sit Hjem i Livets Land,
Da med Tysken, Synd og Død
Sikkert de en Landse brød
For i Fred at hvile!“

Ikke længe efter Giftermaalet kom der i Grundtvigs Hus en i sin Tid navnkundig Kvinde, og det var ingen mindre end „Klara Rafael“. Det var det Navn, hvorunder hun begyndte at udsende sine Smaaskrifter; men ellers var hendes rette Navn Frøken Mathilde Fibiger. Forfatterinden af „Breve“ og „Besøget“, som dengang var det, hun havde udgivet, bekjender her selv aabenlyst sit Hedenskab, og Grundtvig kunde heller ikke dele

hendes Betragtning af Forholdet mellem Mand og Kvinde, hvori hun blandt andet efter det Tydske miskjender „Kvinde-Kjærligheden“; men „uagtet“, siger han, „Klara er langt fra at høre til hvad man kalder mit „Parti“, saa er hun, fremfor mange af dem, det siges om, lige fuldt af mine Folk, som beviser det ved at elske Livet og hade Døden under alle Skikkelser, mens alle de, der roser sig af deres grændseløse Kjærlighed, paa en Gang beviser deres Død og Usandfærdighed ved at hade og fordømme det sande, virkelige Menneske-Liv under alle Skikkelser.“

Der kom nu en hel Hærskare af Skrifter ud imod hende og om hende, saa at man talte i de Dage meget om „Klara-Literaturen“, men i hvor meget Grundtvig end var uenig med hende, saa var han dog afgjort hendes Ridder at nævne, og hans Ønske om at gjøre hendes nærmere personlige Bekjendtskab blev — jeg véd ikke hvordan — saaledes opfyldt, at hun kom til at være i hans og Fru Mariæ Hus en Tid. Det var imidlertid ikke ret længe, hun opholdt sig der, og nogen gjennemgribende Indflydelse havde Grundtvigs ikke kjendelig paa hende. Men et Par Linier i et lille Skrift, hun udgav enten under eller snart efter Opholdet der i Huset — et Par Linier, som jeg i alle Fald mindes efter Mening, men jeg tror omtrent ordlydende, dem regner jeg, paa eget Ansvar, med til Grundtvigs Levnetsbeskrivelse. Titelen paa Skriftet, hvori de findes, har jeg ogsaa glemt, men det var nok i hendes tredie Skrift, og deri optræder en Søofficer, som er en gudfrygtig Mand. Denne Mand saa da godt Fordærvelsen, som Synden volder i Menneske-Livet, og fandt den langt større, end en Frøken, der var tilstede. Da spørger Frøkenen ham en Gang, hvorfor da Folk med hans Livs-Betragtning ikke anderledes gaar paa mod det Onde. Han svarer: „Tingen er den, Frøken, at Synden den har paa en Maade Indføds-Ret, saa den kan man ikke jage over Grændsen ligesom Tyskerne.“

Ved en Folkefest i Syd-Sjælland vilde „Klara Rafael“ op paa Talerstolen, men en „Grundtvigianer“ var meget ivrig i at aftale hende derfra. Da kommer Grundtvig selv: „Lad hende dog tale, naar hun vil.“ Hun lod det imidlertid være.

Vinteren tilbragte nu Grundtvigs i Kjøbenhavn og boede nede ved Holmens Kanal, ligeoverfor Kristiansborg Slot, men Sommeren 52 tog de ned til Rønnebæksholm,*) en gammel Ridderborg, der i gamle Dage havde været omfjydt med Vand. Hovedbygningen er meget lang, og har kun en Stuehøjde, men paa Sydsiden er to Fremspring med høje spidse, gothiske Gavle og et lignende Fremspring — ogsaa med spidse Gavle, hvorigjennem Indgangs-Døren nu er, uden Tvivl midt paa Bygningen. Baade paa Øst- og paa Vestsiden staar der en Fløjbygning af Bindingsværk. Over Indgangs-Døren er sat en Plade med et Vers, (den stod før over en Port, som gik tvert igjennem Hovedbygningen), under hvilket læses Navnene Kristoffer Tage og Lisbeth Brun, samt Aarstallet 1734:

„Store Konge, Herrers Herre,
Fader, Søn og Helligaand,
Lad os allesammen være
Tegnet i din egen Haand!
Svæve med din Magt og Naade
Over ganske Hus og Hjem,
Os og Vores fra al Vaade
Under dine Vinger gjem!“

Paa Sydsiden opsatte Harald Toft to Marmorstene med den gamle Indskrift:

„Vi bygge op Borg og Fæste,
Endog vi er fremmede Gjæste.
Gud unde os saa at bygge og bo,
At vi kan fange den evige Ro.“

Have, Park og Alleer omgive Rønnebæksholm, og en Allé, bestaaende af Kastanietræer, fører ind mod Husene. Ikke saa langt fra har man „Fredskoven“, som Grundtvig saa yndig har benyttet i sin udødelige Pintse-Sang:

„I al sin Glands nu straalr Solen,
Livs-Lyset over Naade-Stolen,
Nu kom vor Pintselijje-Tid!“

*) Grundtvigs Svigerinde, Frøken Fransiska Karlsen, har givet Læseverdenen en udførlig Beskrivelse af „Rønnebæk Sogn“ og dermed da især af Rønnebæksholm.

Den Sang var imidlertid væsentlig skrevet, som vi har set, en otte Aars Tid før end han i Forlovelses-Dagene kunde fortælle Egnene dernede:

„Gaarden med de pæne Tavl,
Gaarden med den spidse Gavl,
Der har Skjalden hjemme!“

Men det er ikke langt derfra til Udby, og vi er, som sagt, ved Rønnebæksholm i kjendte Egne for ham baade fra hans Barndoms, Ungdoms og Manddoms Dage, ja ogsaa i Alderdommen gjæsted han jo Egnen for sin Forlovelse.

Ved Sommer-Opholdet dernede var Grundtvig dog ikke anderledes borte fra Præste-Gjærningen i Vartou, end at han til hveranden Søndag rejste op til Kjøbenhavn og forrettede.

Fru Marie, som i sin Enkestand selv havde drevet Gaarden og havde vel under Tofts Sygelighed ogsaa da gjort det meste, var en driftig Frue tilgavns, saa man jævnlig kunde se hende kjøre ud og saa stige af og se til baade her og der paa Godset, ja selv mærke Træer i Skovene. Men hvad der især udmærkede hende med Hensyn til Driften, var hendes Omsorg for Bønder og Husmænd paa Godset. Hoveriet eller det tvungne Arbejde paa Herregaarden var blevet afløst endnu medens Toft levede, Jagt-Retten i Skovene bortskjænkede hun uden videre til Bønderne og overlod Fæstebønder og Husmænd deres Gaarde og Huse, i det mindste for halv Pris, til fuld Ejendom og læmpede sig saaledes med Betalings-Tiden, at de kunde blive Selv-Ejere, uden i deres hele Levetid at svare synderlig mere end de havde svaret som Fæstere. Og naar hun blev enten rost eller lastet for de store Opofrelser, hun saaledes gjorde, da plejede hun at sige: „Det er meget uforskyldt, thi Gud véd, jeg gør det hverken for at roses i Aviserne eller for at vise min Dygtighed eller for at ærgre eller fordunkle Nogen, jeg gør det kun, fordi det i vore pinagtige Tider baade er klogest at skille sig ved hvad man dog ikke kan have nogen rigtig Sikkerhed paa eller Glæde af, fordi det maa være alle danske Hjerter en Trang at gøre hvad man kan til et godt Forlig og et fast Forbund mellem dem,

der har mere og dem, der har mindre af Guds grønne Jord og har Fornøjelse af at eje den, se den blomstre og bære Frugt, saa de dog engang igjen, som det ægte danske Folk, gjør fælles Sag med alt det Penne-Slikkeri, Studenteri og storagtige Staaddervæsen, som ellers vil ødelægge al menneskelig Frihed og Selvstændighed, al ædel Stolthed, Ære og Værdighed.“

„Saaledes talde og saaledes tænkte Fru Marie til Ronnebæksholm, thi man maa vide, hun var saa stolt en Adels-Fru, som nogen kjæk Ridder fra Valdemars-Tiden kunde tage i Favn, hun var ikke lappet sammen af Ridder-Romaner og Vaaben-Bøger, men fremsprunget lyslevende og blank af Støbningen, altsaa skabt til at være hvad hun ønskede, og modig til at vise hvad hun var, „lige-gyldig ved, hvad Verden derom vilde tænke eller sige“.

Grundtvig sad gjerne paa Ronnebæksholm „i det grønne Værelse ved Siden af hendes Skriver-Stue og Bibliothek“, og naar saa Døren stod paa klem, forundred han sig tit ved at høre paa hende, hvorledes hun kunde snakke med Bønder og Husmænd „i hele stive Klokke-Timer, udlægge alt for dem, regne med dem og le saa længe og saa mildt ad alle deres kejtede Indvendinger, at de tilsidst selv maatte le med og som oftest give Kjøb.“

„Ja Fru Marie maatte vel, forsaavidt det kan passe paa saadanne Lerkar, som vi Mennesker dog igrunden alle er, kaldes den „Uimodstaaelige“ selv for sjællandske Bønder og Husmænd, thi skjønt hun, som sagt, var den stolteste Adels-Fru, jeg har kjendt, og glemte aldrig noget Øjeblik, at hun nedstammede fra de gamle „Langer“ med de „tre Roser“, og skjønt hun besad baade udvendig og indvendig den fineste Dannelse, jeg har mødt hos nogen Dannekvinde, saa var hun dog til Jævnshold saa sjællandsk-folkelig baade i Hjertelag, Tankegang og Talemaade, at alle sjællandske Bønder og Husmænd, for ej at tale om deres Koner, maatte finde, hun var som en af dem, kun meget kjønnere, klogere, kjækkere og højmodigere“.

Og naar hun saa fortalte Grundtvig, hvorfor hun bar sig ad saa og saa med Fæstegodsets Overgang til Selvejendom, da maatte han „kysse hende to Gange, fordi hun var saa klog og dog saa god.“

Naar Grundtvigs hver anden Lørdag kom ind til Kjøbenhavn fra Banegaarden, havde han gjerne en „Mappe“

i Haanden og Fruen under Armen, medens de ellers ogsaa kunde ses at gaa Haand i Haand som Børn.

I Julen 1852—53 døde i Kjøbenhavn Fru Maries saa inderlig elskede Svigerinde og Grundtvigs Veninde: Fru Klara Karlsen, Hofjægermesterens ham saa dyrebare Hustru fra Gammel-Kjøgegaard. „Hos hende — sagde Grundtvig ved Ligbegjængelsen — var Kampen mellem Liv og Død, gjennem en Række af Aar, saa kjendelig, saa vitterlig og saa smertelig, som kun hos Faa, og hos hende var tillige Livets indvortes og virkelige Sejer over Døden saa kjendelig og saa herlig som hos endnu Færre, ja, for dem, som stod ved hendes Dødsseng, hartad lige saa kjendelig som Dødens udvortes, tilsyneladende Sejer er for os alle“. Første Juledags Aften var Grundtvig sidste Gang hos hende, „som følte dybt, at hvad enten vi leve eller dø, da høre vi Herren til“, og han gik hjem med den sikke Stadfæstelse paa, at „medens det udvortes Menneske hentæredes, fornyedes det indvortes Dag for Dag“, og „at den nærværende Trængsel, hvor tung den end kan falde, dog kun vejer saare lidt mod den Herlighed, der skal aabenbares paa os, som forventer Frelseren, den Herre Jesus Kristus, der vil herliggjøres i sine Hellige og beundres i alle sine Troende.“ Det udtalte han ogsaa i Ligtalen, da hun 3die Jan. 1853 blev bisat i Vartou for siden at føres til Kjøgegaard, men han omtalte ogsaa i samme Tale denne Kristenkvindes mærkværdige salige Endeligt endnu med følgende Ord:

... „skjøndt Tvivl om Herrens Gjæringer er godtkjøbs hos os alle, saa fristes jeg dog ikke til mindste Tvivl ved deres sanddru Vidnesbyrd, som stode hos i de sidste Timer: at da saa hun i Aanden de Guds Engle, som bære hans Troendes Sjele til hans Paradis, da havde Døden for hende mistet sin Braad og hun forudsaa i Aanden med triumferende Blik den Herlighed, hun kaldte og maatte kalde „mageiøs“.“

Grundtvig indviede selv „hendes Støv til den glædelige og ærefulde Opstandelse, som vor korsfæstede, men igjen opstandne Frelser, Vorherre Jesus Kristus, har lovet alle Sine, og som Faa har troet fastere paa eller glædetsig inderligere til, end vor i Herren salig hensovne Søster og Veninde.“

Da der i August 1852 var almindeligt Valg til Rigsdagen, stillede Grundtvig sig ikke, men da Rigsdagen paa Grund af Uenighed med Ministeriet om Told-Grændsen og Arvefølge-Loven m. m. var bleven opløst 13de Januar 1853, saa stillede han sig, ved det nye Valg, i Skjelskjør i Sjælland, for at være med at hævde Danmarks Selvstændighed og den gamle Arve-Følge paa Danmarks Throne. Han blev ogsaa valgt. Foruden hvad han udførlig talte i Helstats-Sagen, hvori han især stred mod Finantsministeren, og hvori navnlig en af hans Taler fremkaldte det stærkeste Bifald, blandet med „Nej“ og Hyssen*) — og foruden i nogle Smaa-Sager, som, f. Eks. om en Bro over Sorø-Søen, hvortil han ikke vilde, at Sorø-Akademiets Midler skulde bruges, udtalte Gr. ogsaa i Sagen om Kirke-Ordningen følgende Ord:

„Der hersker, efter hvad jeg tror, ikke en saadan fri Anskuelse af Forholdet mellem hvad man i Almindelighed kalder Stat og Kirke, som jeg paastaar nødvendig maa ligge til Grund overalt, hvor en fri Statskirkes, eller saakaldt Folkekirkens Forhold enten til Regjeringen eller de saakaldte Sekter skal ordnes“. Han fandt „den nærværende Usikkerhed, og i visse Tilfælde Vilkaarlighed, bedre, end nagelfæstet Orden, da det dog synes at staa som erkjendt, at en hel Del Frihed maa der dog nødvendig være i disse Forhold efter Grundlovens Bogstav“.

Ogsaa skriftlig havde han stræbt at stille Forholdene i Rigs-Sagen i klart Lys gennem et vakkert lidet Skrift: „Et venligt Ord til det danske Folk om Valgene til Folkethinget“, der sluttede med at anbefale Tro paa Vorherre, som saa tit havde frelst gamle Danmark, istedenfor den mer end grundløse Overtro paa Ministeriet.**)

Lige derefter var det Berlings-Avisen bragte

*) I den Sag var han naturligvis aldeles i Overtallet.

**) Han skrev denne Vinter ogsaa et andet lidet Skrift: „Oplysning til det danske Folk om Rigsdagens Opløsning“. Det har som Efterskrift det underlige Kvæde: „Den danske Krone“. Man ser ogsaa i disse Skrifter, at Gr. ingenlunde havde noget imod, at Kongen af Danmark vedblev at være Hertug i Holsten og Lauenborg, naar det kunde ske ved en Ordning, hvorved Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig ikke droges ind i nogen anden

Efterretning om, at to fynske Bønder havde gaaet op til Kongen og spurgt ham, hvilket Parti han selv ønskede støttet paa Rigsdagen, hvortil Kongen skulde have svaret: Ministrenes (der udgjorde 45 mod 50 i Folkethinget). I Anledning af dette Rygte udsendte Grundtvig et Flyveblad: „Den apokryfiske Beretning om de fynske Bønder til Høve“, hvori han, efter nogle Indlednings-Ord, vedbliver: . . . Skulde vi imidlertid nødes til at ændre denne apokryfiske Beretning, hvad let kan ske derved, at man maaske paa Valgdagen rykker frem med den som en Troesartikel, vi skal bekjende, om vi ikke vil fordømmes, da satte man os vistnok derved i en Slags Forlegenhed, fordi vi kun saare nødig, selv i Forbigaaende, berøre en uansvarlig Konges personlige Ønsker og Anskuelser, der ere hans ukrænkelige Ejendom, men forlegne for Svar kunde vi dog aldrig være, da det jo straks falder i Øjnene, at om hin Beretning var ligesaa paalidelig, som den er apokryfisk, da hverken maatte eller kunde den bevæge alvorlige og besindige danske Mænd til at vælge andre Rigsdagsmænd, end hvem de troede bedst baade kunde og vilde ramme Danmarks Riges og det danske Folks Bedste, saa at, hvis den apokryfiske Beretning, taget som en Troesartikel, skulde have nogen Indflydelse paa danske Vælgere, da maatte det netop blive den modsatte. Troede vi nemlig, at den Vej, vort nærværende Ministerium har slaaet ind, er højst farlig for Danmarks Riges Bestandighed og det danske Folks Velfærd, men at dette Ministerium stod selv Majestæten i Lyset, saa den Konge, der med Ret har været stolt af, at finde sin Styrke i det danske Folks Kjærlighed, aldeles saa fejl i Henseende til Folkets og Rigets saunde Tarv, da maatte vi jo være dobbelt omhyggelige for at vælge danske Rigsdagsmænd, der kunde og vilde gjøre den sande Sammenhæng soleklar, først og sidst for Majestæten, hvis sjældne kongelige Lykke, Hæder og Berømmelse alle

Forbindelse med de tyske Hertugdømmer, hvori Danskheden og Friheden led Skade og hvori klarest Friheden maatte gaa tilgrunde. Heller ikke fandt han, det egentlig var Stormagterne med den europæiske Nødvendighed, men Ministrene, som voldte den store Forvirring med alt Fællesskabet, de vilde, at Danmark skulde have med Holsten.

trofaste Dannemænd, naar det behøvedes, maatte kjæmpe for med samme Kjærlighed og samme Kjækhed, som for Folket og Fædrelandet“.

Da Ministeriet Bluhme heller ikke nu fik de omtalte Forslag (om Told-Grændsen og Arve-Følgen) drevne igjennem paa Rigsdagen, opløstes den igjen 19de April, og straks efter indtraadte i Ministeriet den affældige Olding Anders Sandø Ørsted, og ved hans Side stod Grev Reventlov Kriminil og Carl Moltke — altsaa netop de samme tre Mænd, som Folke-Stemmen krævede fjernet i 1848, dengang Kong Frederik svarede den, at hvad den ønskede, det var alt sket. Det var da for „Helstatens“ Skyld, eller med andre Ord, for til enhver Pris at beholde Holsten, at den igrunnen ellers saa folkelige og frisindede Konge kunde blive istand til at lade Skyggen gaa saaledes tilbage paa Solskiven.

Ved det nye Valg i Skjelskjør, 27de Maj, var ogsaa Helstats-Sagen saaledes ovenpaa,

(„Tysken er nu ovenpaa,
Dansken underneden“)

at Grundtvig her faldt igjennem for en ministeriel Smed, som dog kanske ligesaagodt kunde kaldes en bondevenlig Smed; thi Ministeriet og „Bondevennerne“ (med Oberst Tscherning til en Hovedleder) syntes, under Frygten for „den europæiske Nødvendighed“, — „baade imod Naturen og imod Historien“ sagde Grundtvig — „at ville staa Last og Brast med hinanden i Helstats-Sagen“.

Paa denne Rigsdag, hvoraf Grundtvig da ikke var Medlem, gik den nye Thronfølge igjennem, hvorefter Thronfølgen gik over til nuværende Kong Kristian den Niende*) og hans mandlige Æt, idet den kvindelige Arvefølge blev afskaffet. Ogsaa til Flytningen af Told-Rigsdagen gav denne Rigsdag sit Santykke.

Dette Aar. det ørstedeske Ministeriums, som Grundt-

*) Dengang Prinds af Glücksborg. — I et Udkast til en ny Forfatnings-Lov, som paa sidste Samlingsdag (19de Juli) indleveredes i Rigsdagen af gamle Ørsted, var, blandt Andet, Ordene i den gamle, der udsiger, at Regjeringsformen skal være indskrænket monarkisk, ligefrem udstroget.

vig dog kaldte Carl Moltkes Ministerium, dette Aar var nu ogsaa derved et Uaar, at Kolera-Pesten rasede Sommeren noget af Høsten udefter i Kjøbenhavn og i mange andre Byer i Danmark. Grundtvigs skulde nu, som forrige Aar, tilbringe Sommeren paa Rønnebæksholm og var tagne didned førend Sygdommen udbrød i Kjøbenhavn. Men saa tænkte Kjøbenhavnerne, at han var rømt for Koleraen, og enkelte Blade, dog, saavidt jeg mindes, aldrig „Fædrelandet“, var idelig forsynte med Grovheder i den Anledning. At Grundtvig, ligesom forrige Aar, hver Fjortendedag netop rejste op til Kjøbenhavn for at holde Gudstjeneste, skjøndt han havde faaet en anden til at besørge sine Embeds-Forretninger deroppe, det vidste eller ændsede man ikke, og Grundtvig gjorde nu heller ikke Kjøbenhavnerne det mindste Regnskab for sin Hus- holdning. Han var derhos selv den Sommer i saa høj Grad nerveangrebet, at C. J. Brandt skrev hidop til Wexels omtrent ordlydende: „Hans Tilstand er virkelig sørgelig“. Brandts boede saaledes, at Grundtvigs gerne gik ind til dem en Stund, naar de kom fra Jernbanen.

Dengang Budskabet kom til Rønnebæksholm om, at Kolera var udbrudt i Kjøbenhavn, var nu Grundtvig og Fru Marie straks enige om, at han alligevel skulde rejse op, som sædvanlig, „men“, fortæller han selv, „da jeg af Bekymring for hende og for Huset, hun var knyttet til, bad hende blive hjemme. da svarede Fru Marie mig i Vrede: tænker du da, vi er saadanne Rakkere!“ Og skjøndt det gjøs i hende, da de kom ind fra Jernbanen og mødte mest kun Lig og Ligvogne, saa flytted Grundtvig og hun dog allerede i August, da Sygdommen endnu rasede, ind igjen til Kjøbenhavn, medens Huset forøvrigt blev nede paa Rønnebæksholm. Da fandt Grundtvig, hvormeget der laa i det lille Ord, hvormed hun tit lænede sig op til ham: „Jeg vil gjerne være hos dig“. et tilsyneladende fattigt Udtryk for Kjærligheden hos en Kvinde, „ellers saa rig paa faure Ord“.

Vi har for længe siden berørt en Præken af Grundtvig i Frederiks-Kirken: „De ti Spedalskes Bøn til Herren, et godt Raad i Plagens Tid“.

Denne Præken fra 1832 udgav han nu i Kolera-Tiden

1853 med et Forord, dateret: Rønnebæksholm, 23de Juli, et Forord, hvori han inderlig opfordrer Medkristne til, i disse Nødens, Mismodens og Frygtens Dage, „at de endelig for deres egen, for de andres og for Herrens Skyld maa forene deres Bønner til Vorherre og Frelser Jesus Kristus, og i hans Navn til vor himmelske Fader, at den gruelige Plage, som nu raser i Hovedstaden, maa kjendelig formildes og forkortes, og at det Øvrige af det lille, i alle Maader betrængte Danmarks Rige, om muligt forskaanes“, og han tilføjer følgende mærkelige Raad:

„Den bedste Maade, hvorpaa Kristne virkelig kan forene deres Bønner, vil altid være den, at de hver paa sit Sted gaar med den samme Bøn i Hjertet og paa Tungen til Herrens Bord, og gjør de kun det trindt i Landet, hvor de findes, da kan de være visse paa, at jo mere de Vantro spotter derover, des kjendeligere vil Vorherre Jesus Kristus vise Verden, at han endnu er nær hos alle dem, som kalder paa ham, kalder paa ham i Sandhed, og at der hos ham er Hjerte for al menneskelig Nød, og Kraft til al Lægedom“.

I selve den ligesaa mærkelige Præken-Opsskrift fremstiller han, blandt meget Andet, Herrens Hjælpsomhed mod de ti Spedalske som „et Evangelium ogsaa for Verden“, idet han helbredte alle ti, skjøndt han vidste, at kun én af dem vilde takke ham derfor, vende „om og give Gud Æren“. „Vi maa ikke spørge, hvad de Elendige vil gjøre, naar Herren har hjulpet dem, thi han, som vidste det, hjalp ligefuldt de ni; vi skal kun, om vi kan, lære Verden igjen at paakalde Jesu Navn, saa han kan svare mildt og hjælpe den“.

„De ti Spedalskes Bøn til Herren“ af Grundtvig er endnu tilsat i Boghandelen.

1. Hefte.

Pris: 80 Øre.

Biskop N. F. S. Grundtvigs

Levnetsløb,

udførligst fortalt fra 1839.

Et Bidrag

fra

H. Brun,

Cand. theol.

Kristiania:

Alb. Cammermeyer,
Hovedkommis. for Norge.

Kolding:

Konrad Jørgensen,
Forlægger.

Kjøbenhavn:

Karl Schönberg,
Hovedk. for Danmark.

Trykt hos *Konrad Jørgensen* i Kolding ved *J. P. Løye*.

Rettelser og Tilføjelser.

(Da Forfatteren paa Grund af den store Afstand mellem ham og Trykkeriet ikke selv kan læse Korrektur paa nærværende Værk, vil der paa Omslaget efterhaanden blive givet en Liste over hans Rettelser og Tilføjelser, der ved Værkets Slutning vil blive aftrykt som en samlet Liste til Indheftning i Bogen.)

- Side 11, L. 15 f. n. tilføjes efter „Præken“ som Note:
„Grundtvig skrev 1812 til J. P. Mynster om sin tidligere Ungdom: „De mener uidentvilt, at jeg fra et letsindigt Verdensbarn er blevet Kristen, og deri tager De storligen fejl. Arvet Alvor, Fattigdom, Stolthed og Ærgjerrighed holdt mig langt borte fra Verdens Lystighed, jeg var en Farisæer af den strengeste Sekt, og jeg kan sige, at et „moralsk Menneske“ var det Øgenavn, jeg bar i Verden og bar det med Stolt-hed.“ („Nogle Blade om Mynster“, udg. af C. L. N. Mynster. Brevvekslingen med Gr. S. 98—119.)“
- 14, L. 3 og 2 f. n. udgaar Komma efter „Anerkjendelse“, og „udenfor Danmark“ spærres.
 - 15, L. 5 f. o. efter „Tidsfølgen“ tilføjes: „hvad Emnet angaar“.
 - 16, L. 17 f. n. rettes „virkelige Poetiske“ til „virkelig Poetiske“.
 - 21, L. 19 f. o. rettes „udvortes“ til „indvortes“.
 - 41, L. 17 f. o. rettes „spytter“ til „spyttes“.
 - 46, L. 20 f. n. rettes „af Studenter-Kredsen“ til: „fra alt Broderskab med dem og erklæres for en nedrig Bagvasker“.
 - 49, L. 5 f. o. rettes „Raad til „Raadd“.
 - 50, L. 14 f. o. rettes „han“ til „hvem“.
 - 52, L. 16 f. n. rettes „som“ til „om“.
 - 55, L. 10 f. n. rettes „Kunst-Forgudelser“ til „Kunst-Forgudelse“.
- Nogle „Danismer“ som v for u bedes undskyldte ved den syd-nordiske Korrekturlæsning.

I Hovedkommission hos Boghandler **Karl Schønberg** i København er udkommen:

MADS MELBYE.

ET MINDESKRIFT,

UDGIVET AF

LUDVIG SCHRØDER.

Indhold. I. Smaa Husraad af Vennebreve fra M. Melbye. II. Opbyggelige Afhandlinger og Lejlighedstaler af M. Melbye. III. Taler ved M. Melbyes Jordefærd, Mindedigte og et Brev i samme Anledning. IV. Bidrag til en Skildring af Mads Melbyes Levned, af L. Schrøder. V. Navne-Liste og Skriftsteder.

Konrad Jørgensens Forlag.

360 Sider. Pris 3 Kr.

I Hovedkommission hos Boghandler **Karl Schønberg** i København udgaar:

HØJSKOLEBLADET.

TIDENDE FOR FOLKELIG OPLYSNING.

Udgivet af

Konrad Jørgensen.

Udgaar med et stort 16- å 24-spaltet Nr. hver Uge og kan bestilles gennem alle Boglader og Postkontorer. Aargangen 1879 har indeholdt Bidrag af: Ave, Mads Hansen, Ludvig Hertel, Jens Karstensen, Evald Tang Kristensen, Mads Melbye, Anton Nielsen, Zakarias Nielsen, H. Nutzhorn, Jens Nørregaard, Johannes Schrøder, Ludvig Schrøder, H. Sveistrup, Ludvig Wagner og mange flere. Af Billeder har Aargangen bl. a. bragt følgende: H. P. Børresen, Karoline Børresen, L. O. Skrefsrud, Peder Dons, Mads Melbye, Folkehøjskolen i Askov 1866 og 1879, H. A. Krygers Fødested og Hjem, Eva Wigstrøm („Ave“), O. L. Kirkeberg, Elk Horn Højskole, Ryslinge Øvelseshus's Indre og Ydre, Vilhelm Birkedal, E. Løventhal.

Pris: 1 Kr. 15 Øre fjerdingaarlig.

Biskop N. F. S. Grundtvigs Levnetsløb,

udforligst fortalt fra 1839.

Et Bidrag fra **H. Brun**, Cand. theol.

En Udsigt over Biskop Grundtvigs Levnetsløb indtil 1839, som jeg i sin Tid, paa Anmodning, leverede i „Den norske Folkeskole“, har jeg, efter mange Opfordringer, fortsat efter en uden Sammenligning større Maalestok, indtil hans Død 1872. I det forhen Trykte har jeg foretaget nogle smaa Rettelser og leveret ikke saa faa Tilføjelser.

Jeg indbyder derfor Landsmænd og Nordboer i det Hele til Subskription paa dette mit Arbejde, hvori jeg har stræbt at fremstille den Navnkundige i hans Kamp og Virksomhed i Kristendommens og den kristne Menigheds, i Folkelivets og Oplysningens, den folkelige og videnskabelige Oplysnings Tjeneste, og i hans Kamp og Virksomhed baade paa Rigsdagen og i Skriftverdenen for Menneskelivets Frigjørelse i alle Retninger. Jeg har derhos selvfølgelig ogsaa meddelt, hvad der af hans personlige og huslige Liv og Oplevelser, under flittig Efterspørgsel, gennem en hel Menneskealder indtil hans Død, er kommet til min Kundskab.

Kristiania, i Desember 1879.

H. Brun.

Ovenstaaende Værk, der allerede i nogen Tid har foreligget færdigt fra Forfatterens Haand, har i „Oplandenes Avis“ for 22de Januar 1879^d faaet følgende Vidnesbyrd:

„Dette Værk, som her bebudes, har længe været under Arbejde og længe været efterspurgt baade her og i Danmark af alle dem, som, uden at kunne skaffe sig Adgang til den vidtløftige Literatur fra Grundtvigs kamprige Liv, dog ønsker at faa en paalidelig Kundskab om hans Gjerning i Norden og om hans Tankegang i alle dens Hovedtræk. Vi tænker, det vil blive modtaget med Glæde. At Værket er godt og helt igjennem paalideligt, derfor borger Forfatterens Person, der fra sin Ungdom med en Kjerlighed til den Afdøde og hans Gjerning som Faa, og en lykkelig Hukommelse som endnu Førre, har fulgt den mægtige Seers og Skjalds Liv og Kampe i Norden. Efter hvad jeg kjender Værket, har Forfatteren citeret stærkt, hvilket i dette Tilfælde maa anses for meget heldigt.“
O. Arvesen.

Værket vil nu paa Forfatterens Vegne blive udgivet af Undertegnede i Hovedkommission hos Dhrr. Boghandlere *Alb. Cammermeyer* i Kristiania og *Karl Schönberg* i Kjøbenhavn. Det kommer til at udgjøre 80 à 85 Ark og vil udgaa i Hefter paa 5 Ark til 80 Øre Heftet. Saa snart Værket er sluttet, indtræder en forhøjet Bogladepris. Subskribentsamlere erholde paa 10 betalte Eksemplarer det 11te frit. Subskription modtages hos ovennævnte Hovedkommissionærer, og desuden i alle øvrige Boglader i Norden samt hos Udgiveren.

Kolding, i Desember 1879.

Konrad Jørgensen.

